Абел Мәһәррәмов, Мирзә Аллаһвердијев,
Рәфигә Әлијева

АЗӘРБАЈЧАН КИМЈАЧЫЛАРЫ

(Академик Јусиф Мәммәдәлијевин әзиз хатирәсинә итһаф олунур)

"АЗӘРБАЈЧАН" НӘШРИЈЈАТЫ
БАКЫ–1998

A46(98)

54(092)
M59

Редактор **Фикрәт Ширијев**

Рә'јчиләр:

Муса Рүстәмов
Азәрбајчан ЕА һәгиги үзвү, Дөвләт мүкафаты лауреаты, әмәкдар Елм Хадими

Исмајыл Әлијев
Кимја елмләри доктору, профессор

258915

Китаб Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлијинин 04.12.1998-чи ил тарихли гәрары илә чап олунур

Китабда XX әср Азәрбајчан кимјачы академикләри, Академијанын мүхбир үзвләри, кимја елмләри докторлары, профессорлары һаггында, онларын һәјат вә фәалијјәтләри, елми истигамәтләри вә хидмәтләри барәдә јазылмышдыр. (әлифба сырасы илә).

A46(98)

Азәрбајчан кимјачылары. Абел Мәһәррәмов, Мирзә Аллаһвердијев, Рәфигә Әлијева. (Академик Јусиф Мәммәдәлијевин әзиз хатирәсинә итһаф олунур) — Бакы, "Азәрбајчан" нәшријјаты, 1998.—592с.

A $\dfrac{4804000000\text{—}046(98)}{\text{M } 670(70)\text{—}98}$ **Сифаришлә**

© "Азәрбајчан" нәшријјаты, 1998.

ӨН СӨЗ

Алим вә мүтәхәссисләримизин онилликләр боју газандығы уғурлар Азәрбајчаны дүнјада кимја елминин мәркәзләриндән биринә чевирә билмишдир.

Ерамыздан әввәл IV минилликдә инсанлар филиз әридәрәк мис алмагла кимјачылығын бүнөврәсини гојмуш, сонра миси галајла гарышдырыб тунч һазырламыш, филиздән дәмир алмыш вә беләликлә бу саһәни инкишаф етдирмишләр. Азәрбајчанда да ибтидаи кимјачылыгдан индики елми сәвијјәјәдәк мүрәккәб инкишаф јолу кечилмишдир. Дүнјада олдуғу кими өлкәмиздә дә кимја елминә нефт е'малы бөјүк тәкан вермишдир. Дүнја нефтинин јарыдан чохуну Бакынын вердији XIX әсрин II јарысында нефт кимјасы илә бағлы бир сыра бөјүк ирәлиләјишләр Азәрбајчанла әлагәдар олмушдур. Истәр нефтин јалныз керосин кими истифадә олундуғу "керосин дөврүндә", истәрсә дә ондан јаначаг, сүрткү материаллары вә с. алынмасына кәтириб чыхаран сонракы дөврләрдә Азәрбајчан кимја елминә санбаллы төһфәләр вермишдир. Нобел гардашларынын, В.И.Рагозинин вә дикәр нефт магнатларынын нефтдән даһа сәмәрәли истифадә етмәк үчүн дүнјанын бөјүк кимја алимләрини Бакыја дә'вәт етмәләри, Д.И.Менделејев, В.В.Марковников, В.О.Ковалевски, Ф.Ф.Бејлштејн, А.А.Курбатов, В.Н.Оглоблин кими көркәмли кимјачыларын бураја чәлб олунмалары Азәрбајчанда артыг XIX әсрин II јарысында кимја елминин формалашмасынын башланғыч мәрһәләси кими гијмәтләндирилмәлидир. Мәһз В.В.Марковников вә В.Н.Оглоблинин тәдгигатлары Бакы нефтиндә нафтенләрин (тсиклопарафинләрин) 80%-дән чох олмасыны ашкар етди ки, бу да Бакы нефтинин дүнјада ән кејфијјәтли нефт олдуғуну сүбута јетирди вә нефт сәнајесинин инкишафына тәкан верди. (Јери кәлмишкән гејд етмәк лазымдыр ки, дүнјада фундаментал елмин инкишафыны стимуллашдыран мәшһур "Нобел мүкафаты"нын да малијјә әсасыны Бакы нефтиндән әлдә едилән кәлир тәшкил етмишдир). Нефт истеһсалы вә е'малында әлдә олунан уғурлар кимја сәнајесинин дикәр саһәләринин дә инкишафына кәтириб чыхарды. Мәсәлән һәлә XIX әсрдә Кәдәбәјдә

алман мүтәхәссисләри һәмин дөврдә стратежи әһәмијјәтли метал олан миси е’мал едән мүәссисә јаратдылар. Кимја сәнајесинин мүхтәлиф истигамәтләрдә инкишафы Азәрбајчанда сонралар нәһәнк кимја сәнајесинин – Сумгајытын бөјүк кимја мүәссисәләринин, Дашкәсән филиз-мә’дән заводунун, Кәнчә алүминиум заводунун вә б. јаранмасы илә нәтичәләнди.

Әчнәби алимләрин Азәрбајчанда кимја елми гаршысындакы бөјүк хидмәтләрини гијмәтләндирәрәк гејд етмәк лазымдыр ки, артыг кечән әсрин сонунда Мөһсүнбәј Ханларов кими азәрбајчанлы кимја доктору елми дәрәчәси олан алим јетишди. Бакы реалны мәктәбини битирән (1878) М.Ханларов Алманијада, Страсбург университетиндә тәһсил алдыгдан сонра 1883-чү илдә һәмин университетин елми шурасында “Бутиролактон вә етилбутиролактонлар” мөвзусунда диссертасија мүдафиә едиб алимлик дәрәчәси алмыш, 1884-чү илдә рус физика-кимја чәмијјәтинин үзвлүјүнә гәбул олунмушдур. О, сонралар Бакыда кимјачы алим вә тәшкилатчы кими фәалијјәт көстәрмишдир.

Азәрбајчанын даһа бир кимјачы алими Садыг Һүсејнов да али тәһсилини Алманијада (Дармштат) алмыш (1910), 1913-чү илдә Кијев Тибб Институтуна дахил олмуш, 1917-чи илдә Бакыја гајытмышдыр. Азәрбајчанын әмәкдар елм хадими, профессор С.Һүсејнов Али педагожи институтун кимја кафедрасынын, Бакы Дөвләт Университети вә Тибб институтунда “Гејри-үзви кимја” кафедраларынын мүдири олмушдур. О, азәрбајчан дилиндә илк дәфә кимјадан мүһазирәләр оху-муш, кимја терминолокијасынын, илк кимја дәрсликләринин јаранмасында бөјүк хидмәтләр көстәрмишдир.

Кимја елминин системли инкишафы Азәрбајчанда Халг Чүмһуријјәти дөврүндә Бакы Дөвләт Университетинин тә’сис едилмәси (1919), сонралар бу базада кимја факүлтәсинин вә Нефткимја институтунун јарадылмасы, Елмләр Академијасынын формалашмасы илә бағлыдыр. Академик Јусиф Мәммәдәлијев кими көркәмли кимјачынын јетишмәси исә Азәрбајчан милли кимја мәктәбинин јаранмасына кәтириб чыхарды. Дәрин вә һәртәрәфли елми билијә малик олан, јүксәк сәвијјәли тәшкилатчы вә нәһәнк алим, сәнајени вә елми әлагәләндирмәји бачаран бу бөјүк шәхсијјәтин хидмәтләри сајәсиндә Азәрбајчанда нечә-нечә елми мәркәз вә бөјүк лабораторијалар, елми тәдгигат институтлары вә тәһсил мүәссисәләри јарадылмыш, јаратдығы елми истигамәтләрин ән әһәмијјәтлиләри белә сајылмаз мигдарда олан алимин елми мәктәбиндән бәлкә дә бу күнкү әксәр кимјачы алимләр, академикләр, профессорлар кечмишләр.

Азәрбајчанда кимја елминин формалашмасында, инкишафында, дүнјада мәшһурлашмасында В.Әлијев, М.Нағыјев, Ә.Гулијев, Н.Далин, С.Меһдијев, Һ.Шахтахтински, И.Оручова, Р.Исмајылов, В.Гутырја вә башга алимләрин хидмәтләри мисилсиздир. Бу күн дә јашајыб јарадан кимјачы академик вә ЕА-нын мүхбир үзвләри олан

Т.Шахтахтински, М.Рүстәмов, М.Мәммәдјаров, Р.Ризајев, К.Садыхов, Н.Сејидов, Б.Дадашов, Т.Нағыјев, А.Әлијев, Н.Һүсејнов, Т.Алхазов һәмин ән'әнәләри уғурла давам етдирирләр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, Азәрбајчанда кимја елминин белә күчлү инкишаф етмәси, дикәр тәбиәт елмләринә нисбәтән бу саһәдә көркәмли елми кәшфләрин вә алимләрин, елмләр доктору вә намизәдләрин чох олмасы тәкчә нефт амили илә бағлы дејил. Китабы чапа һазырлајаркән апардығымыз тәдгигатлар бу инкишафын бир нечә мәрһәләдән кечдијини вә бир сыра сәбәбләрлә әлагәдар олдуғуну ајдынлашдырмышдыр.

I мәрһәлә Бакы Дөвләт Университетинин тә'сис олундуғу дөврә, II мәрһәлә II дүнја мүһарибәсинә гәдәрки мәрһәләдир. Бу ики мәрһәләнин охшар тәрәфи кимја елминин рүшејм һалында инкишафа башланмасы илә сәчијјәвидирсә дә, икинчи мәрһәләдә бу инкишаф системли олмасы илә фәргләнир. Мүһарибәнин тәләбләри вә Елмләр Академијасынын тә'сис едилмәси илә сәчијјәләнән III мәрһәләдә Азәрбајчанда кимја елми хүсуси инкишаф јолу кечмишдир. 1945-55-чи илләрдә һәм дә Јусиф Мәммәдәлијевин кимја елминин формалашмасына мүстәсна хидмәтләри, Нефт-кимја Просесләри Институту (НКПИ) кими елм мәркәзләринин јаранмасы јени нәслин бу елмә марағыны артырмыш, бура күчлү ахын јаратмышдыр. III мәрһәләдәки елмә ахыны китабда ады чәкилән алимләрин 36 нәфәринин 20-чи илләрдә анадан олдуғу да сүбут едир. Бүтөвлүкдә көтүрүлдүкдә мүһарибәдән сонракы 40 ил (1945-85) Азәрбајчанда кимја елминин вә сәнајесинин интибаһ дөврү кими гәбул едилмәлидир. II дүнја мүһарибәси дөврүндә мүһәррикләри һәрәкәтә кәтирән Азәрбајчан нефти (бензин, керосин, дизел јаначағы, сүрткү јағлары вә с.) дүшмән үзәриндә гәләбәни тә'мин едән әсас амилләрдән бири олду. Изопропил-бензолун (кумол) сәнаје мигјасында синтези вә ондан бензинләрин октан әдәдинин јүксәлдилмәси үчүн истифадә олунмасы, технолокија саһәсиндә Азәрбајчан алимләринин (Јусиф Мәммәдәлијевин рәһбәрлији илә) новаторлуғуну сүбут едән амилләрдән биридир. Мүһарибәдән сонракы илләрдә кечмиш ССРИ-дә илк дәфә Азәрбајчанда нефткимјәви синтезин бә'зи просесләринин елми әсасы верилди вә ујғун сәнаје гурғулары јарадылды. Бу гәбилдән етилендән сәнаје јолу илә етил спиртинин вә ондан дивинилин синтез едилмәси (Ј.Мәммәдәлијев, М.Далин, В.Гутырјанын рәһбәрлији илә) дикәр сәнаје просесләринин јаранмасы үчүн дајаг нөгтәси олду. Нефткимјасы синтезинин әсас хаммалларындан бири һесаб едилән етиленин јүксәк тәмизликлә алынмасы (99,9%) да Азәрбајчан алимләринин ады илә бағлыдыр. Азәрбајчан алимләринин дүнја мигјаслы ән мүһүм ишләриндән ашағыдакылары да гејд етмәк лазымдыр: Кичик дисперсли катализатор үзәриндә каталитик крекинг просесини, дизел јаначагларынын карболид васитәси илә

парафинсизләшдирилмәси, сүртку јағлары үчүн мүхтәлиф ашгарларын алынмасы вә с. көстәрмәк олар ки, онлар да нәинки кечмиш ССРИ-дә, ејни заманда бә'зи харичи өлкәләрдә күтләви мигјасда тәтбиг олунараг мүһүм елми-техники проблемләрин һәллинә көмәк етмишдир. Академик М.Ф.Нағыјевин ресиркулјасијалы просесләрин нәзәријјәси-кимја техноложи комплексләрин оптималлашдырылмасы саһәсиндәки иш мүһүм бир аддым олду. Нефт-кимја синтезинин истеһсалатла бағлы чохшахәли техноложи просесләринин јарадылмасында бөјүк әмәји олмуш алимләр вә онларын хидмәтләри һаггында китабда јери кәлдикчә (мүәллифләрин уғурлары шәрһ едилдикчә) кениш мә'лумат верилир. Бу бахымдан да кириш һиссәсиндә бу барәдә әтрафлы изаһатлара еһтијач һисс етмәмишик.

IV мәрһәләни – 1956-66-чы илләри халг тәсәррүфатынын кимјалашдырылмасы кампанијасынын тә'сири алтында бу елмә хүсуси мараг сәчијјәләндирир. Бу дөврдә кимја елминә даһа күчлү ахын олмушдур. Китабда һаггында сөһбәт ачылан 273 алимдән 156 нәфәри 30-40-чы илләрдә анадан олмуш, онларын кәнчлији һәмин дөврә тәсадүф етмиш вә онлар кимјачы олмағы сечмишләр. Бу мәрһәләнин икинчи дөвру 1964-66-чы илләрдә һәмин кампанијанын даһа да күчләндирилмәси илә әлагәдар олмушдур ки, орта мәктәби мәһз һәмин илләрдә битирән 1948-52-чи илләр тәвәллүдлү 35 нәфәр инди кимја елмләри доктору вә профессордурлар.

Азәрбајчанда кимја елминин инкишафынын нөвбәти мәрһәләси 70-чи илләрә тәсадүф едир. Республикамызда кимја сәнајесинин, хүсусән нефт-кимја сәнајесинин күнүн тәләбләри сәвијјәсиндә гурулмасы 70-80-чи илләрдә даһа да кениш вүс'әт алмышдыр. Кимја сәнајесинин инкишафында әлдә едилән бу уғурларын һәјата кечмәси билаваситә о дөврдә республикаја рәһбәрлик едән Һ.Әлијевин ады илә бағлыдыр. Мөһтәрәм президентимиз сәнајенин јени истигамәтләринин јарадылмасы илә бағлы бу дөврдә кадр һазырлығына да хүсуси фикир вермишдир. Мәһз Һ.Әлијев 70-чи илләрдә республиканын ән лајигли оғлан вә гызларыны кечмиш ССРИ-нин дикәр шәһәрләриндә олан танынмыш али мәктәбләрә тәһсилләрини давам етдирмәјә, дикәр ихтисасларла јанашы надир кимја ихтисасларыны өјрәнмәјә көндәрди. Һәмин мә'зунлар инди республикада кимјанын ән мүхтәлиф апарычы саһәләри үзрә чалышан санбаллы мүтәхәссисләрдир ки, онларын арасында көркәмли елм адамлары да аз дејил. Она көрә дә Азәрбајчан кимјасы XXI әсрә бөјүк инам вә никбинликлә кедир.

Бу никбинлијә дүнја кимја елми илә ајаглашмаг бахымындан елмләрин говушуғундан әмәлә кәлән јени елми истигамәтләрин (биокимја, молекулјар биокимја, физики кимја, кимјәви физика вә с.) Азәрбајчанда да формалашмасына сон дөврләрдә диггәтин артмасы даһа бөјүк әсас јарадыр. Бу елми координасијаларын һәјата кечирилмәси республика Елмләр Академијасы вә онун президенти Ф. Магсудовун даими диггәт мәркәзиндәдир.

Азәрбајчан бу күн кимја елминин, хүсусән нефт кимјасы елминин күчлү инкишафына, онун дүнја фундаментал елминә вердији әвәзсиз төһфәләрә, дүнјанын бир чох өлкәләриндә фәалијјәт көстәрән кимјачы алимләрин вә мүтәхәссисләрин јетишмәсиндәки хидмәтләринә көрә бир сыра Аврапа дөвләтләриндән вә Шәрг өлкәләриндән ирәлидәдир. Буну тәсадүфи һал һесаб етмәк олмаз. Китабын чапа һазырландығы дөврдә алимләрин тәрчүмеји-һалларына јахындан бәләд олмаг, бунунла бағлы бир сыра мәсәләләри дәриндән өјрәнмәк зәрурәти вә китабдакы фактлары мүгајисәли шәкилдә анализ етмәк бизи бир сыра ашағыдакы нәтичәләрә кәтирмишдир. Илк нөвбәдә е'тираф етмәк лазымдыр ки, кечмиш ССРИ, хүсусән Москва алимләринин бизим исте'дадлы кәнчләрә јол көстәрмәләри, онларын алим кими јетишмәләринә әлләриндән кәләни әсиркәмәмәләри бу ишә бөјүк тә'сир көстәрмишдир. Бүтүн кимјачы алимләр барәдә дејилмәси мүмкүн олмаса да, халгымыза, онун габилијјәтли өвладларына гајғы илә јанашан академикләр Н.Д.Зелински, Б.Казански, А.Е.Арбузов, Б.А.Арбузов, Һ.М.Миначев, Н.М.Емануел, Н.А.Плате, И.П.Алимарин, А.Е.Фаворски, Н.С.Зефиров, А.В.Фокин, Ј.А.Золотов, К.А.Андрианов, И.В.Пјатнитски, Б.А.Долгоплоск, В.И.Спитсин, Н.И.Шујкин, М.М.Дубинин, В.А.Кабанов, Академијанын мүхбир үзвләри М.Ф.Шостаковски, А.Д.Петров, Ј.А.Карпов вә даһа бир нечә нәфәрин адыны бөјүк еһтирамла чәкмәли, әмәкләри гејд олунмалыдыр.

Дикәр тәрәфдән күчлү тәдрис базасы кими формалашмыш Бакы Дөвләт Университети (БДУ) вә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимјачы алимләрин јетишмәсиндә хүсуси ролуну гејд етмәк лазымдыр. Фәрәһләндиричи һалдыр ки, китабда ады чәкилән алимләрин 131 нәфәри БДУ-ну, 99 нәфәри АДНА-ны битирмиш, әксәријјәтинин сонракы талеји дә бу али мәктәбләрлә бағлы олмушдур. Бунунла бәрабәр Нефт-кимја Просесләри Институту, Ашгарлар Кимјасы Институту, Гејри-үзви вә Физики-кимја Институту, Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институту, Полимер Материаллары Институту, "Олефин" Институту вә с. кими елм мәркәзләринин јарадылмасы, милли кадрлар һесабына онларын елми потенсиалынын күчләндирилмәси әсаслы амил кими гијмәтләндирилмәлидир. Бир факты гејд етмәк марагды олар ки, китабда ады чәкилән алимләрин 104 нәфәринин талеји гејд олунан елм мәркәзләриндән анчаг бири илә – Нефт Кимја Просесләри Институту илә бағлыдыр.

Бүтүн саһәләрдә олдуғу кими кимја саһәсиндә дә көркәмли елм адамларынын вә мүтәхәссисләрин јетишмәсиндә орта мәктәбләрин мүстәсна ролу шүбһәсиздир. Китабда ады чәкилән алимләрин һәјат јолларынын мүәјјәнләшмәсиндә орта мәктәб мүәллимләринин ролу данылмаздыр. Марагдыдыр ки, бу алимләрин әксәријјәти орта

мәктәби ә'ла гијмәтләрлә, 33 нәфәри медалла битирмиш вә бу базада сонралар республикада көркәмли алим кими јетишмәјә наил олмушлар. Бу мә'нада китабда ады чәкилән алимләрин адындан онларын наилијјәтләриндә мүстәсна ролу олмуш бүтүн орта мәктәб мүәллимләринә миннәтдарлыг чатдырмагла "Республиканын Әмәкдар Мүәллими" кими шәрәфли ада лајиг көрүлмүш һөрмәтли кимја мүәллимләри Тағыјева Сона ханыма, Әлијева Шәфигә ханыма, Мустафа Салманова, Мәһәр Гулијевә вә башгаларына хүсуси разылыг вә тәшәккүр билдирмәк истәјирик.

Гејд олунан вә олунмајан сәбәбләрлә әлагәдар Азәрбајчанда елмин вә сәнајенин вачиб саһәси сајылан кимја үзрә көркәмли алимләр јетишмишдир. Биз Азәрбајчанда кимја елминин инкишафынын шәрәфли јүкүнү чијинләриндә дашыјан алимләрин тарихи хидмәтини јашатмаг вә кәләчәк нәсилләрә чатдырмаг мәгсәди илә хроноложи гајдада бу китабы тәртиб етмәји өзүмүзә борч билдик.

Бу китабда Азәрбајчанын һәмин бөјүк кимјачы алимләр ордусундан јалныз 273 нәфәри һаггында мә'лумат верилир. Парлаг зәка саһибләри олан бу алимләрин сечилмәси онларын елмдә газандығы бөјүк уғурларла, елми ад вә елми рүтбәләрлә әлагәдардыр. Китабда Азәрбајчанын XX әсрдә јашамыш бүтүн кимјачы академикләри вә ЕА-нын мүхбир үзвләри, елмләр докторлары вә профессорлары әһатә олунмушдур. Әминик ки, китабын нөвбәти чапында бөјүк потенсиал гүввәјә малик олдуғуна көрә бу күн тәләбә, диссертант, аспирант вә ја елмләр намизәди олан нечә-нечә истедадларын адлары ора әлавә олуначагдыр ки, һәмин нәсил мүстәгил вә демократик Азәрбајчанда кимја елминин инкишафына хидмәт көстәрмәк хошбәхтлијинә чатачаглар.

Китабда алимләрин сијаһысы академикләр, ЕА-нын мүхбир үзвләри, сонра исә профессор вә елмләр докторларынын фамилијалары әлифба сырасы илә верилмиш, онларын һәјат вә фәалијјәтләри, елми истигамәтләри вә хидмәтләри барәдә јазылмышдыр. Әмин олмаг истәрдик ки, бу китабын көмәклији илә республиканын кимјачы алимләри бир-бирләринин елми истигамәтләри барәдә информасија әлдә едәчәк, өлкәмиздә кимјанын инкишафы вә елми потенсиалы барәдә әтрафлы мә'лумат газаначаг, јени нәсилдә халгымызын алимләри илә таныш олдугча вәтәнпәрвәрлик һиссләри күчләнәчәк вә кимја елминә мараг даһа да артачагдыр.

Китабын јазылмасында бизә јахындан көмәк көстәрәнләрә миннәтдарлығымызы билдиририк.

Китабын кәләчәк нәшрләриндә нәзәрә алына биләчәк нөгсанлар барәдә рә'јини билдирән охучулара әввәлчәдән тәшәккүр едирик.

АБЕЛ МӘҺӘРРӘМОВ,
БДУ-нун ректору, кимја елмләри доктору,
профессор.

АКАДЕМИКЛӘР

Ј.Һ.МӘММӘДӘЛИЈЕВ

Јусиф Һејдәр оғлу Мәммәдәлијев 1905-чи ил декабрын 31-дә Ордубад шәһәриндә күбар аиләдә анадан олмушдур. О, тәһсилини евдә вә јени типли Ордубад мәктәбиндә алмышдыр. 1918-чи илдә ермәни дашнакларын вәһши һүчумундан јаха гуртармаг үчүн онун аиләси Тәбриз шәһәринә көчмүш вә орада једдииллик Рушдијә мәктәбиндә тәһсилини давам етдирмишдир. 1920-чи илдә Ордубада гајытмыш вә 1923-чү илә гәдәр мүәллимлик едәрәк савадсызлығын ләғвиндә фәал иштирак етмиш вә илк гызлар мәктәбини ачмышдыр. 1923-чү илдә Азәрбајчан Педагожи Университетинин һазырлыг факүлтәсиндә охумуш вә сонра 1924-26-чы илләрдә орада тәбиәт елмләри факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. 1924-чү илдә Азәрбајчан зијалыларынын I гурултајында мә'рузә етмишдир. 1926-чы илдә тә'јинат илә Кәнчә шәһәринә көндәрилмиш вә орада ики ил мүәллим ишләмишдир. 1928-чи илдә Ирәван Педагожи Техникумунун мүәллими олмуш вә азсајлы халгларын тәшкилат комитәсинә үзв сечиләрәк, оғлан вә гызларын тәһсилә чәлб едилмәси илә әлагәдар мәтбуатда дәфәләрлә чыхыш етмишдир. 1929-чу илдә кимја биликләрини дәринләшдирмәк мәгсәди илә Москва Дөвләт Университетинин (МДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1931-чи илдә ораны битирмишдир. Диплом ишини ССРИ Елмләр Академијасынын (ЕА) академики Н.Зелинскинин рәһбәрлији илә јетирмишдир. 1932-чи ил сентјабр ајында Азәрбајчан Коммунист Партијасы МК-нын мәктубуна әсасән Кәнчә Кәнд Тәсәррүфаты Академијасынын "Үзви кимја" кафедрасына мүдир тә'јин едилмишдир. Елми тәдгигат ишләринә бөјүк мараг кәләчәк бөјүк алими Азәрбајчан Елми Тәдгигат Нефт Е'малы Иститутуна кәтирмишдир. Һәмин институтда

лаборантлыгдан академиклијә гәдәр шәрәфли јол кечмишдир. 1933-45-чи илләрдә кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләрини тутмуш, 1945-чи илдә исә лабораторија мүдири вәзифәсинә сечилмишдир.

Ј.Һ.Мәммәдәлијев һәлә Москва заводларынын бириндә ишләјәркән нефт газларындан гијмәтли кимја мәһсулларынын алынмасы саһәсиндә тәдгигат апармышдыр. Бу идеја онун кәләчәк елми-тәдгигат ишләринин истигамәтини мүәјјән етмишдир. О, дүнјада илк дәфә олараг нефт газларындан синтетик каучукун алынмасы идејасыны ирәли сүрмүш вә 1933-чү илдә "Етил спиртинин нефт газларындан алынмасы" адлы илк елми әсәрини чап етдирмишдир. 1934-чү илдә каучук илә әлагәдар олараг "Азәрбајчанда сүн'и каучукун проблемләри" икинчи мәгаләсини нәшр етдирмиш вә бунунла да о, республикамызда синтетик каучукун јарадылмасынын мүмкүнлүјүнү әсасландырылмышдыр. Бу идеја 1953-чү илдә кечмиш ССРИ-дә Сумгајытда сәнаје мигјасында етил спиртиндән бутадиенин вә онун әсасында бутадиен-стирол каучукунун алынмасы илә һәјата кечмишдир. Јери кәлмишкән ону гејд етмәк лазымдыр ки, Ј.Һ.Мәммәдәлијев өмрүнүн сон илләриндә Сумгајыт Кимја комбинатынын лајиһәсини тәртиб едән комиссијанын сәдри олмушдур.

Ј.Һ.Мәммәдәлијевин елми фәалијјәтиндә нефт газларынын е'малы, онлардан хүсуси туллантысыз технолокија әсасында сәмәрәли хаммал кими истифадә едилмәси хүсуси јер тутур. О, бу саһәдә апардығы тәдгигат ишләрини үмумиләшдирәрәк 1936-чы илдә "Азәрбајчанын тәбии вә сүн'и газлары вә онларын кимјәви е'малы" монографијасыны чап етдирмишдир. Сонралар нефт газларынын чеврилмәләринә даир 10-а гәдәр мәгалә чап етдирмишдир. Гејд едилән мәгаләләр ичәрисиндә 1930-чу илдә нәшр едилән "Азәрбајчанда һидрокен проблеми" өз әһәмијјәтини бу күн дә итирмәмишдир.Чүнки, бүтүн дүнја алимләринин гаршысында еколожи чәһәтдән даһа тәмиз јаначаг олан һидрокенин игтисади чәһәтдән сәмәрәли үсулла алынмасы бу күн дә проблем кими гаршыда дурур. Һадисәләри

хејли габаглајан кәнч тәдгигатчыны бу проблем дүшүндүрмүш вә онун һәјата кечмәси јолларыны арамышдыр.

Онун тәрәфиндән тәбии газларын һалокенләшмәси реаксијалары даһа системли шәкилдә апарылмышдыр. О, 1939-чу илдә илк дәфә дүнја тәчрүбәсиндә јарымсәнаје гурғусунда метандан стансионар катализатор тәбәгәсиндә, сонралар "гајнар катализатор лај" реакторунда дөрдхлорлу метаны (карбон дөрд хлорид) истеһсал етмишдир. 1938-чи илдә М.В.Ломоносов адына МДУ-нун Елми Шурасы Ј.Һ.Мәммәдәлијевин тәбии вә сүн'и нефт газларынын кимјәви е'малы саһәсиндә апардығы системли тәдгигатлары нәзәрә алараг она мүдафиә етмәдән "кимја елмләри намизәди" алимлик дәрәчәси вермишдир.

Онун рәһбәрлији илә карбоһидрокенләрин хлорлу төрәмәләрини алмаг үчүн пентан, һексан, бутиленләр, дивинил вә дикәр карбоһидрокенләрин хлорлашма реаксијасы тәдгиг едилмишдир. Сонралар онун тәрәфиндән һалокенләшмә реаксијалары саһәсиндә тәдгигатлар даһа кенишләндирилмиш вә карбоһидрокенләр бромлашдырылмышдыр. Метилен бромидин алынмасы технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә сәнаје гурғусунда истеһсал едилмишдир. Беләликлә, онун тәрәфиндән нефт газларынын һалокенләшмә реаксијасы нәтичәсиндә чох гијмәтли кимја мәһсуллары синтез едилмиш вә халг тәсәррүфатынын тәләбаты өдәнилмишдир.

Ј.Һ.Мәммәдәлијев тәрәфиндән нефт газларынын вә онларын ајры-ајры компонентләринин һалокенләшмәси вә онларын әсасында гијмәтли маддәләрин алынмасы саһәсиндәки дәрин вә орижинал тәдгигатлар нефт кимјасыны јени төвсијәләр илә зәнкинләшдирмишдир. О, һалокенләшмә саһәсиндә дүнја-нын ән нүфузлу алими иди. Һеч тәсадүфи дејилдир ки, 1960-чы илдә Парисдә кечирилән Бејнәлхалг симпозиумда һалокенләшмә сексијасына сәдрлик етмишдир.

Ј.Һ.Мәммәдәлијевин рәһбәрлији илә ароматик, парафин вә тсиклопарафин карбоһидрокенләрин алкилләшмәси саһәсиндә системли фундаментал елми-тәдгигатлар апарылмышдыр.

Онун катализаторларынын иштиракы илә алкил- вә диалкилароматик карбоһидрокенләрин деалкилләшмәси реаксијасы олдугча мараг доғуран проблемләрдән биридир. О, апардығы тәдгигатлары үмумиләшдирәрәк 1942-чи илдә “Ароматик карбоһидрокенләрин алкилләшдирилмәси вә деалкилләшдирилмәси илә толуолун синтези” мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1943-чү илдә “Нефт-кимјасы” ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. Онун докторлуг диссертасијасы тротил партлајычы маддәсинин алынмасы үчүн илкин хаммал олан толуолун сәнаје мигјасында истеһсалы просесинә һәср едилмишдир. Толуол мүһарибәјә гәдәр харичдән алынырды. Лакин мүһарибә илләриндә бу маддәнин сатышы дајандырылдығы үчүн, өлкә кимјачыларынын гаршысына толуолун алынмасы проблеми кәскин шәкилдә гојулмушду. Республикамызда бу мә’сулијјәтли ишин һәлли Ј.Һ.Мәммәдәлијевә тапшырылмышды. Бу шәрәфли ишин өһдәсиндән о, ләјагәтлә кәләрәк, бензолу метилхлорид илә алүминиум – хлорид катализатору иштиракы илә алкилләшдирәрәк јүксәк чыхым илә толуолу сәнаје мигјасында истеһсал етмишдир.

Профессор Ј.Һ.Мәммәдәлијев илк дәфә олараг ароматик карбоһидрокенләрин дојмамыш карбоһидрокенләр илә алкилләшмәси үчүн сулфат туршусундан катализатор кими истифадә етмишдир. Бу просес әсасында сәнаје мигјасында завод ишә салынараг, јүксәк октан әдәдли изопропилбензол истеһсал едилмиш вә ССРИ Мүдафиә Назирлијинин јүксәк кејфијјәтли авиабензин илә тә’мин едән компонент әлдә едилмишдир. Онун бу саһәдә апардығы тәдгигатлар дөвләт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмиш, 1944-чү илдә Ленин ордени илә, 1946-чы илдә исә Сталин мүкафаты илә мүкафатландырылмышдыр.

Профессор Ј.Һ.Мәммәдәлијев алкилләшмә реаксијаларында шәраитин, катализаторун тәбиәтинин, ароматик карбоһидрокенләрин вә дојмамыш бирләшмәләрин гурулушуну вә реаксијајакирмә габилијјәтини мүасир үзви кимја нәзәријјәси

илә изаһ етмиш, реаксијаларын кинетикасыны тәдгиг етмиш вә онларын механизминә даир дәрин мүлаһизәләр сөјләмишдир. О сүбут етмишдир ки, алкилләшмә реаксијалары ион механизми илә кедир. О, һәтта бензолун пропилен илә сулфат туршусу иштиракы илә алкилләшмә реаксијасыны квант кимјасы мүддәаларына әсасланараг механизмини вермишдир. Онун тәрәфиндән ароматик һәлгәдә олан групларын тәбиәтиндән, онларын узунлуғундан, гурулушундан асылы олараг, ајры-ајры катализаторларын истигамәтләндиричи тә'сири тәдгиг едилмишдир. Мүбалиғәсиз олараг ону гејд етмәк јеринә дүшәрди ки, дүнја әдәбијјатында алкилләшмә реаксијаларыны Јусиф Мәммәдәлијев мәктәби кими һәртәрәфли тәдгиг едән икинчи мәктәбә чәтин раст кәлмәк олар.

Професcор Ј.Һ.Мәммәдәлијев 1945-чи илдә јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА-нын илк кимјачы академики сечилмиш вә һәмин илдә дә Азәрбајчан ЕА нәздиндә Нефт Институту јаратмыш вә онун илк директору ишләмишдир. 1947-чи илдә исә Азәрбајчан ЕА-нын президенти сечилмишдир. Һәмин илдә һәмчинин ССРИ Нефт Сәнајесинин Техники Шурасынын сәдри вәзифәсиндә чалышмышдыр. О, кечмиш ССРИ мәканында ән нүфузлу кимјачылардан бири олдуғундан, ССРИ "Билик" чәмијјәтинин хаһиши илә "1959-65-чи илләрдә ССРИ-дә кимја сәнајеси" китабыны јазмаг она һәвалә едилмишдир. 1950-чи илдә шәхсијјәтә пәрәстишин түғјан етдији бир вахтда, ону бә'зи субјектив сәбәбләрә көрә президент вәзифәсиндән чыхармышлар. О, 1951-54-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА Физика, Кимја елмләри вә Нефт үзрә академик катиб вәзифәсиндә ишләмишдир.

Ј.Һ.Мәммәдәлијев 1934-чү илдән башлајараг елми-тәдгигат ишләри илә паралел олараг Бакы Дөвләт Университетиндә (БДУ) ассистент, досент вә профессор вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1945-чи илдә БДУ-да "Нефт-кимјасы" кафедрасыны јаратмыш вә өмрүнүн ахырына кими она рәһбәрлик етмишдир. 1954-58-чи илләрдә БДУ-нун ректору олмушдур. Онун ректор ишләдији дөврләрдә факүлтәләрдә

елми-тәдгигат ишләринин, еләчә дә тәдрисин кејфијјәти јүксәлмишдир. Университетин габагчыл али мәктәбләр илә, хүсусилә, МДУ илә әлагәси хејли кенишләнмишдир. Ј.Һ.Мәммәдәлијевин ректорлуғу дөврүндә БДУ кимјачы кадрларынын әксәријјәти елми-тәдгигат јолуну сечмиш, намизәдлик вә докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишләр.

Академик Ј.Һ.Мәммәдәлијевин јүксәк елми тәшкилатчылығыны нәзәрә алараг, 1958-чи илдә о, икинчи дәфә Азәрбајчан ЕА-нын президенти сечилмиш вә өмрүнүн ахырына гәдәр һәмин вәзифәдә чалышмышдыр. 1958-чи илдә һәмчинин ССРИ ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир. О, гејри - ади елми тәшкилатчылыг габилијјәтинә малик иди. Һәлә 1947-чи илдә президент ишләдији вахт академијада чалышанларын сајыны 1000 нәфәрдән 5000 нәфәрә чатдырмышды. Онун тәшәббүсү илә академијада Шамахы Рәсәдханасы, Әлјазмалар фонду јарадылды. Онун рәһбәрлији илә нефт-кимја саһәсиндәки тәдгигатлары даһа да дәринләшдирмәк үчүн В.В.Кујбышев адыны Азәрбајчан Нефт Е'малы Елми-Тәдгигат Институту вә Азәрбајчан ЕА Нефт Институту бирләшдирилди вә һазырда онун адыны шәрәфлә дашыјан Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институту јарадылды.

Академик Ј.Һ.Мәмәдәлијевин елми фәалијјәти һеч дә мүхтәлиф корбоһидрокенләрин алкилләшмәси вә һалокенләшмәси реаксијасы илә мәһдудлашмамышдыр. Онун тәрәфиндән, һәмчинин, Бакы нефтләринин бензин фраксијалары каталитик ароматикләшдирилиб, јүнкүл нефт јағлары каталитик јолла кејфијјәти јахшылашдырылыб вә пиролиз мәһсулларыны полимерләшдирмәклә пластик күтләләрин алынмасы саһәсиндә фундаментал тәдгигатлар апарылмышдыр. Полимерләшмә саһәсиндә апардығы тәдгигатлар хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. О, нәинки республикамызда нефт-кимјасынын, нефт е'малынын вә үзви синтезин банисидир, һәмчинин полимерләр кимјасынын јарадычысыдыр. Ј.Һ.Мәммәдәлијев 1934-чү илдә нефт газларындан синтетик каучукин алынмасы идејасыны вермәклә, республикамызда полимер кимјасыны инкишаф

етдирмәк истәмишдир. Онун рәһбәрлији илә бир сыра һалокенли стироллар, изопрен, бә'зи алкиларилвинил бирләшмәләри синтез едилмиш вә онларын полимерләшмәси өјрәнилмишдир. Дикәр тәрәфдән о, 1959-чу илдә бу саһәдә тәдгигатлары кәләчәкдә инкишаф етдирмәк мәгсәди илә 30-а гәдәр кәнч аспиранты Москва, Ленинград вә дикәр елми мәркәзләрә ихтисаслашмаг үчүн көндәрмишдир. Һәтта өзүнүн рәһбәрлик етдији " Хлор - үзви синтез" лабораторијанын елми истигамәтини дәјишдирәрәк, ону "Пластик күтләләр" адландырмышдыр. Һәмчинин полимерләрин гурулушуну өјрәнмәк үчүн бир сыра харичи өлкәләрдән лазыми аваданлыг алмаға наил олмушдур. О, Сумгајыт шәһәриндә ЕА-нын полимерләрә даир елми-тәдгигат институтуну јаратмаг мәгсәди илә орада тикиләчәк бинанын әсасыны гојмушдур. Сонралар онун идејасы һәјата кечди вә Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институту јарадылды.

252895

Бөјүк енсиклопедик билик даирәсинә малик олан академик Ј.Һ.Мәммәдәлијевин елми јарадычылығы тәкчә кимја елминин мүхтәлиф саһәләрини әһатә едән чәрчивәдә гапаныб галмамышдыр. О, Нафталан нефтинин мүаличәви әһәмијјәтинә даир тәдгигатлар да апармыш, илк дәфә олараг мүәјјән етмишдир ки, Нафталан нефтинин мүаличәви хассәси онун тәркибиндә олан 250-328°С интервалында гајнајан чохһәлгәли тсиклопентанперһидрофенантренин төрәмәси илә әлагәдардыр. Гејд едилән бирләшмә бир сыра стероид һормонларынын әсас скелетини тәшкил едир. Онун тәрәфиндән Бинәгәди битумлары да тәдгиг едилмиш вә мүәјјән едилмишдир ки, онларын тәркибиндә азот олан битки вә һејван мәншәли пигментләр-порфиринләр мөвчуддур. Бу исә нефтин үзви маддәләрдән әмәлә кәлмәси нәзәријјәсини бир даһа тәсдиг едир.

Академик Ј.Һ.Мәммәдәлијевин даһа бир мараг даирәси елмин тарихи олмушдур. Онун 1960-чы илдә јаздығы "Азәрбајчанда елмин инкишафы" китабы бу саһәдә јазылачаг әсәрләрин тәмәл дашы олуб, илк дәфә 22 елмин инкишаф тарихи һаггында ичмалдыр. О, Русијада, республикамызда

кимја елминин тарихинә даир бир сыра мәгаләләр, мә'рузәләр вә очеркләр јазмышдыр. Онун 1951-чи илдә өз мүәллими академик Н.Д.Зелинскинин һәјат вә фәалијјәтиндән бәһс едән әсәри чох диггәтә лајигдир. Русија нефт-кимја елминин инкишафына даир мә'рузәсиндә Русија нефт-кимја елминин кечдији инкишаф мәрһәләләринин вә ајры-ајры көркәмли кимјачы алимләрин нефт-кимја елминә вердији төһфәләрин хронолокијасыны әтрафлы шәрһ етмишдир. Тәссүфләр олсун ки, онун "Полшада нефт-кимја елми" вә "Нефтин әмәлә кәлмәси вә истифадә тарихи" мәгаләләри јарымчыг галмышдыр.

Академик Ј.Һ.Мәммәдәлијевин 30 иллик елми вә педагожи фәалијјәти 200-дән артыг чох санбаллы елми әсәрдә, о чүмләдән 6 монографијада әкс едилмишдир. Онун әсәрләри нәинки кечмиш ССРИ-дә, һәтта онун харичиндә дә јүксәк гијмәтләндирилмишдир. О, 36 елмләр доктору вә намизәди һазырламышдыр. Онун јетишдирдији аспирантлардан 3-ү Азәрбајчан ЕА-нын һәгиги, 5-и исә мүхбир үзвү сечилмишдир. О, АБШ, Франса, Инкилтәрә, Полша, Монголустан вә дикәр өлкәләрдә чағырылан Бејнәлхалг елми конгрес вә симпозиумларда республика кимја елмини ләјагәтлә тәмсил етмишдир.

Академик Ј.Һ.Мәммәдәлијев көркәмли кимјачы олмагла бәрабәр, чохчәһәтли ичтимаи фәалијјәтдә олан дөвләт хадими олмушдур. О, дәфәләрлә сечкили органлара сечилмиш вә ССРИ Али Аттестасија Комиссијасынын үзвү олмушдур.

1961-чи ил декабрын 15-дә мүрәккәб олмајан чәрраһијјә әмәлијјатындан сонра бөјүк амалларла јашајан Ј.Һ.Мәммәдәлијев 55 јашында һәјатла вахтсыз видалашмышдыр.

Академик Ј.Һ.Мәммәдәлијевин хатирәсини әбәдиләшдирмәк мәгсәди илә һөкуматимиз Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтуна, Нахчыван Дөвләт Педагожи Университетинә, Шамахы Рәсәдханасынын јерләшдији елми гәсәбәјә, Ордубад Ипәк комбинатына вә Бакы күчәләриндән

биринə онун адыны вермишдир. Адыны дашыдығы НКПИ-дə вə Ордубад шəһəриндə музеји ачылмыш, бүстү гојулмушдур. Бакыда Истиглал күчəсиндə, Азəрбајчан ЕА Президумунун јанында һејкəли учалдылмышдыр.

Ə.М.ГУЛИЈЕВ

Əли Муса оғлу Гулијев 1912-чи ил мајын 31-дə Кəнчə шəһəринин Бағбанлар кəндиндə јохсул кəндли аилəсиндə анадан олмушдур. 1927-чи илдə Кəнчə шəһəриндə ибтидаи тəһсил алдыгдан сонра Бакыја кəлмишдир. 1931-чи илдə Бакы Педагожи Техникумуну битириб вə Коранбој рајонунда мүəллимлик етмишдир. 1934-чү илдə Бакы Дөвлəт Университетинин (БДУ) кимја факүлтəсинə дахил олмуш вə ораны 1939-чу илдə гуртардыгдан сонра Дөвлəт имтаһан комиссија-сынын гəрары илə "Үзви кимја" кафедрасында ассистент сахланмышдыр. О, 1937-чи илдəн тəһсилини давам етдирмəк-лə јанашы Азəрбајчан Елми Тəдгигат Нефт Е'малы Институ-тунда (АЕТНЕИ) өз мүəллими, академик Ј.Мəммəдəлијевин лабораторијасында баш лаборант, БДУ-ну битирдикдəн сонра исə һəмин институтда кимјачы, саһə рəиси вə бөјүк мүһəндис вəзифəсиндə чалышмышдыр. II Дүнја мүһарибəси иллəриндə о, һəрби сифаришлəри јеринə јетирəн шө'бəјə рəһбəрлик етмиш, танк əлејһинə јандырычы бутулкаларын нүсхəсини һазырламыш вə сынагдан кечирмишдир. Һəмин бутулкалары сынагдан кечирəркəн о, өз сағ голуну итирмишдир.

Ə.Гулијев һəмчинин халг тəсəррүфатынын бөјүк еһтијачы олан бə'зи дəрман вə јујучу маддəлəрин алынмасы ишиндə дə чалышмышдыр. 1943-чү илдə "Тəбии газдан һексаметилентетраминин (уротропинин) алынмасы" мөвзусунда намизəдлик ишини мүдафиə етмишдир.

2*

1945-чи илдә АЕТНЕИ-дә Ә.Гулијевин рәһбәрлији илә "Ашгарларын синтези" лабораторијасы јарадылмыш вә кечмиш Советләр Иттифагында илк дәфә олараг "АзНИИ депрессатор" вә "АзНИИ-4" ашгарлары синтез едилмиш вә республикамызын нефт е'малы заводларында сәнаје миг-јасында истеһсал едилмишдир. Бу ишләрә көрә о, 1948 вә 1951-чи илләрдә ики дәфә ССРИ Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

1951-чи илдә Ә.Гулијев мотор сүртку јағларынын кејфијјәтинин јүксәлтмәк үчүн ашгарларын синтези вә онларын тәтбигинә даир докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору алимлик дәрәчәсини алмышдыр. 1952-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ә.М.Гулијев бир педагог кими јүксәкихтисаслы кадрларын тәһсили ишинә хүсуси диггәт јетирмишдир. О, 1951-1960-чы илләрдә БДУ "Үзви кимја" кафедрасынын мүдири, 1960-1974-чи илләрдә исә һәмин кафедранын профессору олараг тәләбәләрә үзви кимја елминин мө'чүзәләрини ашыламышдыр. 1958-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) мүхбир үзвү, 1959-чу илдә исә һәгиги үзвү сечилмишдир. 1963-67-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләр Бөлмәсинин академик-катиби олмушдур.

1959-65-чи илләрдә академик Ә.Гулијев Азәрбајчан ЕА Нефт Кимја Просесләри Институтунда "Ашгарлар вә јағлар" шө'бәсинә рәһбәрлик етмишдир. 1965-чи илдә мөвчуд "Ашгарлар вә јағлар" шө'бәсинин әсасында кечмиш Советләр Иттифагында јеканә профилли Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунун (АКИ) јарадычысы билаваситә академик Ә.М.Гулијевдир. О, 1965-1987-чи илләрдә АКИ-јә рәһбәрлик етмишдир.

1970-чи илдә академик Ә.М.Гулијев вә онун рәһбәрлик етдији институтун әмәкдашлары Бакы нефтләриндән алынан мотор јағларынын кејфијјәтини јүксәлтмәк үчүн сәмәрәли

ашгарларын технолокијасынын һазырланмасы вә сәнаједә тәтбиги ишинә вә онлар әсасында композисија јаратдыгларына көрә Азәрбајчан ССР Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

Академик Ә.М.Гулијевин әсас елми тәдгигат ишләри үзви кимја, нефт-кимјасы, нефтин е'малы вә ашгарлар кимјасына аиддир. Онун рәһбәрлији илә алкилфеноллар, ароматик тиоллар, епокси бирләшмәләр, сулфобирләшмәләр, полимерләр әсасында тәркибиндә мүхтәлиф функсионал груп вә елементләр олан бир чох үзви ашгар, стабилизатор, инһибитор, ЈСМ-ләр синтез едилмиш, онлардан бир чохунун истеһсал технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә тәтбиг едилмишдир. Бунлара АзНИИ - депрессатору, АзНИИ – СИАТИМ - I ,СБ – 3, СБ – 3у, БФК, БФКу, ИНХП – 21, ИХП – 21, ИХП – 101 вә с. мисал көстәрмәк олар. Әли мүәллим кечмиш Иттифаг мигјасында мүхтәлиф күкүрдүзви бирләшмәләрин синтези вә онларын әсасында ашгарларын јарадылмасы саһәсиндә танынмыш елми мәктәб јаратмыш көркәмли алим иди.

1974-чү илдә она Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими ады верилмишдир. О, республикамызын елм вә тәдрис мүәссисәләриндә чалышан 6 елмләр доктору, 60-дан артыг елмләр намизәди јетишдирмишдир.

Әли мүәллим өз әмәкдашлары илә бирликдә 670 елми мәгаләни чап етдирмишдир. 107 мүәллифлик шәһадәтнамәси алмышдыр. О, 8 монографијанын мүәллифидир.

Академик Ә.Гулијев республика кимја елмини Румынија, Мексика, Чин, Мачарыстан вә дикәр харичи өлкәләрдә ләјагәтлә тәмсил етмишдир. Азәрбајчан ССР Али Советинә VIII вә IX чағырышларда депутат сечилмишдир. Онун әмәји дөвләт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмишдир. Ики дәфә Гырмызы Әмәк Бајрағы , үч дәфә “Шәрәф нишаны” орденләри вә медаллары, 6 дәфә Азәрбајчан ССР Али Советинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф едилмишдир.

Ә.Гулијев 1989-чу ил јанвар ајынын 29-да узун сүрән ағыр хәстәликдән сонра вәфат етмишдир. Онун хатирәсини әбәдиләшдирмәк мәгсәди илә һөкумәт 1993-чү илдә Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтуна онун адыны вермишдир.

Ә.М.ГУЛИЈЕВ

Әләддин Муса оғлу Гулијев 1927-чи ил ијулун 30-да Кәнчә шәһәринин Бағбанлар кәндиндә анадан олмушдур. 1934-чү илдә Кәнчә шәһәр орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, орта тәһсилини исә Бакыда алмышдир.

1944-49-чу илләрдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун кимја-технолокија факүлтәсиндә охумушдур. 1949-59-чу илләрдә Азәрбајчан Елми Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда әввәлчә кичик елми ишчи, 1952-59-чу илләрдә "Каталитик крекинг" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1959-65-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) "Газларын кимјәви технолокијасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1965-чи илдә һәмин лабораторијанын әсасында Ә.Гулијевин тәшәббүсү илә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Газ Институтунун (ҮЕТГИ) Азәрбајчан филиалы јарадылыр вә рәһбәрлик она һәвалә едилир. Һәмин вәзифәдә о, 1965-74-чү илләрдә чалышмышдыр. 1974-чү илдә ҮЕТГИ-и Азәрбајчан филиалынын әсасында Тәбии Газын Нәглә Һазырланмасы вә Е'малы үзрә Елми Тәдгигат вә Лајиһә Институту јарадылмышдыр. Ә.М.Гулијев һәмин институтун 1974-79-чу илләрдә директору вәзифәсиндә ишләмишдир. 1979-83-чү илләрдә Азәрбајчан

Дөвләт Нефт Академијасында јени јаратдығы кафедраја рәһбәрлик етмишдир.

1955-чи илдә “Тсиклопарафинләрин алкилләшмәси” мөвзусунда намизәдлик, 1967-чи илдә исә “Газларын комплекс е’малыны тә’мин едән јени адсорбсија просесләринин вә адсорбентләрин ишләниб һазырланмасы” мөвзусу үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк техника елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1968-чи илдә “Јаначағын вә газын кимјәви технолокијасы” ихтисасы үзрә профессор рүтбәсинә лајиг көрүлмүшдүр. 1972-чи илдә “Кимја” ихтисасы үзрә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, 1980-чы илдә исә һәгиги үзвү сечилмишдир.

Академик Ә.М.Гулијевин елми фәалијјәти әсасән нефт вә газын кимјәви е’малы нәзәријјәси вә технолокијасы мәсәләләринә һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә һәрәкәт едән сорбент тәбәгәсиндә маје карбоһидрокенләрдән нормал парафинләр алынмасы технолокијасы һазырланмыш, чохкомпонентли газ системләрини фасиләсиз адсорбсија-хроматографија үсулу илә ајырманын нәзәри әсаслары мүәјјәнләшдирилмишдир.

Тәбии һидрокен газларынын гурудулмасы, тәмизләнмәси, е’малы вә нәглә һазырланмасында истифадә олунан метил спиртинин тутулмасы вә рекенерасијасына даир тәклиф вермиш, газлары тәмизләмәк, гурутмаг вә тәркиб һиссәләринә ајырмаг үчүн фасиләсиз адсорбсија үсулуну ишләјиб һазырламышдыр. Онун синтез етдији “ВНИПИГаз-1” типли ашгар нөвү газ е’малы гурғуларында көпүкләнмәнин гаршысыны алыр. Онун рәһбәрлији илә апарылан елми-тәдгигатлар кечмиш ССРИ газ сәнајесинин әсас елми-техники инкишафынын истигамәтләрини мүәјјәнләшдирәрәк, нәтичәдә јени адсорбентләр, сәтһи-актив маддәләр, коррозијаја гаршы ашгарлар, полимер композисијалары, көпүкләнмәнин гаршысыны алан реакентләр, комбинә хассәсинә малик удучулар ишләниб һазырланмыш вә республикамызда, Орта Асијада, Украјнада, Оренбургда, Узаг Шәргдә, Болгарыстанда

тәтбиг едилмишдир. Газ-конденсаты карбоһидрокенләринин хлорлашмасы, нитролашмасы, аминләшмәси реаксијаларынын көмәји илә антиоксидләшдиричи, инһибитор вә биосид хассәсинә малик ашгарлар јарадылмыш вә тәтбиг едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин адсорбсион-каталитик просес ишләниб һазырланмыш вә онун васитәси илә газларын тәркибиндәки күкүрдлү бирләшмәләрдән сәрбәст күкүрд алынмышдыр. Онун тәрәфиндән јухарыда гејд едилән чохчәһәтли истигамәтдә апарылан елми-тәдгигатларын нәтичәләри 5 монографијада, 10 китабчада, 300-дән чох елми әсәрдә, о чүмләдән 70 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентләрдә (Канада, Һолландија, Һиндистан, Иран, Ираг) өз әксини тапмышдыр. О, 15 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

Академик Ә.М.Гулијев дәфәләрлә бејнәлхалг вә үмумиттифаг конгрес вә симпозиумларда, о чүмләдән 1975-чи илдә Јапонијада кечирилән IX Бејнәлхалг Нефт конгресиндә, 1976-чы илдә Инкилтәрәдә кечирилән XIII Дүнја Газ конгресиндә, 1979-чу илдә Канадада кечирилән IV Бејнәлхалг Газ конфрансында ләјагәтлә елмимизи тәмсил етмишдир. Канадада кечирилән IV Бејнәлхалг Газ конфрансында сүн'и газ үзрә Бејнәлхалг Газ Ассосиасија Чәмијјәтинин үзвү сечилмишдир. О, АБШ вә Болгарыстанда хидмәти е'замијјәтдә олмушдур.

Академик Ә.М.Гулијев дәфәләрлә индики Хәтаи рајон депутаты сечилмиш, рајон вә шәһәр партија комитәләринин вә АКП XXIII гурултајынын нүмајәндәси олмушдур. 1976-чы илдә "Газ сәнајесинин ә'лачысы" дөш нишаны, 1977-чи илдә "Газ сәнајесинин фәхри ишчиси" адына лајиг көрүлмүшдүр. 1976-чы илдә " Шәрәф нишаны" ордени вә 1976-чы илдә Азәрбајчан ССР Али Советинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф олунмушдур.

Әләддин мүәллим елми фәалијјәти илә јанашы, елми-ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едәрәк, Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ вә Азәрбајчан ЕА М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри

Институту ихтисаслашдырылмыш мүдафиә шураларынын, "Газ сәнајеси" (ССРИ) Азәрбајчан Кимја Журналы, Азәрбајчан Нефт Тәсәррүфаты журналлары редаксија һеј'әтинин үзвү иди.

Ә.М.Гулијев 1983-чү ил сентјабрын 3-дә автобус гәзасы нәтичәсиндә фачиәли шәкилдә һәјатдан вахтсыз кетмишдир.

В.С.ГУТЫРЈА

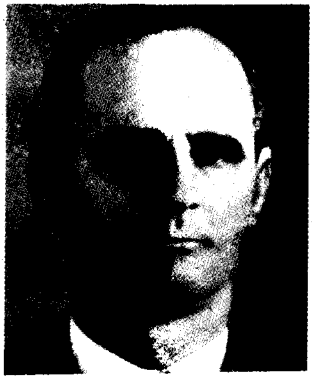

Виктор Степанович Гутырја 1910-чу ил сентјабрын 11-дә Ростов вилајәтинин Неклинов рајонунун Синјавски кәндиндә дәмирјолчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1928-чи илдә орта тәһсилини Бакы шәһәриндә алдыгдан сонра, Азәрбајчан Сәнаје Институтунун нефт-кимја шө'бәсинә гәбул олунмушдур.Һәлә II курсда охујаркән аналитик вә үзви кимјанын нәзәри- тәчрүби мәсәләләринә даир 3 мәгалә чап етдирмишдир. О, 1932-чи илдә институту битирдикдән сонра ассистент вә ејни заманда Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда (АЕТНЕИ) кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. Сонралар В.С.Гутырја өз талејини АЕТНЕИ илә бағлајараг 37 ил орада ишләмишдир. 1937-чи илдә она ''Үзви синтез '' лабораторијасына рәһбәрлик һәвалә едилмишдир. Һәмин илдә о, институтун елми ишләр үзрә директор мүавини тә`јин едилмиш вә аз бир фасилә илә 1959-чу илә гәдәр ишләмишдир.

1938-чи илдә В.С.Гутырјаја чап етдирдији әсәрләринин мәчмууна көрә Харков Технолокија Институту Елми Шурасынын гәрары илә мүдафиә етмәдән техника елмләр намизәди дәрәчәси верилмишдир. 1942-чи илдә о, һәмкарлары илә бирликдә авиабензинин һазырланмасы вә сәнаје миг-

јасында тәтбигинә көрә ССРИ Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

В.С.Гутырја 1944-чү илдә кимја елмләри доктору дәрәчәси алмаг үчүн диссертасија мүдафиә етмиш вә һәмин илдә дә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1949-чу илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) һәгиги үзвү, 1953-чү илдә исә ССРИ ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Академик В.С.Гутырја көркәмли нефт-кимјачысы олмагла јанашы һәмчинин дөвләт хадими иди. О, 1954-чү илдә Азәрбајчан ССР Нефт Сәнаје Назирлијиндә техники идарәнин мүдири, техники шуранын сәдри сечилмишдир. Азәрбајчан Коммунист Партијасы XXVII-XXI- гурултајларынын нүмајәндәси олмуш вә 1957-чи илдә Бакы Шәһәр Советинин депутаты сечилмишдир.

1959-чу илдә Украјна ЕА-нын дә'вәти илә академик В.С.Гутырја јени тәшкил олунмуш Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр Кимјасы Институтунда (ЈМБКИ) нефт-кимјасы бөлмәсинә рәһбәрлик етмәк үчүн дә'вәт едилмишдир. О, 1959-64-чү илләрдә һәмин институтун директор мүавини олмушдур. 1961-чи илдә о, Украјна ЕА-нын һәгиги үзвү сечилмишдир. 1963-74-чү илләрдә исә Украјна ЕА-нын витсе-президенти олмушдур. 1974-83-чү илләрдә дә Украјна ЕА Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү олмушдур.

Академик В.С.Гутырја 1965-чи илдән Украјна ЕА-нын ЈМБКИ вә 1981-чи илдән өмрүнүн сонунадәк Физики-Үзви вә Карбон Кимјасы Институтунда нефт-кимјасы секторуна рәһбәрлик етмишдир. О, 1960-чи илдән ССРИ Назирләр Советинин нәздиндә елм вә техника саһәсиндә Ленин вә ССРИ Дөвләт мүкафатлары верән комитәнин үзвү сечилмишдир.

Академик В.С.Гутырјанын республикамызда елми фәалијјәтинин әсас истигамәти сәнаје мигјасында етил спирти технолокијасынын (академик М.А.Далинлә бирликдә) вә микросферик алүмосиликат катализаторундан истифадә едәрәк јени каталитик крекинг технолокијасынын ишләниб

һазырланмасына аиддир (академик В.С.Әлијев илә бирликдә). Украјна ЕА-да чалышдығы дөвр әрзиндә әсас елми фәалијјәти кимја вә биолокија елмләринин инкишаф етдирилмәси мәсәләләри вә модификасија едилмиш синтетик сеолитләр үзәриндә карбоһидрокенләрин каталитик чеврилмәләри илә әлагәдар олмушдур. Онун рәһбәрлији илә сеолитләр үзәриндә апарылмыш алкилләшмә (трансалкилләшмә) диспропорсијасы реаксијалары нәтичәсиндә метиләвәзли ароматик карбоһидрокенләрин алынма реаксијасы кәшф едилмишдир. Онун һетерокен катализ саһәсиндә ишләри 1976-чи илдә Украјна ЕА Л.П.Писаржевски мүкафатына лајиг көрүлмүшдүр.

Академик В.С.Гутырјанын апардығы елми тәдгигатларынын нәтичәси 3 монографијада, 280-ә гәдәр мүхтәлиф сәпкидә олан елми әсәрдә, о чүмләдән 19 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә онларла елмләр доктору вә елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Редаксија-нәшријјат иши академик В.С.Гутырјанын һәјат фәалијјәтиндә хүсуси јер тутур. О, узун илләр Украјна ЕА-нын редаксија-нәшријјат шурасынын сәдри вә үзвү олмушдур. Онун тәрәфиндән енсиклопедија нәшрләри редактә олунмушдур. О, 12 монографијанын редактору вә 1965-чи илдән чыхан "Нефт е'малы вә нефт-кимјасы", журналынын редактор мүавини олмушдур. "Украјна ЕА-нын мә'рузәләри" вә дикәр журналларын редаксија һеј'этинин үзвү олмушдур.

Академик В.С.Гутырјанын әмәк вә ичтимаи фәалијјәти һөкумәт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндириләрәк ики дәфә Ленин ордени, Октјабр, ики дәфә Гырмызы Әмәк Бајрағы, "Шәрәф нишаны" орденләри вә медалларла тәлтиф едилмишдир.

В.С. Гутырја 1983-чү ил октјабрын 21-дә Кијевдә вәфат етмишдир.

М.А.ДАЛИН

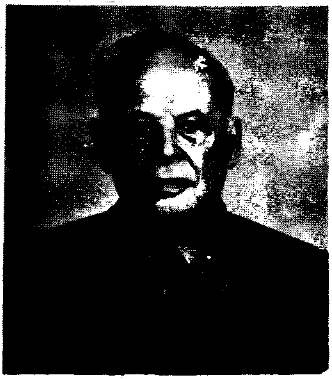

Марк Александрович Далин 1906-чы ил мартын 25-дә Бакыда анадан олмушдур. 14 јашында оларкән әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. 1930-чу илдә АСИ-ни битирдикдән сонра 1934-чү иләдәк Азәрбајчан Елми Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда (АЕТНЕИ) ишләмишдир. О, һәмин илләрдә академик В.С.Гутырја илә бирликдә етиленин сулфат туршусу иштиракы илә һидратлашмасы һесабына етил спиртинин әмәлә кәлмәси просесинин елми әсасларыны ишләјиб һазырламышдыр. 1935-чи илдән Синтетик Каучук тәчрүбә заводунда дүнја тәчрүбәсиндә илк дәфә олараг газајрычы гурғуда сојутма јолу илә пиролиз газларындан гатылашдырылмыш етиленин алынма просесини һәјата кечирмишдир. II Дүнја мүһарибәси илләриндә мүдафиә әһәмијјәтли мәһсулларын алынмасы ишиндә чалышмышдыр.

1938-чи илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун Елми Шурасы она диссертасија мүдафиә етмәдән техника елмләри намизәди алимлик дәрәчәси вермишдир. 1952-чи илдә исә “Бензолун олефинләрлә алкилләшмәси” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1953-чү илдә она професор ады верилмишдир. 1959-чу илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын академики сечилмишдир. 1960-63-чү илләр Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәсинин академик - катиби вәзифәсиндә ишләмишдир.

1963-чү илдә Үмумиттифаг Елми Тәдгигат Олефинләр Институту тәшкил олундугдан сонра, һәмин института директор тә'јин едилмишдир. Бу вәзифәдә о, 1987-чи илә гәдәр чалышмышдыр. 1987-96-чы илләрдә директорун мәсләһәтчиси олмушдур.

Академик М.А.Далин 1946-чы илдә бир груп мүтәхәссисләбирликдә јүксәкоктанлы авиајаначағын компоненти олан алкилбензолларын синтези вә тәтбиги просесинә көрә ССРИ Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр. О, 1952-чи илдә икинчи дәфә бу мүкафаты сәнаједә кениш тәтбиг олунан олефинләрин һидратлашмасы саһәсиндәки ишләринә көрә алмышдыр. 1981-чи илдә исә о, өз әмәкдашлары илә бирликдә етилбензолун кениш мигдарда истеһсалынын јарадылмасына көрә ССРИ Назирләр Советинин Мүкафатыны алмышдыр.

Академик М.А.Далинин әсас елми ишләри нефт кимјасынын чох мүһүм проблемләринә һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији вә иштиракы илә бир сыра техноложи просесләр (пирогаздан етилен вә пропиленин чыхарылмасы, етил спиртинин синтези, етилбензолун, кумолун алынмасы вә с.) ишләниб һазырланараг сәнаједә (Сумгајыт СК заводу, Орск вә Уфа синтетик спирт заводлары, Саратов вә Грозны кимја комбинатлары вә с.) тәтбиг олунмуш, јүксәк сыхлыглы полиетилен нөвү алынмыш, етилен-пропилен каучуку, пропилен оксиди, изопропил спирти вә с. алынмасы просесләри сәнаједә тәтбиг үчүн һазырланмышдыр. Сон илләрдә онун рәһбәрлији илә сәтһи-актив маддәләрин, јағлар үчүн ашгарларын, хәтти вә будагланмыш гурулуша малик јүксәкмолекуллу олефинләрин истеһсалы үчүн мүтәрәгги технолокија јарадылмасы саһәсиндә чох кениш мигјаслы елми ишләр апарылмыш вә сәнаједә тәтбиг едилмишдир.

Академик М.А.Далинин апардығы чох саһәли елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 6 монографијада, 450-јә гәдәр елми әсәрдә вә 100 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 8 елмләр доктору вә 26 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Елми кадрларын һазырланмасы вә нефт-кимја елминин инкишафында етдији хидмәтләрә көрә 1964-чү илдә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

Онун әмәји јүксәк гијмәтләндирилмиш, Ленин, 2 дәфә Гырмызы Әмәк Бајрағы, "Шәрәф нишаны" орденләри вә мүхтәлиф медалларла тәлтиф олунмушдур.

Академик М.А.Далин ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак етмишдир. Кечмиш ССРИ-дә мөвчуд олан ССРИ Елмләр Академијасы Нефт Кимјасы үзрә Елми Шурасынын, Азәрбајчан ССР Елми Техники Чәмијјәтин үзвү вә Азәрбајчан Кимја Журналынын редактор мүавини иди.

М.А.Далин 1996-чы ил октјабрын 13-дә Бакыда вәфат етмишдир.

В.С.ӘЛИЈЕВ

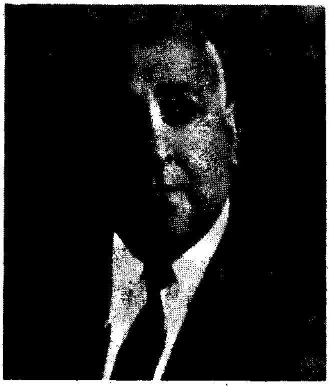

Ваһаб Сәфәр оғлу Әлијев 1908-чи ил ијунун 20-дә Бакы гу-бернијасынын Сарај кәндиндә анадан олмушдур. 1925-чи илдә фәһлә факүлтәсинә дахил олмуш вә ораны 1929-чу илдә битирдикдән сонра, тә'јинатла али тәһсил алмаг үчүн Москва шәһәринә И.Губкин адына Нефт Институтуна көндәрилмишдир. 1934-чү илдә али тәһсилини баша вурараг кимјачы технолог кими "Азнефтлајиһә"дә лајиһәчи-мүһәндис вәзифәсиндә ишләмишдир. 1935-чи АСИ-нин аспирантурасына дахил олмуш вә ејни заманда Бакы Нефт Техникумунда дәрс демишдир. 1936-37-чи илләрдә "Азнефтзаводлар" Бирлијиндә Баш мүһәндис вә нефт кәмәри конторунда техники шө'бәнин мүдири олмушдур. 1938-46-чы илләрдә В.Струа адына Бакы Крекинг заводунун техники шө'бәнин мүдири, сонралар исә Бөјүк мүһәндиси вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1946-50-чи илләрдә "Азнефтзаводлар" Бирлијинин Баш мүһәндиси олмушдур.

В.С.Әлијев 1950-чи илдә “Парафин вә олефин карбоһидрокенләринин деһидрокенләшмәси үчүн кичик дисперсли катализаторларын һазырланмасы вә тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә техника елмләри намизәди дәрәчәсини алмышдыр.

1951-чи илдән башлајараг В.Әлијев истеһсалатдан елми-тәдгигат ишинә кечмиш вә һәмин илдән 1959-чу илә гәдәр Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Емалы Институтунун (АЕТНЕИ) директору вәзифәсиндә ишләмишдир. 1959-62-чи илләрдә АЕТНЕИ вә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) НИ әсасында јаранан Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) директор мүавини, 1962-87-чи илләрдә директор вә 1987-93-чү илләрдә директорун мәсләһәтчиси вәзифәсиндә чалышмышдыр. О, 1959-чу илдән өмрүнүн сонуна гәдәр “Нефт е`малынын термики вә каталитик просесләри” лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

В.Әлијев 1961-чи илдә “Реаксијаја габил корбоһидрокенләрин нефт кимјасында ишләнмәси вә тәдгиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк техника елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1962-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. О, һәмин илдә “Кимја вә кимја технолокијасы” ихтисасы үзрә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, 1968-чи илдә исә һәгиги үзвү сечилмишдир.

1982-90-чы илләрдә Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәсинин академик-катиби вә Рәјасәт Һеј’әтинин үзвү олмушдур. 1948-чи илдә Бакы Крекинг заводларынын јенидән гурулмасындакы фәалијјәтинә көрә ССРИ Дөвләт Мүкафатына лајиг көрүлмүшдүр. 1964-чү илдә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм вә техника хадими адыны алмышдыр.

Академик В.С.Әлијевин республика нефт сәнајесинин инкишафында әвәзедилмәз хидмәти олмушдур. О, сәнаједә тәтбиг олунан бир чох орижинал просесләрин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә “гајнар” лај технолокијасынын нәзәри

əsaslары ишләниб һазырланмыш вә каталитик крекинг, деһидрокенләшмә вә алунитин јандырылмасы, редуксија просесләринә тәтбиг едилмишдир. Һәмчинин галханвари, ачыг вә јарымачыг катализатор ахынында каталитик крекинг, ики пилләли каталитик крекинг кими һетерокен-каталитик просесләрин апарылмасы үчүн реакторларын јени конструксијалар вә технолоҗи системләр јарадылмасы реакторларын мәһсулдарлығынын 8-10 дәфә артырылмасына вә автомобил бензининин алынмасы үчүн мәһсулдар агрегатларын јарадылмасына имкан вермишдир. Онун тәдгигатлары ичәрисиндә C4 - C5 олефинләринин оксикен иштиракы илә диен карбоһидрокенләринә деһидрокенләшмәси просесинин нәзәри әсасларынын јарадылмасынын хүсуси јери вардыр. Бу просесләр үчүн реакторун хүсуси конструксијалары вә јени сәмәрәли катализаторлар ишләниб һазырланмышдыр. О, һомокен катализ, 1 карбонлу молекулларын кимјасы, пропиленин димерләри, 2-нафтол метилзосианат, суперпластификаторлар, изопропил спиртинин алынмасы үчүн турш хассәли катализаторларын һазырланмасы вә с. просесләрин технолокијасыны ишләјиб һазырламышдыр.

Академик В.С.Әлијевин чохчәһәтли елми-тәдгигат ишләри 400-дән артыг мәгаләдә, о чүмләдән 5 монографијада өз әксини тапмышдыр. О, 100-дән чох мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, 30-дан чох патентин вә 2 лисензијанын мүәллифидир.

Академик В.Әлијев елм вә истеһсалатла паралел олараг, елми кадрларын һазырланмасына хүсуси диггәт вермишдир. Онун рәһбәрлији алтында 7 елмләр доктору вә 60 елмләр намизәди јетишмишдир.

О, дәфәләрлә республика нефт – кимја елмини үмумдүнја конгрес вә симпозиумларда тәмсил етмишдир.

О, Ленин, Октјабр, "Шәрәф нишаны" вә с. орден медаллар,

Азәрбајҹан Али Советинин Фәхри Фәрманлары илә тәлтиф едилмишдир. Академик В.С.Әлијев 1976 вә 1982-чи илләрдә ики дәфә Азәрбајҹан ССР Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

В.Әлијев 1993-чү ил август ајынын 2-дә вәфат етмишдир.

С.М.ӘЛИЈЕВ

Саһиб Мүсејиб оғлу Әлијев 1933-чү ил мартын 15-дә Кәдәбәј рајонунун Кәдәбәј гәсәбәсиндә фәһлә аиләсиндә доғулмушдур. 1939-чу илдә һәмин рајонун орта мәктәбинә дахил олмуш вә 1949-чу илдә ораны күмүш медалла битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајҹан Сәнаје Институтунун кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1953-чү илдә фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1953-57-чи илләр Азәрбајҹан Елмләр Академијасынын (ЕА) Нефт Институтунун аспиранты олмуш вә 1958-чи илдә "Синтетик алүмосиликатларын иштиракы илә нефтин деструксија мәһсулларынын каталитик е'малы јолу илә ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы" мөвзусунда намизәдлик , 1965-чи илдә исә "Алкил, алкенилароматик карбоһидрокенләрин вә онларын окситөрәмәләринин һетерокен каталитик синтези вә чеврилмәләринин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору елми дәрәҹәсини алмышдыр. 1971-чи илдә "Нефт-кимјасы вә нефт-кимја синтези" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1959-чү илдән Азәрбајҹан ЕА Нефт Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр.

3.—36

Профессор С.М.Әлијев 1970-чи илдән өмрүнүн ахырынадәк Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә "Олигомерләрин кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1982-86-чы илләр һәмин институтда елми ишләр үзрә директор мүавини олмушдур. О, 1983-чү илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, 1989-чу илдә исә академик сечилмишдир.

Академик С.М.Әлијев олигомерләрин вә полимерләрин кимјасы саһәсиндә көркәмли алим иди. Онун әсас елми фәалијјәти ароматик карбоһидрокенләрин, олигомерләрин, полимерләрин кимјасы вә технолокијасына, карбоһидрокенләрин олигомерләшмәси, алкилләшмәси, оксидләшмәси вә с. башга реаксијалар үчүн јүксәк кејфијјәтли һомокен вә "һетерокенләшдирилмиш" катализаторларын һазырланмасына, сәнаје полимерләринин кимјәви модификасијасына һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә алкенилароматик сырасына дахил олан ди- вә полифунксионал мономерләр вә онларын әсасында алынан чохфунксијалы олигомер вә полимерләрин алынмасы просесләринин нәзәри әсаслары ишләниб һазырланмышдыр. О, јухарыда гејд едилән проблемләрин һәллини өзүндә әкс етдирән 400-дән чох елми әсәрин, о чүмләдән 1 монографијанын, 110 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, АБШ, Инкилтәрә, Франса, Алманија вә б. өлкәләрдән алынан 20 патентин мүәллифидир.

Академик С.М.Әлијевин елми кадрларын һазырланмасында хидмәти бөјүкдүр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 37 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, Франса, Полша, Алманија, Чехословакија вә дикәр харичи өлкәләрдә чағырылмыш бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларын иштиракчысы олмуш вә орада мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Саһиб мүәллим Ганлы јанвар һадисәләри за-маны Бакыда баш верән вәһшиликләрә дөзмәјәрәк 1990-чы ил февралын 7-дә гәфләтән вәфат етмишдир.

Б.Г.ЗЕЈНАЛОВ

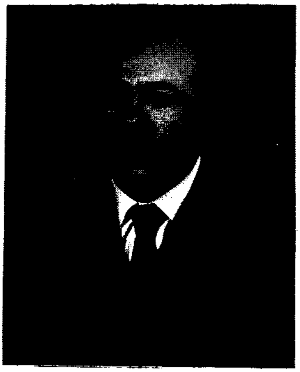

Баһадур Гасым оғлу Зејналов 1917-чи ил мајын 20-дә Фүзули рајонунун Гочәһмәдли кәндиндә анадан олмушдур. Гочәһмәдли кәндиндә ибтидаи оғланлар мәктәбини битирдикдән сонра, 1930-33-чү илләр Ағдам Кәнд Тәсәррүфаты Техникумунда тәһсилини давам етдирмишдир. 1933-чү илдә Фүзули рајону Машын Трактор Стансијасында агротехник вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1934-38-чи илләрдә Азәрбајчан Педагожи Институтунун тәләбәси олмушдур. Институту ә'ла гијмәтләрлә битирдијинә көрә Институт имтаһан комиссијасынын көндәриши илә ССРИ Елмләр Академијасынын Азәрбајчан Филиалынын Кимја Институтунун аспирантурасына дахил олмушдур. 1939-чу илдә орду сыраларына чағырылмасы илә әлагәдар аспирантурада тәһсилини дајандырмаға мәчбур олмуш вә 1946-чы илә гәдәр ордуда гуллуг едәрәк сырави әскәрдән гвардија полковники рүтбәсинә гәдәр јүксәлмишдир. 1946-чы илдә аспирантураја бәрпа олунмуш вә 1949-чу илдә Азәрбајчан ЕА-нын Кимја Институтунда (КИ) "Нефтин е'малы әсасында алынмыш мәһсулларда садә гамма-бромефирләринин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда диссертасија мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди алимлик дәрәчәсини алмышдыр. 1949-50-чи илләр КИ-дә кичик елми ишчи, 1950-53-чү илләр дә исә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1953-57-чи илләрдә о, КИ-да "Нефт карбоһидрокенләринин маје фазада оксидләшмәси" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1959-чу илдән өмрүнүн ахырынадәк Азәрбајчан ЕА Нефт Кимја Просесләри Институтунун "Пластификаторларын кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасынын мүдири олмушдур. О, 1961-чи илдә кимја елмләри доктору алимлик дәрәчәси алмаг үчүн

3*

"Парафин дистилләсинин оксидләшмәси мәһсулларынын практики истифадәсинин јоллары" мөвзусунда диссертасија мүдафиә етмишдир. 1962-чи илдә профессор, 1976-чы илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, 1989-чу илдә исә һәгиги үзвү сечилмишдир.

Академик Б.Г.Зејналов елми фәалијјәтлә јанашы, ичтимаи-сијаси фәалијјәт дә көстәрмишдир. О, 1952-54 вә 1957-59-чу илләрдә Азәрбајчан ЕА-нын партија комитәсинин катиби, 1954-57-чи илләрдә Азәрбајчан Коммунист Партијасы индики Сәбајел рајонунун партија комитәсинин биринчи катиби ишләмишдир.

Баһадур мүәллим 1963-71-чи илләр елми-тәдгигат иши илә бәрабәр педагожи фәалијјәтдә дә олмушдур. О, Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә, Азәрбајчан Политехник Университетинин технолокија факүлтәсиндә мүһазирәләр охумушдур. 1991-чи илдән өмрүнүн сонуна кими Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын технолокија факүлтәсиндә "Оксикенли бирләшмәләрин синтези вә алынма технолокијасы һаггында" хүсуси курслардан мүһазирә охумушдур. О, өмрүнүн сон илләриндә Азәрбајчан ЕА-нын витсе-президентинин мүавини вә ЕА-нын Кимја Елмләри Бөлмәсинин академик-катибинин мүавини вәзифәләриндә дә ишләмишдир.

Академик Б.Г.Зејналов нефт карбоһидрокенләринин маје фазада оксидләшмәси илә нафтен туршулары, онларын төрәмәләри вә дикәр гијмәтли маддәләрин алынмасы вә еләчә дә онлар әсасында пластификаторларын јарадылмасы саһәсиндә көркәмли алим олмушдур. Онун, елми-тәдгигат ишләринин әсас истигамәти маје фазада нефт карбоһидрокенләринин оксидләшдирмәклә синтетик јағ, ефир вә окситуршулар алмагдан ибарәт олмушдур. О, илк дәфә нефтин орта фраксијасындан каталитик оксидләшдирмә јолу илә нафтен туршулары алынмасы үсулуну вә нефтин оксидләшдирмә мәһсулларынын сәнаједә комплекс тәтбиги схемләрини ишләјиб һазырламышдыр.Онун рәһбәрлији илә

“Пластиазан” маркалы јени пластификаторлар вә електротехникада ишләдилән сабитләшдиричиләр алынмышдыр. Һәмин пластиазанлардан резин маллар, полимер тикинти мә’мулатлары, јүнкүл машын һиссәләри, сүн’и дәри вә с. истеһсалында истифадә олунур. О, республикамызда илк дәфә зејтун јағынын ајрылмасы үсулуну, технолокијасыны ишләјиб һазырламыш вә сынаг гурғусунда һәјата кечирмишдир.

Онун рәһбәрлик етдији лабораторијанын синтетик нафтен туршулары саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләрини нәзәрә алан кечмиш ССРИ Назирләр Совети нәздиндәки Елм вә Техника Дөвләт Комитәси 1977-чи илдән е’тибарән һәмин лабораторијаны баш мүәссисә тәсдиг етмишдир.

Академик Б.Г.Зејналов өз әмәкдашлары вә тәләбәләри илә бирликдә 500 елми әсәрин, о чүмләдән 8 монографијанын, 100-дән чох мүәллифлик шәһадәтнамәсинин вә 5 патентин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр доктору, 40 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Елмин вә елми кадрларын һазырланмасындакы хидмәтләринә көрә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

Онун әмәји һөкумәт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмиш, “Гызыл улдуз”, Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени, “Александр Невски”, ики дәфә I вә II дәрәчәли II Дүнја Мүһарибәси медаллары илә вә Азәрбајчан ССР Али Советинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф олунмушдур.

О, IV, V чағырыш Бакы Шәһәр Советинин депутаты, Азәрбајчан Коммунист Партијасы XX вә XXI гурултајларына нүмајәндә вә Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитә үзвлүјүнә намизәд сечилмишдир.

Академик Б.Г.Зејналов дәфәләрлә республика елмини Алманија, Түркијә, Мачарыстан, Монголустан вә дикәр харичи өлкәләрдә кечирилән конфранс вә симпозиумларда тәмсил етмишдир.

Б.Г.Зејналов 1995-чи ил феврал ајынын 27-дә вәфат етмишдир.

Р.Һ.ИСМАЈЫЛОВ

Рүстәм Һачы Әли оғлу Исмајылов 1909-чу ил ијулун 1-дә Бакыда фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1920-26-чы илләрдә Загафгазија һәрби һазырлыг мәктәбиндә охумушдур. Һәмин ил Азәрбајчан Сәнаје Институтунун нефт-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олмуш вә ејни заманда Будјонны адына“Нефт-газ” заводунда нөвбәтчи рәис вә гурғу бригадири ишләмишдир. Институту битирдикдән сонра, 1933-38-чи илләрдә һәмин заводда сех рәиси вә директор вәзифәләриндә ишләмишдир. 1940-42-чи илләрдә “Азәрнефт-комбинатын” нефт е’малы шө’бәсинин рәис мүавини вә “Азгаз” трестинин мүдири олмушдур. 1942-61-чи илләрдә “Азәрнефтзаводлары” трестинин мүдири вә сонралар һәмин трест әсасында јаранан бирлијин рәис мүавини, Баш мүһәндиси вә рәиси вәзифәләриндә ишләмишдир. 1946-чы илдә завод тәмизләмәләринин мүхтәлиф методларынын пиролиз мәһсулларынын мәгсәдәујғун һасилатына вә онун кејфијјәтинә тә’сири проблеминә һәср едилмиш намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә техника елмләри намизәди дәрәчәсини алмышдыр. 1946-54-чү илләрдә Бакы Крекинг заводунун тәдгигат лабораторијасында пиролиз вә онун мәһсулларынын е’малы саһәсиндә елми-тәдгигат ишләринин рәһбәри олмушдур. 1960-чы илдән 1972-чи иләдәк Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Кимја Просесләри Институтунда “Пластик күтләләрин кимјасы вә технолокијасы” лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

Р.Һ.Исмајылов 1958-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүш вә бир илдән сонра техника елмләри доктору алимлик дәрәчәси алмаг үчүн диссертасија мүдафиә етмишдир. 1959-чу илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, 1962-чи илдә

исә һәгиги үзвү сечилир. Академик Р.Һ.Исмајылов 1967-70-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА президенти олмушдур.

Академик Р.Һ.Исмајылов көркәмли елм тәшкилатчысы олмагла јанашы, һәм дә бөјүк ичтимаи дөвләт хадими иди. О, 1950-54-чү илләрдә Бакы Шәһәр Совети Ичраијјә Комитәсинин сәдри, 1961-65-чи илләрдә Халг Тәсәррүфаты Шурасынын сәдринин мүавини вә 1965-67-чи илләрдә Азәрбајчан ССР Нефт е`малы вә нефт-кимја сәнајеси назири олмушдур.

Академик Р.Һ.Исмајыловун әсас елми ишләри нефт кимјасына вә нефт е'малы технолокијасына аиддир. О, бир груп башга мүтәхәссислә бирликдә СК сәнајеси үчүн мүһүм мономер олан дивинилин бутандан алынмасы кими орижинал вә чох сәмәрәли бир просес ишләјиб һазырламыш, јүнкүл пиролиз јағынын тәркибиндәки дојмамыш карбоһидрокенләр гарышығыны полимерләшдирмәк јолу илә синтетик гәтран алмағын јени үсулуну тәклиф едәнләрдән бири олмушдур. Республиканын нефтајырма сәнајесиндә термики крекинг технолокијасынын әсаслы сурәтдә тәкмилләшдирилмәсиндә онун хидмәти бөјүкдүр.

Академик Р.Һ.Исмајыловун мүхтәлиф ароматик карбоһидрокен бирләшмәләринин алкилләшдирилмәси, һидрокенсизләшдирилмәси, олигомерләшдирилмәси вә полимерләшдирилмәси саһәсиндәки тәдгигатларынын бөјүк нәзәри әһәмијјәти вардыр. Онун хлорүзви бирләшмәләрин синтези үзрә бә'зи мәһсулларын технолокијасынын тәкмилләшмәси саһәсиндә бөјүк хидмәти олмушдур. Онун рәһбәрлији алтында сулфанол вә карбон 4-хлорид кими мүһүм мәһсулларын истеһсалы сәнаје вә тәчрүбә-сәнаје мәрһәләсинә чатдырылмышдыр.

Академик Р.Һ.Исмајылов кениш елми-тәдгигат фәалијјәти илә јанашы бөјүк елми-тәшкилати вә педагожи иш дә апармышдыр. 1950-58-чи илләрдә Азәрбајчан Сәнаје Институту "Кимја, нефт вә газ технолокијасы" кафедрасынын досенти, 1958-72-чи илләрдә исә профессору вә кафедра мүдири олмушдур. Онун рәһбәрлији алтында 20-ә гәдәр

докторлуг вә намизәдлик диссертасијасы мүдафиә едилмишдир. Р.Һ.Исмајыловун тәдгигатлары 150-дән чох китабда, 7 монографијада, чохлу мәгаләдә вә 40 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә үмумиләшдирилмишдир.

Академик Р.Һ.Исмајылов дәфәләрлә Азәрбајчан ССР Али Советинә (2,3,6 вә 7-чи чағырыш) вә Бакы Советинә депутат сечилмишдир. Азәрбајчан Коммунист Партијасынын вә Бакы Шәһәр Партија Конфрансларынын нүмајәндәси олмушдур.

Р.Һ.Исмајыловун елм вә техниканын инкишафындакы хидмәтләри јүксәк гијмәтләндирилмиш, она Сосиалист Әмәји Гәһрәманы ады (1948) верилмишдир. О, дөрд Ленин ордени, " Шәрәф нишаны" ордени вә дикәр медалларла тәлтиф едилмишдир.

Елми-педагожи фәалијјәтинә көрә академик Р.Һ.Исмајылов Азәрбајчан ССР-ин Әмәкдар Елм Хадими (1964) вә ССРИ Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адларына (1948) лајиг көрүлмүшдүр.

Академик Р.Һ.Исмајылов дәфәләрлә харичдә (Инкилтәрә, Франса, Јапонија, Иран, Чехословакија вә с.) республика елмини ләјагәтлә тәмсил етмишдир.

Р.Һ.Исмајылов 1972-чи ил јанвар ајынын 6-да вәфат етмишдир.

К.А.КРАСУССКИ

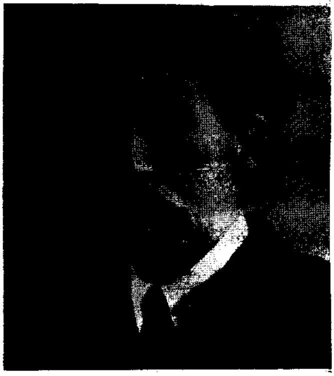

Константин Адамович Красусски 1867-чи ил сентјабрын 14-дә Москва вилајәтинин Зарајск шәһәриндә анадан олмушдур. 1891-чи илдә Петербург Университетини битирмишдир. 1891-1902-чи илләрдә көркәмли үзви кимјачы, академик А.Ј.Фаворскинин рәһбәрлији илә елми-тәдгигат ишләринә башламышдыр. 1902-чи илдә Санкт-Петер-

бургда "Үзви оксидләрин изомерләшмәсинин тәдгиги" мөвзусунда диссертасија мүдафиә етмиш вә кимја үзрә макистр алимлик дәрәчәсини алмышдыр. 1902-чи илдән Варшава Университетиндә ишләмишдир. 1903-чү илдә профессор елми адыны алмышдыр. 1907-12-чи илләрдә Кијев Политехник Институтунда, 1913-16-чы илләрдә исә Кијев Университетиндә ишләмишдир. 1916-19-чу илләрдә Харков Университетинин профессору олмушдур. 1929-чу илдә Азәрбајчана дә'вәт олунмуш вә 1929-30-чу илләрдә Бакы Дөвләт Университетиндә, 1930-37-чи илләрдә исә Азәрбајчан Сәнаје Институтунда "Үзви кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир. 1935-чи илдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА)Азәрбајчан Филиалынын Кимја Институтунун тәшкилатчысы вә илк директору олмушдур. Республикамызда үзви кимја елминин инкишафында, елми кадрларын һазырланмасында вә үзви кимја лабораторијаларынын јарадылмасында онун бөјүк хидмәти олмушдур. Онун рәһбәрлији илә М.М.Мөвсүмзадә, Ш.Ә.Мәммәдов (һәр икиси ЕА-нын мүхбир үзвү олмушдур) намизәдлик диссертасијасыны јеринә јетирәрәк, "Үзви кимја" ихтисасы үзрә кимја елмләри намизәди дәрәчәси алмышдыр. К.А.Красусски Азәрбајчанда үзви кимја елминин инкишафындакы хидмәтләринә вә елми кадрларын һазырланмасындакы әмәјинә көрә 1936-чы илдә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

К.А.Красусски 1926-чы илдә Украјна ССР ЕА-нын мүхбир үзвү, 1933-чү илдә исә ССРИ ЕА мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор К.А.Красусскинин әсас елми-тәдгигат ишләри олефинләрә һипохлорит туршусунун бирләшмә гајдасынын мүәјјән едилмәси, үзви оксидләрин иштиракы илә кедән изомерләшмә реаксијаларынын өјрәнилмәси, аммонјак вә аминләрин үзви оксидләрә бирләшмәси гајдасынын тә'јин едилмәси истигамәтиндәдир. Онун тәрәфиндән оксидләрә аминләрин бирләшмә реаксијасы әтрафлы тәдгиг едилмиш вә мүәјјән едилмишдир ки, гејри-симметрик оксидләрә аминләр

бирләшән заман һидрокен ән аз олан јерә бирләшир вә нәтичәдә икили аминоспирт әмәлә кәлир. Бу просес Красусски гајдасы ады илә үзви кимјада кениш истифадә олунур.

К.А.Красусски 1937-чи ил апрел ајынын 4-дә Бакыда вәфат етмишдир.

С.Ч.МЕҺДИЈЕВ

Солтан Чәфәр оғлу Меһдијев 1914-чү ил декабрын 2-дә Исмајыллы рајонунун Лаһыч кәндиндә анадан олмушдур. О, 1927-чи илдә Лаһыч кәндиндә натамам орта мәктәби битирдикдән сонра, 1927-31-чи илләрдә Бакы Педагожи Техникумунда охумушдур. 1931-34-чү илләрдә републикамызын рајонларынын кәнд орта мәктәбләриндә мүәллим ишләмишдир. 1934-39-чу илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсиндә охумушдур. 1936-39-чу илләрдә исә тәһсил алмагла јанашы ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Азәрбајчан Филиалынын Кимја Институтунун лаборанты олмушдур. БДУ-ну битирдикдән сонра 1939-42-чи илләр Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунун аспиранты вә 1941-43-чү илләрдә исә һәмин институтун кичик елми ишчиси олмушдур. II Дүнја мүһарибәси илләриндә бә'зи һәрби әһәмијјәтли партлајычы маддәләрин алынмасы үзәриндә чалышмышдыр.

1943-чү илдә Тбилиси Дөвләт Университети Елми Шурасында (ЕШ) намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1943-45-чи илләрдә Кимја Институтунда бөјүк елми ишчи вәзифәсини тутмушдур. 1945-47-чи илләрдә БДУ-нун "Үзви кимја" кафедрасынын досенти олмушдур. 1946-56-

чы илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт Институтунун (НИ) лабораторија мүдири, 1956-58-чи илләрдә исә директору вәзифәсиндә ишләмишдир. 1955-чи илдә ССРИ ЕА НИ-нин (Москва шәһәр) ЕШ-да "Тсиклан карбоһидрокенләринин синтези вә чеврилмәләри саһәсиндә тәдгигатлар" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1956-чы илдә исә она "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор ады верилмишдир.

Профессор С.Ч.Меһдијев 1959-чу илдән өмрүнүн ахырынадәк Азәрбајчан ЕА Нефт Кимја Просесләри Институтунун "Мономерләр кимјасы" лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1962-65-чи илләрдә исә һәмин институтун елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсиндә ишләмишдир. О, елми-тәдгигат ишләрини педагожи фәалијјәтлә узлашдыран алим иди. 1956-60-чы илләрдә БДУ-нун "Нефт-кимјасы" кафедрасынын профессору, 1960-67-чи илләрдә исә АДНА-нын "Нефт-кимја синтези" кафедрасынын мүдири олмуш, вә ејни заманда орада "Мономерләр вә полимерләр кимјасы" проблем лабораторијасыны јаратмыш вә она рәһбәрлик етмишдир.

Профессор С.Ч.Меһдијев 1958-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, он ил кечдикдән сонра исә һәгиги үзву сечилмишдир. О, 1967-73-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәсинин академик катиби вә "Нефт-кимја" проблеми үзрә ЕШ-нын сәдри олмушдур.

Академик С.Ч.Меһдијев нафтен карбоһидрокенләринин кимјасы саһәсиндә елми мәктәб јаратмыш көркәмли алимдир. Онун әсас елми ишләри нафтен карбоһидрокенләринин вә онларын төрәмәләринин кимјасына һәср олунмушдур. Нафтен карбоһидрокенләринин изомерләшмә реаксијасынын механизминин, алкилтсиклоһексан карбоһидрокенләринин хлорлашма вә оксидләшдиричи аммонолиз реаксијаларынын ганунаујғунлугларыны мүәјјән етмишдир. Бакы бензинләри әсасында нитротолуолун, изобутилендән изооктиленин,

әтриjjат истеһсалында ишләдилән һептилтсиклопентанонун вә с. маддәләрин алынма просесләри онун рәһбәрлиjи алтында ишләниб һазырланмыш вә сәнаjедә тәтбиг олунмушдур.

Академик С.Ч.Меһдиjевин алкан вә тсиклан карбоһидрокенләринин пиролиз реаксиjасынын кимjасы саһәсиндәки ишләри дә тәгдирәлаjигдир. Апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә пиролиз просесиндә етилен, пропилен вә диен карбоһидрокенләринин оптимал алынма шәраити мүәjjән едилмишдир. Хүсуси олараг ону гејд етмәк лазымдыр ки, С.Ч.Меһдиjевин рәһбәрлиjи илә мүхтәлиф ароматик вә нафтен карбоһидрокенләринин оксидләшдиричи аммонолизиндән бензонитрил, тере-, орто- вә изофталонитрилләр вә еләчә дә фталимид кими гиjмәтли кимjәви мәһсуллар бир мәрһәләдә алынмышдыр. О, нефт карбоһидрокенләри кимjасы вә кимjа синтези саһәсиндә бир сыра гиjмәтли нәзәри вә әмәли мәсәләләрин һәллинә һәср олунмуш 600 елми әсәрин, о чүмләдән 9 монографиjа вә 100 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир.

Академик С.Ч.Меһдиjев өз елми фәалиjjәтиндә ихтисаслы кадрларын һазырланмасына хүсуси диггәт jетирмиш вә онун рәһбәрлиjи илә 10 елмләр доктору вә 75 елмләр намизәди jетишмишдир. Елмдә әлдә етдиjи наилиjjәтләр вә елми кадрларын һазырланмасындакы әмәjинә көрә 1979-чу илдә Азәрбаjчан ССР Әмәкдар Елм Хадими адына лаjиг көрүлмүшдүр.

Академик С.Ч.Меһдиjев дәфәләрлә республика елмини Инкилтәрә, Ирландиjа, Куба, АФР, Ираг вә дикәр харичи өлкәләрдә ләjагәтлә тәмсил етмиш вә бир сыра Беjнәлхалг конгрес вә симпозиумларын иштиракчысы олмушдур. О, Шимали Ирландиjанын Крал Университетиндә, АФР-ин Көлн Университетиндә, Ирагын Бағдад шәһәриндә мә'рузәләр етмишдир.

Һөкумәт онун әмәjини Халглар Достлуғу ордени, "Фәдакар әмәjә көрә" медалы вә Азәрбаjчан ССР Али Советинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф етмишдир.

Солтан мүәллим 1985-чи ил октjабрын 12-дә дүнjасыны дәjишмишдир.

М.Ф.НАҒЫЈЕВ

Муртуза Фәтулла оғлу Нағыјев 1908-чи ил мајын 5-дә Чәнуби Азәрбајчанын Сәраб шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1919-21-чи илләрдә Ашгабад шәһәриндә фәһлә, 1922-26-чы илләрдә исә индики Сәттархан заводунда харрат вәзифәсиндә ишләмишдир. 1926-29-чу илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) нәздиндәки фәһлә факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. 1929-32-чи илләрдә Москва Нефт Институтунда, 1932-35-чи илләрдә исә Азәрбајчан Сәнаје Институтунда тәһсилини давам етдирәрәк, ораны кимјачы-технолог ихтисасы үзрә битирмишдир. 1932-чи илдә һәлә тәләбә оларкән әмәк фәалијјәтинә В.Струа адына "Крекинг" заводунда нөвбә мүһәндиси кими башламышдыр. 1936-38-чи илләрдә һәмин заводда Баш мүһәндис вәзифәсинә гәдәр јүксәлмишдир. 1938-40-чы илләрдә Азәрбајчан Елми Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда Крекинг лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1940-42-чи илләрдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунда "Нефтзавод механикасы" кафедрасында досент вәзифәсиндә ишләмишдир.

1940-чы илдә "Ресиркулјасија илә крекингдә бензин чыхымларынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1944-чү илдә исә "Технолокијанын әсас мәсәләси вә крекинг просесинин кинетикасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1945-чи илдә "Кимја технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адына дајиг көрүлмүшдүр. 1952-чи илдә Азәрбајчан ЕА-нын һәгиги үзвү сечилмишдир.

Профессор М.Ф.Нағыјев 1942-чи илдән өмрүнүн сонуна кими академија системиндә ишләмишдир. О, 1942-44-чү илләрдә ССРИ Елмләр Академијасынын Азәрбајчан Филиалынын Кимја Институтунда бөјүк елми ишчи, 1944-чү илдә

“Каталитик крекингин физикасы” шө'бәсинин мүдири олмушдур. 1945-46-чы илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт Институтунда “Нефт е’малы” шө’бәсинин мүдири, 1946-56-чы илләрдә исә һәмин институтун директору вә шө’бә мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1959-61-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт Кимја Просесләри Институтунун директору, 1965-75-чи илләрдә исә Азәрбајчан ЕА Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунун (КТНПИ) јарадычысы вә директору олмушдур.

Академик М.Ф.Нағыјев елми-тәдгигат фәлијјәтини елми тәшкилат иши илә узлашдыран көркәмли алимләрдәндир. О, узун мүддәт академија институтларына рәһбәрлик етмәклә јанашы, 1952-57-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Физика-Техника Бөлмәсинин академик-катиби, 1957-59-чу илләрдә Азәрбајчан ЕА-нын витсе-президенти, 1961-66-чы илләрдә исә Азәрбајчан ЕА Баш елми катиби олмушдур. 1958-чи илдән өмрүнүн сонуна кими кечмиш ССРИ Али Тәһсил Назирлији нәздиндәки Али Аттестасија Комиссијасынын үзвү олмушдур. О, һәмчинин кечмиш ССРИ-дәки Нефт Конгресинә даир Бејнәлхалг комитәнин (1962), Гаршылыглы Игтисади Јардым Шурасы Кимја Комиссијасынын (1960-75) үзвү олмушдур.

Муртуза мүәллим елми фәалијјәт илә јанашы педагожи ишлә дә даима мәшғул олмушдур. О, узун мүддәт АСИ-нин кимја-технолокијасы факүлтәсиндә “Крекинг просесләринин технолокијасы” фәнниндән дәрс демиш, 1959-60-чы илләрдә БДУ-нун “Физики кимја” кафедрасына рәһбәрлик етмиш вә “Кимјәви кинетика” саһәси үзрә хүсуси курслардан тәләбәләрә мүһазирәләр охумушдур. Ана дилимиздә нефтин технолокијасына даир илк дәрслик онун гәләминин мәһсулудур. “Кимја технолокијасында ресиркулјасија просесләринин нәзәријјәси”, монографијасы дүнјанын бир сыра (инкилис, алман, чин) дилләринә чеврилмишдир.

Академик М.Ф.Нағыјевин әсас елми ишләри нефт кимјасы вә технолокијасы, кимјәви реаксијаларын кинетика вә

термодинамикасына һәср едилмишдир. Онун ады илә јени бир елм саһәси – кимја технолокијасынын нәзәријјәси јаранмыш вә инкишаф едәрәк мүстәгил бир елм һалына кәлиб чатмышдыр. Чох кениш елми дүнјакөрүш даирәсинә малик олан М.Ф.Нағыјев физика, кимја, кибернетика, ријазијјат вә игтисадијјат кими елмләри өзүндә бирләшдирән ресиркулјасија просесләринин нәзәријјәсини јаратмышдыр. Бу исә мүрәккәб кимја-технолокија просесләри комплексинин оптималлашдырылмасы вә идарә едилмәсинин мүмкүн олан јеканә елми јолудур. Бүтүн дүнјада е'тираф едилмишдир ки, ресиркулјасија нәзәријјәсиндән истифадә едилмәдән кимја комбинатлар гурғуларыны, һәтта ајрыча реакторлары белә лајиһәләшдирмәк гејри мүмкүндүр. Онун чохиллик елми тәдгигатлары нәтичәсиндә кимја технолокијасынын ашағыдакы нәзәри мәсәләләри: кимја реакторларынын потенсиал имканларынын тапылмасы; реализә олунан тәчрүби просесләрин оптималлашдырылмасынын артырылмасы; ресиркулјасија системләри үчүн катализаторун сечилмәси вә тәдгиги; әкс әлагәли системләрин һәјата кечирилмәси илә тәчрүби просесләрин тәдгиги; максимум сәмәрәликлә ишләјән кимја комплексләрин ишләјиб һазырланмасы өз һәллини тапмышдыр. Беләликлә, онун ишләјиб һазырладығы ресиркулјасија просесләри нәзәријјәси кимја технолокијасы илә әлагәдар комплексләрин ријази моделләшдирилмәсинин әсасыны тәшкил едир.

Академик М.Ф.Нағыјевин чохшахәли елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 30 фундаментал монографијада, 300 елми әсәрдә вә мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр доктору, 30 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Республикада елмин инкишафына вә елми кадрларын һазырланмасындакы хидмәтләринә көрә 1956-чы илдә Азәрбајчан ССР Әмәкдар Елм Хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

Академик М.Ф.Нағыјев Азәрбајчан елмини ән мөһтәшәм Бејнәлхалг конгресс, симпозиум вә конфрансларда ләјагәтлә

тəмсил етмишдир. О чүмлəдəн 1956-чы илдə Филаделфијада, 1968-чи илдə Москвада катализ үзрə кечирилəн бејнəлхалг конгреслəрдə, 1962-чи илдə Нју-Јоркда кечирилəн Бејнəлхалг нефт конгресиндə, 1965 вə 1966-чы иллəрдə Москвада кечирилəн нəзəри вə тəтбиги кимјаја даир Бејнəлхалг конгреслəрдə иштирак етмиш вə дəрин мəзмунлу мə'рузəлəрлə чыхыш етмишдир. Белчика (1958), Франса (1960), Инкилтəрə (1966), Чехословакија (1964) кими өлкəлəрə дə'вəт едилмиш вə орада мүһазирəлəр охумушдур.

Академик М.Ф.Нағыјев көркəмли ичтимаи хадим кими Азəрбајчан ССР Али Советинин (АС) 4,5,6-чы чағырышларынын депутаты олмушдур.

Онун елм гаршысындакы əмəји дөвлəт тəрəфиндəн гијмəтлəндирилəрəк, 1969-чу илдə əн јүксəк мүкафата Сосиалист Əмəји Гəһрəманы адына лајиг көрүлмүшдүр. О, һəмчинин Ленин, Гырмызы Əмəк Бајрағы орденлəри илə вə бир сыра медалларла, Азəрбајчан ССР АС-нин Фəхри Фəрманы илə тəлтиф олунмушдур.

Академик М.Ф.Нағыјев бир сыра монографијаларын редактору, 1961-75-чи иллəрдə Азəрбајчан Кимја Журналынын редактору, Азəрбајчан ЕА мə'рузəлəри вə "Нефткимјасы" (Москва) топлуларынын редаксија һеј'əтинин үзвү олмушдур.

М.Ф.Нағыјев 1975-чи ил јанвар ајынын 28-дə узун сүрəн хəстəликдəн сонра вəфат етмишдир. Академик М.Ф.Нағыјевин адыны əбəдилəшдирмəк мəгсəдилə јаратдығы вə рəһбəрлик етдији Азəрбајчан ЕА Кимја Технолокијасынын Нəзəри Проблемлəри Институтуна 1991-чи илдə онун ады верилмишдир.

И.М.ОРУЧОВА

Иззәт Мирзәаға гызы Таручова 1909-чу ил сентјабрын 16-да Бакы шәһәриндә бағбан аиләсиндә доғулмушдур. Орта тәһсилини Һүсејн Чавид адына орта мәктәбдә алмышдыр. 1927-чи илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун нефт-технолокијасы факүлтәсинә дахил олмуш вә ораны 1932-чи илдә битирмишдир. Һәмин ил Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда (АЕТНЕИ) лаборант вәзифәсиндә әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. Институт диварлары арасында о, инкишаф едиб пүхтәләшәрәк лаборант вәзифәсиндән лабораторија рәһбәрлијинә гәдәр јүксәлмишдир.

II Дүнја мүһарибәси илләриндә И.М.Оручова танклары сырадан чыхармаг үчүн истифадә едилән јандырычы бутулкалара ампула һазырлајан кимјачылар чәркәсиндә олмушдур.

Иззәт ханым 1947-чи илдә "Трансформатор вә турбинләрдә ишләнән јағларын кејфијјәтинин јахшылашдырылмасы вә нефтдән сүрткү јағларынын алынмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1962-чи илдә исә "Бакы нефтиндән ашағы температурда донан јағлар алынмасы технолокијасынын ишләниб һазырланмасы вә онларын кејфијјәтинин ашгарла јахшылашдырылмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк техника елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. Һәмин илдә дә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. Кечмиш Советләр Иттифагында "Нефтин технолокијасы" үзрә биринчи елмләр докторлуғу дәрәчәси алан гадын Иззәт ханым Оручова олмушдур.

1964-чү илдә ашгарлар кимјасы вә сүрткү јағлары саһәсиндә апардығы елми ишләрә көрә вә бу саһәдә елми кадрларын

јетишдирилмәсинә көрә она "Азәрбајчан ССР әмәкдар елм вә техника хадими" фәхри ады верилмишдир. 1967-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын мүхбир үзвү, 1972-чи илдә исә һәгиги үзвү сечилмишдир.

Иззәт ханым Оручова әввәлләр АЕТНЕИ-дә "Ашгарларын синтезинин технолокијасы" лабораторијасына, сонралар 1959-чу илдән Азәрбајчан ЕА Нефт Кимја Просесләри Институтунда вә 1965-67-чи илләр Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ) һәмин адлы лабораторијаја рәһбәрлик етмишдир. 1967-71-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) директору вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1971-чи илдән өмрүнүн ахырына кими И.М.Оручова Азәрбајчан ЕА АКИ-дә "Мотор јағлары үчүн ашгар композисијалары" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

1970-чи илдә академик И.М.Оручова ашгарларын синтези, онларын әсасында сүрткү композисијасы јарадылмасы вә сәнаједә тәтбиги ишләринә көрә Азәрбајчан Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

Иззәт ханым сүрткү јағларынын истеһсалы, технолокијасы вә онлара ашгар композисијаларынын јарадылмасы вә тәтбиги саһәсиндә көркәмли алим иди. Онун елми-тәдгигат ишләринин әсас објекти мүасир нефт кимјасына ән мүһүм проблемләриндән бири олан сүрткү јағларынын истеһсалы вә онларын кејфијјәтинин мүхтәлиф јолларла јахшылашдырылмасыдыр. О, нефт јағларынын јени чешидләринин алынма технолокијасынын ишләниб һазырланмасында, селектив тәмизләмә вә парафинсизләшдирмә просесләринин тәкмилләшмәсиндә, алкилфенол вә сулфонат типли јени ашгарларын һазырланмасы вә сәнаједә тәтбигиндә јахындан иштирак етмишдир.

Академик И.М.Оручова Канада, Алманија, Мачарыстан вә Португалија кими харичи өлкәләрдә сүрткү јағлары вә ашгарлара даир кечирилмиш симпозиумларда республика

кимја елмини тәмсил етмишдир. О, нефт кимјасынын мүхтәлиф проблемләринә даир 200-дән артыг елми мәгаләнин, 30-а гәдәр мүәллифлик шәһадәтнамәсинин вә 3 монографијанын мүәллифидир. Јүксәкихтисаслы кадрларын һазырланмасында Иззәт ханымын хидмәти вардыр. Онун билаваситә рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 11 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Иззәт ханым һәмчинин илк азәрбајчанлы кино актрисасы олмушдур. О, һәлә тәләбә икән Ч.Чаббарлынын ејни адлы пјесләри әсасында сәһнә тәчәссүмүнү тапмыш "Севил" (1929) вә "Алмаз" (1936) филмләриндә баш ролларда чәкилмиш, Азәрбајчан гадынынын лирик, чанлы образыны јаратмаг шәрәфинә лајиг олмушдур.

О, һөкумәт тәрәфиндән Ленин, Октјабр Ингилабы, Гырмызы Әмәк Бајрағы, "Шәрәф нишаны" орденләри вә бир сыра медалларла тәлтиф едилмишдир.

Академик И.Оручова вахташыры дөвләт органларына, XII чағырыш Бакы Шәһәр Советинә XII чағырыш вә мүхтәлиф вахтларда 4 дәфә индики Сәбајел рајонуна депутат сечилмишдир.

Академик И. Оручованын ичтимаи фәалијјәт даирәси чох кениш олмушдур. О, Азәрбајчан-Алманија чәмијјәтинин сәдри, Сәбајел рајону Гадынлар Чәмијјәтинин сәдри, Азәрбајчан Совет Енсиклопедијасынын редаксија һеј'әтинин үзвү олмушдур. Онун ады Республика Шәрәф Китабына салынмышдыр.

1983-чү ил апрел ајынын 4-дә Иззәт ханым дүнјасыны дәјишмишдир.

М.И. РҮСТӘМОВ

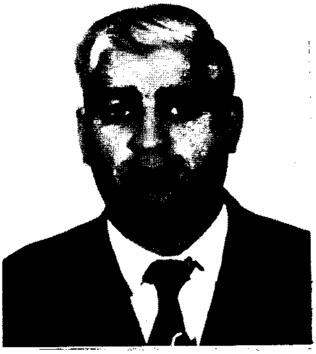

Муса Исмајыл оғлу Рүстәмов 1930-чу ил мајын 8-дә Ордубад шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1937-чи илдә Ордубад шәһәринин I сајлы орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1947-чи илдә күмүш медалла гуртармышдыр. Һәмин илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун кимја-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олмуш вә 1952-чи илдә ораны кимјачы-технолог ихтисасы үзрә битирмишдир. Институту битирдикдән сонра о, Азәрбајчан Елми Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда мүһәндис кими елми фәалијјәтә башламышдыр. 1959-чу илдән 1988-чи илә гәдәр Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) кичик вә бөјүк елми ишчи, лабораторија мүдири вә елми ишләр үзрә директор муавини вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1988-чи илдән НКПИ-нин директорудур.

М.И.Рүстәмов 1961-чи илдә "Контакт-каталитик һетерокен просесләрин апарылмасы үчүн кичик дисперсли материалларын бирбаша ахынынын тәтбиги илә јени јүксәк сәмәрәли системләрин ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1968-чи илдә исә "Нефт хаммалынын бирбаша ахын реакторларында каталитик крекинг просесинин ишләниб һазырланмасы вә тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк техника елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1971-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор М.И.Рүстәмов 1980-чы илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, 1989-чу илдә исә Азәрбајчан ЕА-нын һәгиги үзвү сечилмишдир.

Профессор М.И.Рүстәмов елми-тәдгигат ишләрини педагожи фәалиjjәти илә узлашдыран алимдир. 1993-95-чи илләрдә о, Азәрбаjчан Дөвләт Нефт Академиjасы (АДНА) кимjа-технолокиjасы факүлтәсинин профессору кими нефт вә газын е'малы технолокиjасындан мүһазирәләр охумушдур.

Академик М.И.Рүстәмов нефт е'малынын дәринләшмәси үчүн һетерокен катализ просесләринин jарадылмасы саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун елми ишләри әсасән һетерокен катализ просесләри технолокиjасынын тәдгигинә һәср олунубдур. Онун рәһбәрлиjи алтында һетерокен контакт-каталитик просесләринин апарылмасы үчүн "лифт реактор" системләринин елми әсаслары ишләниб һазырланмыш вә нәтичәдә каталитик крекинг системләринин jени нәсли Г-43-107 системи jарадылмышдыр. Бу jүксәк сәмәрәли систем кечмиш ССРИ-нин бир сыра заводларында вә "Азәрнефтjаначаг" ИБ-дә тәтбиг олунмушдур. Тәдгигатларын бир гисми нефт е'малы нәтичәсиндә алынан мәһсулларын кеjфиjjәтләринин jахшылашдырылмасына вә еколожи чәһәтдән тәмиз олан технолокиjаларын jарадылмасына jөнәлдилмишдир. Онун рәһбәрлиjи алтында республикамызда һидрокенин енеркетикасы үзрә тәдгигат ишләринин әсасы гоjулмушдур. Изогурулушлу олефинләрин алынмасы мәгсәдилә jени деструктив изомерләшмә просеси jарадылмышдыр; бир атомлу спиртләрин иштиракы илә каталитик крекинг вә деструктив изомерләшмә просесләриндән алынан бензин фраксиjаларынын ашағы температурда гаршылыглы тә'сири нәтичәсиндә оксикен тәркибли jүксәк октанлы (октан әдәди 110-115) бирләшмәләрин (ефирләрин) алынма просеси ишләниб һазырланмышдыр. О, алканларын С-С, С-Н рабитәләринин ашағы температурда фотокимjәви активләшмәси реаксиjасыны илк дәфә тәдгиг едәнләрдән биридир. Академик М.И.Рүстәмовун ән вачиб елми истигамәтләриндән бири дә Азәрбаjчан Нефт Е'малы вә Нефт-кимjа сәнаjесинин комплекс инкишаф схемләринин ишләниб һазырланмасыдыр. Онун рәһбәрлиjи илә тәкрар олунан вә тәкрар олунмаjан енержи дашы-

јычыларынын Республикамызда кәләчәк истифадәси консепсијасы һазырланыр. Онун нефт кимјасы, кимјәви кинетика вә катализ, јаначаг вә газын кимја технолокијасы, кимјәви технолокијасынын просес вә апаратлары саһәсиндә апардығы чохчәһәтли елми тәдгигатларынын нәтичәләри 420-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографијада өз әксини тапмышдыр. 80-дән артыг мүәллифлик шәһадәтнамәси вә харичи өлкәләрин патентини алмышдыр. Әсәрләринин 180-и республикада, 200-ү кечмиш ССРИ-дә вә 40-ы харичи өлкәләрдә чап олунмушдур.

Елми кадрларын јетишмәсинә хүсуси диггәт јетирән М.И.Рүстәмов 6 елмләр доктору вә 32 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Академик М.И.Рүстәмов Шәрги Авропа өлкәләри академијаларынын нефт-кимјасы проблеми үзрә биркә ишләнилән каталитик крекинг вә деструктив изомерләшмә мөвзусунун рәһбәри олмушдур. Үмумдүнја һидрокен енеркетикасы үзрә Ассосијасијасынын үзвү вә 1976-82-чи илләрдә кечмиш ССРИ ЕА Рәјасәт Һеј'әтинин һидрокен енеркетикасы үзрә комиссија бүросунун үзвү олмушдур. О, кечмиш ССРИ-дә кечирилмиш 30-дан артыг вә харичдә 15 мө'тәбәр симпозиум вә конфрансларда иштирак етмишдир. 1994, 1996 вә 1998-чи илләрдә кечирилән Бејнәлхалг Бакы нефт-кимја конфрансларынын тәшкилатчысы олмушдур.

Академик М.И.Рүстәмов Русија ЕА-нын катализ вә нефткимјасына даир бир сыра Елми-Тәдгигат Институтлары илә јанашы Түркијәнин Екеј Университети, Јүксәк Техноложи Университети (Измир), Анкара Университети, Орта Доғу Университети, АБШ-ын Күнәш Енержисинин Чеврилмәси Институту (Флорида) вә Мајами Университетинин Тәмиз Енержи Институту илә биркә елми тәдгигатлар апарараг даими әлагәләри давам етдирир.

О, елмдә әлдә етдији наилијјәтләрә вә елми кадрларын һазырланмасында олан әмәјинә көрә 1979-чу илдә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими, 1982-чи илдә исә ики мәрһәләли

каталитик крекинг просесинин јарадылмасына көрә Азәрбајҹан ССР Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адларына лајиг көрүлмүшдүр.

Академик М.И.Рүстәмов Азәрбајҹан ЕА-нын “Нефт е’малы вә нефт-кимјасы” Елми Шурасынын (ЕШ) сәдри, Русија ЕА-нын “Катализ” вә “Нефт-кимјасы” үзрә ЕШ-ларын, Азәрбајҹан Кимја Журналынын редаксија һеј’әтинин үзвү, елми дәрәҹәләрин алынмасы үзрә Ихтисаслашмыш Елми Шуранын сәдри вә НКПИ-нин ЕШ-нин сәдридир.

Т.Н.ШАҺТАХТИНСКИ

Тоғрул Не’мәт оғлу Шаһтахтински 1925-ҹи ил октјабрын 22-дә Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1933-ҹү илдә Бакыда орта мәктәбә дахил олмуш, 1943-ҹү илдә ораны ә’ла гијмәтлә битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајҹан Сәнаје Институтунун (АСИ) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1949 ҹу илдә ораны битирәрәк кимјачы-мүһәндис дипломуну алмышдыр. Институту битирдикдән сонра, тә’јинатла Азәрбајҹан Елмләр Академијасында (ЕА) кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмәјә көндәрилмишдир. 1949-53-ҹү илләрдә Нефт Институтунун аспирантурасында охумушдур. Һәмин институтда 1953-55-ҹи илләрдә бөјүк елми ишчи, 1954-59-ҹу илләрдә исә елми катиб вәзифәсиндә ишләмишдир.

Т.Н.Шаһтахтински 1961-62-ҹи илләрдә Азәрбајҹан ЕА Нефт Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) елми ишләр үзрә директор мүавини ишләмишдир. 1962-75-ҹи илләрдә НКПИ-дә “Мономерләр” шө’бәсинә вә (1962-67) “Нитрилләрин технолокијасы” лабораторијасына рәһбәрлик етмиш-

дир. О, 1959-чу илдә кимја елмләри намизәди дәрәчәси алмаг үчүн диссертасија мүдафиә етмишдир. 1968-чи илдә исә кимја елмләри доктору дәрәчәси алмаг үчүн "Алифатик карбоһидрокенләрин вә онларын техники гатышыгларынын катализаторун "гајнар" лајында оксидләшдирилмәси вә оксидләшдиричи аммонолизи" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1968-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1972-чи илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, 1976-чы илдә исә Азәрбајчан ЕА-нын һәгиги үзвү сечилмишдир.

Академик Т.Н.Шаһтахтински елми-тәшкилатчылыг ишинә чох әмәк сәрф едән алимдир. О, 1971-73-чү илләрдә Нахчыван Елми Мәркәзинә (ЕМ) рәһбәрлик етмишдир. 1975-чи илдән Азәрбајчан ЕА М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Иститутунун директору вә "Оксидләшмә просесләри" лабораторијасынын мүдиридир. О, 1973-81-чи вә 1990-97-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәсинин академик-катиби олмушдур. 1997-чи илдән исә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын Баш академик катибидир. 1975-чи илдән Азәрбајчан Кимја Журналынын Баш редакторудур.

Академик Т.Н.Шаһтахтинскинин әсас елми фәалијјәти кимјәви реаксијаларын кинетика вә механизминин тәдгиги, үзви вә нефт-кимја синтези просесләриндә карбоһидрокенләрин – каталитик чеврилмәләринин өјрәнилмәси, кимја просесләринин моделләшдирилмәси вә оптималлашдырылмасы, кимја тенолокијасынын нәзәри әсасларынын ишләнилмәси илә әлагәли кениш проблемләри әһатә едир. О, нефт-кимјасы, һомокен вә һетерокен каталитик реаксијаларын кинетика вә механизми, гејри стасионар каталитик просесләрин нәзәријјәси вә технолокијасы, биоүзви вә ферментатив системләри саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун рәһбәрлији илә оксидләшмә вә оксидләшдиричи аммонолизин мүһүм тәчрүби просесләри һазырланмышдыр. Һәмчинин протеолиз вә һидрокен дашыјычы ферментатив просесләринин

тәнзимләјичиләри олан биоложи фәал полифунксионал үзви бирләшмәләрин истигамәтләнмиш синтези һәјата кечирилмишдир.

Академик Т.Н.Шаһтахтинскинин рәһбәрлији илә мүрәккәб кимјәви-техноложи системләрин моделләшдирилмәси вә оптимал идарә олунмасынын, ејни заманда ајрыча просесләр вә реакторлар үчүн катализаторун "гочалмасынын" динамикасы, онун фәаллығына реаксија мүһити вә рекенерасија шәраитинин тә'сирләри нәзәрә алынмагла үмуми принсипләри һазырланмышдыр. Һәмчинин онун рәһбәрлији илә микродәјишмә принсипләри әсасында суспензија полимеризатору, јанманын електрокимјәви камерасы, гејри-стасионар гарышдырычы реакторлар һазырланмышдыр. Истилик күтлә мүбадилә сәтһиндә бәрк фазанын чөкмәси илә кедән гејри-стасионар просесләрин моделләшдирилмәси вә интенсивләшдирилмәси принсипләри онун рәһбәрлији илә һазырланмышдыр.

Академик Т.Н.Шаһтахтинскинин чохчәһәтли елми тәдгигат ишләри 12 монографијада, 500-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 120-дән чох ихтира вә патентләрдә өз әксини тапмышдыр. Елмдә әлдә етдији наилијјәтләрә вә елми кадрларын һазырланмасындакы әмәјинә көрә 1991-чи илдә Азәрбајчан Республикасынын әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр. Т.Н.Шаһтахтински дәфәләрлә Бакы Шәһәр Советинә депутат сечилмишдир.

Академик Т.Н.Шаһтахтински дәфәләрлә республика елмини харичи өлкәләрдә (Алманија-1963,1969,1971,1996; Румынија-1996; Јапонија-1974,1975; Франса-1980; Болгарыстан-1983; Мачарыстан-1983, 1986, 1989; АБШ-1977, 1979, 1990, 1997; Түркијә-1992, 1993, 1996; Һолландија-1996; Белчика-1998) ләјагәтлә тәмсил етмиш вә орада мәзмунлу мә'рузәләр илә чыхыш етмишдир.

Һөкумәт академик Т.Н.Шаһтахтинскинин әмәјинә јүксәк гијмәт верәрәк ону "Шәрәф нишаны", Халглар Достлуғу орденләри, "Фәдакар әмәјә көрә" медалы вә Азәрбајчан АС-нин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф етмишдир.

Һ.Б.ШАҺТАХТИНСКИ

Һәбибулла Бахшәли оғлу Шаһтахтински 1900-чү ил сентјабрын 9-да Нахчыван маһалынын Шаһтахты кәндиндә анадан олмушдур. О, илк тәһсилини Ирәван классик кимназијасында алмыш, сонра исә тәһсилини 2-чи Бакы шәһәр кимназијасында давам етдирәрәк, ораны 1920-чи илдә битирмишдир. 1926-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин тибб факүлтәсини, 1930-чу илдә исә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја- технолокијасы факүлтәсини битирәрәк һәкимлик вә мүһәндислик дипломларыны алмышдыр. 1920-21-чи илләрдә Әмәк Халг Комиссарлығында тә'лиматчы, 1923-30-чу илләрдә орта мәктәбдә, фәһлә факүлтәсиндә вә техникумда мүәллим ишләмишдир. О, һәлә тәләбә икән 1924-чи илдә АДНА "Аналитик кимја" кафедрасында лаборант, 1930-34-чи илләрдә ассистент, 1934-38-чи илләрдә досент, 1937-59-чу илләрдә исә һәмин кафедранын мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1940-чы илдә Һ.Б.Шаһтахтински кимја елмләри намизәди дәрәчәси алмаг үчүн "Һәлледичиләрин көмәји илә арсенат туршусунун вә магнезиумун јодометрик тә'јини" мөвзусунда намизәдлик, 1949-чу илдә исә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмаг үчүн М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин (МДУ) кимја факүлтәсинин Елми Шурасында (ЕШ) "Јодометријанын арсенат методу" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1950-чи илдә она профессор ады верилмишдир. 1967-чи илдә исә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) һәгиги үзвү сечилмишдир.

Һ.Б.Шаһтахтински II Дүнја мүһарибәси илләриндә республика Назирләр Совети (НС) тәрәфиндән јарадылмыш хүсуси група рәһбәрлик едәрәк, партлајычы маддәләрин һазырланмасы, јерли хаммалларын тәтбиги вә онлардан техники мәгсәдләр үчүн истифадә материалларын алынмасы кими мүһүм ишләрин јеринә јетирилмәсиндә јахындан иштирак етмишдир.

Професор Һ.Б.Шаһтахтински 1926-47-чи илләрдә педагожи фәалијјәти илә јанашы, әвәзчилик үзрә ССРИ ЕА Азәрбајчан Филиалынын Кимја Институтунда (АФКИ) индики Гејри-Үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) республикамызын тәбии минерал сәрвәтләриндән истифадә етмәк мәгсәди илә минерал маддәләрин кимја технолокијасы үзәриндә елми тәдгигатлар апармышдыр. 1959-чу илдән башлајараг өмрүнүн ахырынадәк Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә "Минерал маддәләр технолокијасы" лабораторијасынын мүдири олмушдур.

Академик Һ.Б.Шаһтахтински республикамызын көркәмли аналитик кимјачысы иди. Онун әсас елми ишләри аналитик вә гејри-үзви кимја технолокијасынын нәзәри вә тәчрүби проблемләринә аиддир. О, һәлә 1932-чи илдән башлајараг "Јодометријанын арсенат методу" мөвзусу үзәриндә кениш елми тәдгигатлар апармыш вә бир чох елементләрин мигдари тә'јини үчүн јени үсуллар ишләјиб һазырламышдыр. Бу исә аналитик кимја елминдә јени бир сәһифәнин ачылмасына сәбәб олду. Тәкчә ону гејд етмәк кифајәтдир ки, онун һазырладығы јени үсулла 30-дан артыг надир, сәпәләнмиш елемент вә лантаноидләри ајрылыгда вә онларын биркә иштиракы илә мүхтәлиф објектләрдә тә'јин етмәк мүмкүндүр. Алимин јодометријанын арсенат методу бүтүн дүнја мүтәхәссисләри тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмиш вә дәрсликләрә салынмышдыр.

Академик Һ.Б.Шаһтахтинскинин рәһбәрлији алтында республиканын фајдалы газынты сәрвәтләриндән алунитин, дәмир

филизинин, титанлы дәниз гумунун, һабелә тәркибиндә фајдалы компонентләр олан полиметал филизләрин комплекс е'малы үчүн орижинал техноложи схемләр ишләниб һазырланмыш вә һәмин просесләр ири лабораторија гурғуларында вә јарымсәнаје мигјасында сынагдан кечирилмишдир. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин металлуркија заводларынын тулланты газларындан конверсија олунмуш тәбии газла елементар күкүрдүн алынмасы үзрә иш баша чатдырылмыш вә истеһсалата тәтбиг едилмәси үчүн төвсијә едилмишдир. Республикамызда илк дәфә кимја фәннини тәдрис едәнләрдән бири академик Һ.Б.Шаһтахтинскидир. Онун тәрәфиндән 1937-чи илдә чапдан чыхан “Мигдари кимјәви анализ” дәрслији икинчи дәфә 1952-чи илдә нәшр едиләрәк бу күнә гәдәр тәләбә вә мүәллимләрин истифадә етдији ән гијмәтли дәрс вәсаитидир.

Һ.Б.Шаһтахтински кимја әдәбијјаты хәзинәсини зәнкинләшдирән 7 монографија вә дәрслијин, 380-дән артыг мәгалә вә дикәр елми әсәрин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр доктору вә 35 елмләр намизәди јетишмишдир. Јүксәкихтисаслы кадрларын һазырланмасына вә елмдә әлдә етдији наилијјәтләрә көрә, о, Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

Һөкумәт Һәбиб мүәллимин елми, педогожи вә ичтимаи фәалијјәтини јүксәк гијмәтләндирәрәк ону Октјабр Ингилабы ордени вә дикәр медалларла тәлтиф етмишдир.

Һ.Б.Шаһтахтински 1986-чы ил сентјабрын 22-дә вәфат етмишдир.

АКАДЕМИЈАНЫН МҮХБИР ҮЗВЛӘРИ

Т.Һ.АЛХАЗОВ

Тофиг Һәсән оғлу Алхазов 1932-чи ил сентјабрын 27-дә Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1940-чы илдә 164 сајлы Бакы шәһәр орта мәктәбинә дахил олмуш, ораны 1950-чи илдә гызыл медалла битирмишдир. 1950-55-чи илләрдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (АСИ) кимја-технолокијасы факүлтәсинин тәләбәси олмуш вә фәргләнмә диплому илә али тәһсилини баша вурмушдур. 1955-57-чи илләрдә Јени Бакы Нефтајырма Заводунда (ЈБНЗ) оператор, сонра исә баш оператор вәзифәләриндә әмәк фәалијјәтиндә олмушдур. 1957-чи илдә АСИ-нин әјани аспирантурасына дахил олмуш вә ораны битирдикдән сонра, 1960-чы илдә "Дәмир-алүминиумоксид катализаторлары үзәриндә карбон оксидинин јүксәк температурлу оксидләшмәси" мөвзусунда намизәдлик ишини мүдафиә етмишдир. Сонралар Т.Һ.Алхазовун бүтүн елми фәалијјәти АСИ илә бағлыдыр. О, 1960-61-чи илләрдә "Физики кимја" кафедрасында ассистент, 1961-70-чи илләрдә досент олмушдур. 1969-чу илдә елмләр доктору дәрәчәси алмаг үчүн "Кичик молекул күтләсинә малик олефинләрин каталитик оксидләшдиричи деһидрокенләшмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1970-чи илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. Һәмин илдә кафедранын профессору вә сонра исә кафедра мүдири вәзифәсинә сечилмишдир. Артыг 28 илдир ки, о, Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы "Физики кимја" кафедрасына рәһбәрлик едир. 1970-88-чи илләрдә АДНА-нын елми ишләр үзрә проректору олмушдур. Професор Т.Һ.Алхазов 1989-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын мүхбир үзвү, 1994-чү илдә исә Бејнәлхалг Енеркетика Академијасынын һәгиги үзвү сечилмишдир.

Профессор Т.Һ.Алхазовун елми арашдырмаларынын әсас истигамәти оксидләшдиричи һетерокен катализдир. О, јүксәк активлијә вә сечичилијә малик кејфијјәтли катализатордан истифадә едәрәк кичик молекул күтләсинә малик карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи деһидрокенләшмәси нәтичәсиндә фајдалы маддәләрин алынмасы вә сәнаје техноложи тулланты газларын зәрәрсизләшдирилмәси саһәсиндә кениш диапазонда елми-тәдгигатлар апармышдыр. Онун рәһбәрлији илә илк дәфә олараг кечмиш ССРИ мәканында тәркибиндә молибденсахлајан оксид катализаторларындан истифадә едиләрәк бир сыра гијмәтли үзви маддәләрин алынмасынын үсуллары ишләниб һазырланмыш вә сәнаје мигјасында тәтбиг едилмишдир.

Онун рәһбәрлији илә јарадылан "Еколожи катализ" проблем лабораторијасында тәбии газын вә сәнаје газларынын тәркибиндә олан күкүрд тәркибли бирләшмәләрдән тәмизләнмәси, зәрәрсизләшдирилмәси вә елементар күкүрдүн алынмасы; дахили-јанма карбүраторлу вә дизел мүһәррикләринин тулланты газларынын токсик бирләшмәләрдән тәмизләнмәси вә зәрәрсизләшдирилмәси; һидрокен сулфидин һаванын оксикенинин иштиракы илә бир мәрһәләдә сулфат туршусуна оксидләшмәси; сәнаје тулланты газларынын тәркибиндә карбоһидрокен галыгларынын вә дәм газынын там оксидләшмәләри просесләри ишләниб һазырланыб вә сәнаједә тәтбиг едилмишдир.

Онун рәһбәрлији илә апарылан елми тәдгигатларын нәтичәләри республикамызын Јени Бакы Нефтајырма вә Сумгајыт Синтетик Каучук заводларында вә һәмчинин Русијанын Нижни-Новгород, Алметјевски, Редкино вә Саратов шәһәрләринин заводларында сәнаје гурғуларында һәјата кечирилмишдир.

Профессор Т.Һ.Алхазов кимјәви кинетика, катализ вә еколожи катализә даир 4 монографија, 8 дәрслик вә дәрс вәсаити, 403 елми әсәрин, о чүмләдән 131 мүәллиф шәһадәтнамәсинин вә патентин мүәллифидир. О, елми

кадрларын јетишдирилмәсинә хүсуси диггәт јетирәрәк 4 кимја елмләри доктору вә 40 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Т.Һ.Алхазов катализ үзрә кечирилән бир сыра Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларын (Москва, Новосибирск, Иркутск, Алма-Ата, Болгарыстан, Мачарыстан, Чехија вә с.) иштиракчысы олмушдур. Бир сыра харичи компанијалардан – Һолландијанын "Комприма" вә АБШ "Парсонс" катализаторларын синтезинин технолокијасына көрә лисензијалар алмышдыр. АБШ, Чехија, Болгарыстан, АФР, Норвеч, Мачарыстан вә МДБ өлкәләриндә әсәрләри чап едилмишдир.

О, кечмиш ССРИ мәканында мөвчуд олан бир сыра Елми Шураларын, (ЕШ) о чүмләдән ССРИ Назирләр Совети Елм вә Техника Дөвләт Комитәсинин ''Катализ вә онун сәнаједә тәтбиги'', ЕШ-нин вә ''Елементар күкүрдүн кимјасы вә технолокијасы'' сексијасынын үзвү, ССРИ Тәһсил Назирлији нәздиндә Нефт вә Газ Сәнајеси Елми-Техники Советинин сәдр мүавини вә Үмумиттифаг ''Нефт вә газ''журналынын редактор мүавинидир. Азәрбајчан ЕА Нефт Кимјасы ЕШ Катализ сексијасынын сәдридир. Һазырда М.Нағыјев адына Азәрбајчан ЕА Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институту нәздиндә олан ихтисаслашдырылмыш мүдафиә шурасынын үзвүдүр.

Профессор Т.Һ. Алхазов "республиканын әмәкдар кимјачысы" адына лајиг көрүлмүшдүр. Онун рәһбәрлији илә апарылан елми ишләрин нәтичәләри Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфатынын Наилијјәтләри Сәркисинин гызыл, күмүш вә бүрүнч медаллары илә тәлтиф едилмишдир.

Р.Ә.БАБАХАНОВ

Рауф Әлимәммәд оғлу Бабаханов 1929-чу декабрын 21-дә Ағстафа шәһәриндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини Газах шәһәриндә алдыгдан сонра, 1948-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә дахил олмушдур. 1953-чү илдә университети битирдикдән сонра Дөвләт имтаһан комиссијасынын гәрары илә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунда лаборант вәзифәсиндә ишләмәјә көндәрилмишдир. Һәмин илдә институтун аспирантурасына дахил олмуш вә 1956-чы илдә кимја елмләри намизәди дәрәчәсини алмаг үчүн ''Һалокен төрәмәли һәлгәви кар-боһидрокенләрин алкилләшмәси'' мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. О, 1956-59-чу илләрдә Азәрбајчан ЕА-нын Нефт Институтунда, 1959-65-чи илләрдә исә Азәрбајчан ЕА Нефт Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1965-69-чу илләрдә Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда ''Ашгарларын синтезинин нәзәри әсаслары вә тә'сир механизми'' лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1966-чы илдә кимја елмләр доктору дәрәчәсини алмаг үчүн ''Ароматик вә тсиклоһексан сырасы бир-ләшмәләрин алкилләшмә вә һалокеналкилләшмәси саһәсиндә тәдгигат вә реаксија мәһсулларынын бә'зи чеврилмәләри'' мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1967-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

1969-чу илдән профессор Р.Ә.Бабаханов педагожи ишә кечәрәк өмрүнүн ахырынадәк Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Тибб Университетиндә ''Үмуми вә биоүзви кимја'' кафедрасына рәһбәрлик етмишдир. 1969-73-чү илләрдә ејни заманда әчзачылыг факүлтәсинин деканы олмушдур. 1980-чи илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Р.Ә.Бабахановун әсас елми-тәдгигатлары ароматик вә тсиклопарафин карбоһидрокенләри вә онларын мүхтәлиф төрәмәләринин туршу типли катализатор иштиракында мүхтәлиф дојмамыш һалокенидлә алкилләшмә реаксијасы, реаксијаја тә'сир едән амилләр вә онун механизминин өјрәнилмәсинә вә синтез едилмиш маддәләрин чеврилмә мәһсулларына һәср едилмишдир. Бу реаксијаларын әксәријјәти орижинал тәдгигатлар олуб, онун тәрәфиндән илк дәфә апарылмышдыр. Алкенилароматик вә винилтсиклоһексан карбоһидрокенләри әсасында бир сыра спиртләр, ефирләр вә хүсуси илә гызылкүл јағынын аналогуну синтез етмишдир. Онун рәһбәрлији алтында сианнорбарнен кими битсиклик дојмамыш системин сулфат туршусу иштиракында мүхтәлиф феноллар вә тиофеноллар арасындакы алкилләшмә реаксијасынын истигамәти, стереокимјасы мүасир физики үсулларла әтрафлы тәдгиг едилмиш вә мүәјјән едилмишдир ки, реаксија заманы әсасән О-вә С-алкилләшмә кедир вә Вагнер-Меервејн јенидән груплашмасы баш верир. Оксиранларын мүхтәлиф нуклеофил реакентләрлә гаршылыглы реаксијасы нәтичәсиндә бир сыра биоложи хассәјә малик олан чохфунксијалы бирләшмәләр алынмыш вә онларын фармаколожи сынағы нәтичәсиндә психотроп, седатив, антимикроб вә үрәк-дамар вә шиш хәстәликләринин мүаличәси үчүн бир сыра препаратлар ашкар едилмишдир. Һәмчинин онун рәһбәрлији илә синтез едилмиш бирләшмәләр арасында пластификатор, стабилизатор вә коррозијанын гаршысыны алан инкибитор хассәсинә малик бирләшмәләр мүәјјән едилмишдир.

Профессор Р.Ә.Бабахановун рәһбәрлији илә апарылан чохшахәли елми-тәдгигат ишләри I монографија, 200-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 31 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 18 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, елмләр намизәди вә докторлуг дәрәчәси верән Ихтисаслашдырылмыш Елми Шуранын үзвү олмушдур.

Рауф мүәллим 1992-чи ил апрел ајынын 29-да узунсүрән ағыр хәстәликдән сонра вәфат етмишдир.

Ј.Һ.ГӘМБӘРОВ

Јунис Һејдәр оғлу Гәмбәров 1926-чы ил мартын 5-дә Фүзули рајонунун Күрдләр кәндиндә анадан олмушдур. 1933-43-чү илләрдә орта мәктәбдә охумушдур.1944-чү илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1949-чу илдә БДУ-ну фәрләнмә диплому илә битирмишдир. 1950-52-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Нефт Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1952-56-чы илләрдә ''Азхәзәрнефт'' Истеһсалат Бирлијинин антикоррозија хидмәти конторунда истеһсалат шө'бәсинин рәиси вәзифәсиндә ишләмишдир. 1956-58-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт Институтунда аспирантура тәһсилини баша вурмушдур.

Ј.Һ.Гәмбәров 1959-62-чи илләрдә Дөвләт Кимја Комитәсинин Бакы Тәчрүбә заводунун мәркәзи лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1962-чи илдә һәмин завод әсасында Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат "Олефин" Институту (АДЕТОИ) јарандыгдан сонра о, ''Пиролиз'' лаборато-ријасына мүдир тә'јин едилмишдир. 1973-чү илдә АДЕТОИ-дә ''Карбоһидрокен мономерләри''шө'бәсинә рәһбәр, 1976-чы илдә исә елми ишләр үзрә директор мүавини тә'јин едилмишдир. 1990-91-чи илләрдә АДЕТОИ-нин директору олмушдур.

Ј.Һ.Гәмбәров 1960-чы илдә ''Нефт фраксијаларынын вә бә'зи фәрди карбоһидрокенләрин термики парчаланмасынын тәдгиги'' мөвзусунда намизәдлик, 1968-чи илдә исә ''Сәмәрәләшдирилмиш пиролиз шәраитиндә ашағы молекуллу дојмамыш вә ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы'' мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1971-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1980-чи

илдә исә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир. 1991-чи илдә (өлүмүндән сонра) Башкордостан ЕА-нын һәгиги үзвү сечилмишдир.

Профессор Ј.Һ.Гәмбәров нефт кимјасы саһәсиндә көркәмли алим иди. Онун әсас елми-тәдгигатлары тәбии карбоһидрокен хаммалынын вә онларын е'мал мәһсулларынын јүксәк температурда термики вә һидрокен иштиракы илә чеврилмәләринин өјрәнилмәсинә вә бу јолла кичикмолекуллу олефин вә ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы үчүн јени јүксәк еффективлијә малик техноложи просесләрин јарадылмасына аиддир. Онун рәһбәрлији илә ишләниб һазырланмыш јүксәк тәмизликли бензолун алынмасы просеси кечмиш Совет Иттифагынын бир сыра ири нефт-кимја комплексләриндә тәтбиг едилмишдир.

Профессор Ј.Һ.Гәмбәровун рәһбәрлији алтында апарылан елми-тәдгигат ишләри ичәрисиндә олефин вә ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы үчүн мүхтәлиф фәрди карбоһидрокенләрин вә еләчә дә пиролизин маје мәһсулларынын вә дикәр мәншәли техники ароматик гатышыгларын јүксәк температурлу термики чеврилмәләринин һәртәрәфли өјрәнилмәси мүһүм јер тутур. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин толуолдан вә дикәр фәрди алкилароматик карбоһидрокенләрдән термики вә каталитик һидродеалкилләшмә јолу илә бензол, нафталин, дифенил вә дикәр гијмәтли ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы үчүн пиролизин маје мәһсулларынын мүхтәлиф сәмәрәли комплекс е'малы вариантлары һазырланмыш вә сәнајејә төвсијә едилмишдир.

Профессор Ј.Һ.Гәмбәровун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 6 монографијада, 220 мәгаләдә, о чүмләдән 40 ихтирада өз әксини тапмышдыр. О, бир сыра елми-координасија шураларынын вә Ихтисаслашмыш Елми Шураларын үзвү, Азәрбајчан Совет Енсиклопедијасынын вә Азәрбајчан Нефт Тәсәррүфаты журналынын редаксија һеј'әтининин үзвү олмушдур.

Профессор Ј.Һ.Гәмбәров систематик олараг нефт-кимја синтезинә даир кечирилән Бејнәлхалг симпозиум, гурултај вә

конфрансларда (Лејпсиг, Алма-Ата, Москва, Ленинград, Бакы) республика елмини лајагәтлә тәмсил етмишдир. О, кечмиш Совет Иттифагынын Нефт-Кимја Сәнајеси Назирлијинин Елми-Техники Шурасынын вә Сосиалист өлкәләринин Гаршылыглы Игтисади Јардым Шурасынын нефткимја үзрә даими ишчи групунун үзвү кими 1972-83-чү илләрдә бир сыра өлкәләрдә олмушдур. Онун елми-ичтимаи фәалијјәти дөвләт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмиш, Гырмызы Әмәк Бајрағы, Халглар Достлуғу орденләри вә бир сыра медалларла тәлтиф едилмишдир.

Профессор Ј.Һ.Гәмбәров 1991-чи илдә сентјабрын 7-дә гәфләтән вәфат етмишдир.

Т.Х.ГУРБАНОВ

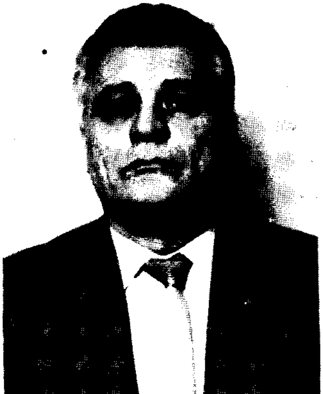

Телман Худам оғлу Гурбанов 1936-чы ил нојабрын 6-да Нахчыван шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1955-чи илдә I сајлы Нахчыван шәһәр орта мәктәбини гызыл медалла битирмиш, 1955-60-чы илләрдә исә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. 1960-61-чи илләрдә Назирләр Совети (НС) јанында Нефтајырма вә Нефт-Кимја сәнајеси идарәсинин баш мүтәхәссиси, 1962-63-чү илләрдә Сумгајыт Суперфосфат заводунда истеһсалат рәиси, 1965-67-чи илләрдә Республика НС јанында Дөвләт Нәзарәт Комитәсинин испектору олмушдур, 1967-чи илдән өмрүнүн сонуна кими онун әмәк вә елми фәалијјәти Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) илә бағлы олмушдур.1967-70-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Рәјасәт Һеј'әти апаратынын, "Тәтбиг вә елми тәшкилат" шө'бәсинин мүдири вә академик–катибинин мүавини вәзи-

фәләриндә чалышмышдыр. 1970-85-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Гејри-Үзви вә Физики Кимја Институтунда елми ишләр үзрә директор мүавини, 1985-90-чы илләрдә исә лабораторија мүдири вәзифәсиндә фәалијјәт көстәрмишдир. 1968-чи илдә "Каталитик крекинг јолу илә парафинли вә гәтранлы нефтин е'малы просесинин тәдгиги вә технолокијасынын ишләнмәси" мөвзусу үзрә намизәдлик, 1982-чи илдә исә Москва Електрон Технолокија Институтунун Ихтисаслашдырылмыш Елми Шурасында "Електрон техникасы үчүн јарымкечиричи материалларын кимјасы вә технолокијасы" мөвзусу үзрә докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1983-чү илдә профессор адыны алмышдыр. 1989-чу илдә исә Азәрбајчан ЕА мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Т.Х.Гурбановун әсас елми-тәдгигатлары кечид елементләринин комплекс бирләшмәләринә аиддир. О, јени үзви лигандлы комплексләри арашдырараг, онларын јени физики-кимјәви хүсусијјәтләрини ашкар етмишдир. Онун рәһбәрлији илә метал-метал рабитәли комлекс бирләшмәләр синтез едилмиш вә онларын хассәләри тәдгиг едилмишдир.

Профессор Т.Х.Гурбанов рениум вә технесиум тәркибли бә'зи координасион вә лантаноид тәркибли материалларын алынма технолокијаларынын ишләниб һазырланмасында, онларын республика електрон вә чиһазгајырма саһәсиндә кениш тәтбигинә көрә 3 дәфә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин гызыл (1978), күмүш (1980,1982) медалларына вә бир сыра Фәхри Фәрманлара лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Т.Х.Гурбанов 135 елми әсәрин, о чүмләдән 45 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, бир сыра елми мәчмуәләрин, I монографијанын мүәллифидир. О, 1 нәфәр елмләр доктору, 12 нәфәр елмләр намизәди јетишдирмишдир.

Профессор Т.Х.Гурбанов кечмиш ССРИ-нин вә Азәрбајчан ЕА-нын бир сыра елми, елми-техники вә проблем шураларынын сәдри вә онларын үзвү олмушдур.

Т.Х.Гурбанов 17 октјабр 1990-чы илдә 54 јашында фачиәли сурәтдә һәјатдан вахтсыз кетмишдир.

Б.А.ДАДАШОВ

Билал Аташ оғлу Дадашов 1915-чи ил декабрын 30-да Шамахы гәзасынын Рәнчбәр кәндиндә анадан олмушдур. 1931-чи илдә Рәнчбәр кәнд мәктәбини гуртармыш вә 1931-34-чү илләрдә Игтисадијјат Институтунун фәһлә факултәсиндә тәһсил алмышдыр. 1934-39-чу илләрдә исә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин тәләбәси олмуш вә ејни заманда 1936-38-чи илләрдә "Үзви кимја" кафедрасында лаборант вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1939-чу илдә Университети ә'ла гијмәтлә битирдикдән сонра Дөвләт имтаһан комиссијасынын гәрары илә "Физики кимја" кафедрасында ассистент вәзифәсиндә ишләмәк үчүн сахланылмышдыр. Елә һәмин илдә БДУ-нун аспирантурасына дахил олмушдур. О, 1944-чү илдә елмләр намизәди дәрәчәси алмаг үчүн ''Азәрбајчанын вулкан күлү пирогазындакы пропилен фраксијасынын каталитик оксидләшмәси'' мөвзусунда диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. II Дүнја мүһарибәси илләриндә хүсуси дөвләт тапшырыгларыны јеринә јетирмишдир. 1939-44-чү илләрдә ејни заманда БДУ-да ассистент вә Фелдшер Мамачылыг Техникумунда кимја мүәллими олмушдур. 1945-50-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын Кимја Институтунда (КИ) јени јарадылмыш ''Катализ'' лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1951-57-чи илләрдә ССРИ ЕА Нефт Институтунда е'замијјәтдә вә сонралар оранын докторанты олмушдур.1957-чи илдә исә орада кимја елмләри доктору дәрәчәси алмаг үчүн '' Карбоһидрокен гурулушунун тәдгиги вә керосин тәркибләринин ракет мүһәррик маје камерасында јанма давамлылығы'' мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Москвадан гајытдыгдан сонра 1957-59-чу илләрдә Азәрбајчан ЕА КИ-дә

вә 1959-63-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) ''Јаначаг вә јанма'' лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1963-чү илдә ''Физики кимја'' ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Б.А.Дадашов 1963-87-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-да "Јарымкечиричи катализаторларын кимјасы вә технолокијасы лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1987-90-чы илләрдә һәмин институтун директору јанында мүшавир, 1990-95-чи илләрдә ''Һетерокен катализ'' шө'бәсинин вә лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1996-чы илдән бу күнә гәдәр Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-дә директор јанында мүшавир вәзифәсиндә чалышыр.

Профессор Б.А.Дадашов 1980-чы илдә ''Кимјәви физика'' ихтисасы үзрә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Б.А.Дадашов катализ саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун әсас елми-тәдгигатлары карбоһидрокенләрин каталитик чеврилмәләринин өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. О, һәлә 1945-50-чи илләрдә мүәллими академик Јусиф Мәммәдәлијев илә бирликдә бензинин октан әдәдини јүксәлтмәк үчүн риформинг просесиндә сәмәрәли катализаторларынын синтези вә тәтбиги саһәсиндә тәдгигатлар апармышдыр. (бу барәдә тәдгигатларын нәтичәләри Ј.Мәммәдәлијевлә һәммүәллиф кими "Азәрбајчан кимја журналы" чап олунмушдур). Онун синтез етдији полифунксионал ''КРА-3'' (Катализатор Риформинг Азербајджана) вә ''КРА-4'' катализаторлары риформинг просесиндә ишләдилән Франса катализаторуну әвәз етмәк үчүн тәклиф едилмишдир. О, нефт мәһсулларындан ракет мүһәррикләри үчүн илк дәфә 2 нөв сәмәрәли јаначаг (Нафтил-1Б вә Дистил) вә ашағы молекуллу дојмуш карбоһидрокенләри һидрокенсизләшдирмәк үчүн јени катализатор (6А-24С) тәклиф етмиш вә парафин сырасы карбоһидрокенләри изомерләшдирмәк үчүн 3 јени тип катализатор алмышдыр. Онун С1-С4 парафин карбоһидрокенләринин ароматик карбоһидрокенләрә чеврилмә

просесләрини полиметаллоксид вә полиметалсеолит катализаторларынын синтезинин јарадылмасы вә онларын истеһсала тәтбиги саһәсиндәки ишләри хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. Чүнки газ һалында олан парафин карбоһидрокенләринин каталитик чеврилмәсиндән алынан мәһсуллар нефтдән алынан јаначагларын алтернативи һесаб олунур.

Онун рәһбәрлији илә физики-кимја вә кинетика вә катализ саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләри 224 елми әсәрдә, о, чүмләдән 17 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз тәчәссүмүнү тапмышдыр.

Профессор Б.А.Дадашов елми-тәдгигат ишләрини педагожи ишлә узлашдыран алимләрдәндир. О, 1941-49-чу илләрдә Азәрбајчан Тибб Университетиндә ассистент вә досент, 1945-50, 1957-59-чу илләрдә БДУ-нун досенти, 1962-73-чү илләрдә Азәрбајчан Политехник Университетиндә досент вә профессор вә 1984-93-чү илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын профессору вәзифәсиндә чалышмышдыр.

Профессор Б.А.Дадашовун рәһбәрлији илә 4 елмләр доктору вә 21 елмләр намизәди јетишмишдир. Елмин инкишафында вә елми кадрларын һазырланмасындакы хидмәтләринә көрә Азәрбајчан ССР "Әмәкдар Елм Хадими" адына лајиг көрүлмүшдүр. 1953-чү илдә о "Әмәкдә фәргләнмәјә көрә", мүһарибәдә иштиракына көрә исә "Гафгазын мүдафиәсинә көрә", "1941-45-чи илләр" медаллары илә тәлтиф олунмушдур.

О, дәфәләрлә республика елмини Алманија, Чехословакија, Румынија, Болгарыстан вә б. харичи өлкәләрдә тәмсил етмишдир.

А.М.ӘЛИЈЕВ

Ағададаш Маһмуд оғлу Әлијев 1940-чы ил октјабрын 16-да Бакы шәһәриндә анадан олмушдур. 1948-чи илдә Бакы шәһәри 176 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә кедиб, 1958-чи илдә исә ораны битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун механика факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1963-чү илдә ораны битирәрәк мүһәндис-механик диплому алмышдыр. 1963-чү илдә Сумгајытын гапалы мүәссисәсинә машинист вәзифәсинә ишә гәбул олмуш, орада мүһәндис вә механик вәзифәләриндә ишләмишдир. 1964-65-чи илләрдә Бакы Шин заводунда механик вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1965-68-чи илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын аспирантурасында охумушдур. 1967-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда (КТНПИ) баш мүһәндис вәзифәсинә тә'јин едилмишдир. Орада кичик елми ишчи (1970-71), бөјүк елми ишчи (1971-72), елми катиб, шө'бә мүдири (1972-77, 1986-91), лабораторија мүдири (1977-86, 1991-98) вәзифәләриндә ишләмишдир. 1994-чү илдән индијәдәк Азәрбајчан ЕА М.Ф. Нағыјев адына КТНПИ-нин директор мүавини вәзифәсиндә чалышыр.

1969-чу илдә " Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә " Толуолун бензола һидрокенолиз реаксијасынын кинетика вә механизминин өјрәнилмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1985-чи илдә исә техника елмләри доктору дәрәчәси алмаг үчүн "Гејри стасионар каталитик просесләрин моделләшдирилмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Һәмин илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1989-чу илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор А.М.Әлијевин әсас елми фәалијјәти кимјәви реаксијаларын кинетика вә механизминин тәдгиги, чохмәрһәләли реаксијалар үчүн јүксәк еффективлијә малик чохфунксијалы металсеолит катализаторларынын синтезинин әсасларынын јарадылмасы, гејри- стасионар каталитик просесләрин нәзәријјәси вә технолокијасы, кимја просесләринин вә кимја техноложи системләрин моделләшдирилмәси, оптималлашдырылмасы вә кимја технолокијасынын ишләнилмәси илә әлагәли кениш проблемләри әһатә едир. О, кимјәви кинетика вә катализ вә кимја технолокијасынын просес вә апаратлары ихтисаслары үзрә көркәмли алимдир.

Профессор А.М.Әлијевин рәһбәрлији илә бир нечә јүксәк тоннажлы сәнаје вә јени каталитик просесләрин ријази моделләри ишләниб һазырланмыш вә онлар әсасында оптимал иш режимләри һесабланмыш вә бир сыра нефт-кимјасы заводларында вә лајиһә институтларында тәтбиг едилмишдир.

Профессор А.М.Әлијевин елми-тәдгигат ишләри 300-ә гәдәр елми әсәрдә, о чүмләдән 18 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 4 патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 22 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Елмдә әлдә етдији наилијјәтләрә көрә бир сыра фәрман вә медалларла тәлтиф олунмушдур.

Профессор А.М.Әлијев дәфәләрлә елмимизи харичи өлкәләрдә (Болгарыстан-1983, 1985; Мачарыстан-1985, 1988; АБШ-1997) ләјагәтлә тәмсил етмишдир. О, 1980-чы илдә бир ај мүддәтиндә АБШ-да елми е'замијјәтдә олмушдур.

Һ.Х.ӘФӘНДИЈЕВ

Һејдәр Хәлил оғлу Әфәндијев 1907-чи ил ијулун 1-дә Шәки шәһәриндә анадан олмушдур. 1920-чи илдә натамам орта мәктәби битирмиш, 1925-чи илдә исә Шәки Педагожи Техникумуну (ПТ) гуртардыгдан сонра, ибтидаи вә орта мәктәбләрдә мүәллимлик етмишдир. Сонра Педагожи Техникум нәздиндәки нүмунә мәктәбинин мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1927-31-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) тәбиәт-ријазијјат факүлтәсиндә охумушдур. Һәлә тәләбә икән Азәрбајчан Тибб Университетинин фәһлә факүлтәсиндә кимја дәрсләри демиш вә мәтбуатда елми-методики мөвзуларда олан мәгаләләрлә чыхыш етмишдир.

Һ.Х.Әфәндијев али тәһсилини баша вурдугдан сонра Шәки Тибб Техникумунун фәһлә факүлтәсинә тәдрис һиссә-мүдири тә'јин едилмишдир. 1933-чү илдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Азәрбајчан филиалынын биолокија секторундакы кеокимја лабораторијасында ишә дахил олмуш вә 8 ил мүддәтиндә лаборантлыгдан бөјүк елми ишчи вәзифәсинә гәдәр јүксәлмишдир. 1941-чи илдә Һ.Х.Әфәндијев "Азәрбајчанын ултраәсаслы сүхурларындан никел ахынмасы" мөвзусунда диссертасија мүдафиә едәрәк кеолокија-минералокија елмләри намизәди алимлик дәрәчәсини алмышдыр. Һәмин илдә Азәрбајчан ЕА Кимја Институтунун (КИ) "Гејри-үзви кимја" лабораторијасынын мүдири тә'јин едилмишдир. II Дүнја мүһарибәси илләриндә Һ.Х.Әфәндијевин рәһбәрлик етдији лабораторијада саф кобалт оксид һазырланмышдыр. 1949-чү илдә ону Азәрбајчан ЕА КИ-јә директор тәјин етмишләр. Бу вәзифәдә өмрүнүн ахырына гәдәр ишләмишдир. Һ.Х.Әфәндијев 1958-чи илдә кеолокија-минералокија елмләр доктору

алмаг үчүн “Кичик Гафгазын шимал-шәрг һиссәсинин һидротермал филиз комплекси” мөвзусунда диссертасија мүдафиә етмишдир. О, 1959-чу илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1962-чи илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Һ.Х.Әфәндијев республикамызда кеокимја елминин јарадычыларындан биридир. Онун рәһбәрлији илә бир нечә истигамәтләрдә елми-тәдгигат ишләри апарылмышдыр. Онлардан биринчи истигамәти минерал суларын радиактивлијинин тәдгиги, радиактив булагларын әмәлә кәлмәси физики-кимјәви шәраитинин өјрәнилмәси, радиактив елементләрин нефт-чөкмә, сүхур-лај сулары системиндә пајланмасы мәсәләләринин ишыгландырылмасы, бә’зи радиактив елементләрин топланмасында нефт үзви маддәләрин ролунун ајдынлашдырылмасы вә с. Онун рәһбәрлији илә әмәкдашларынын мәшғул олдуғу елми-тәдгигат ишләринин икинчи истигамәти исә филиз јатагларында, минералларда, нефтләрдә, лај суларында вә һәмчинин мүхтәлиф сүхурларда селен, теллур, рениум, индиум, таллиум, кадмиум вә һәмчинин рубидиум вә сезиумун вә башга елементләрин јајылмасынын вә онларын бирләшмә формаларынын өјрәнилмәсинин көстәрмәк олар. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин минерал хаммалын (серпентинитләрин, алунитләрин, нефт суларынын, филиз шламларынын вә с.) комплекс е’малында, бир сыра надир елементләрин алынмасы ишинин өјрәнилмәсиндә, бә’зи елементләрин (ванадиум, селен, теллур) тә’јини үсулунун вә истеһсалынын техноложи схемләринин мүәјјән едилмәсиндә, надир вә надир-торпаг елементләрин бирләшмәләринин синтези вә физики-кимјәви хассәләринин тәтбигиндә кениш ишләр апарылмышдыр.

Профессор Һ.Х.Әфәндијевин чохчәһәтли елми-тәдгигат ишләри 8 монографијада вә китабда, 216-дәк елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Онун редакторлуғу илә 22 монографија вә мәгаләләр топлусу чапдан чыхмышдыр. О, елми кадрларын јетишмәсинә хүсуси диггәт јетирирди. Билаваситә онун

рәһбәрлији илә 10 кимја елмләри вә кеолокија-минералокија елмләри намизәди һазырланараг, һәјата вәсигә алмышдыр.

Профессор Һ.Х.Әфәндијевин дилимиздә кимја вә кеолокија терминләринин јарадылмасы вә тәкмилләшмәсиндә әвәзсиз хидмәти олмушдур. Онун мүәллимлик фәалијјәти һеч дә елми-тәдгигат вә тәшкилатчылығындан арха планда олмамышдыр. О, 1938-45-чи илләрдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунда ассистент вә досент, 1945-58-чи илләр исә БДУ-нун профессору олараг тәләбәләрә кеокимјадан, минералокијадан вә филиз јатагларындан мүһазирәләр охумушдур. Онун әмәји јүксәк гијмәтләндирилмиш, ики дәфә "Шәрәф нишаны" ордени вә дикәр медалларла, Азәрбајчан Али Советинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф олунмушдур.

Һ.Х.Әфәндијев 1967-чи ил јанварын 27-дә вәфат етмишдир.

Ч.И.ЗҮЛФҮГАРЛЫ

Чүмшүд Исмајыл оғлу Зүлфүгарлы 1905-чи ил јанварын 30-да Ирәван шәһәриндә анадан олмушдур. 1913-чү илдә Нахчыван шәһәриндә әввәлчә рус-татар, сонра исә 1918-21-чи илләрдә шәһәр вә "Рүшдијјә" мәктәбләриндә охумушдур. 1921-22-чи илләрдә исә Сирабда ибтидаи мәктәб мүдири ишләмишдир. 1923-24-чү илләрдә Бакы шәһәриндә фәһлә факүлтәсиндә охумушдур. 1924-чү илдә Али Педагожи Институтун тәбиәт шө'бәсинә дахил олмуш вә ораны 1927-чи илдә битирмишдир. 1927-29-чу илләрдә Чәбрајыл гәзасы маариф шө'бә мүдири вә ејни заманда Фүзули шәһәри орта мәктәбиндә мүәллимлик етмишдир. 1929-30-чу илләрдә екстерн јолу илә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) педагожи факүлтәсинин тәбиәт шө'бәсини битирмиш вә 1930-32-чи

илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Елми Педагожи Институтунун 2 иллик аспирантурасына дахил олмушдур. 1932-34-чү илләрдә Мүдафиә Назирлији метод сектору рәһбәринин мүавини вәзифәсиндә ишләмишдир. 1934-38-чи илләрдә Азәрнәшр тәдрис-педагожи шө'бәсинин мүдир мүавини, сонра исә мүдири олмушдур. 1937-чи илдә кимја елмләри намизәди алимлик дәрәчәси алмаг үчүн "Бензол башлығы амиленләринин хлорлашдырылмасы" мөвзусунда диссертасија мүдафиә етмишдир. 1942-45-чи илләр II Дүнја мүһарибәсиндә иштирак етмиш вә бригада кимја хидмәти рәиси вә баталјон командири олмушдур. Мүһарибәдән гајытдыгдан сонра педагожи фәалијјәтлә паралел олараг, 1945-50-чи илләр Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунда (НИ) аналитик лабораторијанын мүдири, 1951-52-чи илләрдә БДУ-нун кимја факүлтәсинин деканы вәзифәләриндә ишләмишдир.

Чүмшүд мүәллим 1956-58-чи илләрдә Москвада ССРИ ЕА НИ-нин докторанты олмушдур. 1957-чи илдә өмрүнүн ахырана кими БДУ-нун "Гејри-үзви кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир. 1960-чы илдә она "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор ады верилмишдир. 1963-чү илдә исә о, кимја елмләри доктору алимлик дәрәчәси алмаг үчүн "Азәрбајчан нефтләринин микроелементләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1968-чи илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир. 1970-чи илдән өмрүнүн ахырына кими Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәсинин академик-катибинин мүавини вәзифәсини ифа етмишдир. 1974-чү илдән өмрүнүн ахырынадәк БДУ-нун кимја факүлтәсинин проблем лабораторијасынын рәһбәри олмушдур.

Профессор Ч.И.Зүлфүгарлы 1979-чу илдә елмин инкишаф етдирилмәсиндә вә јүксәк ихтисаслы кадрлар һазырланмасындакы хидмәтләринә көрә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими фәхри адыны алмышдыр.

Профессор Ч.И.Зүлфүгарлы кениш мараг даирәсинә малик көркәмли кимјачы иди. Онун елми фәалијјәтинин әсас истигамәти нефтдә, суларда, торпагда, чөкмә вә пүскүрмә сүхурларында микроелементләрин јајылмасына һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә апарылмыш тәдгигатлар әсасында каустобиолитләрдә, лај суларында вә сүхурларда микроелементләрин јајылмасынын характери, онларын бирләшмә формасы вә коррелјатив гаршылыглы әлагәләри һаггында чох гијмәтли мә'лумат әлдә едилмишдир. Нефтин јашындан асылы олараг, онун үзви вә һетерокен компонентләри, һабелә чүт-чүт көтүрүлән елементләр арасындакы гаршылыглы әлагәни көстәрән ганунаујғунлуглар ашкар едилмишдир. Онун тәрәфиндән мүәјјән едилмишдир ки, полезој нефтләри ванадиум илә зәнкиндир. Нисбәтән "чаван" нефтләрдә исә никел чохлуг тәшкил едир. Һәмчинин мүхтәлиф рекион нефтләриндән порфиринләр вә онларын метал комплексләри һаггында чох мараглы мә'лумат әлдә етмиш вә бу маддәләрин мәншәјинә даир әсасландырылмыш һипотезләр ирәли сүрмүшдүр.

О, һәмчинин јодун буруг суларындан алынмасынын јени үсулунун тәклифини вә алунитин е'малы мәһсулларындан сулфат туршусу алынмасы технолокијасынын тәкмилләшдирилмәси јолларыны көстәрмишдир.

Чүмшүд мүәллим ана дилиндә кимја терминолокијасынын јаранмасы ишинә чох әмәк сәрф етмишдир. О, кимја дәрсликләрини вә дәрс вәсаитләрини илк тәрчүмә вә редактә едәнләрдән бири олмагла бәрабәр, кимјадан бир сыра орижинал дәрс вәсаитләри јазмышдыр. Кимја елминин тәдрис үсулунун тәкмилләшдирилмәсинә дә о, хүсуси диггәт јетирирди.

Азәрбајчан кимја тарихи сексијасынын рәһбәри олан професор Ч.И.Зүлфүгарлы кимјанын вә хүсусән нефт кимјасы тарихинин кениш охучу күтләсинә чатдырылмасында бөјүк хидмәтләр көстәрмишдир. О, кимја тарихинә даир 50 мәгалә чап етдирмишдир. Зәһмәткеш алим 300-дән артыг елми

әсәрин мүәллифидир. Рәһбәрлији илә 14 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Онун әсәрләри кечмиш Советләр Иттифагы мәканында, Јапонија, Шотландија, Сурија, Алманија вә Чехија кими дикәр өлкәләрдә дә чап едилмишдир. Чох чилаланмыш гәләмә малик олан Ч.Зүлфүгарлы һәмишә мүхтәлиф гәзет вә журналларла әмәкдашлыг етмиш вә елми-популјар мәгаләләр јазмышдыр. О, узун мүддәт "Учителскаја газета"нын мүхбири олмушдур. 15 ил мүддәтиндә БДУ-нун "Елми әсәрләри"нин редактору, Азәрбајчан Кимја Журналынын редактор мүавини вә Азәрбајчан Совет Енсиклопедијасы елми-редаксија шурасынын үзви вә гејри-үзви кимјаја аид мәгаләләр үзрә куратору иди .

Професор Ч.И.Зүлфүгарлы ССРИ вә Азәрбајчан ССР габагчыл мaариф хадими фәхри адларына лајиг көрүлмүшдүр. Чүмшүд мүәллим, 1982-чи ил декабрын 12-дә вәфат етмишдир.

З.Һ.ЗҮЛФҮГАРОВ

Зүлфүгар Һүсејнгулу оғлу Зүлфүгаров 1913-чү ил декабрын 3-дә Шәки шәһәриндә анадан олмушдур. 1931-чи илдә Шәкидә орта мәктәби битирдикдән сонра Азәрбајчан Сәнаје Институтунун кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1936-чы илдә институту фәргләнмә диплому илә битирмиш вә Ә.Гарајев адына Нефт е'малы заводуна тә'јинатла оператор көмәкчиси вәзифәсиндә чалышмаға көндәрилмишдир. 1936-40-чы илләрдә заводда мүһәндис вә Бөјүк мүһәндис вәзифәләриндә чалышмышдыр. Истеһсалатда чалышмагла јанашы о, ССРИ Елмләр Академијасынын (ЕА) Азәрбајчан Филиалынын Кимја Инс-

титутунда “Физики кимја” ихтисасы үзрә аспирантураја дахил олмуш вә 1941-чи илдә “Килләрин фәаллашдырылмасы просесиндә бә’зи физики-кимјәви һадисәләрин вә килләрин ағардычы хассәләринин тәдгиги” мөвзусунда диссертасија мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди адына лајиг көрүлмүшдүр.

З.Зүлфүгаров 1940-чы илдән 1968-чы иләдәк Азәрбајчан ЕА Кимја Институтунда (КИ) индики Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) елми ишчидән лабораторија мүдиринә гәдәр јүксәлмишдир. О, 1941-46-чы илләрдә II Дүнја мүһарибәсинин иштиракчысы олмушдур. 1950-чи илдән КИ-дә “Физики кимја” лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1955-56-чы илләр ССРИ ЕА Нефт Институтунун докторантурасында охумуш вә 1957-чи илдә орада “Нефт мәһсулларынын тәмизләнмәси вә крекингинә тәтбиг едилән тәбии вә синтетик метасиликат контактларын физики-кимјәви тәдгиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1959-чу илдә “Физики кимја” ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор З.Зүлфүгаров 1968-70-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда “Сәнаје катализаторларынын технолокијасы” лабораторијасына рәһбәрлик етмиш, 1970-83-чү илләрдә ГҮФКИ-нин директору олмушдур. 1974-чү илдә елмин инкишафы вә елми кадрларын һазырланмасындакы хидмәтләринә көрә Азәрбајчан ССР-нин әмәкдар елм хадими адыны алмышдыр. 1976-чы илдә исә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир. Алимин елмдә әлдә етдији наилијјәтләр 1978 вә 1980-чы илләрдә 2 дәфә Азәрбајчан ССР Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр. О, 1983-чү илдән өмрүнүн ахырына кими Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә “Физики-кимја (катализ)” лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

О, елми-тәдгигат илә јанашы 1948-чи илдән е’тибарән Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Институту вә

М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетиндә “Катализ вә катализаторлар” ихтисасындан мүһазирәләр охумушдур.

Профессор З.Зүлфүгаров һетерокен катализ саһәсиндә көркәмли алим иди. Онун елми фәалијјәтинин әсас истигамәти алүмосиликатларын, мүрәккәб оксид тәркибли катализаторларын вә мүхтәлиф адсорбентләрин синтези вә тәтбиги саһәсинә аиддир. О, республикамызда бентонит килләр вә тәбии сеолитләрин физики-кимјәви хассәләрини тәдгиг етмиш вә нефт кимјасы сәнајесиндә ишдәнилән катализаторлардан бир чохунун синтези шәраитинин онун активлијинә тә’сирини өјрәнмишдир. Онун рәһбәрлији илә апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә алынмыш фәал адсорбент олан ханларит нефт јағларынын тәмизләнмәси үчүн төвсијә едилмишдир. О, һәмчинин ишләнмиш алүминиуммагнезиумсиликат типли катализаторлардан нефт фраксијаларынын крекингиндә истифадә едилмәсини мәгсәдәујғун һесаб етмиш вә истеһсалатда сынагдан кечирмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 400-ә гәдәр елми әсәрдә, о чүмләдән 2 монографијада үмумиләшдирилмишдир. О, 62 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Профессор З.Зүлфүгаровун рәһбәрлији алтында 45 нәфәр намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмиш вә о, 7 нәфәрин докторлуг диссертасијасынын мәсләһәтчиси олмушдур. О, II дәрәчәли Вәтән мүһарибәси ордени вә 16 мүхтәлиф медалларла тәлтиф едилмишдир.

Профессор З.Зүлфүгаров 1992-чи ил ијулун 31-дә вәфат етмишдир. Хатирәсини әбәдиләшдирмәк үчүн доғулдуғу Шәки шәһәриндәки күчәләрин биринә онун ады верилмишдир.

И.К.КӘРИМОВ

Иса Күлмәммәд оғлу Кәримов 1919-чу ил сентјабрын 25-дә КР, Гардабани рајонунун Соғанлыг кәндиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини Тбилиси шәһәри 73 сајлы орта мәктәбдә алмыш вә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. II Дүнја мүһарибәси илә әлагәдар ордуја чағырылдығына көрә, али тәһсили јарымчыг галмышдыр. Мүһарибәдә ағыр јараландығы үчүн ордудан тәрхис олунмуш вә али тәһсилини давам етдирмишдир. БДУ-ну битирдикдән сонра, М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин аспирантурасында охумушдур. 1948-чи илдән әввәлчә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Физика-Ријазијјат Институтунда, сонралар исә Физика Институтунда (ФИ) ишләмишдир. 1958-70-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА ФИ-дә "Истилик физикасы", 1970-83-чү илләрдә "Ашағы температурлар физикасы" лабораторијаларына рәһбәрлик етмишдир. 1971-74-чү илләрдә һәмчинин Азәрбајчан ЕА ФИ-нин директор мүавини вәзифәсини дә ичра етмишдир.

1954-чү илдә намизәдлик, 1970-чи илдә исә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк, кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1974-чү илдә профессор адыны алмышдыр. 1980-чи илдә "Кимјәви физика" ихтисасы үзрә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор И.К.Кәримов республикадакы кимјәви физиканын мүһүм истигамәти олан ашағы температурлар кимјасынын (криокимја) банисидир. Онун криокен мәркәзинин јарадылмасында бөјүк әмәји олмушдур.

Профессор И.К.Кәримовун әсас тәдгигатлары јарымкечиричиләрин истилик вә магнит хассәләринин ашағы темпера-

турларда өјрәнилмәсинә аиддир. Лајвари вә зәнчирвари анизотроп гурулушлу AII BII јарымкечиричиләрин ашағы температурларда истилик тутумларыны өјрәнмиш, онларын магнит вә термодинамики хассәләри арасындакы корреләсијаны мүәјјәнләшдирмиш, истилик тутумунун температурдан асылылығына анизотроплуғун тә'сирини ајдынлашдырмышдыр. TLTe бирләшмәсиндә II нөв фаза кечдијини ашкара чыхармышдыр. Онун рәһбәрлији илә ашағы температурда бир сыра јарымкечиричи материалларын кимјәви, термодинамик, магнитоелектрик хассәләринин диамагнит нүфузлулуғу пајынын квант-механики һесабланмалары әсасында магнит кечиричиләрдә кимјәви әлагәнин тәбиәтинин тәдгиги апарылмышдыр. Материалларын (CuS, $CuFS_2$) хассәләринин ифрат кечиричилик һалына кечмәсинин вә температур артмасынын ганунаујғунлуглары мүәјјәнләшдирилмишдир.

Онун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри I монографијада вә 300 әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Јүксәк ихтисаслы кадрларын һазырланмасында хидмәти вардыр. Онун рәһбәрлији илә 6 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, Гырмызы улдуз, Октјабр ингилабы орденләри вә бир сыра медалларла тәлтиф олунмушдур.

Иса мүәллим 1983-чү илдә һәјатла видалашмышдыр.

Һ.М.МӘММӘДӘЛИЈЕВ

Һәбиб Меһди оғлу Мәммәдәлијев 1912-чи ил апрелин 20-дә Ордубад шәһәриндә анадан олмушдур. 1922-31-чи илләрдә Н.Нәриманов адына Сәнаје Техникумунда охумушдур. 1937-чи илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (АСИ) технолоқија факүлтәсини битирмишдир. Әввәлчә Синтетик Каучук тәчрүбә заводунда

вә сонралар Крекинг заводунда мүһәндис вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1938-41-чи илләрдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Азәрбајчан филиалынын елми ишчиси вә АСИ-нин аспиранты олмушдур.

II Дүнја мүһарибәси илләриндә Һ.М.Мәммәдәлијев орду сыраларында иштирак етмиш вә һәрби техниканын јаначаг вә сүрткү материаллары илә тә'мин едилмәси үзәриндә елми-тәдгигат ишләри апармышдыр. Мүһарибәдән гајытдыгдан сонра о, 1945-55-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт Институтунда ''Мотор јаначаглары'' лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1954-чү илдә техника елмләри доктору дәрәчәсини алмаг үчүн докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә 1 ил кечәндән сонра професор адыны алмышдыр. 1955-чи илдә Москваја көчәрәк ССРИ ЕА Нефт-Кимја Сәнајеси Институтунда бөјүк елми ишчи, 1960-чы илдән өмрүнүн ахырынадәк ''Ароматик мономерләри'' лабораторијасынын мүдири ишләмишдир. 1967-чи илдә Һ.М.Мәммәдәлијев Азәрбајчан ЕА мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Һ.М.Мәммәдәлијевин әсас елми истигамәти ароматик карбоһидрокенләрин алкилләшдирилмәси, деалкилләшдирилмәси вә изомерләрә чеврилмәси реаксијаларына һәср едилмишдир. О, әмәкдашлары илә бирликдә фенолларын алүмосиликат вә туршу катализаторлары үзәриндә алкилләшмә вә арилалкилләшмә реаксијаларыны әтрафлы тәдгиг едәрәк, әсас вә әлавә реаксијаларын үмуми схемләрини мүәјјәнләшдирмиш вә онларын кинетик ганунаујғунлугларыны ашкара чыхармышдыр. Онун башчылығы илә ишләниб һазырланмыш каталитик риформинг просеси пиролиз гурғуларында ароматик карбоһидрокен истеһсалыны 1,5-2 дәфә артырмаға имкан вермишдир. Онун тәрәфиндән нефт вә јанар шистләрин пиролизиндән алынан маје карбоһидрокен тәркиби өјрәнилмиш вә сәнаје мигјасында гијмәтли нефт мәһсуллары олан стирол вә инден фраксијасынын ајрылма просеси ишләниб һазырланмышдыр.

Һәбиб мүәллимин нефт мәһсулларынын чеврилмәси вә нефт синтези саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 180 елми мәгаләдә, 12 мүәллиф шәһадәтнамәсиндә вә 1 монографијада өз эксини тапмышдыр. Онун јүксәк кадрларын јетишдирилмәсиндә дә әмәји вардыр.

Һ.М.Мәммәдәлијев 1975-чи мајын 15-дә Москва шәһәриндә вәфат етмишдир.

М.Ә.МӘММӘДЈАРОВ

Мәһәррәм Әли оғлу Мәммәдјаров 1924-чү ил октјабрын 17-дә Чулфа шәһәриндә анадан олмушдур. 1939-чу илдә 7 иллик мәктәби тә'рифнамә илә битирдикдән сонра Нахчыван Педагожи Техникумуна гәбул олунмушдур. Техникуму баша вурдугдан сонра Чулфа рајонунун ибтидаи мәктәбләриндә мүәллим ишләмишдир. 1942-чи илдә орду сыраларына чағырылан М.Ә.Мәммәдјаров бир сыра дөјүшләрдә иштирак етмишдир. 1944-чү илдә ағыр јараландыгдан сонра орду сыраларындан тәрхис олунмушдур. 1945-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин игтисадијјат факүлтәсинин әмтәәшүнас шө'бәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1949-чу илдә баша вурмушдур. Һәлә тәләбә икән дәри технолокијасынын кимјасына даир курс иши јеринә јетирмишдир. Бу саһәдәки ишләри давам етдирмәк арзусу илә о, 1949-53-чү илләрдә Ленинград Кимја-Технолокија Институтунун аспирантурасында охумушдур.

1953-чү илдә М.Ә.Мәммәдјаров техника елмләри намизәди алимлик дәрәчәси алмаг үчүн "Формалдеһидин дәри коллакени аминтуршулары илә гаршылыглы тә'сири" мөвзусунда диссертасија мүдафиә етмишдир. Һәмин илдә Бакыја га-

јытмышдыр вә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Кимја Институтунда елми катиб ишләмишдир. 1955-чи илдә о, бөјүк елми ишчи вәзифәсинә кечирилмиш вә үзви синтез саһәсиндә өз биликләрини тәкмилләшдирмәк үчүн Москваја ССРИ ЕА-нын Н.Зелински адына Үзви Кимја Институтуна узунмүддәтли е'замијјәтә көндәрилмишдир. Орада ССРИ ЕА-нын мүхбир үзвү М.Ф.Шостаковскинин рәһбәрлији алтында винил ефирләринин синтези вә чеврилмәси саһәсиндә бир сыра елми ишләри јеринә јетирир вә онун үзви кимја саһәсиндә ихтисаслашмасы белә башланыр. 1957-чи илдә Али Аттестасија Комиссијасы тәрәфиндән "Үзви кимја" ихтисасы үзрә бөјүк елми ишчи дипломуна лајиг көрүлмүшдүр. 1959-чу илдә академик Ј.Мәммәдәлијевин дә'вәти илә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда бөјүк елми ишчи кими фәалијјәтини давам етдирмишдир. 1969-чу илдән һәмин институтда лабораторија рәһбәридир.

1970-чи илдә "Гајнар тәбәгә контактында С2-С4 олефинләринин јүксәк температурда хлорлашмасы реаксијасынын тәдгиги вә алынмыш хлоролефинләрин бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда кимја елмләри доктору дәрәчәси алмаг үчүн диссертасија мүдафиә етмишдир. 1972-чи илдә "Нефт-кимјасы вә нефт-кимја синтези" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор М.Ә.Мәммәдјаров 1973-79-чу илләрдә Нахчыван Елм Мәркәзинин тәшкилатчысы вә илк рәһбәри олмушдур. Бу илләр әрзиндә Мухтар Республиканын тәбии сәрвәтләриндән истифадә јолларынын елми әсасларынын јаранмасы саһәсиндә бир сыра нәзәрә чарпан тәдгигатлар апарылмышдыр. Бу ишләрин ичиндә 1980-чи илдә Азәрбајчан Дөвләт Мүкафатына лајиг көрүлмүш "Термал мәнбәләрин тәбии карбон газындан истифадәсинин сәнаје технолокијасынын ишләниб һазырланмасы" ишини мисал көстәрмәк олар. 1989-чу илдә исә о, "Нефт-кимјасы вә нефт е'малы" ихтисасы үзрә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Професор М.Ә.Мәммәдјаров елми-тәдгигат ишләри илә јанашы педагожи ишлә дә мәшғул олмушдур. О, 1967-69-чу илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Политехник Институтунда "Лифли маддәләрин кимјәви технолокијасы" вә 1975-77-чи илләрдә Нахчыван Дөвләт Педагожи Университетиндә "Үзви кимја" курсу үзрә дәрс демишдир.

Професор М.Ә.Мәммәдјаров нефт-кимја синтези вә синтетик јағларын јарадылмасы саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун әсас елми истигамәти С2 – С4 олефинләрин јүксәк температурда "гајнар тәбәгәли" хлорлашмасы реаксијасы вә алынмыш хлоролефинләрин үзви синтездә истифадә едилмәсиндән ибарәтдир. Хүсуси илә, синтез едилмиш хлоролефинләрин диен кондесләшмә реаксијасына дахил едилмәси, Принс реаксијасы үзрә перхлоралиратик спиртләрин алынмасы, перхлорглисид ефирләрин синтези вә онларын чеврилмәләри мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Диен конденсасијасы нәтичәсиндә алынмыш битсиклик аддуктларын фәза гурулушунун тәдгиги вә еләчә дә диен синтезинин фәза истигамәти саһәсиндә арашдырмаларын мүһүм нәзәри әһәмијјәти вардыр.

Професор М.Ә.Мәммәдјаровун рәһбәрлији алтында чохиллик фундаментал тәдгигатлар нәтичәсиндә мүасир вә перспектив техника үчүн екстремал шәраитдә ишләмәк хассәләринә малик олан јени типли синтетик јағларын синтезинин елми әсаслары ишләниб һазырланмыш, онларын истисмар параметрләри өјрәнилмиш вә јүксәк температура давам кәтирән сүрткү материалы кими авиасијада ишләнилмәси төвсијә едилмишдир.

80-чи илләрин әввәлләриндә биотехнолокија елминин интенсив инкишафыны вә онун үзви кимја илә билаваситә әлагәсини нәзәрә алараг Азәрбајчан ЕА Рәјасәт Һе'јәтинин гәрары илә 1981-чи илдә професор М.Мәммәдјаров Академијанын Микробиолокија Бөлмәсинә (һазырда институтдур) рәһбәр тә'јин едилир. Бу илләр әрзиндә Нефт микробиолокијасы вә биотехнолокијасы, микроб мәншәли сәтһи

актив маддәләрин алынмасы, микроб ферметләринин синтези саһәсиндә бир чох мүһүм нәтичәләр әлдә едилмишдир. Онун чохшахәли истигамәтдә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәси 3 монографијада, республика вә харичдә нәшр олунмуш 220-дән чох елми мәгалә вә 40 ихтирада өз әксини тапмышдыр.

Елми кадрларын јетишдирилмәсиндә Мәһәррәм мүәллимин ролуну хүсуси гејд етмәк лазымдыр. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр доктору вә 13 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, дәфәләрлә мә'рузә илә Бејнәлхалг, Үмумиттифаг вә республика сәвијјәли конфрансларда, симпозиумларда, гурултајларда елмимизи тәмсил етмишдир. Румынија, Мексика, Мисир, Түркијә кими харичи өлкәләрдә елми е'замијјәтдә олмушдур.

Онун хидмәтләри 12 һөкумәт тәлтифи илә гијмәтләндирилмишдир. 1998-чи илдә Ј.Мәммәдәлијев адына мүкафата лајиг көрүлмүшдүр.

Х.С.МӘММӘДОВ

Худу Сурхај оғлу Мәммәдов 1927-чи ил декабрын 14-дә Ағдам рајонунун Мәрзили кәндиндә анадан олмушдур. 1946-чы илдә Ағдам шәһәр 1 сајлы мәктәбиндә орта тәһсилини баша вурмушдур. 1946-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кеоложи-чоғрафија факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1951-чи илдә мүһәндис-кеолог ихтисасы үзрә битирмишдир. Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтуна (ГҮФКИ) тә'јинат алмыш вә 1951-55-чи илләрдә ССРИ Елмләр Академијасы Кимја Институтунун (Москва ш.) аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны

битирдикдән сонра ГҮФКИ-јә гајытмыш вә 1957-чи илдә "Гурулуш кимјасы" лабораторијасыны јаратмыш вә өмрүнүн ахырына кими һәмин лабораторијаја рәһбәрлик етмишдир.

1955-чи илдә "Волластонит вә ксонотлитин кристаллик гурулушлары" мөвзусунда намизәдлик, 1970-чи илдә исә "Калсиум силикатларынын вә һидросиликатларынын кристал кимјасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә кеолокија-минералокија елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1973-чү илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1976-чы илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Х.С.Мәммәдов гурулуш анализи, кристал кимјасы вә гејри-үзви синтез саһәсиндә дүнјада танынмыш елми мәктәб јаратмышдыр. Ири катионлу силикатларын (семент силикатларынын) вә онларын гејри-силикат аналогларынын (боратларын, халкокенидләрин, фосфатларын) биоложи актив координасион бирләшмәләрин кристаллашма вә чеврилмә просесләринин гурулуш кимјасы, кинетика вә механизми, гурулуш анализи вә кристал кимјасы, республика әразисиндә јајылмыш тәбии сеолитләрин ашкар едилмәси вә физики-кимјәви хассәләрин өјрәнилмәси вә с. онун әсас елми истигамәтләридир.

Х.С.Мәммәдов калсиум силикатларынын вә һидросиликатларынын гурулушуну өјрәнмәклә дүнјәви проблемләрдән бири олан семент нечә вә нијә бәркијир суалына бирмә'налы чаваб верә билмишдир. О, сементин бәркимә вә бир сыра башга хүсусијјәтләрини изаһ едә билән мүкәммәл нәзәријјәнин мүәллифидир. Гурулуш ваһиди анлајышына јенилик кәтирмиш вә илк дәфә "гурулуш ваһиди" терминини кристал кимјада тәтбиг етмишдир.

Көркәмли алим илк дәфә силикатларла боратлар, халкокенидләр, фосфатлар, карбонатлар арасында изоморфизмә гәдәр јахынлашан гурулуш аналокијасынын олмасыны сүбут етмишдир. О, көстәрмишдир ки, бүтүн бу синиф бирләшмәләрин мәгсәдли синтезинин елми әсасларыны јаратмағын јеканә јолу мәһз тәркиб-гурулуш-хассә әлагәләринин өјрәнилмәсидир. Онларла һипотетик бирләшмәләр тәчрүбәдә

реаллашдырылмыш вә бүтүн бунлар исә үмуми нәтичәнин конкрет сүбутудур.

Сеолитләрин дүнја елминдә гәбул олунмуш тәснифатларындан бири Х.С.Мәммәдова мәхсусдур.

Атомлар арасы функсијанын пајланмасында бир дүз хәтт үзрә дүзүлмүш үч күчлү електрон сыхлығы пикинин сечилмәсинә көрә кристалларын симметријасынын тә'јини гајдасы Мәммәдов – Белов теореми (үчлү пик теореми) кими гурулуш анализи саһәсиндә тәдрис китабларына дахил едилмишдир.

Х.С.Мәммәдов республикада биоложи актив координасион бирләшмәләрин гурулуш кимјасы елми истигамәтинин банисидир. Азәрбајчанда илк рентгенографија, електрографија, рентгенспектрал анализ вә һидротермал синтез үсуллары да мәһз онун рәһбәрлији илә јарадылмышдыр.

Маһир елм популјаризатору кими танынан Худу мүәллим узун илләр Азәрбајчан телевизијасында "Елм вә һәјат" верилишинин апарычысы олмушдур.

Профессор Х.С.Мәммәдов елмлә сәнәтин бағлылығы, халг јарадычылығы, кристаллографик орнаментләр, нахышлар аләминә даир гијмәтли тәдгигатларын вә тапынтыларын мүәллифидир. Онун "Гоша ганад" вә "Нахышларын јаддашы" китабларында бу проблемләрдән бәһс едилир.

Онун апардығы чохчәһәтли елми-тәдгигат ишләри 3 монографијада, 250 елми әсәрдә, о чүмләдән 10 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә әкс олунмушдур.

Худу мүәллимин рәһбәрлији алтында 10 докторлуг вә 35 намизәдлик диссертасијалары мүдафиә олунмушдур. Елмин инкишафында вә јүксәк ихтисаслы елми кадрлар һазырланмасында хидмәтләринә көрә о, Гырмызы Әмәк Бајрағы, "Шәрәф нишаны" орденләри, Азәрбајчан Али Советинин Фәхри Фәрманы вә медалларла тәлтиф олунмушдур.

Х.С. Мәммәдов 1988-чи илдә октјабрын 15-дә гәфләтән һәјатдан кетмишдир.

Ш.Ә.МӘММӘДОВ

Шамхал Әлимәммәд оғлу Мәммәдов 1910-чу ил октјабрын 10-да Фүзули шәһәриндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1917-27-чи илләрдә орта тәһсилини Фүзули рајонунда алмышдыр. 1929-32-чи илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетиндә али тәһсил алмышдыр. Һәлә икинчи курсда охујаркән көркәмли үзви кимјачы, ССРИ Елмләр Академијасынын (ЕА) мүхбир үзвү К.А.Красусскинин тәклифи илә елми-тәдгигат ишинә чәлб едилмишдир. 1932-35-чи илләр Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин нәздиндә аспирантурада охумуш вә 1936-чы илдә кимја елмләри намизәди дәрәчәси алмаг үчүн "Алфа-гликоллар һаггында" намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1936-чы илдә Ш.Ә.Мәммәдов Бакы Дөвләт Университетинин "Үзви кимја" кафедрасында досент, профессор вә 1943-52-чи илләрдә исә кафедра мүдири олмушдур. 1937-43-чү илләрдә о, ССРИ ЕА Азәрбајчан Филиалынын Кимја Институтунда лабораторија мүдири, 1943-49-чу илләрдә исә һәмин институтун директору ишләмишдир. 1942-чи илдә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмаг үчүн "Садә гликол ефирләрин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш, 1956-чы илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. Профессор Ш.Ә.Мәммәдов 1956-59-чу илләр Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетининдә "Кимја" кафедрасынын мүдири олмушдур. 1959-78-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда "Биоложи актив маддәләрин синтези вә технолокијасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1978-чи илдән тәгаүддә олмушдур. 1967-чи илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Ш.Ә.Мәмәдов үзви синтез саһәсиндә көркәмли кимјачы иди. Онун әсас тәдгигатлары биоложи хассә дашыјан гликол ефирләрин синтези вә онларын тәдгигинә һәср олунмушдур. Онун тәрәфиндән гликол ефирләри синтезинин онларла үсулу ишләниб һазырланмышдыр. "Гәләви" вә "магнезиумүзви" үсуллары даһа универсал олуб, әввәлчәдән нәзәрдә тутулмуш хассә дашыјан садә ефирләрин алынмасында кениш истифадә едилир. Бу үсулларын көмәји илә 5000-ә гәдәр маддәләр алынмыш вә АБШ-нын Index chemicals-ын гејдијјатындан кечмишдир. Онун рәһбәрлији илә нефт мәһсулларыны чохфунксијалы һала кечирмәк үчүн олефин карбоһидрокенләрини алкоксиметилләшмәси саһәсиндә системли тәдгигатлар апарылмышдыр. Пластификатор, емулгатор, јағлајычы материаллар вә с. гијмәтли маддәләрин алынмасы үчүн истифадә олунан асеталларын даһа мүнасиб үсулла алынмасы саһәсиндә онун әвәзсиз хидмәти олмушдур. Онун рәһбәрлији алтында әсасында халг тәсәррүфатында пластификаторлар кими кениш истифадә олунан баһалы кәнәкәрчәк јағы, дибутилфталаты, диоктилфталаты әвәз едәрәк бир сыра пластификаторлар јаратмышдыр. II Дүнја мүһарибәси илләриндә гијмәтли дөјүш сурсатларынын алынмасы үсулларыны ишләјиб һазырламышдыр.

Профессор Ш.Ә.Мәммәдовун рәһбәрлији илә гликол ефирләр әсасында биоложи актив бирләшмәләр синфинә мәнсуб олан јени һербисидләр (Ефиран-12-19, Еф-66, Еф-99), инсектисидләр (Ефиран-3, Ефиран-66), акарисидләр (Ефиран-103, Ефиран-19), Ефиран-111 вә Ефиран-67 типли бајтарлыгда ишләдилән мүаличәви препаратларын синтези үсуллары ишләниб һазырланмыш вә илк дәфә олараг јени синиф биоложи фәал бирләшмәләр олан гликол ефирләрин гурулушу илә онларын функсионал хассәләри арасында олан әлагә мүәјјән едилмишдир.

Чох мүлајим шәраитдә һава азотунун фиксә едилмәси проблеми үзәриндә профессор Ш.Ә.Мәммәдовун рәһбәрлији илә елми-тәдгигат ишләри апарылмышдыр.

Шамхал мүәллим республикамызда јүксәкихтисаслы кимјачы кадрларын һазырланмасы саһәсиндә чох әмәк сәрф етмишдир. О, 25 ил Бакы Дөвләт Университети вә Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетиндә үзви кимјадан вә онун нәзәријјәсиндән тәләбәләрә мүһазирәләр охумушдур. Онун рәһбәрлији илә 50 елмләр намизәди јетишмишдир. Өз әмәкдашлары вә тәләбәләри илә 400 елми әсәр чап етдирмиш вә 70 мүәллифлик шәһадәтнамәси алмышдыр. О, гликол ефирләриндән бәһс едән 3 монографијанын мүәллифидир.

Онун елмин инкишафында вә елми кадрларын һазырланмасы саһәсиндәки әмәјини һөкумәт јүксәк гијмәтләндирәрәк "Шәрәф нишаны" ордени вә бир сыра медалларла тәлтиф етмишдир.

Профессор Ш.Ә.Мәммәдов 1984-чү ил сентјабрын 30-да вәфат етмишдир.

М.Ә.МӘРДАНОВ

Мәчид Әһәд оғлу Мәрданов 1913-чү ил апрелин 9-да Гәбәлә рајонунун Вәндам кәндиндә анадан олмушдур. 1931-чи илдә Шәки Педагожи Техникумуну (ПТ) битирдикдән сонра, Гәбәлә рајону Һадчалы кәнд натамам орта мәктәбиндә мүәллим ишләмишдир. 1934-чү илдә Вәндам кәнд орта мәктәбинин дәрс-һиссә мүдири, сонра исә директору тә'јин едилмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1939-чу илдә ораны ә'ла гијмәтләрлә битирәрәк Университетдә мүәллим сахланылмышдыр. 1939-чу илин октјабрында һәрби хидмәтә чағырылмыш вә II Дүнја мүһарибәсиндә миномјот взвод командири кими Шимал-Гәрб вә Ленинград чәбһәләриндә вурушмушдур. Чәбһәдә ағыр јараланмыш

вә 1948-чи илдә ордудан тәрхис олмушдур. Һәмин илдә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда мүһәндис вәзифәсинә ишә гәбул олунмушдур. 1952-чи илдә "Хүсуси јаначаглар" лабораторијасына мүдир тә'јин едилмиш вә һәмин вәзифәдә өмрүнүн сонуна гәдәр ишләмишдир. 1959-82-чи илләрдә һәмчинин Азәрбајчан Елмләр Академијасы Нефт-Кимја Просесләри Институтунда елми ишләр үзрә директор мүавини олмушдур.

М.Ә.Мәрданов мүасир авиасија јаначагларынын јарадылмасы саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләрини үмумиләшдирәрәк 1953-чү илдә намизәдлик, 1962-чи илдә исә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш, техника елмләри доктору елми дәрәчәсини алмышдыр. 1963-чү илдә профессор адына лајиг көрүлмүш вә 1968-чи илдә исә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор М.Ә.Мәрдановун әсас елми истигамәти нефтин кимјәви тәркибинин тәдгиги вә онларын әсасында јени нөв реактив јаначагларын истеһсал технолоҝијасынын ишләниб һазырланмасы олмушдур. Онун рәһбәрлији илә апарылмыш елми-тәдгигат ишләринин нәтичәсиндә сәсдән ити сүр'әтлә учан реактив тәјјарәләр үчүн кечмиш ССРИ мәканында Азәрбајчан нефтиндән илк јени Т-5, Т-8В реактив јаначагларынын истеһсал технолоҝијалары јарадылыб вә сәнаједә тәтбиг едилмишдир. Сонралар онун тәрәфиндән һәмчинин Т-6, РТ кими јаначаглар да тәтбиг үчүн вәсигә алмышдыр. О, авиасија јаначагларынын мүасир тәләбатлара чаваб вермәси үчүн јени сәмәрәли јаначаг ашгарларыны да синтез етмишдир. Бу ашгарлар јаначағын термики стабиллијини, коррозија вә јејилмәјә гаршы давамлығыны артырмаға көмәк етмишдир.

Профессор М.Ә.Мәрданов јени јаначаглар саһәсиндә елми-тәдгигатлар апараркән карбоһидроҝенләрин алкилләшмәси, деалкилләшмәси, изомерләшмәси, тсиклилләшмәси, деһидротсиклилләшмәси, һидроҝенләшмәси, нитроллашмасы вә аминләшмәси кими реаксијаларын әдәбијјатда мә`лум олмајан

хүсусијјәтләрини мүәјјәнләшдирәрәк нефт-кимја синтезинә јени төһфәләр вермишдир. Онун рәһбәрлији илә илк дәфә олараг кечмиш ССРИ-дә пиролизин маје мәһсулларындан тсиклопентандиенин алынмасы технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә јарымсәнаје гурғусунда истеһсал едилмишдир. О, кечмиш Иттифагын һәрби комплексинин мөһкәмләнмәсини тә'мин едән сифаришләри вахтында јеринә јетирмиш вә хүсуси комиссија тәрәфиндән онун әмәји јүксәк гијмәтләндирилмишдир.

Професор М.Ә.Мәрдановун јаначаглар саһәсиндә апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 250 елми әсәрдә, о чүмләдән 40 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр доктору, 22 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Елмин инкишафында вә јүксәк ихтисаслы кадрларын һазырланмасындакы хидмәтләринә көрә о, 1979-чу илдә Азәрбајчан ССР-ин әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

Онун әмәји јүксәк гијмәтләндирилмиш вә "Шәрәф нишаны" , II дәрәчәли Вәтән мүһарибәси орденләри вә бир чох медалларла тәлтиф олунмушдур.

Мәчид мүәллим 1982-чи ил сентјабрын 28-дә узун сүрән ағыр хәстәликдән сонра вәфат етмишдир.

М.М.МӨВСҮМЗАДӘ

Мәммәд Мирзә оғлу Мөвсүмзадә 1908-чи ил декабрын 25-дә Бакы шәһәриндә анадан олмушдур. 1925-чи илдә орта мәктәби гуртармышдыр. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) педагожи факүлтәсинин тәбиәт шө'бәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1930-чу илдә гуртарараг "Үзви кимја" кафедра-

сында ассистент сахланылмыш вә 1935-чи илә гәдәр һәмин вәзифәдә ишләмишдир. Һәлә тәләбәлик илләриндә 42 сајлы једдииллик мәктәбдә мүәллим вә БДУ-нун "Үзви кимја" кафедрасында лаборант вәзифәсиндә чалышмышдыр. О, һәмчинин 1930-31-чи илләрдә Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Институтунда ассистент вә лабораторија мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир.

М.М.Мөвсүмзадә 1931-35-чи илләр Н.Нәриманов адына Сәнаје Техникумунда вә Нефт Техникумунда мүәллим вә лабораторија мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр. О, 1932-чи илдән өмрүнүн ахырына гәдәр Азәрбајчан Сәнаје Институтунун "Үзви кимја" кафедрасында әввәлчә ассистент (1932-1935), досент, лабораторија мүдири, кафедра мүдири әвәзи (1935-1947) кафедра мүдири (1947-1984) вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1938-40-чи илләрдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Азәрбајчан Филиалынын Кимја Институтунда бөјүк елми ишчи вәзифәсини тутмушдур. 1939-40-чы илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында технолокија факүлтәсинин деканы олмушдур. 1938-60-чы илләрдә һәмчинин Азәрбајчан Тибб Университетиндә досент, профессор вә кафедра мүдири ишләмишдир.

М.М.Мөвсүмзадә 1938-чи илдә көркәмли рус алими, ССРИ ЕА-нын мүхбир үзвү К.А.Красусскинин рәһбәрлији илә "Нефт мәһсулларынын пиролизиндән амиленоксидинин вә онларын төрәмәләринин алынмасы" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди дәрәчәси алан илк азәрбајчанлылардан бири олмушдур. 1946-чы илдә исә о, "Дојмамыш карбоһидрокенләрин алфаоксидләрә оксидләшмәсинин тәдгиги" мөвзусундакы докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1947-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор М.М.Мөвсүмзадә елмдә әлдә етдији мүвәффәгијјәтләрә вә елми кадрларын һазырланмасындакы әмәјинә көрә 1971-чи илдә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими адына

лајиг көрүлмүшдүр. 1967-чи илдә исә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

О, илк дәфә ана дилимиздә үзви кимјадан мүһазирәләр охумуш вә онун " Үзви кимја" дәрслијиндән бир нечә кимјачы нәсли истифадә етмишдир.

Профессор М.М.Мөвсүмзадәнин апардығы елми-тәдгигатларынын әсас истигамәти үзви алфа-оксидләрин синтези вә онларын мүхтәлиф чеврилмәләри вә алынмыш мәһсулларын арашдырылмасындан ибарәтдир. О, алфа-оксидләри алмаг үчүн олефинләрин һипохлоритлә оксидләшдирилмәси үсулуну тәклиф етмиш вә триметиленоксидинин истеһсалыны тәчрүби гурғуда һәјата кечирмишдир. Триметилепоксидини изомерләшдирәрәк метилетилкетон алмыш вә ондан Сураханы, Жирнов вә Гум адасы сүрткү јағларынын парафинсизләшдирилмәсиндә истифадә етмишдир. Онун рәһбәрлији илә һалокенләр илә оксидләрин гаршылыглы тә'сириндән алынан комплексләрин ашағы температурда реаксијакирмә габилијјәти тәдгиг едилмиш вә онларын гошулмуш үч компонентли реаксијаларын апарылмасында истифадә едиләрәк 2,2-диһалокендиалкил ефирләрин синтез үсулу ишләниб һазырланмышдыр. Бунлар исә мүхтәлиф морфолин төрәмәләрин алынмасы үчүн башланғыч маддә кими истифадә едилмишдир. Икикомпонентли гошалашмыш вә ја дахили молекулјар гошалашмыш реаксијаларын апарылмасы да профессор М.М.Мөвсүмзадә вә онун әмәкдашларынын ады илә бағлыдыр. Алфа-оксидләрин бромлашма реаксијасынын кинетикасына әсасән өјрәнилмиш реаксијанын механизми һаггында мүлаһизә ирәли сүрүлмүшдүр. Онун әмәкдашлары илә бирликдә тетрахлоретилен иштиракы илә оксидләрин бромлашмасы нәтичәсиндә краун ефирләрин (дикраун-6) синтез үсулу ишләниб һазырланмышдыр.

Профессор М.М.Мөвсүмзадә үзви синтез вә үзви кимјанын елми-методик мәсәләләринә даир 250-дән чох елми әсәрин мүәллифидир. Онун ики чилддән ибарәт олан "Үзви кимја"

дәрслији үч дәфә нәшр едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә 2 кимја елмләри доктору, 20 елмләр намизәди јетишмишдир.

О, республикамызын ичтимаи һәјатында фәал иштирак едәрәк Д.М.Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Чәмијјәти Азәрбајчан бөлмәсинин сәдри, Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлијинин вә "Билик" чәмијјәтинин кечирдикләри бүтүн тәдбирләрин фәал иштиракчысы олмушдур. О, һәмчинин республика үзрә кимја олимпиадасы тәшкилат комитәсинин сәдри вә Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлијинин јанында кимја вә нефт е'малы елми-методик шуранын сәдри олмушдур.

О, узунмүддәтли педагожи вә елми фәалијјәтинә көрә бир сыра һөкумәт мүкафатлары, "Шәрәф нишаны" ордени, мүхтәлиф медаллар вә Азәрбајчан Али Советинин Фәхри Фәрманлары илә тәлтиф едилмишдир.

Мәммәд мүәллим 1984-чү ил декабрын 7-дә вәфат етмишдир.

Т.М.НАҒЫЈЕВ

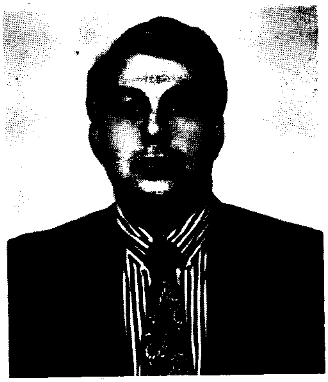

Тофиг Муртуза оғлу Нағыјев 1941-чи ил мартын 4-дә Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. Бакы шәһәри 6 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра, 1959-чу илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1964-чү илдә БДУ-ну битирмиш вә 1965-чи илдә әмәк вә елми фәалијјәтинә Азәрбајчан ЕА М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда (КТНПИ) башламышдыр. Һазырда Азәрбајчан Елмләр Академијасы КТНПИ-дә "Монооксикеназ реаксијаларын моделләшдирилмәси" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1967-чи илдә "Етилбензолун стирола әлагәли деһидрокенләшмәси реаксијасынын өјрәнилмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1973-чү илдә исә А.Топчијев адына ССРИ ЕА-нын Нефт-Кимја Сәнајеси Институтунун Елми Шурасында "Практики чәһәтдән мүһүм карбоһидрокенләр сырасынын вә онларын төрәмәләринин әлагәли деһидрокенләшмәси вә һидрокенолиз реаксијаларынын кинетикасынын вә механизминин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1976-чы илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1989-чу илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Т.М.Нағыјев биоимитасија катализи саһәсиндә көркәмли алимдир. О, гаршылыглы әлагәли реаксијаларын нәзәријјәсини инкишаф етдирәрәк, кимјәви реаксијаларын интерференсијасы һаггында консепсија ирәли сүрмүшдүр. Бу да әлагәли реаксијалар һаггындакы идејанын инкишафы вә тәбии олараг онун үмумиләшмәсидир. Онун тәрәфиндән истәнилән формада гаршылыглы әлагәли реаксијалары кејфијјәт вә кәмијјәтчә гијмәтләндирмәк үчүн ријази формула чыхарылмыш вә кимјәви интерференсијанын детерминант шкаласы тәклиф едилмишдир. Бунунла да о, әслиндә механизми аз өјрәнилмиш чохлу сајда мүрәккәб реаксијаларын кинетикасыны анализ етмәк үчүн јени метод ишләјиб һазырламышдыр.

Т.М.Нағыјев каталитик әлагәли реаксијалар шәраитиндә, еләчә дә организмин һүчејрәләриндә баш верән митохондриал просесләрдә, һәмчинин мембранларда каталаза һадисәсини нәзәри чәһәтдән анализ едәрәк, мембранларда кимјәви әлагәли реаксијаларын механизмини изаһ етмәк үчүн бир сыра фундаментал мүлаһизәләр ирәли сүрмүшдүр. О, кимјәви әлагәли митохондриал просесләрин (биоенержи) "һүчејрәләрдә кимјәви енержинин аккумлјаторлары" јени консепсијасынын мүәллифидир. Бу өзүндә үмуми гәбул едилмиш ики һипотезаны – кимјәви енержи вә интермедиат кими Н+ ионуну әсас гәбул едән осмос-кимјасыны бирләшдирир. Митохондрија фәалиј-

јәтинин әсасында гурулмуш әлагәли каталитик просесләрин идеаллашдырылмыш моделләринин нәзәри мәсәләләри һәлл едилмишдир. Тәклиф етдији мувафиг кинетик көстәричиләрә малик HO_2-асылы елементар реаксијаларын кедиши она белә бир мүддәаны ајдынлашдырмаға имкан верир: радикалларын әвәз олунмасы реаксијаларында ики сон маддә вә бир сәрбәст радикал алыныр вә нәтичәдә алынан радикал илкин маддәдән даһа актив олур. Онун апардығы тәчрүби тәдгигатларын нәтичәсиндә һидрокен пероксидин индијә гәдәр мә`лум олмајан кимјәви реаксијалары индуксија етмәк хассәсини мүәјјән етмишдир. Һидрокен пероксидин гејд едилән хассәси јени тип әлагәли оксидләшмә реаксијаларында: атмосфер азотунун оксидләшдиричи функсија илә N2O5 вә $H_8N_2O_2$ јени алынма реаксијасы; үзви бирләшмәләрин јүксәк чыхым вә сечичиликлә деһидрокенләшмәси; олефинләрин бирбаша катализ олмадан епоксидләшмәси; метанын метил спиртинә, формалдеһидә вә һидрокентәркибли газа чеврилмәси әлдә едилмишдир.

Профессор Т.М.Нағыјев каталаза ферментинин ики ардычыл мәрһәләсинин стереокимјәви тәдгигини компүтер моделләшдирилмәси илә һидрокен пероксидин парчаланмасынын даһа дүрүст еһтимал едилән механизмини тәклиф етмишдир. О, илк дәфә олараг биокимјәви просесләрин моделләшдирилмәси әсасында әлдә етдији характеристикалара көрә ферментатив вә кимјәви катализ арасында јерләшән аралыг саһәни имитасион катализ адландырмышдыр. Ферментатив вә кимјәви катализин охшар вә фәргли чәһәтләри анализи әсасында имитасија катализинин ме'јары јарадылмышдыр.

Онун тәрәфиндән синтез едилмиш чохфлүорлу дәмирпорфирин һетерокен биосимулјатору, тәбии ензим вә мә'лум биосимулјаторлардан фәргли олараг истилијә гаршы давамлы олуб вә оксидләшдиричиләрин тә'сириндән деструксијаја мә'руз галмыр. Бүтүн бунлар исә онун истисмары шәраитиндә мүстәсна дәрәчәдә сәмәрәли катализатор олмағыны бир даһа сүбут едир.

Профессор Т.М.Нағыјевин бир сыра ихтиралары Уфа Синтетик спирт заводунда, Новосибирск шәһәриндә гапалы мүәссисәдә тәтбиг едилмишдир. Онун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри өлкәмиздә, МДБ вә харичи өлкәләрдә чап едилән 280 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. О, 33 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, 2 патентин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 20 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Т.М.Нағыјевин "Кимјәви әлагә" адлы фундаментал монографијасы 1989-чу илдә "Елм" нәшријјатында (Москва шәһәриндә), онларла ичмал мәгаләләри харичдә, о чүмләдән 1974-чү илдә Америка Кимја Чәмијјәтинин "Advances in Chemistry" иллик мәчмуәсиндә, 1992-чи илдә АБШ-да "Charge and Field Effects in Biosystems – 3" китабында дәрч едилмишдир. О, дәфәләрлә харичә узунмүддәтли е'замијјәтә дә'вәт едилмишдир. 1970-71-чи илләрдә Франса Нефт Институтунда (Рјуел-Малмезон) елми е'замијјәтдә олмушдур. 1987,1990,1991-чи илләрдә 3 дәфә АБШ-ын Вирчин Университетинә (Ричмонд) мүһазирә охумаг үчүн дә'вәт едилмиш вә профессор Ч.Тернер илә бирликдә каталаза вә монооксикеназа биосимулјаторларына даир биркә тәдгигат апармышдыр. АБШ-ын Пенсилван, Вискон, Чорчтаун университетләриндә вә "Du Pont"фирмасынын ЕМ-дә әлагәли просесләрә, каталаза вә монооксикеназа реаксијаларынын механизминә вә имитасион катализә даир мүһазирәләр охумушдур. 1989-90-чы илләрдә Исвечдә (Лунд шәһәри) көркәмли үзви кимјачы Сало Гроновитс илә бирликдә тиофен төрәмәләринин һидрокен пероксид илә әлагәли оксидләшмәсинә даир елми-тәдгигат ишләри апармышдыр.

В.Ф.НЕГРЕЈЕВ

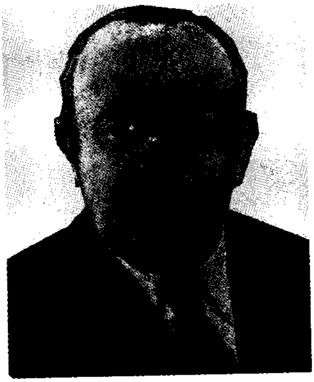

Всеволод Фјодорович Негрејев 1903-чү ил ијунун 22-дә Украјнанын Керч шәһәриндә доғулмушдур. 1913-20-чи илләрдә Керч кимназијасында охумушдур. 1921-23-чү илләр көчмәклә әлагәдар Краснодар Шимали-Гафгаз Техникумунда, Кубан Педагожи Институтунда, Новочер-касски Дөвләт Педагожи Институт-унда вә ән нәһајәт, Бакы шәһәриндә Азәрбајчан Сәнаје Институтунда охумуш вә ораны битирәрәк 1930-чу илдә кимјачы-технолог ихтисасына јијәләнмишдир. Әмәк фәалијјәтинә 1926-чы илдән башлајараг, әввәлчә индики Сәттархан адына заводда лаборант, сонралар исә "Азнефт"-ин сынаг стансијасында вә сонралар һәмин бөлмә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтуна дахил едилдијиндән орада ишләмишдир. В.Ф.Негрејев һәмин институтда 1929-30-чу илләр кимјачы, 1930-33-чү илләрдә лабораторија мүдиринин мүавини вә 1933-59-чу илләрдә "Металларын коррозијасы" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1938-чи илдә она "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә диссертасија мүдафиә етмәдән елмләр намизәди дәрәчәси верилмишдир. 1951-чи илдә исә техника елмләри доктору дәрәчәсини алмаг үчүн "Нефт-мә'дән вә дәниз аваданлыглары металларынын коррозијасы вә онун горунмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Һәмин илдән 1960-чы иләдәк һәмчинин "Дәнизнефт" Дөвләт Лајиһә Институтунда "Коррозија" шө'бәсинин мүдири олмушдур. 1953-чү илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1959-чу илдә исә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) мүхбир үзвү сечилмишдир.

1961-чи илдә профессор В.Ф.Негрејев бир груп мүәллифләр илә бирликдә дәниз нефт јатагларынын истисмарынын

ишләниб һазырланмасына көрә Ленин мүкафаты лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр. Һәмин илдән өмрүнүн сонуна гәдәр Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда "Коррозија" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

Профессор В.Ф.Негрејев һәјат вә фәалијјәтиндә педагожи иш дә мүһүм јер тутур. О, һәлә тәләбә икән 1929-чу илдә Нефт Техникумунда мүәллимлик етмишдир. 1930-49-чу илләрдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун "Минерал маддәләрин технолокијасы" кафедрасында ассистент вә "Аналитик вә үмуми кимја" кафедрасында досент олмушдур. 1934-38-чи илләрдә о, Бакы Дөвләт Университетинин "Аналитик кимја" кафедрасынын досенти, 1938-41-чи илләрдә исә һәмин кафедранын мүдири вәзифәсини әвәз етмишдир.

Профессор В.Ф.Негрејевин бүтүн елми-тәдгигат ишләри металларын коррозијасына һәср едилмишдир. О, коррозија просесләринин елми әсасларынын вә дәниз нефт мә'дән-ләриндә коррозијаја гаршы мүбаризә тәдбирләринин ишләниб һазырланмасында, коррозијанын гаршысыны алмаға көмәк едән електрокимјәви мүһафизә үсулунун мә'дәнләрдә кениш тәтбиг олунмасында јахындан иштирак етмишдир. Онун рәһбәрлији илә республикамызда нефт мә'дән вә газ конденсаты чыхан буруг аваданлыгларынын, торпаг алтында олан мүхтәлиф мәгсәдли бору хәтләринин, хүсусилә, дә-маниздәки нефт һасилаты үчүн гурулан полад естакадаларынын коррозијасы һәмишә диггәт мәркәзиндә олуб вә онларын горунмасы үчүн мүхтәлиф инһибиторларын елми әсасы ишләниб һазырланмыш вә тәтбиг едилмишдир.

Онун апардығы елми-тәдгигат ишләри 20-јә гәдәр моно-графија вә китабчада үмумиләшдирилмишдир. Өз әмәкдаш-лары вә аспирантлары илә биркә 250 елми әсәр чап етдирмиш вә 30 мүәллиф шәһадәтнамәси алмышдыр. Онун респуб-ликамызда коррозија үзрә мүтәхәссисләрин һазырланмасы саһәсиндә әмәји әвәзсиздир. Онларын ичәрисиндә 6 нәфәр елмләр доктору, 50 нәфәр исә елмләр намизәди адыны алмышдыр.

Профессор В.Ф.Негрејевин елми кадрларын јетишдирилмәси саһәсиндәки хидмәти хүсуси гијмәтләндирилмиш вә она 1963-чү илдә Азәрбајчан ССР-ин әмәкдар елм вә техника хадими ады верилмишдир.

О, 1939-чу илдә Бакы Шәһәр Советинин депутаты сечилмишдир. В.Ф.Негрејевин һөкумәт вә дөвләт гаршысындакы әмәји јүксәк гијмәтләндирилмиш, Ленин, Гырмызы Әмәк Бајрағы, "Шәрәф нишаны" орденләри вә бир нечә медалларла тәлтиф едилмишдир. О, коррозијаја даир Москва, Чехословакија вә дикәр харичи өлкәләрдә чағырылмыш Бејнәлхалг конфрансларда республикамызы тәмсил етмишдир.

В.Ф.Негрејев 1967-чи илдә нојабрын 2-дә гәфләтән вәфат етмишдир.

Р.Һ.РИЗАЈЕВ

Рамиз Һәсәнгулу оғлу Ризајев 1939-чу ил нојабрын 2-дә Нахчыван шәһәриндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1957-чи илдә Нахчыван шәһәр 3 сајлы мәктәбини күмүш медалла битирмишдир. 1957-62-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсини фәргләнмә диплому илә баша вурдугдан сонра, тә'јинатла Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтуна көндәрилмиш вә орада кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1962-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институту (НКПИ) "Мономерләр кимјасы" лабораторијасынын истеһсалатдан ајрылмамагла аспиранты олмуш вә һәмин лабораторијада баш мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1973-

85-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә "Сәнаје катализаторларынын кимјасы вә тех-нолокијасы" лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1985-чи илдән индијә кими Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун директорудур. 1993-чү илдән Азәрбајчан Республикасынын Русија Федерасијасында Фөвгәладә вә Сәлаһијјәтли сәфиридир.

1965-чи илдә "Бә'зи алкиләвәзли тсиклоһексанларын оксидләшдиричи аммонолиз реаксијаларынын тәдги-ги" мөвзусунда намизәдлик, 1974-чү илдә исә "Бә`зи ароматик карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи аммонолиз просесләринин өјрәнилмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1978-чи илдә "Нефт-кимјасы вә нефт-кимја синтези" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1983-чү илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Р.Һ.Ризајев һомокен катализ саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун әсас елми-тәдгигатлары практики чәһәтдән чох мүһүм әһәмијјәт кәсб едән јумшаг вә гошулма оксидләшмә просесләринә ујғун кәлән каталитик тә'сирләрин өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә әлдә едилән фундаментал нәтичәләр ароматик бирләшмәләринин оксидләшдиричи аммонолиз просесләрини һәјата кечирән уникал каталитик хассә дашыјан бир сыра сәнаје катализаторларынын јарадылмасына кәтириб чыхартмышдыр. Онун практикада һәјата кечмиш елми консепсијасынын һесабына, кечмиш ССРИ-дә илк дәфә олараг бензонитрил, тере-фтонитрил вә фталонитрилин алынма технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә сәнаје мигјасында комплекс гурғусунда истеһсал едилмишдир. Гејд едилән ароматик нитрилләрин сәнаје мигјасында алынмасы кечмиш ССРИ-нин бир сыра елми-тәдгигат мәркәзләриндә, тәчрүби конструктор ишләринин әсасында кәләчәји олан јени материалларын алынмасы ишинә әһәмијјәтли дәрәчәдә тәкан вермишдир.

Онун тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш просес нәтичәсиндә ароматик нитрилләрдән истифадә едән Орехово-Зујево Карболит заводу, Ленинград Лај-лај пластик заводу, Кусков Кимја заводу, Перм Пластмас заводу, Монзен евтикмә комбинаты, Дашкәнд Комфорт Истеһсалат Бирлијиндә дүнја стандартларындан кери галмајан халг тәсәррүфаты вә мүдафиә әһәмијјәтинә малик зәрбәјә гаршы зәһәрсиз гида вә електротехника үчүн пластмас, бәзәк кағызлары үчүн лај-лај пластикләр, уникал диелектрик көстәричәләрә малик одадавамлы материаллар, бојалар, стабилизаторлар, синтетик гәтранлар вә с. истеһсал едилир. О, ихтираларына АБШ, Инкилтәрә, Јапонија, Франса, АФР, Белчика вә дикәр инкишаф етмиш өлкәләрин 30-дан чох патентини алмышдыр.

Професор Р.Һ.Ризајевин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 1 фундаментал монографијада, 240-дан чох елми әсәрдә, 50 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 30-дан чох харичи патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 7 елмләр доктору, 24 намизәд һазырланмышдыр.

Професор Р.Һ.Ризајев дәфәләрлә харичи өлкәләрдә елми е'замијјәтдә олмуш, о чүмләдән Румынијада (1971), АФР (1972), Нидерландда (1976,1981,1992), Исвечдә (1978) елми мә`рузәләрлә чыхыш етмишдир. О, кимја сәнајесиндә әмәкдашлыг үзрә кечмиш Совет-Нидерланд ишчи групунун үзвү (1981-1991) олмушдур. Дүнјанын ән мө'тәбәр кимја консерни "АКЗО"–нун Манчестер вә Амстердамда олан Елм Мәркәзләри илә, АФР-ин Лејпсиг Университети вә Һиндистанын Һејдәрабад Университетләри илә биркә тәдгигатлар апарыр.

Професор Р.Һ.Ризајев елми-тәшкилатчылыг ишләри илә јанашы кениш елми-ичтимаи фәалијјәтдә олан алимләрдәндир. О, кечмиш ССРИ ЕА-нын "Катализ" Елми Шурасынын үзвү, ССРИ Назирләр Кабинети јанында Али Аттестасија Комиссијасынын (ААК) үзвү вә нефт-кимја үзрә експерт шурасынын үзвү, Азәрбајчан Республикасы јанында ААК кимја үзрә експерт шурасынын сәдри вә бир сыра ихтисаслашмыш мүда-

фиә Елми Шураларынын үзвү олмушдур. Һазырда нәшр едилән “Нефт-кимја” журналынын редаксија һеј’әтинин үзвүдүр.

О, Азәрбајчан ССР Али Советинин Фәхри Фәрманы, “Әмәк рәшадәтинә көрә” медалы илә тәлтиф олунмушдур.

П.Һ.РҮСТӘМОВ

Паша Һәбиб оғлу Рүстәмов 1920-чи ил мајын 20-дә Шуша шәһәриндә сәнәткар аиләсиндә анадан олмушдур. О, 1934-чү илдә Шуша шәһәр орта мәктәбини битирмишдир. 1934-37-чи илләрдә Шуша педагожи ишчи факүлтәсини битириб вә һәмин ил Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә дахил олмушдур. II Дүнја мүһарибәси башландығы үчүн вахтындан бир ил габаг дөвләт имтаһанларыны верәрәк БДУ-ну 1941-чи илдә битирмишдир. 1941-42-чи илләрдә Шуша ушаг вәрәм санаторијасында мүәллим ишләмишдир.

П.Һ.Рүстәмов 1942-45-чи илләрдә II Дүнја мүһарибәсиндә мүхтәлиф чәбһә дөјүшләриндә вурушмушдур. Мүһарибәдән гајытдыгдан сонра 1945-48-чи илләрдә Шуша шәһәр 1 сајлы орта мәктәбиндә тәдрис-һиссә мүдири вә 1948-52-чи илләрдә Шуша рајон маариф шө’бәсинин мүдири олмушдур. Һәмин илләрдә һәмчинин Шуша Педагожи мәктәбиндә кимја мүәллими ишләмишдир. 1953-чү илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Институтунун (КИ) аспирантурасына дахил олмуш вә диссертасија ишини әсасән Ростов Дөвләт Университетинин (РДУ) “Гејри-үзви кимја” кафедрасында јеринә јетирмишдир. 1957-чи илдә РДУ-нун кимја факүлтәсинин Елми Шурасында кимја елмләри намизәди

дәрәчәсини алмаг үчүн “Натриум вә калиум хлорид вә сулфатларындан ибарәт дөрдлү гаршылыглы системин тәдгиги” мөвзусунда диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. 1957-59-чу илләр КИ-дә кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр.

П.Һ.Рүстәмов 1959-84-чү илләрдә “Надир елементләр кимјасы” лабораторијасына вә 1964-83-чү илләрдә исә “Јарымкечиричиләр кимјасы” лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1967-чи илдә докторлуг дәрәчәси алмаг үчүн “Галлиум, индиум вә халкокенләр арасында икили вә үчлү јарымкечиричи системләрдә таразлығын тәдгиги вә синтези” мөвзусунда диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. 1968-чи илдә “Гејри-үзви кимја” ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1983-чү илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Паша мүәллим 1983-чү илдә педагожи фәалијјәтә кечмиш, БДУ-нун кимја факүлтәси “Гејри-үзви кимја” кафедрасынын мүдири сечилмиш вә 1986-чы илә гәдәр бу вәзифәни тутмушдур. 1986-97-чи илләр һәмин кафедранын профессору олмушдур.

Профессор П.Һ.Рүстәмов јарымкечиричиләрин кимјасы саһәсиндә көркәмли алим иди.Онун әсас елми ишләри сулу сулфат системләринин физики-кимјәви тәдгигинә, нефт буруг суларынын комплекс е’малынын елми әсасларынын өјрәнилмәсинә, надир елементләрин кимјасы вә бунлардан мүхтәлиф гејри-үзви мәншәли јарымкечиричиләр, енержи чевиричиләри вә с. синтезинә вә сәнаје мигјасында тәтбигинә аиддир. О, магнит јарымкечиричиләринин кимјасыны вә фаза таразлыгларыны өјрәнмиш, надир-торпаг елементләринин халкокенидләри әсасында чохлу сајда мүрәккәб тәркибли үчлү бирләшмәләр вә бәрк мәһлуллар алмыш, онларын монокристалларыны јетишдирмишдир. Бу материалларын термоелектрик, фотоһәссас, рентген шүаларына һәссас вә с. хассәләри кечмиш ССРИ-нин бир сыра гапалы мүәссисәләриндә сынагдан кечирилмишдир. Онун магнит

кечиричиләринин синтези вә тәдгиги саһәсиндә апардығы тәдгигатларын әһәмијјәтини нәзәрә алараг, Азәрбајҹан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институту бу саһәдә кечмиш ССРИ үзрә Баш апарычы тәшкилат кими 15 ил фәалијјәт көстәрмишдир.

Профессор П.Һ.Рүстәмов өз әмәкдашлары вә аспирантлары илә бирликдә 600-дән чох елми әсәр чап етдирмишдир. Онлардан 14-ү монографија вә дәрс вәсаити, 51-и мүәллифлик шәһадәтнамәсидир. О,елми кадрларын һазырланмасына хүсуси диггәт јетирмишдир. Онун рәһбәрлији илә 10 елмләр доктору, 50 елмләр намизәди јетишмишдир.

Профессор П.Һ.Рүстәмов дәфәләрлә Исвеч, АФР, Франса, Түркијә вә б. харичи өлкәләрдә кечирилән Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда республика елмини ләјагәтлә тәмсил етмишдир.

П.Һ.Рүстәмовун әмәји јүксәк гијмәтләндирилмишдир. О, I дәрәчәли Вәтән мүһарибәси ордени вә бир сыра медалларла тәлтиф олунмушдур, академик Курнаков адына медал вә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин бүрүнч медалына лајиг көрүлмүшдүр.

Паша мүәллим 1997-чи ил октјабрын 27-дә вәфат етмишдир.

К.И.САДЫГОВ

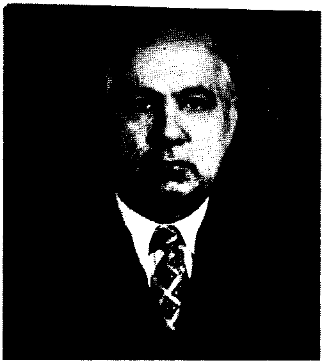

Камил Исмајыл оғлу Садыгов 1927-чи ил февралын 27-дә Шимали Осетијанын пајтахты Владигафгаз шәһәриндә анадан олмушдур. 1934-чү илдә Бакы шәһәриндәки 13 сајлы натамам орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, 1940-чы илдә һәмин мәктәбдә 7 иллик тәһсил алдыгдан сонра 1941-44-чү илләрдә

Әчзачылыг Техникумунда охумушдур. 1944-49-чу илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. Һәлә бешинчи курсда охујаркән Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда (АЕТНЕИ) лаборант вәзифәсиндә чалышмышдыр. Университети битирдикдән сонра һәмин институтда мүһәндис вәзифәсиндә ишләмиш вә 1953-56-чы илләрдә аспирантурада охумушдур. О, 1956-чы илдә кимја елмләри намизәди дәрәчәсини алмаг үчүн "Автотрактор јағларына сулфонат ашгарларын синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

1954-чү илдән АЕТНЕИ-дә вә сонралар Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1965-чи илдә Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунун јаранмасындан 1990-чы илә гәдәр "Сулфонат ашгарлары" лабораторијасынын мүдири олмуш, 1967-чы илдә исә "Мотор јағларына вә јағлајычы-сојудучу мајеләрә ашгарлар" лабораторијасына рәһбәрлик едир. 1968-чы илдә "Мотор јағларына јујучу вә оксидләшмәнин гаршысыны алан ашгарларын синтези, технолокијасынын тәртиби вә сәнаједә тәтбиги саһәсиндә тәдгигатлар" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1969-чу илдә исә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. О, 1980-чи илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү, 1995-чи илдә исә Нју-Јорк ЕА-нын һәгиги үзвү сечилмишдир.

Профессор К.И. Садыгов ашгарларын синтези вә тәтбиги саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун әсас елми истигамәти мотор јағлары вә јағлајычы-сојудучу мајеләрә (ЈСМ) јүксәк тә'сирли ашгарларын синтези, тәдгиги, истеһсал технолокијасынын ишләниб һазырланмасы, еффектив ашгар композисијаларын тәртиб едилмәси вә онларын сәнаје мигјасында тәтбигиндән ибарәтдир.

Онун рәһбәрлији илә јүксәксәмәрәли нефт сулфонатларын синтези үчүн илкин хаммалын сечилмәсинин елми әсаслары

ишләниб һазырланмыш, бу исә мәгсәдјөнлү синтезләрин һәјата кечирилмәсинә вә еффектив сулфонат ашгарларынын (Аз НИИ-5, СБ-3, СБ-3у, СК-3) технолокијасынын јарадылмасына вә сәнаједә тәтбигинә кәтириб чыхармышдыр.

Нефт, синтетик вә јарымсинтетик хаммаллар әсасында мүасир техниканын тәләбләринә чаваб верән вә өз сәмәрәлијинә көрә харичи аналожи ашгарлардан һеч дә кери галмајан бир сыра нејтрал (НСК типли), орта вә јүксәк гәләвили (С-75, С-150, С-300) типли сулфонат ашгарларынын истеһсал технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә тәтбиг едилмәк үчүн төвсијә едилмишдир. Онун тәрәфиндән апарылан елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри Бакы база јағлары әсасында јүксәк јујучу-дисперсијаедичи, јејилмә вә с. гаршы хассәләринә малик олан јүксәк кејфијјәтли мүһәррик јағларынын сәнаједә истеһсалыны тәшкил етмәјә вә онларын истисмар мүддәтини 2-3 дәфә узатмаға имкан верир. Тәркибиндә күкүрд, фосфор, азот вә дикәр елементләри сахлајан мүхтәлиф функсија дашыјан ашгар алмаг мәгсәдилә фосфор 5-сулфид илә дојмамыш бирләшмәләрин реаксијасы һәртәрәфли тәдгиг едилмиш вә илк дәфә реаксијанын механизми һаггында мүлаһизә ирәли сүрүлмүшдүр.

Профессор К.И.Садыговун рәһбәрлији илә һәмчинин су, емулсија вә јағ әсасында бир сыра ЈСМ јарадылыб вә онларын металларын кәсичи аләтләрлә е’малы просесинә тәтбиги нәтичәсиндә е’мал технолокијасы тәкмилләшдирилмиш, мәһсулун кејфијјәти јахшылашмыш вә бүтүн бунларын сајәсиндә әмәк мәһсулдарлығы әһәмијјәтли дәрәчәдә јүксәлмишдир. Онун јухарыда көстәрилән истигамәтдә апардығы елми-тәдгигат ишләри 2 монографијада, 305 елми әсәрдә, о чүмләдән 98 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә патентдә өз әксини тапмышдыр. Бир чох әсәрләри МДБ өлкәләриндә, Түркијә, Болгарыстан, Полша, Алманија вә АБШ кими харичи өлкәләрдә чап едилмишдир.

Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр доктору вә 30 елмләр намизәди јетишмишдир.

Профессор К.И.Садыговун әмәји јүксәк гијмәтләндирилмиш, 1970-чи илдә Азәрбајчан ССР Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр. 1987-чи илдә "Шәрәф нишаны" ордени илә вә Азәрбајчан ЕА Рәјасәт һеј'әтинин ики Фәхри Фәрманы илә тәлтиф едилмишдир.

Н.М.СЕЈИДОВ

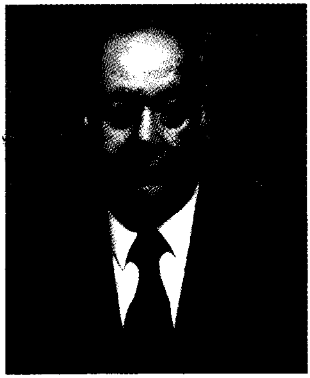

Надир Мир-Ибраһим оғлу Сејидов 1932-чи ил апрелин 28-дә Нахчыван шәһәриндә доғулмушдур. 1939-чу илдә Нахчыван шәһәр I сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1949-чу илдә битирмишдир. 1950-55-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә али тәһсил алдыгдан сонра индики Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтунда (АДЕТОИ) кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. Академик Јусиф Мәммәдәлијевин зәманәти илә 1957-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунун аспирантурасына дахил олмуш вә ораны 1960-чы илдә битирәрәк ''Ксилол изомерләринин оксидләшмәси вә ајрылмасы просесинин тәдгиги'' мөвзусунда намизәдлик ишини мүдафиә етмишдир. 1962-чи илдә бөјүк елми ишчи адына лајиг көрүлмүш вә һәмин илдә она АДЕТОИ-да "Еластомерләр'' лабораторијасына рәһбәрлик һәвалә олунмушдур. 1968-чи илдә исә "Ашағы молекул чәкили олефинләрин әсасында јени еластомерләрин алынмасы'' мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1969-чу илдә она "Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр Кимјасы" (ЈМБК) ихтисасы үзрә профессор ады верилмишдир.

Профессор Н.М.Сејидов 1979-чу илдән 1993-чү иләдәк

8*

“Еластомерләр вә карбоһидрокен ашгарлары” шө’бәсинә рәһбәрлик етмиш, 1993-97-чи илләрдә АДЕТОИ-нин елми ишләр үзрә директор мүавини ишләмишдир. 1997-чи илдән Елми фәалиjjәтини НКПИ-дә давам етдирир. 1989-чу илдә Азәрбаjчан ЕА-нын “JМБК” ихтисасы үзрә мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор Н.М Сеjидов полимер кимjасы саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун әсас тәдгигат обjекти JМБК вә нефт-кимjа синтезидир. Олефинләр әсасында jени СК-ларын алынмасы саһәсиндәки онун фундаментал тәдгигатлары кечмиш ССРИ-дә ән мүһүм тәдгигатлар кими гәбул едилмиш вә jүксәк гиjмәтләндирилмишдир. Онун рәһбәрлиjи илә етиленин пропиленлә, бутиленләрлә, амиленләрлә, һексен -1 вә диенләрлә металүзви катализаторлар иштиракы илә сополимерләшмә реаксиjасынын кимjасы һәртәрәфли тәдгиг едилмиш вә бунунла да чох мүһүм принсипиал вә техноложи мәсәләләр һәлл едилмишдир. Онун тәрәфиндән мономер мүһитиндә jени үсулла кечмиш ССРИ-дә илк дәфә олараг етилен-пропилен каучукун мүхтәлиф маркаларынын алынмасы ишләниб һазырланмыш вә игтисади чәһәтдән сәмәрәли садә технолокиjасы јарадылмышдыр. Һәмчинин етилен-пропилен-диен каучуклары үчүн үчүнчү компонент олан винил-норборнен вә етилиденнорборнен кими диенләрин алынма технолокиjасы ишләниб һазырланмыш вә “Нижнекамск-нефтехим” Истеһсалат Бирлиjиндә (ИБ) истеһсалы сәнаjе мигjасында һәjата кечирилмишдир. Онун рәһбәрлиjи илә етилен-пропилен каучукунун термики парчаланмасындан jүксәк гатылышдырычы хассәсинә малик ашгарларын алынмасы саһәсиндә дә кениш елми-тәдгигат ишләри апарылмышдыр. Нәтичәдә jүксәк өзлүлүjә малик өзлүлүк ашгары, депрессатор вә филтредичи акентләрин технолокиjасы ишләниб һазырланмыш вә тәчрүбисәнаjе гурғусунда истеһсал едилмишдир. Онун тәдгигатлары арасында олефинләр әсасында термопластларын алынмасы вә онун гурулушунун тәдгиги хүсуси әһәмиjjәт кәсб едир. Алкилләшмә вә ашағы мо-

лекул чәкили олефинләрин полимерләшмә вә олигомерләшмә реаксијаларынын апарылмасы үчүн сәмәрәли катализаторларын јарадылмасы ишиндә профессор Н.М.Сејидовун ролуну хүсуси гејд етмәк лазымдыр. Онун "АС" вә онун тәкмилләшмиш формасы олан "ВНИИОЛЕФИН-18" катализатору Сумгајытда Үзви Синтез ИБ-дә полиизобутиленин, Синтетик Каучук заводунда бутилкаучукун истеһсалында, Нижникамск шәһәриндә бутилкаучук, Толјатти шәһәриндә бутилкаучук истеһсалында сәнаје мигјасында сынагдан кечирилмиш вә мүәјјән едилмишдир ки, о, өз активлијинә вә сабитлијинә көрә чәтинликлә әлдә олунан алүминиум хлориди бүтүнлүклә әвәз едир. "ВНИИОЛЕФИН-18" катализаторундан етилбензол, бутилкаучук вә полиизобутилен кими сәнаје мәһсулларынын алынмасында истифадә етдикдә онларын технолокијасы әһәмијјәтли дәрәчәдә садәләшир.

Профессор Н.М.Сејидовун чохчәһәтли елми фәалијјәти 4 елми монографијада, 250 елми әсәрдә, о чүмләдән 100 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 20 харичи өлкәнин патентиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 33 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Надир мүәллим елми фәалијјәти илә јанашы педагожи ишлә дә даим мәшғул олмушдур. 1968-чи илдән Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын "Үзви маддәләрин синтези вә технолокијасы" кафедрасынын профессору кими тәләбәләрә мүһазирәләр охујур.

Профессор Н.М.Сејидов дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларын иштиракчысы кими Рим, Прага, Будапешт, Софија, Јашовес, Краков, Анкара, Алма-Ата, Москва, Санкт-Петербург вә с. шәһәрләрдә мә'рузәләрлә чыхыш едәрәк республика елмини ләјагәтлә тәмсил едир.

Елми вә әмәк фәалијјәтинә көрә "Шәрәф нишаны" ордени вә бир сыра медалларла тәлтиф едилмишдир.

М.М.ҺҮСЕЈНОВ

Мустафа Мәммәд оғлу Һүсејнов 1928-чи ил мартын 23-дә Шәрур рајонунун Меһраб кәндиндә анадан олмушдур. Ибтидаи тәһсилини Гархун кәндиндә, орта тәһсилини исә Јеникчә кәндиндә алмышдыр.1948-52-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факултәсиндә али тәһсилини баша вурдугдан сонра, Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Институтунун аспирантурасына дахил олмуш вә ораны битирдикдән сонра Азәрбајчан ЕА Нефт Институтунда бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1959-68-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда, (НКПИ) 1968-73-чү илләрдә һәмин институтун Сумгајыт филиалында "Хлорүзви бирләшмәләрин синтези" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1973-78-чи илләр Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда Сумгајыт филиалынын вә 1978-86-чы илләрдә һәмин филиал әсасында јаранмыш Азәрбајчан ЕА Хлор-үзви синтез Институтунун директору олмушдур. 1986-чы илдән өмрүнүн сонуна гәдәр Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-дә "Зәриф үзви синтез" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

1957-чи илдә намизәдлик диссертасијасыны, 1963-чү илдә исә "Хлоркарбоһидрокенләринин синтези вә чеврилмәләри саһәсиндә тәдгигатлар" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1966-чы илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр. 1980-чи илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү сечилмишдир.

Профессор М.М.Һүсејновун әсас елми ишләри "гајнар" тәбәгәдә хлорүзви бирләшмәләрин синтези вә онларын әсасында јүксәк истилијә вә одадавамлы полимер маддәләрин

алынмасы вә онларын халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәсиндә тәтбиги проблемләринә һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә бир сыра орижинал просесләр: илк дәфә олараг C1 - C8 карбоһидрокенләрин там хлорлашмасы һәјата кечирилмишдир: C3 - C7 карбоһидрокенләрин вә онларын хлорлу төрәмәләри бирбаша оксихлорлашдырылмыш вә онларын еһтимал механизми ирәли сүрүлмүшдүр; алкокситөрәмәли диолефинләрлә ароматик карбоһидрокенләр алкилләшдирилмишдир; нафтоллар туршу катализаторлары иштирак илә олефинләрлә алкилләшдирилмиш вә алынан бирләшмәләр әсасында күкүрдлү вә фосфорлу антиоксидант хассә дашыјан чохфунксијалы төрәмәләри алынмышдыр; јүксәк дојмамышлыға малик дојмамыш әлагәләри олан, активләшмиш електроаксептор функсионал груплары илә гошулмуш диено-филләри диен синтези реаксијасына дахил едәрәк (4+2) тсиклобирләшмә реаксијаларынын јени перспективли истигамәтинин елми әсасларыны ишләјиб һазырланмышдыр; һексахлортсиклопентадиен илә малеин вә тсиклоһексендикарбон анһидридләри арасындакы реаксијалары әсасында одадавамлы полиефир пластик күтләси һазырланмышдыр. Онун рәһбәрлији алтында диен синтези аддуктларынын, 1,2,3-үчәвәзли тсиклоһексанларын конформасијасы һәртәрәфли тәдгиг едиләрәк республикамызда стереокимја мәктәби јарадылмышдыр.

Профессор М.М.Һүсејнов өз тәдгигат ишләриндә туллантысыз техноложи просесләрин јарадылмасы вә сәнаје туллантыларындан коррозија әлејһинә өртүкләр, сәтһи-актив маддәләр, нефтчыхармаја көмәк едән маддәләрин вә с. алынмасына хүсуси диггәт јетирмишдир. Онун рәһбәрлији илә 10 просес сәнаједә тәтбиг едилмишдир.

Профессор М.М.Һүсејнов өз јетирмәләри илә бирликдә 1 монографијанын, 500-дән чох елми әсәрин, о чүмләдән 260 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 10 елмләр доктору, 90 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, елмдә әлдә етдији наилијјәтләрә вә елми

кадрларын һазырланмасына көрә 1979-чу илдә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

Мустафа мүәллим елми-тәдгигат ишләри педагожи фәалијјәтлә узлашдыраһраг 1960-чы илдән өмрүнүн ахырынадәк Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы кимја технолокијасы факүлтәсинин профессору олмушдур.

Профессор М.М.Һүсејнов дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум, конфранс вә конгресләрдә республика елмини тәмсил етмишдир.

О, елми-педагожи фәалијјәти илә јанашы ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак етмиш, 1973-чү илдә Сумгајыт Шәһәр Советинин депутаты сечилмишдир. Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәсинин вә бир нечә Ихтисаслашдырылмыш Елми Шураның үзвү олмушдур.

Онун әмәји һөкумәт тәрәфиндән гијмәтләндирилмиш, "ССРИ ихтирачысы" дөш нишаны, "Әмәк ветераны" вә бир нечә медалла тәлтиф олунмушдур.

Мустафа мүәллим, 1991-чи ил феврал ајынын 3-дә вәфат етмишдир.

Н.М.ҺҮСЕЈНОВ

Назим Мүсејиб оғлу Һүсејнов 1929-чу ил нојабрын 16-да Товуз шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1948-чи илдә Товуз шәһәр орта мәктәбини битирмиш вә һәмин илдә дә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (АСИ) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1953-чү илдә АСИ-ни битирдикдән сонра, тә'јинатла индики Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) көндәрилмиш вә орада тәчрүбә

гурғусунун оператору кими әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. Сонралар орада нөвбәтчи мүһәндис, баш мүһәндис вә гурғу рәиси вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1958-62-чи илләрдә һәмин институтун аспирантурасында охумушдур. 1964-чү илдә институтун Баш мүһәндиси вәзифәсинә тә'јин едилмишдир. 1967-82-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) НКПИ-дә "Карбоһидрокенләрин газ фазасында оксидләшмәсинин технолокијасы" лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1982-88-чи илләрдә Тәбии Газын Нәглә һазырланмасы вә Е'малы үзрә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат вә Лајиһә Институтунун директору вә һәмчинин 1982-чи илдән "Тәбии газын компонентләринин кимјәви е'малы" лабораторијасынын мүдири олмушдур. Һазырда һәмин лабораторијанын елми мәсләһәтчисидир. О, 1972-чи илдә БМТ-нин нефт-кимја үзрә еһтијат експерти тә'јин едилмишдир. 1976-78-чи илләрдә БМТ-нин експерти кими Југославија вә Австријада, 1981-82-чи илләрдә Кубада, 1988-чи илдә КХДР-дә ишләмишдир. 1976-78-чи илләрдә Југославијанын Нови-Сад Университетинин профессору олмушдур.

1962-чи илдә "Һәрәкәт едән микросферик күмүш катализатору үзәриндә етиленин бирбаша етилен оксидинә оксидләшмәси просесинин ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1974-чү илдә исә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1975-чи илдә "Газын вә јаначағын кимјәви технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1980-чи илдә Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү вә һәмин илдә дә Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәсинин академик-катибинин мүавини сечилмишдир.

Профессор Н.М.Һүсејновун әсас елми ишләри һетерокен катализ вә кимја технолокијасы саһәсиндәдир. Онун рәһбәрлији илә апарылан фундаментал тәдгигатларын нәтичәсиндә јени принсипиал техноложи системләр, реаксија гурғулары, еффектив катализаторлар ишләниб һазырланмыш вә онлар әсасында мүһүм синиф мономерләрин синтези нәинки кечмиш ССРИ мәканында, һәтта харичи өлкәләрдә белә һәјата кечмишдир. О, өз әмәкдашлары илә бирликдә ким-

ја технолокијасынын нәзәри базасына әсасланараг илк дәфә мүхтәлиф мәгсәдләр үчүн лазым олан етилен вә пропи-лен оксидинин, малеин анһидридинин, формалдеһидин, аллил хлоридин, елементар күкүрдүн алынма просесләрини ишләјиб һазырламыш вә онлар үчүн газ контакт гарышығынын һәрәкәтдә олан ахынын јүксәк сәмәрәли вә универсал техноложи системини јаратмышдыр. Онун тәрәфиндән јарадылан етилен оксидинин јүксәк сәмәрәли алынма просеси даһа мүһүм әһәмијјәт кәсб едәрәк дүнјанын 10 харичи өлкәсинә патентләшдирилиб вә Италијанын "Технипетрол" ширкәтинә лисенсија илә сатылмышдыр. Онун рәһбәрлији илә ишләниб һазырланмыш глисеринин дихлорһидрини Сумгајыт "Үзви синтез" Истеһсалат Бирлијиндә, газ вә газ-конденсатынын е'малы Азәрбајчан Газ е'малы заводунда, етилен оксиди Италијанын Палермо шәһәриндә, тәбии газ хаммалындан етилен вә пропиленин алынма просеси КХДР-нын Анжу шәһәриндә тәтбиг едилмиш вә јүксәк игтисади сәмәрә вермишдир. Ишләниб һазырланмыш бә'зи просесләр исә тәтбигә төвсијә едилмишдир.

Профессор Н.М.Һүсејновун апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәләри 150 елми әсәрдә (һәмин әсәрләрдән 20-си харичдә ишыг үзү көрүб), 35 патентдә, 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 20 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә АБШ, Инкилтәрә, Јапонија, Түркијә, Југославија, КХДР кими харичи өлкәләрдә елми мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. Профессор Н.М.Һүсејнов бир сыра ичтимаи ишләрдә фәал иштирак етмишдир. О, 1982-чи илдә Азәрбајчан ЕА патент-лисенсија Елми Шурасынын сәдри сечилмишдир. 1971-75-чи илләрдә Республика Ихтирачылыг вә Сәмәрәләшдиричилик Чәмијјәтинә рәһбәрлик етмишдир. 1980-82-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ "Билик" чәмијјәтинин сәдри олмушдур.

Профессор Н.М.Һүсејнов ССРИ, Азәрбајчан, Куба, Југославија кими өлкәләрин мукафатларыны, ССРИ, Азәрбајчан, КХДР ЕА-ларынын тәшәккүрүнү алмаға мүвәффәг олмушдур. "Газ сәнајесинин шәрәфли ишчиси"адына лајиг көрүлмүшдүр.

ЕЛМЛƏР ДОКТОРУ ВƏ ПРОФЕССОРЛАР

В.М.АББАСОВ

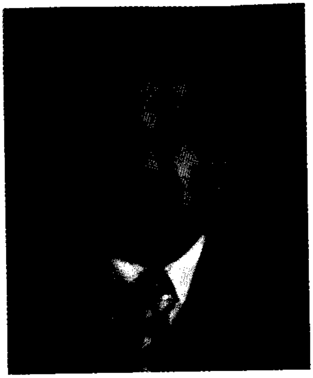

Вагиф Мәһәррәм оғлу Аббасов 1952-чи ил октјабрын 5-дә Тәртәр рајону Чәмилли кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1958-чи илдә Чәмилли кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1968-чи илдә ораны ә'ла гијмәтләрлә битирмишдир. 1969-73-чү илләрдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја факүлтәсиндә тәһсил алмыш вә ораны фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. 1973-77-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) әјани аспирантурасында охумушдур.1977-84-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-и "Металларын инһибиторларла коррозијадан мүдафиәси" лабораторијасынын кичик вә бөјүк елми ишчиси вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1984-чү илдән индијә кими һәмин лабораторијанын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1978-чи илдә "Синтетик нефт туршулары әсасында антистатик ашгарларын синтези вә сынаглары" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Олефинләр вә бә`зи туршулар әсасында амин вә хром комплексләри – металларын коррозија инһибиторлары вә карбоһидрокен мајеләрә антистатик ашгар" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор В.М.Аббасов нефт кимјасы саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. Коррозија инһибиторлары, јаначаглара антистатик ашгарлар вә мүаличәви нафталан нефтинин физики-кимјәви хассәләринин тәдгиги вә мүасир тәмизләмә технолокијасынын јарадылмасы саһәсиндә елми-тәдгигат ишләри апарыр. О, карбоһидрокен мајеләр о чүмләдән

реактив јаначаглары үчүн антистатик ашгарлар синтези саһәсиндә тәдгигатлар апармышдыр. Илк дәфә олараг о, нитробирләшмәләрин вә үзви туршуларын кечид елементләри илә гарышыг комплексләринин алынма мүмкүнлүјүнү кәшф етмиш вә бу әсасда мөвчуд аналоглардан јүксәк еффективлији, стабиллији вә чохфунксијалылығы илә кәскин фәргләнән антистатик ашгарлар јарадылмасынын елми әсасларыны ишләјиб һазырламыш, антистатик ашгарларын синтези саһәсиндә јени елми истигамәтин әсасыны гојмушдур. О, дүнјада аналогу олмајан јени дәри ашылајычы маддә јаратмыш вә истеһсалата тәклиф етмишдир. БЕПИКОР адланан бу маддәнин дәри е'малы сәнајесиндә истифадәси зәһәрли кимјәви маддәләрин төкүлмәсини 6 дәфә азалдыр.

В.М.Аббасов 100 елми әсәрин, о чүмләдән 2 монографијанын, 3 дәрс вәсаитинин, 22 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, 3 патентин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Професcор В.М.Аббасов дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг мигјасында кечирилән симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән 1993-чү илдә Бакы шәһәриндә кечирилән “Енержи, еколокија, игтисадијјат” Бејнәлхалг симпозиумунда, 1994-98-чи илләрдә нефт-кимјасы үзрә кечирилән I, II вә III Бејнәлхалг Бакы конфрансларында иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Професcор В.М.Аббасов 1988-чи илдән Бејнәлхалг АССОКОР ассосиасијасынын рәјасәт һеј'әтинин үзвүдүр. 1992-чи илдән Республика кимја олимпиадасыны кечирән мүнсифләр һеј'әтинин сәдридир. Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин нәздиндә докторлуг дәрәчәси верән Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр. Азәрбајчан Дөвләт Нефт Ширкәти президенти јанында “Нефт е'малы Проблемләри Үзрә Елми-Техники Шуранын” үзвүдүр.

О, апардығы елми-тәдгигат ишләринә көрә дәфәләрлә Үмумиттифаг вә Азәрбајчан Кимја Чәмијјәтләринин 1978,1980, 1981 вә 1986-чы илләрдә диплом вә мүкафатларына

лајиг көрүлмүшдүр. 1987-чи илдә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин күмүш медалы вә ССРИ-нин "Ә'лачы ихтирачысы вә сәмәрәләшдиричиси" дөш нишаны илә вә Ј.Мәммәдәлијев адына мүкафатла тәлтиф олунмушдур.

С.И. АБАСОВ

Абасов Сәфа Ислам оғлу 1946-чы ил ијунун 10-да Бакыда анадан олмушдур. 1966-чы илдә Бакыдакы 156 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра бир мүддәт әмәк фәалијјәти илә мәшғул олмушдур. 1970-чи илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин (МДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1975-чи илдә МДУ-ну мүвәффәгиј-јәтлә битирәрәк професcор А.Ф.Плате вә Русија Елмләр Академијасынын (ЕА) академики В.В.Лунинин рәһбәрлији алтында диплом иши мүдафиә етмишдир. Тә'јинатла Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын "физики-кимја" кафедрасына көндәрилмиш вә бурада ишләдији мүддәтдә алканларын јумшаг каталитик системләрдә оксидләшмәси саһәсиндә тәдгигатлар апармыш кечмиш ССРИ әразисиндә јағлајычы материалларын нормалашдырылмасы кими хемотолокијанын вачиб саһәси илә мәшғул олмушдур.

1977-чи илдә С.И.Абасов МДУ-нун аспирантурасына дахил олмуш, бурада катализ саһәсиндә тәдгигатларыны давам етдирәрәк "мүхтәлиф дисперсли платинин оксикен вә һидрокенлә гаршылыглы тә'сир реаксијаларында хемосорсион вә каталитик хассәләри" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. Бу ишин вачиб тәрәфи одур ки, "in Situ" шәраитиндә реакторларын катализаторларла гаршылыглы

әлагәсинин бүтүн мәрһәләләри илк дәфә өјрәнилмиш, бу мәрһәләдә металлы һиссәчикләринин өлчүсү вә метал фазаја ејничинсли олмајан катализаторларын ролу көстәрилмишдир. Аспирантураны битирдикдән сонра Абасов С.И. Азәрбајҹан ЕА Нефт-кимја просесләри Институтунда ишләјир. Онун тәдгигатларынын әсас објекти катализаторлар вә онларын иштиракы илә кедән просесләрин өјрәнилмәсидир. Онун тәрәфиндән мүхтәлиф сеолитләрин микропористик хассәләринин дәјишилмәси тәдгиг едилмиш, актив вә сечичи хассәјә малик катализаторларын ахтарышы мәгсәдилә металдашыјычыларын гаршылыглы тә'сири, һәмчинин сеолитләрлә модификасија едәрәк онларын гаршылыглы тә'сири өјрәнилмишдир. Абасов С.И. метан әсасында дикәр кар-боһидрокенләри алмаг үчүн мүхтәлиф катализаторларын сечилмәси саһәсиндә тәдгигатлар апармышдыр. Мә'лум риформинг катализаторларынын көмәји илә С-С рабитәсинин јарадылмасына наил олараг гијмәтли бензол-карбо-һидрокенинин әталәтли алканлардан алынмасына наил олмушдур.

1993-чү илдә Абасов С.И. "кимјәви кинетика вә катализ" вә "физики кимја" ихтисаслары үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

С.И. Абасовун елми-тәдгигатлары Үмумиттифаг вә Бејнәлхалг катализ конгресләриндә мә'рузә кими динләнилән 60 елми мәгалә вә мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә бир нәфәр елмләр намизәди ишини мүдафиә етмишдир.

А.М.АБДУЛЛАЈЕВ

Адилхан Мәһәммәд оғлу Абдуллајев 1936-чы ил октјабрын 25-дә Күрчүстан Республикасы, Гардабани рајонунун Нәзәрли кәндиндә анадан олмушдур. 1944-чү илдә Косалы кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1955-чи илдә ораны битирмишдир. 2 ил истеһсалатда чалышдыгдан сонра, 1957-чи илдә индики М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. Ораны 1962-чи илдә битирдикдән сонра, БДУ-нун "Гејри-үзви кимја" кафедрасынын аспирантурасында охумушдур. 1965-73-чү илләрдә һәмин кафедрада ассистент, баш мүәллим, 1973-91-чи илләрдә досент олмуш вә 1991-чи илдән кафедранын профессору сечилмишдир. 1993-чү илдән Түркијә Республикасынын Тракија Университетиндә (Әдирнә шәһәри) педагожи фәалијјәтини давам етдирир.

1967-чи илдә "Никел-манган вә мис нафтенатларын синтези вә хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә "Кечид елементләри нафтенатларынын физики-кимјәви хассәләри, синтези кимјасы вә онларын елми әсасларынын ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

1991-чи илдә гејри-үзви кимја ихтисасы үзрә профессор ады алмышдыр.

Профессор А.М. Абдуллајевин әсас елми истигамәтләри ашағыдакылардыр:

– синтетик нафтен туршуларынын вә онларын металларла комплекси кимјасынын синтезинин өјрәнилмәси;

– Нафтен туршуларынын үмуми ганунаујғунлугларынын вә хүсусијјәтләринин мүәјјәнләшдирилмәси вә онларын ион-металларла синтетик гарышығы;

– Мүхтәлиф електрон гурулушлу металларла нафтенатларын синтез методунун ишләниб һазырланмасы;

– Метал нафтенатларынын гурулуш вә хүсусијјәтләринин өјрәнилмәси;

– Нафтенатларын термин хүсусијјәтләринин вә нафтен туршулары илә металкомплекс јарадычыларын термодөзүмлүлүјүнүн асылылығынын өјрәнилмәси вә с.

Професор А.М.Абдуллајев 45 елми әсәрин, 1 монографијанын вә бир нечә һәјата кечмиш патентин мүәллифидир.

Ј.Һ.АБДУЛЛАЈЕВ

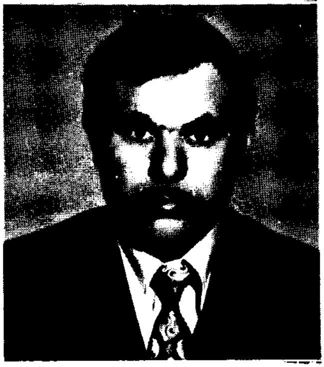

Јагуб Һидајәт оғлу Абдуллајев 1939-чу ил апрелин 28-дә Фүзули шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1946-чы илдә Фүзули рајонундакы Б.Сәрдаров адына једдииллик мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, 1953-чү илдә ораны битирмишдир. 1953-чү илдә Педагожи Техникума гәбул олмуш вә 1957-чи илдә ораны битирдикдән сонра тә'јинат үзрә Имишли рајонунун Гызыл кәндиндә једдииллик мәктәб мүәллими ишләмишдир. 1957-59-чу илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. 1959-чу илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) тәчрүби заводунда оператор, 1960-64-чү илләрдә исә "Мономерләр" лабораторијасында баш техник вәзифәсиндә ишләмишдир. 1961-67-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин ахшам шө'бәсиндә али тәһсил алмышдыр. 1964-67-чи илләрдә мүһәндис, 1967-75-чи илләрдә кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1967-71-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин гијаби аспирантурасында охумушдур. 1975-84-чү илләрдә

"Азотлу бирләшмәләр" лабораторијасында баш елми ишчи, 1984-чү илдән индијәдәк һәмин лабораторијанын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1972-чи илдә "Тсиклоһексан карбоһидрокенләри илә зәнкин олан бензин фраксијаларынын оксидләшдиричи аммонолиз раксијасынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Нитрилләрин, аминләрин, амидләрин вә онларын әсасында туршуларын алынмасынын јени үсулларынын елми әсаслары" мөвзусунда "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

J.Һ.Абдуллајевин әсас елми истигамәти оксидләшдиричи аммонолиз үсулу илә нитрилләрин синтези, нитрилләрин амидләрә, аминләрә чеврилмәси вә онлардан фенолформалдеһид олигомерләринин (ФФО) алынмасында модификатор кими истифадә едилмәсини әһатә едир. Онун тәрәфиндән бензогуанаминлә модификасија олунмуш ФФО калиум дузу әсасында бәрк сүрткү гәләми кечичи аләтләрин давамлылығыны 2-2,5 дәфә артырыр. Һазырланмыш сүрткү гәләми кечмиш ССРИ-нин 78 мүәссисәсиндә, о чүмләдән КАМАЗ Истеһсалат Бирлијиндә (ИБ) "АВИА завод" ИБ (Перм), Вертолјот ИБ (Казан) вә башга мүәссисәләриндә тәтбиг олунмуш вә ондан күлли мигдарда игтисади сәмәрә әлдә етмишдир. Онун рәһбәрлији илә синтез едилмиш бензогуанаминлә модификасија олунмуш ФФО-нин сулфотуршусунун калиум дузуну бетон гарышыгларына әлавә етдикдә, онун мөһкәмлијини артырараг суперпластификатор ролуну ојнајыр. О, һазырда Кәнчә "Јағ-пиј" комбинатынын туллантысындан деемулгатор алмыш вә ондан нефт емулсијаларыны су вә механики гарышыгларынын тәмизләнмәси үчүн республикамызын нефт мә'дәнләриндә кениш истифадә етмишдир.

J.Һ.Абдуллајевин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 110 елми әсәрдә, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О дәфәләрлә бејнәлхалг вә үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән I Азәрбајчан-Түркијә полимер симпозиумунда (1991), II Түркијә-Азәрбајчан полимер симпозиумунда (1993), I, II Бакы Бејнәлхалг Нефт-Кимјасы конфрансларында мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

А.Һ. АҒАЈЕВ

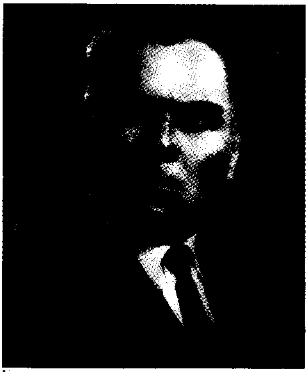

Ағарәфи Һилал оғлу Ағајев 1911-чи илдә Бакынын Маштаға гәсәбәсиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. О, 1927-чи илдә орта мәктәби битирдикдән сонра Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин тәбиәт факүлтәсинә дахил олмуш, 1931-чи илдә һәмин факүлтәни битирмишдир. 1934-чү илә гәдәр орта мәктәб директору ишләмишдир. 1934-чү илдә Кертсен адына Ленинград Педагожи Институтунун аспирантурасына дахил олмуш, 1938-чи илдә "Кобалт сулфат илә натрикарбонат мәһлулларыны гарышдырдыгда кобалт карбонатын әмәләкәлмә шәраити" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1938-чи илдә онун сонракы фәалијјәти Бакы Дөвләт Университети (БДУ) илә бағлы олмушдур. О, 1941-43-чү илләрдә Бөјүк Вәтән Мүһарибәсиндә иштирак етмишдир.

А.Һ.Ағајев 1970-чи илә гәдәр БДУ-нун "Гејри-үзви кимја" кафедрасынын досенти, 1952-57-чи илләрдә һәмин кафедранын мүдири вәзифәләриндә чалышмышдыр. О, һәмчинин 1947-49-чу илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Тибб Институтунда, 1954-56-чы илләрдә Азәрбајчан Политехник Институтунда дәрс демишдир. 1970-чи илдә елмләр доктору алимлик дәрәчәсини алмаг үчүн "Гәләви металларын сулфатларынын вә һалокенидләринин әринтиләрдә вә гаршылыглы су сис-

темләриндә фаза таразлығынын физики-кимјәви тәдгиги" мөвзусунда диссертасија мүдафиә етмишдир. 1972-чи илдән гејри-үзви кимја ихтисасы үзрә профессор олмушдур.

O, Na, K, Mg, металларынын һалокенид, сулфат дузларынын мәһлулларынын таразлыг системләринин физики-кимјәви хассәләринин өјрәнилмәси саһәсиндә чох әһәмијјәтли елми-тәдгигат ишләри апармышдыр. Бу саһәдә онун 100-дән чох елми мәгаләси дәрч едилмишдир.

Профессор А.Һ.Ағајев 1971-78-чи илләрдә БДУ-нун "кимја-технолокија" кафедрасынын мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр. Азәрбајчанда елми вә педагожи кадрларын јетишдирилмәсиндә чидди вә тәләбкар бир педагог кими онун мисилсиз әмәји олмушдур.

Профессор А.Һ.Ағајев 1978-чи илдә вәфат етмишдир.

А.Б.АҒАЈЕВ

Адиш Балаш оғлу Ағајев 1939-чу ил мартын 10-да Јардымлы рајонунун Күрәкчи кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-чи илдә Күрәкчи кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1957-чи илдә исә орта тәһсилини баша вурмушдур. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1963-чү илдә ораны битирмиш вә тә'јинатла БДУ-да сахланмышдыр. Һәмин илдән индијәдәк онун бүтүн елми вә педагожи фәалијјәти БДУ илә бағлыдыр. O, бу илләр әрзиндә университетин "Үмуми вә гејри-үзви кимја" кафедрасында лаборантлыгдан профессор вәзифәсинәдәк јүксәлмишдир.

1971-чи илдә "Cd2Se3 вә Cd2O3 –үн монокристалларынын алынмасы вә бә'зи хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда

намизәдлик, 1990-чы илдә Д.И. Менделејев адына Москва Кимја- Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "I, II групун d–елементләри вә III групун p–елементләринин халколантаноидатларынын мәгсәдли синтезинин елми әсасларынын јарадылмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор А.Б.Ағајев 1974-78-чи илләрдә Әлчәзаирин Әннаба Университетиндә елми-педагожи фәалијјәтдә олмушдур. Һәмин илләрдә о, мүһазирә вә лабораторија дәрсләри апармагла јанашы университет тәләбәләри үчүн үмуми һәчми 60 чап вәрәги олан 4 дәрслик вә дәрс вәсаити һазырлајыб чап етдирмишдир.

Онун әсас тәдгигат објекти лантаноидләрин иштиракы илә I, II групларын d –елементләри вә III групун p –елементләринин халкокенидләринин синтези вә тәдгигиндән ибарәтдир. Онун тәрәфиндән чохлу үчлү бирләшмәләр синтез едилмиш, илк дәфә онларын монокристаллары алынмыш вә бә'зиләринин тәтбиг саһәләри мүәјјән едилмишдир. Онун елми-педагожи фәалијјәти 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 12 монографија, 6 мүәллифлик шәһадәтнамәси, дәрс вәсаити вә методик көстәришдә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, МДБ өлкәләриндә, Әлчәзаир вә Чехијада кечирилән конфранс вә симпозиумларда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Профессор А.Ағајев елми-ичтимаи фәалијјәтлә дә мәшғулдур. О, БДУ-нун кимја факүлтәсинин Елми Шурасынын елми катиби, факүлтә елми-методик шурасынын вә мүсабигә комиссијасынын сәдри вә Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлији кимја үзрә Ваһид Елми Методик Шурасынын елми катиби, БДУ нәздиндә алимлик дәрәчәләри верән Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

Ə.Ə.AҒAJEB

Əкбəр Əли оғлу Ағајев 1954-чү ил февралын 26-да Ирəван шəһəриндə мүəллим аилəсиндə доғулмушдур. 1961-чи илдə М.Ф.Ахундов адына Ирəван шəһəри 9 сајлы орта мəктəбин биринчи синфинə кетмиш вə ораны 1971-чи илдə гызыл медалла баша вурмушдур. Һəмин илдə индики Азəрбајчан Дөвлəт Нефт Академијасы кимја-технолокија факүлтəсинə гəбул олунмуш вə ораны 1976-чы илдə битирмишдир. Əмəк фəалиjјəтинə Азəрбајчан Елмлəр Академијасы Ј.Мəммəдəлијев адына Нефт-Кимја Просеслəри Институтунда (НКПИ) мүһəндис кими башламышдыр. 1976-80-чы иллəрдə НКПИ-нин гијаби аспиранты олмушдур. 1976-83-чү иллəрдə һəмин институтда мүһəндис, бөјүк мүһəндис вə елми ишчи вəзифəлəриндə ишлəмишдир. 1983-чү илдəн педагожи ишə кечəрəк Азəрбајчан Сəнаје Институтунда (Сумгајыт шəһəри), əввəлчə "Гејри-үзви вə физики кимја" кафедрасында досент ишлəмишдир. 1987-чи илдəн индики "Кимја истеһсалынын технолокијасы" кафедрасына рəһбəрлик едир. 1995-чи илдəн институтун харичи əлагəлəр үзрə проректору вəзифəсини дə ичра едир.

1981-чи илдə "Синтетик крезолларын еффектив алынма үсулларынын тəдгиги вə ишлəнмəси" мөвзусунда намизəдлик, 1992-чи илдə исə "Оксид вə сеолит катализаторлары иштиракы илə феноллары метиллəшдирилмəси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиə етмишдир. 1994-чү илдə "Үзви маддəлəрин технолокијасы" ихтисасы үзрə профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ә.Ә.Ағајевин әсас елми истигамәти јени нәсил катализаторларын иштиракы илә феноллларын метилләшмәси реаксијасындан алынан синтетик метилфеноллларын (крезол вә ксиленолларын) фәрди изомерләрин вә мәгсәдјөнлү изомер гарышыгларынын истеһсалынын чевик технолокијасынын јарадылмасындан ибарәтдир. Онун тәрәфиндән һазырланмыш просес Уфа шәһәриндә јерләшән "Ниинефтехим"ин тәчрүбә заводунда јарымсәнаје гурғусунда вә Нижни-Тагил шәһәриндә фәалијјәт көстәрән "Уралхимпласт" Истеһсалат Бирлијинин сәнаје гурғусунда уғурла сынагдан кечмишдир. О, апарылмыш реаксијаларын кинетикасынын өјрәнилмәсинә, ријази моделләшдирилмәси вә оптималлашдырма үсулунун тәтбигинә, алкилләшмә просесләринин кимјасына вә һәмчинин онун технолокијасынын ишләниб һазырланмасына јени төһфәләр вермишдир. О, феноллларын метилләшдирилмәси мәгсәдилә метиларенләри, метилформиаты, хүсусилә етилен вә етилбензолу истифадә едәрәк кимјәви чеврилмәләрин јени нөвләрини ашкар етмәјә мүјәссәр олмушдур.

Әкбәр мүәллимин јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы тәдгигатларын вә педагожи фәалијјәтинин бәһрәси 1 дәрс вәсаитиндә, 15 методик вәсаитдә, 75 елми әсәрдә, о чүмләдән 7 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун тәрәфиндән 1 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, Москвада кечирилмиш Бејнәлхалг конфрансда, Лејпсигдә кечирилмиш Zeocat–90, Прагада кечирилмиш CHISA –96, Карачидә кечирилмиш COMSTECH - ISESCO –97 Бејнәлхалг конгресләрдә елми мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Ә.Н.АҒАЈЕВ

Әмирчобан Нәсир оғлу Ағајев 1940-чы ил октјабрын 10-да Хачмаз рајонунун Ағ-јазы кәндиндә анадан олмушдур. Кәнддә ибтидаи мәктәбин дөрдүнчү синфини гуртардыгдан сонра, Алыч-гышлаг кәнд једдииллик мәктәбиндә охумушдур. 1954-57-чи илдә орта тәһсилини Хачмаз орта мәктәбиндә алмышдыр. 1960-чы илә гәдәр, әввәлчә Ағ-јазы кәнд китабханасынын мүдири, сонра исә колхозда һесабчы вәзифәсиндә ишләмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1965-чи илдә фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. Кимја факүлтәси Елми Шурасынын гәрары илә БДУ-нун "Үзви кимја" кафедрасында аспирантурада тәһсилини давам етдирмәк үчүн сахланылмышдыр. 1965-68-чи илләр БДУ-нун аспиранты олараг, намизәдлик диссертасија ишини Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ) јеринә јетирмишдир. Аспирантура тәһсили битдикдән сонра Азәрбајчан ЕА АКИ-дә мүһәндис вәзифәсинә тә'јин едилмишдир. 1971-74-чү илләрдә һәмин институтда кичик елми ишчи, 1974-88-чи илләрдә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1988-чи илдән индијә гәдәр "Мүһәррик јағларын сулфонат ашгарлары вә јағлајычы-сојудучу мајеләр" лабораторијасына рәһбәрлик едир. О, 1971-чи илдә "Аминотиофенноларын бир сыра N – вә S – әвәзли төрәмәләринин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Мотор јағларына јүксәк сәмәрәли сулфанат ашгарларын ишләниб һазырланмасынын елми әсаслары" докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк "Нефт кимјасы" ихтисасы үзрә техника елмләри доктору дәрәчәси алмышдыр.

Ә.Н.Ағајевин әсас елми истигамәти мүһәррик јағларынын

јујучулуг вә дисперсијаедичи хассәләрини јахшылашдыран сулфонат ашгарларынын синтези, тәдгиги вә истеһсалы технолокијасынын елми әсасларынын ишләниб һазырланмасына һәср едилмишдир. Илк дәфә олараг онун тәрәфиндән Бакы нефт јағлары, синтетик вә јарымсинтетик хаммаллар әсасында јүксәк истисмар хассәләринә малик нејтрал (НСК), орта (С-75, С-150, ПС-150, СС-150 вә с.) јүксәк (С-300, ПС-300, ИХП-215, ИХП-221, ИХП-223 вә с.) гәләвили сулфонат ашгарларынын истеһсалы үчүн орижинал технолокијалар ишләниб һазырланмышдыр. Мүәјјән олунмушдур ки, јухарыда гејд едилән ашгарлар өз кејфијјәтләринә вә истисмар хассәләринә көрә ән јахшы харичи аналоглар олан ОЛОА–246В, Хајтек–6060М вә С–300-дән кери галмырлар. Ашгарларын кимјәви гурулушлары илә еффективликләри арасында асылылыг елми чәһәтдән әсасландырылмышдыр. Алынмыш ашгарлардан истифадә едиләрәк мүасир тәләбләрә чаваб верән мүхтәлиф груп (В, Г1, Г2, Д вә с.) сүрткү композисијалары јарадылмыш вә бунлардан бир гисми истеһсалата тәтбиг едилмәк үчүн төвсијә олунмушдур. СБ–3у сулфонат ашгары вә хүсуси мүһәррикләрдә истифадә олунан М–16 ИХП–3 сүрткү композисијасы истеһсалата тәтбиг едилмишдир. Онун тәрәфиндән коррозија инһибиторлары вә нефтчыхартмада тәтбиг олунан кимјәви реакентләр саһәсиндә бир сыра әһәмијјәтли нәтичәләр әлдә едилмишдир. О, јухарыда гејд едилән истигамәтләри өзүндә әкс етдирән 1 монографија, 130-дан чох елми әсәрин, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди јетишмишдир.

Ә.Н.Ағајев дәфәләрлә МДБ-дә вә Полшада кечирилмиш Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда республика елмини лајагәтлә тәмсил етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Ү.Х.АҒАЈЕВ

Үрфәт Ханәли оғлу Ағајев 1927-чи ил декабрын 8-дә Бакыда анадан олмушдур. 1935-47-чи илләрдә орта мәктәбдә тәһсил алмышдыр. 1941-47-чи илләрдә "Хәзәр" донанмасында машинист вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1949-чу илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә орада 1951-чи илә гәдәр охумуш, сонра исә тәһсилини 1951-54-чү илләрдә Нижни-Новгород Дөвләт Университетиндә давам етдирмишдир. 1954-чү илдә БДУ-да лаборант ишләмишдир. 1955-чи илдән индијә кими Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Нефт Институту, Нефт-Кимја Просесләри Институту, Хлор-үзви-синтез Институту вә Полимер Материаллары Институтунда (ПМИ) лаборант, кичик вә бөјүк елми ишчи, лабораторија мүдири вә елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсиндә чалышмышдыр. Һазырда Азәрбајчан ЕА ПМИ-дә "Полимерләрин електро-фотокимјәви синтези" лабораторијасынын мүдиридир.

1959-чу илдә "Тсиклоһексан карбоһидрокенләринин фотокимјәви хлорлашмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1975-чи илдә исә "Тсиклоһексан карбоһидрокенләринин електро-фотокимјәви һаллокенләшмәсинин стереокимјәви вә онларын һалокен төрәмәләринин конформасија таразлығынын тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Ү.Х.Ағајев комбинәли електро-фотокимјәви һалокенләшмә үсулуну ишләјиб һазырламыш вә бу үсулла илк дәфә олараг тсиклоһексан вә асилтсиклоһексан төрәмәләринин һалокенләшмә просесинин стереокимјасыны вә алынан һалокен төрәмәләринин стереокимја вә конформасијасыны Нүвә-Магнит Резонансы, Инфрагырмызы-спектроскопијасы вә дикәр физики үсулларла, ријази һесабламаларла тәдгиг етмиш вә мүһүм

нәзәри нәтичәләр алмышдыр. О, ашкар етмишдир ки, моноһалокен алкилстиклоһексанларда алкил групу вә һалокен атомлары транс-конфигурасијаларда әсасән 1,2- вә 1,4- диаксиал вә ја диекваториал, 1,3-дә исә аксиал-екваториал, сис-конфигурасијаларында исә тәрсинә 1,2- вә 1,4-екваториал-аксиал, 1,3-дә екваториал-екваториал фәза вәзијјәтләриндәдир. Онларын ИГ-спектрләриндә екваториал С-ҺаI рабитәси золагларынын молјар екстинксијасы аксиалынкындан 1,7 дәфә чохдур. Бу исә спектроскопија вә стереокимјада гијмәтли нәтичәдир. Асилтсиклоһексенләрин електрокимјәви һалокенләшмәси транс-диаксиал бирләшмә механизми илә кедир. Алынан 1-асил-транс-1,2- һалокенләрдә әсасән асил груплары екваториал, дихлоридләрдә хлор атомлары диаксал вәзијјәтиндә, дибромидләрдә исә бүтүнлүклә һәмин конформасија тәшкил едир. О, һазырда илк дәфә олараг тәркибиндә метал-сахлајан ионлашан мономерләрин електрокимјәви (со)полимерләшмәси вә алынан (со) полимерләрин фәза гурулушу, ишыға һәссаслығы вә електрик хассәләринин тәдгиги саһәсиндә фундаментал елми-тәдгигатлары давам етдирир. Онун јухарыда гејд един истигамәтдә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәси 200-ә гәдәр елми әсәрдә, о чүмләдән 35 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, Москвада, Казан, Рига, Сумгајыт вә дикәр шәһәрләрдә електро-, фото-,стерео-вә нефт кимјаларына даир кечирилән бир сыра Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән I вә II Азәрбајчан-Түркијә, Түркијә-Азәрбајчан "Полимер-91" вә "Полимер-92" (Бакы, Анкара) Бејнәлхалг симпозиумларында чыхыш етмишдир.

О, елми фәалијјәтинә көрә Американын Нју-Јорк ЕА-нын үзвү сечилмишдир.

Ү.Х.Ағајев узунмүддәтли сәмәрәли елми фәалијјәтинә көрә, кечмиш ССРИ Али Советинин (АС) "Әмәкдә фәргләнмәјә көрә", "Әмәк икидлијинә көрә", Азәрбајчан ССР АС-нин "Узунмүддәтли вичданлы әмәјинә көрә" вә мүһарибә вә әмәк ветераны медаллары илә тәлтиф олунмушдур.

Һ.Ә.АҒАЈЕВ

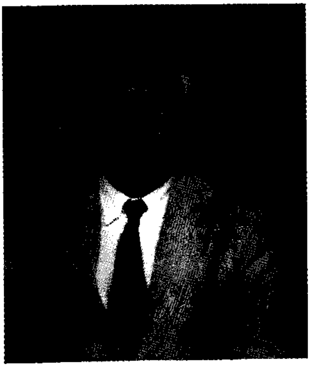

Һәсән Әли оғлу Ағајев 1935-чи ил мајын 4-дә Ирәван маһалынын Веди бөлкәсинин Һортун кәндиндә сәнәткар аиләсиндә анадан олмушдур. 1945-чи илдә Һортун кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә орада 1950-чи илә гәдәр охумушдур. 1950-чи илдә онун аиләси Сталинин бәднам гәрарына мүвафиг олараг Азәрбајчан Республикасынын Салјан рајонунун Дајыкәнд кәндинә көчүрүлдүјүндән орада тәһсилини давам етдирмишдир. Валидејнләри сонра Тәртәр рајонунун Дәмирчиләр кәндиндә мәскунлашдығына көрә орта тәһсилини Чәмилли кәнд орта мәктәбиндә давам етдирмиш вә 1955-чи илдә онунчу синфи битирмишдир. 1955-58-чи илләрдә Тәртәр рајону Өзбәкистан колхозунда китабхана мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1958-64-чү илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) тәләбәси олмуш, тәләбә икән профессор И.Г.Әлизадә илә бирликдә бир елми мәгалә чап етдирмиш вә бир мүәллифлик шәһадәтнамәси алмышдыр. 1964-67-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра 1967-70-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин Сумгајыт филиалында баш мүһәндис, елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1970-73-чү илләрдә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Лајиһә Конструксија Технолокијасы Институтунда “Кимја технолокија” шө’бәсинин рәһбәри ишләмишдир. 1973-чү илдән индијә гәдәр Тәбии Газын Нәглә Һазырланмасы вә Е’малы үзрә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат-Лајиһә Институтунун лабораторија рәһбәри ишләмишдир. Һәмчинин 1997-чи илдән һәмин институтун елми ишләр үзрә директор мүавинидир.

1968-чи илдә "Дојмамыш Һ-глисид туршусу ефирләринин синтези вә чевирмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1985-чи илдә исә "Јени просесләрин ишләнмәси вә тәбии газын күкүрдлү бирләшмәләрдән тәмизләнмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1989-чу илдә "Јаначаг вә газын кимјәви технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Һ.Ә.Ағајевин тәдгигат објекти тәбии күкүрдлү газларын е'малы вә күкүрд бирләшмәләринин бир кимјәви формадан дикәр формаја чеврилмәси реаксијаларыдыр. Онун тәрәфиндән илк дәфә олараг реаксија заманы әмәлә кәлән перкарбонат туршусундан истифадә едиләрәк тәбии газын тәркибиндәки һидрокен-сулфидин редуксијасы, сәрбәст күкүрдә чеврилмә просесинин кинетикасы вә механизми тәдгиг едилмиш вә бунун үчүн јени конструксијалы апарат ишләниб һазырланмышдыр. О, абсорбсија үсулу илә тәркибиндә күкүрд бирләшмәләри олан тәбии газын тәмизләнмәси просесиндә әмәлә кәлән көпүјү сөндүрмәк үчүн силикон бирләшмәләри әсасында бир сыра көпүксөндүрүчү ашгарлар синтез етмиш, онлар јахын вә узаг харичдә абсорбсија просесләриндә тәтбиг едилмишдир. О, һәмчинин сулфо-, ди-вә полифталосианин кобалт, вә һетерополи туршу катализаторларынын активлијини меркаптан вә һидрокен сулфидин оксидләшмә реаксијасында тәдгиг едәрәк јүксәк сәмәрәлилијә малик олан каталитик просесләр јаратмышдыр. Илк дәфә онун тәрәфиндән оксидләшмә реаксијалары үчүн јени конструксијалы јүксәк мәһсулдарлыглы реакторлар ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә тәтбиг едилмишдир. Дүнја тәчрүбәсиндә илк дәфә олараг онун тәрәфиндән тәбии газын тәркибиндәки меркаптанларын сәрбәст күкүрдүн тә`сири илә дисулфидләрә чеврилмәси просеси, "Merokс" ады илә сәнаједә тәтбиг едилмәк үчүн төвсијә едилмишдир. Онун тәрәфиндән 7 просес ишләниб һазырланараг, онлардан 5-и Оренбург,

Һәштәрхан вилајәтләринин, Өзбәкистан республикасынын газ сәнаје објектләриндә, 2-си исә республикамызда тәтбиг едилмишдир.

Профессор Һ.Ә.Ағајевин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 1 монографијада вә 4 китабча, 200-ә гәдәр елми әсәрдә, о чүмләдән 35 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Елмин инкишафында вә елми кадрларын һазырланмасы саһәсиндәки әмәјинә көрә, она 1991-чи илдә Азәрбајчан Республикасынын "Әмәкдар елм хадими" фәхри ады верилмишдир. О, бир сыра Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларын иштиракчысы олуб, тәбии газын проблемләринә даир мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

О, 1975-чи илдән кечмиш ССРИ-дә фәалијјәт көстәрән вә Рига шәһәриндә јерләшән "Күкүрд үзви бирләшмәләрин кимјасы вә технолокијасы" проблемләри үзрә Елми Шуранын (ЕШ) бүро үзвү, Львов шәһәриндәки "Күкүрдүн кимјасы вә технолокијасы", Казан шәһәриндәки "Еколокија", Москвадакы "Нефт вә башга јаначаг мәһсулларында олан һетерокен компонентләринин ајрылмасы вә анализи" сексијаларынын үзвүдүр.

Профессор Һ.Ә.Ағајев Русија Јаначаг вә Енеркетика Сәнаје Назирлији нәздиндә олан ЕШ-ин "Нефт вә газын е'малы" проблемләри үзрә сексијанын вә 1986-чы илдән индијә кими Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ нәздиндә олан Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

M.J.AҒАКИШИЈЕВА

Минаjә Jәhjа гызы Ағакишиjева 1942-чи ил сентjабрын 11-дә Бакыда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1949-чу илдә Бакы шәһәри 134 саjлы мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1959-чу илдә битирмишдир. Һәмин илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Зәриф Кимjа-Технолокиjа Институтуна гәбул олунмуш вә 1965-чи илдә али тәһсилини баша чатдырмышдыр. Елми вә әмәк фәалиjjәтинә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтунда башлаjараг, мүһәндис, кичик елми ишчи вә елми катиб вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1981-чи илдә сектор мүдири вәзифәсинә сечилмишдир. 1989-чу илдән бу күнә гәдәр "Олефинләр әсасында олигомерләрин алынмасы вә тәтбиги" лабораториjасынын мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

1972-чи илдә "Етиленин амиленләрлә вә С5 фраксиjасы илә биркә полимерләшмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1989-чу илдә исә Уфа Нефт Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Пропилен олигомерләри вә онларын әсасында синтетик нефт мәһсуллары" мөвзусунда "Нефт-кимjасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасиjасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Әсас үзви синтезин технолокиjасы" ихтисасы үзрә профессор адына лаjиг көрүлмүшдүр.

Профессор M.J.Ағакишиjеванын әсас елми истигамәтини ашағы молекуллу олефинләрин олигомерләшмәси вә онларын әсасында синтетик jағларын вә ашгарларын алынмасы тәшкил едир. Онун тәрәфиндән алфа-олефинләрин олигомерләшмәси просесинин сәнаjе технолокиjасы ишләниб һазырланмыш, олефин олигомер фраксиjалары илә ароматик карбоһидрокенләр алкилләшдирилмиш, синтетик jағларын вә ашгарларын алынмасы үчүн олефин олигомерләри һидро-

кенләшдирилмиш вә башга техники мәһсулларын верилмиш хүсусијјәтләри тәдгиг едилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 1 монографијада, 119 елми әсәрдә, о чүмләдән 48 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 5 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор М.Ј.Ағакишијева Москва, Кијев, Бакы, Һелсинки, Варшава, Анкара, Санкт – Петербург вә с. шәһәрләрдә кечирилән 11 Бејнәлхалг конфрансда мә'рузә илә иштирак етмишдир.

О, "Дөш нишаны" ордени вә "Әмәк ветераны" медалы илә тәлтиф олунмушдур.

М.М.АҒАҺҮСЕЈНОВА

Минирә Мәммәд Әли гызы Ағаһүсејнова 1949-чу ил мартын 26-да Бакыда анадан олмушдур. 1956-чы илдә Бакы шәһәри 189 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олуб, ораны 1966-чы илдә битирмишдир. Һәмин илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунуб вә 1971-чи илдә ораны фәргләнмә диплому илә гуртармышдыр. 1972-75-чи илләрдә АДНА-нын "Физики кимја" кафедрасынын аспиранты олмушдур. Әмәк фәалијјәтинә 1975-78-чи илләрдә АДНА-нын "Физики кимја" кафедрасынын нәздиндә олан "Карбоһидрокенләрин һетерокен оксидләшмәси" лабораторијасында елми ишчи кими башламышдыр. 1978-89-чу илләрдә "Үмуми кимја" кафедрасында баш мүәллим вә досент вәзифәләриндә ишләмишдир. 1990-чы илдә "Үмуми кимја" кафедрасынын професссору сечилмишдир. 1993-чү илдән индијә кими "Үмуми кимја" кафедрасына рәһбәрлик едир.

1977-чи илдә "Үч валентли металларын молибдатларынын физики-кимјәви вә каталитик хассәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1989-чу илдә исә индики И.Губкин адына Москва Дөвләт Нефт вә Газ Академијасынын Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "d – Елемент бирләшмәләрин иштиракы илә карбоһидрокенләрин вә онларын О-,N– тәркибли аналогларынын каталитик чеврилмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдә Нју-Јорк Елмләр Академијасынын вә 1998-чи илдә Бејнәлхалг Екоенержи Академијасынын үзвү сечилмишдир.

Профессор М.М.Ағаһүсејнованын апардығы елми тәдгигатлары карбоһидрокенләрин чеврилмә истигамәтләри вә реаксијајакирмә габилијјәтини габагчадан сөјләмәјә вә һәмчинин һәмин ганунаујғунлугларын онларын тәркибиндә оксикен вә азотсахлајан аналогларына шамил едилмәјә имкан верән тәркибиндә метал ионлары олан катализаторларын ишләниб һазырланмасынын елми әсасларынын јарадылмасы истигамәтинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән апарылан елми тәдгигатлар нәтичәсиндә еколожи чәһәтдән тәмиз технолокијаја малик сәмәрәли јолла материаллар алынмыш вә мә'лум материалларын алынма үсулу тәкмилләшдирилмишдир.

Профессор М.М.Ағаһүсејнованын елми-педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 5 дәрслик, 14 дәрс вәсаитиндә, 220-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 4 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмыш, 6 елмләр намизәди һазырламышдыр.

1990-97-чи илләрдә о, мүхтәлиф харичи өлкәләрдә кечирилән 13 Бејнәлхалг симпозиум, конгрес вә конфрансларда, о чүмләдән Исраилдә физики вә үзви кимја проблемләринә һәср едилмиш Бејнәлхалг симпозиумда (1990), Һолландијада (1991), Јапонијада (1993) Бејнәлхалг металүзви бирләшмәләр симпозиумларында, Исраилдә (1994) вә АБШ-да (1996) һомокен катализә даир Бејнәлхалг симпозиумларда, Түркијә вә Исвечдә кечирилмиш XXXV вә XXXVI Бејнәлхалг кимја

конгреслəриндə (1995-97) иштирак етмиш вə мə`рузəлəрлə чыхыш етмишдир.

Бејнəлхалг Биографиг мəркəз (Кембрич, Инкилтəрə) профессор М.М.Ағаһүсејноваја "Илин Бејнəлхалг Гадыны" (1997; 1998) фəхри ады вермиш вə "Интеллектуаллар арасында ким кимдир" XIII нəшринə дахил едилмəјə лајиг көрүлмүшдүр. 1991-чи илдə она "ССРИ Кимја вə Нефтајырма сəнајеси ə'лачысы" фəхри ады верилмишдир. О, елми-ичтимаи ишлəрдə дə фəал иштирак едир. Профессор М.М.Ағаһүсејнова АДНА нəздиндə фəалијјəт көстəрəн вə елми дəрəчəлəр верəн Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

Т.Ə.АҒДАМСКИ

Телман Əһмəд оғлу Ағдамски 1936-чы ил августун 6-да Ағдаш рајонунда гуллугчу аилəсиндə анадан олмушдур. 1943-чү илдə Ағдаш рајону орта мəктəбин биринчи синфинə дахил олмуш, 1953-чү илдə ораны битирмишдир. Һəмин ил Бакы Дөвлəт Университетинин (БДУ) кимја факүлтəсинə гəбул олунмуш, 1958-чи илдə али тəһсилини баша вурмушдур. 1957-чи илдə һəлə тəлəбə оларкəн индики Азəрбајчан Елмлəр Академијасынын Гејри-үзви вə Физики Кимја Институтунда лаборант кими əмəк фəалијјəтинə башламышдыр. Сонралар 1958-67-чи иллəрдə дə һəмин институтун аспиранты вə кичик елми ишчиси олмушдур. 1967-чи илдəн индијə кими Н.Туси адына Азəрбајчан Дөвлəт Педагожи Университетинин "Аналитик вə физики кимја" кафедрасында досент вə профессор вəзифəлəриндə ишлəјир. 1972-81-чи иллəрдə кимја факүлтəсинин деканы вəзифəсиндə ишлəмишдир.

1965-чи илдә “Деһидрокенләшмә вә полимерләшмә реаксијаларында хром-алүминиум катализаторунда надир, надир-торпаг елементләринин вә әлагәләндиричиләрин тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә “Икивалентли надир-торпаг елементләринин тсиклопентадиенил (аренил) металкарбонилтетраһидрофуранат комплексләринин синтези, гурулушу вә каталитик хассәләри” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1995-чи илдә “Физики кимја” ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Т.Ә.Ағдамскинин әсас елми-тәдгигатлары каталитик вә координасион кимјасына аиддир. О, хром-алүминиум катализаторларынын синтез шәраитини мүәјјәнләшдирәрәк, онлары деһидрокенләшмә вә полимерләшмә реаксијаларында тәдгиг етмишдир. Онун тәрәфиндән бутанын деһидрокенләшмә реаксијасында надир вә надир-торпаг елементләринин промоторлуг хассәси өјрәнилмиш вә индијә гәдәр бу мәгсәдлә истифадә едилән К-5 катализаторунун јерли хаммал әсасында синтез едилмиш јүксәк активлијә малик катализаторла әвәз едилмәсини тәклиф етмишдир. О, тәркибиндә d вә f елементләри p вә s рабитәси олан ики вә үчвалетли самариум, јевропиум вә иттербиумун тсиклопентадиенил, аренил төрәмәләрини синтез етмиш, онларын хассәләрини вә гурулушларыны тәдгиг етмишдир. Апарылан тәдгигатлардан мә’лум олмушдур ки, лантаноид илә карбон атому арасындакы рабитә s рабитәдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин тәркибиндә кобалт вә манган олан лантаноидләрин-интерметаллидләрин алынма үсулу ишләниб һазырланмыш вә онлары сеолитләр үзәринә чөкдүрмәклә јени нөв катализаторлар синтез едилмишдир. Һәмин катализаторларын көмәји илә кичик молекуллар активләшдирилир вә дојмамыш бирләшмәләр јүксәк сечичиликлә һидрокенләшмә вә карбониләшмә реаксијаларына мә’руз едилир.

Профессор Т.Ә.Ағдамскинин елми-педагожи фәалијјәти 8 дәрс вәсаитиндә, 100-ә гәдәр елми әсәрдә, о чүмләдән 3 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

О, дәфәләрлә координасион кимјасы үзрә 1985-97-чи илләрдә Исвечрәдә, Јунаныстанда, Австралијада, Португалијада, Алманијада, Јапонијада, Канадада кечирилмиш XXIII - XXXI конгрес вә симпозиумлара, Карбон газынын ишләнилмәсинә һәср олунмуш I, II, III, Бејнәлхалг конфрансларa (Италија, 1993), (Јапонија, 1994,1997) дә'вәт едилмиш вә мә'рузәләринин тезиси дәрч едилмишдир.

М.Ә.АЛЛАҺВЕРДИЈЕВ

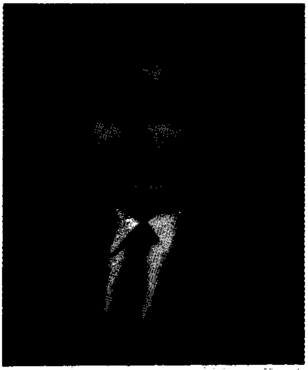

Мирзә Әләкбәр оғлу Аллаһвердијев 1947-чи ил сентјабрын 15-дә гәдим түрк торпағы Шөрәјел маһалынын (Амасија рајону) Күллүбулаг кәндиндә кәндли аиләсиндә дүнјаја көз ачмышдыр. 1954-чү илдә Күллүбулаг кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1965-чи илдә гызыл медалла битирмишдир. Һәмин ил дә кимја фәнниндән ә`ла гијмәт алараг М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факултәсинә гәбул олунмушдур. Һәлә тәләбә икән ТЕЧ хәтти илә бир нечә мә`рузә етмишдир.Университетин ахырынчы курсунда охујаркән академик Ә.М.Гулијевин тәкиди илә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ) баш лаборант вәзифәсинә ишә көтүрүлмүшдүр. 1970-чи илдә БДУ-ну фәргләнмә диплому илә баша вурмуш вә тә`јинат илә Кәнчә Дөвләт Педагожи Институтунда ассистент вәзифәсиндә ишләмәјә көндәрилмәсинә бахмајараг, елми-тәдгигат ишини өзүнүн һәјат јолу сечмиш вә һәмин илдә “Үзви кимја” ихтисасы үзрә АКИ-нин аспирантурасына гәбул олмуш вә диссертасија ишини АКИ вә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Зәриф Кимја Технолокија Академијасынын “Үзви

кимја” кафедрасында јеринә јетирмишдир, 1974-чү илдә “Бутокси- вә бутилтиоәвәзли аминоспиртләр вә онларын төрәмәләринин синтези вә хассәләри” мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә “Тииранлар вә онларын сәләфләринин синтези, хассәси вә тәтбиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә “Үзви кимја” ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

1974-88-чи илләрдә АКИ-нин “Ашгарларын синтезинин нәзәри әсаслары вә тә`сир механизми” лабораторијасынын кичик вә бөјүк елми ишчиси ишләмиш, 1988-чи илдән исә һәмин лабораторијаја рәһбәрлик едир. 1987-88-чи илләрдә ССРИ ЕА академик А.Несмејанов адына Елемент-үзви Бирләшмәләр Институтунда академик А.В.Фокинин рәһбәрлији алтында докторантурада охумушдур. 1992-94-чү илләрдә АКИ-нин елми катиби вәзифәсини дә ичра етмишдир.

Профессор М.Ә.Аллаһвердијев зәриф үзви синтез саһәсиндә танынмыш алимдир. Онун әсас елми истигамәти күкүрдүзви бирләшмәләр ичәрисиндә чох аз тәдгиг едилмиш үч- вә дөрдүзвлү һетеротсикликләрин - тииран вә тиетанларын синтез үсулларынын ишләниб һазырланмасы, онларын нуклеофил вә електрофил реакентләрлә гаршылыглы реаксијасы системли тәдгиг едилмиш вә алынмыш бирләшмәләрин гурулушу илә онларын јејилмә, сијрилмә, антиоксидләшдиричи, биоложи фәаллығы арасында олан ганунаујғунлугларын өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. О, илк дәфә олараг функсионалəвәзли тииранларын, бистииранларын, тиетанларын, бистиетанларын, дитианларын, султонларын вә дикәр һетеротсикләрин синтез үсулуну ишләјиб һазырламышдыр. Оксиранларын тиепоксидләшмәси реаксијасына тә`сир көстәрән амилләри һәртәрәфли тәдгиг етмиш вә диетилдитиокарбаматын тиеопокосидләшдиричи хассәсини илк дәфә мүшаһидә етмишдир. Сонралар һәмин үсул дикәр мүәллифләр тәрәфиндән тәсдигләнмишдир.

Илк дәфә олараг тииран-тиетан јенидән груплашмасынын мигдари ганунаујғунлуғуну өјрәнмишдир. Тиетанларын синте-

зиндә фазалрарасы катализатордан истифадә едәрәк, онларын чыхымыны ики дәфә артырмышдыр. Онун тәрәфиндән “допинг” еффекти шәраитиндә оксиранларын, тииранларын вә тиетанларын мүхтәлиф електрофил реакентләрлә реаксијасы тәдгиг едилмиш вә дитианлары вә дикәр чәтин алынан күкүрдүзви бирләшмәләрини алмаға мүвәффәг олмушдур. О, тииранларын вә оксиранларын аминләрлә гаршылыглы реаксијасындан биоложи фәал хассә дашыјан аминтиоллар, аминоспиртләр синтез етмиш вә онларын аминоефирләрини, аминоамидләрини вә дикәр төрәмәләрини алмышдыр. Онун тәрәфиндән илк дәфә аминотиоллар илә һалокенәвәзли туршуларын гаршылыглы тә`сириндән тетраһидротиазин-3-онларын алынма үсулу ишләниб һазырланмышдыр. Синтез едилмиш бирләшмәләрин әсаслығы илә азот атомунда олан радикалларын Тафт сабити арасындакы коррелјасија мүәјјән едилмишдир. Аминотиоллар, аминоспиртләр вә онларын төрәмәләринин гурулушу илә кејләшдиричи, антиалкогол, антимикроб, бојартырма вә с. хассәләри арасындакы асылылыг өјрәнилмиш вә бир сыра јүксәк биоложи фәал маддәләр ашкар едилмишдир. Бу тәдгигатлар нәтичәсиндә М.Ә.Аллаһвердијев кечмиш ССРИ мәканында илк антиалкогол препаратын алынмасына мүјәссәр олмушдур.

О, комбинә тә`сиринә малик антиоксидантларын синтези вә онун тә`сир механизми саһәсиндә фундаментал тәдгигатлар апармыш вә илк дәфә олараг аминтиолларын гурулушу илә онларын антиоксидләшдиричи хассәләрини характеризә едән параметрләр арасында әлагәни мүәјјән етмишдир.

Профессор М.Ә.Аллаһвердијев бә`зи нәзәри мүлаһизәләрә әсасән индијәдәк тәдгиг едилмәмиш тииран вә тиетанларын трансмисија јағларында јејилмә вә сијрилмә ашгары кими сынагдан кечирмиш вә онларын гурулушу илә функсионал хассәләри арасындакы ганунаујғунлуглар әсасында оптимал гурулуша малик јени синиф јејилмә вә сијрилмә ашгарларынын синтезинин елми әсасларыны ишләјиб һазырламышдыр. Бүтүн бунлар даһа сәмәрәли јејилмә вә сијрилмә

ашгарларынын јарадылмасынын прогнозлашдырылмасына зәмин јаратмышдыр.Апардығы тәдгигатлара әсасән о, мүәјјән етмишдир ки, күкүрдүзви бирләшмәләр арасында тииранлар ән јүксәк сиjрилмә хассәсинә, тиетанлар исә јејилмә хассәсинә маликдир.

М.Ә.Аллаһвердијев республикамызда кимја елмини халг арасында кениш тәблиғ едән кимјачылардан биридир. О, мүнтәзәм олараг “Елм вә һәјат” вә дикәр журналларда, еләчә дә “Елм”, “Халг” вә дикәр гәзетләрдә кимјаја аид популјар мәгаләләрлә чыхыш едир. Онун чохчәһәтли елми - тәдгигат ишләринин нәтичәләри 225 елми әсәрдә, о чүмләдән 4 китабда вә 65 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентдә өз әксини тапмыш, 50-дән чох мәгаләси исә Русија, Естонија, Латвија, АБШ вә Түркијәдә нәшр едилмишдир. Тииранлара даир ичмал мәгаләси “Успехи химии” т.59, с,705-737 (1990) журналында чап олунмуш вә она “Химическаја Ентсиклопедија” (М, 1992, т.3, с. 371-372) вә дикәр журналларда истинад едилмишдир.

Онун күкүрдүзви бирләшмәләрин синтези, хассәләри вә онларын ашгар кими тәдгигинә даир 60 мә`рузәси бејнәлхалг вә республика конгрес, симпозиум вәконфрансларында сәсләнмишдир. Онун рәһбәрлији алтында I елмләр доктору вә 7 елмләр намизәди јетишмишдир.

Професcор М. Ә.Аллаһвердијев елми-тәдгигат ишләрини апармагла јанашы, БДУ-да “Үзви кимјанын синтези үсуллар” ихтисас курсундан мүһазирәләр охумуш, диплом ишләринә рәһбәрлик етмишдир. 1996-97-чи илләрдә БДУ-да, 1998-чи илдә исә Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетиндә Дөвләт Имтаһан комиссијасынын сәдри олмушдур. Һазырда о, РФ “Јуждаг” Бејнәлхалг Университетинин Бакы филиалында педагожи фәалијјәтини давам етдирир.

О, 1991-чи илдән АКИ, БДУ, Нефт-Кимја Просесләри Институтунда вә 1997-чи илдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын нәздиндә елмләр доктору дәрәчәси верән Ихтисаслашдырылмыш Елми Шурасынын вә 1992-чи илдән Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлији нәздиндәки кимја

фәнни үзрә Ваһид Елми Методик Шурасынын үзвүдүр.О, 1996-97-чи илләрдә Азәрбајҹан Республикасы Президенти јанында Тәләбә Гәбулу Үзрә Дөвләт Комиссијасы нәздиндә кимја фәнни үзрә семинарын иштиракчысы олмуш вә онун тәртиб етдији тестләр сон илләрдә кечирилмиш тест имтаһанларында истифадә едилмишдир.

Профессор М.Ә.Аллаһвердијев елми-тәдгигат ишләриндә әлдә етдији наилијјәтләрә көрә Д.И.Менделејев адына РКЧ-нин, республика “Билик” ҹәмијјәтинин Фәхри Фәрманлары илә тәлтиф едилмишдир.

М.С.АЛОСМАНОВ

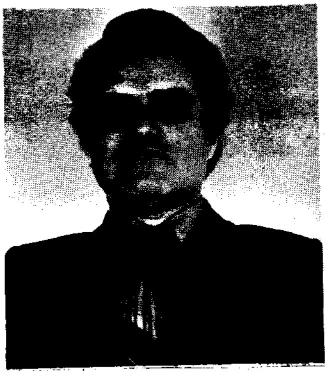

Мирәли Сејфәддин оғлу Алосманов 1939-чу ил апрел ајынын 5-дә Ағсу рајонунун Наваһы кәндиндә анадан олмушдур. 1959-чу илдә Ағсу рајон орта мәктәбини битирмишдир. О, һәмин илдә М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1965-чи илдә ә'ла гијмәтләрлә баша вурдугдан сонра Сумгајыт Суперфосфат заводунда техник, мүһәндис, нөвбә рәиси, технолог вә сех рәиси вәзифәләриндә ишләмишдир.

1970-чи илдә “Гејри-үзви маддәләрин технолокијасы” ихтисасы үзрә Ленсовет адына Ленинград Технолокија Институтунун гијаби аспирантурасына гәбул олунмуш вә 1974-чү илдә профессор Б.А.Копылјовун рәһбәрлији илә Ихтисаслашмыш Елми Шурада (ИЕШ) “Ишләнмиш зәиф сулфат туршусу әсасында суперфосфат истеһсалынын технолокијасы” мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

1968-чи илдә Азәрбајҹан Дөвләт Нефт Академијасында (АДНА) ассистент, досент, профессор вә институтун

нəздиндəки елми-тəдгигат академијасынын директор мүавини вəзифəсиндə ишлəмишдир. О, 1990-чи илдə Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун ИЕШ-дə “Загафгазија тəбии сəрвəтлəринин вə сəнаје туллантыларынын истифадəси илə фосфорлу күбрəлəрин технолокијасынын ишлəнмəси вə физики-кијəви тəдгиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиə етмишдир. 1991-чи илдə гејри-үзви маддəлəрин технолокијасы ихтисасы үзрə професор адына лајиг көрүлмүшдүр. Професор М.С.Алосманов 1994-чү илдəн Түркијə Чүмһуријјəти, Кутаһја шəһəри, Думлупынар университəси, мүһəндислик факүлтəсиндə проф.– доктор вəзифəсиндə ишлəјир.

М.С.Алосманов тəрəфиндəн илк дəфə олараг əн’əнəви олмајан тəбии сəрвəтлəр вə сəнаје туллантылары əсасында фосфорлу күбрə истеһсалынын технолокијасы ишлəниб һазырланмышдыр. Нəзəри вə експериментал тəдгигатлар əсасында тəркибиндə сулфотөрəмəлəр вə ефирли бирлəшмəлəр олан ишлəнмиш дуру сулфат туршусунун тə’приринə апатитин парчаланмасы һаггында јени елми-кинетик нəтичəлəр алынмышдыр вə просесин кинетик ганунаујғунлуғу өјрəнилмишдир. Ишлəнмиш туршуларын дурулашмасы илə гəтрантипли мəһсулларын əмəлə кəлмəсинин һидролиз механизми мүəјјəн олунмушдур.

Илк дəфə олараг М.С.Алосманов тəрəфиндəн ишлəнмиш сулфат туршусунун дикəр туршу (фосфат, хлорид, нитрат) гарышыглары илə истифадəсинин мəгсəдəујғунлуғу нəзəри əсасландырылмыш вə практики тəсдиглəнмишдир. Тəркибиндə биткијə хејирли микро- вə дикəр гидаверичи елементлəри олан ишлəнмиш минерал туршу мəһлуллары əсасында алынан суперфосфат агрокимјəви гајдада јохланмышдыр. Тəдгигатлардан истифадə едəрəк јени күбрəлəрин (тəркибиндə Mg, Mn, Cu, B, Zn, J, V вə с.) алынмасы физики-кимјəви əсасландырылмышдыр. Бу нəтичəлəр гејри-үзви маддəлəрин технолокијасы үчүн мə’лумат характери дашыјыр вə мүəллифлик шəһадəтнамəси илə мүдафиə олунур. 1982-чи илдə

бејнәлхалг сәркидә (Москва шәһәри “Кимја-82”) тәклиф олунан суперфосфат истеһсалы јүксәк елми-техники сәвијјәсинә көрә дипломла тәлтиф олунмушдур.

Профессор М.С.Алосмановун рәһбәрлији илә АДНА-да 7 аспирант, намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмиш вә һалһазырда исә бир нечә аспирант елми-тәдгигат јолуну мүвәффәгијјәтлә давам етдирирләр.

М.С.Алосмановун елми вә педагожи фәалијјәти 4 монографијада, 2 дәрс вәсаитиндә, 140-дан чох елми мәгаләдә, о чүмләдән 40-дан чох мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

1980-чи илдә “кимја сәнајесинин ә’лачысы” дөш нишаны илә тәлтиф едилиб.

И.Ә.АСЛАНОВ

Исфәндијар Әли оғлу Асланов 1931-чи илдә Кәнчәдә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1938-45-чи илләрдә Кәнчә шәһәр 7 сајлы мәктәбиндә једдиллик тәһсил алмышдыр. 1947-чи илдә Кәнчә Тибб Техникумуну битирмишдир. 1950-чи илдә Һ.Зәрдаби адына Кәнчә Дөвләт Педагожи Институтунун (КДПИ) кимја тәбиәт факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1954-чү илдә ораны битирмишдир. 1954-58-чи илләрдә КДПИ-дә лаборант вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1958-61-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспиранты олмушдур. 1961-64-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә кичик, 1964-66-чы илләрдә исә бөјүк елми ишчи кими фәалијјәт көстәрмишдир. 1967-чи

илдән КДПИ-нин "Кимја" кафедрасында досент, 1968-72-чи илләрдә "Үзви кимја" кафедрасынын мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1972-74-чү илләрдә Казан Дөвләт Университетиндә докторант олмушдур. 1974-91-чи илләрдә КДПИ-нин елми ишләр үзрә проректор, 1991-92-чи илләрдә "Кимја" кафедрасынын профессору кими фәалијјәт көстәрмишдир. 1993-чү илдән "Кимја вә тәбиәтшүнаслыг" кафедрасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир. Һәмин кафедранын нәздиндә олан проблем лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1962-чи илдә "Керманиум вә силисиумсахлајан асетилен спиртләринин синтези вә чеврилмәләри саһәсиндә тәдгигат" мөвзусунда "Елементүзви бирләшмәләр" ихтисасы үзрә намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Кимја вә тәбиәтшүнаслыг" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор И.Ә.Аслановун әсас елми истигамәти тәркибиндә силисиум, керманиум вә галајсахлајан бирли, икили вә үчлү асетилен, диасетилен вә етилен сырасы спиртләрин, тиофеноллар илә гаршылыглы реаксијасы вә онларын мүхтәлиф туршулара ефирләшмәси вә дикәр чеврилмә мәһсулларынын хассәләринин тәдгигинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән синтез едилмиш бирләшмәләрин биоложи активлији, коррозијаја гаршы инһибитор вә полимерләшмәдә мономер кими тәдгиг едилмиш вә мүсбәт нәтичәләр әлдә едилмишдир. Апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 100-дән чох елми әсәрдә, 4 дәрс вәсаити вә методик көстәришдә, о чүмләдән 12 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 8 нәфәр елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор И.Ә.Асланов бир сыра Бејнәлхалг, Үмумиттифаг вә республика симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән Франсанын Бордо шәһәриндә Бејнәлхалг симпозиумда (1968), асетилен кимјасына даир VI Үмумиттифаг Бакы конф-

рансында (1979), Казанда кечирилән дојмамыш бирләшмәләрин кимјасына даир конфрансда (1986) вә с. иштирак етмишдир.

О, дәфәләрлә Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлијинин вә ректорлуғун Фәхри Фәрманларыны вә тәшәккүрүнү алмышдыр.

А.А.АХУНДОВ

Ариф Ағамәммәд оғлу Ахундов 1934-чү ил ијулун 4-дә Товузда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1942-чи илдә Товуз шәһәр А.С.Пушкин адына орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1952-чи илдә күмүш медалла битирмишдир. 1952-57-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсиндә охумушдур. Һәлә БДУ-нун бешинчи курсунда охујаркән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Институтуна ишә көтүрүлмүш, әввәлчә лаборант, сонра исә баш лаборант вә кичик елми ишчи вәзифәсини тутмушдур. 1959-чу илдә бир сыра елми-тәдгигат институтлары бирләшдириләрәк Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институту (НКПИ) јарандығына көрә о, һәмин институтда лабораторија мүдиринин мүавини вәзифәсинә кечирилмишдир. 1964-74-чү илләрдә кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләрини тутмушдур. 1974-чү илдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин тәчрүби-сынаг заводунун мәркәзи лабораторијасынын мүдири тә'јин едилмишдир. О, бу вәзифәдә өмрүнүн сонуна кими ишләмишдир.

1964-чү илдә "Трансформатор јағы дистиллатынын тәркибинә дахил олан карбоһидрокенләрин оксидләшдирил-

мəсиндəн нафтен вə јағ сырасы туршуларынын синтези" мөвзусунда намизəдлик, 1979-чу илдə исə "Каталитик оксидлəшмə јолу илə Бакы нефтлəринин орта фраксијаларындан синтетик нафтен туршуларынын алынмасы реаксијасынын тəдгиги вə технолокијасынын ишлəнмəси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиə етмишдир.

А.А.Ахундовун апардығы елми-тəдгигатларын нəтичəсиндə нефт мəншəли нафтен карбоһидрокенлəринин нафтен туршуларына каталитик оксидлəшмəси просеси ишлəниб һазырланмыш, реаксијаја тə'сир едəн амиллəрə əсасəн онун кинетикасы вə механизми өјрəнилмишдир. Просеси лајиһəлəшдирмəк үчүн илкин мə'луматлар топланмыш, онун технолокијасы ишлəниб һазырланмыш вə сəнаје мигјасында сынагдан кечирилмишдир. Онун апардығы елми-тəдгигатларын нəтичəлəри 1 монографијада, 80 елми əсəрдə, о чүмлəдəн 10 мүəллифлик шəһадəтнамəсиндə вə 6 патентдə (АБШ, Инкилтəрə, Јапонија, Алманија, Румынија, Југославија) өз əксини тапмышдыр. О, 3 елмлəр намизəди һазырламышдыр.

А.А.Ахундов МДБ өлкəлəриндə кечирилəн Үмумиттифаг конфранс вə симпозиумларда, һəмчинин кечмиш сосиалист өлкəлəринин Бејнəлхалг Нефт-Кимја симпозиумунда мə'рузə илə чыхыш етмишдир.

Ариф мүəллим 1983-чү илдə мајын 20-дə 49 јашында вахтсыз һагг дүнјасына говушмушдур.

Д.Ә.АШУРОВ

Дурсун Әһмәд оғлу Ашуров 1941-чи ил нојабрын 27-дә Күрчүстан Республикасы, Болниси рајонунун Ашағы Гошакилсә кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. Сәккизиллик тәһсилини Гошакилсә кәндиндә, орта тәһсилини исә 1958-чи илдә гоншу Сарачлы кәндиндә алмышдыр. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин ахшам шө`бәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1964-чү илдә битирмишдир. 1964-68-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспирантурасында охумушдур. Әмәк фәалијјәтинә 1959-чу илдә башламыш вә әввәлчә Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда лаборант, сонра исә Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә вә онун Сумгајыт филиалында кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1977-чи илдән е'тибарән педагожи ишә кечәрәк Азәрбајчан Сәнаје Институтунда баш мүәллим, досент вә профессор вәзифәләриндә ишләмишдир. Һазырда һәмин институтда "Кимја просесләринин технолокијасы" кафедрасынын профессорудур.

1970-чи илдә "2-Әвәзли битсикло-(2,2,1)-һептен-5-ләрин епоксидләшдирилмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Дојмамыш бирләшмәләрин хлорид туршусу мәһлулунда електрокимјәви хлорһидринләшмәси" мөвзусунда "Електрокимја истеһсалы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә "Електрокимја истеһсалынын технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Д.Ә.Ашуровун әсас елми истигамәти бир сыра

алитсиклик вә тсиклик сырасы епоксид бирләшмәләрин игтисади вә техники чәһәтдән даһа сәмәрәли үсулларынын ишләниб һазырланмасы вә һәмчинин еколожи таразлығын позулмасына гаршы тәдбирләр планынын һазырланмасындан ибарәтдир. Онун тәрәфиндән кимја сәнајесинин туллантысы олан абгаз хлорид туршусунун електрокимјәви үсулла бир сыра моно- вә диен карбоһидрокенләрин бирләшдирилмәси јолу илә хлорһидридринләр алынмышдыр. О, пропилен оксиди истеһсалында хаммал кими ишләдилән хлор әвәзинә абгаз хлорид туршусундан истифадә едилмәси технолокијасыны ишләјиб һазырламышдыр. Онун тәрәфиндән епихлорһидрин вә глисерин истеһсалында истифадә едилән дихлорглисеринһидринин електрокимјәви үсулла алынмасы просесинин сәнаједә тәтбиг едилмәси тәклифи верилмишдир. Ишләјиб һазырладығы просесләр Сумгајыт "Үзви синтез" ИБ-дә јарымсәнаје гурғусунда 25 килоампер күчүнә малик биполјар електролиз гурғусунда сынагдан кечирилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 100-ә гәдәр елми әсәрдә, о чүмләдән 18 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 1 Британија патентиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Д.Ә.Ашуровун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 1970-чи илдән бәри епоксид бирләшмәләр, хлорүзви бирләшмәләринин синтези, үзви маддәләрин електрокимјасы вә електрокимја үзрә мүтәмади кечирилән 20-дән чох Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конгрес, симпозиум вә конфрансларда кениш кимјачы күтләсинин нәзәринә чатдырылмышдыр.

Ә.И.БАБАЈЕВ

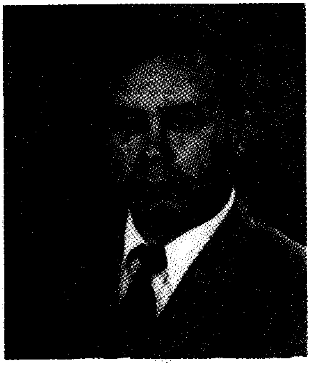

Әбүлфәз Исмајыл оғлу Бабајев 1947-чи ил сентјабрын 20-дә Шәрур рајонунун Гарабағлар кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1955-чи илдә Гарабағлар кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1966-чы илдә онбиринчи синфи битирмишдир. 1966-72-чи илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсиндә али тәһсил алараг, кимјачы-мүһәндис-технолог ихтисасына јијәләнмишдир.1972-чи илдән тә'јинатла Синтетик Каучук заводунда лаборант-стажор кими ишә башламышдыр.1984-чү илдән заводун Баш мүһәндиси вәзифәсиндә ишләјир.

1980-чи илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Изобутилен-изопрен сополимерләринин оксикен тәркибли мономерләрлә модификасијасы" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Пиролиз мәһсулларынын сәнаје технолокијасы илә ајрылмасы вә тәмизләнмәсинин елми әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1994-чү илдә Бејнәлхалг Мүһәндисләр Академијасынын мүхбир үзвү, Нју-Јорк Елмләр Академијасынын һәгиги үзвү, 1996-чы илдә исә Бејнәлхалг Мүһәндисләр Академијасынын академики сечилмишдир.

1980-чи илдән башлајараг Азәрбајчан Нефт Академијасында, Бакы Дөвләт Университетиндә вә Азәрбајчан Сәнаје Институтунда педагожи фәалијјәт көстәрир. Азәрбајчан ЕА-нын Кимја Технолокијасы Нәзәри Проблемләри Институтунун нәздиндә алимлик дәрәчәси верән Ихтисаслашмыш Елми Шуранын вә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат "Олефин" Институтунун Елми Шурасынын үзвүдүр.

Ә.И.Бабајевин елми-тәдгигат ишләри республикамызда вә кечмиш ССРИ мәканында илк дәфә олараг јүксәк тәмизлик дәрәчәсинә малик диен мономерләри, онларын әсасында нитрил латексләринин фасиләсиз истеһсал технолоқијасы, јүксәк кејфијјәтли бутадиен-стирол каучуку, бутил каучук, полиизобутилен еластомерләри, онларын әсасында композисија материалларынын истеһсал просесләринин ишләниб һазырланмасына һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин пиролиз просеси вә пиролиз мәһсулларынын тәдгиги, республиканын нефт е'малы вә нефт-кимја истеһсалатларында истифадә олунан хаммалын дәрин е'малы саһәсиндә прогрессив техноложи просесләрин вә автоматик идарәетмә системләринин тәдгиги вә тәтбиги саһәсиндә кениш елми-тәдгигатлар апарылмышдыр. Онун ишләјиб һазырладығы просесләр әсасында Рјазан (РФ) вә Шаулјај (Прибалтика) шәһәрләриндә полимер өртүк композисија материалларынын истеһсалы һәјата кечирилмишдир. Республикамызда хүсуси тә'јинатлы латекс истеһсалынын јени технолоқијасы ишләниб сәнајејә тәтбиг олунмуш вә Чернобыл гәзасынын арадан галдырылмасы ишинә көмәк үчүн һәмин мәһсулдан мин тонларла истеһсал олунуб гәза рајонуна көндәрилмишдир.

Онун билаваситә елми-техники рәһбәрлији алтында республикамызын игтисадијјатынын инкишафында әһәмијјәтли јер тутан нефт-кимја комплексинин хаммал мәнбәји олан вә бир сыра гијмәтли мәһсуллар истеһсал етмәјә имкан верән ЕП-300 комплекси тикилиб истифадәјә верилмишдир. Сон илләрин ирәли чыхардығы базар игтисадијјаты шәраитиндә "Синтез-каучук" заводунун мәһсулларынын дүнја базарына чыхмасыны тә'мин етмәк үчүн онун елми ахтарышлары сајәсиндә ики јени мәһсулун-мүтләг изопропил спиртинин вә мүтләг диизопропил ефиринин сәнаје мигјасында истеһсал технолоқијасы һазырланмыш вә истеһсалата тәтбиг едилмишдир. Бунунла республикамызын сәнајесинин јени инкишаф мәрһәләсинин – јүксәк тәмизлијә малик, Бејнәлхалг тәләбләрә чаваб верән мәһсуллар истеһсалы мәрһәләсинин әсасыны гојмушдур.

О, əсасəн, Русија АБШ, Иран, Түркијə, Италија. Алманија, Чехословакија вə б. өлкəлəрдə нəшр олунмуш 230-дан чох елми əсəрин о чүмлəдəн 100-дəн чох мүəллифлик шəһадəтнамəсинин вə патентлəрин мүəллифидир. Онун рəһбəрлији илə 3 елмлəр намизəди һазырланмышдыр. Бирқə мүəллифлији илə али мəктəб тəлəбəлəри үчүн 3 методик көстəриш вə бир хемотолокија терминлəр лүғəти чап олунмушдур.

Ə.И.Бабајев дəфəлəрлə Бејнəлхалг конгрес вə симпозиумларда, о чүмлəдəн Каучук – 89 Бејнəлхалг конгресиндə (Прага,1989), Бејнəлхалг IЕнержи, еколокија вə игтисадијјатI конфрасында (Бакы,1995), II Бејнəлхалг Нефт–Кимја конфрансында (Бакы 1996), Катализ үзрə Бејнəлхалг симпозиумда (АБШ,1996), IV Түркдилли дөвлəтлəр Полимер симпозиумунда (Истамбул,1996) III Бејнəлхалг Нефт-Кимја Конфрансы (Бакы1997), Алманија-Азəрбајчан бирқə Нефт-Кимја конфрансы (Бакы 1998), V тəбии газларын конверсијасы (Италија 1998) иштирак етмиш вə мə’рузə илə чыхыш етмишдир.

Ф.Р.БАБАЈЕВ

Фикрəт Рзагулу оғлу Бабајев 1943-чү ил мартын 7-дə Бакыда гуллугчу аилəсиндə анадан олмушдур. 1950-60-чы иллəрдə Бакы шəһəр 134 сајлы мəктəбдə орта тəһсил алмышдыр. 1966-чы илдə Бакы Дөвлəт Университетинин (БДУ) кимја факүлтəсини Ленин тəгаүдү илə битирмиш вə факүлтə Елми Шурасынын гəрары илə "Гејри-үзви кимја" кафедрасы үзрə аспирантураја гəбул олунмушдур. Аспирантураны битирдикдəн сонра һəмин кафедрада 1978-чи илə гəдəр ассистент вə досент вəзифəлəриндə ишлəмишдир. 1978-93-чү иллəрдə "Нефт-

кимјасы" кафедрасында досент вә профессор вәзифәләриндә ишләмишдир. 1974-77-чи илләрдә БДУ кимја факүлтәсинин деканы, 1987-90-чы илләрдә исә БДУ һазырлыг шө'бәсинин деканы вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1990-91-чи илләрдә Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назиринин биринчи мүавини, 1991-92-чи илләрдә Азәрбајчан Техники Университетинин (АзТУ) Бејнәлхалг вә Игтисади Әлагәләр үзрә проректору олмуш, 1992-чи илдән индијә гәдәр исә АзТУ-да "Кимја" кафедрасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1970-чи илдә кимја елмләри намизәди дәрәчәси алмаг үчүн "Азәрбајчан дәниз јатаглары нефтләринин микроелементләри" мөвзусунда намизәдлик, 1986-чы илдә исә "Чәнуби-Хәзәр чөкәклији јатаглары орта плиосен нефтләринин кеокимјасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк кеолокија-минералокија елмләри доктору елми дәрәчәсини алмышдыр. 1988-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ф.Р.Бабајевин елми-тәдгигат ишләринин нәтичәсиндә нефтин һетерокен компонентләринин кеокимјасы кими јени елми истигамәт јарадылмышдыр. Онун елми-педагожи фәалијјәти 3 монографија, 5 дәрслик вә дәрс вәсаитиндә, 120-дән чох елми әсәрдә өз ифадәсини тапмышдыр. Елми әсәрләри МДБ өлкәләриндә вә Чехословакија, Австралија, Алманија, Мачарыстан, Болгарыстан кими харичи өлкәләрдә нәшр едилмишдир.

Онун ахтарышларынын нәтичәләри дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конфранс вә симпозиумларда, о чүмләдән Бејнәлхалг "Петролкеохим-79" (Алманија), "Петролкеохим-82" (Болгарија) вә кечмиш ССРИ мәканында мә'рузә едилмишдир.

Профессор Ф.Р.Бабајев 1994-чү илдән Америка Нефтчи-кеологлар Ассосиасијасынын үзвүдүр вә Бејнәлхалг "Азәрбајчан кеологу" адлы елми бүллетенин баш редакторудур. О, Чехословакија (1973), Југославија (1975), Мачарыстан (1976, 1981), Полша (1978), Алманија (1979, 1996), Болгарыстан

(1982), Норвеч (1991), Иран (1992), Түркијә (1992) вә АБШ (1994) кими өлкәләрдә елми е'замијјәтләрдә олмушдур.

Профессор Ф.Р.Бабајев 1971-чи илдә "Азәрбајчан дәниз јатаглары нефтләринин микроелементләри" мөвзусундакы ишләринә көрә елм вә техника саһәсиндә Азәрбајчан комсомолу мүкафатына, 1992-чи илдә исә "Азәрбајчан Республикасы әмәкдар али мәктәб ишчиси" адына лајиг көрүлмүшдүр.

1973-чү илдән 1979-чу иләдәк Азәрбајчан ЕА вә Азәрбајчан ЛККИ МК јанында кәнч алимләр вә мүтәхәссисләр шурасынын сәдри вә ҮИЛККИ МК јанында кәнч алимләр вә мүтәхәссисләр шурасынын үзвү олмушдур.

1974-чү илдән 1978-чи иләдәк Азәрбајчан ЛККИ МК үзвү олмушдур.

ҮИЛККИ XVII (1974), Азәрбајчан ЛККИ XXIX (1974) вә XXX (1978) гурултајларына нүмајәндә сечилмишдир.

1974-чү илдә Совет-Америка кәнчләринин III көрүшүндә совет нүмајәндә һеј'әтинин үзвү олмушдур.

М.Б.БАБАНЛЫ

Мәһәммәд Баба оғлу Бабанлы 1952-чи ил јанварын 22-дә Саатлы рајонунда мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. Сәккизиллик тәһсилини Саатлы рајонунда алдыгдан сонра, 1968-чи илдә Ағстафа 24 сајлы орта мәктәби күмүш медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1973-чү илдә фәргләнмә диплому илә битирдијинә көрә "Физики кимја" кафедрасында аспирантураја дахил олмаг үчүн факүлтә Елми Шурасы тәрәфиндән она зәманәт

верилмишдир. 1973-77-чи илләрдә аспирантурада охудуғу мүддәтдә "TL2CIV - B2III C3VI системләринин фаза таразлыглары вә термодинамик хассәләри" мөвзусунда диссертасија јеринә јетирмиш вә 1977-чи илдә Беларусија Дөвләт Университетиндә (Минск шәһәри) мүдафиә етмишдир. 1974-83-чү илләрдә БДУ-нун "Физики кимја" кафедрасында кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1983-89-чу илләрдә "Физики кимја" кафедрасынын әввәлчә мүәллими, сонра исә досенти вәзифәсинә сечилмишдир. 1988-чи илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин ИЕШ-дә "Таллиумун үчлү јарымкечиричи халкокенидләринин алынмасынын физики кимјәви әсаслары вә термодинамикасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

1990-94-чү илләрдә М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун "Физики кимја" кафедрасында профессор ишләмишдир, 1994-чү илдә исә "Үмуми вә гејри-үзви кимја" кафедрасына мүдир сечилмиш вә индијә кими һәмин вәзифәдә ишләјир. 1992-94-чү илләрдә БДУ- нун ахшам вә гијаби тәһсил үзрә проректору вәзифәсиндә чалышмышдыр.

Профессор М.Б.Бабанлы физики-кимјәви анализ, гејри-үзви системләрин термодинамикасы вә материалшүнаслыг саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. О, үчлү вә даһа мүрәккәб гејри-үзви, о чүмләдән јарымкечиричи системләрин фаза таразлығынын вә термодинамики хассәләринин гаршылыглы әлагәләндирилмиш тәдгиги үчүн јени расионал јахынлашма тәклиф етмишдир. Јахынлашма чәрчивәсиндә о, компонентләрдән биринин парсиал молјар кәмијјәтләри вә системин һал диаграмы әсасында аралыг фазаларын интеграл термодинамик функсијаларынын һесабланмасынын чидди термодинамик үсулуну вермишдир. Онун тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш комплекс јахынлашма 100-ә јахын үчлү вә даһа мүрәккәб системә тәтбиг едилмиш вә 200-дән артыг јарымкечиричи халкокенид бирләшмәси синтез едилмиш, онларын физики-

кимјəви, о чүмлəдəн термодинамик функсијалары банкы јарадылмышдыр. Алынмыш термодинамик нəтичəлəр чохлуғу үчлү халкокенид бирлəшмəлəр үчүн дүнја елми əдəбијјатында топланмыш мə'луматын 70%-ни тəшкил едир вə мүхтəлиф мə`лумат китабларына дахил едилмишдир. Онун елми вə педагожи фəалијјəти 2 монографија, 2 дəрслик, 2 методик вəсаит вə 280 елми əсəрдə өз əксини тапмышдыр. О, 1 елмлəр доктору, 14 елмлəр намизəди јетишдирмишдир.

Профессор М.Б.Бабанлы Бејнəлхалг вə Республика елми конфрансларында 100-ə гəдəр елми мə'рузə илə чыхыш етмишдир. 1995-чи илдəн башлајараг онун рəһбəрлији илə һəр ил "Физики – кимјəви анализ вə гејри-үзви материалшүнаслыг" мөвзусунда республика сəвијјəсиндə елми конфранс кечирилир. О, 1989-91-чи иллəрдə ССРИ Елмлəр Академијасынын "Јени конструксија материаллары" Елми – Координасија Шурасынын Загафгазија үзрə јеканə үзвү вə Шуранын рекионал елми семинарынын рəһбəри олмушдур.

Профессор М.Б.Бабанлы республиканын елми-ичтимаи һəјатында да фəал иштирак едир. О, 1992-чи илдəн БДУ Ихтисаслашмыш Елми Шурасынын вə Азəрбајчан Тəһсил Назирлији нəздиндə кимја фəнни үзрə Ваһид Елми-Методик Шуранын үзвүдүр. 1995-чи илдəн БДУ-нун Баш елми катибидир. 1993-чү илдəн Азəрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын кимја үзрə Експерт Шурасынын үзвү вə сəдр мүавини олмушдур вə 1997-чи илдəн һəмин Шуранын сəдридир. Тəһсил ислаһаты илə əлагəдар Тəһсил Назирлији Дөвлəт Тəһсил Стандарты Һазырлајан комиссијасынын үзвү вə онун "Кимја" бөлмəсинин рəһбəридир.

И.Л.БАҒБАНЛЫ

ИскәндәрЛәтиф оғлу Бағбанлы 1894-чү илин октјабрын 19-да Шәки шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. Ибтидаи тәһсилини Шәкидә алмышдыр. 1913-20-чи илләрдә Шәки ипәкәјиричи фабрикиндә фәһлә ишләмишдир. 1920-чи илдә фәһлә факүлтәсиндә тәһсилини давам етдирмиш вә ејни заманда ибтидаи мәктәбдә дәрс демишдир. 1924-чү илдә али тәһсил алмаг үчүн Бакы шәһәринә, Азәрбајчан Педагожи Институтунун тәбиәтшүнаслыг бөлмәсинә е'зам едилмишдир. Институту битирдикдән сонра Ләнкәран Педагожи Техникумуна мүәллим көндәрилмиш вә орада 1930-чу иләдәк ишләмишдир. 1930-34-чү илләрдә Бакы Дәнизчилик Техникумунда, гырмызы дәмирчи фабрик-завод мәктәбиндә мүәллимлик етмиш вә ејни заманда Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Институтунун "Аналитик кимја" кафедрасында лаборант вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1934-37-чи илләр Азәрбајчан кеолокија идарәсиндә кимјачы-аналитик, Дәнизчилик вә Сәнаје техникумларында исә мүәллим вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1937-40-чы илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) "Аналитик кимја" кафедрасында, 1941-47-чи илләрдә исә Азәрбајчан Дөвләт Тибб Университетинин "Үмуми кимја" кафедрасында ассистент вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1942-чи илдән Азәрбајчан Сәнаје Институтунун "Үмуми кимја" кафедрасында, 1944-59-чу илләрдә БДУ-нун "Аналитик кимја" вә "Гејри-үзви кимја" кафедраларында досент вәзифәсиндә ишләмишдир.

1933-чү илдән өмрүнүн ахырынадәк кечмиш ССРИ Елмләр Академијасы Азәрбајчан Физики Кимја Институтунда, 1959-чу илдән Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда лаборант, кичик елми ишчи вә 1946-чы илдә исә

“Аналитик кимја” лабораторијасыны тәшкил едәрәк 1974-чү иләдәк онун мүдири олмушдур. О, 1942-чи илдә “Натриум-сулфид вә магнезиум оксид алмаг мәгсәди илә астраханитин тәбии газла редуксијасы” мөвзусунда намизәдлик, 1960-чы илдә исә “Аммониум тетрароданодиаминхромиатын надир вә әлван металларын аналитик кимјасына тәтбиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1961-чи илдә “Аналитик кимја” ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор И.Л.Бағбанлынын елми-тәдгигат ишләри әсасән республика минерал хаммалынын кимјәви е’малы вә мүрәккәб тәркибли нүмунәләрдә (минераллар, сулар, сүхурлар, әринтиләр вә с.) надир вә әлван металларын тә’јин үсулларынын ишләниб һазырланмасы истигамәтиндә апарылмышдыр. Онун тәрәфиндән јанғын әлејһинә истифадә етмәк үчүн алунитдән алүминиум сулфат алынмышдыр. Республиканын кимја вә јејинти сәнајесинин тәләбини өдәмәк үчүн Нахчыван даш дузунун тәмизләмә технолокијасы, еләчә дә, рәнксиз пәнчәрә шүшәси алмаг үчүн Абшерон кварс гумунун зәнкинләшдирилмә технолокијасы ишләнмишдир. Натриум-сулфид вә магнезиум оксид алмаг үчүн астраханити тәбии газла редуксија едилмишдир. II Дүнја мүһарибәси илләриндә гијмәтли катализатор олан ванадиум 5-оксиди алмаг үчүн сулфат туршусу заводу туллантылары үзәриндә елми-тәдгигат ишләри апармышдыр. Онун тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш гравиметрик, сонралар исә амперометрик, потенсиометрик вә фотометрик үсулларын көмәји илә мис, күмүш, гызыл, синк, кадмиум, таллиум, бисмут, никел, кобалт, палладиум, платин вә дикәр елементләрин чох дәгиг, експрес вә һәссас тә’јин үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Онун ишләјиб һазырладығы күмүш, ванадиум, мис, бор, кадмиум, манган вә дикәр елементләрин тә’јини үсуллары халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәләриндә кениш истифадә олунур.

Профессор И.Л.Бағбанлынын елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 4 дәјәрли монографијада, 175 елми әсәрдә өз

әксини тапмышдыр. О, республикамызда аналитик кимја мәктәби јарадан кимјачылардан биридир. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 15 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Онун әмәји һөкумәт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмиш вә Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени (1951), "Гафгазын мүдафиәси уғрунда" (1944), "Фәдакар әмәјә көрә" (1945) медаллары илә тәлтиф олунмушдур.

Искәндәр мүәллим 1974-чү ил феврал ајынын 28-дә вәфат етмишдир.

Р.Ә.БАҒЫРОВ

Рүстәм Әбилфәз оғлу Бағыров 1935-чи ил декабрын 31-дә Чәлилабад рајонунда анадан олмушдур. 1944-54-чү илләрдә орта тәһсили алдыгдан сонра, 1954-чү илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (АСИ) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1959-чу илдә АСИ-ни битирдикдән сонра 1959-65-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда, 1965-чи илдән "Азәригаз" Сәһмдар чәмијјәтинин Лајиһә Институтунда "Газларын вә маје карбоһидрокенләрин кимјәви е'малы" лабораторијасында бөјүк елми ишчи, шө'бә мүдири вә 1973-чү илдән бу күнә кими һәмин лабораторијанын мүдири ишләјир. 1965-чи илдә "Тәбии вә нефт газларынын кимјәви е'малы" мөвзусу үзрә намизәдлик, 1989-чу илдә исә "Мүрәккәб тәркибли тәбии" вә нефт газларынын адсорбсија, хроматографија вә каталитик үсулларла комплекс е'малы мөвзусунда докторлуг диссертасијаны мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә профессор адына лајиг

көрүлүбдүр. 1995-чи илдән Бејнәлхалг Екоенеркетика Академијасынын академикидир.

Професор Р.Ә.Бағыров јаначағын вә газларын кимјәви технолокијасы, кимја технолокијасынын просесләри вә апаратлары саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. Онун тәрәфиндән сәнаје типли хроматографија просесинин нәзәри әсаслары ишләниб һазырланмыш вә она мүвафиг гурғу Азәрбајчан Газ е'малы заводунда тикилмишдир. О, Орта Асија, Оренбург вә башга газ јатагларында газларын күкүрдлү бирләшмәләрдән тәмизләнмәси просесинин елми әсасларыны һазырламыш вә просесә ујғун бир нечә сәнаје гурғусу тикилиб ишә салынмышдыр. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин күкүрдлү газларын тәркибиндә олан һидрокен-сулфиддән сәрбәст күкүрдүн алынма просеси үчүн јени катализатор вә адсорбент јарадылмыш вә сәнаједә тәтбиг едилмишдир. О, республикамызын тәбии сеолитләри әсасында јүксәк кејфијјәтли адсорбентләр вә катализаторларын алынмасы просесләринин елми әсасларыны ишләјиб һазырламышдыр. Онун һазырладығы адсорбентләр Өзбәкистан, Түркмәнистан газ јатағларында, Оренбург газ е'малы заводунда, Украјнанын газ-нәгл Истеһсалат Бирлијиндә, республикамыз Газ е'малы вә Јодбром заводларында тәтбиг олунмушдур. Катализаторларын көмәји илә газларын метил спиртинә, пропан вә бутаны исә ароматик карбоһидрокенләрә чеврилмә просесләри ишләниб һазырланмыш вә сынагдан кечирилмишдир. Полимер лифләрин воситәси илә тәбии вә нефт газларынын тәркибиндән һелиумун чыхарылмасы просеси ишләниб һазырланараг Оренбург газ заводунда сынагдан кечирилмишдир. Сон илләрдә онун әсас елми фәалијјәти республикамызда һасил едилән газларын нәглә һазырланмасы, газ иткиләри мәнбәјинин тә'јин едилмәси вә газ иткиләринә гаршы мүбаризә үсулларынын ишләниб һазырланмасына һәср едилмишдир. О, јухарыда гејд едилән елми-тәдгигатлары өзүндә әкс етдирән 1

монографија, 5 китабча вә 200-дән артыг елми әсәрин, о чүмләдән 5 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Ирагда, Иранда вә Һиндистанда патентләнмиш ишләри вар.

О, 40-дан артыг Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг сәвијјәли конгресс вә симпозиумларда мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

Профессор Р.Ә.Бағыровун тәбии вә газ саһәсиндәки апардығы елми-тәдгигат ишләринә көрә һөкумәт тәрәфиндән әмәји јүксәк гијмәтләндириләрәк 1974-чү илдә "Газ сәнајеси ә'лачысы", 1970-чи вә 1978-чи илләрдә ики дәфә "ССРИ ихтирачысы", 1985-чи илдә "ССРИ газ сәнајесинин фәхри ишчиси" адларына лајиг көрүлмүшдүр. Һәмчинин о, "Әмәк икидлијинә көрә", "Әмәк ветераны" медаллары вә Азәрбајчан Республикасынын Фәхри Фәрманы илә тәлтиф олунмушдур.

1982-чи илдә о, Өзбәкистан Республикасынын "Мүбарәк" газ комплексинин сәнаје мигјасында мәнимсәнилмәсинин нәтичәләринә әсасән ССРИ Назирләр Советинин Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

Дәфәләрлә Ихтисаслашмыш Елми Шураларын вә Азәрбајчан Президенти јанындакы Али Аттестасија Комиссијасынын үмуми техники вә кимја експерт шураларынын үзвү сечилмишдир (1993-1998). ССРИ ЕА-нин "Адсорбсија", Загафгазија республикаларынын "Адсорбсија вә хроматографија" Елми Шураларынын вә ССРИ Газ сәнајесинин "Газларын нәглә һазырланмасы вә е'малы" үзрә елми-техники шуранын үзвү сечилмишдир (1980-1990).

Алманија вә Болгарыстанда мүтәхәссис кими елми е'замијјәтдә олмушдур.

М.Р.БАЈРАМОВ

Муса Рза оғлу Бајрамов 1938-чи ил мартын 4-дә Кәдәбәј рајонунун Сөјүдлү кәндиндә анадан олмушдур. 1945-55-чи илләрдә Сөјүдлү кәнд орта мәктәбиндә онииллик тәһсил алмышдыр. Орта тәһсил алдыгдан сонра истеһсалатда ишләмиш вә ејни заманда 1956-59-чу илләрдә Бакы Кимја Технолокија Техникумунда охумушдур. 1959-чу илдә техникуму фәргләнмә диплому илә битирмиш вә һәмин илдә Бакы Д Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. БДУ-нун сон курсларында охујаркән Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтунда вә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) лаборант вә мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1965-чи илдә НКПИ-нин гијаби аспирантурасына дахил олмуш вә 1968-чи илдә "Орто- вә пара- изопропенилфенолларын каталитик синтези вә бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1969-чу илдә БДУ-нун кимја факүлтәсинин "Нефт- кимјасы вә кимја-технолокијасы" кафедрасына мүсабигә јолу илә досент сечилмишдир. 1974-чү илдә һәмин кафедранын мүдири сечилмиш вә индијә кими о вәзифәдә ишләјир. 1984-чү илдә "Изопропенилфеноллар вә онларын ефирләри – полифунксионал мономерләрин синтези вә чеврилмәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1985-чи илдә "Нефт кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор М.Р.Бајрамов алкенилфеноллар, полифунксионал мономерләрин синтези вә онларын әсасында реаксијајакирмә габилијјәтинә малик олигомер вә полимерләрин

алынмасы, һәмчинин јүксәксилисиумлу сеолитләр үзәриндә карбоһидрокенләрин каталитик пиролизи саһәсиндә елми тәдгигатлар апарыр. О, илк дәфә олараг винил -, изопропенилфеноллар кими полифунксионал мономерләрин һомокен вә һетерокен системләрдә синтезини ишләјиб һазырламыш вә онлар әсасында јени нәсил дојмамыш фенол-формалдеһид олигомерләринин, јени синиф реаксијаја габил соолигомер вә сополимерләрин синтезинин елми әсасларыны ишләјиб һазырламышдыр. Онун синтез етдији соолигомер вә сополимерләр әсасында одадавамлы композисија материаллары, јүксәк кејфијјәтли лак өртүкләри вә изолјасија материаллары алынмышдыр. Дојмамыш фенол-формалдеһид гатраны әсасында алынан ВК–50 јапышганы авиасијада тәтбиг олунмушдур. Онун рәһбәрлији илә надир–торпаг елементләри вә кечид материаллары илә модификасија едилмиш јүксәксилисиумлу сеолитләр үзәриндә каталитик пиролиз просеси апарылмыш вә термики пиролиз просесинин температуруну 200-250°С азалтмагла гијмәтли С2 – С4 олефинләринин чыхымыны артырмаға мүвәффәг олунмушдур.

Профессор М.Р.Бајрамовун елми–педагожи фәалијјәти 100 елми мәгаләдә, 40 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 2 монографија вә бир сыра методик вәсаитләрдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 12 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, Алманија, Канада, Чехословакија, Мачарыстан вә МДБ өлкәләриндә кечирилән симпозиум вә конфрансларда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. Һәмин өлкәләрин елми мәркәзләри илә елми әлагә сахлајыр.

Ә.Ә.БАХШИЗАДӘ

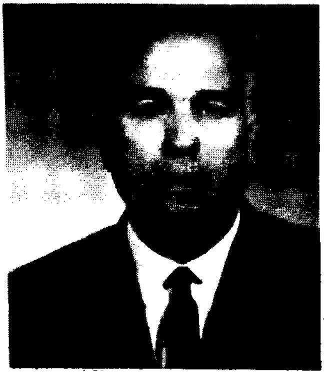

Әмир Әлимәммәд оғлу Бахшизадә 1915-чи ил февралын 2-дә Бакыда анадан олмушдур. 1928-чи илдә једдииллик мәктәби битирәрәк Н.Нәриманов адына Сәнаје Техникумуна гәбул олмуш вә ораны 1933-чү илдә битирмишдир. 1932-чи илдә Лөкбатан нефт мә'дәнләриндә әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. 1934-39-чу илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә али тәһсил алдыгдан сонра, Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда ишләмишдир. 1941-46-чы илләрдә һәрби хидмәтдә олмушдур. 1952-чи илдә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтуна директор тә'јин едилмишдир. 1963-76-чы илләрдә һәмин институтда елми ишләр үзрә директор мүавини, 1986-чы илдән исә лабораторија мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир.

1952-чи илдә "Бензолун олефинләрлә һетерокен алкилләшмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1968-чи илдә исә "Ароматик бирләшмәләрин јүксәктәмизлијә малик олефинләрлә бәрк туршу катализаторларынын иштиракы илә алкилләшмәси реаксијаларынын тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1971-чи илдә "Нефт–кимјасы вә нефт-кимјәви синтез" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Ә.Ә.Бахшизадәнин әсас елми истигамәти ароматик карбоһидрокенләрин алкилләшмә просесләринин тәдгиги вә катализаторларын сынагдан кечирилмәсиндән ибарәт олмушдур. Онун тәрәфиндән "Нижнекамскнефтехим" Истеһсалат Бирлији чох тоннажлы етилбензолун истеһсалы сәнаје мигјасында һәјата кечирилмишдир. Апардығы елми–тәдгигат ишләринин нәтичәләри 2- монографијада, 100-дән чох елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији алтында

10 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, бир сыра бејнәлхалг вә үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән 1969-чу илдә Мачарыстанда кечирилән макромолекулјар кимјасы үзрә Бејнәлхалг симпозиумда иштирак етмишдир.

Профессор Ә.Ә.Бахшизадә 1968-чи илдә Совет мүтәхәссисләринин груп рәһбәри кими Алманијада, 1972-чи илдә ССРИ Нефт-Кимја Сәнајеси Назирлијинин нүмајәндә һеј'этинин үзвү кими Финландијада е'замијјәтдә олмушдур.

О, 1981-чи илдә ССРИ Назирләр Советинин мүкафатына лајиг көрүлмүшдүр. "Гырмызы Улдуз" ордени, "Алманија үзәриндә гәләбәјә көрә", "Јапонија үзәриндә гәләбәјә көрә" медаллары илә тәлтиф олунмушдур.

Әмир мүәллим 1995-чи ил декабрын 15-дә вәфат етмишдир.

М.З.БЕЛЕНКИЈ

Михаил Залманович Беленкиј 1890-чы ил декабрын 13-дә Беларусија Республикасы Мокилјов губернијасында гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1917-чи илдә Каменксдә кимназијаны битирдикдән сонра, Харков Университетинин физика-ријазијјат факүлтәсинин кимја бөлмәсинә дахил олмушдур. 1919-чу илдә аиләсинин Јекатеринслава көчмәси илә әлагәдар олараг, Јекатеринслав Университетинин физика-ријазијјат факүлтәсинин кимја бөлмәсинә гәбул олунмушдур. 1923-чү илдә ораны битирмиш вә Кимја кафедрасында аспирантурада сахланылмышдыр. М.З.Беленкиј аилә вәзијјәти илә әлагәдар 1923-чү илдә Бакы шәһәриндә фәһлә факүлтәсиндә кимја мүәллими вәзифәсиндә ишә башламышдыр. 1930-чу илә гәдәр һәмин вәзифәдә ишләмиш вә 1936-чы илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасына

(АДНА) даими ишә кечмишдир. О, әввәлчә мүәллим ишләмиш, 1930-чу илдән исә ССРИ Елмләр Академијасынын (ЕА) гәрары илә она диссертасија мүдафиә етмәдән кимја елмләри намизәди елми дәрәчәси верилмишдир. 1947-чи илдә ССРИ ЕА-нын Физики-Кимја Институтунун Елми Шурасында "Кечид елементләрин оксидләри саһәсиндә тәчрүби тәдгигатлар" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1948-чи илдә професcор ады верилмишдир.

Профессор М.З.Беленкиј 1960-70-чи илләрдә АДНА-нын "Физики кимја" кафедрасынын мүдири, һәјатынын сонуна кими һәмин кафедрада профессор-мәсләһәтчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. Институтда ишләдији илләрдә о, бир сыра елми мәгаләләр јазмыш, 10 елмләр намизәди, 2 елмләр докторунун елми мәсләһәтчиси олмушдур. Онун елми-педагожи фәалијјәти Фәхри Фәрманла гијмәтләндирилмишдир.

Профессор М.З.Беленкиј 1975-чи илдә Бакы шәһәриндә вәфат етмишдир.

И.Б.БӘХТИЈАРОВ

Ихтијар Бәһрәм оғлу Бәхтијаров 1949-чу ил ијунун 17-дә Ағчәбәди рајонунун Јени Гарадолаг кәндиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1966-чи илдә Ағдам шәһәр 5 сајлы орта мәктәбин 11-чи синфини битирмишдир. 1968-чи илдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1972-чи илдә исә али тәһсилини баша вурмушдур. Тә'јинат илә 1972-75-чи илләрдә Чәлилабад рајонунун Аллар кәнд орта мәктәбиндә ихтисасы үзрә мүәллим ишләмишдир. 1975-чи

илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) аспирантурасына гәбул олунмушдур. Һәмин институтда мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1996-чы илдән индијә гәдәр Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-нын "Гејри-үзви маддәләрин термодинамикасы" лабораторијасында апарычы елми ишчиси вәзифәсиндә ишләјир.

1980-чи илдә "Надир-торпаг елементләринин окситиогаллатларынын вә -индатларынын синтези вә физики-кимјәви тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1995-чи илдә исә "Лантаноидләрин мүрәккәб оксисулфидләринин әмәлә кәлмәсинин вә фаза чеврилмәләринин гурулуш кимјәви әсаслары" мөвзусунда "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1988-чи илдә "Бөјүк елми ишчи" елми адыны алмышдыр.

И.Б.Бәхтијаровун әсас елми истигамәти гурулуш кимјасы бахымындан кимјәви гаршылыглы тә'сирин характерини нәзәрә алмагла лантаноидләрин мүрәккәб оксисулфидләринин әмәлә кәлмәсинин вә фаза чеврилмәләринин идарә олунмасынын елми әсасларынын өјрәнилмәсиндән ибарәтдир. О, мүәјјән етмишдир ки, лантаноидләрин бүтүн мүрәккәб оксисулфидләри перитектик реаксијалар васитәсилә әмәлә кәлир. Перитектик бирләшмәләрин гурулушу илә онларын парчаланмасындан әмәлә кәлән фазаларын гурулушу арасында садә планлы реконструксија әлагәси илә јанашы, онларын бир-биринә чеврилмәсинин асанлашдыран атомларын коллектив чүзи сүрүшмә механизми дә олмалыдыр. Перитектик бирләшмәләрин вә онларын парчаланмасы заманы әмәлә кәлән бәрк фазаларын гурулушлары арасында белә бағлылыг онлардан биринин гурулушу мә'лум олдугда, о бирисинин гурулушу һаггында габагчадан мүәјјән фикир сөјләмәјә имкан верир. Онун тәрәфиндән лантаноид оксисулфидләринин алынмасы үчүн јени үсул тәклиф едилиб вә алынмыш бәрк мәһлуллардан бири катодолүминисент материалы кими ишләнә билмәси төвсијә едилмишдир. О, апардығы елми-

тәдгигат ишләрин нәтичәләрини 3 китабчада, 72 елми әсәрдә, о чүмләдән 3 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә әкс етдирмишидир. Рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

И.Б.Бәхтијаров бир сыра Бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларда; Прага (Чехославакија,1985), Москва (1989), Рома (Италија,1990), Булдер (АБШ, 1991), Кенуја (Италија,1994), Крадо (Италија,1994) иштирак етмишдир.

1988-чи илдә "Республика халг маарифи ә'лачысы" адына лајиг көрүлмүшдүр.

Ә.А.БӘШИРОВ

Әнвәр Ағамирзә оғлу Бәширов 1920-чи илдә Салјан шәһәриндә анадан олмушдур. 1934-чү илдә Салјанда орта мәктәби битирмишдир. Әввәлчә Педагожи Техникуму битирмиш, сонра исә индики Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) тәбиәт факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. 1941-чи илдә АПИ-ни битирдикдән сонра II Дүнја мүһарибәсиндә иштирак етмиш вә 1945-чи илдә орду сыраларындан тәрхис олунмушдур. 1947-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) аспирантурасына дахил олмуш вә 1949-чу илдә "100-120°С-дә гајнајан пиролиз нефт фраксијасынын кимјәви тәркибинин тә'јини" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1949-чу илдән БДУ-нун "Аналитик кимја" кафедрасында баш мүәллим, 1965-чи илдән исә досент вәзифәсиндә ишләмишдир. 1986-чы илдән өмрүнүн сонунадәк һәмин кафедранын профессору олмушдур. 1983-88-чи илләрдә БДУ-нун кимја факүлтәсинин деканы вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1972-чи илдә "Бә'зи үзви реактивләрин вә онларын III груп елементләри, кобалт, никел вә мислә комплексләринин спектрофотометрик тәдгиги" мөвзусунда докторлуг ишини мүдафиә етмиш вә бәзи субјектив сәбәбләрдән тәсдигини ала билмәмишдир.

Профессор Ә.А.Бәширов 70-дән артыг елми мәгаләнин, дәрс вәсаити вә методик көстәришин мүәллифидир. О, аналитик кимјаја аид бир нечә дәрслији рус дилиндән ана дилимизә тәрчүмә етмишдир.

О, "Гырмызы Улдуз" ордени вә бир сыра медалларла тәлтиф олунмушдур.

Әнвәр мүәллим 1991-чи илдә вәфат етмишдир.

Ј.М.БИЛАЛОВ

Јашар Маһмуд оғлу Билалов 1936-чы ил сентјабрын 29-да Шәкидә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1945-чи илдә Шәки шәһәри 2 сајлы орта мәктәбинә дахил олмуш вә ораны 1955-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1957-чи илдә тәһсилини давам етдирмәк үчүн М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Зәриф Кимја-Технолокија Академијасы (МДЗКТА) "Полимерләрин технолокијасы" факүлтәсинә көчүрүлмүшдүр. 1961-чи илдә һәмин институтда тәһсилини баша вурдугдан сонра, Бакы шин заводунда нөвбә рәиси вәзифәсиндә ишләмишдир. МДЗКТА-нин Елми Шурасынын зәманәти илә 1962-чи илдә һәмин институтун аспирантурасына гәбул олмуш вә ораны 1965-чи илдә битирмишдир. 1965-чи илдән индијә кими Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын "Јүксәкмолекуллу

Бирләшмәләринин (ЈМБ) технолокијасы" кафедрасында баш мүәллим (1965-67), досент (1967-86) вәзифәләриндә ишләмишдир. 1972-чи илдән һәмин кафедраја рәһбәрлик едир.

1965-чи илдә М.В.Ломоносов адына МДЗКТА-да "Протектор резинләри тәркибинин онларын хассәләринә тә'сиринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1986-чы илдә исә һәмин Академијанын Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Етилен-пропилен еластомерләринин модификасијасы вә онларын әсасында композисијаларын алынмасы" мөвзусунда "Каучук вә резин технолокијасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1986-чы илдән "ЈМБ кимјасы" ихтисасы үзрә профессордур.

Профессор Ј.М.Билаловун елми-тәдгигат ишләринин әсас истигамәти үмуми тә'јинатлы сәнаје каучукларынын, бутадиен-стирол каучукунун модификасијасы вә онларын әсасында јүксәк долдурулмуш мүхтәлиф мәгсәдли композисијаларынын алынмасыдыр. Онун модификасија саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләри маје вә бәрк фазада үмуми тә'јинатлы каучукларын модификасија үсулларынын механизмини арашдырмаға вә сәнаје үчүн әһәмијјәтли олан модификасија сечмәјә имкан вермишдир. Ән'әнәви е'мал технолокијасы илә полимерләрин е'малы заманы онларын фазалараралы әлавәләрлә модификасијасы тәклиф едилмиш вә бу үсул бир нечә илдир ки, сәнаједә тәтбиг едилир. Фазалараралы әлавәләр кими функсионал полимерләр вә олигомерләр сечилиб тәклиф едилмишдир. Ј.М.Билалов тәрәфиндән модификасија олунмуш полимерләр вә олигомерләр әсасында полимер материаллары олан иондәјишдиричи гәтранларын, коррозијаја гаршы өртүкләр вә јапышдырычы композисијаларын алынмасы тәдгиг едилир. Һазырда онун рәһбәрлији илә полимер гарышыгларындан јени хассәләрә малик полимер системләринин хассәләринин өјрәнилмәси вә тулланты полимерләрин тәкрар е'малы заманы модификасијасы саһәсиндә тәдгигатлар апарылыр.

Профессор Ј.М.Билаловун апардығы елми-тәдгигат ишләринин вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 7 дәрс вәсаитиндә, 250-дән чох елми әсәрдә, о чүмләдән 40 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 4 патентдә (Русија, Италија, Түркијә, Алманија) өз әксини тапмышдыр. О, јүксәкихтисаслы кадрларын јетишдирилмәсинә хүсуси диггәт јетирәрәк, 1 елмләр доктору, 17 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Ј.М.Билалов 1990-чы илдән Русијада кечирилмиш 4 конфрансда, 1 Бејнәлхалг симпозиумда, Түркијәдә кечирилмиш 2 симпозиумда, Азәрбајчанда кечирилмиш 3 Бејнәлхалг конфрансда иштирак етмиш вә дәрин мәзмунлу мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

О, 1969-70-чи илләрдә Италијанын көркәмли алими, Нобел мүкафаты лауреаты Ч.Наттанын дә'вәти илә Милан Политехник Институтунда е'замијјәтдә олмушдур. 1981-чи илдә кечмиш ССРИ-нин "Фәхри кимјачысы" адына лајиг көрүлмүшдүр.

С.Б.БИЛАЛОВ

Сәид Билал оғлу Билалов 1941-чи ил февралын 12-дә Губа рајонунун Сөһүб кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. Орта мәктәби Губа рајонунда битирдикдән сонра, ики ил истеһсалатда чалышмышдыр. 1959-65-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин әјани шө'бәсиндә тәһсил алмышдыр. 1963-чү илдән Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда лаборант вә мүһәндис вәзифәсиндә ишләмишдир. 1965-чи илдән индијә гәдәр јени јарадылмыш Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ)

баш мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1990-чы илдән орада апарычы елми ишчи вәзифәсиндә чалышыр.

1965-69-чу илләрдә Азәрбајчан ЕА АКИ аспирантурасында охумушдур. 1972-чи илдә “n – Метоксифенолун азотлу вә күкүрдлү бирләшмәләринин синтези вә онларын реактив јанаҹағына ашгар кими тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә “Мүасир реактив тәјјарә јаначаглары үчүн јүксәк температурда ишләјән антиоксидләшдиричи ашгарларын синтези вә онун елми әсасларынын тәдгиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

С.Б.Билаловун әсас елми-тәдгигат ишләри тәркибиндә азот, күкүрд вә фосфор сахлајан үзви бирләшмәләрин вә онларын метал төрәмәләринин вә комплекс бирләшмәләринин синтезинә һәср олунмушдур. Онун тәрәфиндән илк дәфә бир молекулада ики аксептор групу вә һидроксил групу сахлајан аминоспиртләрдә, алкоксиаминоспиртләрдә вә алкилтиоспиртләрдә молекуллар арасы вә молекулдахили һидрокен рабитәләринин (OH...N, OH...S, OH...O, OH...р) мөвчудлулуғу ИГ-спектроскопија үсулу илә тәдгиг едилмишдир. О, апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә антиоксидләшдиричи, коррозија, јејилмә вә түстү әлејһинә ашгарлар алмыш вә онларын гурулушлары илә тә’сир еффектлији арасындакы гаршылыглы асылылығы мүәјјән етмишдир. Сәид мүәллимин сәсдән ити сүр’әтлә учан мүасир реактив тәјјарәләр вә ракетләр үчүн јүксәк температурада ишләјә билән јаначаглар үчүн полифунксионал ашгарын јарадылмасы саһәсиндә апардығы тәдгигатлар хүсуси әһәмијјәтә маликдир. Бу мәгсәдлә садә технолокија илә ашгар алмыш вә онун әсасында вә учуз јол илә РТ вә Т-6 маркалы јаначаглар һазырланмыш вә кечмиш ССРИ Дөвләт комиссијасынын сынагларындан мүвәффәгијјәтлә чыхмышдыр О, һәмчинин Т-1, ТС-1, Т-7 вә Т-8В маркалы тәјјарә јаначагларынын, бензинләрин вә дизел јаначагларын кејфијјәтини јахшылашдыран ашгарларын синтези вә тәдгиги саһәсиндә дә тәдгигатлар апармышдыр. О, Т-10 вә Т-6 маркалы

ракет јаначагларынын истисмар кејфијјәтләрини јахшылашдыран јени нөв ашгарлар тәклиф етмиш, сынагдан кечирмиш вә јүксәк нәтичәләр алмышдыр. Онун синтез етдији јени кимјәви реакент дәмир филизи мә'дәнләриндә, әринтиләрдә, сәнаје вә металлуркија мүәссисәләриндә хүсусилә танк, трактор, комбајн вә машынгајырма сәнајесиндә онларла ән ири сәнаје вә һәрби објектләрдә експрес метод кими металларын тә'јининдә јүксәк кејфијјәтли аналитик реакент кими тәтбиг едилир.

Онун тәрәфиндән апарылан тәдгигатларын нәтичәләри 200 елми әсәрдә, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 2 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

С.Б.Билалов елми-тәдгигат иши јанашы 30 илә јахын педагожи иш илә дә фәалијјәт көстәрир. 1994-чү илдән Азәрбајчан Техники Университетинин (АзТУ) "Дахили јанма мүһәррикләри вә автотракторлар" кафедрасынын профессору вәзифәсиндә ишләјир.

О, дәфәләрлә Үмумиттифаг конфрансларында вә Бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларда, о чүмләдән 1990-чы илдә Кијев шәһәриндә кечирилән VII Үмумдүнја нефт-кимја симпозиумунда, I вә II Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансында (1994,1996), Еколокија вә игтисадијјат үзрә I вә II Бејнәлхалг симпозиумларда чыхыш етмишдир.

О, елм вә техниканын јениликләрини халг арасында кениш тәблиғинә көрә 2 дәфә кечмиш ССРИ "Билик" вә 2 дәфә республика "Билик" чәмијјәтләринин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф олунмушдур. Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Чәмијјәтинин дипломуну алмышдыр. Она 1993-чү илдә академик Ј.Мәммәдәлијев адына мүкафатын лауреаты ады верилмишдир. "Әмәк ветераны" медалы илә тәлтиф олунмушдур. 1993-чү илдән АзТУ-да олан Ихтисаслашмыш Елми Шурасынын үзвүдүр.

А.Ә.БҮНИЈАТ-ЗАДӘ

Ајдын Әли оғлу Бүнијат-задә 1933-чү ил апрелин 10-да Кәнчәдә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1941-52-чи илләрдә Бакы шәһәри 44 сајлы орта мәктәбдә охумушдур. 1952-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1957-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә индики Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтуна (АДЕТОИ) ишә дахил олмуш вә лаборантдан институтун директору вәзифәсинә јүксәлмишдир. 1957-62-чи илләрдә лаборант, баш техник, мүһәндис вә баш мүһәндис вәзифәләриндә, 1962-96-чы илләрдә "Полиамерләшмә" лабораторијасынын рәһбәрлик етмишдир. 1990-91 вә 1995-96-чы илләрдә АДЕТОИ-нун елми ишләр үзрә директор мүавини, 1991-93-чү илләрдә исә директор вәзифәсиндә ишләмишдир.

1962-чи илдә "Оксихром катализатору үзәриндә етиленин олефинләрлә сополимирләшмәси" мөвзусундакы намизәдлик, 1970-чи илдә исә "Модификасија едилмиш оксихром катализаторун иштиракы илә кичикмолекуллу олефинләрин вә диен карбоһидрокенләринин һомополимерләшмәси вә сополимерләшмәси просесинин комплекс тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1974-чү илдә "ЈМБ кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор А.Ә.Бүнијат-задәнин елми тәдгигатлары мә'лум гурулуша малик ЈМБ-нин алынмасы үчүн полимерләшмәдә истифадә олунан јүксәк дәрәчәдә тәмизлијә малик мономерләр, полиолефинләрин гурулуш хассәләри, е'малы вә тәтбиги, мә'лум хассәләри олан полимерләрин синтези үчүн јени модификасија олунмуш сәнаје катализаторларын алынмасы, ЈМБ-ин молекул күтләләринин вә гурулуш хүсусијјәтләринин

тәдгиг етмәк үчүн јени јүксәк кејфијјәтли методларын вә чиһазларын һазырланмасы саһәсиндәки фундаментал истигамәтли тәдгигатлары әһатә едир. О, алфа-олефинләрин һомополимерләшмәси вә сополимерләшмәси, полиолефин вә стирол полимерләриндән кениш чешиддә мәһсулларын синтезинин техноложи просесләри саһәсиндә кениш тәдгигат ишләри апармышдыр. Онун апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә јүксәк сыхлыға малик полиетилен вә онун дикәр алфа-олефинләрлә әмәлә кәтирдији сополимерләрин истеһсал технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә институтун тәчрүбә сехиндә һәјата кечирилмишдир. Етилен илә бутен-1-ин сополимерини синтез етмәк үчүн бифунксионал катализатор ишләниб һазырланмышдыр. Бу исә СБ -1-ин тәчрүби-сәнаје истеһсалынын јаратмаға көмәк етмишдир. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин гејри-үзви долдуручуларын көмәји илә чалаг полимерләринин вә чохкомпонентли системләр әсасында композисија материалларын алынмасы саһәсиндә вә онларын халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәләриндә тәтбигинә даир ишләр хүсуси әһәмијјәт кәсб едир.

Ајдын мүәллимин педагожи фәалијјәти дә чохчәһәтлидир. О, 60-чы илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында (АДНА) үмуми кимја технолокијасындан мүһазирәләр охумушдур. 70-чи илләрдә БДУ вә Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја факүлтәләриндә дәфәләрлә Дөвләт имтаһан комиссијаларына сәдрлик етмишдир. 80-чи илләрдә о кечмиш ССРИ Нефт-Кимја Сәнајеси Назирлијинин (НКСН) Ихтисасартырма Институтунда ЈМБ кимјасы вә технолокијасындан мүһазирәләр охумушдур.

Профессор А.Ә.Бүнијат-задәнин апардығы елми тәдгигатларын нәтичәләри 400 елми әсәрдә, о чүмләдән 2 монографијада, 60 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 4 патентдә өз ифадәсини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 32 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, АДЕТОИ-нин кимја вә техника елмләр намизәдлик дәрәчәләри елми адыны верән Ихтисаслашмыш Елми Шуранын сәдри вә бир сыра башга хүсуси шураларын үзвү олмушдур.

А.Ә.Бүнијат-задә республикада вә һәмчинин Бејнәлхалг симпозиумларда, конфрансларда дәфәләрлә чыхыш едәрәк Азәрбајчанда полиолефинләр саһәсиндә јарадылмыш елмин әсасларынын үстүнлүјүнү көстәрмишдир. 1986-чы илдә Румынијада елми е'замијјәтдә олмушдур.

Професcор А.Ә.Бүнијат-задәнин елми хидмәтләри дөвләт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндириләрәк, "Шәрәф нишаны" ордени, "Әмәк рәшадәтинә көрә" медалы, "ССРИ НКСН-нин ә` лачысы" дөш нишаны вә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин медаллары илә тәлтиф едилмишдир.

А.Ә.Бүнијат-задә 1996-чы ил мартын 21-дә гәфләтән вәфат етмишдир

А.Ә.ВЕРДИЗАДӘ

Аллаһверди Әмәнуллаһ оғлу Вердизадә 1914-чү ил мајын 2-дә Чәбрајыл рајонунун Солтанлы кәндиндә кәндли аиләсиндә доғулмушдур. 1930-чу илдә Фүзули шәһәриндә II дәрәчәли мәктәби битирмиш вә һәмин илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) тәбиәт – ријазијјат факүлтәсинин кимја – биолокија шө'бәсинә дахил олмушдур. 1933-чү илдә АДПУ-ну битирдикдән сонра, республикамызын бә'зи рајонларынын орта мәктәбләриндә мүәллим ишләмишдир. Сонралар Азәрбајчан Сәнаје Институтунда (АСИ) ассистент вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1941-42-чи илләрдә II Дүнја мүһарибәсинин иштиракчысы олмушдур. 1943-чү илдә ордудан тәрхис олундугдан сонра АСИ-дә өз ассистентлик фәалијјәтини давам етдирмишдир.

А.Ә.Вердизадә 1945-чи илдә кимја елмләри намизәди елми дәрәчәсини алмаг үчүн "Јодун үзви һәллედичиләринин тәтбиги илә дәмирин јодометрик тә'јини" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. О, 1946-чы илә гәдәр АСИ-дә, 1947-чи илдән өмрүнүн сонуна гәдәр елми-педагожи фәалијјәти АДПУ-да кечмишдир. 1953-59-чу илләрдә исә әвәзчилик үзрә Елми-Тәдгигат Бәрпаедичи Чәрраһијјә вә Ортопедија Институтунун биокимја лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1959-64-чү илләрдә АДПУ-нун "Үмуми кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмиш, 1965-чи илдә А.Ә.Вердизадә "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә елмләр доктору алимлик дәрәчәси алмаг үчүн "Јодометријанын перјодат үсулу" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору алимлик дәрәчәсини алмышдыр. 1966-чы илдә исә она профессор ады верилмишдир.

Профессор А.Ә.Вердизадә илк дәфә 1969-чу илдә АДПУ-нун тарихиндә "Аналитик вә физики кимја" кафедрасыны тәшкил етмиш вә өмрүнүн сонуна гәдәр она рәһбәрлик етмишдир. Онун аналитик кимја саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләри әсасән 2- истигамәтдә апарылмышдыр. Әсас елми истигамәти аналитик кимјаја перјодато-јодометрик анализ . үсулунун кәтирилмәси олмушдур. Икинчи истигамәт исә фотометрик анализдә бә'зи d кечид елементләрин амин – роданид комплексләри.

О, бә'зи елементләрин јодометрик тә'јининдә су илә гарышмајан үзви һәллედичиләрин тә'сирини өјрәнмишдир. Бунунла да мис, дәмир, натриум, молибден, никел, кобалт, галај вә с. елементләрин мигдари тә'јини үсулларыны ишләјиб һазырламышдыр. Маддәләрин мигдари тә'јини перјодат үсулу илә әсасән үч истигамәтдә – перјодат мәһлулунун бирбаша вә тәрсинә титрләнмәси, елементләрин перјодат шәклиндә

чөкдүрүлмәси вә үзви маддәләрин перјодатометрик титрләнмәси истигамәтиндә тәдгиг едилмишдир. Перјодат үсулунун көмәји илә галај, кадмиум, синк, гурғушун, чивә, сиркониум, никел, бисмут, таллиум, ториум, сериум, индиум, иттербиум, мис вә с. тә'јини үсуллары ишләниб һазырланмыш вә мүхтәлиф објектләрә тәтбиг едилмишдир. Чәтин һәллолан перјодатларын һәллолма габилијјәти вә һәллолма һасили тә'јин едилмиш вә перјодатометријанын дикәр проблемләри дә ишләнилмишдир.

Титан, молибден, уран вә с. тә'јини үчүн роданид вә үзви аминләр иштиракы илә ишләнмиш үсуллар мүхтәлиф сәнаје вә тәбии објектләрдә тәтбиг едилмишдир.

Профессор А.Ә.Вердизадәнин елми вә педагожи фәалијјәти 15 монографија, дәрслик, дәрс вәсаити вә елми – күтләви китабчада, 120 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Аллаһверди мүәллим 1973-чү ил сентјабрын 24-дә вәфат етмишдир.

Н. А. ВЕРДИЗАДӘ

Наилә Аллаһверди гызы Вердизадә 1945-чи ил мајын 10-да Бакыда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1952-чи илдә Бакы шәһәр 36 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә кетмиш вә ораны битирдикдән сонра 1962-67-чи илләрдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) кимја – биолокија факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. О, АДПУ-ну фәргләнмә диплому илә битирдикдән сонра "Үмуми кимја" кафедрасында ассистент вәзифәсиндә

ишләмәк үчүн сахланмышдыр. 1970-73-чү илләрдә АДПУ-да вә М.Әзизбәјов адына Азәрбајчан Нефт-Кимја Институтунда ишләмишдир. 1973-76-чы илләрдә АДПУ-нун "Аналитик вә физики кимја" кафедрасында баш мүәллим, 1976-чы илдән индијә кими һәмин кафедранын мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

О, 1970-чи илдә "Гәләви торпаг металларынын перјодатлары таллиумун тә'јининдә бир реакент кими" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Фотометрик анализдә d – кечид металларын амин-роданид комплексләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә елмләр доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1986-чы илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Н.А.Вердизадәнин елми-тәдгигат објекти комплекс бирләшмәләрин тәдгиги вә онлар әсасында метал ионларынын тә'јининин јүксәк һәссаслыға вә сечичилијә малик спектрофотометрик методларын ишләнмәси вә јахын хассәли елементләрин бир-бириндән ион-мүбадилә усулу илә ајрылмасыдыр. Онун әсас елми истигамәти d – кечид елементләрин тәркибиндә азот вә күкүрд сахлајан лигандларла әмәлә кәтирдикләри комплексләрин спектрофотометрик тәдгиги вә аналитик тәтбигидир. Апардығы систематик тәдгигатлар әсасында мүәјјән етмишдир ки, титан (III, IV), ванадиум (II, IV, V), ниобиум (V), тантал (V), молибден (V), волфрам (V), уранил иону, дәмир (III), никел (II), кобалт (II), бисмут (III), мис (II) роданид вә ја 6, 7-ди (роданометил)-бензо-1,4-диоксан, 2-окси-5-һалокентиофенол вә һидрофоб үзви аминләрлә јахшы екстраксија олунан, һәссаслығына вә сечичилијинә көрә ејни лигандлы комплексләрдән үстүн олан мүхтәлиф лигандлы комплекс әмәлә кәтирир. Ишләнилмиш үсуллар алунит, торпаг, әринти, полад, јејинти мәһсуллары, нефт вә онун е'малы мәһсуллары кими објектләрдә һәмин елементләрин тә'јининдә јохланмышдыр. Алынмыш нәтичәләр

республикамызын вә РФ-нын бир сыра истеһсалат саһәләриндә тәтбиг едилмиш вә 11 әдәд тәтбиг актлары алынмышдыр.

Наилә ханымын елми-педагожи фәалијјәти, 15 дәрс вәсаитиндә, аналитик кимјаја даир методик вәсаитләрдә вә 148 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр.

Профессор Н.А.Вердизадә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләрини кечмиш ССРИ әразисиндә кечирилмиш бир сыра үмумиттифаг вә республика конфранс вә симпозиумларда, үмуми вә тәтбиги кимја үзрә XII Менделејев гурултајында, еколокијаја даир Русија – Америка Бејнәлхалг конгресиндә вә с. мә'рузә шәклиндә һәмкарларынын нәзәринә чатдырмышдыр.

О, даима дүнјанын көркәмли аналитик кимјачыләры илә әлагә сахлајыр вә онларла биркә елми-тәдгигат ишләри апарыр. 1978-чи илдә Чехославакија алими профессор Соммерин дә'вәти илә бир ај мүддәтиндә Брно Университетиндә олмушдур. 1981-чи илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетиндә академик И.П.Алимаринин кафедрасында үч ај мүддәтиндә ихтисас артырмышдыр.

Профессор Н.А.Вердизадәнин тәһсил системиндә јүксәкихтисаслы кадрларын һазырланмасы ишиндәки әмәји 1981-чи илдә ССРИ Али вә Орта Тәһсил Назирлији тәрәфиндән “Ишдә ә’ла мүвәффәгијјәтләр” дөш нишаны илә тәлтиф олунмушдур. О, һәмчинин 1980-чы илдә Республика Менделејев адына Кимја Чәмијјәтинин диплому илә тәлтиф олунмушдур.

Ш.С.ВӘЗИРОВ

Шамил Сүлејман оғлу Вәзиров 1942-чи ил мајын 18-дә Бакыда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. Ибтидаи тәһсилини Москва шәһәриндә, орта тәһсилини 1959-чу илдә 134 сајлы Бакы шәһәр орта мәктәбиндә баша вурмушдур. 1959-64-чү илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. 1965-чи илдән е'тибарән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) лаборант, мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1986-чы илдән индијә кими "Функсионал олигомерләр" лабораторијасынын мүдири вәзифәсини дашыјыр.

1968-чи илдә "Һетерокен каталитик синтез вә винилетилдивинилтолуолун бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1987-чи илдә исә "1,1-Диарилетилен сырасы мономерләринин вә онлар әсасында реаксијајагабил олигомерләрин синтези" мөвзусунда докторлуг диссертасија ишини мүдафиә етмишдир.

Ш.С.Вәзировун әсас елми-тәдгигат ишләри тетрафунксионал мономерләрин: дивинилтолун, n-винил-1,1-дифенилетилен, n-изопропенил-1, 1-дифенилетилен вә дикәр мономерләрин синтезинә, онларын стиролла, малеин анһидридилә соолигомерләшмә реаксијаларынын тәдгигинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән пропилен оксиди вә икиәсаслы карбон туршулары анһидридләри әсасында реаксијајагабил олигомерләрин синтезинин өјрәнилмәси саһәсиндә тәдгигатлар апарылмыш вә онларын комплекс кәрәкли физики-механики хассәләрә малик үзви-минерал композисијаларын алынмасында үзвү-бағлајычы тәркиб һиссә кими тәтбигинин мүмкүнлүјү сүбута јетирилмишдир.

Ш.С.Вәзировун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 90 елми әсәрдә, о чүмләдән 14 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. Онун рәһбәрлиҹи илә 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, АБШ, Һиндистан, Шимали Кореја, Түркијә вә МДБ өлкәләриндә кечирилән Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда мә'рузәләрлә иштирак етмишдир.

Шамил мүәллим Азәрбајчан ЕА НКПИ нәздиндә докторлуг диссертасијаларынын мүдафиәси үзрә Ихтисаслашмыш Шуранын елми катибидир.

Г.Һ.ВӘЛИЈЕВ

Гурбанһүсејн Гуламһүсејн оғлу Вәлијев 1916-чы ил сентјабрын 15-дә Бакы шәһәринин Балаханы кәндиндә анадан олмушдур. 1941-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсини битирмишдир. 1945-48-чи илләрдә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунун аспиранты олмуш, 1949-чу илдә "Сүрткү јағларына чохфунксијалы ашгарларын синтези, тәдгиги вә сынагдан кечирилмәси" мөвзусунда намизәдлик диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. 1959-чу илә гәдәр һәмин институтда мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1959-чу илдән Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда бөјүк елми ишчи ишләмиш, 1982-чи илдән исә өмрүнүн сонуна гәдәр "Коррозија инһибиторлары вә јаначаглара ашгарлар" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

1949-чу илдә "Сүрткү јағларына чохфунксијалы ашгарларын синтези, тәдгиги вә сынагдан кечирилмәси" мөвзусунда

намизәдлик, 1970-чи илдә исә "Јаначаглар үчүн ашгарларын алынмасы, сынаглары вә ашгарлар синтези үчүн хаммал кими пиролиз мәһсулларындан тсиклопентадиенин фасиләсиз ајрылмасы технолокијасынын ишләниб һазырланмасы саһәсиндә тәдгигатлар" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк техника елмләри доктору дәрәчәси алмышдыр. 1971-чи илдә Бөјүк елми ишчи вәзифәсинә кечирилмишдир.

Г.Г.Вәлијев јаначаглар үчүн јүксәкмолекуллу алканларын хлорлу төрәмәләри әсасында алифатик аминләр алмыш, онун истеһсал технолокијасыны ишләјиб һазырламыш вә сәнаједә тәтбиг етмишдир. О, кечмиш ССРИ-нин һәрби комплексинин сифариши илә икинчи е'мал мәһсуллары вә бирбаша говулма дизел дистиллатлары әсасында истеһсал олунан дизел јаначагларынын термики стабиллијини вә сетан әдәдини јүксәлтмәк үчүн јени јаначаг ашгарлары јаратмышдыр. Онун билаваситә иштиракы илә јарадылмыш чохфунксијалы коррозија инһибитору ВФИКС-82 ән сәмәрәли харичи аналоглары әвәз едәрәк Русија Федерасијасында сәнаје мигјасында истеһсал олунараг вә кениш тәтбиг едилир. Апардығы тәдгигат ишләринин нәтичәләри 110 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографијада вә 17 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

Гурбан мүәллим 1983-чү ил декабрын 26-да вәфат етмишдир.

М.Һ.ВӘЛИЈЕВ

Мәммәд Һүсејнәли оғлу Вәлијев 1943-чү ил ијунун 16-да Шәрур рајонунун Гархун кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини 1960-чы илдә Јеникичә кәнд орта мәктәбиндә баша вурмушдур. 1960-62-чи илләр Аралыг кәнд китабханасында ишләмишдир. 1962-68-чи илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокијасы факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. 1969-71-чи илләрдә индики Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Полимер Материаллары Институтунда кичик елми ишчи олмуш, 1971-74-чү илләрдә оранын аспирантурасында охумушдур. 1974-77-чи илләрдә кичик елми ишчи, 1977-82-чи илләрдә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1982-чи илдән "Полимерләрин модификаторлары" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1974-чү илдә "5-Метил-5-окси-1-һексен-3-ин вә онун төрәмәләринин диен синтези реаксијасында тәдгиги вә алынан бирләшмәләрин бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1987-чи илдә исә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Тсиклик диен вә активләшмәмиш диенофилләр иштиракы илә диен синтези" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдә Нју-Јорк ЕА-нын үзвү сечилмишдир.

Профессор М.Һ.Вәлијевин әсас елми ишләри јени полифунксионал дојмамыш бирләшмәләр вә онларын силисиум вә һалокен төрәмәләринин алынмасынын јени үсулларынын ишләниб һазырланмасына вә синтез едилмиш бирләшмәләрин

реаксијакирмә габилијјәтини тәдгиг едәрәк бир сыра ганунаујғунлуглар ашкар едилмәсинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин тсиклик диенләрлә активләшмәјән диенофилләр арасында диен синтези реаксијасынын елми әсаслары јарадылмышдыр. Тәбии вә фәрди нафтен туршуларынын мүхтәлиф ефирләри о чүмләдән мүхтәлиф дојмамыш ефирләри синтез едилмиш вә онларын хассәләри тәдгиг едилмишдир. Апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә јүксәк сәмәрәлилијә малик модификаторлар, инһибиторлар вә биоложи фәал бирләшмәләрин синтезинә мүвәффәг олмушдур.

Профессор М.Һ.Вәлијев елми тәдгигат ишләри илә јанашы 1991-чи илдән АДНА "Нефт вә газын кимјасы вә технолокијасы" кафедрасынын профессору кими педагожи фәалијјәт көстәрир. Онун елми вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 1 монографијада, 230 елми әсәрдә, о чүмләдән 65 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентиндә өз әксини тапмышдыр. О, 7 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

О, дәфәләрлә бир сыра Бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларда, о чүмләдән I Азәрбајчан-Түркијә Бејнәлхалг симпозиумунда (1991,Бакы), Карбенләрә һәср олунмуш V конфрансында (1992,Москва), реактивләрә һәср олунмуш VI - VIII конфрансларда (1993-95, Уфа, Бакы, Москва), Үзви кимјаја һәср олунмуш VIII Аврова симпозиумунда (1993, Испанија), Бром кимјасына һәср олунмуш II Бејнәлхалг симпозиумунда (1993, Исраил), Күкүрд үзви бирләшмәләрин кимјасы вә технолокијасына һәср олунмуш XIX конфрансында (1995, Иркутск-Казан), II Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансы (1996, Бакы), Башгырдыстан – Азәрбајчан Еколокија конфрансында (1996, Уфа), XXXV ИЈРАК конгреси (1996, Истанбул) вә с. конфрансларында иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Профессор М.Һ.Вәлијев 1984-85-чи илләрдә Москва шәһәриндә – Н.Д.Зелински адына Үмуми Кимја Институтунун И.Н.Назаров адына "Зәриф үзви синтез" лабораторијасында вә

1991-чи илдә бир ај мүддәтиндә Һиндистанда елми е'замиjjәтдә олмуш вә Деһли вә Бомбеј Университетләриндә, Һиндистан Кимја Технолокија (Һејдәрабад) вә Һиндистан Технолокија (Деһли) Институтларында мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

В.П.ВИСЛОВСКИ

Владислав Петрович Висловски 1949-чу ил августун 13-дә Бакыда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1966-чы илдә орта тәһсилини 23 сајлы орта мәктәбдә алмыш вә һәмин илдә дә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1971-чи илдә али тәһсил алдыгдан сонра әмәк фәалиjjәтини Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) башламышдыр. 1972-75-чи илләрдә һәмин институтунун аспиранты олмушдур. 1975-86-чы илләрдә НКПИ-дә мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1986-чы илдән Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда "Каталитик реаксијаларын механизми" лабораторијасында бөјүк вә апарычы елми ишчи вә һазырда исә һәмин лабораторијанын мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

1977-чи илдә "Пропиленин деһидроароматлашмасы вә толуолун деһидродимерләшмәси оксидләшдиричи реаксијаларында бинар оксидләрин каталитик хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1993-чү илдә исә "Карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи деһидробирләшдирилмәсиндә оксид катализаторларынын тәкмилләшмәси јолу, тә'сир

механизми вә физики-кимјәви хүсусијјәтләри" мөвзусунда "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

В.П.Висловскинин әсас тәдгигат објекти оксидләшдиричи катализ үчүн катализаторларын ишләниб һазырланмасындан ибарәтдир. Онун тәрәфиндән парафин, олефин вә алкиларомaтик карбрһидрокенләрин оксидләшдиричи деһидробирләшдирмә реаксијалары үчүн катализаторлар тәдгиг едилмиш вә ишләниб һазырланмышдыр. О, һәмчинин алкиларомaтик карбоһидрокенләринин оксидләшдиричи аммонолиз реаксијаларынын механизмини өјрәнмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 85 мәгаләдә, онлардан 18-и харичи өлкәләрдә нәшр едилмишдир. Рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

В.П.Висловски дәфәләрлә бејнәлхалг вә үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән Алманија, Полша, Мачарыстан, Белчика, Испанија вә Һиндистан кими өлкәләрдә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

З.Ш.ГАРАЈЕВ

Зәлимхан Шамил оғлу Гарајев 1929-чу ил декабрын 24-дә Газах рајонунун 2-чи Шыхлы кәндиндә дүнјаја кәлмишдир. О, һәмин кәндин орта мәктәбини битирдикдән сонра, 1947-чи илдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја-тәбиәт факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1951-чи илдә фәргләнмә диплому илә гуртармышдыр. Һәмин илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунун аспиранты олмушдур.

З.Ш.Гарајевин намизәдлик диссертасијасы дәниздә нефт чыхарылмасы илә әлагәдар олараг һәмин шәраитдә истисмарда олан бә'зи метал гурғуларынын коррозијасыны өјрәнмәк вә она гаршы мүбаризә үчүн мүәјјән мүдафиә үсулларынын ишләниб һазырланмасына һәср олунмушдур. 1955-чи илдә "Дәниз шәраитиндә семент өртүклә мүдафиә олунмуш поладын коррозијасынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди алимлик дәрәчәси адыны алмышдыр. Онун диссертасија мүддәтиндә ишләјиб һазырладығы үсул Хәзәр дәнизиндәки "Нефт дашлары"нда салынмыш естакадаларын метал дирәкләринин коррозијадан мүдафиәсиндә тәтбиг едилмишдир. 1955-69-чу илләрдә индики Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда бөјүк елми ишчи, елми катиб вә лабораторија мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. Онун сонракы елми фәалијјәти надир вә надир-торпаг елементләринин кимјасынын өјрәнилмәсинә вә онларын әсасында техниканын ән тәзә саһәләриндә тәтбиги илә мараг доғуран билән јени кимјәви бирләшмәләрин синтезинә вә тәдгигинә һәср едилмишдир. Апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә 90-дан артыг јени үчлү бирләшмәләр (АВС, А–надир-торпаг елементләри, В –галлиум, индиум, таллиум, С –күкүрд, селен, теллур) вә онларын хассәләри өјрәнилмишдир. Мә'лум олмушдур ки, бу бирләшмәләр техниканын бир сыра мүһүм саһәләриндә, хүсуси илә јарымкечиричиләр техникасында јүксәк әримә температуруна малик олан материал кими бөјүк мараг доғурур. Јухарыда гејд едилән тәдгиг ишләрини үмумиләшдирәрәк 1967-чи илдә "Бә'зи надир-торпаг елементләрин халкогаллатлары вә халкоиндидатларынын синтези вә тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1970-чи илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1969-чу илдән З.Ш.Гарајев тәдрис саһәсиндә фәалијјәт көстәрмишдир. Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Тибб Университетиндә "Кимја" кафедрасына фасиләсиз олараг 26 ил рәһбәрлик етмишдир. Бу

илләр онун фәалиjjәти билаваситә тәдрис илә әлагәдар олараг даһа мәһсулдар вә сәмәрәли олмушдур. Онун jаздығы ири һәчмли 4 дәрслик китабы хүсусилә диггәтәлаjигдир. Чүнки онун али мәктәбләр үчүн jазыб чап етдирдиjи "Гејри-үзви кимjа" дәрслиjи бу саһәдә ана дилимиздә jазылмыш илк орижинал дәрсликдир. Тибб университети тәләбәләри үчүн нәзәрдә тутулан ики һиссәдән ибарәт олан "Биогејри-үзви вә биофизики кимjа" дәрсликләри дә бу саһәдә илк китаблардыр. Чәсарәтлә демәк олар ки, бу китаблар тәдрисдә jени истигамәтин әсасыны гоjмушдур.

Профессор З.Ш.Гараjевин сонралар бир нечә монографиjасы да чапдан чыхмышдыр. О, кимjа вә дикәр елми биликләрин халг арасында тәблиғинә хүсуси диггәт jетирәрәк, бир сыра елми-популjар китаблары да jазмышдыр. Һеч дә тәсадүфи деjилдир ки, онун һәр бири елмин мүәjjән проблеминә һәср едилмиш китаблары далбадал үч дәфә кечмиш иттифаг үзрә кечирилән илин ән jахшы китаблары мүсабигәсиндә галиб олмушдур. Онун чох саjлы гәзет мәгаләләри инди һамыны дәриндән дүшүндүрән инсан вә тәбиәт проблемләринә һәср олунмушдур.

Профессор З.Ш.Гараjев дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конфрансларында Азәрбаjчан елмини лаjагәтлә тәмсил етмишдир. Онун бир сыра әсәрләри харичдә чап едилмишдир. Онун елми вә педагожи фәалиjjәти 250 елми әсәрдә, о чүмләдән 32 адда ирили – хырдалы китабда өз әксини тапмышдыр. Онун елми jарадычылығынын бир һиссәси дә елми кадрларын һазырланмасы илә бағлы олмуш, рәһбәрлиjи илә 12 аспирант вә диссертант елми дәрәчә алмаға наил олмушдур.

Зәлимхан мүәллимин чох саһәли елми-педагожи фәалиjjәти һөкумәтин диггәтиндән кәнарда галмаjараг лаjигинчә гиjмәтләндирилмишдир. О, 1981-чи илдә Азәрбаjчан ССР әмәкдар елм хадими адына лаjиг көрүлмүшдүр.

С.Ф.ГАРАЈЕВ

Сијавуш Фәрһад оғлу Гарајев 1942-чи ил апрелин 30-да Самух рајонунда һәким аиләсиндә анадан олмушдур. 1949-чу илдә Кәнчә шәһәриндәки 24 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1959-чу илдә битирмишдир. 1959-64-чү илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. 1964-67-чи илләрдә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институту вә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1967-чи илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) аспирантурасына дахил олуб, 1970-чи илдә ораны битирәрәк "Тәркибиндә хлорсахлајан асетилен спиртләри вә онларын төрәмәләри" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

С.Ф.Гарајев аспирантураны гуртардыгдан сонра АДНА-да кичик вә бөјүк елми ишчи (1970-75), кимја бөлмәсинин рәһбәри (1975-77), "Үзви кимја" кафедрасынын досенти (1979-81) вә елми ишләр үзрә проректор мүавини (1977-81) вәзифәләриндә ишләмишдир. О, 1981-чи илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Зәриф Кимја Технолокија Академијасында "Пропаркил вә һомопропаркил системләрин кимјасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1982-чи илдә исә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. Һәмин илдән индијә кими АДНА-да "Үзви кимја" кафедрасынын мүдиридир. 1988-97-чи илләрдә АДНА-да кимја-технолокијасы факүлтәсинин деканы олмуш, 1997-чи илдә исә АДНА-ја ректор тә'јин едилмишдир.

Профессор С.Ф.Гарајев зәриф үзви синтез саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун тәрәфиндән үзви синтез әсасында

јүксәк температурлу металларын коррозијасынын јени инһибиторлары, флотореакентләр, дәрман препаратлары (психотроп, шишләрә гаршы, антимикроб хассәли вә с.) кәнд тәсәррүфаты биткиләринин бој артмасынын стимулјаторлары јарадылмыш, дојмамыш һетеро-функсионал бирләшмәләрин алынма үсулларынын ишләнилмәси, гурулушунун өјрәнилмәси, кимјәви давранышынын ганунаујғунлуглары вә практики чәһәтдән дәјәрли хассәләринин ашкара чыхарылмасына гејри-ән'әнәви јанашманы дахил едән јени перспектив истигамәт инкишаф етдирилмишдир. Онун тәрәфиндән функсионал әвәзолунмуш алкинләрин каталитик чеврилмәләриндә, молекулдахили груплашмаларында јени ганунаујғунлуглар тапылмыш, молекулдахили тсикләшмәнин өзүнә мәхсус реаксијалары кәшф едилмишдир. Ендотсиклик дојмамыш кәркин һәлгәви системләрин синтези проблеминин тәчрүби експериментал јолла әсасландырылмыш һәлли принсипләри хүсуси мараг доғурур.

Профессор С.Ф.Гарајевин елми вә педагожи фәалијјәти 2 монографија, 6 дәрслик вә дәрс вәсаитиндә, 400-ә гәдәр елми әсәрдә, о чүмләдән 65 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә патентләрдә өзүнү әкс етдирир. Онун әсәрләри МДБ өлкәләриндә вә АБШ, Инкилтәрә, АФР, Јапонија, Түркијә вә дикәр харичи өлкәләрдә чап едилмишдир. Елми кадрларын һазырланмасына хүсуси диггәт јетирәрәк, 22 елмләр намизәди һазырламышдыр.

1991-чи илдә она "Фәхри кимјачы" ады верилмишдир. 1995-чи илдә профессор С.Ф.Гарајев Нју-Јорк ЕА-нын вә 1997-чи илдә Бејнәлхалг Екоенержи Академијасынын үзвү сечилмишдир.

"Интеллектуаллар арасында ким-кимдир" (Кембрич, Бөјүк Британија), Бејнәлхалг Биографик Мәркәзин XII нәшринә вә еләчә дә Америка Биографија Институтунун "5000 Дүнја Шәхсијјәтләри" адлы V нәшринә (Ралли, Шимали Каролина, АБШ) С.Ф.Гарајевин ады дахил едилмәјә лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор С.Ф.Гарајев дәфәләрлә Бејнәлхалг елми

конфранс вә симпозиумларда, о чүмләдән 1995-чи илдә Истанбулда ИЈПАК-ын тәмиз вә тәтбиги кимја үзрә XXXIV Бејнәлхалг конгресиндә Республика елмини ләјагәтлә тәмсил етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. О, һәмчинин 1972-73-чү илләрдә Һејделберг Университетиндә (АФР) елми тәчрүбә кечмишдир. 1976-чы илдә "БАСФ" фирмасынын (Лјудлигсһафен, АФР) јај мәктәбинин динләјичиси кими 1994-чү илдә хүсуси кимјәви реактивләрин синтези вә дашынмасы проблемләри үзрә мәсләһәт семинарында иштирак етмишдир. 1996-чы илдә Алман Академик мүбадилә хидмәтинин (ДААД) Гранты илә (мәгсәдјөнлү тә'минаты илә) ики ај мүддәтиндә Һамбург Университетинин ҮКИ-дә елми тәдгигатлар апармышдыр.

А.Ә.ГАСЫМОВ

Азәр Әлибала оғлу Гасымов 1942-чи ил февралын 17-дә Бакыда зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1950-чи илдә Бакы шәһәри 160 сајлы мәктәбин биринчи синфинә дахил олуб, ораны 1960-чы илдә битирмишдир. Һәмин илдә М.Әзизбәјов адына Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1965-чи илдә исә али тәһсилини баша вурмушдур. Институту битирдикдән сонра 1965-68-чи илләрдә Јени Бакы Нефтајырма заводунда мүһәндис вәзифәсиндә ишләмишдир. 1968-72-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны гуртардыгдан сонра һәмин институтун "Нефт-кимја просесләринин технолокијасы" лабо-

раторијасында ишләмишдир. 1988-чи илдән индијәдәк һәмин лабораторијанын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1973-чү илдә "Хром-калсиум-никел-фосфор катализатору әсасында н-бутиленләрин деһидрокенләшмәсиндә оксикенин сексијалы верилмәси просесинин тәдгиги вә технолокијасынын өјрәнилмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "C9H20 – C14H30 вә изоамиленләрин оксид катализаторларында деһидрокенләшмәси" мөвзусунда "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

А.Ә.Гасымовун әсас тәдгигат објекти катализаторларын һазырланмасы вә өјрәнилмәсидир. О, һетерокен катализ үзрә ихтисаслашмышдыр. Онун тәрәфиндән изоамиленин деһидрокенләшмә јолу илә изопренә чеврилмәси вә олефин карбоһидрокенләриндән хаммал кими истифадә едәрәк, сәтһи-актив маддәләрин алынмасы сәнаједә тәтбиг едилмәк үчүн тәклиф едилмишдир.

А.Ә.Гасымов 79 елми мәгаләнин мүәллифидир. Онун 22 мәгаләси харичи журналларда дәрч едилмишдир. 10 патент алмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди јетишмишдир.

О, 8 Бејнәлхалг конфрансын иштиракчысы олмушдур.

Р.М.ГАСЫМОВ

Расим Мустафа оғлу Гасымов 1935-чи ил јанварын 1-дә Бакыда һәким аиләсиндә анадан олмушдур. 1951-чи илдә Бакы шәһәр 171 сајлы мәктәби битирмишдир. 1951-57-чи илләрдә Москва Енеркетика Институтунун радиотехника факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. 1957-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунда

кичик елми ишчи кими әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. 1959-65-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1965-чи илдән Азәрбајчан ЕА М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда "Елми тәчрүбәләрин автоматлашдырылмасы" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

1962-чи илдә Москва Дөвләт Педагожи Институтунун Елми Шурасында (ЕШ) "Гаты мәһлулларын радио далғалары миллиметр диапазонунда диелектрик хассәләри вә онларын молекулјар гурулушу" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә едәрәк физика-ријазијјат елмләри намизәди елми дәрәчәсини алмышдыр. 1979-чу илдә Л.Карпов адына Елми-Тәдгигат Физики-Кимја Институтунун ЕШ-дә "Електрон һесаблама Машынлары" (ЕһМ) әсасында кимја вә кимја-технолокијасынын тәдгигатлары вә тәшкили" мөвзусунда докторлуг дисссертасијасыны мүдафиә етмиш вә техника елмләр доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1968-чи илдә бөјүк елми ишчи, 1988-чи илдә исә "Кимја технолокијасынын просес вә апаратлары" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.1996-чы илдә МДБ-үзрә Бејнәлхалг Мүһәндислик Академијасынын мүхбир үзвү, 1997-чи илдә исә АБШ-ын Нју-Јорк ЕА-нын үзвү сечилмишдир.

Профессор Р.М.Гасымовун әсас елми истигамәти автоматик системләри әсасында кимја вә кимја технолокијасы просесләринин идарә едилмәсинин елми әсасларынын јарадылмасына һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән нәзарәт вә идарә васитәләринин мүхтәлиф үсуллары ишләниб һазырланмыш вә ишләдији институтун хроматографија вә спектрал анализ методларынын автоматлашдырылмасында, карбоһидрокенләрин әлагәли деһидрокенләшмәсиндә, олефинләрин оксидләшмәсиндә, Сумгајыт "Үзви-синтез" Истеһсалат Бирлијиндә сәнаје мигјасында изобутанын деһидрокенләшмә просесинин оптимал идарә едилмәсиндә вә фасиләсиз технорожи просесин көстәричиләринә автоматик нәзарәт едилмәсиндә истифадә

едилмишдир. Һәмчинин онун тәрәфиндән електромагнит шүаларынын лајлы структурларда удулмасы кими техники мәсәләнин һәлл едилмәсинин јени истигамәти инкишаф етдирилмишдир. О, маје тәбәгәсинә дүшән електромагнит шүаларынын там сөндүрүлмәси сәпәләнмәјән еффектин јаранмасы һадисәсинин мүмкүнлүјүнү елми вә тәчрүби јолла әсасландырмышдыр. Бу һадисә чох мүһүм тәтбиг саһәсинә малик олуб, горујучу удулма өртүкләринин јарадылмасына вә гејри-полјар мүһитдә полјар мадләнин мигдарыны аналитик методларла нәзарәт етмәјә имкан верир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 175 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографијада, 25 патент вә мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 1 елмләр доктору, 9 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Р.М.Гасымов бир сыра Бејнәлхалг конфрансларда, о чүмләдән Полшада кечирилән "ЕҺМ-ларынын кимја технолокијасында тәтбиги" (1974), Новосибирскдә кечирилән "ЕҺМ-ларынын кимјада вә кимја тәһсилиндә тәтбиги" (1978), Тәбриздә кечирилән "Физики тәдгигатларын сәнаједә тәтбиги" (1997) конфрасларында иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. О, Тәбриз Университети әмәкдашлары илә биркә елми-тәдгигатлар апарыр.

Профессор Р.М.Гасымов "ССРИ-нин ихтирачысы", Үммумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин күмүш вә бүрүнч медалы, Будапештдә кечирилән Бејнәлхалг сәркинин вә республика Д.И.Менделејев адына Кимја Чәмијјәтинин дипломлары илә тәлтиф олунмушдур.

Д.М.ГӘНБӘРОВ

Дајандур Мүршүд оғлу Гәнбәров 1946-чы ил мајын 29-да Имишли рајонунда анадан олмушдур. 1952-чи илдә Имишли рајону орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, 1963-чү илдә онбириллик тәһсили баша вурмушдур. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1968-чи илдә битирмишдир. Али тәһсил алдыгдан сонра тә'јинатла Азәрбајчан Елмләр Академијасы Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтуна көндәрилмиш вә орада лаборант, кичик, бөјүк вә апарычы елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1989-чу илдән "Гурулуш кимјасы" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1972-чи илдә "ABX2 вә AC3X5 (A=Cu, B=Sm,Yb, C=Ga,In, X=S,Se,Te) типли үчлү бирләшмәләрин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1986-чы илдә исә Тбилиси Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин Елми Шурасында "Сеолитләрин кристаллашмаларынын вә чеврилмәләринин кинетик ганунаујғунлуглары вә гурулуш-кимјәви әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Д.М.Гәнбәровун әсас елми истигамәти ири катионлу силикатларын вә онларын гејри-силикат аналогларынын кристаллашма вә чеврилмә просесләринин гурулуш-кимјәви әсасларынын өјрәнилмәсиндән ибарәтдир. Онун тәрәфиндән мүрәккәб оксид вә халкоһенид системләриндә кедән кристаллашма вә чеврилмә просесләринин кристаллокимјәви принсипләрә әсасланан бир сыра мүддәалар тәклиф олунмушдур. Мәгсәдли синтезин гурулуш-кимјәви әсасы олан мүддәаларын доғрулуғу јени һипотетик гурулушларын јара-

дылмасы вә тәчрүбәдә реаллашдырылмасы илә сүбут едилмишдир. Каркас гурулушлу силикатлар, онларын сеолит төрәмәләри вә мүрәккәб халкоһенидләр синтез едилмишдир. О, апардығы тәдгигат нәтичәсиндә мүәјјән етмишдир ки, бу просесләр әсасән максимал ирсилик принсипи илә кедирләр. Бу принсип гејри-таразлыг фазаларын алынма просесләрини идарә етмәјә, һипотетик гурулушлары реаллашдырмаға вә ән'әнәви үсулларла синтези мүмкүн олмајан сеолитләри алмаға имкан верир. Онун тәрәфиндән һәмчинин минерал хаммаллар вә сәнаје туллантылары әсасында практики чәһәтдән әһәмијјәти олан сеолитләр вә шүшәләр алынмышдыр. Бензој туршусу вә онун төрәмәләринин металларла әмәлә кәтирдији координасион бирләшмәләр әсасында јени тип клатрат бирләшмәләр алынмыш вә гурулушлары тәдгиг олунмушдур. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы елми-тәдгигат ишләри 120 елми әсәрдә, о чүмләдән 10 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 6 елмләр намизәди вә 1 елмләр доктору һазырламышдыр.

Профессор Д.М.Гәнбәров дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән II Болгарија – Совет симпозиумунда, VIII Бејнәлхалг Сеолит конфрансында (Амстердам), II Гејри-металлик материаллар конгресиндә (Бејчинг), Сеолит-90 симпозиумунда (Лејпсиг), Сеолитләрин Кимјасы вә Катализ (Прага), XIII Авропа Кристаллографија конгресиндә (Лјубјана), IX Бејнәлхалг Сеолит конфрансында (АБШ) вә Үмумиттифаг (ССРИ) конфранс вә симпозиумларында (Москва, Кијев, Новосибирск, Дашкәнд, Свердловск вә с.) иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Д.М.Гәнбәров көркәмли Азәрбајчан кристаллографы вә кристал кимјачысы Худу Мәммәдов адына тә'сис олунмуш мүкафатын лауреатыдыр.

Д.Һ.ГӘМБӘРОВ

Дәмир Һејдәр оғлу Гәмбәров 1939-чу ил нојабрын 26-да Товуз рајонунун Говлар гәсәбәсиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1948-чи илдә Говлар гәсәбәсиндә орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә 1958-чи илдә ораны битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмуш, 1963-чү илдә али тәһсилини фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. Факүлтә Елми Шурасынын гәрары илә "Аналитик кимја" кафедрасынын аспирантурасында сахланмышдыр. Сонра һәмин кафедрада лаборант, ассистент, баш мүәллим, досент вә профессор вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1979-чу илдән һәмин кафедраја рәһбәрлик едир.

1967-чи илдә "Скандиумун бә'зи үзви реактивләрлә әмәлә кәтирдији комплекс бирләшмәләринин тәдгиги вә онун тә'јини үсулунун ишләнмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1984-чү илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Пирогаллол әсасында азореакентләр-јени синиф фотометрик үзви реакентләрдир" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1985-чи илдә "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Д.Һ.Гәмбәровун елми фәалијјәти үзви реактивләрин синтези вә онларын гејри-үзви вә үзви маддәләрин тә'јининдә тәтбиг едилмәсинә һәср едилмишдир. О, аналитик кимјаја тәмамилә јени синиф үзви реактивләр – пирогаллол әсасында синтез едилмиш моно- вә бисазо-бирләшмәләри дахил етмишдир. Бу реактивләр әсасында фотометрик, екстраксија-фотометрик, лүминесенсија, полијарографија анализ методлары васитәси илә гејри-үзви

ионларын тә'јини үчүн бир чох сәмәрәли үсуллар ишләнәрәк, кечмиш ССРИ-нин бир чох сәнаје објектләриндә тәтбиг едилмишдир. Бу ишләр әсасында 30-дан чох мүәллифлик шәһадәтнамәси алынмыш вә 3 реакент Москва шәһәриндә кимјәви реакентләр заводунда (Војкова адына завод) сәнаје миғјасында истеһсал олунмушдур.

Профессор Д.Һ.Гәмбәров һәмчинин асетиласетон әсасында јени типли b-дикетонларыны алмыш вә онлары екстраксија, екстраксија-фотометрик вә фотометрик анализ методларында кениш тәтбиг етмишдир.

Д.Гәмбәров комплекс бирләшмәләр кимјасы саһәсиндә мүһүм ишләр көрмүшдүр. Онун мүхтәлиф лигандлы комплексләрин алынмасы вә онларын хассәләринин тәдгиги саһәсиндәки ишләри хүсуси әһәмијјәт кәсб едир.

Онун рәһбәрлији илә 12 елмләр намизәди јетишдирилмишдир. Јетирмәләри арасында Вјетнам, Мисир, Сурија вә Әлчәзаир кими дөвләтләри тәмсил едән елми кадрлар да олмушдур.

А.А.ГӘРИБОВ

Адил Абдулхалиг оғлу Гәрибов 1950-чи ил мартын 28-дә Шәки рајону Ибраһимкәнд кәндиндә анадан олуб. Шәки рајону Кичик Дәһнә орта мәктәбини 1966-чы илдә күмүш медалла битириб, Азәрбајчан Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунуб. 1972-чи илдә Азәрбајчан Дөвләт Университетинин Кимја факүлтәсини фәргләнмә диплому илә битириб, Азәрбајчан Елмләр Академијасы Радиасија Тәдгигатлары Секторуна физики кимја ихтисасы үзрә аспирантураја гәбул олунуб. 1972-1976-чы илләрдә аспирантурада тәһсил алыб, 1979-чу илдә, "Сеолит вә тәркибиндә сеолит олан

катализаторлары гамма-шүаларын тә'сирини тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1995-чи илдә исә "Оксид вә метал-оксид системләринин сәтһиндә маддәләри радиасија-каталитио парчаланма просесләриндә енержи өтүрүлмәсинин ганунаҹуғунлуглары" мөвзусунда физики кимја вә радиасија кимјалары ихтисаслары үзрә кимја елмләри докторлуг диссертасијалары мүдафиә едиб ујғун елми дәрәчәләри алыб. 1977-чи илдән бу күнәдәк Азәрбајҹан ЕА Радиасија Тәдгигатлары Секторунда әввәлчә кичик елми ишчи, сонра исә баш елми ишчи вә сонра исә Радиасија һетерокен просесләри лабораторија рәһбәри вәзифәләриндә ишләјир. 1998-чи илдә радиасија кимјасы ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

А.А.Гәрибов ССРИ Елмләр Академијасынын Радиасија Катализи үзрә елми шурасынын үзвү олуб. Республикамызын радиасија-һетерокен просесләр, бәрк чисимләрин радиасија кимјасы үзрә илк елмләр доктору вә профессордур.

А.А.Гәрибов јүксәк енержи тутумлу нефткимја просесләринин атом енержиси васитәсилә еффективлијини јүксәлтмәк вә енержи тә'минатыны елми әсасларыны јаратмаг мәгсәди илә сеолит вә тәркибиндә сеолит олан катализаторларында јени протодонор вә електронасксептор мәркәзләрин јарадылмасынын јени радиасија кимјәви үсулларыны ашкар едиб. Алынмыш нәтичәләр нефт карбоһидрокенләринин крекинги просесләринин еффективлијини артырмаға имкан верир. Онун тәрәфиндән илк дәфә оксид катализаторларын Радиасија-каталик тә'сири механизми вә радиасија-каталитик просесләрин, һәмин просесләрдә енержи чеврилмәси вә дашынмасы просесләринин үмуми ганунаҹуғунлуглары ашкар олунуб. Радиасија каталитик просесләр үчүн катализатор сечилмәсинин елми әсасларыны ишләјиб һазырлајыб. Атом енержисинин универсал енержи дашыјычысы олан һидрокен васитәсилә еффектив чевириб истифадә етмәјә имкан верән сујун радиасија һетерокен парчаланма просесләринин елми әсасларыны ишләјиб һазырлајыб. Онун тәрәфиндән метан вә метан-су бухары илә гарышығынын радиасија каталитик парчаланма про-

сесләри әсасында нүвә чеврилмә просесләринин енержисинин истилик вә радиасија тәркиб һиссәләринин һидрокен вә CO әсасында еффектив чеврилмә просесләри тәдгиг олунмушдур.

А.А.Гәрибов нүвә реакторларынын тәһлүкәсизлији проблеми үзрә истиликајырычы елементи илә истилик дашыјычысы тәмасында кедән радиасија һидрокен просесләрин реактор материалларыны нормал вә гәза режимләриндә мүдафиә вә катастрофик оксидләшмәсиндә вә реактор дахилиндә һидрокен әмәлә кәлмәсиндә ролларыны ашкар едиб. Алынмыш нәтичәләр әсасында јени һидрокен-нүвә типли атом енеркетик реакторларын елми әсасларыны вә су илә сојудулан нүвә реакторларынын нормал вә гәза режимләринин ссенариләрин ишләниб һазырланмасы үчүн елми төвсијәләр верилиб.

Профессор А.А.Гәрибов узун мүддәт Русија И.В.Курчатов адына Атом енержиси институту, сонралар "Курчатов елми мәркәзинин" Һидрокен Енеркетика вә Плазма Технолокија институту, Русија ЕА Кимјәви физики институту, М.В.Ломоносов адына МДУ-нын "Радиасија кимјасы" кафедрасы илә бирликдә ишләмишдир.

Республикамызда радиасија еколожи вәзијјәти үзрә чохлу тәдгигат ишләри апарыб вә бу проблем үзрә елми әсасланмыш мәсләһәтләр верир. Онун тәрәфиндән еколожи нөгтәји нәзәрдән бөјүк әһәмијјәт кәсб едән CO2-нин радиасија-каталитик парчаланыб енержи дашыјычысы вә кимјәви синтез үчүн истифадә олуна билән CO-ја чеврилмә просесләринин кинетики вә механизми ишләјиб, һазырлајыб.

Онун рәһбәрлији алтында беш елмләр намизәди, бир елмләр доктору һазырланыб вә бу истигамәтдә иши мүвәфәгијјәтлә давам етдирир.

Профессор А.А.Гәрибов 100-ә гәдәр кечмиш ССРИ-нин вә харичи журналларында чап олунмуш елми мәгаләләрин вә о чүмләдән 10 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун алдығы нәтичәләр үч дәфә ССРИ Елмләр Академијасы, дәфәләрлә исә Азәрбајчан ЕА тәрәфиндән ән мүһүм елми нәтичә кими гејд олунуб, иллик һесабатлара дахил олунуб.

Н.Т.ГӘҺРӘМАНОВ

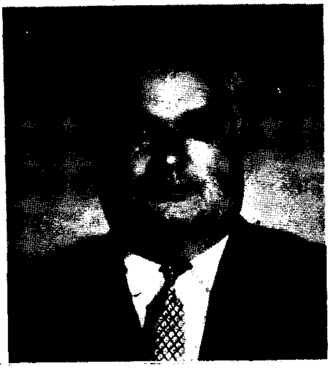

Нәчәф Тофиг оғлу Гәһрәманов 1946-чы ил јанварын 25-дә Бакыда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1953-чү илдә Бакы шәһәр 26 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, сонра тәһсилини 189 сајлы онбириллик мәктәбдә давам етдирмиш вә ораны 1964-чү илдә битирмишдир. Һәмин илдә М.Әзизбәјов адына Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1969-чу илдә ораны "Пластик күтләләрин е'малы технолокијасы" ихтисасы үзрә битирмишдир. Али тәһсили баша вурдугдан сонра, индики Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтунда чилинкәр, мүһәндис, баш мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1983-89-чу илләрдә "Композисијалы материалларын кимјәви модификасијасы" секторуна рәһбәрлик етмишдир. 1989-94-чү илләрдә исә "Полимерләрин кимјәви модификасијасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1996-чы илдән Урал рекионунун Азәрбајчандакы даими мәркәзиндә шө'бә мүдири ишләјир. 1975-чи илдә "Полиетилен вә актрилонитрил әсасында алынан графтсополимерләрин комплекс хассәләринә чалаг зәнчирләрин узунлуғунун тә'сиринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1988-чи илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Полиолефинләр вә акрилмономерләри әсасында алынан чалаг вә чалаг-долдурулмуш сополимерләрин јүксәк еффектли синтези просесинин елми әсаслары" мөвзусунда "Јүксәкмолекуллу Бирләшмәләр кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Н.Т.Гәһрәмановун елми-тәдгигат ишләри полиолефинләр вә

акрилмономерләри әсасында алынан чалаг вә чалаг-долдурулмуш сополимерләрин синтезинә, онларын физики кимјәви хассәләрин өјрәнилмәсинә аиддир. Онун тәрәфиндән полиолефинләрин кимјәви модификасијасына даир елми-тәдгигатлар апарылмышдыр. Н.Т.Гәһрәмановун ишләјиб һазырладығы технолокијалар әсасында чалаг вә долдурулмуш-чалаг сополимерләр синтези үчүн АДЕТОИ-нин тәчрүбә базасында јарым-сәнаје гурғусу тикилиб истифадәјә верилмишдир.

Гејд едилән истигамәтдә апарылан елми-тәдгигатларын нәтичәләри 104 елми әсәрдә , о чүмләдән 26 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 4 елмләр намизәди һазырламышдыр. Онун әсәрләри АБШ, Франса, Чехославакија, Финландија, МДБ өлкәләриндә чап едилмишдир.

А.Б.ГУЛИЈЕВ

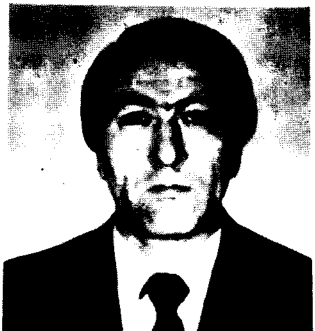

Аббас Биннәт оғлу Гулијев 1940-чы ил февралын 10-да Товуз рајонунун Әлибәјли кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1946-чы илдә Әлибәјли орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1956-чы илдә гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1961-чи илдә али тәһсилини фәргләнмә диплому илә баша вурмуш вә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1961-64-чү илләрдә һәмин институтун аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра, орада мүһәндис вә кичик елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1965-чи илдән јени јара-

дылмыш Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ) мүһәндис, бөјүк мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1979-чу илдән индијә кими "Бүтүн фәсилләрдә ишләјә билән јағлара вә һидравлик мајеләрә ашгарларын синтези" лабораторијасына рәһбәрлик едир. 1983-чү илдән һәмчинин елми ишләр үзрә директор мүавинидир.

1965-чи илдә "Алкилтофеноллар вә онларын бә'зи төрәмәләринин синтези вә онларын сүртку јағларына ашгар кими тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1977-чи илдә исә "Бүтүн фәсилләрдә ишләјә билән гатылашдырылмыш јағлар үчүн јејилмә вә чохфункսијалы ашгарларын вә онларын композисијаларынын алынмасы вә тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1983-чү илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор А.Б.Гулијевин әсас елми истигамәти алкилтиофеноллар вә онларын мүхтәлиф төрәмәләри, дисулфидләр, тиоамидләр, полиолефинсулфатлар вә дикәр күкүрдүзви бирләшмәләрин синтез үсулларынын ишләниб һазырланмасы вә онларын јејилмә вә сијрилмә хассәләринин тәдгигиндән ибарәтдир. Онун тәрәфиндән тәркибиндә үчһалокен групу сахлајан бирләшмәләр дә синтез едилмиш вә онларын гурулушу илә јејилмә вә сијрилмә хассәләри арасында олан ганунаујғунлуглар тәдгиг едилмишдир. Синтез едилмиш бирләшмәләрин гурулушу илә онун термики стабиллији арасында әлагәјә әсасән, онларын јејилмә вә сијрилмә хассәләринин механизми һаггында мүлаһизә сөјләмишдир. Онун рәһбәрлији илә кечмиш ССРИ мәканында аналогу олмајан ИХП-234 чохфункսијалы ашгары синтез едилмиш вә онун әсасында бир сыра јағ композисијалары јарадылмыш, бүтүн фәсилләрдә ишләјә билән гатылашдырычы јағ кими тәтбиг едилмишдир. ИХП-234 ашгары әсасында бүтүн фәсилләрдә ишләдилә билән донмајан М-43/8В1 јағы һазырланмыш вә мүәјјән едилмишдир ки, бу јағ өз көс-

тәричиләринә көрә сәнаједә истифадә едилән ДВ-АСЗ-10В јағына нисбәтән бир сыра үстүнлүкләрә маликдир.

Кечмиш ССРИ Дөвләт Стандартлары Комитәсиндә јаначаглар, јағлар, јағлајычы вә сојудучу мајеләрә бахан Дөвләт комиссијасы ИХП-234 ашгары әсасында алынан М-2 ИХП һидравлика јағынын сәнаје мигјасында бурахылмасына гәрар вермишдир. М-2 ИХП јағынын Т-330 маркалы сәнаје тракторунун һидросистеминдә ишләдилмәси төвсијә едилмишдир. ИХП-234 ашгары әсасында һазырланмыш донмајан јағлар кечмиш ССРИ мәканынын Шимал вә Узаг Шәргдә ишләјән техниканын бүтүн тәләбатларына чаваб вермишдир.

Профессор А.Б.Гулијевин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 170 елми әсәрдә, о чүмләдән 35 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 15 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, елми-тәдгигат ишләри илә паралел олараг, 1968-71-чи илләрдә БДУ-нун кимја факүлтәси "Үзви кимја" кафедрасында үзви синтездән мүһазирәләр охумуш вә лабораторија дәрсләрини апармышдыр. 1982-83-чү илләрдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја-биолокија факүлтәсиндә Дөвләт имтаһан комиссијасынын сәдри олмушдур.

Профессор А.Б.Гулијев елми-ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едир. Узун мүддәт Азәрбајчан ЕА АКИ-нин нәздиндә олан мүдафиә үчүн Ихтисаслашмыш Елми Шурасынын вә 1993-95-чи илләрдә Азәрбајчан Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын кимја үзрә експерт шурасынын үзвү олмушдур. О, кечмиш ССРИ Дөвләт Стандартлары Комитәсиндә јаначаглар, јағлар, јағлајычы вә сојудучу мајеләрә бахан Дөвләт комиссијасынын вә "Трибоактив ашгарлар вә сүрткү материалларынын тәтбиги, технолокијасы вә кимјасы" проблеми үзрә ССРИ Назирләр Совети јанында Елм вә Техника Дөвләт Комиссијасы вә ССРИ ЕА-нын идарәләрарасы советинин үзвү олмушдур.

О, дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән Алманијада, Москвада кечирилән ашгарларын синтези вә онун технолокијасына даир бејнәлхалг конфрансларда мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

А.М.ГУЛИЈЕВ

Аббасгулу Мәммәд оғлу Гулијев 1940-чы ил нојабрын 13-дә Ермәнистан Республикасы, Зәнкибасар рајон мәркәзиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-57-чи илләрдә Зәнкибасар рајон орта мәктәбиндә орта тәһсилини алдыгдан сонра, 1957-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. Али тәһсили баша вурдугдан сонра, тә'јинатла Сумгајыт "Сәтһи-актив маддәләр" заводунда ишләмәк үчүн көндәрилмишдир. 1964-68-чи илләрдә кечмиш ССРИ Елмләр Академијасынын (ЕА) Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр Институтунун (Санкт-Петербург) аспирантурасында охумушдур. 1970-чи илдә "Алкенилтсиклопропанларын синтези вә полимерләшмәсинин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1987-чи илдә исә Ермәнистан Республикасы ЕА Үмуми Кимја Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Винилтсиклопропанлар бирләшмә, теломерләшмә вә полимерләшмә реаксијаларында" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1989-чу илдән профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1968-77-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1978-чи илдән "Изомеризасион полимерләшмә" лабораторијасынын мүдири вә 1993-чү илдән исә ејни заманда институтун елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәләриндә ишләјир.

Профессор А.М.Гулијев үзви кимја вә Јүксәкмолекуллу Бирләшмәләр кимјасы саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. Онун әсас тәдгигат објекти функсионалләвәзли винилтсиклопропанларын бирләшмә вә изомеризасион полимерләшмә реаксијаларынын елми әсасларынын јарадылмасы, карбен вә тсиклопропан кимјасынын инкишаф етдирилмәсиндән ибарәтдир. Онун тәрәфиндән винилтсиклопропанларын полимерләшмә реаксијасынын механизми тәклиф едилмиш вә просесин ики ардычыл мәрһәләдән – бирләшмә вә изомерләшмә мәрһәләләриндән ибарәт олдуғу көстәрилмишдир. О, винилтсиклопропанларын бирләшмә вә теломерләшмә реаксијаларынын үмуми ганунаујғунлугларынын вә рекиоселективлијини өјрәнмиш вә пентенамер фрагментнин бир синтон кими функсионалләвәзли бирләшмәләрә вә полимер зәнчиринә дахил едилә билмәсинин мүмкүнлүјүнү көстәрмишдир. Синтез едилмиш бир сыра карбо- вә һетерозәнчирли полипентенамерләр вә полисулфонлар әсасында професссор А.М.Гулијевин рәһбәрлији алтында јүксәк литографик хассәләрә малик позитив вә негатив характерли јени нәсил фото- вә електронрезистләр јарадылмышдыр.

О, 9 елмләр намизәди һазырламышдыр. Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын кимја елмләри үзрә експерт шурасынын үзвүдүр. 1997-чи илдән Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (Сумгајыт ш.) профессорудур.

Онун апардығы елми тәдгигатларын нәтичәләри 200-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 56 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр.

Професссор А.М. Гулијев кечмиш Иттифагда вә Түркијәдә кечирилән Бејнәлхалг конфрансларын иштиракчысы олмуш вә мә'рузә илә чыхыш етмишдир. Мачарыстан, Болгарыстан, Инкилтәрә, Бразилија, Испанија вә Алманијада кечирилән конфрансларын материалларында исә елми әсәрләри дәрч едилмишдир.

Ә.А.ГУЛИЈЕВ

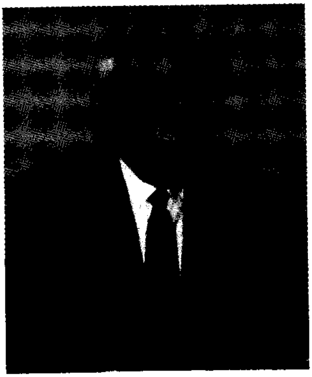

Әлиһүсејн Ағаәли оғлу Гулијев 1929-чу ил ијунун 10-да Салјан шәһәриндә анадан олмушдур. 1937-чи илдә Күрдәмир орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1947-чи илдә ораны битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә IV курсдан али тәһсилини давам етдирмәк үчүн Нижни-Новгород Дөвләт Университетинә көндәрилмишдир. 1952-чи илдә университети битирдикдән сонра Томск шәһәриндә ССРИ-нин Башшәһәртикинти Заурал конторунда 1953-чү иләдәк кимјачы-мүһәндис вәзифәсиндә ишләмишдир. 1954-чү илдә БДУ-нун "Аналитик кимја" кафедрасында лаборант кими әмәк фәалијјәтиндә олмушдур. 1954-57-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Физика-Ријазијјат Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1958-59-чу илләрдә һәмин институтда бөјүк елми ишчи, 1959-68-чи илләрдә исә "Јарымкечиричиләрин физики-кимјәви тәдгиги" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1968-чи илдә БДУ-нун "Физики вә коллоид кимја" кафедрасынын профессору сечилмиш, 1983-чү илдән исә һәмин кафедраја рәһбәрлик едир. Онун тәрәфиндән һәмчинин БДУ-да "Јарымкечиричи материалларын термодинамикасы" Елми-Тәдгигат Лабораторијасы јарадылмышдыр.

1958-чи илдә "Бә'зи јарымкечиричиләрдә диффузијанын вә онларын дојмуш бухарынын еластиклијинин радиоизотоп үсулу илә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1963-чү илдә исә "Јарымкечиричиләрин сафлашдырылмасы вә ашгар вурулмасы илә әлагәдар физики-кимјәви хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1964-чү

илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Професор Ә.А.Гулијев физики кимја саһәсиндә јени истигамәт вә елми мәктәб јаратмыш көркәмли алимдир. Онун елми тәдгигатларынын әсас истигамәтләрини јарымкечиричи кристалларын алынмасы, тәмизләнмәси, онлара ашгар вурулмасы, јени јарымкечиричи фазаларын ахтарышы вә онларын хассәләринин тәдгиги тәшкил едир. Онун тәрәфиндән радиоактив изотопларын көмәји илә ашгарларын (гарышыгларын)- селен, теллур вә керманиум диффузијасы просесләринин системли тәдгиги нәинки јарымкечиричиләрә ашгарлар вурулмасы проблемини һәлл етмиш, һәмчинин ашгарларын кристаллик гәфәсдә јердәјишмәси механизми һаггында әтрафлы мә'лумат алмаға имкан вермишдир. Онун апардығы тәдгигатлар ичәрисиндә мүһүм нәзәри вә тәчрүби әһәмијјәт кәсб едән проблемләрдән бири дә јарымкечиричи монокристалларын јетишдирилмәси вә кристаллашма јолу илә онларын тәмизләнмәсидир. О, физики-кимја анализин хүсусијјәтләринә әсасланараг јүксәк тәмизлијә малик теллур кристалларын аз сәтһи кәрилмәјә малик тикелсиз әримә зонасы орижинал тәмизләмә үсулуну ишләјиб һазырламышдыр вә тәчрүбәдә тәтбиги үчүн төвсијә вермишдир. Онун тәрәфиндән теллурун тәмизләнмәсини тәдгиги просесиндә гарышыгларын ајрылмасынын гравитасија еффекти мүәјјән едилмишдир.

Професор Ә.А.Гулијевин тәдгигатлары сырасында Se-Te, Ge-Si, Sb-Bi, As-Sb, Se-Te бәрк мәһлулларынын кристалларынын јетишдирилмәси үчүн ишләјиб һазырламыш үсул әһәмијјәтли јер тутур.

Професор Ә.А. Гулијевин јарымкечиричи материаллары термодинамикасы саһәсиндә апардығы елми тәдгигатларын мүһүм нәзәри вә тәчрүби әһәмијјәти вардыр. Онун тәрәфиндән кениш спектрдә чохлу синиф үчкомпонентли јарымкечиричи фазаларын термодинамик хассәләри һаггында мә'лумат әлдә едилмишдир. Бу нәтичәләрә әсасланмагла кимјәви газ дашыјычы реаксијаларын көмәји илә монокристалларын је-

тишдирилмәсинин оптимал техноложи режимләри мүәјјән едилмишдир. О, үчлү системләрин термодинамики хассәләрини үмумләшдирмиш вә термодинамик хассәләрин аналитик ифадәси үчүн интерполјасија тәнлијини тәклиф етмишдир.

Профессор Ә.А.Гулијевин рәһбәрлији илә таллиум халкокенләрин әдәбијјатда мә'лум олмајан 70 јени јарымкечиричи бирләшмәси алынмышдыр.

Онун елми фәлијјәтинин нәтичәләри МДБ вә харичдә дәрч едилән 300 мәгаләдә өз әксини тапмышдыр.

Профессор Ә.А.Гулијевин рәһбәрлији илә 3 елмләр доктору, 24 елмләри намизәди јетишмишдир.

Р.Ш.ГУЛИЈЕВ

Рәсул Ширин оғлу Гулијев 1915-чи ил јанварын 19-да Чәлилабад рајонунун Зәһмәдабад кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1924-чү илдә Бакы шәһәри Н.Нәриманов 15 сајлы мәктәбдә једдииллик тәһсил алдыгдан сонра, 1930-34-чү илләрдә Нефт Техникумунда охумушдур. 1934-37-чи илләрдә кечмиш Ә.Гарајев адына Нефтајырма заводунда оператор вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1937-чи илдә габагчыл нефтчи кими Бакыдакы Үмумиттифаг Нефт Академијасына охумаг үчүн көндәрилмиш вә орада 1940-чы илә гәдәр тәһсил алмышдыр. Академија ләғв едиләндән сонра Азәрбајчан Сәнаје Институтунун кимја-технолокија факүлтәсинә кечмишдир вә 1941-чи илдә ораны битирмишдир. Али тәһсили баша вурдугдан сонра, јенидән Ә.Гарајев адына Нефтајырма заводуна гајытмыш вә орада 1941-51-чи илләрдә гурғу

вә сех рәиси вәзифәсиндә ишләмишдир. О, 1951-чи илдән елми-тәдгигат ишинә кечәрәк, 1951-59-чу илләрдә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда, 1959-85-чи илләрдә исә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) "Јағларын кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасына 44 ил фасиләсиз олараг рәһбәрлик етмишдир. 1985-чи илдән индәјә гәдәр һәмин лабораторијанын апарычы елми ишчисидир.

Р.Ш.Гулијев 1954-чү илдә "Мүасир үсулларын тәтбиги илә парафинли нефтләрдән сүртку јағларынын алынмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1963-чү илдә исә "Бакы заводларында истеһсал олунан јағларын кејфијјәтинин јахшылашдырылмасы, истеһсал базаларынын тәкмилләшдирилмәси вә јағ истеһсалы хаммал еһтијатынын кенишләндирилмәсинин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1965-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Р.Ш.Гулијевин рәһбәрлик етдији лабораторијанын әсас елми фәалијјәти сүртку јағы, битум, кокс вә дикәр нефт мәһсуллары истеһсал едән Бакы вә дикәр нефт е'малы заводларынын лајиһәләндирилмәси үчүн техники көстәричиләр чыхарылмыш, истеһсал гурғулары јенидән гурулмуш вә тикиләрәк истеһсала бурахылмышдыр. Онун рәһбәрлији илә Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә јарымсәнаје гурғулары олан Тәчрүби завод тәшкил едилмишдир. Бакы нефт е'малы заводунда сүртку јағы истеһсал едән гурғулар көкүндән дәјишдирилмәси вә јенидән гурулмасы билаваситә Р.Ш.Гулијевин тәшәббүсү вә онун тәшкилатчылығы сајәсиндә олмушдур. О, сүртку јағларынын асфалтсызлашдырылмасы, сечичи-һәлледичиләрлә тәмизләнмәси, парафинсизләшдирмә вә һидрокенлә тәмизләмә сәнаје гурғуларынын тәшкили үчүн техноложи көстәричиләри ишләјиб һазырламышдыр. Онун билаваситә иштиракы илә һәмин гурғулар әтрафлы мәнимсәнилмиш вә ишә бурахылмышдыр.

Профессор Р.Ш.Гулијевин рәһбәрлији илә һәмчинин нефт әсасында, синтетик, јарымсинтетик сүрткү јағларынын, еләчә дә нафтен туршуларынын јағсызлашдырылмасы вә сүрткү јағы дистилләси просесләринин технолокијасынын ишләниб һазырланмасы саһәсиндә кениш елми-тәдгигат ишләри апарылмышдыр. Бүтүн гејд едилән елми тәдгигатларын нәтичәси сәнаједә өзүнә тәтбиг јери тапмышдыр. Сон илләрдә онун рәһбәрлији илә еколожи чәһәтдән тәһлүкәсиз олан битки јағлары саһәсиндә дә тәдгигатлар апарылыр. Онун чохчәһәтли елми-тәдгигат ишләри 2 монографијада, 500 елми әсәрдә, о чүмләдән 37 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

Рәсул мүәллим елми кадрларын һазырланмасы ишинә дә хүсуси диггәт јетирәрәк, 1 елмләр доктору, 29 елмләр намизәди һазырламышдыр. Онун елми кадрларын һазырланмасындакы вә елмин инкишафындакы әмәји 1979-чу илдә Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

Онун ишләјиб һазырладығы просесләр дәфәләрлә кечмиш Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисиндә нүмајиш етдирилиб, гызыл, күмүш вә бүрүнч медаллара лајиг көрүлмүшдүр. Дөвләт онун әмәјини гијмәтләндирәрәк Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени, "Әмәк ветераны" вә дикәр медалларла тәлтиф едилмишдир. Елмдә вә истеһсалатда көстәрдији наилијјәтләринә көрә дөрд дәфә Азәрбајчан ССР Али Советинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф етмишдир.

Ф.Ә.ГУЛИЈЕВ

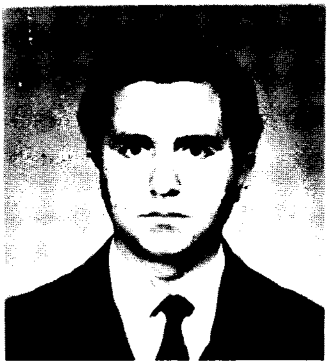

Фикрәт Әли оғлу Гулијев 1952-чи ил апрел ајынын 19-да Бакыда алим аиләсиндә анадан олмушдур. 1969-чу илдә орта мәктәби гуртарыб М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә дахил олуб. 1974-чү илдә БДУ-ну битириб Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институту нәздиндә аспирантураја дахил олмушдур. Елми рәһбәри ССРИ ЕА академики М.Г.Воронков олмушдур. 1979-чу илдә Москвада ССРИ ЕА Н.Н.Семенов адына Кимјәви Физика институтунун елми шурасында "Органил (5-дөрдлүалкил-2-оксифенил) сулфидләрин физики-кимјәви хассәләринин габилијјәтләринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

1978-чи илдән 1988-чи илә гәдәр академик М.Г.Нағыјев адына Азәрбајчан ЕА Кимја Технолокијасынын нәзәри проблемләри институтунда кичик елми ишчи, баш елми ишчи, лабораторија мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир.

1986-чы илдә Ф.Ә.Гулијев Уфа шәһәриндә Уфа Нефт Институтунун елми шурасында, "Үзви сулфидләр, дисулфидләр вә тиоамидләр оксидләшмә ингибиторлары кими (синтез, хассәләр, еффективлик)" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

1988-чи илдән бу күнә гәдәр Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Дөвләт Тибб Университетинин кимја кафедрасында профессор вәзифәсиндә ишләјир.

Ф.Ә.Гулијевин елми истигамәти күкүрд үзви бирләшмәләринин синтези, хассәләринин өјрәнилмәсинә вә тәтбигинә һәср олунмушдур.

Ф.Ә.Гулијевин рәһбәрлији алтында 5 намизәдлик диссер-

тасијасы мүдафиә олунмушдур. О 100-дән чох елми әсәрин мүәллифидир.

Ф.Ә.Гулијев Тибб Университетинин елми шурасынын вә Әчзачылыг факүлтәсинин елми шурасынын үзвү олмушдур. Өз елми тәдгигатларынын нәтичәләри илә бир чох өлкәләрдә Бејнәлхалг симпозиумларда чыхыш етмишдир. (Болгарыстан, Һиндистан, Һолландија, Мачарыстан, Инкилтәрә, Латвија, Украјна вә Русијанын бир чох шәһәрләриндә).

Ф.Ә.Гулијев Русија Федерасијасынын елми вә техники сијасәт назирлији нәздиндә "Күкүрд үзви бирләшмәләр кимјасы вә технолокијасы" проблеми үзрә елми шурасынын харичи үзвүдир.

М.Р.ГУЛУБӘЈОВ

Микајыл Рәһим оғлу Гулубәјов 1915-чи ил нојабрын 30-да Коранбој рајонунун Моллавеледли (Шәфәг) кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини кәнд мәктәбиндә алдыгдан сонра, 1934-чү илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1939-чу илдә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1940-чы илдә Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Академијасынын (АКТА) "Үзви вә биоложи кимја" кафедрасына баш мүәллим вәзифәсинә тә'јин едилмишдир. 1942-чи илдә орду сыраларына сәфәрбәр едилмиш вә алманлара гаршы дөјүшләрдә иштирак етмишдир. 1942-чи илин августунда Сталинград чәбһәсиндә ајағындан јараланмыш вә алманлар тәрәфиндән әсир көтүрүлмүшдүр. 1943-чү илдә Југославијада әсирликдән гачмыш вә партизанлара гошулмушдур. Халгымызын гәһрәман оғлу Меһди Һүсејнзадә илә бирликдә Ита-

лијада вә Југославијада алманлара гаршы мүбаризәдә көстәрдији икидликләринә көрә 1944-чү илдә “Znak hrabrosti” медалы, 1945 вә 1973-чү илләрдә ики дәфә “Red hrabrosti” ордени илә тәлтиф едилмишдир.

1946-чы илдә БДУ-нун “Үзви кимја” кафедрасына ассистент вәзифәсинә ишә гәбул едилмишдир. 1951-чи илдә “Диметилгликолун там вә садә ефирләринин синтези вә тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Мүһарибәдә әсирликдә олдуғуна көрә, 1951-чи илдә Пјатигорски шәһәринә көчмүш вә орада Фарматсија Институтунун “Үзви кимја” кафедрасында досент вәзифәсиндә ишләмишдир. 1955-чи илдә Кәнчә шәһәринә гајытмыш вә АКТА-нын “Үзви кимја” кафедрасында досент вәзифәсиндә педагожи фәалијјәтини давам етдирмишдир. Һәмин илдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Н.Зелински адына Үмуми Кимја Институту (Москва шәһәри) ССРИ ЕА-нын мүхбир үзвү М.Ф. Шостаковскинин “Винил бирләшмәләри” лабораторијасында узун мүддәтли елми е’замијјәтдә олмушдур. 1964-чү илдә “Асеталларын реаксијаја кирмә габилијјәтинин тәдгиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1967-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1967-чи илдән өмрүнүн ахырына гәдәр АКТА-да профессор вәзифәсиндә чалышмышдыр.

Профессор М.Р.Гулубәјовун елми фәалијјәти ланолинин кимјасына, тәркибиндә азот вә күкүрд сахлајан үзви бирләшмәләрин синтези вә онларын тәдгигинә һәср едилмишдир. О, кәнд тәсәррүфаты ихтисасы үзрә али мәктәбләрдә кимја елминин тәдрисинин елми тәшкили проблемләри илә системли мәшғул олмуш вә һәмин саһәдә кечирилән елми топлантыларда дәфәләрлә мә’рузәләрлә чыхыш етмишдир. Онун елми-педагожи фәалијјәти 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографијада, 15 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 10 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

Профессор М.Р.Гулубәјов узун мүддәт АКТА-нын,

Азәрбајчан ЕА-да елми ишләрин координасија шураларынын үзвү олмушдур. Республика Менделејев адына Кимја Чәмијјәти (КЧ) Кәнчә шәһәр үзрә сәдр мүавини ишләмишдир. О, 1975-чи илдә Менделејев адына КЧ Фәхри Фәрманына, 1978-чи илдә исә I дәрәчәли мүкафатына лајиг көрүлмүшдүр.

Микајыл мүәллим 1983-чү ил ијунун 22-дә Кәнчә шәһәриндә вәфат етмишдир.

П.А.ГУРБАНОВ

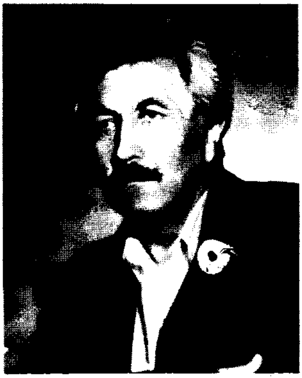

Пәнаһ Абдулла оғлу Гурбанов 1940-чы илдә Гәрби Азәрбајчанын Көјчә маһалынын Ағкилсә кәндиндә кәндли аиләсиндә дүнјаја кәлмишдир. 1948-53-чү илләрдә азәрбајчанлыларын Ермәнистандан депортасијасы илә әлагәдар, онун аиләси дә Кәнчә шәһәринә көчмәјә мәчбур олмушдур. 1958-чи илдә Кәнчә шәһәр орта мәктәбини битирдикдән сонра Кәнчә Дөвләт Педагожи Институтунун тәбиәт факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1963-чү илдә ораны фәргләнмә диплому илә битирмиш вә тә'јинат илә Кәлбәчәр рајонуна мүәллим тә'јин олунмушдур. 1963-65-чи илләриндә орду сыраларында хидмәт етмиш вә 1965-66-чы илләрдә исә Кәлбәчәрдә мүәллим ишләмишдир. 1966-чы илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы "Үзви кимја" кафедрасынын аспирантурасына гәбул олунмушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра, 1970-чи илдән 1995-чи илә гәдәр һәмин кафедрада ассистент, досент вә профессор вәзифәләриндә чалышмышдыр.

1970-чи илдә "Үзви оксидләрин бромлашмасы вә һидробромлашмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1989-чу илдә Уфа Нефт Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Ди-

һалокен ефирләр әсасында синтезләр” мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. “Үзви кимја” ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор П.А.Гурбанов симметрик диһалокенефирләрин алынмасы вә онлар әсасында бир сыра синиф һетеротсиклләрин вә дикәр чохфунксијалы бирләшмәләрин синтези саһәсиндә орижинал елми ишләрин мүәллифидир. О, али мәктәб тәләбәләри үчүн “Үзви кимја”ја даир јеканә ики-чилдлик дәрслијин, “Үзви кимја; суаллар вә чаваблар” дәрс вәсаитинин, 50 елми мәгаләнин вә 10 ихтиранын мүәллифидир.

Профессор П.А.Гурбанов 1968-чи илдән е’тибарән Азәрбајчан милли мусиги аләтләринин тәкмилләшдирилмәси вә һазырланмасы технолокијасынын садәләшдирилмәси саһәсиндә дә јарадычылыг фәалијјәтиндә олур. Бу бахымдан Азәрбајчан Дөвләт Мусиги Мәдәнијјәти Музејинә онун һәдијјә етдији тар вә каманча өз гурулушларында олан јениликләри илә диггәтә лајигдир. Пәнаһ мүәллимин јетирмәләри дә артыг мүстәгил олараг халгымызын мүхтәлиф мусиги аләтләринин һазырланмасы саһәсиндә чалышырлар.

О, шаир Пәнаһ Көјчә ләгәби илә дә поезија һәвәскарлары арасында танынып. Онун, “Көјчә, көзүм ишығы” адлы поезија топлусу 1991-чи илдә ишыг үзү көрмүш вә охучуларын севимли китабына чеврилмишдир. Пәнаһ мүәллим 1995-чи илдә педагожи ишдән тәгаүдә чыхмасына бахмајараг поезија вә мусиги аләтләринин һазырланмасы саһәсиндә севимли фәалијјәтини давам етдирир вә һазырда нөвбәти поезија топлусуну чапа һазырлајыр.

Р.Ә.ГУРБАНОВА

Рәфигә Әһмәд гызы Гурбанова 1938-чи ил нојабрын 13-дә Шәкидә шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1946-56-чы илләрдә Шәки шәһәриндәки 1 сајлы орта мәктәбдә тәһсил алмыш вә ораны гызыл медалла битирмишдир. 1956-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1961-чи илдә исә ораны фәргләнмә диплому илә битирәрәк, һәмин ил кимја факүлтәсинин аспирантурасынын әјани шө'бәсинә дахил олмушдур. 1965-чи илдә аспирантура мүддәтинин 3 ај галмыш "Үзви кимја" ихтисасы үзрә намизәдлик диссертасијасы мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди алимлик дәрәчәси алмышдыр. 1965-чи илин сентјабрындан 1966-чы илин апрел ајына кими Сумгајытда Синтетик Каучук заводунун мәркәзи лабораторијасында бөјүк мүһәндис вәзифәсиндә әмәк фәалијјәтиндә олмушдур. 1966-чы илдән Сумгајытда јеничә ачылмыш Нефт-Кимја Просесләри Институтунун Сумгајыт филиалына кечмиш вә орада әввәлчә кичик елми ишчи, сонра исә 1967-78-чи илләрдә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1978-93-чү илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Полимер Материаллары Институтунда әввәлчә "Аналитик кимја", сонра исә бу лабораторија әсасында јарадылан "Полимер өртүкләр" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

Р.Ә.Гурбанова 1992-чи илдә Москва шәһәриндә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Олиго вә полистиролларын кимјәви модификасија просесләрин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк "Јүксәкмолекуллу Бирләшмәләр кимјасы" ихтисасы үзрә кимја елмләри доктору адына лајиг көрүлмүшдүр.

Р.Ә.Гурбанованын әсас елми истигамәти полистиролун бә`зи физики-механики хассәләрини јахшылашдырмаг мәгсәди илә олиго- вә полистироллары мүхтәлиф актив функсионал группары олан мономерләрлә алкилләшдирмиш, алкенләшдирилмиш вә үзви туршуларын анһидридләри илә асилләшдирәрәк макромолекуласында мүхтәлиф функсионал группары олан модификасија олунмуш полистироллары синтез етмәјә мүвәффәг олмушдур. Онун тәрәфиндән полистролларын өртүк әмәләкәтирмә габилијјәти мүәјјән едилмишдир. Һәмчинин бензол нүвәсиндә функсионал группары физики вә кимјәви үсулларла сүбут едилмишдир. Тәбиәтиндән асылы олараг функсионал групларын полимер өртүкләрин физики-механики хассәләринә тә'сири һәртәрәфли өјрәнилмишдир.

Р.Ә.Гурбанованын тәдгигат ишләринин бир гисми республикамызын еколожи проблемләрин һәллинә јөнәлмишдир. О, узун илләр Сумгајыт рекионунда истеһсал туллантыларындан мәгсәдјөнлү истифадә едәрәк стирол истеһсалынын галығы олан КОРС әсасында бә'зи чеврилмәләриндән алынан лак-боја материаллары Хәзәр дәниз нефт гурғуларында коррозија әлејһинә горујучу өртүк кими јохламыш вә мүәјјән етмишдир ки, јарадылмыш өртүкләр узун мүддәт агрессив мүһитдә өз хассәләрини дәјишмир.

Р.Ә.Гурбанова кимјанын мүхтәлиф саһәләринә һәср едилмиш 200-дән чох елми әсәрин, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, "ЈМБ кимјасы" на аид 2 дәрслијин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији алтында 6 елмләр намизәди јетишмишдир.

Р.Ә.Гурбанова Түркијәдә, дәфәләрлә кечмиш ССРИ-нин мүхтәлиф шәһәрләриндә (Москва, Ленинград, Рига, Мурманск, Днепропетровск вә с.) кечирилән Бејнәлхалг конгресс вә симпозиумларда елми мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Р.Ә.Гурбанова һазырда Түркијәнин Конја шәһәринин Сәлчуг Унверситетиндә "ЈМБ кимјасы" ндан дәрс дејир вә кимја елмимизи орада лајагәтлә тәмсил едир.

Л.Г.ГУРВИЧ

Лев Гаврилович Гурвич 1871-чи ил мартын 27-дә Украјна Республикасынын Полтава шәһәриндә анадан олмушдур. 1892-чи илдә Казан Университетини, 1896-чы илдә исә Исвечрәнин Базел Университетини битирмишдир. 1897-чи илдә Фрејбург Университетиндә вә 1897-98-чи илләрдә Елзас заводунда өз тәһсилини тәкмилләшдирмишдир. 1894-1904-чү илләрдә Петербург "Кимјачы" журналыны нәшр етдирмишдир. 1904-09-чу илләрдә Бакыда Нобелин заводунда нефт лабораторијасында ишләмишдир. 1909-чу илдә исә Петербургда нефт лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1920-чи илдә Бакыда "Азнефт" трестинин нәздиндә мәркәзи кимја лабораторијасыны јаратмышдыр. Һәмин лабораторијанын әсасында сонралар Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институту (индики Нефт-Кимја Просесләри Институту) јарадылмышдыр. Бу лабораторијада илк дәфә карбоһидрокенләрин кимјасына даир һетерокен катализ, полимерләшмә, изомерләшмә, адсорбсијаја даир елми-тәдгигат ишләри апарылмышдыр. 1920-24-чү илләрдә елми-тәдгигат иши илә паралел олараг Бакы Дөвләт Университетиндә вә Азәрбајчан Политехник Институтунда профессор кими педагожи фәалијјәтдә дә олмушдур. 1924-чү илдән Москвада Истилик Техника Институтунда нефт лабораторијасынын рәһбәри олмушдур.

Профессор Л.Г.Гурвичин әсас елми-тәдгигат ишләри нефт кимјасына вә онун каталитик чеврилмәләринә аиддир. О, Русијада вә харичи өлкәләрдә дә нефт кимјасына даир күлли мигдарда тәчрүбә материалларыны топламыш вә ону үмумиләшдәрмишдир. Онун тәдгигаты нефт мәһсулларынын тәмизләнмәси просесләрини инкишаф етдирмәјә зәмин

јаратмыш вә нефт е'малы заводларында емулсија әмәлә кәлмәси һадисәләрини ајдынлашдырмаға көмәк етмишдир. О, 1911-12-чи илләрдә адсорбсијаны өјрәнәрәк, кимјәви әлагә илә молекулјар чәзбетмә гүввәси арасында аралыг јер тутан физики-кимјәви чәзбетмә гүввәсинин олмасы һаггында һипотезаны ирәли сүрмүшдүр. 1908-чи илдә нефтин су бухары илә говулмасынын физики маһијјәтини изаһ етмишдир. 1911-12-чи илләрдә алүмосиликатлар үзәриндә олефинләрин полимерләшмәсини сүбут етмишдир. Онун јаздығы "Нефт е'малынын елми әсаслары" китабы 1940-чы илдә үчүнчү дәфә нәшр едилмишдир.

Профессор Л.Г.Гурвич 1926-чы ил мајын 30-да Бакыда вәфат етмишдир.

В.Р.ГУРЕВИЧ

Вјачеслав Романович Гуревич 1936-чы ил мајын 7-дә Батуми шәһәриндә доғулмушдур. Һәмин илдә аиләси илә бирликдә Бакы шәһәринә көчмүшдүр. 1942-53-чү илләрдә Бакыда орта тәһсил алмышдыр. 1953-чү илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтуна гәбул олмушдур.1958-чи илдә институту мүһәндис-технолог кими битирәрәк индики Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтунда апаратчы вәзифәсиндә әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. Сонракы илләрдә мүхтәлиф вәзифәләрдә чалышмышдыр. 1964-чү илдә лабораторија мүдири тә'јин едилмишдир. 1984-чү илин апрел ајында Москваја көчмүшдүр. Һазырда АБШ-да јашајыр.

1964-чү илдә "Хром оксид катализаторларынын иштиракы илә полиетиленин синтези" мөвзусунда намизәдлик, 1974-чү

илдә исә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1979-чу илдә она "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә профессор ады верилмишдир.

Профессор В.Р.Гуревичин елми ишләри кинетика, катализ вә моделләшмәјә аид олмушдур. О, 1 монографијанын, 120-дән артыг елми әсәрин, о чүмләдән 25 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији алтында 11 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, Прага, Будапешт, Москва, Новосибирск кими шәһәрләрдә кечирилмиш бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Профессор В.Р.Гуревич 1965 вә 1972-чи илләрдә Чехословакијада, 1967-чи илдә Полшада, 1969-чу илдә Мачарыстанда вә 1967-чи илдә Алманијада елми е'замијјәтдә олмушдур.

Р.А.ДАШДИЈЕВ

Раһим Абас оғлу Дашдијев 1951-чи ил февралын 27-дә Бакы шәһәри, Гарадағ рајонунун Күздәк кәндиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1958-68-чи илләрдә Күздәк кәнд орта мәктәбиндә охумушдур. 1968-73-чү илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. 1976-чы илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда мүһәндис вәзифәсинә ишә гәбул олунмуш вә Украјна ЕА Коллоид Кимјасы вә Су Кимјасы Институтуна (ККСКН) узун мүддәтли е'зам едилмишдир. Сонра Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында баш мүһәндис вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1982-чи илдән индијә кими "Дәниз-нефтгаз" Дөвләт Лајиһә Инс-

титутунда "Әтраф мүһитин мүһафизәси" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

1984-чү илдә Украјна ЕА ККСКИ-дә диссертант кими гејдә алынмыш вә һәмин институтун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Ионокен олмајан сәтһи-актив маддәләр әсасында топлајычыларын композисијасы, нефтин дисперкентләри вә башга реакентләр" мөвзусунда "Коллоид кимја" ихтисасы үзрә намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә Украјна ЕА ККСКИ-дә докторантураны битирдикдән сонра, 1993-чү илдә һәмин институтда "Коллоид-кимјәви үсулларын ишләниб һазырланмасы, әсасланмасы вә дәниздә нефт чыхарылмасында әтраф мүһитин чиркләнмәсинин арадан галдырылмасы вә гаршысынын алынмасы үчүн васитәләр" мөвзусунда "Коллоид кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Р.А.Дашдијев "Коллоид кимја" ихтисасы үзрә республикамызда јеканә кимја елмләри доктору олуб, һәм дә Украјна Республикасынын докторлуг дипломуна лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдә баш елми ишчи дипломуну алмышдыр.

Р.А.Дашдијевин әсас елми-тәдгигат ишләри сәтһи-актив маддәләрин нәзәри вә тәтбиги коллоид кимјасынын әсасында дәниздә нефт чыхарылмасынын еколожи вә техноложи проблемләринин һәллинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән коллоид-кимјәви үсулларынын комплекс шәкилдә истифадәси прогнозлашдырылмыш вә елми чәһәтдән әсасландырылмышдыр. Бунунла да дәниздә нефт чыхарылдыгда әтраф мүһитин чиркләнмәсинин гаршысыны алмаг мәгсәди илә ионокен, ионокен олмајан вә полимер характерли сәтһи-актив маддәләрин коллоид-кимјәви хассәләринин дәјишмә ганунаујғунлуғуну вә онларын сујун сәтһиндә олан чиркләринин топланмасыны, дисперсија етмәсини өјрәнмишдир. О, һәмчинин анбарларда сахланан нефтин бухарланмасынын гаршысынын алынмасы, нефт лајларында галыг нефтин говулуб чыхарылмасы, гујуларын кечиричилијинин бәрпасы, гујуларда

су вә гум меjдана кәләндә онлара гаршы мүбаризә тәдбирләрини көрүлмәси саһәсиндә елми-тәдгигатлар апармышдыр.

Илк дәфә олараг онун тәрәфиндән әсасландырылмыш тәнликләрә әсасән, тәчрүбә апарылмадан сәтһи-актив маддәләрин коллоид-кимjәви характеристикалары: сәтһи кәрилмә, суда һәллолманын сон һәдди, адсорбсиjа енталпиjасы, ионокен олмаjан коллоид вә колоид олмаjан сәтһи-актив маддәләрин су-карбоһидрокен системиндәки паjланма әмсалыны мигдары гиjмәти тә'jин едилмишдир.

Р.А.Дашдиjевин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 1 монографиjада, 140 елми әсәрдә, 52 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр.

Ә.Ө.ӘБДҮРРӘҺИМОВ

Әсәдулла Өмәр оғлу Әбдүррәһимов 1900-чү илдә Шәкидә анадан олмушдур. О, әввәлчә Шәкидәки рус-татар мәктәбиндә охумуш, сонра исә Шәкинин алтыиллик али-ибтидаи мәктәбиндә тәһсилини давам етдирмишдир. 1915-чи илдә ораны битирдикдән сонра бир мүддәт саһибкарын заводунда мирзәлик едир. 1917-чи илдә Загатала шәһәриндәки үчаjлыг мүәллимләр курсуну битирдикдән сонра Лаһыч кәндиндә мүәллим ишләjир. Аз сонра Ә.Әбдүррәһимов әввәлчә Загатала шәһәр ибтидаи мәктәбинә, сонра исә Загатала Гәза Халг Маариф шө'бәсинин тә'лиматчысы вәзифәсинә кечирилир.

Али - ибтидаи тәһсиллә кифаjәтләнмәjәк Ә.Әбдүррәһимов тезликлә Бакыjа кәлиб, фәһлә факүлтәсинә дахил олмушдур. О, фәһлә факүлтәсиндә охудуғу мүддәтдә Бакынын орта мәктәбләриндә мүәллимлик фәалиjjәтини давам етдирмишдир. 1930-чу илдән орта вә али мәктәбләрдә кимjа фәннини тәдрис етмәjә башлаjыр. Бунунла jанашы бир сыра дәрс вәсаитләрини рус дилиндән ана дилимизә тәрчүмә едир. Ә.Әбдүррәһимов 1934-чи илдә "Кимjа тәдрисиндә кәнд тәсәррүфаты елементләри", 1942-чи илдә "Кимjадан әjани вәсаит вә ондан истифадә" адлы

методик вәсаитләр нәшр етдирир. Бир гәдәр сонра өз дәрс вәсаитләри әсасында "Орта мәктәбин кимја курсунда сосиалист сәнајеси, кәнд тәсәррүфаты вә өлкә мүдафиәси мәсәләләри" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны һазырлајыб, 1945-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин Елми Шурасында мүдафиә едир, кимјанын тәдриси методикасы ихтисасы үзрә илк педагожи елмләр намизәди алимлик дәрәчәсинә лајиг көрүлүр. Аз сонра она досент ады верилир.

Ә.Әбдүррәһимов мәһсулдар ишләјән кимјачы методист алимләрдән бири кими хејли дәрс вәсаити, китаб вә методик көстәришләр чап етдирир. (Кимја тәдрисинин нәзәри вә практик мәсәләләринә даир 20-дән артыг дәрс вә методик вәсаитләр, 200-ә гәдәр журнал мәгаләләри јазмышдыр).

Өмрүнүн 50 илдән артығыны кәнч нәслин тә'лим-тәрбијәсинә сәрф етмиш Ә.Әбдүррәһимов Азәрбајчанда бөјүк кимја методистләри јетишдирмиш вә кимјанын тәдриси үсулу саһәсиндә мәктәб јаратмышдыр.

Ә.Әбдүррәһимов ичтимаи ишләрлә дә мәшғул олараг, 1944-чү илдән өмрүнүн сонунадәк мүхтәлиф мә'сул вәзифәләрдә чалышмышдыр. (Азәрбајчан Республика Мүәллимләри тәкмилләшдирмә Институтунун директору, Республика Маариф Назирлијиндә Шө'бә рәиси, Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Педагожи Елмләр Институтунун директору, Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин Кимја-Биолокија факүлтәсинин деканы, кафедра мүдири вә с.) 1966-чы илдә она профессор елми ады верилмишдир.

Профессор Ә.Әбдүррәһимовун елми-педагожи фәалијјәти нәзәрә алынараг "Әмәкдар мүәллим", фәхри адына лајиг көрүлмүш, бир сыра медаллар вә фәхри фәрманларла тәлтиф олунмушдур.

Профессор Ә.Әбдүррәһимов 1969-чу илин август ајында вәфат етмишдир.

Р.Ә.ӘБДҮРРӘҺИМОВА

Рејһан Әсәдулла гызы Әбдүррәһимова 1939-чу ил сентјабр ајында Бакыда зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1946-чы илдә Бакы шәһәри 176 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1956-чы илдә битирмишдир. Һәмин илдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) кимја-биолокија факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1961-чи илдә али тәһсил алдыгдан сонра Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун "Гејри-үзви кимја" лабораторијасында кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1967-чи илдә "45, 75°С дә су-дуз-бор системинин физики кимјәви тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә кимја елмләри намизәди дәрәчәсини алмышдыр. 1968-чи илдә Н.Туси адына АДПУ-нун "Үмуми кимја" кафедрасына досент вәзифәсинә гәбул олунмушдур. 1971-72-чи илләрдә орада кимја факүлтәсинин деканы вәзифәсиндә ишләмишдир. 1973-чү илдә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмаг үчүн "25, 45 вә 75°С-дә алүминат мәһлулларынын физики-кимјәви тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1974-чү илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Р.Ә.Әбдүррәһимова 3 дәрс вәсаитинин, 20-дән артыг елми әсәрин мүәллифидир.

Рејһан ханым 1984-чү илдә узун сүрән хәстәликдән сонра вәфат етмишдир.

А.Һ.ӘБИЛОВ

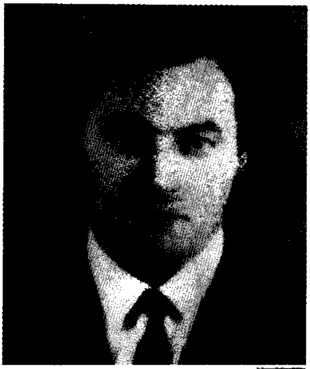

Абдулрза Һачыбала оғлу Әбилов 1931-чи ил апрелин 22-дә Бакы шәһәри Хырдалан кәндиндә анадан олмушдур. 1939-49-чу илләрдә Бакы шәһәри 92 сајлы орта мәктәбдә охумушдур. 1951-чи илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) "Истилик техники гурғулары вә автоматикасы" ихтисасы үзрә битирмиш вә тә'јинатла Сумгајыт шәһәри Истилик Електрон Мүәссисәсинә көндәрилмишдир. 1956-57-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы ЕА) Енеркетика Институтунун (ЕИ) "Автоматика вә теломеханика" лабораторијасында кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1958-61-чи илләрдә Москва шәһәриндә Москва Комплекс Автоматлашдырма Институтунун мәгсәдли аспирантурасында охумушдур. 1963-67-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Енеркетика Институтунун "Автоматик идарәетмә системи" лабораторијасында бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1967-чи илдә Електрон һесаблама Машынларынын көмәјилә кимја-технолокијасы просесләринин моделләшдирилмәси вә оптималлашмасы ишләринин тәшкили мәгсәдилә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) көчүрүлмүшдүр. 1969-чу илдә "Нефт-кимја просесләринин оптималлашдырылмасы" лабораторијасыны тәшкил етмиш вә она 30 илә јахын мүддәтдә фасиләсиз рәһбәрлик етмишдир.

1963-чү илдә "Атмосфер вакуум гурғуларында борулу собаларын автоматлашдырылмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1986-чы илдә исә "ЕҺМ-лардан истифадә етмәклә, систем анализи әсасында оксидләшдиричи каталитик деһидрокенләшмә просесләринин моделләшдирилмәси вә оптималлашдырылмасы" мөвзусунда "Кимја технолокијасынын просес вә

апаратлары" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә 1987-чи илдә һәмин ихтисас үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор А.Һ.Әбиловун әсас елми истигамәти каталитик просес вә реакторларын автоматлашдырылмасы, ријази моделләшдирмә, оптимал лајиһә вә идарәетмә проблемләринә, онларын компүтер методларынын вә информасија технолокијаларынын инкишафына һәср едилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигатлар нәтичәсиндә әлдә етдији фундаментал нәтичәләр кечмиш ССРИ ЕА-нын һесабатында үч дәфә тәбиәт елмләри саһәсиндә ән мүһүм елми наилијјәт кими гејд олунмушдур. Тәтбиги саһәдәки елми-техники тәклиф вә төвсијәләри сәнаједә һәјата кечирилмиш, дәфәләрлә кечмиш ССРИ вә Бејнәлхалг сәркиләрдә бир чох диплом вә медалларла тәлтиф едилмишдир. Онун рәһбәрлик етдији лабораторија кечмиш ССРИ-дә Елм вә Техника Дөвләт Комитәси тәрәфиндән сон 2 бешилликдә Баш тәшкилат кими гәбул едилмишдир. Онун елми фәалијјәти 350 елми вә елми-күтләви мәгаләдә, Москва, Анкара вә Бакыда нәшр олунмуш 5 монографија вә дәрсликдә, 12 ихтира вә патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији алтында 30 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор А.Һ.Әбиловун елми әсәрләрини әксәријјәти АБШ, Инкилтәрә, Франса, Исвечрә, Австрија, Түркијә вә МДБ, Јунаныстан, Колумбија, Полша, Чехословакија, Румынија өлкәләриндә нәшр едилмишдир. О, 60-а гәдәр Үмумиттифаг вә Бејнәлхалг конфранс, конгрес вә симпозиумларда фәал иштирак едәрәк, елмимизи ләјагәтлә тәмсил етмишдир.

О, елми-тәдгигат иши илә јанашы 1963-чү илдән педагожи фәалијјәтдә олараг АДНА вә АзТУ тәләбәләринин диплом лајиһәләринә рәһбәрлик етмишдир.

Профессор А.Һ.Әбилов 1993-чү илдән индијә кими елми фәалијјәтини Түркијәнин Анкара Университетиндә (АУ) давам етдирир. О, АУ-да мүһазирәләр охујур, һәм дә елми арашдырмалар апарыр. Апардығы арашдырмаларын нәти-

чәләрини 1 китабда, 30-а гәдәр мәгаләни харичи журналларда, нәшр етдирмишдир. О, ејни заманда университетдә дөвләт планлашдырма тәшкилаты тәрәфиндән малијјәләшдирилән мүһүм бир лајиһәнин баш мәсләһәтчиси сечилмиш вә Түркијә мүкәммәлијјәт мәркәзинә вермиш олдуғу елми наилијјәт үчүн елм вә техника комитәси тәрәфиндән тә'сис едилән фәалијјәт рапоруна лајиг көрүлмүш вә дәфәләрлә НАТО тәшкилатынын көмәји илә мүкафатландырылмышдыр. Онун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг сәркиләриндә нүмајиш етдирилмиш вә 7 медал вә бир нечә диплом илә мүкафатландырылмышдыр. 1988-чи илдә Республика Менделејев Кимја Чәмијјәтинин дипломуна лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор А.Һ.Әбилов кениш ичтимаи вә елми-тәшкилатчылыг ишләри дә апармышдыр. Узун илләр Азәрбајчан ЕА Президиуму јанында олан "Елми тәдгигатларын автоматлашдырылмасы" Шурасынын елми катиби олмушдур. Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин вә АДНА-нын нәздиндә олан Ихтисаслашмыш Елми Шурасынын үзвү олмушдур.

А.Һ.ӘЗИЗОВ

Акиф Һәмид оғлу Әзизов 1943-чү ил нојабрын 2-дә Ағдәрә рајону Умудлу кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1949-чу илдә Умудлу кәндиндә једдиллик мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны битирдикдән сонра 1959-чу илдә Ағдәрә рајонунун Чапар кәнд орта мәктәбиндә ониллик тәһсилини баша вурмушдур. 1960-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1964-чү илдән тәһсилини М.В.Ломоносов адына

Москва Дөвләт Университетиндә (МДУ) давам етдирмиш вә "Јүксәкмолекуллу бирләшмәләр кимјасы" үзрә ихтисаслашараг ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Һәлә МДУ-да тәләбә оларкән акрилонитрилин метилметакрилатла шүшә-кристал фаза-кечид температурларында полимерләшмә реаксијасыны тәдгиг етмишдир. 1967-70-чи илләрдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Синтези Институтунун (НКСИ) (Москва ш.) аспиранты олмушдур. 1970-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1985-чи илдән индијә кими "Металкомплекс катализаторлары" лабораторијасынын мүдири вә һәмчинин 1988-чи илдән елми ишләр үзрә директорун биринчи мүавини вәзифәсиндә чалышыр.

1971-чи илдә ССРИ ЕА НКСИ-нин Елми Шурасында (ЕШ) "Никелин р - аллил комплексләринин вә һалокенхинонларын иштиракы илә бутадиенин стереоспесифик полимерләшмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Лигандларын вә зәиф метал-лиганд әлагәләринин олигомерләшмә вә полимерләшмә просесләринин металүзви катализиндә ролу" мөвзусунда "Кимјәви кинетика вә катализ" вә "Нефт-кимјасы" ихтисаслары үзрә докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә "Кимјәви Кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор А.Һ.Әзизовун әсас тәдгигат саһәси нефт-кимја синтези просесләринин металкомплексләрин вә металүзви бирләшмәләрин иштиракы илә катализиндән ибарәтдир. Онун тәрәфиндән донор-акселтор вә хелат әмәләкәтирән мүхтәлиф лигандларын металүзви каталитик системләрин тә'сири илә кедән олигомерләшмә вә полимерләшмә реаксијаларынын рекио- вә фәза сечичилији, онларын елементар мәрһәләләринин кинетик параметрләри, каталитик мәркәзләрин тәбиәти, онларын јаранма вә мәһв олма механизмләринин тә'сири өјрәнилмишдир. О, олигомерләшмә вә полимерләшмә просесиндә металлиниум ион механизмләри адланан јени елми

консепсија ирәли сүрмүш вә тәчрүби јолла әсасландырмышдыр. Бир сыра фундаментал јени ганунаујғунлуглар, о чүмләдән b -CH агостик вә dp , pp кими зәиф метал-лиганд әлагәләринин олигомерләшмә вә полимерләшмә просесләринин мәһсулларын молекул күтләсинә вә гурулушуна тә'сири, әмәлә кәлән мәһсулларын фәза гурулушларынын вә молекул күтләләринин әлагәли дәјишмә ганунаујғунлуглары илк дәфә онун тәрәфиндән ашкар едилмиш вә өјрәнилмишдир. Олигомерләшмә вә полимерләшмә просесләри үчүн јени тип катализатор-бифунксионал катализатор-стабилизатор јарадылмыш вә бунунла да бу саһәдә јени истигамәт ачылмышдыр. Бу катализаторларын көмәји илә еколожи чәһәтдән даһа әлверишли сәнаје просесләринин јарадылмасы имканы әлдә едилмишдир. О, кечмиш ССРИ-дә полимер дашыјычылар үзәриндә һетерокенләшмиш метал-комплекс катализаторлары саһәсинин илк әсасландырычы тәдгигатчыларындан бири олмушдур. Онун апардығы фундаментал тәдгигатлар димерләшмә, олигомерләшмә, полимерләшмә, оксидләшмә вә с. просесләри үчүн јүксәк сәмәрәлилијә малик јени катализаторларын јарадылмасы илә нәтичәләнмишдир. Бу бахымдан етиленин селектив димерләшмә вә олигомерләшмәси үчүн никел, бутадиенин стереоселектив полимерләшмәси үчүн бифунксионал кобалт, никел, неодим-тутумлу катализаторлар хүсуси мараг доғурур. Јени јарадылмыш катализаторларын бә'зиләри тәчрүби-сәнаје вә сәнаје миғјасында сынагдан кечмиш вә тәтбиг олунмушдур. Јени титан вә сиркониум тутумлу катализаторлар әсасында етилендән јумшаг шәраитдә јүксәк сечичиликлә дар алфа-олефин фраксијаларынын вә ја олигоалкиларoматик синтетик јағларынын бирмәрһәләли алынма технолокијалары ишләниб һазырланмышдыр.

Профессор А.Һ.Әзизовун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри әсасән МДБ вә харичи өлкәләрдә нәшр едилән 200-ә јахын елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографијада, 30 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 7 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә Бејнәлхалг форумларда елмимизи ләјагәтлә тәмсил етмиш, бир сыра симпозиум вә конфрансларын тәшкилат комитәләринин үзвү олмушдур. Онун ады АБШ-да нәшр олунан "Елм вә техникада ким кимдир" сорғу китабына вә Инкилтәрәдә нәшр олунан Бејнәлхалг биографик лүғәтә дахил едилмишдир.

Профессор А.Һ.Әзизов елми-ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едир. О, Азәрбајчан ЕА "Нефт-кимја" вә "ЈМБ кимјасы" үзрә ЕШ-ләрин, Дөвләт Нефт Ширкәти јанында нефт е'малы үзрә "Елми –Техники Шура"нын, Азәрбајчан ЕА М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунун нәздиндә елмләр доктору дәрәчәси верән ИЕШ-ин үзвү вә Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә кичик ЕШ-ин сәдридир. Азәрбајчан Кимја Журналынын редаксија һеј`әтинин үзвүдүр.

"Әмәк шүчаәти" медалы вә ССРИ ЕА-нын биринчи дәрәчәли диплому, Сорос Фондунун фәрди гранты илә тәлтиф олунмушдур.

О.Һ.ӘКБӘРОВ

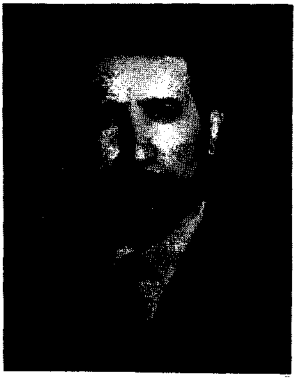

Октај Һикмәт оғлу Әкбәров 1939-чу ил сентјабрын 5-дә Салјан рајонунун Јухары Халач кәндиндә анадан олмушдур. 1947-чи илдә Халач кәнд мәктәбинин биринчи синфинә кетмиш, 1957-чи илдә Салјан шәһәр орта мәктәбини гызыл медалла битирмишдир.

1957-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1962-чи илдә ораны фәргләнмә диплому илә гуртармышдыр. Һәмин илдә БДУ-нун "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә аспирантурасына гәбул олунмуш вә

1965-чи илдә ораны битирәрәк "Флуоренин алкилләшмәси вә алынан бирләшмәләрин бә'зи кимјәви чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1965-чи илдә БДУ-нун "ЈМБ кимјасы" кафедрасына ассистент вәзифәсинә гәбул едилмишдир. 1967-69-чу илләрдә һәмин кафедрада баш мүәллим, 1969-89-чу илләрдә исә досент вәзифәләриндә ишләмишдир.

1988-чи илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Зәриф Кимја Технолокијасы Академијасынын Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Моноаллил ефирләри вә аллилароматик карбоһидрокенләр әсасында полимерләрин синтези вә чеврилмәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1989-чу илдән индијәдәк БДУ-да "ЈМБ кимјасы" кафедрасынын профессорудур. 1998-чи илдә һәмин кафедранын мүдири вәзифәсинә сечилмишдир. 1993-94-чү илләрдә Түркијәнин Чүмһуријјәт Университетиндә (Сивас) профессор кими фәалијјәт көстәрмишдир.

Профессор О.Һ.Әкбәровун әсас елми истигамәти аллил мономерләринин мүхтәлиф комплекс әмәләкәтиричиләр иштиракы илә һомо вә биркә полимерләшмәсинин нәзәри вә тәчрүби мәсәләләринә һәср едилмишдир.О, аллил мономерләринин һомо вә биркә полимерләшмә реаксијаларынын кинетик параметрләрини арашдырмагла бу реаксијаларын фәргли хүсусијјәтләри механизми һагтында нәтичәләр әлдә етмишдир. Алынмыш нәтичәләр әсасында мүһүм сәнаје мәһсуллары олан аллил бирләшмәләриндән суда һәлл олан сәтһи-актив полимер маддәләр, полимер јапышганлар, микроелектроника схемләри үчүн рентген-резистләр вә дикәр мәһсулларын алынмасы имканлары көстәрилмишдир.

Профессор О.Һ.Әкбәровун елми-педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 100-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 8 дәрс вәсаити вә 6 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

Профессор О.Һ.Әкбәров дәфәләрлә Алманија, Түркијә, Мачарыстан, Русија, Украјна, Өзбәкистан вә дикәр өлкәләрдә

кечирилән конгрес вә конфрансларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. Онун "Полимерләр кимјасындан практикум" адлы дәрс вәсаити Түркијәдә нәшр олунмушдур.

Ә.И.ӘЛӘКБӘРОВ

Әлиһејдәр Ибад оғлу Әләкбәров 1926-чы илдә Губа рајонунун Чичи кәндиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини баша вурдугдан сонра, 1942-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1945-чи илдә али тәһсилини давам етдирмәк үчүн Ленинград Дөвләт Университетинин (ЛДУ) кимја факүлтәсинә көндәрилмишдир. 1947-чи илдә ЛДУ-ну битирдикдән сонра, тә'јинатла ишләмәк үчүн Чељабински шәһәриндә 21 сајлы гапалы мүәссисәјә көндәрилмишдир. Һәмин мүәссисәдә елми ишчи кими әмәк фәалијјәтинә башламыш вә гапалы мөвзу үзрә 23 мәгалә нәшр етдирмишдир.

1947-чи илдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Електрокимја Институту Елми Шурасында (ЕШ) гапалы мөвзуда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Ә.И.Әләкбәров 1959-чу илдә Бакыја гајытмыш вә Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) електрокимја саһәсиндә елми-тәдгигатларын давам етдирмишдир. 1969-чу илдә ССРИ ЕА ЕКИ-нин ЕШ-дә "Сулу вә үзви мәһлуллардан селен вә теллурун катод вә анод һәллолмасы просесинин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1970-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

1971-чи илдә Ә.И.Әләкбәровун рәһбәрлији илә Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә "Електрокимја" лабораторијасы јарадылмышдыр.

Профессор Ә.И.Әләкбәровун рәһбәрлиjи алтында електрокимjәви үсулла коррозиjаjа гаршы давамлы өртүкләрин, икили, үчлү, jарымкечиричи әринтиләрин алынмасы вә Кәнчә алүминиум заводунун алүминат мәһлулларындан галлиум елементинин електрокимjәви үсулла аjрылмасы саһәсиндә елми-тәдгигат ишләри апарылмышдыр. Онун апардығы елми тәдгигатларын нәтичәләри 130 елми мәгаләдә вә 19 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, "Електрокимjа" ихтисасы үзрә 10 елмләр намизәди jетишдирмишдир.

О, кечмиш Иттифагын бир сыра елми мәркәзләри илә елми әлагәләр сахлаjараг, үмумиттифаг вә республика мигjасында елми конфрансларда мараглы мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Әлиһеjдәр мүәллим республикамызда "Електрокимjа" саһәсиндә елми мәктәб jаратмыш, һазырда онун jетирмәләри онун елми фикирләрини давам етдирирләр.

Ә.И.Әләкбәров 1991-чи илдә вәфат етмишдир.

Р.Г.ӘЛӘКБӘРОВ

Рафиг Гәдир оғлу Әләкбәров 1938-чи илдә февралын 15-дә Кәдәбәj раjонунун Шурабад кәндиндә анадан олмушдур. 1946-чы илдә Кәдәбәj раjонунун Бөjүк-Гарамурад кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1956-чы илдә орта тәһсилини баша вурмушдур. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимjа факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1961-чи илдә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Әмәк фәалиjjәтинә 1961-чи илдә һәлә тәләбә икән Азәрбаjчан Сәнаjе Институтунда лаборант кими башламышдыр. 1961-64-чү илләрдә БДУ-нун "Нефт кимjасы" кафедрасынын әjани

аспиранты олмушдур. 1965-чи илдә Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлијинин (ТН) көстәриши илә кәнч мүтәхәссис кими индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) "Үзви кимја вә кимја технолокијасы" кафедрасында мүәллим вәзифәсинә гәбул олунмушдур. Сонралар һәмин кафедрада баш мүәллим (1966-73), досент (1973-88) вә профессор вәзифәләриндә ишләмишдир. 1979-чу илдән индијә гәдәр "Үзви кимја вә кимја технолокијасы" кафедрасына рәһбәрлик едир. Һәмчинин кафедранын нәздиндә фәалијјәт көстәрән "Јени биоложи актив бирләшмәләр" проблем лабораторијасынын елми рәһбәридир.

1965-чи илдә "Сүртки јағларына әлавәләр алмаг мәгсәдилә алкилфенолларын хлорһидринләрлә конденсләшмәси вә реаксија мәһсулларынын бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Әвәзли аминләр вә спиртләр әсасында вирус инактиваторларынын, кимјәви мутакенләрин вә биосидләрин истигамәтли синтези" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1988-чи илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр. Үзви кимја саһәсиндә республикада вә онун һүдудларындан кәнарда јахшы танынан профессор Р.Г.Әләкбәров 30 илдән чохдур ки, јүксәкихтисаслы кимјачы-педагогларын јетишдирилмәсиндә хүсуси хидмәт көстәрир. Онун билаваситә рәһбәрлији илә елми ишә вахтилә чәлб олунан тәләбәләри инди республиканын бир сыра елми мәркәзләринә бачарыгла рәһбәрлик едирләр.

Профессор Р.Г.Әләкбәровун әсас елми истигамәти асилазиридинләр вә азетидинләр, уретан вә тиоуретанлар, функсионаләвәзли алканоллар вә аминләрин кимјасы, онларын тәтбиги саһәләри, о чүмләдән вирусидил активлији, кимјәви мутакенлији, еләчә дә биосид активлијинин өјрәнилмәсинә сәрф едилмишдир. Онун апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә фајдалы хассәләрә малик вирус инактиваторлары, кимјәви мутакенләр, полифунксионал хассәјә малик ашгарлар вә пестисидләр синтез едилмишдир. Онун елми вә педагожи

фәалијјәти 10 дәрс вәсаитиндә, 170-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, нәинки үзви вә биоложи кимјаја даир бир сыра дәрс вәсаитләринин вә програмларынын тәртибчисидир, һәм дә бу гәбилдән олан материалларын тәрчүмәчисидир.

Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри дәфәләрлә үмумиттифаг вә республикада кечирилән елми конфрансларда вә симпозиумларда мә’рузә едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә 6 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Р.Г.Әләкбәров дәфәләрлә Республика Тәһсил Назирлијинин вә ишләдији Н.Туси адына АДПУ-нун Фәхри Фәрманлары илә тәлтиф едилмишдир.

Р.Ә.ӘЛӘКБӘРОВ

Рәсул Әли оғлу Әләкбәров 1928-чи ил апрелин 15-дә Шәки шәһәриндә анадан олмуш, 1947-чи илдә орада орта мәктәби битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин Кимја факүлтәсинә дахил олмушдур. Бир мүддәт охудугдан сонра ону Горки шәһәриндә тәһсилини давам етдирмәјә көндәрмишләр. 1952-чи илдә Горки Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсини битирдикдән сонра тә’јинатла Томск шәһәринә көндәрилмиш, 1953-55-чи илләрдә орада өз ихтисасы үзрә ишләмишдир.

1955-чи илдән Р.Ә.Әләкбәровун әмәк фәалијјәти Азәрбајчан Елмләр Академијасы Гејри-үзви вә Физики Кимја Институту (ГҮФКИ) илә бағлы олмушдур. 1955-чи илдә орада аспирантураја дахил олмуш, 1958-чи илдә ораны битирдикдән сонра Институтда кичик елми ишчи ишләмишдир. 1961-чи илдә елмләр намизәди диплому алмыш вә баш елми ишчи

вәзифәсинә кечирилмишдир. 1962-70-чи илләрдә лабораторијада елми ишләр үзрә мүдир мүавини ишләмишдир. 1970-чи илдән индијә кими ГҮФКИ-дә лабораторија рәһбәри ишләјир.

Әләкбәров Р.Ә. елми ад алдыгдан сонра Републиканын ресурслары әсасында алынан нафтен туршуларындан, тионафтен туршуларындан истифадә едәрәк бир сыра ағыр металларын сулу мәһлуллардан чыхарылмасы, гатышдырылмасы, тәмизләнмәси, тә'јини үзәриндә тәдгигат ишләри апармышдыр. Апарылан тәдгигат ишләри нәтичәсиндә она 1969-чу илдә кимја елмләри доктору елми дәрәчәси, 1972-чи илдә профессор елми ады верилмишдир.

Профессор Р.Ә.Әләкбәровун рәһбәрлији илә нефт мәһсулларындан алынан јени-јени екстракентләр синфи јарадылды. Мәсәлән, нафтен туршулары, тионафтен туршулары, хлорлашдырылмыш нафтен туршулары, алкилфеноллар, нафтен туршулары илә алкилфенолларын синеркетик гарышыглары, бис-2-окси-5-октилбензиламин, бис-2-окси-5-октилбензиламин вә нафтен туршусунун синеркетик гарышығындан, тиобензој туршуларында, аминләрдән истифадә едиләрәк, ағыр металларын чыхарылмасында, гатылашдырылмасында вә тә'јини үзәриндә кениш тәдгигат ишләри апарылмышдыр. Апарылан тәдгигат ишләринин нәтичәси 250-дән чох елми мәгалә вә 60-дан чох мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә әксини тапмыш, 2 патент алынмышдыр. Елми мәгаләләр републикамызда вә харичдә чап едилмишдир. Профессор Әләкбәров Р.Ә. ихтисасы үзрә републикамызын һүдудларындан кәнарда танынмыш көркәмли алимдир.

Профессор Р.Ә. Әләкбәров узун müddәт ГҮФКИ-дә һәм дә елми ишләр үзрә директор мүавини ишләмиш, кәнч алимләрин јетишдирилмәсиндә хидмәтләр көстәрмишдир.

С.Ә.ӘЛӘКБӘРОВА

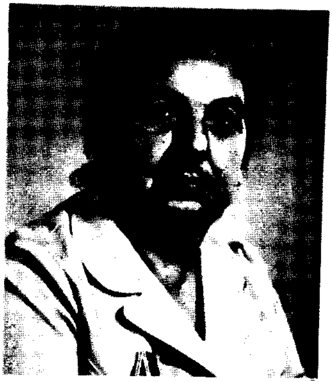

Сәкинә Әшрәф гызы Әләкбәрова 1906-чы ил ијун ајында Түркмәнистан Республикасынын Ашгабад шәһәриндә анадан олмушдур. Әввәлчә Ашгабад шәһәриндә ибтидаи мәктәби, сонра исә шәһәр кимназијасыны битирмишдир. 1935-чи илдә Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин тәбиәт факүлтәсини гырмызы дипломла битирдикдән сонра, Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) Физики-коллоид кимја кафедрасынын аспирантурасына дахил олмушдур. 1939-чу илдә аспирантураны битирдикдән сонра, педагожи фәалијјәтини БДУ-да өмрүнүн ахырына гәдәр давам етдирмишдир. О, 1944-чү илдә Азәрбајчанын мүхтәлиф јералты јатагларындакы тәбии сорбентләрин физики-кимјәви хүсусијјәтләринин өјрәнилмәси саһәсиндә апардығы елми тәдгигатлар әсасында намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1950-чи илдә "Физики кимја" кафедрасында досент вәзифәсини тутмушдур. 1952-58-чи вә 1980-82-чи илләрдә ики дәфә кимја факүлтәсинин деканы сечилмишдир. 1958-65-чи илләрдә һәмчинин "Физики-коллоид кимја" кафедрасынын мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1950-76-чы илләрдә һәмин кафедрада досент, 1976-91-чи илләрдә профессор вәзифәләриндә ишләмишдир. 1973-чү илдә "Азәрбајчанын јени јатагларындан көтүрүлмүш кил нүмунәләринин комплекс үсулу илә физики-кимјәви тәдгиги вә онларын тәчрүбәдә истифадә јоллары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1976-чы илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор С.Ә.Әләкбәрова Азәрбајчан тәбии сорбентләринин адсорбсија, каталитик, ағардычы вә јапышдырычылыг хассәләринин тәдгиги саһәсиндә елми

тәдгигатлар апармышдыр. Чох асан әлдә олуна билән сорбентләрдән нефт мәһсулларынын крекингиндә истифадә едәрәк, чох гијмәтли катализаторлары әвәз етмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин јерли хаммал әсасында алынмыш сорбентләрдән шәрабларын вә ширәләрин шәффафлашдырылмасында тәтбиг едилмиш вә бунунла да харичдән аскангелинин (Күрчүстан) алынмасына еһтијач галмамышдыр.

Профессор С.Ә.Әләкбәрованын физики вә коллоид кимјаја даир дәрсликләрин вә вәсаитләрин һазырланмасы вә онларын рус дилиндән ана дилимизә тәрчүмә едилмәси саһәсиндә әвәзсиз хидмәти олмушдур. Онун елми вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 85 елми әсәрдә, о чүмләдән 3 популјар китабчада өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 6 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор С.Ә.Әләкбәрова педагожи вә елми фәалијјәти илә јанашы республиканын ичтимаи һәјатында да фәал иштирак етмишдир. О, дәфәләрлә университетин партија бүросуна вә һәмкарлар тәшкилатынын јерли комитәсинә үзв сечилмишдир. Кимја факүлтәсинин партија бүросунун вә Елми Шурасынын катиби ишләмиш, 1953-54-чү илләрдә Бакы Шәһәр Партија Комитәси тәфтиш комиссијасынын үзвү сечилмишдир.

Һөкумәт профессор С.Ә.Әләкбәрованын елми-педагожи вә ичтимаи хидмәтләрини јүксәк гијмәтләндирәрәк, ону Ленин ордени вә мүхтәлиф медалларла тәлтиф етмишдир. Јүксәкихтисаслы кимјачы кадрлары јетишдирдијинә көрә Азәрбајчан Али Советинин вә Азәрбајчан Тәһсил Назирлијинин фәрманларына лајиг көрүлмүшдүр.

Сәкинә ханым 1991-чи ил јанварын 4-дә вәфат етмишдир.

Р.М.ӘЛИБӘЈЛИ

Рафиг Мөвсүм оғлу Әлибәјли 1942-чи ил ијунун 29-да Ағдамда анадан олмушдур. 1949-59-чу илләрдә Ағдам шәһәриндә орта мәктәбдә охумуш вә ораны битирдикдән сонра, 1959-чу илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсинә дахил олмуш вә 1964-чү илдә ораны битирмишдир. АДНА-да охудуғу 1959-60-чы илләрдә вә ораны битирдикдән сонракы 1965-59-чу илләрдә Бакы Нефтајырма заводунда, Сумгајыт Шүшә заводунда вә Сумгајыт Кимја Комбинатында оператор көмәкчиси, нөвбә рәиси, гурғу рәиси вә сех рәиси вәзифәләриндә ишләмишдир.

Р.М.Әлибәјли 1970-чи илдә кечмиш Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтунун (ҮЕТОИ) аспирантурасынын әјани шө'бәсинә дахил олмушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра һәмин институтда груп рәһбәри, бөјүк елми ишчи вә сектор рәһбәри вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1990-91-чи илләрдә исә ҮЕТОИ-нин елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсиндә ишләмишдир. О, 1981-чи илдән бу күнәдәк институтун "Пиролиз вә ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1975-чи илдә "Бензол алмаг мәгсәди илә толуолун вә пиролизин маје мәһсулларынын ароматик гатышыгларынын каталитик һидрокенли е'малы тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1984-чү илдә исә "Пиролизин маје мәһсулларынын һидрокенли е'малы јолу илә ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы. Јени просесләр вә катализаторлар" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә она "Нефт-кимја синтези" ихтисасы үзрә профессор ады верилмишдир.

Профессор Р.М.Әлибәјли республикамызын нефт-кимја синтези саһәсиндә танынмыш алимләриндән биридир. Онун әсас елми истигамәти јүксәк температурлу һидрокенли е'мал јолу илә пиролиз просесләринин маје мәһсулларындан вә дикәр ароматик әсаслы техники хаммаллардан јүксәк тәмизликли гијмәтли ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы проблемләринә аиддир. Онун елми тәдгигатлары ичәрисиндә мүхтәлиф алкилароматик вә гејри ароматик карбоһидрокенләрин јүксәк температур шәраитиндә термики, каталитик вә термокаталитик чеврилмәләринин елми-практики әсасларынын һазырланмасы мүһүм јер тутур. Онун рәһбәрлији алтында алкилароматик карбоһидрокенләрин каталитик һидродеалкилләшмәси, диспропорсијалашмасы вә трансалкилләшмәси реаксијалары вә онларын механизми вә кинетик ганунаујғунлуглары кениш тәдгиг едилмишдир. Онун апардығы чохсаһәли тәдгигат ишләринин нәтичәсиндә оксид дашыјычылар вә синтетик вә тәбии сеолитләр әсасында бир сыра јүксәк сечичилијә малик чохфунксијалы катализаторлар вә пиролизин маје мәһсулларынын сәмәрәли комплекс е'малы јолу илә бензолун, ксилолларын, нафталинин вә дикәр ароматик карбоһидрокенләрин алынмасы үчүн јени еффектли просесләр ишләниб һазырланмышдыр. Онун рәһбәрлији вә билаваситә фәал иштиракы илә пиролизин маје мәһсулларындан бензолун алынмасы просеси вә һидродеалкилләшмә катализатору сәнаједә кениш тәтбиг едилмишдир. О, 80-чы илләрдән башлајараг C1-ин кимјасы үзрә дә елми вә практики әһәмијјәт кәсб едән кениш елми- тәдгигат ишләри апарыр.

Профессор Р.М.Әлибәјли елми фәалијјәти илә јанашы Республиканын елми-ичтимаи һәјатында да фәал иштирак едир. О, бир сыра Елми-Практики Координасија Шураларынын вә Ихтисаслашмыш Елми Шураларынын үзвү олмушдур. Һазырда Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын үзвү вә Дөвләт Еколокија Комитәсинин експертидир. О, 1996-чы илдә

Бејнəлхалг Екоенеркетика Академијасынын академики сечилмишдир.

Профессор Р.М.Əлибəјлинин апардығы елми-тəдгигатлар ишлəринин нəтичəлəри 3 монографијада, 100-дəн чох елми мəгалəдə вə 25 ихтирада өз əксини тапмышдыр. Онун рəһбəрлији илə 11 елмлəр намизəди һазырланмышдыр.

Профессор Р.М.Əлибəјли бир сыра бејнəлхалг симпозиум вə конфрансларда (1974,1981), Сосиалист өлкəлəринин нефт-кимја үзрə I вə II симпозиумларында (1978,1982), I вə II Бејнəлхалг Бакы нефт-кимја конфрансларында (1994,1996) фəал иштирак етмиш вə мə'рузəлəрлə чыхыш етмишдир.

О, кечмиш ССРИ Үмумиттифаг Халг Тəсəррүфаты Наилијјəтлəри Сəркисинин медаллары вə бир сыра Фəхри Фəрманларла тəлтиф едилмишдир.

Р.М.ƏЛИГУЛИЈЕВ

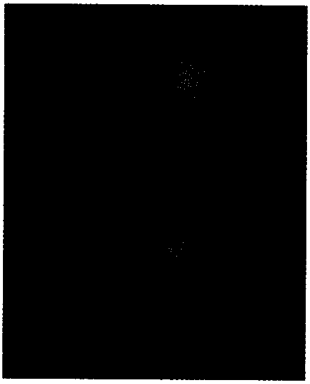

Рамиз Мəммəд оғлу Əлигулијев 1937-чи ил сентјабрын 15-дə Нахчыван шəһəриндə зијалы аилəсиндə анадан олмушдур. 1944-чү илдə Нахчыван шəһəр 1 сајлы орта мəктəбин биринчи синфинə дахил олмуш вə 1955-чи илдə ораны битирмишдир. 1955-60-чы иллəрдə индики Н.Туси адына Азəрбајчан Дөвлəт Педагожи Университетинин физика-ријазијјат факүлтəсиндə тəһсил алмышдыр. Али тəһсилини баша вурдугдан сонра Азəрбајчан Дөвлəт Елми-Тəдгигат "Олефин" Институтунда (АДЕТОИ) лаборант кими əмəк фəалијјəтинə башламышдыр. Сонралар кичик вə бөјүк елми ишчи вəзифəлəриндə чалышмышдыр. 1978-чи илдəн индијə кими "Физики-кимјəви вə ријази тəдгигатлар" лабораторијасынын мүдири вəзифəсиндə ишлəјир. 1992-чи илдə ејни заманда

АДЕТОИ-нин елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсиндә ишләмиш, 1994-чү илдән исә институтун директору вәзифәсинә сечилмишдир.

1973-чү илдә "Јарымкечиричиләр вә диелектрикләр физикасы" ихтисасы үзрә "Јүксәк сыхлыглы (орта тәзјигли) полиетилен әсасында јүксәктезликли вә ифрат јүксәктезликли диелектрикләрин алынмасы вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасы мүдафиә едәрәк техника елмләри намизәди алимлик дәрәчәсини алмышдыр. 1977-чи илдә "Полимерләрин физикасы вә механикасы" ихтисасы үзрә "Бөјүк елми ишчи" адыны алмышдыр. 1982-чи илдә исә " Јарымкечиричиләр вә диелектрикләр физикасы" вә "Полимерләрин физикасы вә механикасы" ихтисаслары үзрә "Полиолефинләр әсасында полимер диелектрикләрин релаксасија спектрометријасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк физика-ријазијјат елмләри доктору елми дәрәчәсинә, 1989-чу илдә исә "Полимерләрин физикасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Р.М.Әлигулијевин елми тәдгигатлары полимерләр физикасынын ән мүһүм јени саһәләриндән бири олан, дүнјада биринчилији илә характеризә олунан кристаллик полиолефинләрин релаксасија спектрометријасынын (РС) өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән тәклиф едилән РС-нин ганунаујғунлуглары екстремал шәраитдә – јүксәк електромагнит тезлијинин вә кениш температур интервалында ултрасәсин тә'сириндә, радиасија јајылан саһәләрдә истифадә едилмәк үчүн әввәлчәдән мүәјјән едилмиш хассәләрә малик јүксәк кејфијјәтли полимер материалларын јарадылмасынын елми әсаслары ишләниб һазырланмышдыр. О, илк дәфә олараг ишләјиб һазырладығы РС мөвгејиндән полимер системләрдә баш верән шүшәләшмә просесинин механизминин јени консепсијасыны вермишдир. Бу консепсијанын көмәји илә о, шүшәләшмә просесинин механизминә даир мөвчуд јанашмалардакы зиддијјәтләри

арадан галдырмышдыр. Онун тәрәфиндән бинар системләрин шүшәләшмәси температурунун гатылығын бүтүн диапазонларында компонентләр нисбәтиндән асылылығыны шәрһ едән вә јалныз бир компонентин тәркиби үчүн тәтбиг олунан мә'лум тәнликләрдән фәргли олан јени тәнлик чыхарылмышдыр. Бу тәнлик епоксид полимерләри әсасында композисија материалларына, ашағы молекулчәкили каучуклара, поливинилхлоридә вә с. тәтбиг олунур. Онун тәрәфиндән һәмчинин полимерләрин молекулјар гурулушунун хүсусијјәтләрини нәзәрә алмагла кениш дартылма интервалында полимерләрин деформасија габилијјәтинин ганунаујғунлугларыны шәрһ едән јени тәнлик верилмишдир. Тәклиф олунан јени тәнликдән истифадә етмәклә еластик материаллар үчүн онун кимјави тәбиәтиндән асылы олмајан S шәкилли деформасија әјрисинин практики олараг бүтүнлүклә изаһына имкан јараныр. Јени тәнлијә полимер макрозәнчирләриндә молекулларарасы гаршылыглы тә'сири әкс етдирән сабит әлавә едилмишдир.

Профессор Р.М.Әлигулијевин рәһбәрлији алтында бир сыра еколожи мәсәләләр, о чүмләдән јүксәк буланлыглы сујун ичмәли су нормасына гәдәр тәмизләнмәси просеси ишләниб һазырланмыш вә тәчрүби-сәнаје гурғусунда һәјата кечирилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 250-дән чох елми әсәрдә, о чүмләдән 25 ихтирада вә 2 монографијада әкс олунмушдур. Онун рәһбәрлији илә 14 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, бир сыра Бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларын иштиракчысы олмушдур. Онун әсәрләри Һелсинки, Бухарест, Мелбурн, Анкара, Теһран вә Русијада чап едилмишдир.

Профессор Р.М.Әлигулијев Азәрбајчан Дөвләт Тибб Университетиндә вә Азәрбајчан Техники Университетиндә педагожи фәалијјәтдә олмушдур. О, елми фәалијјәтлә јанашы бир сыра ичтимаи ишләрдә, о чүмләдән Русија Елми-Техники Чәмијјәтләри шурасында "Полимер материалларын прогнозлашдырылмасы" үзрә комиссијасынын елми-техники

бөлмәсинин үзвү, Азәрбајчан Елмләр Академијасы нәздиндә "ЈМБ кимјасы" бөлмәсинин вә М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин нәздиндә фәалијјәт көстәрән " Истилик физикасы вә молекулјар физика" вә "Полимерләр физикасы" ихтисаслары үзрә Ихтисаслашмыш Елми Шураларын үзвүдүр.

Профессор Р.М.Әлигулијев 1994-чү илдә "Физики кимјанын мүһәндис проблемләри" ихтисасы үзрә Бејнәлхалг Мүһәндисләр Академијасынын мүхбир үзвү, 1996-чы илдә исә "Физики техники проблемләр" ихтисасы үзрә һәгиги үзв сечилмишдир. 1997-чи илдә сон елми наилијәтләринә көрә Р.М.Әлигулијев Бејнәлхалг Мүһәндисләр Академијасынын јубилеј медалы илә тәлтиф олунмушдур.

И.Г.ӘЛИЗАДӘ

Ислам Гафар оғлу Әлизадә 1910-чу ил ијунун 10-да Ирәван шәһәриндә бағбан аиләсиндә анадан олмушдур. 1918-чи илдә онун аиләси ермәни дашнакларынын түркләрә гаршы төрәтдији сојгырымдан јаха гуртармаг үчүн гачыб Кәнчә шәһәринә пәнаһ кәтирмишдир. 1918-чи ил Кәнчә шәһәри сәккизиллик мәктәбин биринчи синфинә дахил олмушдур. Лакин һәмин вахт ингилаби дәјишикләр баш вердији үчүн тәһсилини давам етдирә билмәмишдир. 1922-чи илдә Кәнчә мүәллимләр семинаријасына гәбул олмушдур. Семинаријада тәһсил алмагла јанашы, Кәнчә мусиги мәктәбиндә дә охумушдур. 1926-чы илдә семинаријаны битирдикдән сонра, Губа даирәсинин Јалама мәктәбинә мүәллим тә'јин едилмишдир. 1930-чу илдә аилә вәзијјәти илә әлагәдар Кәнчәјә гајытмыш вә Әјиричи-тохучу фабрикин

17.—36

нәздиндә олан ахшам мәктәбиндә мүәллим ишләмишдир. 1931-чи илдә Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин тәбиәт факүлтәсинин кимја шө'бәсинә гәбул олмуш вә ораны 1935-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә тә'јинат илә Гусар шәһәри Педагожи Техникумунун тәдрис-һиссә мүдири тә'јин едилмишдир. 1937-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин аспирантурасына гәбул олмуш вә бир илдән сонра Казан Дөвләт Университетиндә елми-тәдгигатларыны давам етдирмишдир. 1941-чи илдә ССРИ Елмләр Академијасынын академики Б.А.Арбузовун рәһбәрлији алтында "Магнезиуммалон ефиринин көмәји илә оксикенли һетеротсиклик бирләшмәләрин синтези" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Бакыја гајытдыгдан сонра БДУ-нун кимја факүлтәсинә баш мүәллим кими педагожи фәалијјәтә башланмыш вә 1942-чи илдә "Үзви кимја" кафедрасына досент сечилмишдир. 1942-чи илдә чәбһәјә сәфәрбәр едилмиш вә 6 aj мүддәтинә радист пешәсинә јијәләнмәк үчүн охумушдур. Һәмин илин ахырында ордудан тәрхис едилмиш вә она 1945-чи илин ахырына кими мөһләт верилмишдир. 1945-46-чы илләрдә БДУ-нун аспирантура шө'бәсинин мүдири, елми ишләр үзрә проректорун көмәкчиси вәзифәләриндә ишләмишдир. 1947-52-чи илләрдә кимја факүлтәсинин деканы олмушдур. 1952-54-чү илләрдә Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Дөвләт Тибб Университетинин "Үзви кимја" кафедрасынын досенти вәзифәсиндә ишләмишдир. 1954-60-чы илләрдә БДУ кимја факүлтәси "Үзви кимја" каферасына рәһбәрлик етмишдир. 1965-чи илдә "а, а- Диһалокенефирләрин бә'зи реаксијалары" һаггында докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1969-чу илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор елми адына лајиг көрүлмүшдүр. Профессор И.Г.Әлизадәнин елми-тәдгигат ишләри а, а/ - диһалокенефирләрин синтез үсулларынын ишләниб һазырланмасы, онларын мүхтәлиф чеврилмәләри вә синтез едилмиш бирләшмәләрин фиоложи фәаллығынын тәдгигинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән етилен, диетилен

вә тетраетилен гликоллар хлор-бром-метилләшдириләрәк гликоларын мүвафиг дихлорметилләшмиш ефирләрини синтез етмишдир. Дихлорметилефирләр әсасында тетракарбетоксидиалкил ефирләрин, дөрдәсаслы туршуларын синтез үсулуну ишләјиб һазырламышдыр. Тетракарбетоксидиалкил ефирләри илә карбамид вә тиокарбамидин конденләшмә реаксијасы тәдгиг едилмиш вә мүвафиг дибарбитуратлар вә дитиобарбитуратлар синтез едилмишдир. О, һәмчинин мүвафиг диаминоетоксидиметил ефирләри илә икиәсаслы туршуларын хлоранһидләри әсасында полиамидләр алмышдыр. Онун рәһбәрлији илә тсиклик сулфонларын алынмасы вә хассәләринин тәдгиги саһәсиндә дә системли ишләр апарылмышдыр. Синтез едилмиш бирләшмәләрин бој артырма, инсектисид хассәләри тәдгиг едилмишдир. Онун тәрәфиндән апарылан елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 100 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 китабчада вә 5 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тамышдыр.

Профессор И.Г.Әлизадә БДУ-нун елми-ичтимаи һәјатында да фәал иштирак етмишдир. 1943-46-чы илләрдә БДУ һәмкарлар тәшкилатынын сәдри, Елми Шурасынын вә һәмчинин бир сыра ихтисаслашмыш мүдафиә шураларынын үзвү олмушдур. Онун әмәји дөвләтимиз вә БДУ ректорлуғу тәрәфиндән мүкафатландырылмышдыр. "Гафгазын мүдафиәсинә көрә", "Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә әмәк рәшадәтинә көрә" вә дикәр медалларла тәлтиф едилмишдир. Ректорлуғун дәфәләрлә тәшәккүрүнү алмаға наил олмушдур.

Ислам мүәллим 1974-чү ил ијунун 4-дә чох узун сүрән ағыр хәстәликдән сонра вәфат етмишдир.

Ə.Б.ƏЛИJЕВ

Əли Биннəт оғлу Əлиjев 1940-чы ил иjулун 24-дə Ағдам раjонунун Əтjемəзли кəндиндə мүəллим аилəсиндə анадан олмушдур. 1947-чи илдə Əтjемəзли кəнд орта мəктəбинин биринчи синфинə кетмиш вə 1959-чу илдə Ағдам шəһəр 1 саjлы орта мəктəбини гуртармышдыр. 1960-чы илдə БДУ-нун кимjа факүлтəсинə гəбул олунмуш вə ораны 1965-чи илдə фəрглəнмə диплому илə битирмишдир. 1965-68-чи иллəрдə Бакы Дөвлəт Университетинин (БДУ) "Үзви кимjа" кафедрасынын аспиранты олмушдур. 1968-чи илдəн индики Азəрбаjчан Техники Университетинин кимjа кафедрасында лаборант, ассистент, баш мүəллим вə 1974-чү илдəн досент вəзифəлəриндə ишлəмишдир. 1978-чи илдəн Азəрбаjчан Иншаат Мүһəндислəри Университетиндə чалышыр. 1988-чи илдəн индиjə кими һəмин университетин "Кимjа" кафедрасынын мүдиридир.

1969-чу илдə "2,5-Диалкилбензилмеркаптанларын вə онларын S-əвəзли төрəмəлəринин синтези вə тəдгиги" мөвзусундакы намизəдлик, 1992-чи илдə исə "Функсионалəвəзли 1,3-диһетеротсиклоалканларын вə онларын сəлəфлəринин синтези вə мүхтəлиф материаллара əлавə кими тəдгиги" мөвзусунда "Нефткимjасы" ихтисасы үзрə докторлуг диссертасиjасыны мүдафиə етмишдир. 1990-чы илдə профессор адына лаjиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ə.Б.Əлиjевин əсас елми истигамəти тəркибиндə оксикен, азот вə күкүрд сахлаjан 1,3-диһетероатомлу тсиклоалканларын синтези вə онларын сүртку jағларына ашгар, полимерлəрə əлавə вə коррозиjаjа гаршы инһибитор хассəлəринин һəср едилмишдир. Онун елми-педагожи фəалиjjəти 3 дəрсликдə, 7 дəрс вəсаитиндə, 110 елми əсəрдə, о чүмлəдəн 13 мүəллифлик шəһадəтнамəсиндə өз əксини тапмышдыр. О, 4 нəфəр елмлəр намизəди һазырламышдыр.

Ә.Ф.ӘЛИЈЕВ

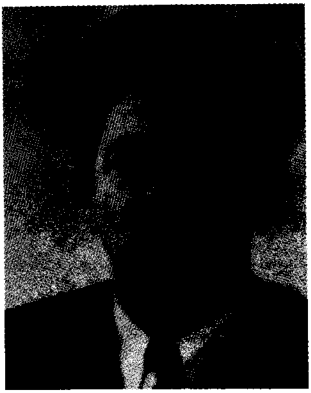

Әһәд Фәрһад оғлу Әлијев 1913-чү ил апрелин 11-дә Шуша шәһәриндә анадан олмушдур. Шуша шәһәриндә орта мәктәби битирдикдән сонра, 1932-чи илдә Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Институтунун агрокимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1938-45-чи илләрдә орду сыраларында гуллуг етмиш, II Дүнја мүһарибәсиндә иштирак едәрәк 2 дәфә јараланмышдыр. 1945-чи илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Институтунда (КИ) кичик вә бөјүк елми ишчи вә елми катиб вәзифәләриндә ишләмишдир. 1953-59-чу илләрдә Азәрбајчан ЕА КИ-дә, 1959-66-чы илләрдә исә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда ишләмишдир. 1963-66-чы илләрдә "Полиамид полимерләри" секторуна рәһбәрлик етмишдир. 1966-чы илдән өмрүнүн сонуна гәдәр педагожи фәалијјәтдә олмуш вә Азәрбајчан Халг Тәсәррүфаты Институтунун "Кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир.

1949-чу илдә намизәдлик, 1963-чү илдә "Тсиклоһексан карбоһидрокенләринин хлорлашма реаксијасында һидрокен атомларынын хлорла әвәзолунма гајдасы һаггында" докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1967-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ә.Ф.Әлијевин елми-тәдгигатлары тсиклоһексан карбоһидрокенләрин мүхтәлиф шәраитдә (каталитик, фотокимјәви вә с.) һалокенләшмәсинә, синтез едилмәсинә, мәһсулларын бә'зи чеврилмәләринә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән тсиклоһексан молекуласында һидрокен атомларынын хлор атому илә әвәзолунма гајдасы мүәјјәнләшдирилмишдир.

Профессор Ә.Ф.Әлијевин үзви, полимер вә нефт-кимјасы саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 2 монографијада, 100 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Әһәд мүәллим 1980-чы ил ијунун 14-дә вәфат етмишдир.

И.И.ӘЛИЈЕВ

Имир Илјас оғлу Әлијев 1949-чу ил јанварын 6-да Күрчүстан Республикасы, Марнеули рајонунун Гасымлы кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур.1956-чы илдә Гасымлы кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә һәмин мәктәби 1966-чы илдә битирмишдир. 1967-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин ахшам шө'бәсинә гәбул олунмушдур. Тәһсил алмагла јанашы, Бакы көн-дәри заводунда фәһлә, сонралар 1969-чу илдә Машынгајырма заводунда чилинкәр вәзифәләриндә ишләмишдир. 1971-чи илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) лаборант вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1973-чү илдә БДУ-ну битирмишдир. 1974-чү илдә орду сыраларында олмушдур. Һәрби хидмәтдән тәрхис олундугдан сонра, јенидән Азәрбајчан ЕА-нын ГҮФКИ "Јарымкечиричиләрин кимјасы" лабораторијасына ишә дүзәлмиш вә һазырда апарычы елми ишчи вәзифәсиндә ишләјир.

1981-чи илдә "As2X3 – CdX(AIIIX) (AIII=Jn,Te; X=S, Se, Te) системләриндә гаршылыглы тә'сирин характери вә шүшә әмәләкәлмә" мөвзусундакы намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Арсен халкоһенидләри вә кадмиум, индиум, таллиум халкоһенидләриндән ибарәт системләрдә јени материалларын алынмасынын физики-кимјәви әсаслары" мөвзусунда "Гејри-

үзви кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдаоиә етмишдир.

И.И.Әлијев халкоһенидли јарымкечиричи шүшәләрин алынма шәраити, кинетикасы вә онларын физики-кимјәви хассәләри саһәсиндә елми тәдгигат ишләри апармышдыр. Онун тәрәфиндән апарылан тәдгигатлардан ашкар олмушдур ки, арсен халкоһенидләри әсасында алынмыш јени шүшәвари бирләшмәләр вә әринтиләр јүксәк фотоһәссаслыға маликдир. Һәмин халкоһенидләр әсасында фотомүгавимәт кими ишләдилә билән бәрк мәһлул алынмыш вә сынагдан кечирилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 1 монографијада, 108 елми әсәрдә о чүмләдән 2 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. О, 2 елмләр намизәди һазырламышдыр.

И.Ә.ӘЛИЈЕВ

Исмајыл Әһмәдәли оғлу Әлијев 1947-чи ил февралын 27-дә Зәнкәзур маһалынын Нүвәди кәндиндә мүәллим аиләсиндә дүнјаја көз ачмышдыр. 1954-61-чи илләр Нүвәди кәнд једдииллик мәктәбиндә охумуш, орта тәһсилини исә ахшам нөвбәли кәндли кәнчләр мәктәбиндә давам етдирмишдир. 1965-чи илдә ораны гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1970-чи илдә ораны фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. Тәләбәлик илләриндә елми-тәдгигат ишинә һәвәс көстәрмиш вә "Үзви-кимја" кафедрасынын баш мүәллими Јусиф Султановун рәһбәрлији илә "п-Бромтиофенолун төрәмәләри саһәсиндә синтезләр"мөвзусунда тәдгигатлар апармыш вә 2 тезис чап

етдирмишдир. Университети битирдикдән сонра кәнч мүтәхәсис кими БДУ-нун "Үзви кимја" кафедрасында баш лаборант вәзифәсинә ишә көтүрүлмүш вә аз сонра һәмин кафедранын әјани аспиранты олмушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра университетдә лаборант, ахшам вә гијаби шө'бәдә методист, мүәллим, баш мүәллим вә досент вәзифәләриндә чалышмышдыр.

1976-чы илдә БДУ-нун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында (ИЕШ) академик Әли Гулијевин рәһбәрлији илә "икивалентли күкүрдүн ароматик төрәмәләриндә електрон ефектләрин тәдгиги" мөвзусунда мүвәффәгијјәтлә намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Елми ахтарышларыны давам етдирәрәк, 1990-чы илдә Иркутск Дөвләт Университети вә Шәрги Сибир Елмләр Академијасы ИЕШ-дә "Арентиолларын, онларын төрәмәләринин вә аналогларынын кимјасы вә физики кимјасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Исмајыл мүәллимин елми ахтарышлары сајәсиндә 500-дән артыг оксикен, күкүрд, селен, азот үзви бирләшмәләр синтез едиләрәк кениш вә һәртәрәфли мүасир физики тәдгигат үсуллары илә (ИГ, УБ, НМР, 1Н, 13С, 17О, 33S, НКР 35Cl. 79Br. ренткен флүоресценс спектроскопија, полјарографија вә с.) тәдгиг едиләрәк мараглы вә әһәмијјәтли елми нәтичәләр әлдә едилмишдир. Бу маддәләрдән 300-дән артығы илк дәфә онун тәрәфиндән синтез едилмишдир.

Онун 100-дән артыг елми әсәри АБШ-ын, Данимарканын, кечмиш ССРИ-нин, Түркијәнин вә Азәрбајчан републикасынын елми журналларында нәшр олунмушдур. О, 40-дан артыг елми мә'рузәләрлә бејнәлхалг, кечмиш иттифаг вә республика елми конфранс вә мүшавирәләриндә чыхыш етмишдир. Дүнја алимләри онун елми тәдгигатларыны мүнтәзәм марагла изләмиш вә јүксәк гијмәтләндирмишләр.

О, 1994-чү илин март ајындан беш ај Түркијә республикасынын Мармара Университетиндә (Истанбул) Тубитак-

Допрок програмы үзрә чалышмышдыр. Феврал 1996-чы илдән мај 1997-чи илә гәдәр Бакы Асија Университетиндә декан вәзифәсиндә ишләмишдир. Бакы Дөвләт Университети илә Түркијә Республикасынын 100-чү Јыл Университети (Ван шәһәри) арасында бағланан "Ејитим вә күлтүр аланларындкы иш бирлији – Дајанышма протоколу"на әсасән (21. 05. 1993) мај 1997-чи илдән орада чалышыб, өз достлуг вә гардашлыг көмәјини дост Түркијә республикасы үчүн әсиркәмир. О һәмчинин Түркијә республикасынын Мармара Университети (Истанбул), Иркутск Үзви Кимја Институту (Кијев шәһәри), Тимирзајев адына Кәнд Тәсәррүфат ЕА-нын, Москва Дөвләт Университетинин алимләри илә әмәкдашлыг едир.

Кимја факүлтәсинин тәләбәләри үчүн Азәрбајчан дилиндә илк дәфә јазылмыш "Үзви кимјадан тест үсулу илә өзүнү јохлама" методик көстәришин мүштәрәк мүәллифидир. Бир нечә елми методик көстәришин елми редактору олмушдур.

Ө.М.ӘЛИЈЕВ

Өзбәк Мисирхан оғлу Әлијев 1941-чи ил мартын 25-дә Јардымлы рајонунун Күрәкчи кәндиндә анадан олмундур. 1949-59-чу илләрдә Күрәкчи кәнд орта мәктәбиндә охумушдур. 1959-чу илдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја-биолокија факүлтәсинин биринчи курсуна дахил олмуш вә 1964-чү илдә ораны битирмишдир. 1964-65-чи илләрдә ордуда хидмәт етдикдән сонра, 1969-чу илә гәдәр Губа рајонунда кимја мүәллими ишләмишдир. 1969-чу илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун әјани аспирантурасына дахил олмушдур. Аспирантураны битир-

дикдән сонра һәмин институтда мүһәндис (1972), кичик (1972-75) вә бөјүк елми ишчи (1976-86) вәзифәләриндә ишләмишдир. 1986-чы илдән индијәдәк "Надир елементләрин кимјасы" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1972 -чи илдә "Cu 3Ln X3 (Ln=НТЕ, X=S, Se,Te) типли бирләшмәләрин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1986-чы илдә исә Јекатиринбург шәһәриндә ССРИ ЕА-нын Урал Елм Мәркәзинин Кимја Институтунда "Yb3 Sn вә V5S гурулуш типли төрәмә үчлү јарымкечиричиләрин алынмасынын физики-кимјәви әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Ө.М.Әлијев тәрәфиндән илк дәфә олараг үмуми кристаллокимјәви вә гурулуш-кристаллокимјәви анализ нәтичәсиндә виттихенит, борнит вә (НТЕ) полисулфид бирләшмәләри әсасында үчлү вә даһа мүрәккәб тәркибли НТЕ-ләри јарымкечиричи бирләшмәләринин физики-кимјәви әсаслары ишләмишдир. 250-дән артыг үч вә дөрдкомпонентли бирләшмәләр алынмыш, онларын монокристаллары јетишдирилмиш вә физики хассәләри тәдгиг олунмушдур. О, НТЕ-ләринин чәтин әријән сулфид бирләшмәләринин синтез үсулуну тәклиф етмишдир. Онун рәһбәрлији илә апарылан елми-тәдгигатларын нәтичәсиндә јени еффектив фото-, термоелектрик вә рентген шүаларына гаршы һәссас материаллар һазырланмыш вә тәтбиг үчүн төвсијә олунмушдур. Алынмыш 100-дән артыг бирләшмә үчүн лајиһә һазырланмышдыр. Апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 8 монографија вә дәрс вәсаитиндә, 250-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 42 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 12 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Ө.М.Әлијев II Бејнәлхалг конгресдә вә бир сыра үмумиттифаг конфрансларында мә'рузә илә чыхыш етмишдир. О, Колорадо Университетинин профессору П.К.Дорһоутла НТЕ-ләринин халкокедләринин синтези вә тәдгиги үзрә биркә тәдгигат иши апарыр.

Р.Ј.ӘЛИЈЕВ

Рәчәб Јагуб оғлу Әлијев 1930-чу ил мартын 10-да Ләнкәран шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. Ләнкәран шәһәри 4 сајлы једдииллик мәктәбдә тәһсил алдыгдан сонра, 1944-47-чи илләрдә Ләнкәран Субтропик Биткиләр Техникумунда охумушдур. 1948-чи илдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) кимја-биолокија факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1952-чи илдә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Һәлә тәләбәлик илләриндә елми ишә чәлб олунмуш, елми конфрансларда гејри-үзви кимја вә кимјанын тәдриси методикасы үзрә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. Институту гуртарандан сонра факүлтә Елми Шурасынын зәманәти илә аспирантурада тәһсилини давам етдирмәк үчүн сахланылмышдыр. Әввәлчә бир мүддәт мүәллим ишләмиш, 1953-56-чы илләрдә Н.Туси адына АДПУ-нун аспирантурасында охумушдур. 1958-чи илдә "Орта мәктәбин кимја курсунда Азәрбајчанын кимјәви хаммалларынын өјрәдилмәси" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди дәрәчәсини алмышдыр. Тезликлә она досент ады верилмишдир. 1975-чи илдә "Кимја тәдриси үсулу" ихтисасы үзрә профессор елми адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Р.Ј.Әлијев Н.Туси адына АДПУ-нун педагожи-ичтимаи һәјатында фәал иштирак едәрәк, 20 илдән артыг бир мүддәтдә гијаби биолокија факүлтәсинин деканы, кимја-биолокија факүлтәсинин декан мүавини, кимја факүлтәсинин тәшкилатчысы вә илк деканы олмушдур. 1969-83-чү илләрдә "Үмуми кимја вә кимјанын тәдриси методикасы" кафедрасынын мүдири, 1983-чү илдән индијә кими һәмин кафедранын профессорудур.

Профессор Р.Ј.Әлијев ики истигамәтдә - кимјанын тәдриси методикасы вә гејри-үзви кимјанын мүһүм проблемләриндән олан комплекс бирләшмәләр кимјасы саһәсиндә елми-тәдгигатлар апармышдыр. Онун рәһбәрлији илә 7 намизәдлик диссертасијасы (4-ү "Кимјанын тәдриси методикасы", 3-ү исә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә) мүдафиә едилмишдир. Р.Әлијевин елми-педагожи фәалијјәти 516 әсәрдә, о чүмләдән 37 дәрслик, тәдрис, методик вәсаитләри вә китабчаларда, али вә орта мәктәбләр үчүн 8 кимја програмында, 70 елми характерли мәгалә вә мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 132 методик, 120 елми-күтләви характерли мәгаләдә, Бејнәлхалг конгрес, симпозиум, конфранс, сессија, мүшавирә вә семинарларда динләнмиш 111 мә'рузәнин тезисләриндә, 38 тәрчүмә вә редактә олунмуш, рә'ј верилмиш програмлар, дәрсликләр, тәдрис вә методик вәсаитләриндә өз әксини тапмышдыр.

Республикамызын апарычы кимја методисти кими танынан профессор Р.Ј.Әлијев нәинки кечмиш ССРИ мәканында, һәтта онун һүдудларындан кәнарда мәшһур олан алимдир. Онун јетирдији тәләбәләр педагожи тәмајүллү али тәһсил мүәссисәләриндә, еләчә дә орта мәктәбләрдә кимјанын сирләрини кәнчләрә дәриндән өјрәтмәкдә сә`јлә чалышыр вә мүәллимин бу саһәдәки фәалијјәтини давам етдирирләр. Рәчәб мүәллимин кимјанын тәдриси үсулуна даир фундаментал әсәрләри кимја мүәллимләринин столүстү китабы һесаб олунур.

Профессор Р.Ј.Әлијев "ССРИ-нин маариф ә'лачысы", Азәрбајчан Республикасынын "габагчыл маариф хадими" дөш нишанлары, "Әмәк ветераны" вә 15-ә гәдәр дикәр медаллар вә Фәхри Фәрманларла тәлтиф олунмушдур.

С.М.ƏЛИЈЕВ

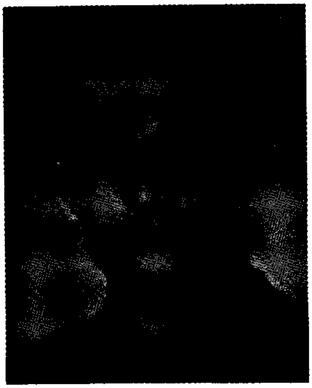

Сəфијар Мəһəммəд оғлу Əлијев 1942-чи ил мајын 1-дə Ермəнистан Республикасы, Сисјан рајону, Дəстəкирд кəндиндə колхозчу аилəсиндə анадан олмушдур. 1949-чу илдə Дəстəкирд кəнд орта мəктəбинə дахил олмуш вə ораны 1959-чу илдə битирмишдир. Һəмин илдə Бакы Дөвлəт Университетинин (БДУ) кимја факүлтəсинə гəбул олунмуш, 1965-чи илдə исə али тəһсилини фəрглəнмə диплому илə баша вурмушдур. 1965-68-чи иллəр Азəрбајчан Елмлəр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунун (АКИ) аспирантурасында охумушдур. 1968-чи илдəн Азəрбајчан ЕА АКИ-дə мүһəндис, кичик вə бөјүк елми ишчи вəзифəлəриндə ишлəмишдир. 1987-97-чи иллəрдə "Антимикроб ашгарларынын синтези, лабораторијасына рəһбəрлик етмишдир.

1969-чу илдə кимја елмлəри намизəди дəрəчəси алмаг үчүн "Дитиофенолларын S-əвəзли төрəмəлəринин синтези вə тəдгиги" мөвзусунда намизəдлик, 1991-чи илдə исə "Тəркибиндə азот вə күкүрдсахлајан бирлəшмəлəрин синтези вə онларын јағлара вə сојудучу-јағлајычы мајелəрə əлавə кими тəдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны "Нефткимјасы" ихтисасы үзрə мүдафиə етмишдир.

С.М.Əлијев үзви вə нефт кимјасы саһəсиндə ихтисаслашмышдыр. Онун əсас елми-тəдгигат ишлəри тəркибиндə, күкүрд вə азотсахлајан үзви бирлəшмəлəрин синтези, онларын сүрткү јағларына, јаначаглара вə елəчə дə сојудучу јағлајычы мајелəрə ашгар кими тəтбигинə һəср едилмишдир. Апарылан систематик тəдгигатлар нəтичəсиндə синтез едилмиш бирлəшмəлəрин гурулушу илə еффективлији арасында мүəјјəн ганунаујғунлуглар əлдə едилмишдир. Јүксəк еффективлијə малик оланлардан бə'зилəри сəнаје мигјасында тəтбиг едил-

мишдир. Бунлардан НСК-5 ЈСМ-си Бакы шәһәриндә кечмиш Ә.Гарајев адына Нефт е'малы заводунда, Азерол-3 ЈСМ-ни исә Бакы Кондисионер заводунда сәнаје гурғусунда истеһсал едилмиш вә она гәдәр истифадә олунан Јапонија ЈСМ-ни әвәз етмишдир.

С.М.Әлијевин апардығы елми-тәдгигатларынын нәтичәләри 110 елми мәгаләдә, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 5 патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди јетишмишдир.

О дәфәләрлә кечмиш ССРИ-дә кечирилмиш бејнәлхалг конфранс вә симпозиумда, о чүмләдән Бакыда кечирилән I вә II нефт-кимја конфрансларынын фәал иштиракчысы олмуш вә мәзмунлу мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

С.М.Әлијевин узун сүрән хәстәликдән сонра 1997-чи ил августунда вәфат етмишдир.

Ф.В.ӘЛИЈЕВ

Фуад Ваһаб оғлу Әлијев 1942-чи ил јанварын 2-дә Бакыда зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1959-чу илдә 1 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра, һәмин илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1964-чү илдә ораны битирмишдир. 1965-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтуна ишә көндәрилмишдир. 1966-чы илдә һәмин институтун гијаби аспирантурасына дахил олмуш, 1969-чу илдә "Оксикенин иштиракы илә К-16 сәнаје катализатору үзәриндә н-бутенләрин дивинилә деһидрооксикенләшмәсинин кинетикасынын тәдгиги" мөвзусунда нами-

зәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә кимја елмләри намизәди алимлик дәрәчәси алмышдыр. 1977-чи илдән М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда "Јарымкечиричиләрдә катализ" лабораторијасына башчылыг едир. Бу дөвр әрзиндә лабораторијада онун төвсијәси илә феррит катализаторларынын синтези вә каталитик хассәләринин өјрәнилмәси саһәсиндә кениш тәдгигат иши апарылмышдыр. Рентгенофаз, магнит, електромикроскопик, нүвә гамма резонансы, електрик кечиричилијин тәдгиги нәтичәсиндә феррит катализаторлары иштиракы илә н-бутенләрин дивинилә вә изоамиленләрин изопренә оксидләшдиричи деһидрокенләшмә просесиндә каталитик активлијә сәбәб олан фаза мүәјјән едилмишдир. Дејтериум мүбадилә вә Инфрагырмызы спектроскопија методларындан истифадә етмәклә н-бутенләрин дивинилә оксидләшдиричи деһидрокенләшмәнин вә дивинилин карбон газына гәдәр дәрин оксидләшмәсинин механизми мүәјјән едилмишдир.

1988-чи илдә "Феррит катализаторлары үзәриндә бутиленләрин вә амиленләрин оксидләшдиричи деһидрокенләшмә просесинин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1990-чу илдә "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ф.В.Әлијевин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри әксәријјәти МДБ өлкәләриндә чап олунан 90 мәгаләдә вә 11 ихтирада өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 9 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Ш.Ә.ӘЛИЈЕВ

Шыхбала Әбүлфәз оғлу Әлијев 1910-чу ил мартын 28-дә Бакы губернијасынын Бинәгәди кәндиндә фәһлә аиләсиндә дүнјаја кәлмишдир. Бинәгәди ибтидаи мәктәбини битирдикдән сонра, орта тәһсилини Бакы шәһәри 18 сајлы орта мәктәбиндә алмышдыр. Ораны 1926-чы илдә гуртармыш вә һәмин илдә Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1931-чи илдә али тәһсилини баша вурмуш вә 1931-34-чү илләрдә Ленинград Дөвләт Университетинин (ЛДУ) аспирантурасында охумушдур. 1934-чү илдә ЛДУ-нун Елми Шурасында намизәдлик диссертасија ишини мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди дәрәчәсини алмышдыр. 1935-чи илдән е'тибарән ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Азәрбајчан Филиалынын Кимја Институтунда елми фәалијјәтә башламыш вә "Нефт-кимјасы" шө'бәсинә вә "Јаначаг кимјасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. Сонралар Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда өз елми фәалијјәтини давам етдирмиш вә "Хүсуси јаначаглар" лабораторијасында чалышмышдыр.

1943-чү илдә ССРИ ЕА Нефт Институтунда ЕШ-дә "Бухар фазалы крекингдә толуолун вә стиролун әмәлә кәлмәсинин механизми" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1946-чы илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Ш.Ә.Әлијев республикамызын илк кимјачы милли кадрларындан бири олуб 1935-чи илдән башлајараг Азәрбајчан Сәнаје Институту вә Бакы Дөвләт Университетиндә досент, 1947-49-чу илләрдә индики Н.Туси адына

АДПУ-нун "Кимја" кафедрасынын мүдири вәзифәләриндә педагожи фәалијјәтдә олмушдур. 1950-чи илдә јени тәшкил олмуш Азәрбајчан Политехник Институтунда "Үмуми кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир.

Профессор Ш.Ә.Әлијевин елми-тәдгигат ишләри нефт мәһсулларынын термики крекинги вә пиролизи нәтичәсиндә халг тәсәррүфаты үчүн бир сыра гијмәтли мәһсулларын алынмасы истигамәтинә јөнәлмишдир. О, республикамызда олан јанар шистләри тәдгиг етмиш вә онлардан јаначаг вә инһибитор алынмасы јолларыны көстәрмишдир. Онун рәһбәрлији алтында ашағы молекулалы карбоһидрокенләрин алүминиум-хлорид иштиракы илә дојмамыш карбоһидрокенләр илә алкилләшмәси саһәсиндә тәдгигатлар апарылмышдыр. О, һәмчинин нефт мәһсулларындан полистирол лакы, нефт гујуларынын парафинсизләшдирилмәси, јүксәк еффективли јаначагларын јарадылмасы саһәсиндә орижинал елми ишләрин мүәллифидир. Үзви синтезин мүһүм мономерләриндән бири олан аллил-хлоридин вә онун төрәмәләринин синтези тәдгигат објектләриндән бири олмушдур. Онун рәһбәрлији илә республикамызын јабаны биткиләриндән мүхтәлиф алкалоидләрин алынмасы вә тәтбиги хүсуси әһәмијјәт кәсб едир.

Шыхбала мүәллимин апардығы чохчәһәтли тәдгигатларынын нәтичәләри 60-дан чох елми әсәрдә өз ифадәсини тапмышдыр. Онун республикамызда кимја елминин инкишафында вә милли кадрларын јетишдирилмәси ишиндә әвәзсиз хидмәти олмушдур. Чәми 50 ил өмүр сүрмүш Шыхбала мүәллим узун мүддәт мүхтәлиф али мәктәбләрдә кимја елмини тәләбәләрә ашылајан илк кимјачыларымыздан биридир. О, һәјатынын ән камиллик чағында, 1960-чы ил ијулун 9-да лабораторијада баш верән партлајышын нәтичәсиндә фачиәли сурәтдә һәјатдан көчмүшдүр.

Р.Ә.ӘЛИЈЕВА

Рәфигә Әлирза гызы Әлијева 1932-чи ил сентјабрын 20-дә Нахчыван шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1942-чи илдә Нахчыван шәһәр орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1951-чи илдә орада орта тәһсилини баша вурмушдур. Һәмин илдә М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин биринчи курсуна гәбул олунмуш вә 1956-чы илдә ораны кимјачы ихтисасы илә битирмишдир. Тә'јинат илә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1960-чы илдә М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун "Аналитик кимја" кафедрасынын аспирантурасына гәбул олмушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра, һәмин кафедрада ассистент вәзифәсиндә ишләмишдир. 1970-чи илдә баш мүәллим тә'јин едилмиш, 1976-чы илдә исә досент вәзифәсинә сечилмишдир. Һазырда "Аналитик кимја" кафедрасынын профессорудур.

1970-чи илдә кимја елмләр намизәди елми дәрәчәсини алмаг үчүн "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә "Керманиум бирләшмәләрини бә'зи үзви реакентләрлә спектрофотометрик өјрәнилмәси вә керманиумун фотометрик үсулла тә'јини" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир 1998-чи илдә "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Р.Ә.Әлијеванын елми-тәдгигатлары үзви реактивләрин көмәји илә елементләрин тә'јини үсулуна һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән надир елементләрдән олан керманиуму бир сыра јени үзви реактивләрлә әмәлә кәтирдији рәнкли комплексләр спектрофотометрик үсулла тәдгиг едилмишдир. Апарылан тәдгигатлардан мә'лум олмушдур ки, стилбаза, гематоксилен, ализарин гырмызы С вә пирогаллол

гырмызы керманиумла даһа стабил рәнкли комплексләр әмәлә кәтирир. Алынмыш нәтичәләрин көмәји илә республикамызын тәркибиндә керманиум сахлајан минералларында керманиум тә'јин едилмишдир. Онун тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш үсулун мә'лум үсуллары нисбәтән бир сыра үстүнлүкләрә малик олдуғу сүбута јетирилмишдир.

Профессор Р.Ә.Әлијеванын рәһбәрлији илә пирогаллол әсасында јени азобирләшмәләр синтез едилмиш вә онларын ториум (IV) вә уран (VI) елементләри илә әмәлә кәтирдији комплексләрин спектрофотометрик тә'јин үсуллары ишләниб һазырланмышдыр.

Профессор Р.Ә.Әлијеванын елми вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 67 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографијада, 1 дәрс вәсаитиндә, 2 методик вәсаитдә вә 10 патентдә өз әксини тапмышдыр. О, илк дәфә 1997-чи илдә ана дилимиздә нәшр едилән "Кичик кимја енсиклопедијасы"нын мүәллифләриндән биридир. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Р.Ә.Әлијева АБШ, Түркијә, Русија вә дикәр МДБ өлкәләриндә кечирилән Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларын иштиракчысы олмуш вә мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

Һ.М.ӘЛИМӘРДАНОВ

Һафиз Мүтәллим оғлу Әлимәрданов 1948-чи ил јанварын 1-дә Исмајыллы рајонунун Лаһыч гәсәбәсиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини Бакы шәһәринин 199 сајлы мәктәбиндә гызыл медалла баша вурдугдан сонра, Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1971-чи илдә БДУ-ну фәргләнмә диплому илә

битирәрәк Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспирантурасына дахил олмушдур. 1971-81-чи илләрдә НКПИ-дә кичик, 1981-94-чү илләрдә бөјүк, 1994-97-чи илләрдә исә апарычы елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1997-чи илдән индијә кими "Алитсиклик әтирли маддәләрин кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасынын мүдирдир.

1975-чи илдә "Тсиклопентанон вә онун һомологларынын С5 – С8 алфа-олифинләринә бирләшмә реаксијасынын тәдгиги вә һептилтсиклопентанонун алынма просесинин ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1993-чү илдә исә "Беш вә алтыүзвлү алитсиклик карбоһидрокенләринин оксид вә сеолит катализаторларынын иштиракы илә тсиклоолефинләрә оксидләшдиричи деһидрокенләшмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасија ишини мүдафиә етмишдир.

Һ.М.Әлимәрдановун әсас елми ишләри нафтен карбоһидрокенләри вә онларын төрәмәләринин каталитик вә оксидләшдиричи деһидрокенләшмә вә деһидродиспропорсиаллашма реаксијаларынын ганунаујғунлугларынын өјрәнилмәсинә һәср олунмушдур. Тсиклопентан вә тсиклоһексанын оксикенли төрәмәләри илә алифатик вә алитсиклик дојмамыш карбоһидрокенләрин бирләшмә реаксијаларынын тәдгиг едәрәк, әтријјат сәнајесиндә ишләдилән һептилтсиклоһептанон вә тәбии әтирли маддәләрә дахил олан жасмонун вә дикәр аналогларынын алынма просесиндә иштирак едән алитсиклик карбоһидрокенләрин маје фазада һомокен катализаторларын иштиракы илә оксидләшмәси вә деһидрокенләшмәси реаксијаларынын механизмини тәдгиг етмишдир. Онун нафтен карбоһидрокенләрин синтези вә катализинә даир апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 115 елми мәгаләдә вә 20 ихтирада өз әксини тапмышдыр. О, 4 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Һептилтсиклопентанонун алынма просесинин тәтбигинә көрә "ССРИ ихтирачысы" адына лајиг көрүлмүшдүр. Онун

әсәрләри Алманија, Болгарыстан, Чехија вә МДБ өлкәләриндә нәшр едилмишдир. О, бир сыра бејнәлхалг көрүш вә симпозиумларын иштиракчысы олмушдур.

Ј.М.Әлимәрданов елми тәдгигат иши илә паралел олараг елми-ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едир. О, Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын кимја фәнни үзрә експерт шурасынын үзвүдүр.

М.Ә.ӘЛИЧАНОВ

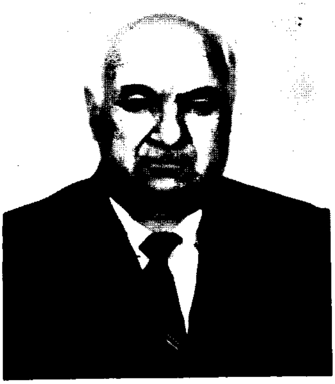

Мәдаға Әләкбәр оғлу Әличанов 1934-чү ил мартын 15-дә Әлибајрамлы рајонунун, Јухары Халач кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1943-чү илдә орта мәктәбин биринчи синфинә кетмиш, 1952-чи илдә исә ораны битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) физика факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1957-чи илдә али тәһсилини баша вурмушдур. 1961-чи илдән индијә гәдәр Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) кичик, бөјүк елми ишчи вә лабораторија мүдиринин мүавини вәзифәсиндә ишләмишдир. 1963-67-чи илләрдә һәмин институтун аспирантурасында охумушдур. 1990-чы илдән "Јарымкечиричи материалшүнаслыг" лабораторијасына рәһбәрлик едир. О, елми-тәдгигат иши илә паралел олараг педагожи ишлә дә даим әлагәдар олмушдур. Орта мәктәбдә физиканы тәдрис етмиш, сонралар исә Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетиндә "Јарымкечиричиләр физикасы" үзрә мүһазирәләр охумушдур. Һазырда Азәрбајчан Техники Университетинин "Металлуркија" факүлтәси вә М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун кимја

факүлтәсинин јухары курс тәләбәләринә "Физики-кимјәви вә термоелектрик хассәләрин тәдгиги"ндән Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә тәчрүби мәшғәләләр апарыр.

1968-чи илдә " AIV BVI–AVI BVI системләринин физики-кимјәви анализи вә термоелектрик хассәләрин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1988-чи илдә исә Новосибирск шәһәриндә ССРИ ЕА-нын Сибир Шө'бәсинин Гејри-үзви Кимја Институту Елми Шурасында "AIV BVI бирләшмәси әсасында јарымкечиричи материаллар вә онларын термо- вә фотоелектрик дүзләндиричиләриндә тәтбиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдә Нју – Јорк ЕА-нын үзвү сечилмишдир.

Профессор М.Ә.Әличановун елми истигамәти јарымкечиричиләрин кимјасы, гејри-үзви јарымкечиричи материалларын алынмасы, онларын физики-кимјәви вә термоелектрик хассәләринин өјрәнилмәсиндән ибарәтдир. О, гејри-үзви јарымкечиричи бирләшмәләр әсасында системләрин физики кимјасынын өјрәнмиш, јени термо вә фотоелектрик јарымкечиричи материаллар алмыш вә енержи чевиричиләри кими тәтбиг саһәләрини мүәјјән етмишдир. Онун рәһбәрлији илә AIV BVI бирләшмәси әсасында јарымкечиричиләрдә икизоналы модел нәзәријјәси, дефектләрин әмәлә кәлмәси вә магнит хассәләринә көрә сәпилмә механизмләринин вә кимјәви әлагә нөвләри мүәјјән едилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 5 монографија вә китабда, 250 елми әсәрдә, о чүмләдән 25 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз əксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр доктору, 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор М.Ә.Әличанов Алманија, Австралија, Санкт-Петербург, Улјановск, Јалта вә дикәр өлкәләрдә кечирилмиш бејнәлхалг вә үмумиттифаг конгрес вә симпозиумларда иштирак етмиш вә мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

О, Русија ЕА-сы "Јарымкечиричи материалшүнаслыг" проблемләри шурасынын, Бејнәлхалг "Банк мә'луматлары" групу, Бејнәлхалг "Термо-електрик" чәмијјәтинин үзвүдүр.

Мәдаға мүәллим Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-нун ЕШ-ин вә һәмин институтун нәздиндә олан Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

С.Т.ӘМИРОВ

Савалан Тејмур оғлу Әмиров 1939-чу ил мајын 5-дә Бәрдә рајонунда анадан олмушдур. 1956-чы илдә Минкәчевир шәһәриндә орта мәктәби битирдикдән сонра, Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кеоложи-чоғрафија факүлтәсинә дахил олмушдур. 1962-чи илдә БДУ-нун мүһәндис-кеолог ихтисасы үзрә фәргләнмә диплому илә баша вурмуш вә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кеолокија Институтуна кичик елми ишчи вәзифәсинә тә'јинат алмышдыр. 1964-чү илдә Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) аспирантурасына дахил олмуш вә диссертасија ишинин Москва шәһәриндә ССРИ ЕА Кимја Институтунда јеринә јетирмишдир. О, 1968-чи илдә һәмин институтун елми шурасында "Тәбии сеолит-лимонтитин вә синтетик синк-силикатын (Na2 Zn2 Si2 O7) кристал структурлары" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә едәрәк, "Кристаллографија вә кристал физикасы" ихтисасы үзрә "кимја елмләри намизәди" дәрәчәсини алмышдыр. 1968-83-чү илләр әрзиндә Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә әввәлчә кичик, сонра исә "Бөјүк елми ишчи" вәзифәләриндә ишләмишдир. 1973-чү илдә "Кристаллографија вә кристал физикасы" ихтисасы үзрә бөјүк елми ишчи, 1988-чи илдә исә досент елми адларыны

алмышдыр. 1983-чү илдән Азәрбајчан Техники Университетиндә (АзТУ) чалышыр. 1991-чи илдә Дашкәнд Дөвләт Университетиндә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмаг үчүн "Сеолитләрин структур кимјасы вә фаза чеврилмәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмиш вә һәмин илдән е'тибарән АзТУ-нун профессорудур.

Профессор С.Т.Әмировун әсас елми ишләри Азәрбајчан әразисиндә јајылмыш сеолитләрин минералокијасы, кимјәви вә фаза тәркибләринин, һәмчинин фаза чеврилмәләринин тәдгигинә һәср олунмушдур. Мүасир рентгенструктур анализ үсулларыны тәтбиг етмәклә бир сыра тәбии вә сүн'и сеолитләрин атом-кристал структурлары ачылмышдыр. Сеолитләрин кристал кимјасы арашдырылмыш вә онларын структур тәснифаты верилмишдир. Тәклиф олунмуш системләшдирмә сеолитләрин структурасы, хассәләри вә морфоложи хүсусијјәтләри илә јанашы дикәр силикат минераллары арасында да әлагә јаратмаға шәраит јарадыр. Бу тәснифат кимјәви тәркиб вә структур аналокијасына әсасланараг тәләб олунан хассәјә малик сеолит каркасынын бирбаша синтез олунмасына имкан верир. Сеолитли сүхурларын әсасында бир сыра јени тәчрүби әһәмијјәтли сеолитләр синтез олунмуш вә онларын кинетикасы өјрәнилмишдир. Сеолитләрин суперфосфат күбрәсинин дәнәвәрләшмәси, чиркаб суларын вә әтраф мүһитин тәмизләнмәси, ионәвәзләјичиси вә с. кими халг тәсәррүфатынын бир сыра саһәләриндә тәтбиги ишләри мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.

Савалан мүәллим АзТУ-да ишләдији мүддәтдә поладларын вә дикәр әринтиләрин структурларынын рентгенографиг тәдгиги чох сәмәрәли олмуш вә металларын физикасы саһәсиндә бир сыра елми мәгаләләр чап етдирмишдир.

О, 4 монографија, дәрслик вә дәрс вәсаитинин вә 100-дән артыг елми мәгаләнин мүәллифидир. Бир сыра бејнәлхалг елми симпозиум, конфранс вә конгресләрин иштиракчысыдыр. Профессор С.Әмировун рәһбәрлији илә 2 нәфәр намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Тәләбәләрин елми ишләринә, диплом вә курс лајиһәләринә рәһбәрлик етмәклә мүһәндис-металлург кадрларын һазырланмасында фәал иштирак едир. С.Әмиров металлуркија факүлтәсинин вә АзТУ-нун бөјүк Елми Шурасынын, 1993-чү илдән исә Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетиндә "Кристаллографија вә кристал физикасы" ихтисасы үзрә физика-ријазијјат елмләри намизәди дәрәчәси верән Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвү кими фәалијјәт көстәрир. О, Авропа вә Үмумдүнја Кристаллографлары Чәмијјәтинин үзвүдүр.

М.Х.ӘННАҒЫЈЕВ

Мүршүд Ханвәли оғлу Әннағыјев 1934-чү ил мајын 15-дә Зәнкәзур маһалынын Ағдү кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1943-53-чү илләрдә Ағдү кәнд орта мәктәбиндә орта тәһсил алдыгдан сонра, 1954-чү илдә Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) физика-ријазијјат факүлтәсинин физика шө'бәсинә дахил олмушдур. 1959-чу илдә АДПУ-ну битирдикдән сонра, Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) ишә гәбул олунмуш вә орада кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1964-чү илдә Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун аспирантурасына гәбул олмуш вә ораны 1967-чи илдә битирдикдән сонра "Алүминиум-хром-молибден оксид катализаторларынын сәтһи гүввәләринин спектрофотометрик үсулла тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Тәбии сеолитләрин вә онларын модификасија олунмуш формаларынын гурутма вә карбоһидрокенләрдән олефинләрин

алынмасы просесләриндә адсорбсија вә каталитик хассәләри" мөвзусунда диссертасија ишини мүдафиә едәрәк "Физики кимја" ихтисасы үзрә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр.

М.Х.Әннағыјев 1967-78-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә, 1978-85-чи илләр "Адсорбсија", 1985-чи илдән исә "Тәбии сеолитләр" лабораторијасынын мүдиридир. Онун әсас тәдгигат објекти республикамызда зәнкин јатаглары олан алүмосиликатлардан адсорбент кими истифадә едәрәк маје карбоһидрокенләри, сәнаје газларыны гурутмаг вә башга гарышыглардан тәмизләмәкдән ибарәтдир. Һәмин адсорбентләрин адсорбсија вә дикәр физики-кимјәви хассәләри тәдгиг едилмишдир. Онун рәһбәрлији алтында агрессив газлары гурутмаг үчүн сәнаје мигјасында гурғу тикилмиш вә сынагдан кечириләрәк истифадәјә верилмишдир.

М.Х.Әннағыјевин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 2 монографијада, 130 елми әсәрдә, о чүмләдән 10 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, 20-јә гәдәр мә'рузәләрлә бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда (Русија, Болгарыстан, Алманија) чыхыш етмишдир.

З.Һ.ӘСӘДОВ

Зијафәддин Һәмид оғлу Әсәдов 1950-чи ил ијулун 19-да Бакыда зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1967-чи илдә Бакы шәһәри 39 сајлы орта мәктәби күмүш медалла битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја факүлтәсинин әјани шө'бәсинә гәбул олунмушдур. 1972-чи илдә ораны

"Əсас үзви вә нефт-кимја синтезинин технолокијасы" ихтисасы үзрә фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Тә'јинат үзрә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) мүһәндис кими әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. 1973-76-чы илләр Москва шәһәриндә ССРИ ЕА А.Топчијев адына Нефт-Кимја Сәнајеси Институтунда (НКСИ) академик В.А.Кабановун рәһбәрлик етдији "Јени полимерләшмә үсуллары" лабораторијасында аспирантура тәһсили кечмишдир. Елми-тәдгигат ишләрини давам етдирмәк мәгсәди илә Азәрбајчан ЕА Рәјасәт Һеј'әтинин гәрары илә јенидән Москваја ССРИ ЕА А.Топчијев адына НКСИ-дә стажор кими ики ил јарым мүддәтә көндәрилмишдир. 1979-чу илдә Москвада һәмин институтун Елми Шурасында "4-Винилпиридинин дөрдлү аммониум дузларынын үзви мүһитләрдә тсвиттер-ион полимерләшмәси механизми" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны "ЈМБ кимјасы" ихтисасы үзрә мүдафиә етдикдән сонра, доғма коллективинә гајытмышдыр. 1979-82-чи илләрдә кичик елми ишчи, 1982-93-чү илләрдә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1992-чи илдә "Нефт- кимјасы" ихтисасы үзрә "Нефтчыхармада тәтбиг мәгсәдилә мет(акрил) туршусунун суда һәлл олан сәтһи-актив оксипропилләшмиш олигомер вә полимер төрәмәләринин алынмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1993-чү илдән Азәрбајчан ЕА НКПИ "Нефт-кимја просесләрини технолокијасы" лабораторијасынын апарычы елми ишчисидир.

З.Һ.Əсәдовун рәһбәрлији илә алынмыш јени полимер тәбиәтли изоләедичи материаллар он илдән артыгдыр ки, республикамызын мүхтәлиф нефт мә'дәнләриндә газма ишләри заманы тәтбиг едилир вә күлли мигдарда игтисади сәмәрә верир. Су һөвзәләринин сәтһиндәки нефт тәбәгәләрини јығмағы имкан верән реакентләр онун рәһбәрлији илә алынмыш вә өлкәмизин мүхтәлиф саһәләриндә кениш мигјасда ишләдилир. Белә реакентләрин тәтбиги әтраф мүһитин еколожи вәзијјәтинин јахшылашдырылмасына әһәмијјәтли

дәрәчәдә көмәк едир. О, 70 елми әсәрин, о чүмләдән 5 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун әсәрләри Русијада, Алманијада, Түркијәдә вә Иранда чап едилмишдир. Рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Зијафәддин мүәллим елми-тәдгигат ишләри илә паралел олараг педагожи фәалијјәт илә дә мәшғулдур. 1993-чү илдән инкилис дилли Хәзәр Университетиндә мүгавилә илә профессор вәзифәсиндә ишләјир вә харичи вә јерли тәләбәләрә кимјанын мүхтәлиф ихтисасларындан мүһазирәләр охујур. 1994-чү илдән һәмин университетдә јени јарадылмыш “Кимја вә биокимја” кафедрасынын мүдири тә’јин едилмиш вә индијә кими чалышыр.

З.Һ.Әсәдов дәфәләрлә бејнәлхалг конгрес, симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән Алманијанын Мајнтс шәһәриндә ИЈПАК-ын XXVI Бејнәлхалг Полимер симпозиумунда (1979), Алманијанын Мерзебург шәһәриндә ИЈПАК-ын XXXI Бејнәлхалг Полимер симпозиумунда (1987), Нижни-Новгородда “Радикал полимерләшмә” Үмумиттифаг конфрансында (1989), Бугулмада “Лајларын нефт вермәсинин артырылмасынын мүасир үсуллары” Үмумиттифаг мүшавирәсиндә (1989), Налчикдә IV Үмумиттифаг “Олигомерләр кимјасы вә физики кимјасы” конфрансында (1990), I Азәрбајчан-Түркијә (Бакы,1991) вә II Түркијә-Азәрбајчан (Анкара,1992) Полимер симпозиумларында, II вә III Бејнәлхалг “Енержи, Еколокија, Игтисадијјат” конгресләриндә (Бакы,1993,1995), Нефт е’малы вә Нефт-кимјада Еколокија Проблемләрин даир Бејнәлхалг Азәрбајчан-Башгырдыстан симпозиумунда (Уфа,1995), I вә II Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансларында (1994, 1996), XI Иран Кимја Мүһәндислији конгресиндә (Теһран,1997), VIII Бејнәлхалг Нефт, Газ вә Нефт-Кимја симпозиумунда (Теһран,1997), IV Бејнәлхалг “Олигомерләрин кимјасы вә физики кимјасы” конфрансында (Казан,1997) мә’рузәләрлә чыхыш етмишдир.

М.М.ӘСӘДОВ

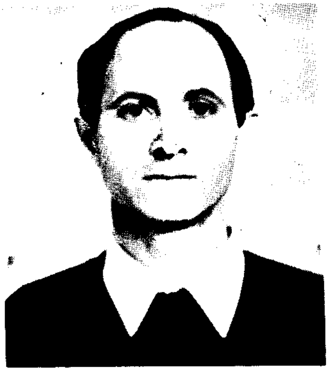

Мир Сәлим Мир-Әләм оғлу Әсәдов 1952-чи ил јанварын 11-дә Нефтчала рајонунда зијалы аиләсиндә доғулмуşдур. Орта тәһсилини Нефтчала шәһәр 1 сајлы мәктәбдә алмышдыр. 1970-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1975-чи илдә исә ораны битирмишдир. Һәлә тәләбә икән "Физики кимја" кафедрасында елми-тәдгигат ишләри апармыш вә нәтичәләри кечмиш ССРИ-нин мәркәзи журналларында дәрч едилмишдир. 1978-чи илдә БДУ-нун "Физики кимја" кафедрасында аспирантураја дахил олмушдур. 1980-чи илдән индијә кими Азәбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда апарычы мүһәндис, сектор мудири, бөјүк вә апарычы елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1994-чү илдән "Гејри-үзви материалларын моделләшдирилмәси" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1982-чи илдә "Чивә вә таллиум халкоһенидләриндә әмәлә кәлән системләрин физики-кимјәви хассәләри" мөвзусундакы намизәдлик, 1990-чы илдә исә Новосибирск шәһәриндә ССРИ ЕА Сибир Бөлмәсинин Гејри-үзви Кимја Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Тәркибиндә надир ағыр металлар олан мүрәккәб јарымкечиричиләрин јарадылмасынын физики-кимјәви әсаслары" мөвзусунда "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мудафиә етмишдир.

М.М.Әсәдовун әсас елми истигамәти гејри-үзви кимјанын нәзәријјәси, системләрин моделләшдирилмәси вә термодинамикасына һәср едилмишдир. Елми әсәрләри техника, о чүмләдән електроника вә технолокија үчүн әһәмијјәтли олан електрик, фотоелектрик, инфра-гырмызы саһә үчүн вә башга

мүрәккәб тәркибли материалларын јарадылмасына һәср едилмишдир. Чохкомпонентли бәрк, маје, шүшә вә аморф системләрин физики-кимјәви јолла алынмасы методолокијасыны инкишаф етдирмишдир. Сәмәрәли јарымкечиричиләрин јарадылмасы үчүн јени системләрин фаза таразлығыны, тәркиб вә структур илә термодинамики вә физики параметләр арасындакы гаршылыглы әлагәни тәдгиг етмишдир. Уникал характеристикалара малик олан бир сыра јени чохкомпонентли материалларын алынма үсулларыны ашкар етмиш вә һазырламышдыр. Һазырда гејри-формал моделләр вә һесаблама методлары илә мүрәккәб системләри тәдгиг едир. М.М.Әсәдовун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 230 әсәрдә, о чүмләдән 40 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өзүнү әкс етдирмишдир. Әсәрләри АБШ, Инкилтәрә, Јапонија, Алманија, Чехославакија, Италија, Һолландија, Тајван, Түркијә вә МДБ өлкәләринин мө’тәбәр дәркиләриндә нәшр едилмишдир. О, дәфәләрлә бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларда, о чүмләдән Харков, Томск, Ужгород, Кијев, Москва, Новосибирск, Прага, АБШ вә с. чыхышлар етмишдир.

М.М.Әсәдов Азәрбајчан Ихтирачылар Иттифагынын үзвүдүр. О, Азәрбајчан Патент Групунун үзвү олмушдур. О, Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын кимја фәнни үзрә експерт шурасынын үзвүдүр.

М.Г.ӘҺМӘДЛИ

Муртуза Гасым оғлу Әһмәдли 1906-чы ил мартын 4-дә Ләнкәран шәһәриндә анадан олмушдур. О, елми вә педагожи фәалиjjәтә 1930-чу илдә башламышдыр. 1930-чу илдә Азәрбаjчан Педагожи Институтунун педагожи факүлтәсинин тәбиәт шө'бәсини битирмишдир. 1948-чи илдә кимjа елмләри доктору алимлик дәрәчәси алмаг үчүн диссертасиjа мүдафиә етмиш вә һәмин илдә профессор адына лаjиг көрүлмүшдүр. 1941-чи илдән 1979-чу илә кими Бакы Дөвләт Университетинин кимjа факүлтәсиндә "Аналитик кимjа" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир. О, 400-дән чох елми әсәрин, о чүмләдән "Вәсфи кимjәви анализ" дәрслиjинин вә бир чох дәрс вәсаитинин мүәллифидир. Профессор М.Әһмәдли 18 елмләр намизәди вә елмләр доктору һазырламышдыр.

Онун әсас елми фәалиjjәти үзви реактивләрин аналитик кимjаjа тәтбиги илә бағлыдыр. Профессор М.Г.Әһмәдли Азәрбаjчанда фотометрик үсулунун әсасыны гоjан вә ону инкишаф етдирән алимдир.

Профессор М.Г.Әһмәдлинин елми фәалиjjәтинин әсасыны jени үзви реактивләрин синтези вә онларын гејри-үзви маддәләрин анализиндә тәтбиги илә jанашы мә'лум реактивләрин аналитик имканларынын кенишләндирилмәси вә jахшылашдырмасы тәшкил едир. О, маһлулда комплексәмәләкәлмә реаксиjаларыны даһа да тәкмилләшдирәрәк даһа мүрәккәб үчлү системләрә кечәрәк фотометрик методун һәссаслығынын вә сечичилиjинин артырылма имканларыны көстәрмишдир. Профессор М.Г.Әһмәдли "гејри-үзви ион-үзви реактив-амин" системләринин екстраксиjа габилиjjәтинин өjрәнилмәсиндә jүксәк елми вә практик нәтичәләр газанмышдыр.

О, кечмиш ССРИ-нин бир чох елми-тәдрис мәркәзләри вә академик Н.Н.Семјонов, И.П.Алимарин, Ј.А.Золотов, И.В.Тананајев, А.К.Бабко, И.М.Кореман, Н.С.Полуектов кими көркәмли алимләри илә сых әлагә сахлајараг Азәрбајчанда аналитик кимјанын инкишафына вә кимјачы алимләрин јетишмәсинә чох јахындан көмәклик көстәрмиш вә онлара рәһбәрлик етмишдир.

Елмдә әлдә етдији наилијјәтләрә вә јүксәк ихтисаслы кадрларын һазырланмасындакы әмәјә көрә, она 1969-чу илдә Азәрбајчанын әмәкдар елм хадими фәхри ады верилмишдир.

Професор М.Г.Әһмәдли 1953-чү илдә Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени вә бир нечә медалла тәлтиф едилмишдир.

Муртуза мүәллим 1979-чу ил мајын 20-дә вәфат етмишдир.

В.М.ӘҺМӘДОВ

Вагиф Мәлик оғлу Әһмәдов 1941-чи ил јанварын 22-дә Гәбәлә рајонунда анадан олмушдур. 1948-58-чи илләрдә Гәбәлә 1 сајлы орта мәктәби баша вурдугдан сонра, 1958-63-чү илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсиндә тәһсил алмыш вә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1963-66-чы илләрдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) А.Несмејанов адына Елемент-үзви Бирләшмәләр Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1967-73-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун "Металкомплекс катализаторлары" лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1983-чү илдә БДУ-нун "ЈМБ кимјасы" кафедрасына мүдир сечилмиш вә 1988-чи илдә "Металкомлекс катализаторлары" лабораторијасыны тәшкил етмишдир. 1995-97-чи илләрдә Түркијәнин Анкара шәһәриндә

Орта Доғу Университетиндә, 1997-чи илдән Сәудијјә Әрәбистанынын Ријад шәһәриндә чалышыр. 1967-чи илдә намизәдлик, 1977-чи илдә исә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1982-чи илдә профессор адыны алмышдыр.

Профессор В.М.Әһмәдовун әсас тәдгигат објекти катализ, металүзви бирләшмәләр, ЈМБ кимјасыдыр. Онун тәрәфиндән ишләнмиш бухар фаза методу илә билаваситә металлардан јүксәк активлијә малик һәллолан вә металкомплекс катализаторлары һазырланмыш вә олефин, диен вә асетилен карбоһидрокенләринин димерләшмәси, олигомерләшмәси вә полимерләшмәси кими тәчрүби әһәмијјәт кәсб едән реаксијаларда кениш истифадә едилмишдир. О, әмәкдашлары илә бирликдә бухар фаза методу јумшаг шәраитдә (100-180°С, ашағы тәзјиг) парафин, нафтен вә ароматик карбоһидрокенләрин крекингиндә, һидрокрекингиндә, һидроизомерләшмәсиндә тәтбиг етмишдир.

Профессор В.М.Әһмәдовун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 140 елми әсәрдә, о чүмләдән 35 ихтирада әкс едилмишдир. О, 15 елмләр намизәдинин елми ишинә рәһбәрлик етмишдир.

Профессор В.М.Әһмәдов нәинки кечмиш ССРИ мәканында олан кимјачыларла, һәтта инкишаф етмиш капиталист өлкәләринин бир сыра елми мәркәзләри илә сых әлагә сахламышдыр. О, 1973-74-чү илләрдә Инкилтәрәнин Оксфорд Университетиндә, 1983-чү илдә Италијанын Рома Университетиндә, 1986-87-чи илләрдә АБШ-ын Канзас Университетиндә узунмүддәтли елми е'замијјәтдә олмуш, биркә елми-тәдгигат ишләри апармыш вә әлдә олунан нәтичәләри мө'тәбәр харичи журналларда нәшр етдирмишдир.

Ə.И.ӘҺМӘДОВ

Әләддин Ислам оғлу Әһмәдов 1948-чи ил октјабрын 25-дә Көјчә маһалынын Бөјүк Мәзрә кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1954-чү илдә Бөјүк Мәзрә кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1965-чи илдә исә онбиринчи синфи гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә јалныз ихтисас фәнниндән имтаһан верәрәк гәбул олунмушдур. 1970-чи илдә али тәһсилини баша вурдугдан сонра, академик Ә.М.Гулијевин дә'вәти илә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунун (АКИ) аспирантурасында охумушдур. 1973-чү илдән АКИ-дә мүһәндис, баш мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1987-чи илдән индијә гәдәр "Полимер ашгарлар" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1979-чу илдә техника елмләри намизәди алимлик дәрәчәси алмаг үчүн "Сүрткү јағларына полимер ашгарлар" мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә исә Уфа Дөвләт Нефт Техники Университетинин Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Нефткимјасы" ихтисасы үзрә техника елмләри доктору алимлик дәрәчәсини алмаг үчүн "Винил мономерләри әсасында полимер ашгарлар вә синтетик јағлар" мөвзусу үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Ә.И.Әһмәдовун әсас елми истигамәти изобутилен вә узун зәнчирли алкилметакрилатлары стирол вә тсиклик диенләрлә биркә полимерләшдирәрәк сүрткү јағларына өзлүлүк ашгары вә чохфунксијалы ашгар алмаг үчүн илкин хаммал синтез етмәкдән ибарәтдир. Һәмчинин о, алфа-олефинләрлә ароматик карбоһидрокенләри олиго-алкилләшдирмәклә синтетик база јағлары алмаг истигамәтиндә дә елми ишләр апармыш-

дыр. Алынмыш бирләшмәләрин кимјәви гурулушу илә истисмар хассәләри арасында әлагә өјрәниләрәк, өзлүлүк вә чохфунксијалы ашгарларын синтезинин елми әсаслары ишләниб һазырланмшдыр. Ә.И.Әһмәдов јухары х-олефинләри нисбәтән гыса зәнчирли алкилметакрилатларла биркә полимерләшдирмәклә нефт вә синтетик јағлара өзлүлүк ашгарлары синтези истигамәтиндә дә елми ишләр апарыр. Ә.И.Әһмәдов тәрәфиндән илк дәфә олараг биркә полимерләшмә јолу илә функсионал груплары олмајан чохфунксијалы ашгарлар алынмасынын принсипләри ишләниб һазырланмышдыр. Сон илләр Ә.И.Әһмәдов полимер типли гејри-ионокен сәтһи-актив маддәләрин алынмасы вә онларын нефт сәнајесинин мүхтәлиф саһәләриндә тәтбиги истигамәтиндә елми ишләри давам етдирир. Онун полимер ашгарлары вә синтетик јағлар саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 1 монографијада, 100 елми әсәрдә, о чүмләдән 23 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә 2 патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә МДБ өлкәләриндә кечирилмиш Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән полимерләрә даир "Азәрбајчан-Түркијә" вә "Түркијә-Азәрбајчан" елми конфрансларында мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

И.М.ӘҺМӘДОВ

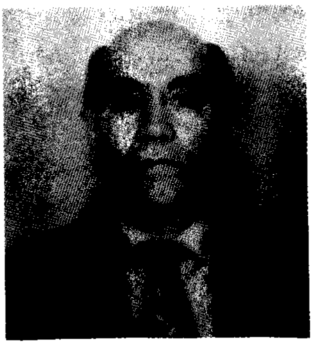

Идрис Мәчид оғлу Әһмәдов 1938-чи ил октјабрын 1-дә Гәдим Азәрбајчан торпағы олан Дәрәләјәз гәзасында анадан олмушдур. 1956-чы илдә Шәрур рајону Оғлан -Гала кәнд мәктәбини гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1961-чи илдә ораны

фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1961-64-чү илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) академик Ј.Мәммәдәлијевин рәһбәрлик етдији лабораторијанын аспиранты олмушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра, 1964-74-чү илләрдә һәмин институтда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1974-93-чү илләрдә индики Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда "Оптики актив бирләшмәләр" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир 1966-чы илдә "Тәркибиндә һалокенсахлајан јени силисиумүзви бирләшмәләр" мөвзусунда намизәдлик, 1986-чы илдә исә, (4+2) Тсиклобирләшмә реаксијаларында јени маддәләрин синтези вә тәтбиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1987-чи илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр. 1993-чү илдән индијә гәдәр Түркијә Республикасы, Анкара шәһәриндә Орта Доғу Техники Университетинин Кимја Бөлмәсиндә профессор вәзифәсиндә чалышыр.

Профессор И.М.Әһмәдов молекулунда һалокенсахлајан силисиум, биоложи фәал селенүзви, оптики актив үзви бирләшмәләрин вә оптики актив катализаторларын синтези вә онларын Дилс-Алдер реаксијасында тәтбиги саһәсиндә елми-тәдгигатлар апармышдыр. Онун тәрәфиндән илк дәфә олараг 1973-чү илдә оптики актив Љјуис туршусу (1-метилментолун BF3 илә комплекси) синтез едилмиш вә Дилс-Алдер реаксијаларын тәтбиг едиләрәк гејри-актив маддәләрдән оптики актив аддуктларын алынмасынын әсасы гојулмушдур. О, мүәјјән етмишдир ки, BF3 катализаторунун иштиракы илә апарылан ассимметрик Дилс-Алдер реаксијасынын селективлији (96%) вә оптики чыхымы (80%) хејли артыр. О, һәмин катализаторун иштиракы илә а терпинол вә 1,8-синеол кими чох мүһүм тәбии бирләшмәләрин алынмасынын јени үсулуну ишләјиб һазырламышдыр. Онун тәрәфиндән илк дәфә һексахлорстиклопентадиен әсасында биоложи актив инсексид синтез едилмиш вә онун мүтләг конфигурасијасы өјрәнилмишдир. Мүәјјән едилмишдир ки, термики вә каталитики шәраитиндә синтез олунмуш маддәләр өз мүтләг

конфигурасијаларына көрә бир-бириндән фәргләнир. (R) конфигурасијалы аддукт биоложи актив олдуғу һалда, (S) конфигурасијалы исә гејри-активдир. Алынмыш нәтичәләр әсасында ассимметрик Дилс-Алдер реаксијасында әввәлчәдән мүтләг конфигурасијасы мүәјјән едилә билән оптики актив маддәләрин мәгсәдјөнлү синтезинин стратекијасы һазырланмыш вә әлдә едилмиш наилијјәтләр бир чох монографијалара дахил едилмишдир. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 215 елми әсәрдә, о чүмләдән 45 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр доктору, 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг сәвијјәсиндә кечирилән симпозиум вә конфрансларда иштирак етмиш вә өз елми нәтичәләрини кимјачы һәмкарларынын нәзәринә чатдырмышдыр.

Профессор И.М.Әһмәдов Түркијәнин үзви кимја саһәсиндә танынмыш професорларындан Ајһан Дәмир, Чаһанкир Танјели вә Метин Балчы илә бирликдә елми-тәдгигат ишләри апарыр. О, онларла докторлуг вә макистр дәрәчәси алан елми ишчиләрә рәһбәрлик етмишдир вә бу саһәдә елми вә педагожи фәалијјәтини давам етдирир.

М.А.ӘҺМӘДОВ

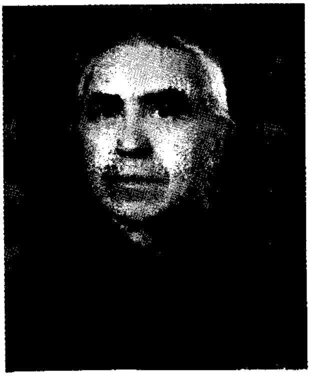

Мисир Албаба оғлу Әһмәдов 1936-чы ил ијулун 24-дә Гәрби Азәрбајчанын Гарагојунлу дәрәсинин Чајкәнд кәндиндә анадан олмушдур. 1952-чи илдә Чајкәнд једдииллик мәктәбини гуртардыгдан сонра Газах рајонунун Зообајтарлыг Техникумуна дахил олуб, 1957-чи илдә ораны зоотехник ихтисасы үзрә битирмишдир. 1957-60-чы

илләрдә орду сыраларында хидмәт етмишдир. 1961-67-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин ахшам шө'бәсининдә али тәһсил алмышдыр. 1961-67-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда баш техник, сонра исә кичик елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1967-75-чи илләрдә һәмин институтун Сумгајыт филиалында, 1975-78-чи илләрдә исә Азәрбајчан ЕА Хлор-үзви Синтез Институтунда кичик елми ишчи, 1978-91-чи илләрдә орада бөјүк елми ишчи ишләмиш, 1991-92-чи илләрдә исә лабораторија мүдири вәзифәсини ичра етмишдир.

1974-чү илдә "Епихлорһидринин алкенил төрәмәләринин синтези вә бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Һомоаллил хлорһидринләрин вә аллилә әвәзолунмуш оксиранларын синтези вә чеврилмәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

М.А.Әһмәдовун тәдгигат објекти јени хлоркарбинол енофилләринин олефинләрлә хирал вә ахирал типли Лјуис туршулары катализаторлары иштиракы илә конденләшмәсиндән, һомоаллилхлорһидринләрин вә ујғун оксиранларын фәрди рекио- вә стереоизомер, һәмчинин енантиомерләр шәклиндә алынмасы үчүн апарылан "ен" синтезинин јени вариантларынын ишләниб һазырланмасы вә системли өјрәнилмәсиндән ибарәтдир. О, алифатик вә тсиклик олефинләрин, металлилхлоридин, изопренин хирал вә ахирал Лјуис туршулары иштиракы илә "ен" синтезини апармышдыр. Апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә һомоаллилхлорһидринләрин вә оксиранларын алынма үсулларыны ишләјиб һазырламышдыр. Мүәјјән етмишдир ки, реаксијада алынан аддуктларын гурулушлары тәтбиг едилән карбоһидрокенләрин гурулушундан вә катализаторун тәбиәтиндән асылыдыр. 2,3-Дихлоралдеһид вә дихлорасетонла алифатик олефинләрин конденләшмәси реаксијасы рекиоселектив кедир вә нәтичәдә "ен" маддәси алыныр. 2,3-Дихлорпропаналын диен карбоһидрокенләрилә конденсасијасындан исә һәм "ен", һәм дә диен аддуктлары әмәлә кәлир.

О, илк дәфә "ен" синтези саһәсиндә каталитик ассимметрик синтез үсулуну тәтбиг етмәклә оптики биоложи актив һомоаллил хлорһидринләрин бүтөв бир сырасыны алмышдыр. Һәмин маддәләрин бә'зиләриндән алынан олигомерләр лак, јапышган вә стабилизатор хассәсинә маликдир. Онун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 70 елми әсәрдә, о чүмләдән 15 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. Әсәрләри Инкилтәрә, Италија, Түркијә вә Русијада чап едилмишдир. Рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Русијада, Инкилтәрәдә вә Түркијәдә үзви кимја үзрә кечирилән Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

1992-чи илдән Түркијәнин Елазы шәһәриндәки Фырат Университетиндә чалышыр.

М.М.ӘҺМӘДОВ

Мүбариз Мәчид оғлу Әһмәдов 1945-чи ил нојабрын 4-дә Газах рајонунун II Шыхлы кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1952-чи илдә II Шыхлы кәнд орта мәктәбинә дахил олмуш, ораны 1962-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1964-66-чы илләрдә һәрби хидмәтдә гуллуг етдикдән сонра, БДУ-ну 1970-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) "Гејри-үзви маддәләрин технолокијасы" ихтисасы үзрә әјани аспирантураја дахил олмушдур. 1973-чү илдә аспирантураны битирдикдән сонра, ГҮФКИ-дә лаборант, кичик вә бөјүк елми

ишчи вәзифәләриндә ишләмиш, 1986-чы илдән исә “Гејри-үзви маддәләрин технолокијасы” лабораторијасына рәһбәрлик едир. 1991-чи илдән ејни заманда ГҮФКИ-нин елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсиндә чалышыр.

1974-чү илдә “Редуксијаедичи газын тәркибинин күкүрд анһидридиндән елементар күкүрд алынмасы просесинә тә’сири” мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә исә Ленинград Кимја Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында “Јүксәк гатылыглы күкүрд газындан елементар күкүрд алынмасынын физики-кимјәви әсаслары вә е’малы технолокијасы” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә “Гејри-үзви маддәләрин технолокијасы” ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор М.М.Әһмәдовун әсас елми истигамәти республиканын минерал сәрвәтләринин (Филизчај полиметал сулфид филизи, алунит филизи вә дикәр сәнаје әһәмијјәтли филиз јатаглары) комплекс е’малынын тәдгигиндән ибарәтдир. Онун рәһбәрлији алтында Балакән рајону јахынлығында јерләшән зәнкин еһтијата малик Филизчај полиметал сулфид јатағынын бир-нечә үсулла комплекс е’малы технолокијасы һазырланмышдыр.

Профессор М.Әһмәдовун елми фәалијјәтиндә әтраф мүһитин горунмасы бахымындан чох бөјүк әһәмијјәт кәсб едән металлуркија, газ, нефт е’малы вә с. истеһсал саһәләриндә алынан тәркибиндә күкүрд бирләшмәләри олан газларын туллантыларындан елементар күкүрдүн алынмасы иши хүсуси јер тутур. Илк дәфә олараг онун тәрәфиндән күкүрд анһидридини каталитик үсулла редуксија етмәк мәгсәдилә конверсија олунмуш тәбии газ тәклиф олунмуш вә бу иш дүнја алимләри тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмишдир.

Бу истигамәтдә онун апардығы чохиллик тәдгигат ишләринин нәтичәләри Кәнчә әлван-металларын тәчрүбә заводунда јарым-сәнаје гурғусунда сынагдан чыхарылмыш вә Русија Федерасијасынын Рјазан металлуркија заводунда вә

Норилск даг-мə'дəн металлуркија комбинатынын мис заводунда тəтбиг едилмишдир.

Профессор М.М.Əһмəдовун рəһбəрлији алтында Кəнчə алүминиум-оксид комбинатында алунит филизинин е'малы технолокијасынын тəкмиллəшдирилмəси вə зəнкин еһтијата малик кил јатагларын комплекс е'мал етмəклə алүминиум бирлəшмəлəринин алынмасы истигамəтиндə тəдгигат ишлəри апарылыр. Онун апардығы мəгсəдјөнлү тəдгигатларынын нəтичəлəри 152 елми əсəрдə, о чүмлəдəн 9 мүəллифлик шəһадəтнамəсиндə өз əксини тапмышдыр. О, 8 елмлəр намизəдини јетишдирмишдир.

Профессор М.М.Əһмəдов дəфəлəрлə бејнəлхалг симпозиум вə конгреслəрдə (Түркијə, Русија, Болгарыстан, Газахыстан вə с.) иштирак едəрək республика елмимизи лəјагəтлə тəмсил етмишдир.

Ш.Т.ƏҺМƏДОВ

Шамил Тејмур оғлу Əһмəдов 1924-чү ил август 25-дə Кəдəбəј рајонунун Сөјүдлү кəндиндə мүəллим аилəсиндə анадан олмушдур. 1931-чи илдə Сөјүдлү кəнд орта мəктəбинə дахил олмуш, 1941-чи илдə Кəдəбəј рајон орта мəктəбини фəрглəнмə атестаты илə битирмишдир. 1941-42-чи иллəр Сөјүдлү кəнд орта мəктəбиндə мүəллимлик етмишдир. 1942-45-чи иллəрдə орду сыраларында гуллуг етмиш вə ордудан гајытдыгдан сонра 1945-46-чы иллəрдə өз доғма кəндиндə мүəллимлик фəалијјəтини давам етдирмишдир. 1946-51-чи иллəрдə Бакы Дөвлəт Университетинин (БДУ) кимја факүлтəсиндə тəһсил алмыш вə ораны Сталин тəгаүдү илə гуртармышдыр. 1951-чи илдə БДУ-нун "Нефт-кимјасы" кафедрасынын аспиранты

олмуш вә 1954-чү илдә академик Ј.Мәммәдәлијевин рәһбәрлији алтында "Нафталинин дојмамыш карбоһидрокенләрлә алкилләшмәси" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Һәмин кафедрада ассистент, баш мүәллим, досент вә 1959-65-чи илләрдә исә кафедра мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1963-чү илдә "Ароматик карбоһидрокенләрин каталитик алкилләшдирилмәси, деһидрокенләшмәси вә реаксија мәһсулларынын чеврилмәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. (Елми мәсләһәтчи академик Ј.Мәммәдәлијев олмушдур). 1964-чү илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1965-92-чи илләрдә БДУ-да "Үзви кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир. 1992-чи илдән индијә кими һәмин кафедранын профессорудур.

Профессор Ш.Т.Әһмәдовун елми тәдгигат ишләри ароматик карбоһидрокенләрин, чохнүвәли вә конденсләшмиш ароматик карбоһидрокенләрин алкилләшдирилмәси вә бу реаксијалар нәтичәсиндә нүвәләрдә әвәзолунманын бә'зи ганунаујғунлугларынын өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә ароматик карбоһидрокенләрин алкилләшдирилмәси реаксијасы нәтичәсиндә алкенилароматик карбоһидрокенләр вә ароматик карбоһидрокенләрин бә'зи һалокеналкиләвәзли төрәмәләри дә синтез едилмишдир. Молекулларында актив метилен групу олан үзвү бирләшмәләрин алканларын һалокенли төрәмәләри илә каталитик алкилләшдирилмәси реаксијаларынын өјрәнилмәсинә хүсуси диггәт јетирәрәк, онун тәрәфиндән мүәјјән едилмишдир ки, K2CO3/ДМСО системи шәраитиндә температурдан асылы олараг реаксија 2 истигамәтдә кедә биләр. Шәраити сечмәклә реаксијаны сечичи олараг истәнилән истигамәтә јөнәлтмәк олур. Апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә дикарбонил бирләшмәләрин супер әсас шәраитдә 1,2,3-трииһалокенпропанла алкилләшдирилмәси реаксијасы мәһсуллары әсасында пиразол вә изоксазолун бир сыра јени төрәмәләринин синтез үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин алкилароматик бирләшмәләр

әсасында емулгаторлар вә алкил-Ь- хлоретилфеноллар әсасында пестисидләр синтез едилмиш вә тәтбиг едиләрәк мүсбәт нәтичәләр әлдә едилмишдир.

Профессор Ш.Т.Әһмәдовун елми-педагожи фәалијјәти 320-елми әсәрдә, о чүмләдән 7 дәрсликдә, дәрс вәсаитиндә вә китабчада, 32 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 8 докторлуг ишинин елми мәсләһәтчиси, 30 елмләр намизәдинин рәһбәри олмушдур.

Шамил мүәллим бир сыра али вә орта мәктәб дәрсликләрини рус дилиндән ана дилимизә тәрчүмә етмишдир. Тәкчә бир факты гејд етмәк јеринә дүшәрди ки, о, сон 30 ил әрзиндә орта мәктәбләрин бүтүн кимја дәрсликләрини тәрчүмә етмишдир.

О, бир сыра Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конгрес вә конфрансларда, о чүмләдән ИЈПАК-ын үзви синтезә даир YI Бејнәлхалг конфрансында (1986 Москва) иштирак етмиш вә мә’рузә илә чыхыш етмишдир.

А.А.ӘФӘНДИЈЕВ

Ајаз Адил оғлу Әфәндијев 1938-чи илин јанварын 15-дә Бакыда зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1945-чи илдә Бакы шәһәри 6 сајлы мәктәбин бирбаша икинчи синфинә гәбул едилмиш вә ораны 1954-чү илдә битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1959-чу илдә битирәрәк, тә’јинатла Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмәк үчүн көндәрилмишдир. 1960-63-чү илләрдә Москвада

А.Карпов адына Елми-Тәдгигат Физики Кимја Институтунда аспирант олмуш вә 1965-чи илдә һәмин институтун Елми Шурасында (ЕШ) “Комплекс әмәләкәтирән полимерләрин синтези вә тәдгиги” мөвзусунда диссертасија мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди дәрәчәсини алмышдыр.

А.А.Әфәндијев 1963-65-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә елми ишчи ишләмишдир. 1965-чи илдән исә јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтуна (КТНПИ) кечирилмиш вә орада 1965-66-чы илләрдә кичик елми ишчи, 1966-69-чу илләрдә бөјүк елми ишчи, 1969-71-чи илләрдә “Мүһәндислик кимјасынын елми әсаслары” шө’бәсинин мүдири вә 1971-87-чи илләрдә исә “Функсионал полимерләр” лабораторијасынын мүдири вәзифәләриндә чалышмышдыр. О, 1982-чи илдә кимја елмләри доктору елми дәрәчәси алмаг үчүн М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университети кимја елмләри бирләшмиш ЕШ-дә “Комплекс әмәләкәтиричи полимерләрин сорбсија един ионлара конформасион сазланмасы вә сорбентләрин тәдгиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1986-чы илдә она “ЈМБ кимјасы” ихтисасы үзрә профессор ады верилмишдир. 1995-чи илдә Нју – Јорк Академијасынын үзвү сечилмишдир.

Профессор А.А.Әфәндијев 1987-чи илдән Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунун директору вә ејни заманда Азәрбајчан ЕА М.Нағыјев адына КТНПИ-нин “Полимер сорбентләр вә катализаторлар” лабораторијасынын мүдири вәзифәләриндә чалышыр. 1992-чи илдән әвәзчилик үзрә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (Сумгајыт ш.) “Үзви маддәләрин технолокијасы” кафедрасынын профессорудур.

Профессор А.А.Әфәндијевин әсас елми истигамәти полимер сорбентләрин вә катализаторларынын синтези, кимјәви вә физики хассәләринин тәдгиги вә онларын иштиракы илә каталитик вә сорбсија просесләринин өјрәнилмәсиндән ибарәтдир. Апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә полимер вә сорбентләрдә вә катализаторларда субстрата гаршы “һафизә”

јарадылмасы принсипләри ишләниб һазырланмыш вә һәмин принсипләр әсасында јени нәсил јүксәк активлијә вә селективлијә малик олан полимер сорбентләри вә катализаторлары алынмышдыр. Онун јухарыда бәһс едилән елми-тәдгигат ишләри 1 дәрсликдә, 220-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентдә өз әксини тапмышдыр. О, 8 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

Профессор А.А.Әфәндијевин елми әсәрләри МДБ өлкәләриндә, АБШ, Алманија, Инкилтәрә, Франса, Јапонија, Италија, Канада, Һолландија, Чин, Иран, Түркијә вә дикәр харичи өлкәләрдә нәшр едилмишдир. О, 40-дан артыг Бејнәлхалг симпозиум, конфранс вә конгресләрдә республика елмини ләјагәтлә тәмсил етмишдир. Һәмчинин АБШ, Алманија, Болгарыстан, Инкилтәрә, Исвеч, Италија, Иран, Јапонија, Түркијә, Һолландија, Чех Республикасы, Чин кими харичи өлкәләрдә елми е’замијјәтдә олмушдур. Австрија вә Шимали Корејада БМТ-нин експерти кими чалышмышдыр. Ону 1994-чү илдә Америка Кимја Чәмијјәтинә вә 1987-чи илдән кечмиш ССРИ, һал-һазырда исә Русија ЕА “ЈМБ кимјасы” ЕШ-нә үзв сечмишләр. 1987-91-чи илләрдә Совет Кимјачылары Милли Комитәсинин үзвү олмушдур. А.А.Әфәндијевин ады АБШ-да нәшр олунан “Дүнјада ким кимдир” мә’лумат китабына вә Инкилтәрәдә нәшр олунан Бејнәлхалг Биографик Лүғәтә дахил олмушдур. А.А.Әфәндијевин елми вә ичтимаи иши дәфәләрлә тәшәккүр, тә’рифнамә вә Фәхри Фәрманлар илә гејд едилмишдир. О, “Шәрәф нишаны” ордени илә тәлтиф олунмушдур.

А.Ҹ.ӘФӘНДИЈЕВ

Ариф Ҹаваншир оғлу Әфәндијев 1948-чи ил октјабрын 10-да Зәнкәзур маһалынын Гафан шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1956-чы илдә Гафан шәһәр 4 сајлы орта мәктәбә дахил олмуш, 1966-чы илдә ораны гызыл медалла битирмишдир. 1966-чы илдә Азәрбајҹан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1971-чи илдә ораны битирмишдир. 1971-73-чү илләрдә ордуда забит олараг Урал Һәрби Даирәсиндә лабораторија мүдири ишләмишдир. 1973-чү илдән е'тибарән Азәрбајҹан Елмләр Академијасында (ЕА) чалышыр. 1973-74-чү илләрдә Азәрбајҹан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда мүһәндис, 1974-75-чи илләрдә исә әјани аспирант олмуш, 1975-чи илдә Азәрбајҹан ЕА Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунун (КТНПИ) аспирантурасына дәјишилмишдир. 1977-чи илдә "Һексахлорбутадиенин дихлормалеин анһидридинә һетерокенкаталитик оксидләшмәси" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1977-79-чу илләрдә Азәрбајҹан ЕА КТНПИ-дә кичик елми ишчи, 1979-86-чы илләрдә бөјүк елми ишчи, 1986-91-чи илләрдә шө'бә мүдири, 1991-чи илдән исә лабораторија рәһбәри кими фәалијјәт көстәрир. 1988-чи илдә Москвада ССРИ ЕА Нефт-Кимја Сәнајеси Институтунда докторантурада олмушдур. 1990-чы илдә "С1 – С4 хлорлу карбоһидрокенләрин оксид катализаторлар үзәриндә һетерокен каталитик оксидләшмәси" мөвзусунда "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору елми дәрәҹәси алмышдыр.

А.Ҹ.Әфәндијевин әсас елми истигамәти карбоһидрокенләрин вә онларын хлорлу төрәмәләринин каталитик оксидләш-

мәси просесләринин елми әсасларынын ишләниб һазырланмасы, кинетика вә механизмләринин тәдгиги, јени катализаторларын синтези вә сечилмәси, реаксија мүһитинин катализә тә'сири, бир сыра јени полифунксионал маддәләрин синтези, онларын кимјасы вә биоложи активлијинин тәдгиги саһәсини әһатә едир. Апарылан системли тәдгигатлар нәтичәсиндә бир сыра дојмуш вә дојмамыш карбоһидрокенләрин вә онларын һалокенли төрәмәләринин каталитик оксидләшмә просесиндә активлик вә селективлик сыралары мүәјјән едилмиш, онларын малеин анһидриди вә онун туршусуна, фумар, сиркә, пропион туршусу вә онларын һалокенли төрәмәләринә гәдәр оксидләшмәси просесләринин кинетикасы, механизми өјрәнилмиш, кинетик вә ријази моделләри ишләнмиш, реаксија мүһитинин просесә тә'сири, реаксијаја тә'сир едән амилләр арашдырылмышдыр. Һәмчинин катализаторларын селективлији, сәтһдә кедән просесләр, активләшмә вә дезактивләшмә просесинә тә'сир едән амилләр мүәјјәнләшдирилмишдир. Онун тәрәфиндән карбоһидрокенләрин вә онларын хлорлу төрәмәләринин һетерокенкаталитик оксидләшмәси просесләринин истигамәтләринин әввәлчәдән прогнозлашдырылмасы вә просеслә рин идарә едилмәси мәсәләләри ајдынлашдырылмышдыр.

Апардығы елми тәдгигатларын нәтичәләри 103 елми әсәрдә, о чүмләдән 10 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији алтында 4 кимја елмләри намизәди јетишмишдир. О, МДБ өлкәләриндә симпозиум вә конфрансларда елми мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. 1997-чи илдә Американын Сан – Дијего шәһәриндә III Үмумдүнја Каталитик Оксидләшмә конгресинә дә'вәт олунмушдур. 1988-чи илдә Һиндистанда елми е'замијјәтдә олмушдур. 1980-83-чү илләрдә Совет-Франса Катализ програмы чәрчивәсиндә биркә елми-тәдгигат ишләри апармышдыр. Онун әсәрләри Мачарыстан, АБШ, Һиндистан, Һолландија вә МДБ өлкәләриндә чап олунмушдур.

О, Азәрбајҹан ЕА М. Нағыјев адына КТНПИ нәздиндә олан Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр. КТНПИ Һәмкарлар комитәсинин сәдридир. Азәрбајҹан ЕА Азад Һәмкарлар Иттифагынын Рәјасәт Һеј'әтинин вә Азәрбајҹан Һәмкарлар Иттифаглары Конфедерасијасынын Мәҹлисинин үзвүдүр.

К.Ј.ӘҸӘМОВ

Кејкавус Јусиф оғлу Әҹәмов 1941-ҹи ил августун 14-дә Бакыда фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1949-59-ҹу илләрдә орта тәһсилини Бакы шәһәр 101 сајлы мәктәбдә алдыгдан сонра, индики Азәрбајҹан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсинин биринҹи курсуна гәбул олунмушдур. 1965-ҹи илдә АДНА-ны битирмиш вә 1 ил мүддәтиндә Сумгајыт кимја комбинатында оператор вәзифәсиндә ишләмишдир. 1966-чы илдә АДНА "Физики кимја" кафедрасынын аспиранты олмушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра һәмин кафедрада ассистент, 1969-72-ҹи илләрдә баш мүәллим, 1972-85-ҹи илләрдә досент вә 1985-ҹи илдән профессор вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1982-87-ҹи илләрдә кимја-технолокија факүлтәсинин деканы олмушдур. 1989-ҹу илдә АДНА "Нефтин, газын кимјасы вә е'малынын технолокијасы" кафедрасынын мүдири сечилмиш вә индијә гәдәр һәмин вәзифәдә чалышыр. 1990-чы илдән "Нефт е'малында катализ" елми-тәдгигат проблем лабораторијасына да рәһбәрлик едир.

1969-ҹу илдә "Аммонјакын иштиракы илә бутенләрин оксикенли деһидрокенләшмә просеси" мөвзусунда намизәдлик, 1982-ҹи илдә исә "Алчаг молекулалы олефинләрин молибден катализаторлары үзәриндә чеврилмәси" мөвзусунда

докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1985-чи илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1988-чи илдә Америка Кимја-Мүһәндисләр Институтунун фәхри үзвү, 1994-чү илдә исә Бејнәлхалг Екоенеркетика Академијасынын академики сечилмишдир.

Профессор К.Ј.Әчәмовун әсас елми истигамәти катализдир. О, молибден бирләшмәләрин физики-кимјәви (оптики, електрик вә с.) хассәләри илә онларын каталитик активликләри арасында олан ганунаујғунлугларындан вә һәмин катализаторларын сечилмәсиндән асылы олараг илк дәфә олараг олефинләрдән дивинилин, асетонун, метилкетонун, сиркә туршусунун, акролеинин алынмасыны мүәјјән етмишдир. Онун тәрәфиндән сон илләрдә ағыр нефт галыгларынын тәкрар е'малы саһәсиндә јүксәк кејфијјәтли битумларын вә кокс тозундан брикетләрин һазырланмасы технолокијасы тәклиф олунмушдур. Һәмин технолокијалар әсасында һазырда "Азәрнефтјағ" вә "Азәрнефтјаначаг" ИБ-ләрдә сәнаје гурғулары ишләјир.

Профессор К.Ј.Әчәмовун елми вә педагожи фәалијјәти 18 монографија, дәрслик вә дәрс вәсаитиндә, 305 елми әсәрдә, о чүмләдән 36 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр доктору, 28 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, Мисир, Иорданија, Ливан, Сурија, Мадагаскар, Судан, Никерија, Пакистан вәтәндашларынын елми ишләринә рәһбәрлик етмишдир.

О, дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән мүхтәлиф илләрдә кечирилмиш Үмумиттифаг оксикенли деһидрокенләшмә конфрансларында, Совет-Америка, Совет-Франса, Јапонија-Совет, Совет-Һиндистан, Болгарыстан (1976,1982,1983,1985), Полша-Франса (1978), Чин (1985), Чехославакија (1989), Түркијә (1993), Мачарыстан (1989), Белчикада (1986) вә МДБ өлкәләриндә кечирилән елми конфрансларда иштирак етмиш вә мә'рузәләринин тезисләри чап едилмишдир. 1989-чу илдә Русија

Федерасијасынын фәхри "Нефт кимјачысы" нишаны илә тәлтиф олунмушдур.

Кејкавус мүәллим елми-педагожи фәалијјәти илә јанашы ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едир. О, Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институту нәздиндәки Ихтисаслашмыш Елми Шуранын вә Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын кимја үзрә експерт шурасынын үзвүдүр.

Е.Б.ЗЕЈНАЛОВ

Елдар Баһадур оғлу Зејналов 1948-чи ил октјабрын 8-дә Бакыда зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1956-чы илдә Бакы шәһәри 134 сајлы орта мәктәбинә дахил олмуш вә ораны 1966-чы илдә күмүш медалла битирмишдир. 1966-71-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин тәләбәси олмуш вә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1971-74-чү илләрдә Москва шәһәри ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Кимјәви Физика Институтунун (КФИ) аспирантурасында охумушдур. 1974-чү илдән Сумгајыт шәһәриндә јерләшән Азәрбајчан ЕА Хлор-үзви Синтез Институтунда (ХҮСИ) кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1978-чи илдә һәмин институтда бөјүк елми ишчи, 1989-чу илдә "Полимерләрин стабилләшдирилмәси" секторунун рәһбәри, 1991-95-чи илләрдә исә лабораторија мүдири вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1986-чы илдә она "Бөјүк елми ишчи" ады верилмишдир. 1995-чи илдән Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда "Пластификаторларын кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1976-чы илдә ССРИ ЕА КФИ-нин филиалында Москва вилајәти, Черноголовка шәһәри, “Полиорганосилоксанларын стабилләшдирилмәси вә оксидләшдиричи деструксија саһәсиндә тәдгигатлар” мөвзусунда намизәдлик, 1989-чу илдә исә “Нефт мәншәли тәбии структурларынын антирадикал активлији” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Е.Б.Зејналов илк дәфә олараг Азәрбајчан нефтләринин тәркибиндә тәбии антиоксидантларын инһибитор активлији һаггында мигдари мә’луматлар алмыш вә рекмонал нефтләрин антирадикаллара аид мә’луматлар банкы тәртиб етмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин полимер материалларынын модификасијасы вә оксидләшдиричи деструксијасы, мүрәккәб композисијаларында (полимерләрдә, минерал вә битки јағларында, дәрман препаратларында, дәрман биткиләриндә) тәбии инһибиторларын кинетик анализи мәсәләләринә һәср едилмишдир. О, апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 3 монографијада, 87 елми әсәрдә, о чүмләдән 7 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә әкс етдирмишдир. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Е.Б.Зејналов бир сыра Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансда, о чүмләдән Азәрбајчан –Түркијә I Полимер симпозиумунда (Бакы, 1991), Түркијә – Азәрбајчан II Полимер симпозиумунда (Анкара, 1992), I Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансында (1994), II Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансында (1996) мә’рузәләрлә чыхыш етмишдир.

1986-чы илдә Һиндистанда, 1992-чи илдә Финландијада елми е’замијјәтдә олмушдур.

О, полимер композисија материаллары саһәсиндәки ишләринә көрә кечмиш Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин бүрүнч медалы илә тәлтиф олунмушдур.

Р.И.ЗЕЈНАЛОВ

Рафиг Имран оғлу Зејналов 1937-чи ил сентјабрын 15-дә Шуша шәһәриндә анадан олмушдур. 1945-чи илдә Бакы шәһәр 1 сајлы мәктәбинә дахил олмушдур. 1955-чи илдә Бакы шәһәр 7 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра, һәмин илдә Москва Кимја Машынгајырма Институтунун үзви маддәләр истеһсалатынын механика факүлтәсинә "Кимја просесләринин оптималлашдырылмасы вә оптимал идарә едилмәси" ихтисасы үзрә дахил олмушдур. 1960-чы илдә али тәһсил алдыгдан сонра Бакыја гајытмыш, 1961-63-чү илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Енеркетика Институтунун "Техноложи просесләрин автоматик идарәетмә системләри" лабораторијасында мүһәндис вә кичик елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1963-чү илин 6 ајы мүддәтиндә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) Әһмәдли Тәчрүбә заводунда сех мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1963-66-чы илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин аспирантурасында охумушдур. 1966-69-чү илләрдә һәмин институтда кичик елми ишчи, 1969-83-чү илләрдә бөјүк елми ишчи, 1984-92-чи илләрдә "Нефт е'малы просесләринин оптималлашдырылмасы" шө'бәсинин, сонра исә "Кимја технолокијасы просесләри вә апаратлары" лабораторијасынын мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1992-чи илин феврал-август ајлары әрзиндә Азәрбајчан Республикасы Президенти апаратында "Һуманитар мәсәләләр" үзрә шө'бә мүдири вәзифәсиндә, 1992-94-чү илләр әрзиндә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын "Кимја технолокијасы мүһәндис әсаслары" кафедрасында профессор вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1994-чү илдән индијә кими һәмин кафедраја рәһбәрлик едир.

1967-чи илдән "Пропиленин акролеинә "гајнар" катализатор лајлы реакторда оксидләшмәси просесинин ријази моделләшдирилмәси вә оптималлашдырылмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә исә "Галханвари катализатор ахынлы реактор системләриндә һәјата кечирилән сәнаје каталитик крекинг просесләринин моделләшдирилмәси вә оптимал лајиһәлән-дирилмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә "Кимја технолокијасынын просес вә апаратлары" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдә Нју-Јорк Академијасынын үзвү сечилмишдир.

Профессор Р.И.Зејналовун елми-тәдгигат ишләри әсасән илк дәфә олараг галханвари кичик бәрк һиссәчикләр (катализатор) ахынлы, мүхтәлиф мигјаслы, о чүмләдән сәнаје реакторларынын газдинамикасынын комплекс шәкилдә тәдгиги, һиссәчикләрин гејри-стасионар вә стасионар бөлмәләр бoју һәрәкәт ганунаујғунлуглары өјрәниләрәк ријази моделинин тәртиб едилмәсиндән бәһс едир. Онун тәртиб етдији ријази модел һазырда бу типли реакторлар системиндә һәјата кечирилән һетерокен-каталитик просесләрин вә белә режимдә ишләјән газнәгл техноложи хәтләрин оптимал лајиһәләшдирилмәсиндә истифадә едилир. О, илк дәфә олараг сеолит типли катализаторларын иштиракы илә апарылан мүхтәлиф нөв нефт хаммалынын каталитик крекингинин, катализатор сәтһиндәки коксун јандырылмасы (рекенерасија) просесләринин кинетик тәдгиги әсасында моделләрини тәртиб етмишдир. Онун тәрәфиндән сәнаје каталитик крекинг гурғуларынын реактор-рекенератор бәндләринин модел әсасында иш режимләринин оптималлашдырмасы вә оптимал лајиһәләшдирилмәси мәсәләләри һәлл едилмишдир. Бу тәдгигатларын нәтичәләри Красноводск вә Уфа Нефт Е'малы Заводунда (НЕЗ) каталитик крекинг гурғуларынын јенидән лајиһәләриндә, Москва НЕЗ-дә Г-43-107-типли, Грозны, Бакы, Уфа, Омск, Горки вә дикәр шәһәриндәки Г-43-107 М-типли комбинә едилмиш каталитик крекинг гурғуларынын, еләчәдә Јени

Бакы Нефтајырма Заводунда 1-Б 21 сајлы комбинә едилмиш гурғунун һесабланмасы вә оптимал лајиһәләндирилмәсиндә истифадә олунмушдур. О, јухарыда гејд едилән вә башга бир сыра кимја техноложи просес вә апаратларын һесабы, моделләшдирилмәси вә оптимал лајиһәләндирилмәси истигамәтләрини әһатә едән 120-дән чох елми әсәрин, 8 дәрс вәсаитинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Р.И.Зејналов дәфәләрлә Бејнәлхалг симпозиум, конгрес вә конфрансларда (Алманија, Чехославакија, Румынија, Болгарыстан, Финландија, Һиндистан вә МДБ өлкәләри) мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. О, 1980-91-чи илләрдә кечмиш ССРИ Нефт-Кимја Сәнајеси Назирлији Елми Шурасынын "Каталитик просесләрин ријази моделләшдирмә вә оптималлашдырылмасы" мәсәләләри үзрә експерт групунун вә ССРИ Елм-Техника Дөвләт Комитәсинин "Кимја технолокијасында һидродинамик проблемләр" комиссијасы-нын үзвү олмушдур.

С.Б.ЗЕЈНАЛОВ

Сәрдар Баһадур оғлу Зејналов 1952-чи ил февралын 2-дә Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1959-чу илдә Бакы шәһәри 134 сајлы орта үмумтәһсил мәктәбинә дахил олмуш вә 1969-чу илдә ораны битирмишдир. 1969-73-чү илләрдә индики Н.Туси Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. 1973-чү илдә Бакы шәһәр 253 сајлы орта мәктәбдә мүәллим кими әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. 1973-чү ил нојабр ајындан 1974-

чү ил нојабр ајына гәдәр һәрби хидмәтдә олмушдур. 1974-75-чи илләрдә мүәллимлик фәалијјәтини давам етдирмишдир. 1975-79-чу илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунун (КТНПИ) аспирантурасында охумушдур. 1979-81-чи илләр Азәрбајчан ЕА КТНПИ-дә кичик елми ишчи, 1981-91-чи илләрдә бөјүк елми ишчи, 1991-чи илдән индијә кими "Епоксид бирләшмәләрин кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасынын мүдиридир.

1979-чу илдә "Етилен вә пропилен тсиклоһексил ефирләри вә онларын төрәмәләринин алынмасы вә ишләнмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә "Алитсиклик сырасы гликолларын садә ефирләри, онларын чеврилмәләри вә тәтбиги" мөвзусунда "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

С.Б.Зејналов илк дәфә садә, мүрәккәб, глисидил вә алитсиклик сырасынын мүхтәлиф гурулушда ефирләринин алынма просесини ишләјиб һазырламышдыр. Онун тәрәфиндән епихлоһидрин вә апротон үзви бирләшмәләр әсасында чохфунксијалы бирләшмәләр сырасы синтез едилмиш, онларын реаксијајакирмә габилијјәти вә тәтбиг саһәләри мүәјјән едилмишдир.

О, 1 монографија, 81 елми әсәрин, о чүмләдән 9 ихтиранын мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

К.Ә.ЗЕЈНАЛОВА

Көвһәр Әли гызы Зејналова 1923-чү ил ијунун 26-да Бакыда фәһлә аиләсиндә доғулмушдур. Бакы шәһәри 11 сајлы мәктәбин једдинчи синфини битирдикдән сонра, тәһсилини Бакы Сәнаје Техникумунун кимја шө'бәсиндә давам етдирмишдир. 1941-чи илдә техникуму баша вурараг, Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1946-чы илдә БДУ-ну фәргләнмә диплому илә гуртарараг Дөвләт имтаһан комиссијасынын гәрары илә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтуна (АЕТНЕИ) ишә көндәрилмишдир. Елә һәмин илдә АЕТНЕИ-нин аспирантурасына дахил олмушдур. 1949-59-чу илләр АЕТНЕИ-дә кичик вә бөјүк елми ишчи, 1959-65-чи илләрдә исә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) бөјүк елми ишчи вәзифәсини тутмушду. К.Ә.Зејналова 1965-чи илдә јени тәшкил олунмуш Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда "Алкилфенол ашгарларын синтези" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. О, бу вәзифәдә 1988-чи илә гәдәр чалышмыш, сонралар (1988-97) һәмин лабораторијанын мәсләһәтчиси олмушдур. Көвһәр ханым 1951-чи илдә "Синтетик јағларын алынмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1967-чи илдә исә "Сүртку јағларынын кејфијјәтини јахшылашдыран чохфунксијалы ашгарларын синтези, тәдгиги вә сәнаје истеһсалы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмиш вә техника елмләри доктору елми дәрәчәси алмышдыр. 1969-чу илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр. 1970-чи илдә өз һәмкарлары илә бирликдә Бакы нефт јағларына сәмәрәли ашгарларын синтези технолокијасынын иш-

ләниб һазырланмасы вә сәнаједә тәтбигинә көрә она Азәрбајҹан Дөвләт Мүкафаты Лауреаты ады верилмишдир.

Профессор К.Ә.Зејналованын әсас елми ишләри мотор јағларынын кејфијјәтини јахшылашдыран ашгарларын синтези, тәдгиги вә истеһсал технолокијасынын ишләниб һазырланмасы саһәсиндәдир. Онун рәһбәрлији илә ИНХП-21 вә ИХП-21 оксидләшмә әлејһинә ашгарлары мотор јағларына әлавә етдикдә оксидләшмәнин гаршысыны алыр вә бунунлада машын вә механизм һиссәләрини коррозијаја уғрадан агрессив мәһсуллар алынмыр, мүһәррикин нормал ишләмәси тә'мин едилир вә өмрү узадылыр. ИНХП-21 вә ИХП-21 ашгарлары 1979-ҹу илдән Башгырдыстанын Уфа шәһәринин Нефт е'малы заводунда сәнаје мигјасында истеһсал едилир.

Профессор К.Ә.Зејналова өз әмәкдашлары илә бирликдә јүксәк гәләви хассәси дашыјан алкилфенол ашгарларын алынмасы вә онларын тәдгиги саһәсиндә дә кениш елми ишләр апармышдыр. 1975-чи илдә Сумгајыт Ашгарлар заводунда истеһсал едилән ИХП-101 ашгары әсасында бир сыра сүрткү композисијасы һазырланмыш вә мотор јағларынын кејфијјәтини јүксәлтмәк саһәсиндә кениш тәтбиг олунур. Бу ашгарлар вә онун әсасында јаранан композисијалар дөвләтә илдә күлли вәсаитә гәнаәт етмәјә имкан верир. О, өз елми фәалијјәтиндә дөврүмүзүн тәлабатына мүвафиг олараг елм вә тәҹрүбәнин әлагәсинә хүсуси диггәт јетирән гадын алимләримиздән бири иди. Көвһәр ханымын рәһбәрлији алтында тәркибиндә күкүрд, азот, силисиум елементләри олан үзви бирләшмәләрин бир сыра синфи синтез едилмиш вә онларын гурулушу илә функсионал хассәләри арасындакы ганунаујғунлуглар мүәјјән едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин јени ашгарларын синтез едилмәсиндә истифадә олунан үзви реаксијаларын механизминин өјрәнилмәсинә вә еләҹә дә үзви бирләшмәләрин реаксијајакирмә габилијјәти илә онларын функсионал хассәләри арасында әлагәнин тәдгигинә хүсуси диггәт јетирилмишдир.

Профессор К.Ә.Зејналова һәмкарлары вә тәләбәләри илә бирликдә нефт-кимја синтези, ашгарлар вә үзви кимјанын мүһүм проблемләриндән бәһс едән 300-дән чох елми әсәр нәшр етдирмишдир. О, 150-дән чох мүәллифлик шәһадәтнамәсини алмышдыр. Онун 12 мүәллифлик шәһадәтнамәси әсасында сәнаје гурғусунда ашгарлар истеһсал едилмишдир. Бу фәалијјәтинә көрә "ССРИ-нин сәмәрәли ихтирачысы" дөш нишаны илә тәлтиф олунмушдур.

Кәнч елми кадрларын һазырланмасы ишинә дә о, хүсуси диггәт јетирирди. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр доктору вә 15 елмләр намизәди јетишмишдир.

К.Ә.Зејналованын әмәји "Шәрәф нишаны" ордени, "Әмәк рәшадәтинә көрә" медалы илә тәлтиф едилмишдир. Онун тәрәфиндән јарадылмыш сәмәрәли ашгарларын истеһсал технолокијасынын макетләри дәфәләрлә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисиндә нүмајиш етдирилмиш, 2 күмүш вә бүрүнч медаллара лајиг көрүлмүшдүр.

К.Ә.Зејналова 1997-чи ил ијунун 28-дә узун сүрән ағыр хәстәликдән сонра вәфат етмишдир.

М.И.ЗӘРКӘРОВА

Маргарита Ивановна Зәркәрова 1930-чу ил апрелин 2-дә Русија Федерасијасынын Кострома шәһәриндә анадан олмушдур. 1938-чи илдә Јарославл вилајәтинин Рыбинск шәһәриндәки 3 сајлы мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, 1948-чи илдә ораны гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олмуш вә ораны "Гејри-үзви кимја"

ихтисасы үзрә 1953-чү илдә баша вурмушдур. Һәмин илдә Москва шәһәриндәки 912 сајлы гапалы мүәссисәјә ишә дүзәлмиш вә гијаби јолла аспирантураны гуртармышдыр. 1962-чи илдән Бакы шәһәринә көчмүш вә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1978-чи илдә Азәрбајчан ЕА Радиасија Тәдгигатлары Секторунда "Физики-кимјәви анализ" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1981-93-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә, "Бәрк чисимләрин кимјасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмиш, 1993-96-чы илләрдә директорун мәсләһәтчиси, 1996-чы илдән индијә кими елми баш елми ишчи вәзифәсиндә ишләјир.

1961-чи илдә Москвада Елми-Тәдгигат Институтунун 209-чу елми шурасында намизәдлик, 1973-чү илдә исә "AIII B IV әсасында үчлү вә дөрдлү халкокенид системләрин јарым-кечиричиләр кимјасында тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору елми дәрәчәсини алмышдыр. 1984-чү илдә исә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдә Нју-Јорк Академија һәгиги үзвү сечилмишдир.

Профессор Зәркәрова М.И. Гејри-үзви кимја саһәсиндә мүрәккәб метал халкокен вә оксид системләринин һал диаграмларынын гурулмасы илә физики-кимјәви анализинин нәзәри вә тәчрүби аспектләрини сәмәрәли сурәтдә ишләјиб һазырламыш бир мүтәхәссисдир. Зәркәрова М.И. "һал диаграмы-чиһазларда мүхтәлиф чинсли материаллары металларла бирләшдирилмәсинин әсасыдыр" кими јени елми истигамәтин јарадычысыдыр ки, бунун сајәсиндә чиһазгајырма үчүн контакт материалларын сечилмәсинә термоелемент вә леһимләрин һазырланмасы заманы сечилмәсинә көрә јени елми үсул ишләниб һазырланмышдыр. Үчлү оксид системләри үзрә тәдгигатлар хүсуси тә'јинатлы шүшәләрин алынмасынын елми

әсасыны гојмушдур. Үзви синтез (хүсусән дә оксиде-һидродимерләшмә реаксијасыны күчләндирән оксид бирләшмәләринин алынмасы вә онларын ичәрисиндән һал диаграмында хүсуси нөгтәләрә ујғун кәлән даһа еффектив тәркибләрин ашкар едилмәси) апарылмасы үчүн катализаторларын тәркибинин оптималлашдырылмасына имкан јарадан ишләрә даһа бөјүк әһәмијјәт верилир.

М.И.Зәркәрованын сонунчу ишләриндә диаграмларын һесабаты үчлү вә даһа мүрәккәб системләрин физики-кимјәви анализинин нәтичәләри илә бирликдә гејри-үзви материалшүнаслығын моделләшдирилмәси үчүн әсас олан гејри-формал аналитик моделләрин чәлб олунмасы илә апарылыр.

Профессор М.И.Зәркәрованын јухарыда гејд едилән истигамәтләрдә апардығы елми-тәдгигат ишләри 146 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 14 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, 27 Үмумиттифаг конфрансында, о чүмләдән 1985-чи илдә Братиславада кечирилмиш термики анализ үзрә Бејнәлхалг конфрансында, 1987-чи илдә Алманијанын Ијена шәһәриндә кечирилмиш термики анализ вә калориметрија үзрә IV Авропа симпозиумунда, I Бакы Бејнәлхалг конфрансында (1994) мә’рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Јарымкечиричиләр саһәсиндә апардығы тәдгигатлара көрә, о, 1985-чи илдә кечмиш ССРИ ЕА Үмуми Кимја Институтунун гәрары илә “Академик Н.С.Курнаков” медалы илә, узунмүддәтли әмәк фәалијјәтинә көрә 1978-чи илдә “ССРИ әмәк ветераны” медалы илә тәлтиф олунмушдур. 1994-чү илдә Сорос адына Бејнәлхалг фондун грантыны алмышдыр.

И.И.ИБРАҺИМОВ

Ибраһим Исмајыл оғлу Ибраһимов 1928-чи ил октјабрын 10-да Нахчыванда анадан олмушдур. 1934-чү илдә Нахчыван шәһәр 1 сајлы орта мәктәбинә дахил олмуш, лакин орта тәһсилини там ала билмәмишди. II Дүнја мүһарибәси илләриндә Нахчыван шәһәр Ворошилов адына колхозда ишләмишдир. Јалныз мүһарибәдән сонра 1945-47-чи илләрдә Нахчыван фәһлә-кәнчләр мәктәбиндә орта тәһсилини баша вурдугдан сонра, Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә дахил олмуш, 1949-чу илдән али тәһсилини М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә давам етдирмиш вә 1952-чи илдә ораны битирмишдир. 1952-55-чи илләрдә кечмиш ССРИ Баш-тикинти комитәсинин Урал техники тәчһизат шө'бәсиндә кимјачы-мүһәндис, 1955-56-чы илләрдә Нахчыван әт комбинатында әввәлчә кимјачы-мүһәндис, сонра исә шәраб трестиндә лабораторија мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1956-59-чу илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Кимја Институтунун аспирантурасында охумуш вә 1959-63-чү илләрдә орада кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1963-66-чы илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын "Үмуми вә гејри-үзви кимја" кафедрасында ассистент вәзифәсиндә ишләмишдир. 1966-чы илдән Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда бөјүк елми ишчи вә 1974-чү илдән өмрүнүн ахырынадәк "Карбонил бирләшмәләр" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1984-чү илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

1962-чи илдә "Үзүм чәчәсиндән алынан сәтһи-актив маддәләрин килли системләрин коллоид-кимјәви вә гурулуш-

механики хассәләринә тә'сиринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1983-чү илдә исә ССРИ ЕА Н.Зелински адына Үмуми Кимја Институтунун (Москва ш.) Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "g - Хлор вә b, g - дихлорпропенилкетонларын синтези вә хассәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк "Үзви кимја" ихтисасы үзрә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр.

Профессор И.И.Ибраһимовун әсас елми истигамәти полифунксионал карбонил бирләшмәләрин синтезинә, онларын әсасында һетеротсиклик бирләшмәләрин алынмасына, кимјәви хассәләринин вә мүмкүн практики тәтбиг саһәләринин өјрәнилмәсинә һәср олунмушдур. Онун апардығы системли елми-тәдгигат ишләри нәтичәсиндә полифунксионал карбонил бирләшмәләрин алынмасына имкан верән Кондаков реаксијасынын јени вариантлары ишләниб һазырланмышдыр. О, әдәбијјатда аллилхлоридин Марковников гајдасынын әкси истигамәтдә асилләшмәси һаггындакы јанлыш фикринин әксинә олараг көстәрмишдир ки, бу реаксија Марковников гајдасы үзрә кедир вә нәтичәдә g-хлорпропенилкетонлар алыныр. О, бу реаксијаја садә вә мүрәккәб аллил ефирләрини, дојмамыш алдеһидләри вә пропаргил сырасы төрәмәләрини дахил етмәклә онун тәтбиг һүдудларыны даһа да кенишләндирмишдир. Онун рәһбәрлији алтында синтез едилмиш бирләшмәләр әсасында антикоагулјант, антимикроб, һипотензив, психотроп вә с. фәаллыға малик пиридин, пиразол, пиразолин, пиримидин, пирролпиридин вә с. синиф һетеротсиклик бирләшмәләрин нефт-кимја хаммалы әсасында алынмасынын әлверишли үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. О, 200-дән чох елми әсәрин, о чүмләдән 48 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 10 елмләр намизәди јетишмишдир.

Профессор И.И.Ибраһимов дәфәләрлә бејнәлхалг вә үмумиттифаг мигјасында кечирилән конгрес вә симпозиумларында, о чүмләдән Теһранда һетеротсиклик бирләшмәләрә даир Бејнәлхалг конфрансда, Полшада кечирилән үзви синтезә даир

конфрансда, "Үмуми вә тәтбиги кимјаја" даир XI Менделејев гурултајында (Москва, 1974), үмумитифаг конфрансында (Бакы, 1976), Рига вә Ростовда кечирилән "Һетеротсиклик бирләшмәләр кимјасы"на даир II вә III Үмумитифаг конфрансында (Москва, 1986) мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Прфессор И.И.Ибраһимов јарадычылығынын ән камиллик дөврүндә, Совет империјасынын мәнфур сијасәтинин нәтичәсиндә Бакы шәһәриндә 1990-чы ил 20 јанвар вә сонракы күнләрдә (24 јанвар) төрәдилән вәһшиликләрин гурбанларындан бири олмушдур.

Ч.Ш.ИБРАҺИМОВ

Чинкиз Ширин оғлу Ибраһимов 1937-чи ил јанварын 11-дә Лачын рајонунда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини 1945-55-чи илләрдә Лачын рајон орта мәктәбиндә алмышдыр. 1955-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) физика-ријазијјат факүлтәсинә гәбул олунмуш, ораны 1960-чы илдә "Механика" ихтисасы үзрә битирмишдир. 1959-чу илдә тә'јинатла Азәрбајчан Елмләр Академијасына (ЕА) ишләмәјә көндәрилмишдир. Әввәлчә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда, сонралар исә 1965-чи илдән индијә кими Азәрбајчан ЕА Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда ишләјир. 1991-чи илдән һәмин институтда "Сорбсија системләринин моделләшдирилмәси вә оптималлашдырылмасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

1968-чи илдә "Бухарларын идеал габлашдырылмыш глобулјар һиссәчикләр системиндә адсорбсија вә капилјар кон-

денсијасынын нәзәри әсасландырылмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1985-чи илдә исә "Әкс рабитәли адсорбсија техноложи системләри: нәзәријјә, моделләшдирмә вә тәчрүби әлавәләр" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1993-чү илдә "Кимја технолокијасынын просес вә апаратлары" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ч.Ш.Ибраһимовун елми истигамәти "Кимја технолокијасынын нәзәри әсасларына" аид олуб, "Кимја просесләринин ријази моделләшдирилмәси" саһәсиндә дә ихтисаслашдырылмышдыр. О, апардығы елми тәдгигатлар нәтичәсиндә ашағы октан әдәдли газ-конденсат бензининин кејфијјәтинин јүксәлдилмәси үчүн јарадылан технолокијанын моделләшдирилмәјә аид һиссәсини, лајларда нефт галыгларынын сүзүлмәсинин сәтһи-актив маддәләрин көмәји илә сүр'әтләндирмә вә бу јолла нефт һасилатыны артырма технолокијасынын јарадылмасында моделләшмәјә аид һиссәсини ишләјиб һазырламышдыр. Онун тәрәфиндән етилен вә пропилен истеһсалындакы пиролиз газындан һидрокен-сулфидин ајрылмасы вә онун маниәли електрик бошалмасы саһәсиндә диссосиасијасы просесләринин технолокијасы ишләниб һазырланмышдыр. О, ресиркулјасија нәзәријјәсини адсорбсија просесләри саһәсиндә инкишаф етдирмишдир. Бир сыра еколожи мәсәләләрин һәллини елми әсасларынын јарадылмасында иштирак етмишдир. Сәнајенин маје туллантыларындан никел, мис ионларынын вә гијмәтли күмүш ионларынын модификасија едилмиш тәбии сеолитләрин көмәјилә чыхарылмасынын нәзәри вә техноложи әсасларыны ишләјиб һазырламышдыр.

Чинкиз мүәллим елми-тәдгигат ишләрини апармагла јанашы педагожи ишдә дә фәалијјәт көстәрир. О, мүхтәлиф вахтларда М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ, Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (Сумгајыт шәһәри) профессору олмушдур. 1995-чи илдән Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы "Кимја технолокијасынын мүһәндис әсаслары" кафедрасынын профессорудур.

Профессор Ч.Ш.Ибраһимовун елми-педагожи фәалиjjәтинин нәтичәләри 1 монографиjада, 1 методик вәсаитдә, 120 елми әсәрдә вә 1 ихтирада өзүнү әкс етдирмишдир. Онун рәһбәрлиjи илә 9 елмләр намизәди jетишдирилмишдир.

О, Мачарыстан, Русиjа, Украjна, Өзбәкистан, Күрчүстан вә с. өлкәләрдә кечирилән бир сыра беjнәлхалг симпозиум вә конфрансларда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

О, елми фәалиjjәтинә көрә "Шәрәф нишаны" ордени вә Азәрбаjчан ЕА Рәjасәт Һеj'әтинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф едилмишдир.

Т.М.ИЛJАСЛЫ

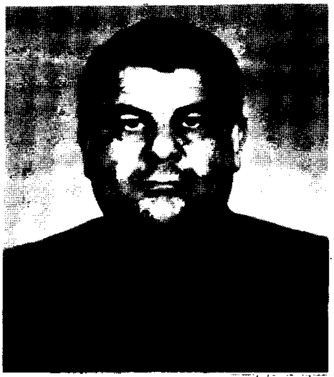

Теjмур Мәммәд оғлу Илjаслы 1948-чи ил сентjабрын 10-да Күрчүстан Республикасы, Борчалы бөлкәсинин Гурдлар кәндиндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1955-чи илдә Гурдлар ибтидаи мәктәбинә дахил олмуш вә ораны битирдикдән сонра, 1959-чу илдә Баjдар орта мәктәбиндә охумуш вә 1966-чы илдә онбириллик тәһсилини баша вурмушдур. Һәмин илдә Н.Туси адына Азәрбаjчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимjа факүлтәсинә гәбул олмуш вә 1970-чи илдә ораны гуртармышдыр. Тә'jинатла Дәвәчи раjонунун Дагбиличи кәндиндә кимjа мүәллими ишләмишдир. 1971-72-чи илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. 1972-чи илдә Азәрбаjчан Елмләр Академиjасы (ЕА) Геjри-үзви вә Физики Кимjа Институтунда (ГҮФКИ) лаборант вәзифәсинә гәбул олмушдур. 1974-чү илдә һәмин институтун аспирантурасына кирмиш вә 1979-чу илдә "Арсен халкоһенидләри илә галлиум халкоһенидләринин гаршылыглы тә'сири" мөвзусунда намизәдлик диссертасиjасы мүдафиә етмишдир. 1979-

80-чи илләрдә баш мүһәндис вә кичик елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр.

1983-чү илдән М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) "Үмуми вә гејри-үзви кимја" кафедрасында ишләјир. 1988-93-чү илләрдә һәмин кафедранын нәздиндә олан "Гејри-үзви материалшүнаслыг" лабораторијасынын мүдири олмуш, 1993-чү илдән исә кафедранын профессору вәзифәсиндә чалышыр.

1992-чи илдә "Арсен халкоһенидләри әсасында шүшәвари вә кристаллик маддәләр синтезинин физики-кимјәви әсаслары" мөвзуда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1993-чү илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Т.М.Илјаслынын елми-тәдгигат ишләри әсасән јарымкечиричиләр кимјасына вә физики-кимјәви анализә аиддир. О, шүшәвари јарымкечиричи системләрин физики-кимјәви анализи саһәсиндә Републикамызда илк вә апарычы мүтәхәссисдир.

Онун тәклифи әсасында Арсен халкоһенидләри әсасында фотоһәссас вә диелектрик материаллар алынмыш вә өз иштиракы илә һәмин материаллар әсасында опто-електроникада ишләдилән веричи телевизија боруларынын фото-кечиричи вә горујучу тәбәгәси алынмышдыр. Һал-һазырда надир торпаг елементләринин иштиракы илә јени фотоһәссас вә ион-кечиричилијә малик олан материалларын алынмасы саһәсиндә ишләр апарыр. Гејри-үзви кимја, физики-кимјәви анализ, Јарымкечиричиләр кимјасы, аморф вә шүшәвари јарымкечиричиләр фәнләриндән бакалавр вә макистр тәдрис програмларынын тәртиби вә јазылмасында һәм мүәллифдир. Онун елми-педагожи фәалијјәти 4 дәрс вәсаити вә методики көстәришдә, 60 елми әсәрдә, 8 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә әкс едилмишдир. О, 3 елмләр намизәди һазырламышдыр.

О, дәфәләрлә Болгарыстан, Мачарыстан, Исвечрәдә, АБШ, Чин, Түркијә вә МДБ өлкәләриндә кечирилән конфранс вә

симпозиумларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Профессор Т.М.Иљаслы Москвада фәалиjjәтдә олан "Шүшәвари jарымкечиричиләр" семинарын үзвүдүр. 1995-чи илдән М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ нәздиндә фәалиjjәт көстәрән докторлуг мүдафиәси үзрә Ихтисаслашмыш Елми Шурасынын елми катибидир. Кимjа факүлтәсинин Елми Шурасынын үзвүдүр.

М.Ә.ИСКӘНДӘРОВ

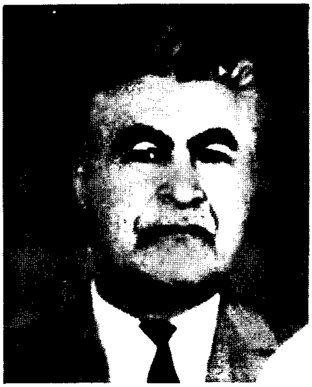

Мәдәт Әли оғлу Искәндәров 1909-чу ил ноjабрын 25-дә Коранбоj раjонунун Борсунлу кәндиндә анадан олмушдур. Һәлә ушаг икән ата-анасыны еркән итирдиjиндән, 1917-20-чи илләрдә раjонун Күрдләр кәндиндә нөкәр ишләмишдир. 1920-22-чи илләрдә Кәнчәдәки ушаг евиндә тәрбиjә алмышдыр. 1922-чи илдә Кәнчәдәки Сәнәт Техникумуна дахил олмуш вә 1927-чи илдә ораны битирмишдир. Тә'jинатла Лачына көндәрилмиш вә 1929-чу илдә орада мүәллим ишләмишдир. Һәмин илдә Бакыдакы Кәнд Тәсәррүфаты Институтуна гәбул олунмушдур. 1932-чи илдә ораны битирәрәк агроном ихтисасына jиjәләнмиш вә һәмин илдә ССРИ Елмләр Академиjасы (ЕА) (Ленинград) аспирантурасына дахил олмушдур. 1935-чи илдә аспирантураны битирмиш вә диссертасиjа мүдафиә едәрәк кимjа елмләри намизәди алимлик дәрәчәси алмышдыр. О, 1935-37-чи илләрдә Јалта шәһәриндә jерләшән Никитин адына Ботаника бағында кимjа лабораториjасынын мүдири ишләмишдир. 1937-41-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетиндә (БДУ) "Үзви кимjа" ка-

федрасынын мүдири вә кимја факүлтәсинин деканы вәзифәләриндә ишләмишдир. 1941-чи илдә сијаси әгидәсинә көрә Сибирә сүркүн едилмишдир. 1956-чы илдә бәраәт газандыгдан сонра, јенидән Бакыја гајытмыш вә БДУ-нун "Үзви кимја" кафедрасында досент, 1965-чи илдән исә јени тәшкил олунмуш "Јүксәкмолекуллу Бирләшмәләр кимјасы" кафедрасынын мүдири ишләмишдир. 1964-чү илдә докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмиш вә һәмин илдә она профессор рүтбәси верилмишдир.

1965-67-чи илләрдә Түмен Сәнаје Институтунда "Үзви кимја" кафедрасынын мүдири вә кимја технолокијасы факүлтәсинин деканы ишләмишдир. 1967-68-чи илләрдә исә Ивано-Франковски адына Нефт вә Газ Институтунда "Кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир. О, 1968-чи илдән өмрүнүн сонунадәк Сумгајыт шәһәриндә јерләшән индики Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда лабораторија мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир.

Профессор М.Ә.Искәндәровун елми-тәдгигат ишләри поликонденсләшмә үсулу илә полиефирләрин алынмасы вә онларын физики-кимјәви хассәләринин өјрәнилмәсинә вә мүмкүн тәтбиг саһәләринин мүәјјән едилмәсинә һәср олунмушдур. О, 60 елми әсәрин, 5 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди јетишмишдир.

Мәдәт мүәллим 1974-чү илдә вәфат етмишдир.

В.М.ИСМАЈЫЛОВ

Валеһ Меһралы оғлу Исмајылов 1943-чү ил мартын 15-дә Кәдәбәј рајонунун Арахдам кәндиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1951-61-чи илләрдә Кәдәбәј рајонунун Славјанка кәнд орта мәктәбинин ониллијини битирмишдир. Һәмин илдә Казан Кимја Технолокија Университетинә (ККТУ) гәбул олунмуш, 1966-чы илдә исә ораны битирмишдир. 1967-чи илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсиндә ассистент вәзифәсиндә ишләмишдир. 1967-70-чи илләрдә ККТУ-нун аспирантурасында охумушдур. 1970-чи илдә ККТУ-нун Елми Шурасында "Алкоксивинилфосфон туршуларынын төрәмәләринин синтези, чеврилмәләри вә гурулушу" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етдикдән сонра, тә'јинатла индики М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) "Үзви кимја" кафедрасына көндәрилмишдир. Әмәк фәалијјәтинә лаборант кими башламыш, сонралар ассистент, баш мүәллим вә досент вәзифәләриндә чалышмышдыр.

1985-чи илдә Украјна ЕА ҮКИ-нин ИЕШ-дә "а-Фосфорлашдырылмыш карбонил бирләшмәләринин синтези вә чеврилмәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1986-чы илдә БДУ "Үзви кимја" кафедрасынын профессору сечилмишдир.

Профессор В.М.Исмајылов тәрәфиндән илк дәфә систематик олараг, карбонилли вә Ь- дикарбонилли бирләшмәләрин а - фосфорлашдырылмасы мүгајисәли шәкилдә тәдгиг едилмиш вә онларын кимјәви хүсусијјәтләри вә гурулушлары өјрәнилмишдир. Онун тәрәфиндән асетал, мүрәккәб ефир вә лактон кими тәркибиндә оксикенсахлајан бирләшмәләрин фос-

фор 5–хлорид илә фосфорлашдырылмасы јолу илә винилфосфонатларын бә'зи принсипиал үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Винилфосфонатәвәзли бирләшмәләрдән а-фосфорлашдырылмыш карбонилли бирләшмәләрә кечидин елми әсасы јарадылмышдыр. а–Фосфорлашдырылмыш бирләшмәләр әсасында кениш диапазонда тәркибиндә фосфорсахлајан һетеротсиклләрин синтезинин мүмкүнлүјү көстәрилмишдир. Онун елми педагожи фәалијјәти 4 дәрс вәсаитиндә, 120 елми әсәрдә, о чүмләдән 10 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 8 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор В.М.Исмајылов Түркијәнин Мәрмәрә Университети әмәкдашлары илә биркә дәрс вәсаити јазмыш вә елми-тәдгигат апарыр.

Ә.Һ.ИСМАЈЫЛОВ

Әбдүррәһим Һачыкәрим оғлу Исмајылов 1931-чи ил сентјабрын 5-дә Газах рајонунун Ашағы Әскипара кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-чи илдә Газах шәһәри 1 сајлы орта мәктәбини битирдикдән сонра, һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1952-чи илдә ораны фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. 1953-55-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Нефт Институтунда кичик елми ишчи, 1955-58-чи илләрдә Нефт-Дәниз-Лајиһә-Институтунда мүһәндис вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. Һәмин илләрдә Нефтчыхарма Институтунун аспиранты олмушдур. 1958-61-чи илләрдә БДУ-нун "Каталитик чеврилмәләр", 1961-68-чи илләрдә исә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын "Мономер вә полимер" проблем лабо-

раторијаларында бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә елми фәалијјәтдә олмушдур. 1968-чи илдә Азәрбајчан Техники Университетинин "Аналитик вә кимја технолокијасы" кафедрасына мүдир сечилмиш вә 1984-чү иләдәк һәмин вәзифәдә чалышмышдыр. 1984-чү илдән өмрүнүн сонуна кими Кәнчә Технолокија Институтунун "Кимја" кафедрасынын профессору вә ејни заманда елми ишләр үзрә проректор вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1958-чи илдә "Бору кәмәрләриндә су тәбәгәсинин гыздырылмасы заманы јаранан коррозија вә онунла мүбаризә" мөвзусунда намизәдлик, 1967-чи илдә исә "Алитсиклик карбон туршуларынын хлоранһидридләринин реаксијајакирмә габилијјәти вә онлар әсасында синтез" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1968-чи илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә професор адыны алмышдыр.

Профессор Ә.Һ.Исмајыловун илк елми тәдгигатлары ахар системдә поладын коррозијасынын гаршысыны алынмасына һәср едилмишдир. Сонракы мараг даирәси алистиклик карбон туршуларынын хлоранһидридләринин мүхтәлиф дојмамыш карбоһидрокенләрлә електрофил бирләшмә, еләчә дә ароматик карбоһидрокенләрлә катализатор иштиракы илә електрофил әвәзетмә реаксијаларына вә алынмыш бирләшмәләрин гурулушунун, чеврилмә мәһсулларынын тәдгиги истигамәтинә јөнәлмишдир. Онун рәһбәрлији илә илк дәфә олараг бир сыра фуранларын, пирролларын, пиразолларын, тиофенләрин, пиридинләрин вә дикәр һетеротсиклик бирләшмәләрин јени төрәмәләринин алынма үсулу ишләниб һазырланмышдыр. О, апардығы елми вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләрини 200 елми әсәрдә, 44 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 1 монографијада вә "Үзви кимја"ја даир 2 чилдлик дәрс вәсаитиндә әкс етдирмишдир. Онун рәһбәрлији илә 25 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Јетишдирдији 5 елмләр намизәди докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир.

Әбдүррәһим мүәллим 1994-чү илдә гәфләтән һәјатдан вахтсыз көчмүшдүр.

Ә.Һ.ИСМАЈЫЛОВ

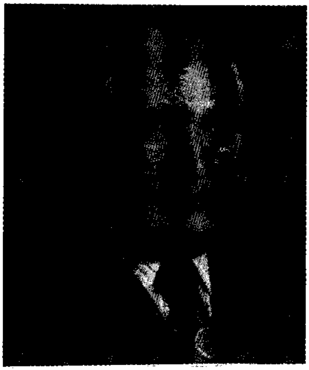

Әһәд Һүсејн оғлу Исмајылов 1918-чи ил мај ајынын 5-дә Товузда анадан олмушдур. Орта мәктәби битирдикдән сонра Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә тәһсил алмышдыр. II Дүнја мүһарибәсинин иштиракчысыдыр. 1947-чи илдән Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда мүһәндис вә баш мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1955-чи илдә кимја елмләр намизәди елми дәрәчәсини алмаг үчүн диссертасија мүдафиә етмишдир. 1957-чи илдә "Бөјүк елми ишчи" рүтбәсинә лајиг көрүлмүшдүр. 1959-чу илдән өмрүнүн сонуна гәдәр Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-дә әввәлчә бөјүк елми ишчи, 1965-86-чы илләрдә исә "Јаначагларын технолокијасы" лабораторијасынын мүдири вәзифәләриндә чалышмышдыр.

1972-чи илдә "Карбамидин изопропил спиртдәки мәһлулу илә јаначагларын вә аз өзлүлүклү јағларын депарафинсизләшмәси просесинин сәнаједә јарадылмасы, технолокијасынын ишләниб һазырланмасы вә тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасија мүдафиә етмиш вә техника елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. "Јаначағын вә газын технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ј.Һ.Исмајыловун әсас елми-тәдгигатлары јүксәк кејфијјәтли мотор јаначаглары вә нефт карбоһидрокенләриндән кимјәви вә микробиоложи синтез үчүн парафин истеһсалы саһәләрини әһатә едир. О, карбоһидрокенләри карбамидин изопропил спиртдәки мәһлулу илә депарафинсизләшдирмәк үсулунун јарадычыларындан биридир. Онун ишләјиб һазырладығы техноложи просесләр әсасында Бакы, Москва, Уфа, Самара, Новокујбышевски, Сызран вә Вол-

гоградда сәнаје гурғулары ишләјир. Онун апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәләри 46 елми әсәрдә, о чүмләдән 8 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

1976-чы илдә професcор Ј.Һ.Исмајылов дизел јаначағы вә сүрткү јағлары истеһсалында карбамидин көмәји илә парафинсизләшдирмә технолоҗи просесинин ишләниб вә онун сәнаје гурғусунда һәјата кечирдијинә көрә бир груп һәмкарлары илә бирликдә Азәрбајчан ССР Дөвләт мүкафаты лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

Әһәд мүәллим 1986-чы илдә вәфат етмишдир.

А.Б.ЈОЛЧИЈЕВ

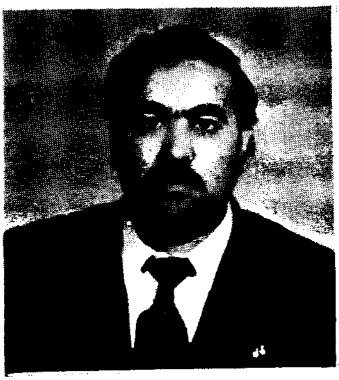

Аллаһјар Бәхтијар оғлу Јолчијев 1938-чи ил ијунун 27-дә Гәрби Азәрбајчанын, Гугарк рајонунун (Гаракилсә) Арчут кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1952-чи илдә Арчут једдиллик мәктәбини, 1955-чи илдә исә Спитак (Һамамлы) рајонунун Сарал орта мәктәбини битирмишдир. 1957-62-чи илләрдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја-биолокија факүлтәсиндә али тәһсил алдыгдан сонра, өз доғма кәндиндә мүәллим вә дәрс һиссә мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1962-64-чү илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. 1965-чи илдән индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) “Аналитик кимја” кафедрасында ассисент (1965-67), баш мүәллим (1977-81), досент (1981-92) вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1994-чү илдән индијә кими һәмин кафедранын професcорудур.

1975-чи илдә елми рәһбәрсиз “Иттербиума вә бә’зи башга металларын иштиракы илә мигдарча тә’јини” мөвзусунда

намизәдлик, 1991-чи илдә исә “Бис-дөрдлү аммониум дузларынын, морфолинләрин вә функсионалəвəзли краун-ефирләрин макромолекулјар ион-ассосиатларынын синтези вә аналитик тәтбиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1994-чү илдә “Аналитик кимја” ихтисасы үзрә професcор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор А.Б.Јолчијев үзви реактивләрин, хүсусилә, функсионалəвəзли краун ефирләри көмәји илә јени универсал, јүксәк дәгиг вә һәссас екстраксион фотометрик вә екстраксион-атом абсорсион анализ үсулу илә гәләви, гәләви-торпаг вә бә’зи кечид елементләрин мигдарча тә’јинолунма үсулуну ишләјиб һазырламышдыр. Онун синтез етдији макромолекулјар ион-ассосиатлар кимјәви сенсорлар әсасында “Аналитик газанализатор” јарадылмышдыр. Рәһбәрлији илә синтез едилмиш метал-селенатлар, бис-оксиматлар бензинин октан әдәдинин артылмасына вә сәнаје тулланты газларынын зәрәрсизләшдирилмәсинә тәтбиг едилмишдир. Онун тәрәфиндән јарадылмыш бир сыра просесләр Кәнчә алүминиум, Нефтчала јод-бром, Бакы радио заводларында тәтбиг едилмишдир. О, 1980-82-чи илләрдән башлајараг бә’зи еколожи проблемләри һәлл етмәк мәгсәди илә Н.Нәриманов адына Бакы парча-чораб фабрикиндә вә Бакы радио заводунда ики сәнаје гурғусунун ишә дүшмәсинин тәшкилатчысыдыр. Һәмчинин онун ишләјиб һазырладығы дикәр просес Республика Јүнкүл Сәнаје Назирлији тәрәфиндән бәјәнилмиш вә 1985-чи илдә “Реакент үсулу илә үзви-азобоја туллантыларындан сәнаје суларынын тәмизләнмәси” јарымсәнаје гурғусунун бүтүн боја мүәсисәләриндә һәјата кечирилмәси һаггында гәрар гәбул едилмишдир.

Профессор А.Б.Јолчијев еколокијаја даир апардығы тәдгигатлар хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. Онун тәрәфиндән “Бә’зи еколожи мәсәләләрин һәллиндә нафтен туршуларынын вә онларын дузларынын тәтбиги” вә “Күләк вә күнәш енержисиндән електрик енержисинин алынмасы вә онун мәишәт вә сәнаје саһәләриндә еколожи проблемләрин һәллиндә тәт-

бигинә даир глобал актуал мәсәләләрин перспектив планы" тәртиб едилмиш вә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) илә координасија олунмасы тәклифини ирәли сүрмүшдүр. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтләрдә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри вә һәмчинин педагожи фәалијјәти 6 дәрс вәсаитиндә, 80 елми мәгаләдә, о чүмләдән 5 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

Профессор А.Б.Јолчијев дәфәләрлә Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән XII, XIV Д.И.Менделејев гурултајларынын, еколокија үзрә кечирилән IV Бакы конфрансынын, нефт-кимја үзрә Бејнәлхалг Бакы конфрансларынын иштиракчысы олмуш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. О, кимјанын кәнд тәсәррүфатына тәтбиги вә ролу һаггында 1981-86-чы илләрдә Бакы, Нахчыван, Минкәчевир, Чәлилабад, Дашкәсән, Нефтчала вә с. шәһәрләриндә илк дәфә олараг "Сәјјаһ кимјачы" елми конфрансларынын кечирилмәсини тәшкил етмишдир.

О, 1984-чү илдә Алманијанын Фрајберг Дағ-Мә'дән Академијасында ики ајлыг елми е'замијјәтдә олмуш, профессор Ј.Бегерлә елми-тәдгигат ишләри апармышдыр.

Аллаһјар мүәллим елми-ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едир. О, АДНА нәздиндә фәалијјәт көстәрән "Үзви вә аналитик кимја" үзрә Ихтисаслашмыш Елми Шуранын вә Тәһсил Назирлијинин (ТН) еколокијаја даир елми-методики шурасынын үзвүдүр.

Онун елми-педагожи фәалијјәти Республика ТН, ректорлуг, кечмиш ССРИ Тәһсил, Нефт-Кимја Сәнајеси Назирликләри тәрәфиндән дәфәләрлә Фәхри Фәрманларла тәлтиф едилмишдир. О, Менделејев адына Кимја Чәмијјәтинин дипломуна лајиг көрүлмүшдүр.

Ј.Ә.ЈУСИБОВ

Јусиф Әмиралы оғлу Јусибов 1952-чи ил апрелин 20-дә Самух рајонунун Самух кәндиндә анадан олмушдур. 1968-чи илдә Бәрдә рајонунун "Гырмызы Самух" кәнд орта мәктәбинин күмүш медалла битирмиш вә һәмин илдә индики М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1973-чү илдә ораны фәргләнмә диплому илә битирдикдән сонра, ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Н.Д.Зелински адына Үмуми Кимја Институтунун (ҮКИ) аспирантурасына гәбул олмуш вә һәмин институтда 1978-чи илдә "NO газынын редуксијасы реаксијасында синтетик сеолитләрин тәркибиндәки кечид елементләрин каталитик активлијә тә'сиринин РФЕС методу илә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1978-81-чи илләрдә Москва шәһәриндә ҮКИ-да кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1981-97-чи илләрдә Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Академијасында чалышмышдыр. 1981-89-чу илләрдә һәмин академијанын "Кимја" кафедрасында досент вәзифәсини тутмушдур.

1993-чү илдә "Мис вә күмүш әсасында үчкомпонентли халкоһенидләрин алынмасынын физики-кимјәви әсаслары вә термодинамики хассәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1996-чы илдә профессор адыны алмышдыр. 1995-96-чы илләрдә "Кимја" кафедрасынын профессору, 1996-97-чи илләрдә исә һәмин кафедранын мүдири ишләмишдир. 1997-чи илдән М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун "Үмуми вә гејри-үзви кимја" кафедрасынын профессорудур.

Профессор Ј.Ә.Јусибовун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәсиндә үчлү јарымкечиричи һалкокенид систем-

ләринин фаза таразлыгларынын вә термодинамики хассәләринин тәдгиги практикасына кристаллик суперион електролитли електрик һәрәкәт гүввәси методу дахил едилмиш вә бунунла да үчлү јарымкечиричи һалкокенид системләринин комплекс тәдгиги методолокијасына нәзәрә чарпачаг јенилик кәтирилмишдир. Бу база әсасында јарымкечиричи техникасы үчүн вачиб олан гејри-үзви бирләшмәләрин мүәјјән бир синфинин-мис вә күмүшүн үчкомпонентли һалкокенидләринин алынмасынын физики-кимјәви әсасы јарадылмышдыр. Бу системләрдә фаза таразлыглары вә онларын термодинамики хассәләри үчүн алынмыш нәтичәләр үчкомпонентли јарымкечиричи һалкокенидләрин термодинамикасы вә кимјасы нөгтеји-нәзәриндән дә бөјүк әһәмијјәтә маликдир. Термодинамики функсијаларынын вә фаза таразлыгларынын комплекс тәдгиги методолокијасына кәтирилмиш јенилик онун елми-методик базасыны кенишләндирмиш вә мөһкәмләндирмишдир.

Профессор Ј.Ә.Јусибов физики-кимјәви анализ, гејри-үзви системләрин термодинамикасы вә материалшүнаслыг саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. Онун елми вә педагожи фәалијјәти 2 монографија, 4 дәрс вәсаити вә 100-ә гәдәр елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. О, 1 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Ј.Ә.Јусибов бејнәлхалг вә республика елми конфрансларында 30-а гәдәр елми мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

БДУ нәздиндә фәалијјәт көстәрән докторлуг диссертасијаларынын мүдафиәси үзрә Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

Ј.Ә.ЈҮЗБӘЈОВ

Јусиф Әбдүләһәд оғлу Јүзбәјов 1944-чү ил апрелин 8-дә Гусар рајонунда кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1950-чи илдә Бакы шәһәри 150 сајлы орта мәктәбә дахил олмуш, 1960-чы илдә ораны битиришдир. 1961-63-чү илләрдә Бакы Сојудучулар заводунда ишләмишдир. 1963-чү илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтуна (МКТИ) гәбул олунмуш, 1968-чи илдә исә ораны битирәрәк "Електрокимја истеһсалы" үзрә мүһәндис-технолог ихтисасына јијәнләнмишдир. 1968-70-чи илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. 1970-71-чи илләрдә јенидән Сојудучу заводунда ишләмишдир. 1971-74-чү илләрдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Електрокимја Институтунун (ЕКИ) аспирантурасында охумушдур. 1974-94-чү илләр Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда кичик, бөјүк вә апарычы елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1994-чү илдән индијәдәк Азәрбајчан Сәнаје Институтунда "Әтраф мүһитин мүһәндис мүһафизәси" кафедрасына рәһбәрлик едир.

1974-чү илдә ССРИ ЕА ЕКИ-нин Елми Шурасында "Икигат електрик тәбәгәсинин тәдгигинин јени үсуллары" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә Д.И.Менделејев адына МКТИ-нин ЕШ-дә "Гаты хлорид туршусунун електролиз үсулу илә утилзасија едилмәсилә хлорүзви мәһсулларын алынмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1994-чү илдә профессор елми адыны алмышдыр.

Профессор Ј.Ә.Јүзбәјовун әсас елми истигамәти хлорүзви бирләшмәләрин електрокимјәви синтезинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән апарылан системли елми-тәдгигатлара әсасән, електролиз үсулу илә абгаз хлорид туршусу илә алифатик

вә ароматик бирләшмәләр, олефинләр, алдеһид вә үзви туршуларын јүксәк чәрәјана көрә 90-95% - чыхылма хлорлашдырылма просеси ишләниб һазырланмышдыр. Алынмыш нәтичәләрә әсасән тәчрүби-истеһсалат, истеһсалат електролизјорлар лајиһәләндирилиб сынагдан кечирилмишдир. Сумгајыт "Үзви синтез" заводунда 10Ка јүклә електролизјорда 1,2-дихлоретан алынмышдыр. РФ-ин Шелков шәһәринин "Витамин" заводунда 1,1,3-трихлорасетон алынмасы електролизјорунун лајиһәси верилмишдир. Бу електролизјорлар узун мүддәт сынагдан кечирилмишдир. Һәмчинин онун тәрәфиндән игтисади чәһәтдән сәмәрәли вә механики дајаныглы елктродун сечилмәси мәгсәди илә бүтүн елми-тәдгигат просесләри үчүн полјарографик үсулдан истифадә едилмишдир. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәләри 2 монографија, 2 дәрс вәсаитиндә, 76 елми әсәрдә вә 8 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 4 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Ј.Ә.Јүзбәјов дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән Прага шәһәриндә Гејровскијә һәср олунмуш Електрокимја симпозиумунда, Амоко, Статојл ширкәтләринин тәшкил етдији "Еколокија, енеркетика, игтисадијјат" үзрә симпозиумларда (1994,1996), МДБ өлкәләриндә "Үзви бирләшмәләрин електрокимјасы" конфранслары (1974-1996), XII вә XIII Менделејев гурултајлары (1981,1985), хлорүзви мәһсуллары истеһсалатынын нәзәри әсасларынын мүасир вәзијјәти вә инкишаф перспективлији (Бакы,1978,1982,1985) вә I Үмумиттифаг "Маје фазалы материаллар" конфрансында (Иваново,1990) иштирак етмишдир.

Н.С.КАЗЫМОВА

Нателла Салеһ гызы Казымова 1939-чу ил ијунун 21-дә Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1948-чи илдә Бакы шәһәри 150 сајлы мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1957-чи илдә гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1962-чи илдә али тәһсилини фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1962-65-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспирантурасында охумушдур. 1965-чи илдән јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә, 1994-чү илдән исә апарычы елми ишчи вәзифәсиндә чалышыр.

1969-чу илдә "Арилитио- вә тсиклоһексилокси-арилоксисиланларын вә арилоксисилоксанларын синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә "Минерал вә синтетик јағларында јүксәк температурла ишләјән антиоксидантлар" мөвзусунда "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Н.С.Казымованын әсас елми истигамәти минерал вә синтетик сүртку јағлары үчүн јүксәк температураја давам кәтирән ашгарларын синтези вә онларын тәтбигинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән дитиофосфат типли күлсүз, чохфунксијалы вә еләчә дә мүасир авиасија мүһәррикләри үчүн 225-2400С температур шәраитиндә ишләјән јени антиоксидантлар ишләниб һазырланмыш вә тәтбиг үчүн төвсијә едилмишдир. Синтез едилмиш ашгарлар әсасында јени типли мотор јағлары јарадылмышдыр.

Апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 115 елми әсәрдә, о

чүмләдән 65 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун тәрәфиндән 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, дәфәләрлә Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. О чүмләдән Д.И.Менделејев адына үмуми вә тәтбиги кимјаја даир XII Менделејев гурултајы (Бакы, 1981), Ашгарларын синтези, технолокијасы вә тәтбигинә һәср олунмуш V Бејнәлхалг конфрансы (Дрогобыч, 1992) вә Ј.Мәммәдәлијевин хатирәсинә һәср олунмуш II Бејнәлхалг Бакы конфрансында (Бакы, 1996) иштирак етмиш вә мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

Т.Һ.КАЗЫМОВА

Тамилла Һәсән гызы Казымова 1939-чу ил ијунун 16-да Күрдәмир рајонунда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1946-чы илдә Күрдәмир рајон орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, сонра 3 сајлы Нахчыван шәһәр мәктәбиндә охумуш вә 1956-чы илдә Бакы шәһәриндә орта тәһсилини баша вурмушдур. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факултәсинә гәбул олунмуш, 1961-чи илдә исә ораны битирмишдир. Тә'јинат илә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) көндәрилмишдир. Әмәк фәалијјәтинә академик Ј.Мәммәдәлијевин лабораторијасында башламышдыр. Онун шәхси рәһбәрлији алтында диплом ишини јеринә јетирмишдир.

1962-65-чи илләрдә НКПИ-нин аспиранты олмуш, 1967-чи илдә "Һексахлортсикпентадиенин сис–D–тсиклоһексен– 1,2 – дикарбон туршуларынын анһидридләри илә диен конденсләшмәси төрәмәләри вә алынмыш бирләшмәләрин чеврилмәләри саһәсиндә тәдгигатлар" мөвзусундакы намизәдлик, 1992-чи

илдә исә "Аллил- вә пропаргил ефирләринин полиһалокентсиклопентадиенләрлә тсиклобирләшмә реаксијалары" мөвзусунда "Үзви кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Т.Һ.Казымова Дилс-Алдер реаксијалары илә полиһалокентссиклодиенләр әсасында кениш спектрдә тәркибиндә полиһалокенсахлајан јени норборнен бирләшмәләри синтез етмиш вә онларын тәтбиг јерләрини ашкар етмишдир. Апардығы тәдгигатлардан мә'лум олмушдур ки, һәмин маддәләр полимер материаларында антипирен, резинин вулканлашдырылмасында јавашдырычы, һерметикләшдиричи, јанышган композисијасында антипирен, сүрткү јағларында јејилмә ашгары, бактерисид вә дикәр хассәләр дашыјырлар.

Онун јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 88 елми әсәрдә, о чүмләдән 8 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

КӘЛБӘЛИЈЕВ Г.И.

Гүдрәт Исфәндијар оғлу Кәлбәлијев 1946-чы ил нојабрын 13-дә Нахчыван республикасынын Шәкәрабад кәндиндә анадан олмушдур. 1964-чү илдә Нахчыван шәһәр 3 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра 64-69-чу илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын Нефт механикасы факүлтәсиндә охумушдур.

1969-71-чи илләрдә Сумгајыт шәһәриндә Дөвләт-Хлор Сәнаје Лајиһә Институтунда техник вә мүһәндис вәзифәсиндә, 1971-76-чы илләрдә Нефт-Кимја Автоматлашдырма вә Лајиһәләшдирмә Институтунда мүһәндис вәзифәсиндә ишләмишдир. 1976-чы илдән Азәрбајчан Елмләр

Академијасы М.Ф.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда (КТНПИ) мүһәндис, кичик елми ишчи, бөјүк елми ишчи ишләмиш, 1988-чи илдән индијә кими "Истилик вә күтлә мүбадиләси просесләринин нәзәријјәси" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

1978-чи илдә һәмин Институтун "Кимја Технолокијасынын просес вә апаратлары" ихтисасы үзрә Ихтисаслашдырылмыш Елми Шурасында "Гејрибирчинслилик шәраитиндә ишләјән бир синиф нефт-кимја вә нефтајырма просесләринин идентификасијасы вә оптималлашдырылмасы" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасы мүдафиә едәрәк техника елмләри намизәди, 1987-чи илдә исә һәмән шурада "Чохфазалы ахындан бәрк фазанын истилик вә күтлә мүбадиләси сәтһинин үзәриндә чөкмәклә әлагәләнән гејри-стасионар просесләрин моделләшдирилмәси вә интенсивләшдирилмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк техника елмләри доктору елми дәрәчәләри алмышдыр. 1986-чы илдә баш елми ишчи, 1993-чү илдә "Кимја Технолокијасынын просес вә апаратлары" ихтисасы үзрә профессор ады алмышдыр.

Профессор Г.И.Кәлбәлијевин рәһбәрлији алтында јарадылмыш бәрк фазанын чөкүнтүсү илә әлагәләнән гејри-стасионар чохфазалы системләрдә истилик, күтлә мүбадиләси вә һидродинамиканын кимја технолокијасында мүстәсна әһәмијјәти вардыр вә бу елми тә'јинатын әсас мәрһәләләри ашағыдакылардыр:

- чохфазалы системләрдә истилик, күтлә мүбадиләси вә һидродинамика, онларын агрегатив таразлыг проблемләринин һәлли;

- физики вә кимјәви просесләрлә кедән чохфазалы ахындан бәркфазанын чөкмә механизминин тә'јин едилмәси, (миграсија вә гравитасија механизми) вә истилик, күтлә мүбадиләси, һидродинамика әмсалларынын чөкдүрүлмүш лајын галынлығындан асылылыгларынын тә'јин едилмәси;

- гејри-стасионар истилик вә күтлә мүбадиләси дисперс системләрдә борулу истилик апаратларында вә борулу соба-

ларда кедән просесләрин методоложт моделләшдирилмәси вә оптималлашдырылмасы;

- нефт е'малы вә кимја просесләринин моделләшдирилмәси вә оптимал идарә едилмәси вә с.

Профессор Г.И.Кәлбәлијевин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографија, 6 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 1 елмләр доктору вә 3 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Г.И.Кәлбәлијев бир сыра Бејнәлхалг Конфрансларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Х.Ш.КӘЛӘНТӘРЛИ

Худаверди Шаһбаз оғлу Кәләнтәрли 1889-чу ил февралын 2-дә Ләнкәран шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. Илк тәһсилини Мирзә Исмајыл Гасирин мәдрәсәсиндә алмышдыр. 12 јашында Ләнкәрандакы 6 синифли мәктәбдә тәһсилини рус дилиндә давам етдирмишдир. 1907-чи илдә ораны битирдикдән сонра сабиг Петровск (индики Маһачкала) шәһәринә кетмиш вә орада мүәллимләр семинаријасы һүгугунда јарадылмыш 2 иллик педагожи курса дахил олмушдур. Һәмин курсу битирдикдән сонра 1909-чу илдән мүәллимлик фәалијјәтинә башламышдыр.

Худаверди мүәллим 1916-чы илдә тәбиәт мүәллими адыны алмаг үчүн мүәллимлик институту курсу үзрә имтаһан вермишдир. Әввәлчә Бакы Али Ибтидаи Мәктәбиндә, сонралар исә 2-чи киши кимназијасында тәбиәт фәнләрини тәдрис етмишдир. 1926-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин физика-ријазијјат факүлтәсинин тәбиәт шө'бәсини кимја ихтисасы үзрә битирдикдән сонра, али мәктәбләримиздә кимја фәннини тәдрис етмишдир. Республикамызда илк тәдрис кимја лабораторијасынын тәшкилиндә вә тәчһизиндә хүсуси әмәји олан Х.Кәләнтәрли Азәрбајчан Дөвләт Педагожи

Университети (АДПУ) јарандығы илк күнләрдән кимја кафедрасында ассистент вәзифәсиндә ишләмишдир.

Орта вә али мәктәбләримиздә кимја тәдрисини дөврүн тәләбләри сәвијјәсиндә гурулмасына даим сә'ј көстәрән, кимја терминләри вә дәрсликләринин јарадылмасында бөјүк хидмәти олан Х.Кәләнтәрли тәдрис просесини үзви сурәтдә елми-тәдгигат иши илә әлагәләндирмишдир. Елә буна көрә дә, 1938-чи илдә она досент елми ады верилмишдир. Профессор В.Ф.Керрин елми рәһбәрлији илә 1940-чы илдә Тбилиси Дөвләт Университетинин Елми Шурасында намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. Х.Ш.Кәләнтәрли апардығы елми-тәдгигат ишләрини үмумиләшдирәрәк 1950-чи илдә "Петролатумун каталитик оксидләшмәси јолу илә јүксәк-молекуллу туршуларын алынмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. Аз кечәндән сонра, она профессор елми ады верилмишдир. 20 илә гәдәр мүддәтдә АДПУ-да кафедра мүдири вәзифәсиндә чалышан профессор Х.Кәләнтәрли 50-дән артыг дәрслик, тәдрис вәсаити, елми вә методик мәгаләләрин мүәллифи олмушдур. Профессор Х.Кәләнтәрлинин елми рәһбәрлији илә 5 нәфәр намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. О, даима кечмиш ССРИ-нин бүтүн республикаларынын вә бир нечә харичи өлкәләрин алимләри илә елми әлагә сахлајырды. Һазырда "Үмуми кимја вә Кимјанын Тәдриси Методикасы" кафедрасында чалышан профессорлар И.О.Нәсибов, Р.J.Әлијев, досентләр Б.Һ.Һәсәнов, Ф.Б.Имамвердијева, Ә.Н.Хәлилов вә башгалары мүәллимләри профессор Х.Кәләнтәрлинин елми-педагожи ирсини мүвәффәгијјәтлә давам етдирирләр.

Худаверди мүәллим, 1956-чы ил нојабрын 6-да вәфат етмишдир.

Р.Ч.КӨЈҮШОВ

Рөвшән Чаһандар оғлу Көјүшов 1944-чү ил мајын 5-дә Газах рајонунун Алпаид кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1961-чи илдә Алпаид кәнд орта мәктәбини битирмишдир. 1961-62-чи илләрдә истеһсалатда ишләмишдир. 1962-чи илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1968-чи илдә битирәрәк мүһәндис-технолог адыны алмышдыр. 1968-70-чи илләрдә Бакы Радио заводунда уста көмәкчиси, аз сонра исә бөјүк мүһәндис-технолог вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1970-77-чи илләрдә Азәрбајчан Техники Университетинин (АзТУ) "Аналитик кимја вә кимја технолокијасы " кафедрасында лаборант, баш лаборант вә лабораторија мүдири, 1977-79-чи илләрдә АзТу-да ассистент, 1979-82-чи илләрдә баш мүәллим, 1982-89-чү илләрдә досент вәзифәләриндә ишләмишдир. 1989-91-чи илләрдә декан, 1991-92-чи илләрдә АзТУ-нун ахшам вә гијаби тәһсил үзрә проректор вәзифәләриндә ишләмишдир. 1993-97-чи илләрдә "Гејри-үзви вә аналитик кимја" кафедрасында профессор вәзифәсиндә чалышыр.

1976-чи илдә "Һексаһидротерефтал туршусу дихлораһидридининин олефинләрә, аллил типли хлоридләрә електрофил бирләшмә реаксијаларынын тәдгиги вә реаксија мәһсулларынын бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда "Үзви кимја" ихтисасы үзрә намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1993-чү илдә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Р.Ч.Көјүшовун елми тәдгигат ишләри һексаһидротерефтал туршулары дихлорһидридләринин аллил-вә металлилхлорид вә онун төрәмәләринә електрофил бирләшмә реаксијалары өјрәнилмәсинә вә јени үсулла биспиррол вә бис-

фуран төрәмәләринин алынмасына һәср едилмишдир. О, һәмчинин бир сыра пирил дузлары, пиридин бирләшмәләри вә онларын пикратларынıны синтез етмишдир. Онун тәрәфиндән апарылан тәдгигатлар 36 елми әсәрдә, о чүмләдән бир дәрсликдә өз ифадәсини тапмышдыр.

Л.М.КҮЛӘҺМӘДОВ

Ләтиф Мәһәммәд оғлу Күләһмәдов 1940-чы ил мартын 5-дә Күрчүстан Республикасы Болниси рајонунун Кәпәнәкчи кәндиндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-чи ил Кәпәнәкчи кәнд орта мәктәбинин биринчи синифинә дахил олмуш, 1958-чи илдә орта мәктәби битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1963-чү илдә али тәһсилини баша вурмушдур. 1963-65-чи илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. 1966-69-чу илләрдә БДУ-нун “Үзви кимја” кафедрасынын әјани аспиранты олмушдур. 1969-71-чи илләрдә БДУ-нун “Гејри-үзви кимја” кафедрасында лаборант вәзифәсиндә ишләмишдир. 1971-76-чы илләрдә “Үзви кимја” кафедрасында ассистент, 1976-82-чи илләрдә баш мүәллим, 1982-92-чи илләрдә досент вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1992-чи илдән индијә кими һәмин кафедранын профессору вәзифәсиндә ишләјир.

1971-чи илдә “ Алкокситиофеноллар вә онларын төрәмәләринин сүрткү јағларына әлавәләр кими синтези вә тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик , 1991-чи илдә исә “Һидрохинон вә онун аналогларынын чохфунксијалы төрәмәләри” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә “Үзви кимја” ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Л.М.Күләһмәдовун әсас тәдгигат објекти һидрохинон әсасында чохфунксијалы төрәмәләрин алынмасы вә онларын хассәләринин тәдгиги тәшкил едир. Онун елми-педагожи фәалијјәти 70 елми әсәрдә, о чүмләдән мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә "Дојмуш вә дојмамыш карбоһидрокенләр" мөвзусу үзрә методики көстәричидә өз ифадәсини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Бу илләр әрзиндә дүнја әдәбијјатында мә'лум олмајан 350-дән чох јени үзви маддә синтез етмишдир.

Проф. Л.М. Күләһмәдов 1966-чы илдән башлајараг апардығы елми иш һидрохинон вә онун бә'зи аналоглары әсасында гурулмушдур. Белә ки, тәркибиндә күкүрд, һалокен вә азот сахлајан һидрохинон төрәмәләри сүрткү јағларына әлавәләр кими кениш јер тапмышдыр. Алкокситиолларын бә'зи төрәмәләри исә физиоложи фәал маддәләр кими јүксәк нәтичәләр вермишдир. Гејд етмәк лазымдыр ки, алкокситиолларын триһалокен сахлајан төрәмәләринин сүрткү јағларына әлавәләр кими тә'сир механизми Л.М.Күләһмәдов тәрәфиндән јеринә јетирилмишдир.

Москва, Рига, Уфа, Тбилиси, Бакы шәһәрләриндә кечирилән елми конфрансларда дәфәләрлә мараглы мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Профессор Л.М.Күләһмәдов 10 ил Азәрбајчан телевизијасында орта вә али мәктәбләр үчүн үзви кимја фәннини шәрһ етмишдир. О , БДУ-нун јубилеји илә әлагәдар орден илә тәлтиф едилмишдир.

Профессор Л.М.Күләһмәдовун әсәрләри Русија, Прибалтика, Күрчүстан вә дикәр республикаларынын елми журналларында нәшр едилмишдир.

А.М.КҮЛМАЛЫЈЕВ

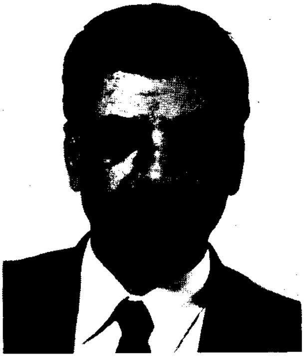

Ағачан Мирзә оғлу Күлмалыјев 1943-чү ил сентјабрын 23-дә Шамахы рајонунун Дамлача кәндиндә анадан олмушдур. 1963-чү илдә Шамахы рајонунун Нәриманкәнд орта мәктәбини битирмишдир. 1969-чу илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә али тәһсил алдыгдан сонра, Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Иститутунун аспирантурасына гәбул олунмуш вә Москва шәһәри ССРИ ЕА А.Н.Несмејанов адына Елемент үзви Бирләшмәләр Институтунун Квант кимјасы лабораторијасына е'зам едилмишдир. 1974-чү илдә "Квант кимјасынын јарымемпирик методлары (Һүккел,Паризер-Парр-Попл,Һофман вә CNДО/2) саһәсиндә тәдгигат" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри намизәди дәрәчәсини алмышдыр. 1975-чи илдән Јанычы Газынтылар Институтунун (Москва) "Ријази моделләшмә" лабораторијасында елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1986-чи илдән индијә кими һәмин лабораторијанын мүдиридир. 1991-чи илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја-Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Деструктив һидрокенләшмә реаксијаларында карбоһидрокенләрин реаксијакирмә габилијјәти вә електрон гурулушу" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1995-чи илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә професор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор А.М.Күлмалыјевин елми марағы үзви молекуланын хассәләри илә онун гурулушу арасында гаршылыглы әлагәнин квант кимјасы методлары ,кимјәви термодинамика вә кинетика илә тә'јин едилмәси саһәләрини әһатә едир. Онун квант кимјасы саһәсиндәки әсас елми-тәдгигатлары методик

аспектдә гурулмуш бирелектронлу еффектив һамилтонианларын валент вә р-електрон јахынлашмалары илә үзви молекулларынын електрон гурулушунун һесабланмасына һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән гурулмуш термокимјәви еффективли һамилтониан һәндәси (валент бучағы, атомлар арасындакы мәсафә) һесабламаларында, термокимјәви (атомлашма енержиси, сәтһин потенсиал енержиси, конформасија чеврилмәләри енержиси, ајрылыгда бә'зи кимјәви әлагәләрин гырылмасы енержиси, молекуллар арасы гаршылыглы тә'сирин енержиси) вә үзви молекулун дикәр параметрләринин тә'јин едилмәсиндә кениш истифадә едилир. Һамилтониан вә р-електрон јахынлашмасы енержи сәвијјәләрини (фотоелектрон спектр) вә һәјәчанланмыш вәзијјәтдә олан биринчи интенсив електрон кечидләринин енержиләрини јүксәк дәгигликлә һесабламаја көмәк едир. Бу метод полигошулмуш системләрин (үзви јарымкечиричиләрин) електрон гурулушунун тәдгигиндә даһа сәмәрәлидир.

Професcор А.М.Күлмалыјевин елми мараг даирәсинә һәмчинин тәбии бирләшмәләрин хассәләри илә онларын гурулушу арасындакы гаршылыглы әлагә вә бирбаша һидрокенләшмә үсулу илә синтетик маје јаначагларын, еләчә дә дикәр гијмәтли мәһсулларын алынмасы да дахилдир. О, квантокимјәви һесабламалар јолу илә сәмәрәли һидрокен донорларын гурулушуну өјрәнмишдир. Апардығы тәдгигатлара әсасән мүәјјән етмишдир ки, онлары реаксија гарышығына әлавә етдикдә һидрокенләшмә мәһсулларынын чыхымы әһәмијјәтли дәрәчәдә артыр. Онун бир сыра әсәрләри јаначағын јанмасы мәһсулларынын парник еффектинин тә'順ринә һәср едилмишдир.

Професcор А.М.Күлмалыјев МДБ вә харичдә нәшр едилән 150-дән артыг елми мәгаләнин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

И.У.ЛӘТИФОВ

Илтифат Уршан оғлуЛәтифов 1948-чи ил сентјабрын 26-да Ағдаш рајонунун Ләки гәсәбәсиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. Орта мәктәби 1966-чы илдә битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факултәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1972-чи илдә гуртармышдыр. 1972-74-чү илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. 1974-77-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) аспирантурасында охумуш вә индијә гәдәр һәмин институтда әмәк вә елми фәалијјәтини давам етдирир. Намизәдлик ишини ГҮФКИ вә А.Несмејанов адына Русија ЕА-нын Елемент үзви Бирләшмәләр Институтунда (ЕҮБИ) (Москва шәһәри) јеринә јетирмишдир. 1978-чи илдә кимја елмләр намизәди дәрәчәсини алмаг үчүн "Дәмир вә кобалт дитсиклопентадиенил комплексинин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик ишини Русија ЕА-нын ЕҮБИ-дә мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә исә Ленинград Технолокија Институтунун Ихтисаслашдырылмыш Елми Шурасында "Кечид металларын бир вә ики нүвәли тсиклопентадиенил комплексләринин гурулуш вә реаксијајакирмә габилијјәтиндә фәза гаршылыглы вә електрон еффектләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

И.У.Ләтифов Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә 1977-79-чу илләрдә мүһәндис, бөјүк мүһәндис, 1979-80-чи илләрдә кичик елми ишчи, 1980-86-чы илләрдә баш елми ишчи, 1986-92-чи илләрдә "Металүзви бирләшмәләр" секторунун мүдири, 1992-чи илдән исә һәмин сектор әсасында јарадылмыш лабораторијаја рәһбәрлик едир.

Онун әсас елми истигамәти металүзви бирләшмәләринин

гурулушу вә чеврилмәси һагтында әлавә информасија мәнбәји кими илк дәфә олараг кечид метал метилсиклопентадиенил комплексләринин сыраларындан истифадә едәрәк, бу бирләшмәләрин гурулушуна вә хассәләринә фәза вә електрон гаршылыглы тә'сиринин һәр биринин ролуну тәкзиб – едилмәз дәлилләрлә сүбут едилмәсини әһатә едир. О сендвич типли тсиклопентадиенил (Cp) комплексләриндә бир Cp һәлгәси дахилиндә, һәм дә мүхтәлиф Cp һәлгәләриндә јерләшмиш метил груплары арасында фәза гаршылыглы тә'сиринин олмасыны мүәјјән едәрәк, онлары Нүвә Магнит Резонансы (НМР) үсулу илә кәмијјәтчә характеризә етмишдир. НМР вә нүвә квадрупол резонанс үсулу васитәсилә бир вә ики нүвәли Cp - карбонил комплексләриндә M® CO датив гаршылыглы тә'сиринин хүсусијјәтләри, металын јүкү , M(CO)x фрагментинин һәндәси формасынын мүхтәлифлији, метал атомун мүхтәлиф кечид сыраларына мәнсублуғу вә Cp® M донор-аспектор гаршылыглы тә'сиринин артмасы илә әлагәли сурәтдә мүәјјәнләшдирмишдир.

И.У.Ләтифов 2 дәрслијин, 60-дан артыг мәгаләнин, 4 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, I патентин (Инкилтәрә) мүәллифидир. Онун әсәрләринин 43-ү Һолландија, Чин, Алманија вә Јунаныстанда нәшр едилән журналларда вә конфранс материалларында дәрч едилмишдир. О, 3 елмләр намизәди јетирмишдир.

Ј.Н.ЛИТВИШКОВ

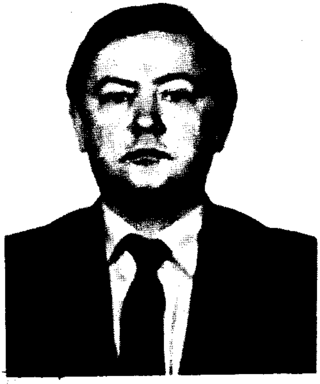

Јури Николајевич Литвишков 1946-чы ил мартын 27-дә Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1963-чү илдә 85 сајлы фәһлә кәнчләр орта мәктәбини битирмишдир. Һәмин илдә М.Әзизбәјов адына Азәрбајчан Нефт Кимја Институту "әсас үзви вә нефт-кимја синтезинин технолокијасы" факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1968-чи илдә ораны кимјачы мүһәндис-технолог ихтисасы үзрә битирмишдир.

Әмәк фәалијјәтинә 1961-чи илдә 4 сајлы Бакы Дәмир-бетон мә'мулатлары заводунда 3-чү дәрәчәли фәһлә кими башламышдыр. 1963-65-чи илләрдә индики "Азәрнефтјағ" заводунда оператор, 1968-70-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунда мүһәндис вәзәфәсиндә чалышмышдыр. 1970-73-чү илләрдә Азәрбајчан ЕАЈ.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспирантурасында охумушдур. 1973-78-чи илләрдә һәмин институтда кичик вә бөјүк елми ишчи, 1978-85-чи илләрдә Тәбии Газын Нәглә Һазырланмасы вә Е'малы үзрә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Лајиһә Институтунда лабораторија мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1985-чи илдән индијә гәдәр Азәрбајчан ЕА-нын Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда "Бифунксијалы катализ" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1973-чү илдә "п-Үчлүбутилтололун вә п-үчлүбутилбензонитрилин бухар фазада һетерокен каталитик оксидләшмә аммонолиз реаксијасынын кинетикасы вә механизмин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә "Биосид хассәли тәркибиндә азотсахлајан бирләшмәләрин каталитик синтези вә технолокијасынын елми әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1996-чы илдә "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ј.Н.Литвишковун елми-тәдгигат ишләри алифатик вә ароматик карбоһидрокенләрин бухар фазада һетерокен каталитик оксидләшдиричи аммонолиз реаксијасынын көмәји илә нитрилләрә чеврилмәси просеси ишләниб һазырланмасына вә сонра исә онларын аминләрә редуксијә едилмәсинә һәср едилмишдир. Һәмчинин онун тәрәфиндән аминләрин ароматик туршуларла тә'сир едиләрәк мүвафиг амидләр чеврилмә үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Синтез едилмиш N-алкил-, N-асиләвәзли алифатик вә ароматик аминләр еләчәдә N,N-диалкиләвәзолунмуш амидләр, алитсиклик ди- вә полиаминләр јүксәк тә'сирә малик ефектив биосидләр, коррозијанын гаршысыны алан инһибиторлар, зәрәрли һәшәратлара гаршы репеллентләр, флотореакентләр, епоксид гәтранларынын бәркидичиләри вә с. кими тәтбиг едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә ишләниб һазырланмыш ароматик аминләрин N-асил төрәмәләри биосид ашгары кими "Азтрансгаз", "Ортаасијатрансгаз" вә "Кубандәнизнефтгаз" ИБ-дә истифадә едилмишдир.

О, һәмчинин Түркијәнин "Ишыксан Кимја" ширкәти илә бирликдә сәнаје туллантыларындан фтал анһидридинин алынма үсулуну ишләјиб һазырламышдыр.

Онун јухарыда гејд едилән истигамәтләрдә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 90-дан артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 25 мүәллиф шәһадәтнамәсиндә, АБШ, АФР, Франса, Белчика, Иран вә Русија кими өлкәләрин патентиндә өз әксини тапмышдыр. О, 5 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Ј.Н.Литвишков бир сыра Бејнәлхалг конгрес, симпозиум вә гурултајларда, о чүмләдән үмуми вә тәтбиги кимјаја даир Бејнәлхалг XII -XIV Менделејев гурултајларында (1980-86), 1986-чы илдә Новосибирскдә "Һомокен вә һетерокен катализ арасындакы әлагәләрә даир" кечирилән V Бејнәлхалг симпозиумда, 1997-чи илдә АБШ-ын Ричмонд шәһәриндә оксидләшдиричи катализ үзрә III Бејнәлхалг конгресдә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

С.И.МЕҺДИЈЕВ

Сөһраб Искәндәр оғлу Меһдијев 1933-чү ил ијунун 26-да Күрдәмир рајонунда анадан олмушдур. 1951-чи илдә Ағсу рајон орта мәктәбини битирмишдир. Әмәк фәалијјәтинә 1948-чи илдә Ағсу рајонунда башламышдыр. 1951-56-чы илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсиндә тәһсил алараг ораны ә'ла гијмәтләрлә битирмиш вә тә'јинатла Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтуна (АДЕТОИ) мүһәндис вәзифәсинә көндәрилмишдир. 1963-чү илдән өмрүнүн сонунадәк АДЕТОИ-дә лабораторија мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1962-чи илдә намизәдлик диссертасијасыны, 1969-чу илдә исә "Изобутилен әсасында моно- вә динитрилләрин синтези вә чеврилмә просесләринин тәтбиги вә ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк техника елмләри доктору елми дәрәчәсини алмышдыр. 1971-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор С.И.Меһдијевин елми-тәдгигат ишләри әсасән оксидләшмә просесләринин тәтбиги, онлар үчүн катализаторларын һазырланмасы, алифатик карбоһидрокенләрдән моно- вә динитрилләрин синтези вә онларын чеврилмәләринә һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә метакрилонитрилин синтези вә онун чеврилмәләри саһәсиндә кениш фундаментал тәдгигат ишләри апарылмышдыр.

С.И.Меһдијев сәнаје үчүн бөјүк мараг кәсб едән јүксәк тәмизлијә малик олан олефинләрин, акрилонитрил, метакрилонитрилин вә онлар әсасында метилметакрилатын, үзви шүшәнин, аланинләрин, депрессатол ашгарларынын вә с.

маддәләрин алынма үсулларынын вә просесләринин мүәллифидир.

Профессор С.И.Меһдијев 350-дән артыг елми әсәрин, о чүмләдән 2 монографијанын, 50-дән артыг мүәллифлик шәһадәтнамәсинин вә 15 патентин мүәллифи олмушдур. Онун рәһбәрлији илә 22 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Сөһраб мүәллим елми-тәдгигат ишләри илә јанашы АДНА-нын кимја-технолокија факултәсинин досенти вә профессору кими педагожи фәалијјәт дә көстәрмиш, мүһазирәләр охумуш вә аспирантлара рәһбәрлик етмишдир. О, 1978-чи илдә Америка фирмаларынын дә'вәти илә Австријада елми е'замијјәтдә олмушдур. "Әмәкдә фәргләнмәјә көрә" вә "Шәрәф нишаны" медаллары илә тәлтиф олунмушдур.

Профессор С.И.Меһдијев 1987-чи ил мартын 23-дә вахтсыз вәфат етмишдир.

А.Н.МӘММӘДОВ

Асиф Нәсиб оғлу Мәммәдов 1947-чи ил мајын 2-дә Ағдам шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1954-чү илдә Ағдам шәһәр 5 сајлы орта мәктәбинә кедиб, 1965-чи илдә онбириллик тәһсилини гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факултәсинә гәбул олунмуш вә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1971-74-чи илләрдә БДУ "Физики кимја" кафедрасынын гијаби аспиранты олмушдур. 1971-81 илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Физика Институтунда, Радиасија Тәдгигатлары Систорунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1981-чи илдән Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Инс-

титутунда ишләјир. 1981-86-чи илләрдә бөјүк елми ишчи, 1986-92-чи илләрдә сектор мүдири, 1992-чи илдән исә "Гејри-үзви маддәләрин термодинамикасы" лабораторијасынын мүдиридир.

1974-чү илдә " In-Bi-Sb, Tl-Bi-Sb вә Tl-Pb-As әринтиләринин термодинамики тәдгиги" мөвзусундакы намизәдлик, 1990-чы илдә исә Тбилиси Дөвләт Университетинин кимја факултәсинин нәздиндә олан Ихтисаслашмыш Елми Шурада (ИЕШ) "Ики-дөрд компонентли гејри-молекулјар бирләшмәли системләрдә фаза таразлығы вә термодинамики функсијаларын һесабланмасы вә аппроксимасијасы" мөвзусунда "Физики кимја" ихтисасы үзрә кимја елмләр доктору дәрәчәсини алмаг үчүн докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. Гејд етмәк лазымдыр ки, һәлә 1983-чү илдә Украјна ЕА Материалшүнаслығын проблемләри Институту вә ПИ 1984-чү илдә Ленинград Дөвләт Университетинин ИЕШ-ләри А.Н.Мәммәдова кимја елмләри доктору дәрәчәси верилмәсинә сәс вермишдир.

А.Н.Мәммәдовун әсас елми истигамәти гејри-үзви бирләшмәләрин вә әринтиләрин физики кимјәви хассәләри, термодинамики функсијаларын прогнозу вә коррект һесаблама мәсәләләринә һәср едилмишдир. О, бир сыра практики әһәмијјәтли ики вә чохкомпонентли јарымкечиричи вә метал системләрин һал диаграмлары вә термодинамики функсијаларыны тә'јин едиб, јени коррект һесаблама үсуллары һазырламышдыр. Онун тәклиф етдији термодинамики функсијаларын аппроксимасија үсулу сорғу китабына дахил едилмишдир.

А.Н.Мәммәдовун апардығы елми-тәдгигат ишләри Русија, Чехословакија, Австрија, Алманија, Франса, Инкилтәрә, Јапонија вә АБШ-да чап едилмиш 120 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Әлдә етдији елми нәтичәләр 1973-чү илдән термодинамикаја даир кечирилән Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда, о чүмләдән Чехословакија (1983), Италија (1991),

АБШ (1993,1995), Јапонија вә Франсада кечирилән конфрансларын програмларына дахил едилиб вә нәшр едилмишдир.

1994-98-чи илләрдә Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасы кимја үзрә експерт шурасынын үзвү олмушдур.

Б.Ә.МӘММӘДОВ

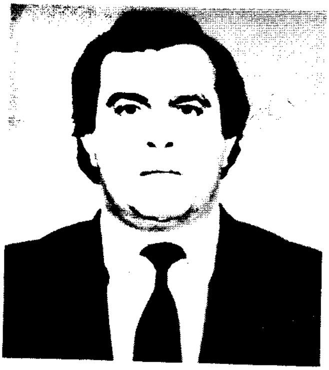

Бәхтијар Әждәр оғлу Мәммәдов 1951-чи ил јанварын 1-дә Исмајыллы рајонунун Дијаллы кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1957-чи илдә Дијаллы кәнд орта мәктәбинә кедиб вә ораны 1967-чи илдә гызыл медалла битирмишдир. 1967-72-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсини фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. 1972-74-чү илләрдә орду сыраларында хидмәт етмишдир. 1974-чү илин ахырындан Сумгајыт Үзви синтез заводунда әввәлчә лаборант, сонра исә мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1975-78-чи илләрдә истеһсалатдан ајрылмагла Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) индики Полимер Материаллары Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1978-чи илдән индијә кими һәмин институтда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1991-чи илдән "Гошулмуш әлагәли полимерләр" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1980-чи илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "п-Бензохинонун анион полимерләшмәсинин ганунаујғунлугларынын вә мәһсулларынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1994-чү илдә исә "Макроароксил радикаллары, алынма ганунаујғунлуглары, гурулушу, хассәләри вә истифадә јоллары"

мөвзусунда Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр Кимјасы (ЈМБК) ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Б.Ә.Мәммәдовун тәдгигат објекти гошулмуш әлагәли полимерләр, олигомерләрин алынмасы вә онларын өјрәнилмәсиндән ибарәтдир. О, хинонларын полимерләшмәси вә сополимерләшмәси, фенолларын вә аминләрин осидләшмә поликонденсләшмәси вә сополиконденсләшмәси, үсулу илә бир сыра јени реаксијаја габил гошулмуш әлагәләр системи олан олигомер вә полимерләрини алынма үсулларыны ишләјиб һазырламыш вә бу маддәләрини алынма ганунаујғунлугларыны, гурулуш вә хассәләрини тәдгиг етмишдир. Тәркибиндә һидроксил групу сахлајан ароматик гошулмуш әлагәләр системинә малик олигомер вә полимерләрин оксидләшмәси илә јени стабил макрорадикаллар синфини синтез етмишдир. Онун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 110 елми әсәрдә, о чүмләдән 13 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. Әсәрләри әсасән Русија, Инкилтәрә, Алманија, Түркијә вә Иранда чап едилмишдир. Рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Русијада, Инкилтәрәдә вә Түркијәдә ЈМБК үзрә кечирилән Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Е.Ә.МӘММӘДОВ

Едуард Әһәд оғлу Мәммәдов 1941-чи ил нојабрын 1-дә Бакыда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. Бакы шәһәри 134 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра, 1959-64-чү илләрдә индики М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. Әмәк фәалијјәтинә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) кичик елми ишчи кими башламышдыр. 1967-70-чи илләрдә Новосибирск шәһәриндә ССРИ ЕА Сибир бөлмәси (СБ) Кимја Институтунун (КИ) аспиранты олмушдур. 1971-чи илдән елми фәалијјәтини Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) давам етдирмиш вә 1986-чи илдән орада кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1986-чи илдән Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда "Каталитик реаксијаларын механизми" вә "Катализ" шө'бәсинин мүдири вәзифәсиндәдир. 1994-чү илдән Италијада, Сәудијә Әрәбистанында ишләмишдир. Һазырда АБШ-да чалышыр.

1971-чи илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә Новосибирски шәһәриндә ССРИ ЕА СБ Кимја Институтунун (КИ) Елми Шурасында (ЕШ) "IV Дөврүн кечид металлары оксидләри үзәриндә һидрокенин каталитик оксидләшмә реаксијасынын механизминин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1985-чи илдә исә "Карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи деһидрокенләшмә реаксијалары катализаторларынын сечилмәсинин елми әсаслары вә механизми" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Е.Ә.Мәммәдов һетерокен катализ саһәсиндә та-

нынмыш алимдир. О, мүһүм нәзәри әһәмијјәти олан IV дөврүн метал оксидләри үзәриндә газ фазада һидрокенин каталитик оксидләшмәсини тәдгиг етмишдир. Онун тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш јанашма, бир сыра гејри-үзви вә үзви молекулларын там вә јумшаг оксидләшмә просесләринин изаһында вә онларын механизмин өјрәнилмәсинә мүһүм рол ојнајыр. Кечмиш Совет Иттифагында онун тәрәфиндән илк дәфә олараг, оксид катализаторлары үзәриндә олефин вә ароматик карбоһидрокенләрин бухар фазасында оксидләшдиричи деһидробирләшмә просесләри системли һалда өјрәнилмишдир. Онун бу саһәдә апардыгы елми-тәдгигат ишләри комплекс һалда чохлу мигдарда оксид системләринин каталитик тәдгигинә, онларын гурулушуна, сәтһдәки тәркибинә, просесләрин кинетикасына, илкин вә сон мәһсулларын реаксијакирмә габилијјәтинә, сәтһдә баш верән чеврилмәләрин механизминин арашдырылмасына һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән катализдә јени бир истигамәтин-молекулјар оксикенин иштиракы илә дојмамыш карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи деһидробирләшмә просеси нәзәри вә тәчрүби чәһәтдән елми әсасларла сүбут едилмишдир. О, һәмин просеси һәртәрәфли анализ едәрәк, онун ваһид механизминин схемини вермиш вә оксидеһидробирләшмә реаксијалары үчүн оксид системинин каталитик хассәсини әввәлчәдән мүәјјән етмәјин јанашма үсулуну јаратмышдыр. Онун тәрәфиндән оксикен әлагәсинин енержиси, нуклеофиллији, катализаторларын тә'сир еффектини характеризә едән електрик кечиричилији, карбоһидрокенләрин мәгсәдәујғун чеврилмәләри үчүн оксидләрин ујғунлашдырылмасы вә дикәр мәсәләләр тә'јин едилмишдир. О, толуол вә пропиленин оксиһидробирләшмә просесини һәјата кечирмәк үчүн јени мүрәккәб оксид катализаторлары ишләјиб һазырламыш вә онларын харичи аналоглардан үстүн олдуғу тәчрүбәдә сүбута јетирмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин алкилароматик карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи аммонолиз реаксијалары үчүн оксид композисијалары һазырланмыш вә мүлајим шәраитдә һәмин просеси һәјата кечирмишдир.

Апардығы тәдгигатлара әсасән, тәчрүби-сәнаје гурғуларында толуолун вә ксилолларын оксидләшдиричи аммонолизи үчүн јени катализаторлар төвсијә етмиш вә реаксија мәһсулдарлығыны бир нечә дәфә артырмаға мүвәффәг олмушдур. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 100 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографијада вә 5 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

Профессор Е.Ә.Мәммәдовун катализә даир апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәләри бир сыра монографијалара дахил едилмишдир. О, М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-да педагожи фәалијјәтдә олмушдур.

Профессор Е.Ә.Мәммәдов ССРИ ЕА-нын "Катализ" ЕШ тәрәфиндән АБШ-а көндәрилмиш вә "Кимјәви катализ" проблеми үзрә Совет-Америка әмәкдашлығы чәрчивәсиндә елми-тәдгигатлар апармышдыр. О, Совет-Һиндистан, Азәрбајчан-Нидерланд алимләри илә катализ саһәсиндә биркә елми-тәдгигатлар апармыш вә Лејпсиг Университети илә апарылан биркә тәдгигатларын рәһбәрләриндән бири олмушдур.

Е.И.МӘММӘДОВ

Елман Идрис оғлу Мәммәдов 1948-чи ил јанварын 4-дә Гәбәлә рајонунун Зараған кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1954-чү илдә Гәбәлә рајону Чархана кәнд ибтидаи мәктәбинә дахил олмуш, 1965-чи илдә Зараған кәнд орта мәктәбинин онбиринчи синфини гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә дахил олмуш вә 1970-чи илдә ораны фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. 1971-74-чү илләрдә Азәрбајчан Техники Университетинин (АзТУ) "Аналитик

кимја вә кимја технолокијасы" кафедрасында аспирант, 1974-75-чи илләрдә баш лаборант вә 1975-77-чи илләрдә исә ассистент вәзифәләриндә ишләмишдир. 1977-84-чү илләрдә АзТУ-нун Кәнчә филиалында ассистент, 1984-91-чи илләрдә "Кимја" кафедрасында досент, 1991-97-чи илләрдә "Үзви вә физики кимја" кафедрасынын мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1997-чи илдән индијә кими Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Тәләбә Гәбулу үзрә Дөвләт Комиссијасында ишләјир.

1975-чи илдә "Полиһалокеналкил вә винилкетонларын синтези, бә'зи чеврилмәләри вә тсиклоалканкарбон туршулары хлоранһидридләринин аллил типли хлоридләрә електрофил бирләшмә мәһсулларынын фуран вә пиррол төрәмәләринә чеврилмәсинин тәдгиги " мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Асилхлоридләрин аллилһалокендләрә електрофил бирләшмә мәһсулларынын һетеротсиклләшмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1995-чи илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Е.И.Мәммәдов апардығы елми тәдгигатлар нәтичәсиндә карбон туршулары хлоранһидридләринин аллил типли һалокенидләрә електрофил бирләшмә реаксијасынын истигамәти, оптимал шәраити, тәчрүбәләрә вә квант механикасы һесабламаларына көрә реаксијанын механизми һаггында мүлаһизә ирәли сүрмүшдүр. О, мүәјјән етмишдир ки, карбон туршу молекулундакы радикалын характериндән вә аллил типли һалокенидин гурулушундан асылы олараг, мүхтәлиф һалокенкетонлар, онларын дојмамыш төрәмәләрини вә ја фуран бирләшмәләрини әмәлә кәтирир. Дихлорбутенонлара аммонјак вә ја бирли аминләрә тә'сир етдикдә пирроллар, P2S5 илә ишләдикдә исә тиофен бирләшмәләри алынмышдыр. Һалокенкетонлар әсасында бис-фурил-, бис-пиррол- вә бис-тиениләвәзли бирләшмәләрин јени синтез үсулуну ишләјиб һазырламышдыр. Һәмчинин һалокенкетонлар әсасында пиразолин вә пиразол бирләшмәләрини јени

үсулларла алмышдыр. Синтез едилмиш әксәр һетеротсикллләр биоложи маддәләр олуб, тиббдә вә дикәр саһәләрдә тәтбиг олунмасы мүәјјәнләшдирилмишдир. Онун елми вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 60 елми әсәрдә, о чүмләдән 7 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 2 дәрс вәсаити вә 1 методик көстәришдә өз әксини тапмышдыр. О, 1 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Професcор Е.И.Мәммәдов бир сыра Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конфрансларында (Москва,1986, Москва, 1988, Тбилиси, 1977, 1984, 1989, Казан, 1992) мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Е.М.МӘММӘДОВ

Елдар Муса оғлу Мәммәдов 1943-чү ил февралын 21-дә Хызы рајонунда мүһәндис аиләсиндә анадан олмушдур. 1949-59-чи илләрдә Бакы шәһәр 1 сајлы орта мәктәби битирмишдир. 1962-68-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. "Үчкомпонентли конденсләшмә бирләшмәләринин синтези вә онларын физики-кимјави хассәләринин өјрәнилмәси" мөвзусунда диплом иши онун биринчи елми мәгаләси олмуш вә харичи өлкәләрин (АФР, Чехословакија, Јапонија) алимләри тәрәфиндән марагла гаршыланмышдыр. 1965-чи илдән индијә кими Азәрбајчан Елмләр Академијасы Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда техник, кичик елми ишчи, бөјүк мүһәндис, бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1986-чы илдән "Кимја-техноложи процесләрдә автоматлашдырылмыш техники васитәләрин тәдгиги" секторунун мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

1974-чү илдә "Кимја тәчрүбәләрини автоматик идарә едән системин јарадылмасы вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә исә "Микро-ЕһМ әсасында автоматлашдырылмыш системләрлә кимја просесләринин моделләшдирилмәси, интенсивләшдирилмәси вә оптимал лајиһәләшдирилмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмиш вә техника елмләр доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1983-чи илдә "Кимја технолокијасынын просес вә апаратлары" ихтисасы үзрә бөјүк елми ишчи адына лајиг көрүлмүшдүр.

Е.М.Мәммәдовун әсас елми истигамәти кимја просесләрини идарә етмәк үчүн јени үсулларын јарадылмасы вә ЕһМ әсасында автоматлашдырылмыш системләр ишләниб һазырланмасындан ибарәтдир. Онун тәрәфиндән кимја просесинин оптимал идарәетмә вә нәзарәт системләри јарадылыб вә елми лабораторијалара, пилот гурғусуна, истеһсалата тәтбиг олунмушдур. Јаратдығы техники васитәләр вә автоматик идарәетмә системләри актив катализатор сечилмәсиндә, јени үсулларла бензонитрил, асеталдеһид, метанол, изобутан вә с. алынмасында истифадә едилмишдир.

Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 110 елми әсәрдә, о чүмләдән 17 патент вә мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 4 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Е.М.Мәммәдов Бејнәлхалг конфрансларда, о чүмләдән Полшада "ЕһМ-ларын кимја техникасында тәтбиги", Новосибирскидә "ЕһМ-ларын кимја вә кимја тәһсилиндә тәтбиги" вә с. мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Е.М.Мәммәдов "ССРИ-нин ихтирачысы", Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин медаллары илә, Мачарыстанда кечирилән Бејнәлхалг сәркинин медал вә дипломуну алмышдыр. Республика Д.И.Менделејев адына Кимја Чәмијјәтинин диплому илә тәлтиф олунмушдур.

Е.Ш.МӘММӘДОВ

Еркин Шамхал оғлу Мәммәдов 1940-чы ил февралын 15-дә Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-57-чи илләрдә Бакы шәһәри 6 сајлы мәктәбдә охумушдур. 1957-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1962-чи илдә ораны битирмишдир. 1962-75-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда әввәлчә кичик, сонра исә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1976-чы илдән индијәдәк Азәрбајчан ЕА М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда "Селенүзви вә биокимја" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1966-чы илдә "Фенилетилгликолун алкоксиметил ефирләринин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1985-чи илдә исә "Алифатик вә һетеротсиклик селен вә оксикен олан бирләшмәләр" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Елементүзви бирләшмәләр" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Професор Е.Ш.Мәммәдовун елми-тәдгигат ишләри нефт-кимја синтези, үзви вә селенүзви бирләшмәләрин алынмасы вә онларын функсионал хассәләринин тәдгиги истигамәтиндә апарылмышдыр. Онун тәрәфиндән чохлу сајда биоложи фәал маддәләр, полимерләрин кејфијјәтини јахшылашдыран мүхтәлиф бирләшмәләр вә хәрчәнк хәстәлијинин әлејһинә мүхтәлиф дәрман препаратлары вә с.синтез едилмишдир. Алынмыш бирләшмәләр индијә кими истифадә олунан аналожи маддәләр илә мүгајисә едилмиш вә әксәр һалда јени синтез едилмиш бирләшмәләрин даһа јүксәк еффективлијә малик олдуғу ашкар едилмишдир. О, јухарыда гејд едилән истигамәтдә

апарылан 167 елми әсәрин, о чүмләдән 53 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 7 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Е.Ш.Мәммәдов Америка, Алманија, Түркијә, Финландија вә МДБ өлкәләриндә кечирилән симпозиум вә конфрансларда иштирак етмишдир.

Еркин мүәллим 1993-чү илдән индијә кими Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасы кимја үзрә експерт шурасынын үзвүдүр.

Ә.Б.МӘММӘДОВ

Әләфсәр Бәхтијар оғлу Мәммәдов 1952-чи ил јанварын 4-дә Шәки рајонунун Охуд кәндиндә анадан олмушдур. 1959-чу илдә Охуд кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1969-чу илдә оралы тә'рифнамә илә гуртармышдыр. Һәмин илдә о, орта мәктәб шакирдләри арасында кечирилән Үмумреспублика кимја олимпиадасынын галибләри сырасында олмуш вә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) кимја факүлтәсинә гәбул едилмишдир. Һәлә тәләбә икән елми-тәдгигат ишинә мараг көстәрмиш вә 1972-чи илдә тәләбә тәдгигатчылар арасында кечирилән елми ишләрин Үмумреспублика мүсабигәсинин әсас мүкафатларындан биринә лајиг көрүлмүшдүр. 1973-чү илдә Н.Туси адына АДПУ-ну фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) "Физики кимја" ихтисасы үзрә аспирантурасына гәбул олмушдур. 1974-75-чи илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. Аспирантураны битирдикдән сонра Азәрбајчан ЕА-нын ГҮФКИ-

дә мүһәндис, бөјүк мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1997-чи илдән "Бифунксионал катализ" лабораторијасынын апарычы елми ишчисидир.

1980-чы илдә Тбилиси Дөвләт Университети Ихтисаслашмыш Елми Шурасында Физики-кимја ихтисасы үзрә "Алүминиум-оксидин мүхтәлиф матритсалар әсасында синтез олунмуш, тәркибиндә сеолит олан катализаторларын крекинг активлијинә тә'сиринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1994-чү илдә исә "Кимјәви кинетика вә катализ" вә "Нефткимјасы" ихтисаслары үзрә "Карбоһидрокенләрин тәркибиндә сеолит олан металсиликатлар үзәриндә кимјәви чеврилмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Ә.Б.Мәммәдовун әсас елми истигамәти карбоһидрокенләрин чеврилмәси просесләринин нәзәри вә тәчрүби тәдгиги нәтичәсиндә турш-әсас характерли катализаторларын сечилмәсинин вә физики-кимјәви хассәләринин мәгсәдјөнлү тәнзимләнмәсинин елми әсасларынын јарадылмасындан ибарәтдир. О, көстәрмишдир ки, турш-әсас характерли катализаторларын крекинг вә пролиз просесләриндә фәаллығы вә сечичилији онларын тәркибиндәки елементләрин ион вә електрон потенсиалларындан вә нисби електромәнфилијиндән әһәмијјәтли дәрәчәдә асылыдыр. Онун тәрәфиндән мүәјјән едилмишдир ки, елементләрин көстәрилән характеристикаларынын гијмәтләринин кичилмәси илә катализаторларын үмуми активлији вә һидрокен пајлама габилијјәти азалыр. Бунун әсасында турш-әсас механизмли реаксијаларда мүрәккәб оксид системләрин каталитик тә'сиринин прогнозлашдырылмасы һаггында фәрзијјә инкишаф етдирилмиш вә кимјәви елементләрин дөври системи чәдвәлиндә катализатора јүксәк фәаллыг вә сечичилик верә биләчәк елементләрин әһатә даирәси мүәјјән едилмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин турш-әсас характерли контактларын хассәләринин тәмизләнмәсинин мүәјјән едилмиш елми әсасларынын зәмининдә карбоһидрокенләрин мәгсәдјөнлү чеврилмәси үчүн игтисади вә еколожи чәһәтдән сәмәрәли метасиликат, силикаһел вә

тәркибиндә сеолит олан катализаторлар вә онларын синтези вә модификасијалашдырылмыш үсуллары тәклиф едилмишдир. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы елми нәтичәләри 50 елми әсәрдә, о чүмләдән 4 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

Ә.Б.Мәммәдов 20-дән чох Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

И.А.МӘММӘДОВ

Исрафил Аллаһверди оғлу Мәммәдов 1927-чи ил ијунун 25-дә Ордубад шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1934-чү илдә Ордубад шәһәри орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1946-чи илдә ораны битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1951-чи илдә али тәһсилини баша вурмушдур. 1949-чу илдә һәлә тәләбә оларкән әмәк фәалијјәтинә башлајараг, Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Тарих музејиндә лаборант вә “Археложи технолокија” лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1951-чи илдә Азәрбајчан ЕА Кимја Институтунда баш лаборант олмуш, сонра исә 1951-55-чи илләрдә оранын аспирантурасында охумушдур. 1955-57-чи илләрдә һәмин институтда кичик, 1957-71-чи илләрдә исә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1971-72-чи илләрдә “Коррозија просесинин инһибиторлашдырмасы” лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1972-78-чи илләрдә Ј.Мәммәдәлијев адына Нахчыван Дөвләт Педагожи Университетинин ректору вәзифәсиндә ишләмишдир. 1978-80-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда бөјүк елми ишчи,

1980-86-чы илләрдә исә "Дисперс систем вә сәтһи һадисә" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1986-91-чи илләрдә Космик Тәдгигатлар Институтунун Елм Истеһсалат Бирлијиндә лабораторија мүдири, 1991-92-чи илләрдә Ордубад шәһәриндә Хүсуси Конструктор Бүросунун директор мүавини вә Баш мүһәндиси вәзифәләриндә ишләмишдир. 1992-чи илдән өмрүнүн ахырына кими Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда апарычы елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1955-чи илдә "Дәниз шәраитиндә лак-боја өртүкләри давамлығынын електрокимјәви тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1965-чи илдә исә "Карбоһидрокен-електролит мүһитиндә металын коррозијасына инһибиторларын тә'сиринин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1972-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор И.А.Мәммәдовун елми-тәдгигат ишләри мүрәккәб чохфазалы системләрдә металларын коррозијасы, коррозијаја гаршы инһибиторларын јарадылмасы вә онларын тә'сир механизминин өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән нефт аваданлыгларынын коррозијадан мүһафизәси саһәсиндә елми-тәдгигатлар апарылараг бир сыра инһибиторлар јарадылмышдыр. Нефт туллантылары әсасында јаратдығы ИКСТ-1 инһибитору Краснодар вилајәтинин газ мә'дәнләриндә аваданлыгларын коррозијадан горумаг үзрә сәнаје мигјасында тәтбиг едилмиш вә јүксәк игтисади сәмәрә әлдә едилмишдир.

Исрафил мүәллим 4 монографија, 3 китабча, 30 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә 205-дән чох елми әсәрин мүәллифи иди. Онун рәһбәрлији илә 11 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

О, бир сыра Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансда, о чүмләдән 1966-чы илдә инһибиторлар вә коррозијаја даир III Бејнәлхалг конгресдә, коррозија вә инһибитора даир III Бејнәлхалг елми-техники конфрасда (ГИЈШ-үзрә), 1985-чи илдә Болгар-Совет Симпозиумунда (Болгарија) вә 1981-чи ил XII

Менделејев гурултајында иштирак етмиш вә мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

О, 1986-чы илдә халг күтләләри арасында кимјаја даир биликләри тәблиғ етдијинә көрә республика "Билик" чәмијјәтинин тәшәккүру вә кечмиш ССРИ "Билик" чәмијјәтинин дөш нишаны илә тәлтиф едилмишдир.

Профессор И.А.Мәммәдов 1995-чи ил октјабр ајынын 28-дә метрода баш верән гәзада фачиәли сурәтдә һәлак олмушдур.

М.К.МӘММӘДОВ

Мәркәз Кәрәм оғлу Мәммәдов 1940-чы ил феврал ајынын 2-дә Шәмкир рајонунун Дәлләр гәсәбәсиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-57-чи илләр Дәлләр орта мәктәбиндә тәһсил алдыгдан сонра ики ил истеһсалатда чалышмышдыр. 1959-64-чү илләрдә һазырки Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетиндә (АДПУ) кимја-биолокија ихтисасы үзрә али тәһсил алараг, тә`јинат илә охудуғу орта мәктәбдә мүәллим вә тәдрис ишләри үзрә директор муавини вәзифәсиндә ишләмишдир.

1967-70-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун әјани аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра һәмин институтда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. Һазырда апарычы елми ишчи вәзифәсиндә ишләјир.

М.К.Мәммәдов 1973-чү илдә "Дојмуш алифатик алдеһидләрин виниллашмәси реаксијасынын тәдгиги вә синтез едилмиш бирләшмәләрин бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1995-чи илдә исә "Тсиклоолефин карбоһидрокенләри вә тсик-

ланонлар әсасында ефирләрин, кетоефирләрин алынмасы, онларын хассәләри вә тәтбиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк "Нефт кимјасы" ихтисасы үзрә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. Онун әсас елми истигамәти тсиклопентадиен вә онун төрәмәләринин олигомерләшмәси, мүхтәлиф мономерләрлә соолигомерләшмәси реаксијалары үчүн јени каталитик системләр әлдә едилмәси, чох мүһүм тәчрүби әһәмијјәтә малик со (олигомерләр) вә онлар әсасында олигоефирләрин алынмасынын јени сәмәрәли үсуллары ишләниб һазырланмасындан ибарәтдир. Илк дәфә олараг онун тәрәфиндән тсиклоолефин карбоһидрокенләринә монокарбон туршуларынын бирләшмә реаксијасынын елми әсаслары һәртәрәфли өјрәнилмиш вә јени политсиклик сырасы мүрәккәб ефирләрин еколожи вә техноложи чәһәтчә сәмәрәли алынма үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Һәмчинин дојмамыш спиртләрин асиласетоксилләшмәси реаксијасы тәдгиг едилмиш, битсиклик диолларын диефирләринин јүксәк чыхылма синтез үсулу јарадылмышдыр. Синтез едилмиш ефирләрин әтријјат сәнајесиндә тәтбиг саһәләри тапылмыш, онлардан икисинин – дитсилат вә меноратын сәнаје мигјасында кениш тәтбигинә наил олмушдур. Онун алитсиклик бирләшмәләри саһәсиндә апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 70 елми әсәрдә, о чүмләдән 18 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. Бир елмләр намизәди јетирмишдир.

О, Полша, Русија Федерасијасы вә Бакыда кечирилән конфранс вә симпозиумларда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. "Әмәк ветераны" медалы илә тәлтиф едилмишдир.

С.Ә.МӘММӘДОВ

Сабир Әһмәд оғлу Мәммәдов 1937-чи ил ијунун 10-да Кәнчә шәһәриндә сәнәткар аиләсиндә анадан олмушдур. 1956-чы илдә Ағчабәди рајону Хәлфәрәддин кәнд орта мәктәбинин онунчу синфини битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. Һәлә БДУ-нун бешинчи курсунда охујаркән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун "Коррозија" лабораторијасында әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. 1962-чи илдә һәмин институтда мүһәндис вә баш мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1964-67-чи илләрдә БДУ-нун аспиранты олмушдур. 1967-91-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ) баш мүһәндис, бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1986-87-чи илләрдә Москва шәһәриндә ССРИ ЕА Н.Зелински адына Үмуми Кимја Институтунун "Һетеротсиклик үзви бирләшмәләр" лабораторијасында елми-тәдгигат ишләри апармышдыр. 1991-94-чү илләрдә исә Азәрбајчан Кимја Институтунда "Аналитик кимја" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1994-95-чү илдә Али Һәрби Дәнизчилик Мәктәбиндә профессор вәзифәсини тутмуш вә 1996-чы илдән индијә кими АКИ-нин Хүсуси Технолокија Бүросунда шө'бә мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1975-чи илдә "Сулфамидләрин N-әвәзедилмиш төрәмәләринин синтези вә онларын сүрткү јағларына ашгар кими тәтбиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Функсионаләвәзли арилсулфамидләр (Синтези, хассәләри вә тәтбиги)" мөвзусунда "Үзви кимја" вә "Нефт-кимјасы" ихтисаслары үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

С.Ә.Мәммәдовун елми-тәдгигатларынын әсас елми истигамәти мүхтәлиф функсионаләвәзли арилсулфамидләрин синтез үсулларынын ишләниб һазырланмасы вә онларын сүрткү јағларына ашгар вә коррозија ингибиторлары кими тәдгиг едилмәсинә һәср едилмишдир. О, тәркибиндә сулфамид групу сахлајан һетеротсикилләшмәјә габил реакентләр синтез етмиш вә бу реаксијаја тә'сир едән мүхтәлиф групларын тә'сир механизмини өјрәнмишдир. Алдығы ганунаујғунлуға әсасән башга јолла чәтин синтез олунан N-арилокси-, алкилокси, алкилтио-, пиррол-, оксазолин-, пиразолин, изооксазол, пирролопиридин, пиридинон, пиридинтион, азиридин вә дикәр әвәзли сулфамидләрин јени синтез үсулларыны ишләјиб һазырламыш вә дәрман маддәләри кими сынагдан кечирмишдир. Онун тәрәфиндән тәркибиндә сулфамид групу олан фосфор үзви бирләшмәләрин вә хлораминләр илә спиртләрин, туршуларын, олефинләрлә гаршы реаксијасындан садә вә мүрәккәб ефирләрин һ хлортөрәмәләринин садә үсулларыны ишләниб һазырланмышдыр. Онун рәһбәрлији илә синтез едилмиш бирләшмәләрин јағлара ашгар вә металларын коррозијасына тә'сири тәдгиг едилмишдир. Апарылан тәдгигатлардан мә'лум олмушдур ки, координасион әлагәли сулфутуршуларын дузлары инһибитор кими јүксәк еффектә маликдир. N- Әвәзли төрәмәләри исә сүрткү јағларына ашгар кими мүсбәт тә'сир көстәрир. Онлардан антиоксидант, коррозија вә јејилмәјә гаршы ашгар кими истифадә олунмасы төвсијә едилмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин хлораминлә полимер вә сополимерләрин арасындакы реаксија әсасында чохфунксионал хассәјә малик ашгарлар синтез едилмишдир. СБ-3 ашгарынын туллантысы әсасында алынмыш инһибитор Краснодар вилајәтинин газ мә'дәнләриндә кениш тәтбиг едилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәләри 62 елми әсәрдә, о чүмләдән 31 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 3 елмләр намизәди һазырламышдыр.

С.Ә.Мәммәдов бир сыра Үмумиттифаг вә Республика конфрансларында мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

С.Е.МӘММӘДОВ

Мәммәдов Сабит Ејјуб оғлу 1951-чи ил октјабрын 28-дә Газах шәһәриндә анадан олмушдур. О, 1968-чи илдә Газах шәһәр 3 сајлы рус орта мәктәбини битирмиш вә һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1973-чү илдән университети битирдикдән сонра тә'јинатла Загатала шәһәриндә мүәллим ишләмишдир. 1975-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Нефт-Кимја Просесләри Институтунун ә'јани аспирантурасына дахил олмушдур. 1978-чи илдә аспирантураны битирмиш вә 1981-чи илә гәдәр һәмин институтуда кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1981-чи илдә "Биметалсеолит катализаторлары синтези вә онларын н-пентан вә н-һексанын изомерләшмә реаксијаларында тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә "кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә кимја елмләри намизәди елми дәрәчәсини алмышдыр. 1981-чи илдән 1990-чы иләдәк БДУ-да баш елми ишчи вә апарычы елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1991-чи илдән индијәдәк БДУ-нун "нефт-кимјасы вә кимја технолокијасы" кафедрасында баш мүәллим вәзифәсиндә ишләјир.

1998-чи илдә С.Е. Мәммәдов "Би-вә полиметалсеолит катализаторларын синтези, хассәләри вә карбоһидрокенләрин чеврилмәсиндә тәтбиги" "Кимјәви кинетика вә катализ" вә "Нефт-кимјасы" ихтисаслары үзрә кимја елмләри доктору алимлик дәрәчәси алмышдыр.

Онун тәдгигатларынын әсас објекти металсеолит катализаторларын синтези вә онларын иштиракы илә кедән про-

сеслəрин өјрəнилмəсидир. С.Е.Мəммəдов сеолит катализи саһəсиндə республикада илк тəдгигат апаранлардан биридир. О, сеолит катализи саһəсиндə кениш елми-тəдгигат ишлəри апарыр вə бунун нəтичəсиндə сəнаје əһəмијјəтли просеслəр (изомерлəшмə, алкиллəшмə, депарафинлəшмə, пиролиз) үчүн јени тип еффектив катализаторлар јарадылмышдыр.

С.Е.Мəммəдовун елми-тəдгигатлары Үмумиттифаг вə Бејнəлхалг конфрансларда, сиппозиумларда, конгреслəрдə динлəнилмишдир. О, катализаторларын вə мономерлəрин алынма үсулуна даир 6 мүəллифлик шəһадəтнамəси алмыш, 60-дан чох елми əсəр јазмышдыр. 1997-чи илдə С.Е.Мəммəдовун "ZSM аилəсинə мəнсуб олан јүксəк силисиумлу сеолитлəрин хассəлəри вə нефтин е'малы просесиндə тəтбиги" адлы монографијасы чап олунмушдур. Монографија ZSM аилəсинə мəнсуб олан јүксəк силисиумлу сеолитлəрин хассəлəринин тəдгигинə вə онларын нефт е'малы, нефт-кимја сəнајесинин мүһүм просеслəриндə катализатор кими истифадəсиндəн бəһс едир. О, бир намизəдлик ишинин мəслəһəтчиси олмушдур.

Мəммəдов С.Е. катализ саһəсиндə кениш елми-тəдгигат ишлəри апарыр вə бунун нəтичəсиндə сəнаје əһəмијјəтли просеслəр (изомерлəшмə, алкиллəшмə, депарафинлəшмə, пиролиз) үчүн јени тип еффектив катализаторлар јарадылмышдыр. Катализаторларын вə мономерлəрин алынма үсулуна даир 6 мүəллифлик шəһадəтнамəси алмыш, 60-дан чох елми əсəр јазмышдыр. Мүхтəлиф Бејнəлхалг, Үмумиттифаг вə республика конфрансларында вə симпозиумларында чыхыш етмишдир. 1997-чи илдə бир монографијасы чапдан чыхмышдыр. О, 1 намизəдлик ишинин елми мəслəһəтчиси олмушдур.

Ф.В.МӘММӘДОВ

Феликс Вәли оғлу Мәммәдов 1934-чү ил декабрын 8-дә Кәнчә шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1943-чү илдә орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә 1953-чү илдә Бакы шәһәри 160 сајлы орта мәктәбини битирмишдир. 1953-чү илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтуна (МКТИ) дахил олмуш вә ораны 1958-чи илдә гуртардыгдан сонра Сумгајыт Синтетик Каучик заводуна тә'јинат алмышдыр. 1958-60-чы илләрдә һәмин заводда нөвбә устасы вә нөвбә рәиси вәзифәләриндә ишләмишдир. 1960-63-чү илләрдә Д.И.Менделејев адына МКТИ-нин аспиранты олмушдур. 1963-65-чи илләрдә С.А.Дадашов адына Тикинти Елми Тәдгигат Институтунун кимја лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1965-чи илдән индики "ЈМБ-ләрин технолокијасы" кафедрасынын баш мүәллими, досент вә профессору вәзифәләриндә ишләмиш вә һазырда әмәк вә елми фәалијјәтини һәмин кафедрада давам етдирир. 1963-чү илдә Д.И.Менделејев адына МКТИ-дә "Фурфурилиден-, 5-метилфурфурилиден-, фурилакрилиденаминоетанолларын вә онларын әсасында полимерләрин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1989-чу илдә исә Д.И.Менделејев адына МКТИ-дә "Бутил каучук вә бә'зи дојмамыш мономерләр әсасында чалагланмыш сополимерләрин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Јүксәк Молукуллу Бирләшмәләрин технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрулмүшдүр.

Профессор Ф.В.Мәммәдовун әсас елми истигамәти изобутилен-изопрен сополимерләринин вә үмуми тә'јинатлы сәнаје каучукларын модификасијасы вә онларын халг тәсәррүфатында тәтбигиндән ибарәтдир. Бунунла әлагәдар олараг о, алынмыш

полимерләрин вә композисијаларын физики-кимјәви, механики хассәләрини өјрәнмиш, композисијаларын е'малынын оптимал техноложи режимләрини тә'јин етмишдир. Апарылан елми-тәдгигат ишләри нәтичәсиндә иондәјишдиричи гәтранлар, коррозијаја давамлы өртүкләр, елеваторлар үчүн мүхтәлиф һиссәләр һазырланмыш вә халг тәсәррүфатына тәтбиг едилмишдир. Һазырда о, полимер вә полимер гарышыгларындан јени композисијаларын алынмасы вә тәтбиги илә әлагәдар елми-тәдгигат ишләри апарыр. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләри вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 3 монографијада, дәрсликдә вә дәрс вәсаитиндә, 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 25 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентдә өз эксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији алтында 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Ф.В.Мәммәдов Русијада кечирилмиш 4 симпозиумда, 1 Бејнәлхалг симпозиумда, Түркијәдә вә Азәрбајчанда кечирилмиш 5 Бејнәлхалг симпозиумда иштирак етмишдир.

О, ики дәфә кечмиш ССРИ "Кимја сәнајесинин ә'лачысы" нишаны илә тәлтиф едилмишдир. 1984-чү илдә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин "Полимер материалларынын техникада тәтбигинә көрә" бүрүнч медалына лајиг көрүлмүшдүр.

Ф.Н.МӘММӘДОВ

Фәхрәддин Нәсиб оғлу Мәммәдов 1928-чи ил јанварын 1-дә Кәнчәдә анадан олмушдур. Кәнчә шәһәриндә орта тәһсилини баша вурдугдан сонра, 1945-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1950-чи илдә БДУ-ну битирдикдән сонра тә'јинат илә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт

Е'малы Институтуна (АЕТНЕИ) көндәрилмишдир. 1951-54-чү илләрдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунун (НИ) аспиранты олмушдур. 1954-59-чу илләрдә АЕТНЕИ-дә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1959-чу илдән Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунун "Ашгарлар вә јағлар" лабораторијасында бөјүк елми ишчи, 1965-чи илдән јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институнун (АКИ) "Полимер стабилләшдиричиләринин синтези вә тәтбиги" лабораторијасынын мүдири сечилмиш вә 1987-чи илә гәдәр һәмин вәзифәдә ишләмишдир. 1988-чи илдән өмрүнүн сонуна гәдәр "Коррозија инһибиторлары" лабораторијасында бөјүк елми ишчи вәзифәсини тутмушдур.

1954-чү илдә ССРИ ЕА НИ-нун Елми Шурасында (ЕШ) "Бә'зи бешүзвлү һетеротсиклик бирләшмәләрин гурулушу илә онларын реаксијајакирмә габилијјәти арасында әлагә" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны, 1980-чи илдә "Фенол, тиофенол вә ароматик карбоһидрокенләринин синтез үсулларынын ишләниб һазырланмасы вә онларын мүхтәлиф материаллара әлавә кими тәдгиги" мөвзусунда "Нефт-кимја" вә Нефт-кимја синтези" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Ф.Н.Мәммәдовун елми-тәдгигатлары алкилфенолларын, бис (алкилфенол) сулфидләрин, бисфенолларын аминметилләшмә реаксијаларына вә дикәр төрәмәләринин синтез үсулларынын ишләниб һазырланмасына вә алынмыш бирләшмәләрин функсионал хассәләринин өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илк дәфә олараг тиофенолларын, окситиофенолларын мүхтәлиф төрәмәләри синтез едилмиш, онларын гурулушу илә антиоксидләшдиричи хассәләри арасында олан әлагә өјрәнилмишдир. Тәркибиндә күкүрдсахлајан екранлашмыш фенолларын синтез үсулу ишләниб һазырланмышдыр. Тиофенолларын мүхтәлиф һалокенидләр илә арасында реаксијаја әсасән S-әвәзли бирләшмәләр синтез етмишдир. Син-

тез едилмиш тиоглисидилсулфидләрин фәза гурулушунун тә'јини мәгсәди илә дипол моментләри өјрәнилмишдир. Манних әсасында кениш спектрдә дөрдлү аммониум вә һидрокен хлорид дузлары алынмыш вә онларын бактерисид хассәси тәдгиг едилмишдир.

Ф.Н.Мәммәдов ИКИХП, ИКАНАЗ вә ИКИПГ кими сәнаје миг'јасында өз тәтбиг јерини тапмыш коррозијанын гаршысыны алан инһибиторларын мүәллифләриндән биридир. ИКИПГ инһибитору Түркмәнистанын Шадлыг газ мә'дәнләриндә кениш истифадә едилмишдир. О, һәмчинин полимерләрин кејфијјәтини јахшылашдыран термостабилизаторларын, нефт гујуларында нефт һасилатыны артыран сәтһи-актив маддәләрин јарадылмасы ишләринә рәһбәрлик етмишдир.

Ф.Н.Мәммәдовун чохчәһәтли апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 260 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографијада, 90 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 15 елмләр намизәди јетишмишдир. Јаратдығы просесләрин нәтичәләри дәфәләрлә Д.М.Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Чәмијјәти вә республика Кимја Чәмијјәтинин дипломларына, Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин күмүш вә бүрүнч медалларына лајиг көрүлмүшдүр.

О, узун мүддәт Азәрбајчан ЕА АКИ-нин нәздиндә фәалијјәт көстәрән намизәдлик дәрәчәсини верән мудафиә ЕШ-ин үзвү вә АКИ-нин һәмкарлар комитәсинин сәдри олмушдур. Ф.Н.Мәммәдов 1992-чи ил нојабр ајынын 29-да вахтсыз һәјатла видалашмышдыр.

Ф.Ә.МӘММӘДОВ

Фикрәт Әләскәр оғлу Мәммәдов 1938-чи ил августун 9-да Кәнчә шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1945-55-чи илләрдә Кәнчә шәһәри 6 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра, һәмин илдә Һ.Зәрдаби адына Кәнчә Дөвләт Педагожи Институтунун кимја-биолокија факүлтәсинә гәбул олмушдур. Институту фәргләнмә диплому илә гуртардыгдан сонра, 1961-64-чү илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспирантурасында охумушдур. 1964-чү илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы НКПИ кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1965-чи илдә јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтуна кечәрәк орада кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1988-чи илдән "Металларын коррозијаја гаршы давамлылығыны артыран инһибиторларын синтези вә тәдгиги" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1966-чы илдә "Алкилфенолларын фосфорлу төрәмәләрини синтези вә сүрткү јағларына әлавә кими тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Фенол вә меркаптофенолларын төрәмәләринин алынмасы, сүрткү јағларына әлавә вә коррозија инһибиторларынын јарадылмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә "Нефткимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ф.Ә.Мәммәдовун әсас елми истигамәти мүхтәлиф әвәзли фенол вә окситиофеноллар әсасында азот, күкүрд вә фосфор сахлајан төрәмәләринин синтези вә онларын металлары коррозијадан горујан инһибитор, дәрин нефт вә газчы-

харма ишләринин механики структур көстәричиләрини низамлајан реакент вә сүрткү јағларына әлавәләр кими тәтбигинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән мүхтәлиф мүһитләрдә коррозијанын гаршысыны алан инһибиторларын јарадылмасы саһәсиндә систематик елми-тәдгигат ишләри апарылараг синтез едилмиш бирләшмәләрин гурулушу илә онларын еффективлији арасында мүәјјән ганунаујғунлуглар әлдә едилмишдир. Апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә нефт гујуларында истифадә едилән полад мә'мулатларын һидрокен – сулфид вә карбон газынын тә'сириндән коррозијаја уғрамасынын гаршысыны алмаг үчүн ИКИГП вә башга типли инһибиторлар ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә истеһсал едиләрәк "Түркмәнгаз", "Оренбурггаз", Саратов, Уфа вә с. шәһәрләрдә газ һасил едән мә'дәнләрдә мүвәффәгијјәтлә сынагдан чыхараг халг тәсәррүфатында күлли мигдарда вәсаитин гәнаәт едилмәсинә сәбәб олмушдур. Онун 4 мүәллифлик шәһадәтнамәси истеһсалата тәтбиг едилмишдир. О, јухарыда гејд едилән истигамәтләри өзүндә әкс етдирән 122 елми әсәрин, о чүмләдән 44 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Онун 11 елми-тәдгигат ишинин нәтичәси Республика Менделејев адына Кимја Чәмијјәти тәрәфиндән мүкафатландырылмышдыр. 2 елми-тәдгигат ишинин нәтичәси исә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин күмүш вә бүрүнч медалына лајиг көрүлмүшдүр.

П.Ш.МӘММӘДОВА

Пәрвин Шамхал гызы Мәммәдова 1943-чү ил апрелин 9-да Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1951-61-чи илләрдә Бакы шәһәри 134 сајлы орта мәктәбдә тәһсил алдыгдан сонра, һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1966-чы илдә БДУ-ну битирәрәк кимјачы вә кимја мүәллими ихтисасы алмышдыр. 1967-71-чи илләрдә исә М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Харичи Дилләр Институтунун "Инкилис дили" факүлтәсинин ахшам шө'бәсиндә тәһсил алмышдыр.

О, әмәк фәалијјәтинә һәлә тәләбә икән 1966-чы илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј. Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) лаборант кими башламышдыр. Сонралар НКПИ-дә 1975-чи илә гәдәр кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1975-93-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи, 1993-чү илдән исә апарычы елми ишчи вәзифәсиндә ишләјир.

1975-чи илдә "Ароматик сыра ефирләри вә оксикен тәркибли сабит радикалларын синтези вә онларын биоложи активликләринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Функсионал әвәзли алфа-метилбензилфенолларын ашгар кими сүрткү материалларына тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг дәрәчәсини алмышдыр.

П.Ш.Мәммәдованын әсас елми истигамәти сүрткү јағлары вә Јаначаг Сүрткү Материалларынын (ЈСМ) кејфијјәтини јахшылашдырылмаг үчүн јүксәк еффективли ашгарларын син-

тези, тәдгиги вә тәтбигинә һәср олунмушдур. Онун тәрәфиндән сүрткү јағларынын вә ЈСМ-нин оксидләшмәсинә, коррозија вә јејилмәјә гаршы јүксәк еффектли орто-әвәзолунмуш фенолларын (алфа-метилбензилфенол вә бисфеноллар) күкүрд, азот, һидроксил, карбонил- вә карбоксил төрәмәләри вә онларын әсасында алынмыш металкомлексләринин синтези вә тәдгиги саһәсиндә јени истигамәтләр инкишаф етдирилмишдир. Синтез едилмиш бирләшмәләр модел реаксијаларда оксидләшмәнин гаршысыны алан инһибитор кими кинетик үсулла тәдгиг едилмиш, гурулуш факторларындан асылы олараг онларын реаксијајакирмә габилијјәтинин дәјишмәси вә онларын оксидләшмә реаксијаларындакы тә'сир механизми өјрәнилмишдир. Алынмыш нәтичәләр сүрткү јағларында да өз әксини тапмышдыр. Онун тәрәфиндән апарылан тәдгигатларын нәтичәсиндә мүәјјән едилмишдир ки, алкилфенолларын күкүрд вә азотсахлајан төрәмәләриндә үчлүбутилрадикалларынын алфа-метилбензил радикалы илә әвәз етдикдә онларын јүксәк температурларда термики стабиллији артыр вә бунунла да оксидләшмәјә гаршы инһибитор хассәләри јүксәлир. О, һәмчинин јени синтез едилмиш бирләшмәләрдән истифадә едәрәк ЈСМ композисијалары һазырламыш вә онларын тәтбиг саһәләрини мүәјјән етмишдир.

Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 70 елми әсәрдә, о чүмләдән 16 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Бир сыра Бејнәлхалг (МДБ өлкәләри, Түркијә, Иран) конфранс вә симпозиумларда иштирак етмиш вә мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

С.Һ.МӘММӘДОВА

Светлана Һәмид гызы Мәммәдова 1939-чу ил декабрын 18-дә Нахчыван шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-чи ил Нахчыван шәһәри орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, 1957-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олмуш вә ораны 1962-чи илдә али тәһсилини баша вурдугдан сонра тә'јинатла Сумгајыт Синтетик Каучук заводуна көндәрилмишдир. 1956-68-чи илләр Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1968-78-чи илләрдә һәмин институтда кичик елми ишчи, 1978-86-чи илләрдә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1987-90-чи илләрдә исә Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда "Полифунксионал полимерләр" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1973-чү илдә "Винилхлоридин дојмамыш туршуларын галајүзви төрәмәләри илә радикал сополимерләшмәсинин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1989-чу илдә исә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Зәриф Кимја Технолокијасы Академијасынын Елми Шурасында "Галајүзви вә үзви полифунксионал мономерләрин комплекс-радикал һомо - вә сополимерләшмәсиндә галај еффекти" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә "Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр Кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор С.Һ.Мәммәдованын апардығы елми-тәдгигатларда ишыға һәссас вә биоложи фәал фрагментләри олан комплекс радикал сополимерләшмә реаксијаларында мәгсәдјөнлү сополимерләрин синтези үчүн галајүзви мономерләрин тәтбигинин принсипиал имканлары көстәрилмиш вә әсасландырылмышдыр. Онун тәрәфиндән галајтәркибли полифунксионал полимерләр әсасында јени типли полимер резистерләр, сүр'этлә чохалан организмләрә гаршы өз-өзүнә полимерләшән өртүкләр, био вә истилијәдавамлы линолеумлар үчүн полимер композисијалары, стабилләшдиричиләр вә вируслара гаршы акентләр ишләниб һазырланмышдыр. Апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 120 елми әсәрдә, о чүмләдән 44 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз əксини тапмышдыр. О, 4 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор С.Һ.Мәммәдова дәфәләрлә Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән "поливинилхлоридин алынмасы вә хассәләринә даир" VIII Макромолекул үзрә симпозиум (Һелсинки,1972), Макромолекул үзрә XXIII Бејнәлхалг симпозиум (Мадрид, 1975), Металүзви вә керманиум, галај вә гурғушун координасион кимјасы үзрә III Бејнәлхалг симпозиум (Дортмунд, 1980), Макромолекул үзрә XXIX Бејнәлхалг симпозиум (Бухарест, 1983), Полимерләрин модификасијасы үзрә VI Бејнәлхалг конфранс (Братислава, 1984) вә б. мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Светлана ханым 1990-чы илдә Совет империјасынын Бакыја гошун јеритдији заман јанварын 24-дә халгымыза гаршы төрәдилән ганлы чинајәтин гурбанларындан бири олмушдур. Шәһидләр хијабанында дәфн едилмишдир.

А.М. МӘҺӘРРӘМОВ

Абел Мәммәдәли оғлу Мәһәррәмов 1950-чи ил јанвар ајынын 5-дә Ағдам рајонунда мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1966-чы илдә Ермәнистан Республикасы Амасија рајонунун Күллүбулаг кәнд орта мәктәбини медалла битирмишдир. О, һәмин илдә М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1971-чи илдә ә'ла гијмәтләрлә баша вурдугдан сонра тә'јинатла Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтуна көндәрилмиш, әввәлчә оператор, сонра исә мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1973-чү илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин (МДУ) әјани аспирантурасына гәбул олунмуш вә 1976-чы илдә академик Н.С.Зефировун рәһбәрлији илә МДУ-нун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында (ИЕШ) "Икигат рабитәләрә бирләшмә реаксијаларында сулфенхлоридләрин електрофиллијинин артырылмасынын јени методу" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

1976-чы илдән БДУ-да бөјүк елми ишчи, университетин тәдрис һиссәсинин мүдири вә "Үзви-кимја" кафедрасында баш мүәллим, досент вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1984-чү илдән 1993-чү иләдәк кимја факүлтәсиндә декан мүавини вәзифәсиндә ишләмишдир. О, 1991-чи илдә "Алкенләрин, үчүзвлү карбо- вә һетеротсиклик бирләшмәләрин електрофил реаксијалары әсасында јени синтетик јанашмалар" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә һәмин илдән "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлүб. Профессор Мәһәррәмов А.М. 1993-чү илдә БДУ-нун кимја факүлтәсинин деканы вәзифәсинә 5 иллик мүддәтинә сечилмиш вә 1998-чи илдә бу вәзифәјә јенидән јекдилликлә

сечилмишдир. 1999-чу ил јанварын 11-дә Бакы Дөвләт Университетинә ректор тә'јин едилмишдир. О, 1998-чи илдә Нју-Јорк Елмләр Академијасынын (ЕА) һәгиги үзвү сечилмишдир.

А.М.Мәһәррәмовун елми тәдгигатларынын ән әсас наилијјәтләриндән бири "допинг-бирләшмә" ады илә "зәриф үзви синтез" саһәсиндә мәшһурлашмыш електрофил бирләшмә реаксијаларынын (Ad_E) јени синтетик истигамәтинин мүәјјән едилмәси олмушдур. Белә ки, тәдгигатчы алим гүввәтли електролитләрдән вә онлара ујғун полјар һәлледичиләрдән истифадә етмәклә Ad_E –реаксијаларында сулфат анһидридиндән, үчвалентли јод бирләшмәләриндән истифадә етмиш вә лајигли нәтичәләр әлдә етмишдир. А.М.Мәһәррәмовун сон илләрдә апардығы мәгсәдјөнлү елми тәдгигат ишләринин нәтичәси олараг мүәјјән едилмишдир ки, мүхтәлиф әвәзли тииранлар вә оксиранлар "допинг-шәраитдә" бир мәрһәләдә ујғун дитианлара вә диоксанлара чеврилирләр. Бу елми уғурун нәзәри әһәмијјәти олдуғу кими, бөјүк практики әһәмијјәти дә ашкар едилмишдир. (бә'зи дитианларын сүрткү јағларына ашгар кими истифадәси кениш өјрәнилмишдир.)

А.М.Мәһәррәмов тәрәфиндән илк дәфә олараг он ики үзвлү тсикләрин конформасион анализи өјрәнилмишдир. Бу мәгсәдлә әввәлчә о, нәзәри олараг Кремер-Попла параметрләринә әсасән квант механики һесабламалар апармыш, сонра исә он ики үзвлү тсикләрин дојмуш вә дојмамыш төрәмәләрини синтез едәрәк рентгенструктур анализ васитәси илә онларын молекулјар вә кристаллик гурулушларыны өјрәнмишдир. Мәсәләнин һәм нәзәри, һәм дә практики јолла өјрәнилмәси вә әсасән бир-бирини тамамламасы он ики үзвлү тсикләр үчүн әдәбијјатда мә'лум олмајан конформасион анализ ачыгламасыны јаратмышдыр. Бу уғурлар бир сыра харичи журналларда (Tetrahedron, Sulf.-Lett, Synth. Comn, ЖорХ, ХГС, Изв. АН СССР, ДАН СССР вә с.) чап олунмуш, проблемин һәлли харичи өлкә алимләринин бөјүк марағына сәбәб олмуш, нәтичәдә исә бу елми истигамәтдә биркә тәдгигатлар апармаг үчүн о, АБШ алимләри тәрәфиндән дә'вәт алмыш вә 1995-

1996-чы илләрдә узун мүддәт орада елми е'замиjjәтдә олмушдур. Професcор А.М.Мәһәррәмовун бу елми тәдгигат јолуну онун рәһбәрлиjи илә елми дәрәчә алмыш алимләр, докторант вә аспирантлары МДУ-да, Азәрбајчан ЕА институтларында вә БДУ-да мүвәффәгиjjәтлә давам етдирирләр.

А.М.Мәһәррәмовун елми вә педагожи фәалиjjәти 3 монографиjада, 5 дәрслик вә дәрс вәсаитиндә, 130-дан чох елми мәгаләдә, о чүмләдән 20-дән чох мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, илк дәфә ана дилимиздә чапдан чыхан "Кичик кимjа енсиклопедиjасы" вә "Ән... илк... енсиклопедиjасы"нын мүәллифләриндән бири вә редаксиjа Шурасынын сәдридир. Бундан әлавә о, бир нечә дәрслиjин вә монографиjанын елми редактору олмушдур.

Професcор А.М.Мәһәррәмов республикамызда тәһсил системиндә апарылан ислаһатларла әлагәдар олараг БДУ-да тәдрисин кеjфиjjәтинин jүксәлмәсинә өз хидмәтләрини көстәрмиш, икипилләли тәһсил системинә (макистр, бакалавр) кечилмәсиндә jахындан иштирак етмиш, кимjа ихтисасы үзрә тәдрис планларынын тәртибинин рәһбәри олмушдур. О, "Үзви кимjа" ихтисасы үзрә БДУ-да фәалиjjәт көстәрән ИЕШ-ин сәдри, һазырда исә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академиjасында фәалиjjәт көстәрән ИЕШ-ин үзвүдүр. О, һәмчинин Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлиjи (ТН) Ваһид Елми Методик Шурасынын вә Азәрбајчан Республикасы Елм-Тәһсил Дөвләт Комиссиjасы нәздиндә "Елм вә елми-педагожи кадрларын һазырлығы саһәсиндә проблемләр" шурасынын үзвүдүр.

А.М.Мәһәррәмов "БДУ-нун елми хәбәрләри" журналынын редактор мүавини вә ТН тәрәфиндән 1996-чы илдә jаранмыш "Кимjа үзрә Республика олимпиадасына һазырлыг мәркәзинин" рәһбәридир.

М.Н.МӘҺӘРРӘМОВ

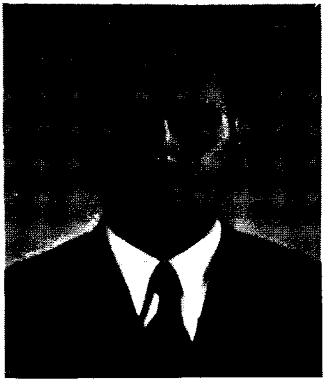

Мәһәррәм Нәчәф оғлу Мәһәррәмов 1937-чи ил августун 5-дә кечмиш Халдан рајонунун Гајабашы кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1944-54-чү илләрдә Гајабашы кәнд орта мәктәбиндә охумушдур. 1955-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1960-чы илдә ораны гуртардыгдан сонра "Нефт-кимјасы" кафедрасынын аспиранты олмушдур. 1963-чү илдә аспирантураны битирәрәк "Ароматик карбоһидрокенләрин һалокеналкенләрлә реаксијасынын тәдгиги вә реаксија мәһсулларынын бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1963-чү илин сонунда БДУ-нун кимја факүлтәси нәздиндә олан "Нефт карбоһидрокенләринин каталитик чеврилмәләри" Елми Тәдгигат Лабораторијасына бөјүк елми ишчи вәзифәсинә ишә көтүрүлмүшдүр. 1966-86-чы илләрдә һәмин лабораторијаја рәһбәрлик етмишдир.

1985-чи илдә "Ароматик карбоһидрокенләрин дојмамыш вә һидроксилсахлајан бирләшмәләрлә алкил, алкенил- вә алкоксилләшдирилмәси вә алынмыш мәһсулларын практики тәтбиги јоллары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1986-чы илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә професор адына лајиг көрүлмүшдүр.

1994-96-чы илләрдә БДУ-нун кимја факултәси "Үзви кимја" кафедрасында професор вәзифәсиндә ишләмишдир. 1996-чы илдән индијә кими "Үзви кимја" кафедрасынын мүдири вә "Сүн'и антикен вә ваксинләрин кимјасы" ЕТЛ-нин елми рәһбәри вәзифәсиндә ишләјир.

Професор М.Н.Мәһәррәмов тәрәфиндән тәк вә чохнүвәли ароматик карбоһидрокенләрин алкил-, алкенил вә алкоксил-

ләшдирилмәси саһәсиндә апарылан арашдырмалар нәтичәсиндә бир сыра нәзәри мәсәләләр мүәјјән едилмишдир. О, сәтһи-актив маддәләр, полимерләр үчүн пластификаторлар, стабилләшдиричиләр, поладын коррозијасынын гаршысыны алан инкибиторлар, јүксәк кејфијјәтли вакуум јағы вә дикәр бир сыра практики әһәмијјәтли бирләшмәләрин алынмасы үчүн игтисади чәһәтдән сәмәрәли просесләр ишләјиб һазырламыш вә онлары кениш тәтбиг үчүн төвсијә етмишдир. Онун ароматик карбоһидрокенләрин мүхтәлиф төрәмәләринин синтези, хассәләри вә онларын мүхтәлиф саһәләрдә тәтбигинә даир чохсајлы мә'рузәләри Бејнәлхалг вә республика симпозиум вә конфрансларында марагла динләнилмишдир.

Профессор М.Н.Мәһәррәмов БДУ-да "Үзви кимја" кафедрасына башчылыг етмәклә республикамызда "Үзви кимја" ихтисасы үзрә кәнч кадрларын һазырланмасы кими мүһүм вә мә'сулијјәтли иши мүвәффәгијјәтлә һәјата кечирир.

Профессор М.Н.Мәһәррәмовун апардығы елми-педагожи фәалијјәти 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 17 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, бир сыра редактә етдији дәрс вәсаити вә дәрсликдә өз әксини тапмышдыр. Онун елми рәһбәрлији алтында 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

З.Ј.МӘҺӘРРӘМОВА

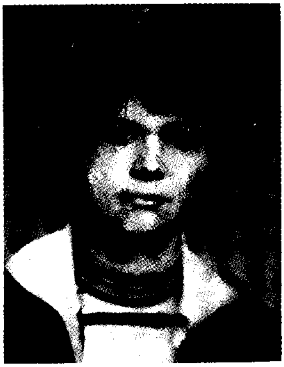

Земфира Јусиф гызы Мәһәррәмова 1937-чи ил октјабрын 27-дә Шуша шәһәриндә анадан олмушдур. 1944-54-чү илләрдә Бакы шәһәринин 150 сајлы орта мәктәбиндә орта тәһсил алмыш вә 1954-чү илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә дахил олмушдур. 1959-чу илдә БДУ-ну битирдикдән сонра, 1959-86-чы илләрдә Азәрбајчан Елмләр Акаде-

мијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) ишләмиш, 1961-65-чи илләрдә НКПИ-нун аспирантурасында охумуш, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләрини тутмушдур. 1986-чы илдән бу күнәдәк Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда әввәлчә бөјүк вә һазырда исә апарычы елми ишчи вәзифәсиндә чалышыр.

1968-чи илдә "Фталимидин алынмасы мәгсәдилә о-ксилол, 1, 2-диметилсиклоһексан, тетралин вә декалинин оксидләшдиричи аммонолоиз реаксијасынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1993-чү илдә исә "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә "Бухар фазасында толуолун вә онун хлорлу төрәмәләринин оксид катализаторлар үзәриндә оксидләшдиричи аммонолизи" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

З.Ј.Мәһәррәмова апардығы елми-тәдгигатлара әсасән ароматик карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи аммонолиз просесләри үчүн јүксәк сәмәрәли мәһсуллары чыхымынын 90-98%-ә гәдәр тә'мин едән каталитик системләр вә толуолун вә моно дихлортолуолларын оксидләшдиричи аммонолиз просесләринин елми әсаслары ишләјиб һазырламыш вә онларын әсасында бензонитрил-, моно-, дихлорбензонитрилләрин алынмасынын сәмәрәли техноложи просесләри јаратмышдыр. О, спектрал тәдгигатларын көмәји илә катализаторларын активлији илә дашыјычы сәтһиндәки компонентләрин валент һалы арасындакы коррелјасија мүәјјән етмиш вә тәдгиг едилмиш карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи аммонолиз просесиндәки реаксијаjакирмә габилијјәтини өјрәнмишдир. Онун апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә мүһүм халг тәсәррүфаты мәһсуллары олан бензонитрилин вә бензогуанаминин сәнајесынаг истеһсалы јарадылмышдыр. Алынан мәһсулларын әсасында бир сыра сәнаје мүәссисәләриндә јени нөв аминопластлар, карбамид вә меламин гәтранлары, сујадавамлы јапышганлар ишләниб һазырланмыш вә истифадә едилмишдир. Бензогуанамин узун müддәт ағач-јонгар плитәләрин алынма просесиндә модифкатор кими истифадә олунубдур.

З.Ј.Мәһәррәмова һәмчинин фталонитрил, терефталонитрил, никотинонитрил вә дикәр ароматик нитрилләрин алынма просесләринин мүәллифләриндән биридир. Онун тәрәфиндән ароматик нитрилләрин алынма просесләри АБШ, Јапонија, Алманија, Инкилтәрә, Франса, Италија, Белчика, Исвеч вә Иран патентләри илә мүдафиә едилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәләри 78 елми әсәрдә, о чүмләдән 23 патентдә вә 12 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксиин тапмышдыр. О, 3 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Ә.Ә.МӘЧИДОВ

Әждәр Әкбәр оғлу Мәчидов 1938-чи илин мартын 6-да Бакы шәһәринин Сабунчу гәсәбәсиндә нефтчи аиләсиндә анадан олмушдур. 1941-чи илдә "Икинчи Бакы" нефт рајонларынын мәнимсәнилмәси илә әлагәдар олараг онун атасы пешәкар буруг устасы кими Кујбышев (индики Самара) вилајәтинин Похвистнев шәһәринә е'зам едилмиш вә аиләси илә ора көчмүшдүр. Ибтидаи тәһсилини Похвистнов шәһәриндә алмыш вә 1949-чу илдә аилә Бакыја гајытдыгдан сонра 194 сајлы мәктәбдә тәһсилини давам етдирмишдир. 1955-чи илдә орта мәктәби битирмиш вә һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1960-чы илдә исә ораны битирмишдир.

1959-чу илдә һәлә тәләбә икән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) лаборант кими әмәк фәалијјәтинә башламыш вә тезликлә бөјүк техник вәзифәсинә кечирилмишдир. 1960-чы илдә Азәрбајчан ЕА Физика Институтунда кичик елми ишчи, 1960-64-

чү илләрдә Бакы шәһәриндәки "Пролетари" заводунда уста вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1961-64-чү илләрдә ССРИ ЕА Кимјәви Физика Институтунун (КФИ) аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра 1964-69-чу илләр әрзиндә әввәлчә ССРИ ЕА Молекулјар Биолокија Институтунда (Москва вилајәтинин Пушино шәһәри), сонра исә ССРИ ЕА КФИ-нин Черноголовкадакы (Москва вилајәти) филиалында чалышмышдыр.

1969-чу илдә Бакыја кәләрәк мүсабигә јолу илә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ- да "Катализаторларын физики-кимјәви тәдгигатлары" лабораторијасына мүдир сечилмишдир. 1988-чи илдә Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтуна (ГҮФКИ) кечмиш вә һәмин вахтдан е'тибарән орада лабораторија вә шө'бә мүдири вәзифәләриндә чалышыр.

1966-чы илдә ССРИ ЕА КФИ-дә (Москва шәһәри) "Стабил радикалларын вә ион-радикалларын иштиракы илә оксидләшмә-редуксија реаксијалары" мөвзусунда намизәдлик, 1984-чү илдә исә "Парамагнит лигандларла метал комплексләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1985-чи илдә професcор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Професcор Ә.Ә.Мәчидов стабил радикаллар, ион-радикаллар вә онларын әсасында синтез едилән парамагнит лигандлы комплекс бирләшмәләр кимјасы саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун апардығы елми тәдгигатларын әсас истигамәти металларын парамагнит лигандларла, бирелектронлу оксидләшмәјә потенсиал мејли олан дикәр стабил лигандларла комплексләринин синтези, онларын гурулушу, хассәләри, реаксијаја кирмә габилијјәти вә каталитик активлијинин тәдгиги илә әлагәдардыр. Онун рәһбәрлији илә металларын хелатлашдырычы стабил радикалларла комплексләринин синтези, онларын гурулушу вә хассәләринин тәдгиги саһәсиндәки орижинал тәдгигатлары координасион бирләшмәләр кимјасынын вә һомокен катализин јени истигамәтинин јаранмасы үчүн тәмәл олмушдур.

Профессор Ә.Ә Мәчидов тәрәфиндән илк дәфә тәркибиндә стабил радикал сахлајан лигандларла металларын кристаллик комплекс бирләшмәләри синтез едилмиш, онларын кристал вә молекулјар гурулушу өјрәнилмиш, парамагнит мәркәзләр арасындакы мәсафә тә'јин едилмишдир. Илк дәфә спин мәркәзләри арасындакы мүбадилә гаршылыглы тә'сиринин енержиси һесабланмыш вә гијмәтләндирилмишдир. Мүәјјән едилмишдир ки, синтез едилмиш метал хелатларынын әксәријјәтиндә метал-радикал арасындакы мәсафә 0,5 нм-дән аз дејил. Белә мәсафәләрдән електронларынын мүбадилә гаршылыглы тә'сиринин енержиси нисбәтән кичик олуб, радикалын реаксијајакирмә габилијјәтинә әһәмијјәтли дәрәчәдә тә'сир көстәрмир. Ејни заманда радикал мәркәзинин (нитроксил) метал ионунун (икивалентли мис) координасија сферасына дахил олмасы оксидләшмә-редуксија реаксијаларында онун активләшмәсинә сәбәб олур.

Ә.Ә.Мәчидовун апардығы тәдгигатлар 100-дән артыг елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Онун елми әсәрләри МДБ өлкәләриндә, һәмчинин бир сыра харичи өлкәләрдә дәрч едилмишдир. Онун рәһбәрлији алтында 15 нәфәр елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Профессор Ә.Ә.Мәчидов кениш диапозонлу елми фәалијјәти илә јанашы сәмәрәли педагожи фәалијјәтдә олараг, мүхтәлиф илләрдә БДУ-да "Физики кимја" вә "Физики тәдгигат үсуллары" фәнләриндән мүһазирәләр охујараг, јүксәкихтисаслы кадрларын һазырланмасында јахындан иштирак етмишдир. О, бир сыра ихтисаслашдырылмыш мүдафиә шураларынын үзвү олмушдур. Һазырда Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ нәздиндә "Физики кимја" ихтисасы үзрә елмләр доктору вә елмләр намизәди алимлик дәрәчәси верән Ихтисаслашдырылмыш Елми шуранын сәдридир.

Әждәр мүәллимин елми арашдырмалары Бејнәлхалг елми ичтимаијјәт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмиш, о, Бејнәлхалг Електрон Парамагнит Резонансы чәмијјәтинин үзвү сечилмишдир. Һәмин чәмијјәтин хәтти илә Пакистанда ке-

чирилән мәчлисин ишиндә јахындан иштирак етмиш вә Азәрбајчан елмини лајигинчә тәмсил етмишдир. О мүстәгиллик газанмыш өлкәләрдә елмин инкишафы үчүн тә'сис олунмуш Сорос фондунун грантына да лајиг көрүлмүшдүр.

М.С.МИР-БАБАЈЕВ

Мир-Јусиф Фазил оғлу Мир-Бабајев 1953-чү ил мајын 9-да Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. Бакы шәһәри 200 сајлы орта мәктәби 1970-чи илдә битирдикдән сонра, индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1975-чи илдә али тәһсил алдыгдан сонра, Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) "Хәзәр" Елм Мәркәзиндә вә Тәчрүби Конструктор Бүросунда мүһәндис ишләмиш вә сонра, Азәрбајчан ЕА Физика Институтуна кичик елми ишчи вәзифәсинә көчүрүлмүшдүр. 1981-83-чү илләрдә "Дәнизнефтгазлајиһә" Дөвләт Елми Тәдгигат Лајиһә Институтунда кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1983-86-чы илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) аспирант олмушдур. 1986-90-чы илләрдә һәмин институтда елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1990-94-чү илләрдә НКПИ-дә елми фәалијјәтдән ајрылмагла Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Еколокија Комитәсиндә (ДЕК) апарычы мүтәхәсис кими фәалијјәтдә олмушдур. 1994-96-чы илләрдә ДЕК-нин нәздиндә Еколожи Мәркәзин директор мүавини вәзифәсиндә ишләмишдир. 1996-чы илдән индијә кими Азәрбајчан Бејнәлхалг Әмәлијјат Ширкәтиндә ишләјир.

1986-чы илдә "Нефт асфалтенләринин тәркибини вә хассәсини өјрәтмәк мәгсәди илә електрик саһәсиндә онларын ајрылмасы үсулунун ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1994-чи илдә исә "Азәрбајчан нефтләринә характер олан јүксәкмолекуллу бирләшмәләрин тәркиби, гурулушу, хассәләри вә онларын ишләниб һазырланмыш ајрылма үсулу" мөвзусунда "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

М.Ф.Мир-Бабајевин апардығы елми-тәдгигат ишләри Азәрбајчан нефтләринә характер олан ЈМБ-нин тәркиби, гурулушу, хассәләри вә онларын ајрылмасы үчүн ишләниб һазырланмыш үсула һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән илк дәфә олараг физики кимјәви үсул илә типик Азәрбајчан нефтләринин гәтран-асфалтен маддәләри (ГАМ) өјрәнилмишдир. Мүәјјән едилмишдир ки, тәдгиг едилән нефтләрин ГАМ-ы мүгајисә едиләчәк дәрәчәдә молекул күтләсинә малик вә ароматиклији илә сечилән һетероатомлу бирләшмәләрдир. ГАМ гурулушунун магнит радиоспектроскопијасы илә тәдгиги нәтичәсиндә ашкар олмушдур ки, нефтин тәркиби вә гурулушу онун јерин алтында јерләшдији дәринлик вә јашындан чох асылыдыр. Онун тәрәфиндән електрик саһәсинин көмәјилә нефт асфалтенләрини гыса фраксијалара ајрылмасы үчүн ишләниб һазырланмыш үсул өз дәгиглији, садәлији, тезлији, һабелә нефт вә нефт мәһсулларындан металлары ајырмасына көрә мә'лум үсуллардан хејли фәргләнир. О, апардығы тәдгигатлара әсасән белә гәнатә кәлмишдир ки, Азәрбајчан нефтләри нафтен карбоһидрокенләри илә зәнкин олан нефтдир. Активләшдирилмиш нејтрон үсулу илә нефт вә нефт галыгларынын ГАМ анализинә әсасән, мүәјјән едилмишдир ки, орада 20-дән артыг микроелемент, о чүмләдән бром, јод вә бә'зи лантаноид елементләри мөвчуддур. Онун тәрәфиндән мүхтәлиф јатагларда олан нефтләрин ЈМБ-ин кәмијјәт вә кејфијјәтчә ганунаујғунлуғу үмумиләшдирилмиш вә системләшдирилмишдир.

Бүтүн бунлар исә һәмин нефтләрин сәмәрәли шәкилдә е'малына көмәк едәчәкдир. О, һәмчинин ГАМ-ын инһибитор хассәсинә малик олдуғуну, "28 апрел" вә "Күнәшли" нефт јатаглары нефтинин натив гәтранларынын өз антиоксидләшдиричи тә'сиринә көрә синтетик антиоксидантлардан һеч дә кери галмадығыны мүәјјән етмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 60 елми әсәрдә, о чүмләдән I монографија, I елми-методик вәсаитдә вә I мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

М.Ф.Мир-Бабајев Томск (1985, 1988, 1991, 1994), Москва (1988) вә Истамбул (1994) кими шәһәрләрдә кечирилән Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конфрансларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Ч.И.МИРЗАИ

Чәбрајыл Исрафил оғлу Мирзаи 1950-чи ил сентјабрын 3-дә Газах шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1956-чы илдә Газах шәһәр 1 сајлы орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1966-чы илдә ораны битирдикдән сонра индики М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1971-чи илдә БДУ-ну битирдикдән сонра Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) мәгсәдли аспирантурасына гәбул олунмуш вә Москва шәһәри ССРИ ЕА Физики-Кимја Институтуна (ФКИ) е'зам едилмишдир. 1971-74-чү илләрдә көркәмли алим, академик М.М.Дубининин рәһбәрлији алтында аспирантурада тәһсил алдыгдан сонра,

Азәрбајҹан ЕА ГҮФКИ-дә мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи, бөлмә мүдири вә лабораторија мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1991-чи илдән М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун "Физики вә коллоид кимја" кафедрасынын профессорудур. Һәмчинин ичтимаи әсасларла Азәрбајҹан ЕА ГҮФКИ-нин "Сорбсија просесләри" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1975-чи илдә ССРИ ЕА ФКИ-нин Елми Шурасында (ЕШ) "NaA вә NaX сеолитләриндә сорбсија комплексинин спектрал вә енеркетик характеристикасы" мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә исә һәмин институтун ЕШ-дә "Тәбии сеолитләрин реһидратлашма вә деһидратлашма просесләринин физики-кимјәви ганунаујғунлуглары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ҹ.И.Мирзаинин әсас елми истигамәти сорбентләрин вә катализаторларын, һәмчинин каталитик вә сорбсија просесләринин спектрал вә енеркетик характеристикаларынын тәдгигинә һәср едилмишдир. Онун әсас тәдгигат објектләри кристаллик алүмосиликатлара аид олан синтетик вә тәбии сеолитләрдән (клиноптилолит вә морденит вә с.) ибарәтдир. Онун апардығы елми-тәдгигатларда сујун мүхтәлиф гурулуш групларына дахил олан синтетик вә тәбии сеолитләрлә гаршылыглы тә'сиринин спектрал вә енеркетик хүсусијјәтләрини паралел өјрәнмәклә деһидратлашма вә реһидратлашма просесләринин типик спесифик мәрһәләләринин мүәјјән едилмәси елми истигамәти инкишаф етдирилмишдир. Онун апардығы елми арашдырмалар әсасында илк дәфә мүәјјән едилмишдир ки, мүхтәлиф гурулуш групларына дахил олан вә калсиум сахлајан тәбии сеолитләрин деһидратлашмасы заманы мүәјјән мәрһәләдән сонра катионларын һидрат полиедрләринин бәрк фазалы һидролиз просеси баш верир вә нәтиҹәдә илкин сеолит системинин һидроксилсахлајан бирләшмәјә чеврилмәси реаллашыр. Һәмчинин онун тәрәфин-

дән мүәјјән едилмишдир ки, әксәр калсиумсахлајан тәбии сеолитләрдә су сахлајан сеолит системинин һидроксилсахлајан давамлы гурулуша там кечмәси сорбсија габилијјәтинин итмәсинә кәтириб чыхарыр. О, деһидратлашма нәтичәсиндә гејри-дөнәр шәкилдә деформасија олунмуш бир сыра сеолитләр үчүн типик гурулуш моделләри тәклиф етмишдир. Ч.И.Мирзаи, һәмкарлары илә мүштәрәк олараг мүхтәлиф тип координасион бирләшмәләрин вә онларын иштиракы илә кедән бир сыра просесләрин спектрал тәдгигатыны апармышдыр. Онун елми педагожи фәалијјәти 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 4 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Әсәрләри МДБ өлкәләриндә, Јапонија, Италија, Һолландија, Мачарыстан, Болгарыстан вә с. харичи өлкәләрдә чап олунмушдур. Рәһбәрлији илә 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Ч.И.Мирзаинин апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конфранс, симпозиум вә конгресләрдә, о чүмләдән үмуми вә тәтбиги кимјаја даир Менделејев гурултајында (Алма-Ата, 1976), Һетерокен катализ үзрә IV Бејнәлхалг конфрансда (Варна, 1979), сеолитләрә даир Бејнәлхалг конфрансларда (Будапешт, 1984, Токио, 1985, Софија, 1986, Тбилиси, 1988, Амстердам, 1989, Софија, 1995, Неапол, 1997), тәмиз вә тәтбиги кимја үзрә 31-чи Бејнәлхалг конгресдә (Болгарыстан, 1987), "Калориметрија, адсорбсија вә катализ"ә даир III Үмумиттифаг симпозиумда (Новосибирск, 1989), координасион бирләшмәләрә даир конфранс вә симпозиумларда (Италија, 1993, Һиндистан, 1994, Јапонија, 1994) мүзакирә едилмишдир.

А.Г.МИСКӘРЛИ

Аббас Гулам оғлу Мискәрли 1915-чи ил мајын 5-дә Салјан шәһәриндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1931-чи илдә орта мәктәби битирмишдир. Һәмин илдә дә Азәрбајчан Али Педагожи Институтунун кимја-биолокија факүлтәсинә дахил олмуш вә ораны 1935-чи илдә кимја мүәллими ихтисасы үзрә битирмишдир. 1935-38-чи илләрдә Салјан Кәнд Тәсәррүфаты Техникумунда мүәллимлик етмишдир. 1938-чи илдән индики Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1944-чү илдә намизәдлик, 1956-чы илдә исә ССРИ ЕА Нефт Институтунун Елми Шурасында "Азәрбајчанын чәтин кеоложи шәраитиндә нефт гујуларынын газылмасында истифадә олунан кил мәһлулларынын һазырланмасы вә тәтбиги технолокијасынын тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1967-чи илдә елми вә педагожи фәалијјәти нәзәрә алынараг профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор А.Г.Мискәрли Азәрбајчанда "Коллоид кимја" мәктәбинин баниси, 1948-чи илдән республикамызда биринчи "Коллоид кимја" лабораторијасынын тәшкилатчысы вә 1985-чи илә кими һәмин лабораторијанын рәһбәри олмушдур. Онун елми-тәдгигатлары 1 монографијада, 2 дәрсликдә, 200 елми мәгаләдә вә 15 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр доктору вә 23 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Профессор А.Г.Мискәрлинин рәһбәрлији алтында апарылан елми-тәдгигат ишләри кимја вә нефт чыхарма сәнајесиндә тәтбиг едилмәк үчүн тәклиф олунмушдур. Онун рәһбәрлији илә дәрин нефт гујуларынын газма технолокијасынын тәкмилләшдирилмәси, ағыр зәһмәт тәләб едән ишләрин автоматлашдырылмасы вә механикләшдирилмәсини тә'мин етмәк мәгсәдилә арашдырылмыш вә кимјәви ишләнмиш кил препаратларынын һазырланмасы вә сәнаједә бурахылышы тәшкил

едилмишдир. Һәмчинин минерал суспензијаларын абразив хассәләринин тә'јини үчүн "Абразивометр А-2" чиһазы ичад едилмиш вә Азнефт, Өзбәкистан, Грозны вә дикәр нефт рајонларында тәтбиг едилмишдир. "Абразивометр А-2" чиһазы Түркијәнин Измир шәһәриндә, 1970-72-чи илләрдә исә Москвада Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисиндә нүмајиш етдирилмиш вә бүрүнч медал илә тәлтиф едилмишдир. 1956-чы илдән профессор А.Г.Мискәрли коллоид кимјасынын инкишафы илә әлагәдар олараг бир сыра Елми Шураларын (Москва, Кијев, Минск, Дашкәнд вә с.) үзвү вә фәал иштиракчысы олмушдур.

О, дөвләт тәрәфиндән "Гафгазын мүдафиәси", "Бөјүк Вәтән мүһарибәсинин 20 иллији", "Әмәк рәшадәти" вә "Әмәк ветераны" медаллары илә тәлтиф едилмишдир.

Профессор А.Г.Мискәрли 1985-87-чи илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында "Нефт вә газ јатагларынын истисмары" кафедрасында профессор вәзифәсиндә чалышмышдыр.

Аббас мүәллим 1987-чи илин мај ајында вәфат етмишдир.

Д.Ј.МИШИЈЕВ

Данил Јевдајевич Мишијев 1926-чы ил мартын 10-да Губа шәһәринин Краснаја свобода гәсәбәсиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1934-чү илдә 1 сајлы гәсәбә орта мәктәбинә дахил олуб, 1944-чү илдә һәмин мәктәби битирмишдир. 1945-50-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. Кәнч мүтәхәссис кими Губа Консерв заводуна ишләмәјә көндәрилмишдир. Һәмин заводда ики ајдан артыг бир мүддәтдә мүһәндис вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1952-58-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Нефт Институтунда кичик елми ишчи ишләмиш, 1953-56-чы илләрдә һәмин институтун аспиранты олмушдур. 1959-68-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри

Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1968-чи илдән индики Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда әввәлчә бөјүк елми ишчи, 1974-чү илдән өмрүнүн сонуна кими лабораторија мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр.

1958-чи илдә "Мүхтәлиф катализаторларын иштиракы илә окси- вә алкооксиәвәзолунмуш тсиклик олефин карбоһидрокенләринин алкилләшмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1972-чи илдә исә "Ароматик карбоһидрокенләр вә онларын алкокситөрәмәләринин конјугә олунмуш икигат рабитәли диолефинләрлә алкенилләшмә реаксијаларынын тәдгиги вә синтез олунмуш маддәләрин чеврилмәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1983-чү илдә "Нефт - кимјасы вә нефт-кимја синтези" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Д.Ј.Мишијевин әсас елми фәалијјәти ароматик бирләшмәләрин диен карбоһидрокенләри илә алкилләшмәси просесләринин тәдгигинә һәср едилмишдир. Онун иштиракы илә дөрдхлорлу карбонун алынма технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә сәнаје мигјасында сынагдан кечирилмишдир. Рәһбәрлији илә полимер материаллар үчүн јени еффектив пластификатор вә модификаторларын алынма просеси ишләниб һазырланмыш, онлардан бә'зиләри сәнаје мигјасында сынагдан кечирилмиш вә тәтбиг олунмаг үчүн төвсијә едилмишдир. Тәтбиг олунмуш ихтираларына көрә 1986-чы илдә "ССРИ-нин ихтирачысы" дөш нишаны илә тәлтиф едилмишдир. О, 207 елми әсәрин, о чүмләдән 60 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир, 8 елмләр намизәди јетирмишдир.

Профессор Д.Ј.Мишијев аналитик кимја вә үзви бирләшмәләрә һәср олунмуш III Үмумиттифаг конфрансында (Москва, 1976), олигомерләрин кимјасы вә физикасына аид II Үмумиттифаг конфрансында (Алма-Ата,1979), адсорбсија вә хроматографијаја аид IV Загафгазија конфрансында (Тбилиси, 1980), су-82 проблеминә һәср олунмуш II Үмумиттифаг

симпозиумда (Одесса, 1982), дојмамыш бирләшмәләрин кимјасына һәср олунмуш Үмумиттифаг конфрансында (Казан,1986) вә с. мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Д.Ј.Мишијев 1990-чы ил августун 30-да вәфат етмишдир.

Е.М.МӨВСҮМЗАДӘ

Елдар Мир-Сәмәд оғлу Мөвсүмзадә 1948-чи ил сентјабрын 8-дә Бакы шәһәриндә анадан олмушдур. 1953-чү илдә Бакы шәһәри 6 сајлы орта мәктәбинә дахил олмуш, 1962-чи илдә 55 сајлы мәктәби битирмишдир. Һәмин илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1967-чи илин декабрында баша вурараг мүһәндис-технолог ихтисасына јијәләнмишдир. 1968-чи илин февралындан АДНА-нын "Үзви вә нефт-кимјасы синтезинин әсаслары" кафедрасынын мүһазирәчи ассистенти олмушдур. 1970-чи илдә " a, b -Дојмамыш системләрин силанһидридләрлә конденсләшмәси" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

1972-73-чү илләрдә "Карбоһидрокенләрин һетерокен каталитик оксидләшмәси" лабораторијасынын кичик елми ишчиси олмуш, 1979-84-чү илләрдә исә "Нитрил төрәмәләри" групуна рәһбәрлик етмиш вә бөјүк елми ишчи вәзифәсини тутмушдур. 1980-82-чи илләрдә АДНА-нын кимја-технолокијасы факүлтәси деканынын елми-тәдгигат ишләри үзрә мүавини ишләмишдир. 1977-78-чи илләрдә Инкилтәрәнин Лондон шәһәринин Полимер Институтунун "Һетероатомсахлајан мономерләр вә полимерләр " лабораторијасына е'зам олунмушдур.

1983-чү илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Зәриф Кимја Технолокијасы Академијасынын Ихтисаслашдырылмыш Елми Шурасында “Јүксәк температурлу синтез вә дојмамыш хлортөрәмәли нитрилләрин чеврилмәләри” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1984-чү илдә “Үмуми кимја” ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1986-93-чү илләрдә “Үмуми кимја” кафедрасына рәһбәрлик етмиш вә һәмчинин 1989-93-чү илләрдә АДНА-да елми ишләр үзрә проректор вәзифәсиндә ишләмишдир. 1993-чү илдә “Үмуми кимја” кафедрасынын профессору галмаг шәртилә Башгырдыстан Республикасына дә’вәт едилмиш вә “Реактив” Елми-Тәдгигат Институтунун елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсиндә чалышыр. Ејни заманда Уфа Дөвләт Нефт Техники Университети (УДНТУ) “Үмуми вә аналитик кимја” кафедрасынын профессорудур. 1995-чи илдә Нју-Јорк Академијасына вә “Еколокија вә һәјат фәалијјәти үзрә Бејнәлхалг Академија”нын үзвү сечилмишдир. 1997-чи илдә исә Тәбиәт Елмләри үзрә Русија Академијасынын үзвү сечилмишдир. Америка Биографија Институту профессор Е.М.Мөвсүмзадәни 1995-чи илин адамы адына лајиг көрмүшдүр.

Профессор Е.М.Мөвсүмзадәнин елми-тәдгигат ишләри әсасән нитрилләрин төрәмәләри вә нефт- кимја вә нефт е’малынын икили мәһсулларынын е’малы истигамәтләриндә апарылыр. Онун тәрәфиндән һалокенәвәзли нитрилләр синтез едилмиш вә онларын кечид елементләри илә әмәлә кәтирдији комплексләрин гурулушу квант кимјасынын көмәји илә молекулјар сәвијјәдә тәдгиг едилмишдир. Синтез едилмиш һалокенәвәзли нитрилләрин комплекс әмәләкәтирмә вә екстраксија хассәләриндән истифадә едәрәк республикамызын нефт мә’дәнләриндә буруг вә лај суларында стратежи елемент олан литиумун ајрылмасында истифадә едилмишдир. Һәмчинин нитрил комплексләриндән бирләшмә, әвәзетмә, диен синтези вә полимерләшмә реаксијаларында катализатор кими истифадә едилмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин нефт

е'малы вә нефт мәһсуллары әсасында ЈСМ-ләр сүрткүләр, өртүкләр вә техники јујучу маддәләр ишләниб һазырланмыш вә "Азәрнефтјағ" ИБ-нин 308-чи саһәсиндә 1987-89-чу илләрдә тәтбиг едилмишдир. Аналожи тәдгигатлар Башгырдыстанын јерли хаммаллары әсасында дә алынмыш вә тәтбиг едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә Ишимбајда катализаторларын хүсуси кимја заводунда Елми Мәркәз јарадылмыш вә орада карбоһидрокенләри ајырмаг үчүн хүсуси синиф сеолитләр ишләниб һазырланмышдыр. Һәмчинин еколожи тәмиз фосфатсыз јујучу васитәләр вә шүшәләр һазырланмышдыр. Сон илләрдә нефт вә газ истеһсалынын тарихи вә техники вәзијјәти, онун диггәт мәркәзиндәдир. О, бу барәдә бир сыра ичмал мәгаләләр вә монографија чап етдирмишдир.

Профессор Е.М.Мөвсүмзадәнин елми вә педагожи фәалијјәтинин мәһсулу 10 монографија, дәрслик вә дәрс вәсаитиндә, 250 елми әсәрдә, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә әкс олунмушдур. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр доктору, 25 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларда, о чүмләдән үзви синтезә даир Авропа вә Бејнәлхалг конфрансларында, Исраил (1990), Алманија (1991), Испанија (1993), Белчика (1996); һомокен катализә даир АБШ (1996), Һолландија (1992, 1996), Алманија (1994); ИЈРАК-ын Түркијә (1995), Исвечдә (1997) кечирилән конгресиндә; Белчикада (1997) елмин вә техниканын тарихинә даир XX Бејнәлхалг конгресиндә "Абшерон нефти, фактлар вә һадисәләр" мөвзусунда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Профессор Е.М.Мөвсүмзадә елми-педагожи фәалијјәти илә јанашы кениш ичтимаи-тәшкилатчылыг ишләриндә фәал иштирак едир. 1990-94-чү илләрдә АДНА-да, 1990-91-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда, ИЕШ-ин, 1984-чү илдән УДНТУ-да вә 1987-чи илдән И.Губкин адына Москва Дөвләт Нефт-Газ Академијасында докторлуг дәрәчәси верән ИЕШ-ләрин вә Русија Федерасијасы Али Аттестасија Комиссијасынын нефт кимјасы үзрә експерт шурасынын үзвүдүр.

Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилиjјәтләри Сәркисинин бүрүнч (1985), күмүш вә бүрүнч (1988) медалларына лаjиг көрүлмүшдүр.

М.М.МӨВСҮМЗАДӘ

Мирзә Мәммәд оғлу Мөвсүмзадә 1939-чу ил октjабрын 17-дә Бакы шәһәриндә зиjалы аиләсиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини 1947-57-чи илләрдә Бакы шәһәри 36 саjлы орта мәктәбдә алмышдыр. 1957-58-чи илләрдә Азәрбаjчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунда лаборант вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1958-63-чү илләрдә индики Азәрбаjчан Дөвләт Нефт Академиjасы (АДНА) кимjа-технолокиjа факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. Али тәһсили баша вурдугдан сонра, тә'јинатла Азәрбаjчан Елмләр Академиjасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлиjев адына Нефт-Кимjа Просесләри Институтунда баш лаборант вәзифәсиндә ишләмиш вә орада сонралар мүһәндис вә кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1964-67-чи илләрдә һәмин институтун аспирантурасында охумушдур. 1967-чи илдән Азәрбаjчан ЕА Ашгарлар Кимjасы Институтунда (АКИ) "Коррозиjа инһибиторларынын синтези вә сәтһи-актив мәддәләр" лабораториjасында кичик вә бөjүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1983-чү илдә "Jаначаглара ашгарлар" лабораториjасына мүдир сечилмишдир. 1992-чи илдән АКИ-нин елми ишләр үзрә директор муавинидир. 1976-78-чи илләрдә Л.Карпов адына Елми-Тәдгигат

Физики Кимја Институтунда Д.Ј.Колотыркинин "Електрокимја вә коррозија" лабораторијасында елми е'замијјәтдә олмушдур.

1968-чи илдә "Глисерин a - монохлорһидрин ефирләринин вә онларын төрәмәләринин синтези, јағлара ашгар, полимерләрә стабилизатор кими тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1986-чы илдә исә "Електролит-карбоһидрокен системләри үчүн металлары коррозијадан горујан кејфијјәтли инһибиторларын синтези вә сәнаје технолокијасынын ишләнилмәси" мөвзусунда докторлуг ишини мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Нефт - кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор М.М.Мөвсүмзадәнин елми-тәдгигат ишләринин әсас истигамәти јүксәк тә'сирә малик коррозијаја гаршы үзви инһибиторларын мәгсәдјөнлү синтези вә онларын горујучу тә'сиринин нәзәри әсасларынын ишләниб һазырланмасындан ибарәтдир. Бу мәгсәдлә онун тәрәфиндән илк дәфә олараг тәркибиндә һетероатом сахлајан һалокенһидринләр, диһалокенефирләр вә епоксидләр вә онларын әсасында аминоспиртләр, ефираминоспиртләр, дөрдлү аммониум дузлары синтез едилмишдир. Һәмчинин онун рәһбәрлији илә бифунксионал бирләшмәләр синфинә дахил олан һидрокситиофеноллар синтез едилмиш вә онларын реаксијајакирмә габилијјәти өјрәнилмишдир. Синтез едилмиш бирләшмәләрин гурулушу илә онларын инһибиторлуг тә'сир еффекти арасында бир сыра ганунаујғунлуглар ашкар едилмишдир. Апарылмыш мәгсәдјөнлү нәзәри тәдгигатларын нәтичәсиндә јүксәк еффективлијә малик олан ИКАНАЗ, ИКАНАЗ-4 вә ИКАНАЗ-7 типли јени инһибиторлар синтез едилмиш вә онларын технолокијасы ишләниб һазырланмышдыр. ИКАНАЗ-7 + ОП-7 инһибитору аз газ верән гујуларда тәтбиг едиләрәк газын чыхарылмасы мигдарынын артмасы просесинә

әhәмијјәтли дәрәчәдә көмәк етмишдир. О, радиометрик үсулла металларда hидрокенләшмәнин тә'јини үсулунун мүәллифләриндән бирилир. Онун рәhбәрлији илә түстүнүн, оксидләшмәнин гаршысыны алан ашгарлар синтез едилмиш вә кениш мигјасда сынагдан кечирилмишдир.

О, јухарыда гејд едилән елми-тәдгигатлары өзүндә әкс етдирән 140 елми әсәрин, о чүмләдән 27 мүәллифлик шәhадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәhбәрлији алтында 2 елмләр доктору вә 7 елмләр намизәди hазырланмышдыр.

Профессор М.М.Мөвсүмзадә елми фәалијјәти педагожи иш илә әлагәләндирән алимләрдәндир. О, 1990-чы илдән АДНА-да "Үзви маддәләрин технолокијасы" кафедрасынын профессору кими хүсуси курслардан мүhазирә охујур.

О, дәфәләрлә инhибиторлара вә коррозијаја даир чағырылмыш Үмумиттифаг вә Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән Полшада (1981) коррозијаја даир Бејнәлхалг конфрансда мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

Профессор М.М.Мөвсүмзадә кениш елми-ичтимаи фәалијјәтдә олан алимләрдәндир. О, кечмиш ССРИ-дә Елм вә Тәhсил Дөвләт Комиссијасынын "Коррозија нәзәријјәси вә металларын горунмасы" шурасынын үзвү иди. Һазырда Азәрбајчан Республикасы Президентинин јанында Али Аттестасија Комиссијасынын кимја үзрә експерт шурасы сәдринин мүавинидир. Азәрбајчан ЕА АКИ-нин ичтимаи hәјатында фәал иштирак едәрәк, hәмкарлар комитәсинин сәдри вә партија тәшкилатынын катиби олмушдур.

Е.М.МӨВСҮМОВ

Елман Мәһәммәд оғлу Мөвсүмов 1941-чи ил октјабрын 5-дә Кәлбәчәр рајонунун Чајкәнд кәндиндә анадан олмушдур. 1959-чу илдә Чајкәнд кәнд орта мәктәбини баша вурмуш вә һәмин илдә Һ.Зәрдаби адына Кәнчә Дөвләт Педагожи Институтунун кимја-биолокија факүлтәсинин биринчи курсуна дахил олмушдур. 1964-чү илдә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1964-72-чи илләрдә Кәлбәчәр рајонунун орта мәктәбләриндә кимја-биолокија мүәллими ишләмишдир. 1972-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) әјани аспирантурасына гәбул олунмуш вә 1976-чы илдә "Монотиобензој туршунун метал комплесләринин синтези вә гурулуш тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1981-чи илә гәдәр ГҮФКИ-дә мүһәндис вә кичик елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1981-чи илдән Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Академијасында (АКТА) мүәллимлик етмиш, 1989-чу илдә Дашкәнд Дөвләт Университетинин Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Бензој туршусу төрәмәләринин кординасијон кимјасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору елми дәрәчәсини алмышдыр.

1990-95-чи илләрдә АКТА "Кимја" кафедрасынын мүдири ишләмишдир. Һазырда кафедрада педагожи фәалијјәтини давам етдирир. 1991-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

1993-чү илдә Истанбул вә Анкаранын Һачәттәпә университетләриндә "Биоложи активликлә гурулуш арасында әлагә" мөвзусунда мүһазирәләр охумушдур. 1985-чи илдә "Түркијәнин билимсел вә арашдырма гуруму" тәрәфиндән Анкара Һачәттәпә Университетинә 3 ај мүддәтиндә елми ишә дә'вәт олунмушдур вә орада мә'рузәләр охумушдур.

Профессор Е.М.Мөвсүмов биоложи актив координасијон бирләшмәләрин синтези вә кристал кимјасы саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. Онун билаваситә иштиракы илә 200-ә гәдәр јени комплекс бирләшмә синтез олунмуш, онларын 60-дан чохунун кристаллик гурулушу ачылмыш вә биоложи активликләри илә гурулушлары арасында бир сыра вачиб асылылыглар ашкар едилмишдир.

Е.М.Мөвсүмов 100-дән артыг елми мәгаләнин, 3 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, 1 патентин, 1 дәрслијин вә 4 методики көстәришин мүәллифидир.

Ф.Ф.МУҒАНЛИНСКИ

Фаиг Фуад оғлу Муғанлински 1936-чи ил сентјабрын 20-дә Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. Онун аиләси 1937-чи илдә депортасија едиләрәк Краснојарски дијарына сүркүн едилмишдир. 1943-чү илдә Краснојарски дијарынын Надјожски мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә орада једдиллик мәктәби битирмишдир. Сонралар аилә 1950-чи илдә Краснодар дијарынын мәскунлашдығына көрә, орта тәһсилини һәмин шәһәрин 39 сајлы мәктәбиндә давам етдирмиш вә ораны ә'ла гијмәтләрлә битирмишдир. 1953-54-чү илдә Краснодар Механики-тә'мир заводунда ишләмишдир. 1954-58-чи илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. 1958-чи илдә кимја факултәсинә дахил олмуш, 1961-чи илдә дәјишдириләрәк Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында (АДНА) тәһсилини давам етдирмишдир. 1963-чү илдә АДНА-ны фәргләнмә диплому илә битирдијинә көрә тә'јинат илә "Үзви синтезин технолокијасы вә сәнаје еколокијасы" кафедрасында ассистент вәзифәсиндә ишләмәк

үчүн сахланмышдыр. 1964-67-чи илләрдә истеһсалатдан ајрылмагла АДНА-нын аспирантурасында охумушдур. Сонралар һәмин кафедрада досент вә 1977-чи илдән индијә кими кафедра мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

1969-чу илдә “Ашағы октанлы нефт фраксијаларынын риформинги саһәсиндә тәдгигат” мөвзусундакы намизәдлик, 1975-чи илдә “С3-С7 карбоһидрокенләринин бирбаша вә оксидләшдиричи хлорлашмасы” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1977-чи илдә “Нефт-кимјасы” ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ф.Ф.Муғанлинскинин әсас елми-тәдгигат ишләри карбоһидрокенләрин бирбаша вә оксидләшдиричи хлорлашмасы вә ароматик карбоһидрокенләрин алкилләшмәси реаксијаларынын нәзәри вә тәчрүби проблемләринә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән олефинләрин ашағы температурда каталитик оксидләшдиричи хлорлашмасы просеси өјрәнилмиш вә бу реаксијалар үчүн катализаторлар сечилмәсинин елми әсаслары ишләниб һазырланмышдыр. О, илк дәфә олараг хром анһидриди мәһлулунун карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи хлорлашмасында јүксәк каталитик активлијә малик олдуғуну мүәјјән етмишдир. Бунунла да, карбоһидрокенләрин вә онларын һетероатомсахлајан төрәмәләрин оксидләшдиричи хлорлашмасы просеси үчүн актив вә селектив катализаторлар јарадылмышдыр. Онун тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш бир сыра просесләр сәнаје мигјасында, о чүмләдән турбоалтернаторлар үчүн диелектрик мајеси Украјнанын Кијев шәһәри Кимја Сәнајеси Бирлијиндә, ашағы температурда монохлорбензолун алынма просеси РФ-нин Дзержински шәһәри “Капролактам” Сәнаје Бирлијиндә, атом агрегатлары вә лентли конденсаторлар үчүн диелектрик мајеси РФ-нын Славгород шәһәри “Алтајкимјасәнаје” бирлијиндә, јүксәк тәмизлијә малик изобутилен Сумгајыт Синтетик Каучук заводунда сәнаје мигјасында тәтбиг едилир.

Профессор Ф.Ф.Муғанлинскинин елми-педагожи фәалијјәти 350 елми әсәрдә, о чүмләдән 2 монографијада, 28 дәрс

вәсаитиндә, 114 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 12 харичи патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр доктору вә 56 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә хлор үзви синтез вә катализә даир кечирилмиш Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда (Полша, Алманија, Италија, Инкилтәрә, Франса, Түркијә) вә Үмумиттифаг конфрансларда (Москва, Санкт-Петербург, Бакы вә с.) иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Фаиг мүәллим 1984-чү илдә "ССРИ-нин фәхри кимјачысы" адына, Гырмызы Әмәк Бајрағы орденинә вә "Әмәкдә фәргләнмәјә көрә" медалына лајиг көрүлмүшдүр.

И.Һ.МУРСАГУЛОВ

Исмајыл Һәсән оғлу Мурсагулов 1939-чу ил нојабрын 13-дә Күрчүстан Республикасы, Марнеули шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-чи илдә Марнеули орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, ораны 1958-чи илдә гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмуш вә ораны 1963-чү илдә фәргләнмә диплому илә гуртармышдыр. Университети битирдикдән сонра тә'јинатла Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтуна көндәрилмиш вә орада бир нечә ај мүддәтиндә лаборант вәзифәсиндә ишләмишдир. 1963-чү илин сонунда ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Үмуми Кимја Институтунун (Москва) аспирантурасына дахил олмуш вә ораны 1966-чы илдә баша вурмушдур. 1967-чи илин әввәлиндә һәмин институтун Елми Шурасында кимја елмләри намизәди дәрәчәси алмаг үчүн 'Изопреноидләрин тсиклләшмә реаксијаларында сонунчу (2,3)

икигат рабитәјә бирләшмәнин стереокимјасы " мөвзусунда намизәдлик диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. 1966-67-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда кичик елми ишчи, 1967-74-чү илләрдә исә Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир.

И.Һ.Мурсагулов 1974-78-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда Сумгајыт филиалында, 1977-чи илдән Азәрбајчан ЕА Хлор-үзви Синтез Институтунда бөјүк елми ишчи, 1978-чи илдән өмрүнүн сонуна гәдәр лабораторија вә шө'бә мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. О, 1984-чү илдә "1,2,3-Үчәвәзедилмиш тсиклоһексанларын конформасија анализи вә динамик стереокимјада гош-гаршылыглы тә'сир проблеми" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин Ихтисаслашмыш Елми Шурасында мүдафиә етмишдир. 1987-чи илдә исә она профессор ады верилмишдир.

Профессор И.Һ.Мурсагулов мүасир үзви кимја елминин мүрәккәб вә мараглы бир саһәси сајылан үзви бирләшмәләрин фәза кимјасы (стереокимјасы) вә конформасија анализи саһәсиндә танынмыш көркәмли алим иди. Онун тәрәфиндән илк дәфә олараг тәркибиндә өз тәбиәти илә мүхтәлиф һеминал фрагментләр вә висинал вәзијјәтдә әвәзедичиләри олан 1,2,3-үчәвәзли тсиклоһексанларын мәнтиги сечилмиш сыраларынын јығымынын конформасија хәссәләри систематик тәдгиг едилмишдир. Өјрәнилән системләрдә гош-гаршылыглы тә'сир мигдары олараг гијмәтләндирилмишдир. Мүәјјән етмишдир ки, моно- вә 1,2-икиәвәзли тсиклоһексанлардан 1,1,2-үчәвәзли аналоглара кечдикчә конформасија енержиләриндә аддиативлик принсипи сахланылмыр. 1,1,2-Үчәвәзли тсиклоһексанларын конформасијасыны инфрагырмызы, нүвә-магнит резонансы вә молекулјар механика үсуллары илә тәдгиг етдикдә бир сыра характерик молекулдахили гаршылыглы тә'сирләрин ганунаујғунлуглары ашкар едилмишдир. Онун тәрәфиндән практики чәһәтдән чәтинликлә әлдә едилә билән 1,3-вәзијјәтдә

дојмамыш рәбитә олан 1,4-сулфидләрин, 2-моно- вә 2,3-диәвәзли 1,4-дитиенләрин вә моно- вә дитиолларын алфа-һалокенкетонларын гаршылыглы тә'сириндән 1,4-оксатиенләрин синтез үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. О, һәмчинин мүхтәлиф әвәзли фенол вә тиофенолун сианнорборненләшмәси реаксијаларында алынан битсиклик мәһсулларын, еләчә дә изопреноидләрин фәза кимјасыны тәдгиг етмишдир.

Профессор И.Һ.Мурсагулов фәза кимјасына даир 130-дан чох елми әсәрин, о чүмләдән 15 ихтиранын мүәллифидир. Онун конформасија анализинә даир әсәрләри АБШ-ын вә МДБ-нин мө'тәбәр журналларында чап едилмиш вә дүнјанын стереокимја саһәсиндә чалышан көркәмли кимјачыларын (Илиел вә с.) марағына сәбәб олмушдур. О, кечмиш Иттифагын вә дүнјанын мәшһур кимјачы алимләри илә сәмәрәли әмәкдашлыг едирди. Бу саһәдә елми кадрларын һазырланмасында да онун хидмәтләри бөјүкдүр. Онун рәһбәрлији алтында 12 намизәдлик диссертасијасы иши мүдафиә едилмишдир.

1990-чы ил јанварын 20-дә Совет Империјасынын Бакы шәһәринә гошун јеридәрәк халгымызын башына кәтирдији вәһши чинајәт гурбанларындан бири дә профессор Исмајыл Һәсән оғлу Мурсагуловдур. О, 1990-чы ил јанварын 24-дә ганлы јанвар һадисәләри заманы Бакыдан Сумгајыта һәмкарлары илә бирликдә ишә кедәркән Совет һәрбчиләринин вәһшилији нәтичәсиндә ағыр зәдә алмыш вә февралын 3-дә, өмрүнүн чичәкләндији, јарадычылығынын булаг кими гајнадығы бир вахтда һәјатдан вахтсыз кетмишдир.

М.Ә.МҮРСӘЛОВА

Минаханым Әли Аға гызы Мүрсәлова 1932-чи ил августун 10-да Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1950-чи илдә Бакы шәһәр 46 сајлы орта мәктәби күмүш медалла битирдикдән сонра, һәмин илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (АСИ) нефт-технолокијасы факүлтәсинә дахил олмушдур. 1955-чи илдә АСИ-ни нефт вә газ ихтисасы үзрә битирдикдән сонра, 1955-58-чи илләрдә Јени Бакы Нефтајырма Заводунда оператор вә баш оператор вәзифәләриндә ишләмишдир. 1958-74-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Нефт Институтунда, Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда вә онун Сумгајыт филиалында кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә елми фәалијјәтдә олмушдур. 1974-95-чи илләрдә Тәбии Газын Нәглә Һазырланмасы вә Е'малы үзрә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Институтунда бөјүк елми ишчи, лабораторија мүдири вә директорун елми ишләр үзрә мүавини вәзифәсиндә ишләмишдир. 1995-чи илдән индијә кими "Дәнизнефтгазлајиһә" Дөвләт Елми-Тәдгигат Лајиһә Институтунда "Сәтһи-актив маддәләр" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1965-чи илдә "Алкилбензолсулфатлар вә онларын синеркетик композисијаларынын хассәләринә актив әлавәләрин тә'сиринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1996-чы илдә исә "Нефт, газ конденсаты јатаглары үчүн чохфункսијалы парафин, вә дуз чөкмә инһибиторлары" мөвзусунда "Нефт- кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

М.Ә.Мүрсәлова асфалт-гәтран-парафин, гејри-үзви дузларын чөкмәси, емулсијаларын әмәлә кәлмәси вә нефт-конденсат хаммалынын һасилаты, јығылмасы, һазырланмасы, нәгли

вә е'малы системләриндә гаршыја чыхан мүрәккәбләшмәләрин гаршысынын алынмасы кими мүһүм вә актуал елми-техники мәсәләләрин һәлл едилмәси истигамәтиндә тәдгигатлар апарыр. Онун тәрәфиндән апарылан системли тәдгигатлар нәтичәсиндә нефт вә газ сәнаjесиндә чохмәгсәдли jүксәк тә'сир еффективлиjинә малик инһибиторларын jарадылмасынын jени истигамәтинин елми әсаслары мүәjjән едилмишдир.

Онун рәһбәрлиjи алтында jени сәтһи-актив маддәләр вә онларын әсасында тәркибләрин:

-үмуми вә бактерисид ашынмадан горума тә'сиринә вә депрессор хүсусиjjәтләринә малик, карбоһидрокенләрдә һәлл олан, еколожи тәмиз, чох функсиjалы парафин чөкмә инһибиторларынын;

-тулланты суларында биопарчаланан, суда һәлл олан алкиларилсулфонатларын;

-асфалт-гәтран-парафин бирләшмәләри, дуз вә һидрат чөкмәләринин гаршысыны алан вә нефт һасилатынын артымыны, дәниз шәраитиндә мә'дән дахили нәгл просесләринин jахшылашдырылмасыны тә'мин едән комплекс тә'сирли композисиjа тәркибли инһибиторларын;

-гуjуларда вә бору кәмәрләриндә парафин чөкүнтүләрини тәмизләмәк вә гаршысыны алмаг үчүн алчаг температурларда гыздырылмадан истифадә едилә билән тәркибләрин;

-jүксәк күкүрдлү парафинли газ-конденсат jатаглары үчүн комплекс тә'сирли вә өз көстәричиләри илә ән jахшы дүнjа аналогларындан кери галмаjан парафин чөкмә вә коррозиjа инһибиторларынын;

- тәркибиндә jүксәк мигдарда бәрк парафинләр олан газ-конденсат системләри үчүн илк дәфә олараг ишләниб һазырланмыш jүксәк еффективли парафинһидрат чөкмә инһибиторларынын;

-дөври су системләри, бухар вә су гыздырычы газанлар үчүн дуз чөкмә инһибиторларын вә с. алынмасы үчүн бир сыра просесләр jарадылмышдыр.

Онун jаратдығы инһибиторлар республикамызын, РФ-нын,

Газахыстанын, Өзбәкистанын, Түркмәнистанын вә с. рекионларын јатагларында јүксәк игтисади сәмәрә илә тәтбиг едилмишдир.

М.Ә.Мүрсәлованын јухарыда гејд етдијимиз елми истигамәтләрдә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 200 елми әсәрдә, о чүмләдән бир нечә елми ичмалда вә 40 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конгрес вә конфрансларда, о чүмләдән Москвада кечирилән сәтһи-актив маддәләрә даир бејнәлхалг конгресдә мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

О, елми-истеһсалат саһәсиндәки әмәјинә көрә "Азәрбајчан нефт вә газ сәнајесинин әмәкдар ишчиси", "ССРИ ихтирачысы", "ССРИ Газ Сәнаје Назирлијинин ән јахшы ихтирачысы" адларына лајиг көрүлмүшдүр. О, Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин үч медалыны алмышдыр.

Ј.С.МУСАБӘЈОВ

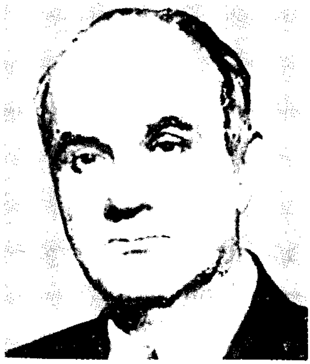

Јусиф Сүлејман оғлу Мусабәјов 1910-чу ил апрелин 10-да Бакыда вәкил аиләсиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини Бакы Педагожи Техникумунда, али тәһсилини 1927-31-чи илләрдә АПИ-нин (индики Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин) педагожи факүлтәсинин тәбиәт шө'бәсиндә алмышдыр. 1931-38-чи илләрдә Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Институтунда (Кәнчә) үзви кимја фәннини тәдрис етмишдир. 1934-44-чи илләрдә орду сыраларында гуллуг етмишдир. Ордудан тәрхис олундугдан сонра 1944-45-

чи иллэрдэ Бакыја гајыдараг ССРИ Елмлэр Академијасы (ЕА) Азэрбајчан Филиалынын Кимја Институтунда бөјүк елми ишчи вэзифэсиндэ ишлэмишдир. Ј.С.Мусабэјов 1945-чи илдэ Саратов шэһэринэ көчмүш вэ 1946-чи илэ гэдэр Саратов Дөвлэт Университетиндэ ишлэмишдир. 1946-чи илдэ намизэдлик диссертасија ишини мүдафиэ етмишдир. 1946-чи илдэн өмрүнүн сонунадэк Москвада Јүксэк Тэзјиг Институтунда досент, профессор вэ "Үзви кимја" кафедрасынын мүдири вэзифэсиндэ ишлэмишдир.

Ј.С.Мусабэјов 1955-чи илдэ кимја елмлэри доктору дэрэчэси алмаг үчүн "Русијада үзви синтезин тарихи" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиэ етмишдир. Һэмин илдэ профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. О, 1966-чи илдэ Парисдэ јерлэшэн Бејнэлхалг Елм Тарихи вэ Фэлсэфэ Академијасынын екстра-ординар үзвү сечилмишдир.

Профессор Ј.С.Мусабэјовун елми ишлэри үзви бирлэшмэлэрин оксидлэшмэ реаксијаларынын, боја маддэлэринин гурулуш вэ хассэлэринин, ароматик аминлэрин синтези мэсэлэлэринин өјрэнилмэси саһэсиндэдир. О, сэрбэст үзви радикаллар нэзэријјэсини ишлэјиб һазырламышдыр. Онун эсас тэдгигат објекти Русијада үзви синтезин инкишаф тарихи олмушдур. Бу мөвзу үзэриндэ 25 илдэн артыг вахт сэрф едэрэк Русијада үзви синтезин инкишафы тарихини этрафлы ишыгландырмышдыр. О, нэинки А.П.Елтенов, Ф.Ф.Бејлштејн, Г.Ф.Густавсон вэ дикэр көркэмли рус кимјачылары һаггында, һэтта индијэ гэдэр ады кимја эдэбијјатында аз тэсадүф олунан А.Н.Вишнеградски, М.Ј.Киттари, А.Ф.Волкова, Ф.М.Флавински һаггында да кениш охучу күтлэсинэ этрафлы мэ'лумат вермишдир. Онун дүнја кимја тарихинэ даир чохлу тэдгигат ишлэри вардыр. О, алман кимјачылары Јустус Либих, Август Кекуле, франсыз кимјачысы Марселен Бертло һаггында дэјэрли китабларын мүэллифидир.

Профессор Ј.С.Мусабэјовун чохчэһэтли елми вэ педагожи фэалијјэти 16 монографија вэ китабларда, 260 елми эсэрдэ үмумилэшдирилиб кениш охучу күтлэсинин нэзэринэ чат-

дырылмышдыр. О, 20-јә гәдәр елмләр доктору вә елмләр намизәдини вә чохсајлы кимјачы технолог кадрлары һазырламышдыр. Онун әмәји һөкумәт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирәрәк РФ-ин әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ј.С.Мусабәјов кечмиш Совет Иттифагында елм тарихини харичдә лајәгәтлә тәмсил едән алимләрдән бири иди. О, Франсада кимјанын тарихинә даир Бејнәлхалг конгресдә, Италијада Леонардо-да Винчинин 450 иллијинә һәср едилмиш симпозиумда вә б. иштирак етмиш вә дәјәрли мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Јусиф мүәллим 1970-чи ил мајын 8-дә РФ-нын Јарославл шәһәриндә вәфат етмишдир. Онун өлүмү илә әлагәдар академик Б.Кедров белә демишдир: "Биздә тајы бәрабәри олмајан кимја оду сөндү".

М.Р.МУСАЈЕВ

Муса Рамазан оғлу Мусајев 1922-чи ил августун 15-дә Исмајыллы рајонунун Лаһыч гәсәбәсиндә сәнәткар аиләсиндә анадан олмушдур. 1929-39-чу илләрдә Лаһыч ибтидаи вә Күрдәмир орта мәктәбини битирдикдән сонра Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә дахил олмушдур. II Дүнја мүһарибәси иштиракчысы олдуғуна көрә университети 1948-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунун (АЕТНЕИ) аспирантурасына дахил олмуш вә ораны 1951-чи илдә гуртармышдыр. 1951-59-чу илләрдә АЕТНЕИ-дә баш лаборантлыгдан бөјүк елми ишчи вәзифәсинә гәдәр јүксәлмишдир. О,

1954-чү илдә "Күркан нефтинин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. 1956-59-чу илләрдә АЕТНЕИ-дә бөјүк елми ишчи, 1959-чу илдән индијә гәдәр онун елми фәалијјәти Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда давам етдирилир. 1959-69-чу илләрдә орада бөјүк елми ишчи, 1969-89-чу илләрдә "Тсиклоолефинләр" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. Һазырда һәмин лабораторијанын апарычы елми ишчиси вәзифәсиндә ишләјир.

1967-чи илдә "Нефт карбоһидрокенләринин каталитик крекинги саһәсиндә тәдгигатлар вә моно- вә диолефинләрин алынма үсуллары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. О, 1971-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Професор М.Р.Мусајевин елми-тәдгигат ишләри нефт карбоһидрокенләринин гурулушу вә онларын каталитик крекинг вә пиролиз просесләри нәтичәсиндә гијмәтли моно-вә диолефинләрин алынмасына һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән пиролиз, термики вә каталитик крекинг кими термики деструктив просесләриндән әмәлә кәлән C5_C6 олефин карбоһидрокенләри фәрди һалда өјрәнилмиш вә онларын механизмләри һаггында мүлаһизәләр сөјләнилмишдир. Гејд едилән просесләр әсасында бутадиен вә изопрен кими C4-C5 олефинләри еһтијаты мүәјјән едилмишдир.Изопрен, пиперилен, һексадиен вә тсиклоһексадиен кими гошулмуш диенләри алмаг үчүн мүвафиг олефинләр оксидләшдириләрәк тәркибиндә аллил групу сахлајан спиртләрә чеврилмиш, сонра исә онлар алүминиум-оксид вә ја сеолитләр үзәриндә деһидратасија реаксијасына мә'руз гојулмушдур. Онун тәрәфиндән һәмчинин илк дәфә олараг, комбинәли ишыг сәпилмә үсулу илә Күркан нефтиндән алынан фәрди карбоһидрокен тәркиби өјрәнилмиш вә онларын керосин фраксијасы әсасында реактив тәјјарәләр үчүн јүксәк еффектли Т-I јаначағы алынмышдыр.

Профессор М.Р.Мусајевин елми фәалијјәти 400-дән чох елми әсәрдә, о чүмләдән 72 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. Мәһз буна көрә дә о, "ССРИ-нин ихтирачысы "адына лајиг көрүлмүшдүр. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр доктору, 18 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Бир сыра Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда профессор М.Р.Мусајев мә'рузәләрлә чыхыш етмиш вә онун әсәрләри кечмиш сосиалист вә МДБ өлкәләриндә чап едилмишдир.

1979-чу илдә о, кечмиш "ССРИ-нин фәхри нефт кимјачысы" адына лајиг көрүлмүшдүр. "Әмәк ветераны" вә бир сыра орден вә медаллар илә тәлтиф олунмушдур.

О, 1948-88-чи илләр әрзиндә кечмиш ССРИ ЕА-нын, Азәрбајчан ЕА вә Үмумиттифаг вә Республика Менделејев чәмијјәтләринин 20-дән артыг Фәхри Фәрманы илә тәлтиф едилмишдир.

Н.Ф.МУСАЈЕВА

Наибә Фазил гызы Мусајева 1938-чи ил ијулун 5-дә Губада анадан олмушдур. 1945-чи илдә Низами адына Губа гызлар орта мәктәбинә дахил олмуш, ораны 1955-чи илдә битирәрәк М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1960-чи илдә БДУ-ну фәргләнмә диплому илә битирмиш вә кимја факүлтәси Елми Шурасынын зәманәти илә аспирантурада сахланмышдыр. Һәлә бешинчи курс тәләбәси оларкән академик Ә.М.Гулијевин вәсатәти илә Азәрбајчан Елмләр

Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) академик М.Ф.Нағыјевин лабораторијасында кичик елми ишчи кими әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. 1961-64-чү илләрдә БДУ-нун аспирантурасында охумушдур. 1964-чү илдән 1992-чи иләдәк НКПИ-да, сонралар Азәрбајчан ЕА Хлор-үзви Синтез Институтунда бөјүк елми ишчи вә лабораторија мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1992-чи илдән көчүрмә јолу илә Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын "Кимја, биолокија, тибб вә кәнд тәссәррүфаты" шө'бәсинин мүдири вәзифәсинә тә'јин едилмишдир. Али Аттестасија Комиссијасынын коллекијасынын вә рәјасәт һеј'әтинин үзвүдүр.

Н.Ф.Мусајева 1975-чи илдә Азәрбајчан Харичи Дилләр Институтунун инкилис-рус факүлтәсини "Инкилис дили мүәллими " ихтисасы үзрә битирмиш вә һазырда БДУ-нун кимја факүлтәсиндә профессор вәзифәсиндә ишләјир вә "Үзви кимја" фәннини инкилис дилиндә тәдрис едир.

1964-чү илдә "Алкилфенолларын диалкиламинметил төрәмәләринин вә моносулфи-далкилфенолларын синтези вә сүрткү јағларында антиоксидләшдиричи ашгар кими тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә исә "Тсиклик дикарбон туршуларынын стереоизомер анһидрид вә имидләринин полихлорлу тсиклопентадиенләр вә һалокенләрлә реаксијаларында гурулуш еффектләри" мөвзусунда "Үзви кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир.

Н.Ф.Мусајеванын әсас елми истигамәти үзви реаксијаларын кинетикасынын, механизминин, коррелјасија тәнликләринин, екстратермодинамик әлагәләринин мүасир физики-кимјәви үсуллардан истифадә едәрәк өјрәнилмәсиндән вә онлара әсасланараг субстрат вә реакентләрин реаксија габиллијинин прогнозундан вә мүхтәлиф реаксијалар арасында охшар әлагәләрин мигдари өјрәнилмәсиндән ибарәтдир. Апардығы тәдгигатларын

нәтичәләри 130 елми әсәрдә, о чүмләдән 13 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Әсәрләри МДБ өлкәләриндә, Естонијада, Мачарыстанда чап едилмишдир.

Бејнәлхалг вә Республика конфрансларында дәфәләрлә елми мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Н.Ф.Мусајева 1990-92-чи илләрдә Естонијанын Торту Университетиндә јарым штат бөјүк елми ишчиси олмуш вә Естонија ЕА-нын академики В.А.Палмла елми – тәдгигат ишләри апармыш вә монографија дәрч етдирмишдир. О, Чехословакија ЕА-нын УКБИ-нин профессору Отто Екснерлә коррелјасија тәнликләринин истифадәсинә даир биркә арашдырмалар апармышдыр.

А.М.МУСТАФАЈЕВ

Аға Мәһәммәд оғлу Мустафајев 1942-чи ил мај ајынын 9-да Ермәнистан Республикасы Амасија рајонунун Мағарачыг кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1948-чи илдә Мағарачыг једдииллик мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә сонра Күллүбулаг кәнд орта мәктәбини 1958-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Тибб Университети әчзачылыг факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1963-чү илдә гуртармышдыр. Тә'јинатла Сумгајыт шәһәриндә кимјачы вәзифәсиндә ишләмәк үчүн 240 сајлы гапалы мүәссисәјә ишләмәјә көндәрилмишдир. 1966-69-чу илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспиран-

турасында охумушдур. 1969-72 чи илләрдә НКПИ-да кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1972-чи илдән индијә кими Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә, 1992-чи илдән исә апарычы елми ишчи вәзифәсиндә ишләјир.

1971-чи илдә "Бир нечә диолларын вә онларын төрәмәләринин садә-мүрәккәб гарышыг ефирләринин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә Казан Дөвләт Университети кимја факүлтәси нәздиндәки Ихтисаслашмыш Елми Шурада "Полибромтсиклопентадиенләр диен синтези реаксијасында" мөвзусунда "Үзви кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

А.М.Мустафајевин әсас елми истигамәти диен синтезинин механизминин өјрәнилмәси вә һәмин реаксија әсасында алынан үзви маддәләрин тәтбиг саһәләринин мүәјјәнләшдирилмәсиндән ибарәтдир. Онун тәрәфиндән полибромсахлајан тсиклик гурулушлу диенләрин конденсасија просеси өјрәнилмиш вә онларын реаксијајакирмә габилијјәтләринә тә'сир едән амилләрин ролу һәртәрәфли арашдырылмышдыр. Јухарыда гејд едилән истигамәтләрдә апарылан елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри АБШ, Чехославакија, Түркијә вә МДБ өлкәләриндә чап едилән 120-дән артыг әсәрдә, о чүмләдән 25 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији алтында 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, I вә II Азәрбајчан-Түркијә Полимер симпозиумунда (1991,1992) Прагада кечирилән "Каучук-89" Бејнәлхалг конфрансында, Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансында мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

И.И.МУСТАФАЈЕВ

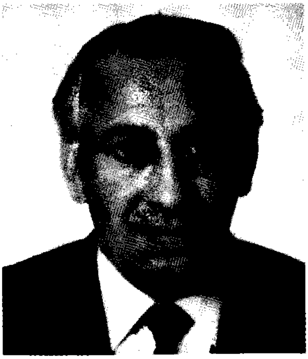

Ислам Исрафил оғлу Мустафајев 1951-чи ил нојабрын 22-дә Биләсувар рајонунда анадан олмушдур. Орта тәһсилини Ағајры кәнд орта мәктәбиндә баша вурдугдан сонра 1968-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин физика факүлтәсинә дахил олмушдур. Тәтбиги нүвә физикасы саһәсиндә ихтисаслашан И.Мустафајев 1973-чү илдә Москвада ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Кимјәви физика Институтунда "Азотун радиасија үсулу илә фиксасијасында елементар просесләр" адлы диплом ишини јеринә јетирмишдир вә Азәрбајчан ЕА Радиасија Тәдгигатлары Секторуна ишләмәјә көндәрилмишдир. О, бу Секторда баш лаборантдан професор сәвијјәсинә гәдәр јол кечмишдир. И.И.Мустафајев 1974-1977-чи илләрлә ССРИ ЕА Кимјави Физика Институтунда аспирантурада охумуш, "Молекулјар азотун радиасија – кимјави чеврилмәләринин кинетикасы" мөвзусунда диссертасијаны 1978-чи илдә мүдафиә едәрәк "Радиасија кимјасы" ихтисасы үзрә республикамызда илк кимја елмләр намизәди олмушдур. 1983-чү илдә ССРИ Аттестасија Комиссијасы тәрәфиндән она һәмин ихтисас үзрә "Баш елми ишчи" елми ады верилмишдир.

1980-чи илләрдә И.Мустафајевин елми фәалијјәти атом-һидрокен енеркетикасынын радиасија- кимјәви просесләринин тәдгигинә һәср олунмушдур. Атом енержисинин радиасија вә термики компонентләриндән истифадә етмәклә бәрк үзви јаначаглардан, ағыр нефт фраксијаларындан һидрокенин, синтез газын вә маје јаначағын алынмасы проблемләри үзәриндә чалышмышдыр. И.Мустафајев 1991-чи илдә Ленинград Технолокија Институтунда "Үзви јаначагларын радиасија-термики чеврилмәләри" мөвзусунда диссертасија мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору елми дәрәчәсини алмышдыр. 1996-чы илдә она профессор елми ады верилмишдир.

И.Мустафајевин елми фәалијјәтинин мүһүм бир һиссәси радиасија-термики үсулла карбон адсорбентләринин алынмасы вә модификасија олунмасы мәсәләләринә һәср олунмушдур. Нәтичәдә јүксәк селектив адсорбсија габилијјәтинә малик адсорбентләр алмаг үчүн игтисади чәһәтдән сәмәрәли методлар һазырланмышдыр. 1991-чи илдән башлајараг И.Мустафајев өз елми фәалијјәтини јүксәк енержиләр кимјасынын методларыны тәтбиг етмәклә енержи истеһсалы просесләринин еколожи мәсәләләрини һәлл етмәјә јөнәлтмишдир. Үзви јаначагларын вә онларын чеврилмә мәһсулларынын күкүрдсүзләшдирилмәси, лигнитләрин зәнкинләшдирилмәси вә газ туллантыларын озоносферада кедән фотокимјәви реаксијалара тә'сири әтрафлы тәдгиг олунмушдур. И.Мустафајевин елми ишләриндә ионлашдырычы вә ултрабәнөвшәји шүаларын тә'сири илә маддәләрдә баш верән кимјави чеврилмәләрин кинетикасынын тәдгиги, илкин просесләрдә јаранан ион вә рдикалларын чыхымынын вә онларын иштиракы илә баш верән гејри-таразлы реаксијаларын тә'јини әсас јер тутур. Профессор И.Мустафајевин лајиһәләри әсасында Азәрбајчанда 2 Бејнәлхалг Еколожи семинар кечирилмишдир.

И.Мустафајев 145 елми әсәрин, о чүмләдән 14 ихтиранын мүәллифидир, 7 намизәдлик диссертасијасына рәһбәрлик етмишдир.

Профессор И.Мустафајев Бејнәлхалг елми әлагәләр саһәсиндә кениш фәалијјәт көстәрир. О, Бејнәлхалг Атом Енержи Акентлијинин, АБШ-ын Информасија Акентлијинин, Түркијәнин Елми Техники Арашдырмалар Гурумунун, Мәркәзи Авропа Университетинин вә Иран Атом Енержи Тәшкилатынын дә'вәти илә дәфәләрлә харичи өлкәләрдә республикамызы тәмсил етмиш, 15-дән чох Бејнәлхалг Елми Мәчлисдә мә'рузәләр етмишдир. О, Бејнәлхалг Енержи Фондунун вә Нју-Јорк ЕА-нын үзвүдүр.

И.Мустафајев Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда фәалијјәт көстәрән Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

Н.П.МУСТАФАЈЕВ

Назим Пирмәммәд оғлу Мустафајев 1941-чи ил апрелин 9-да Шәки шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1948-чи илдә Шәки шәһәри 10 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә кетмиш вә 1958-чи илдә ораны күмүш медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1963-чү илдә фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1963-66-чы илләрдә БДУ-нун аспирантурасында охумушдур. 1966-чы илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунда кичик елми ишчи, бөјүк мүһәндис вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1983-чү илдә "Мотор јағлары үчүн ашгар композисијалары" лабораторијасынын мүдири сечилмиш, 1988-чи илдән исә һәмин лабораторијанын да дахил олдуғу "Ашгар композисијалары" шө'бәсинә вә "Трансмиссија вә сәнаје јағлары үчүн ашгар вә ашгар композисијалары" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1968-чи илдә "Ксантокенат, тиол вә арилхлорфосфитләр әсасында күкүрд вә фосфорлу бирләшмәләрин синтези вә сүрткү јағлары үчүн ашгар кими тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Тиокарбонат туршуларынын төрәмәләри әсасында сүрткү јағлары үчүн јејилмә вә сијрилмәјә гаршы тә'сирли ашгарларын јарадылмасынын елми әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Н.П.Мустафајевин елми фәалијјәтиндә күкүрдүзви бирләшмәләри, хүсусән, тииокарбонат туршулары төрәмәләринин синтези, онларын јејилмә вә сијрилмә хассәләринин тәдгиги мүһүм јер тутур. Кимјәви гурулуш вә јағлама

хассәләри арасында гаршылыглы әлагәни мүәјјәнләшдирмәк мәгсәдилә ксантокенат, дитиокарбамат вә тритиокарбонат туршуларынын функсионал групларын тәбиәти вә молекуладакы јери илә фәргләнән чох мүхтәлиф ефирләри синтез едилмишдир. Маддәләрин мәгсәдјөнлү синтези просесиндә тиокарбонат туршулары төрәмәләринин бир сыра јени алынма үсуллары, о чүмләдән, ксантокенат туршуларынын a, b - дојмамыш туршулара вә туршу ефирләринә бирләшмәси, амин вә карбонсулфидин акрилонитрил, акрил вә малеин туршулары ефирләринә биркә бирләшмәси, һидроксиметилксантокенат вә тритиокарбонатларын һомоконденсләшмәси, һабелә спирт, меркаптан вә аминләрлә конденсләшмәси үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Бу тәдгигатлар нәтичәсиндә онун тәрәфиндән үзви кимјанын чох перспектив бир саһәси - тиокарбонат төрәмәләри кимјасы инкишаф етдирилмишдир. Онун тәрәфиндән јарадылмыш вә истеһсал технолокијасы һазырланмыш јени ашгарлар, трансмиссија вә сәнаје јағлары Русија Федерасијасында тәтбиг тапмыш, о чүмләдән јејилмәјә гаршы ИХП-14М ашгары Јарослав нефт е'малы заводунда 1990-чы илдән истеһсал едилир. Онун рәһбәрлији вә иштиракы илә јарадылмыш мотор јағлары "Азәрнефтјағ" Истеһсал Бирлијиндә истеһсал едилир. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 124 елми әсәрдә, о чүмләдән 70-дән чох мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. О, 1 елмләр доктору вә 4 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

О, нефт кимјасы, сүртүнмә вә јејилмә проблемләри илә бағлы МДБ өлкәләриндә кечирилән Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда иштирак етмиш вә мәзмунлу мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

И.О.НӘСИБОВ

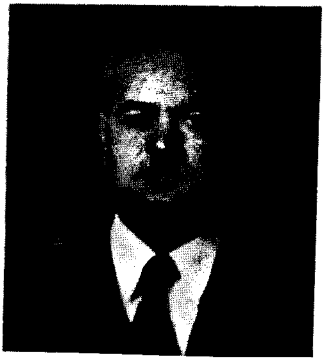

Исмајыл Осман оғлу Нәсибов 1932-чи ил февралын 23-дә Газах рајонунун индики Асланбәјли (кечмиш Әлибајрамлы) кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1939-47-чи илләрдә Әлибајрамлы кәнд орта мәктәбиндә сәккизиллији битирдикдән сонра, ониллик тәһсилини гоншу Гајмаглы кәнд орта мәктәбиндә алмышдыр. 1949-чу илдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин (АДПУ) тәбиәт факүлтәсинә дахил олмуш, 1953-чу илдә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Һәмин илдә тә'јинатла Шәмкир рајонуна кимја-биолокија мүәллими көндәрилмишдир. 1960-чы илә гәдәр һәмин рајонда мүәллимлик етдикдән сонра, Азәрбајчан Елмләр Академијасы Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун "Јарымкечиричиләрин кимјасы" лабораторијасына кичик елми ишчи вәзифәсинә гәбул олунмушдур. Һәмин лабораторијанын илк аспиранты олараг, лантаноидләрин кимјасы саһәсиндә елми-тәдгигат ишләри апармышдыр. 1965-чи илдә "Сериум јарымгрупу елементләринин селеногаллатларынын синтези вә тәдгиги" мөвзусунда "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә кимја елмләри намизәди елми дәрәчәсинә лајиг көрүлмүшдүр. Аспирантура мүддәти гуртардыгдан сонра, 1964-66-чы илләрдә һәмин лабораторијада кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1966-чы илдә мүсабигә јолу илә Н.Туси адына АДПУ-нун "Үмуми кимја" кафедрасына баш мүәллим, сонралар 1968-чи илдә досент сечилмишдир. 1989-чу илдә мүсабигә јолу илә "Үмуми кимја вә кимја тәдрисинин

методикасы" кафедрасына мүдир сечилмиш вә индијә кими һәмин вәзифәдә ишләјир. О, һәмчинин кафедранын нәздиндә олан "Јарымкечиричи материаллар" лабораторијасына рәһбәрлик едир. 1990-чы илдә исә мүсабигә јолу илә һәмин кафедранын профессору сечилмишдир. 1995-чи илдә Нју-Јорк ЕА-нын үзвү сечилмишдир.

Профессор И.О.Нәсибов лантаноидләрин вә IV А групу елементләринин халкоһенидләри әсасында јарымкечиричи материалларын алынмасы вә тәдгиги саһәсиндә елми-тәдгигат ишләри апарыр. Онун тәрәфиндән 240-дан чох јени јарымкечиричи бирләшмәләр алынмыш вә илк дәфә олараг 97 квазибинар кәсијин һал диаграмы гурулмушдур. О, һәмчинин бухар тәзјиги јүксәк олан бирләшмәләр үчүн јени әлверишли гыса мүддәтли вә тәһлүкәсиз синтез үсулу ишләјиб һазырламышдыр. Онун елми-тәдгигат ишләринин вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 17 дәрслик вә дәрс вәсаитиндә, 215 елми әсәрдә, о чүмләдән 6 муәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 1997-чи илдә илк дәфә доғма дилимиздә чап едилән "Кимја терминләринин изаһлы лүғәти" китабынын мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор И.О.Нәсибов Үмумиттифаг вә Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда 35 дәфә мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

Ә.Б.НӘСИРОВ

Әкбәр Бәһрам оғлу Нәсиров 1926-чы ил октјабрын 26-да Фүзули шәһәриндә доғулмушдур. Орта мәктәби Фүзулидә битирдикдән сонра, ики ил орада мүәллим ишләмишдир. 1945-50-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. Һәлә тәләбә икән "Гејри-үзви кимја" кафедрасында лаборант ишләмиш, БДУ-ну битирдикдән сонра, һәмин вәзифәдә 1952-чи илә гәдәр әмәк фәалијјәтиндә олмушдур. Һәмин илдә Үмумиттифаг Тәһлүкәсизлик Техникасы Елми-Тәдгигат Институтунун "Газ анализи" лабораторијасында аз мүддәт кимјачы вәзифәсиндә ишләмиш вә 1952-55-чи илләрдә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунун аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра һәмин институтда 1955-57-чи илләрдә кичик вә елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1959-76-чи илләрдә Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда бөјүк елми ишчи вәзифәсини тутмушдур. 1976-чи илдә Ј.Мәммәдәлијев адына Нахчыван Дөвләт Педагожи Университетинин "Кимја"кафедрасынын мүдири сечилмиш вә өмрүнүн сонуна гәдәр һәмин вәзифәдә чалышмышдыр.

1955-чи илдә "Бензинләрин фәрди карбоһидрокен тәркибинин формалашмасында каталитик крекинг шәраитинин өјрәнилмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1974-чү илдә исә "Чохфунксијалы гликол ефирләринин синтези, онларын истеһсал просесинин ишләниб һазырланмасы, пластификатор хассәләринин өјрәнилмәси вә тәчрүбәдә тәтбиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1980-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ә.Б.Нәсировун елми-тәдгигат ишләри гликол-

ларын мүрәккәб ефирләрин синтезинә, онун истеһсал технолокијасынын ишләниб һазырланмасы вә алынмыш бирләшмәләрин тәчрүбәдә пластификатор кими тәдгигинә һәср едилмишдир. Онун елми вә педагожи фәалијјәти 226 елми әсәрдә, о чүмләдән 23 мүәллиф шәһадәтнамәсиндә, 7 монографија вә китабчада әкс етдирилмишдир. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Ә.Б.Нәсиров кимја елминин наилијјәтләрини халг күтләләри арасында јајдығына көрә "Билик" чәмијјәтинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф олунмушдур. Елми вә педагожи фәалијјәтинә көрә Д.И.Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Чәмијјәтинин Фәхри Фәрманы илә, 1981-чи илдә исә "Шәрәф нишаны" ордени илә тәлтиф олунмушдур.

Әкбәр мүәллим 1984-чү ил ијунун 6-да 58 јашында вахтсыз һәјатдан көчмүшдүр.

Ф.М.НӘСИРОВ

Фаиг Мирзәаға оғлу Нәсиров 1936-чи ил апрелин 9-да Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. Бакы шәһәриндә орта мәктәби битирдикдән сонра 1956-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә дахил олмуш, 1961-чи илдә ораны битирмишдир. 1961-64-чү илләрдә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Сәнаје Институтунун Москва (НКСИ) аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра Бакыја гајытмыш вә һәјатыны јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институту (КТНПИ) илә бағламышдыр. О, һәмин институтда тәхминән 30 ил әрзиндә кичик вә бөјүк елми ишчи, шө'бә мүдири,

лабораторија мүдири вә сон 20 илдә (1975-94) елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсиндә ишләмишдир. Өмрүнүн сонуна гәдәр 1971-чи илдә тәшкил етдији "Катион просесләри" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

1965-чи илдә ССРИ ЕА НКСИ-нин Елми Шурасында (ЕШ) "Асетилен вә дифениласетилен әсасында чох гошулмуш полимер системләрин әмәләкәлмә просесинин вә онларын хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1985-чи илдә исә һәмин институтун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында (ИЕШ) "Асетилен вә ароматик карбоһидрокенләринин ардычыл реаксијалар јолу илә виниларроматик полимерләрин алынмасынын јени үсулу" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр (ЈМБ) Кимјасы ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Ф.М.Нәсировун әсас елми тәдгигатлары ЈМБ кимјасына вә онун физики-кимјасына аиддир. Онун тәрәфиндән полигошулмуш системли полимерләрин тәдгиги саһәсиндә бир сыра чидди фундаментал елми нәтичәләр әлдә едилмишдир. Асетиленин хәтти тикилмәмиш гошулмуш зәнчирләрин формалашма факты мүәјјән едилмишдир вә онун әсасында полигошулмуш системли полимерләр үчүн молекул күтләсинин тә'јин үсулу ишләниб һазырланмышдыр. Илк дәфә олараг јод илә полиасетиленин доппирләшмәси һәјата кечирилмиш вә мүәјјән едилмишдир ки, акцепторун көмәји илә онун сәмәрәлилији әһәмијјәтли дәрәчәдә јүксәлир. Илк дәфә олараг бә'зи әвәзолунмуш стиролларын полимерләрин мүһүм синтез јолу көстәрилмиш, синтез мәрһәләси вә онун ајрылмасы дәјишдирилмишдир. Бир мәрһәләдә винил вә дивиниларроматик мономерләрин синтези вә полимерләшмәси реаксијалары апарылмышдыр. Апардығы тәдгигатлардан мә'лум олмушдур ки, винилферросен илә виниларроматик бирләшмәләрин әмәлә кәтирдији сополимерләрләр фотоһәссаслыға малик олуб, информасијанын јазылмасында јени күмүшсүз материал кими тәтбиг едилә биләр. О, винил мономерләринин

олигомерләшмәси вә полимерләшмә просесини кинетикасынын өјрәнилмәси вә механизминин тәдгиги саһәсиндә дә фундаментал тәдгигатлар апармышдыр. Онун тәрәфиндән илк дәфә бә'зи винил мономерләрин полимерләшмәсинин просеси өјрәнилмиш вә көстәрилмишдир ки, полимерләшмә ејни заманда ики зәнчирин јаранмасы зәнчирин јаранмасы башланғычынын иштиракы илә кедир. Сечичи инһибиторлары тәтбиг етмәклә, зәнчирин јаранмасы мәрһәләси просесини тәнзимләмәклә истәнилән молекул күтләсинә малик полимерләрин алынмасыны көстәрилмишдир. О, һәмчинин мүәјјән етмишдир ки, реаксијасында зәнчирин бөјүмәси бирбаша електронун көчүрүлмәси механизми илә кедир вә чанлы катион зәнчири әламәтләрини алыр. Катион полимерләшмәси просеси үчүн јени јүксәкстабил вә сечичи каталитик системләр ишләниб һазырланмышдыр.

Профессор Ф.М.Нәсировун апардығы елми-тәдгигатларынын нәтичәләри 70 елми әсәрдә, о чүмләдән 11 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун елми мәсләһәтчилији вә рәһбәрлији алтында 1 елмләр доктору, 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Ф.М.Нәсировун елми арашдырмалары нәинки кечмиш ССРИ мәканында, һәтта бир сыра харичи өлкә алимләринин дәрин марағына сәбәб олмушдур. Мәһз буна көрә дә, о 1970-71-чи илләрдә Инкилтәрәдә профессор Плешин, 1974-75-чи илләрдә Франсада профессор Маришарын лабораторијасында, 1982-чи илдә АБШ-да, 1985-чи илдә Јапонијада вә 1990-чу илдә Алманијада узун мүддәтли елми е'замијјәтдә олмуш, катион полимерләшмәсинә даир елми-тәдгигатлар апармыш вә һәмин өлкәләрдә мәгаләләр чап етдирмишдир.

О, дәфәләрлә Румынијада, Инкилтәрәдә, Франсада, Јапонијада, АБШ-да, АФР-да, Түркијәдә кечирилән бејналхалг симпозиум вә конфрансларда елми мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Профессор Ф.М.Нәсиров елми ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак етмишдир. О,Азәрбајчан Республикасы Президенти

јанында Али Аттестасија Комиссијасы кимја үзрә експерт шурасынын үзвY, Азәрбајчан ЕА-нын нәздиндә ЈМБК ЕШ-ин сәдр мүавини, КТНПИ-нин вә Полимер Материаллары Институтунун нәздиндә олан ИЕШ-ләринин үзвү олмушдур.

Фаиг мүәллим 1994-чү ил ијулун 26-да гәфләтән һәјатдан көчмүшдүр.

Ә.Н.НУРИЈЕВ

Әли Нәчәфгулу оғлу Нуријев 1928-чи ил декабрын 29-да Нахчыван Мухтар Республикасынын Неһрәм кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1944-чү илдә Неһрәм орта мәктәбинин доггузунчу синфини битирдикән сонра Нахчыван Тибб Техникумуна дахил олмуш вә ораны 1947-чи илдә гуртармышдыр. Али тәһсилини 1948-51-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә, сонра исә 1951-53-чү илләрдә Нижни-Новгород Дөвләт Университетиндә давам етдирмишдир. Әмәк фәалијјәтинә 1953-чү илдә Синтетик Каучук заводунда башлајыбдыр. Һәмин илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Институтунун аспирантурасына дахил олмушдур. 1959-чу илдән индијә гәдәр Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) кичик вә бөјүк елми ишчи, 1980-чи илдән исә лабораторија мүдири вәзифәсиндә чалышыр. 1980-85-чи илләрдә һәмчинин Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-нин директор мүавини вә Нахчыван Елм Мәркәзинин рәһбәри олмушдур.

Ә.Н.Нуријев 1962-чи илдә "Нефт лај суларында радиактив елементләр" мөвзусунда намизәдлик, 1972-чи илдә исә "Азәрбајчан нефт јатаглары лај суларында надир вә сәпилмиш елементләрин пајланмасы" мөвзусунда докторлуг диссерта-

сиjасыны мүдафиә етмишдир. 1986-чи илдә професор адына лаjиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ә.Н.Нуриjевин елми фәалиjjәти әсасән надир вә радиактив елементләрин һетерокен үчлү систем тәшкил едән нефт лаj суларында, нефтдә вә онларла тәмасда олан сухурларда паjланмасынын ганунауjғунлуғунун өjрәнилмәси, һәмин елементләрин типиндән асылы олараг нефтин, суjун вә сухурун тәркибиндә дәjишмәси, онларын миграсиjа механизми вә с. ганунауjғунлугларынын һәртәрәфли тәдгиги ишинә һәср едилмишдир. Апардығы тәдгигатларынын нәтичәсиндә мүхтәлиф сулардан халг тәсәррүфаты үчүн лазым олан гиjмәтли кимjәви елементләрин алынма технолокиjасы комплекс шәкилдә ишләниб һазырланараг сәнаjе мигjасында тәтбиг едилмишдир. Онун рәһбәрлиjи илә Нефтчала jод вә бром заводунун туллантысы олан лаj суларындан илдә бир милjон тона гәдәр хөрәк дузунун алынмасы технолокиjасы ишләниб һазырланмыш вә 1995-чи илдән һәмин заводда хөрәк дузунун алынма гурғусу һиссә-һиссә тикилмәк үзрәдир. Рәһбәрлик етдиjи лабораториjанын әмәкдашлары сон вахтларда дәниз суjундан комплекс һалда уранын, мисин, синкин вә с. гиjмәтли елементләрин чыхарылмасы үчүн бир нечә селектив сорбентләр синтез етмиш вә онлары тәчрүби истеһсалат гурғусунда сынагдан чыхармышлар.

Профессор Ә.Н.Нуриjевин рәһбәрлиjи илә Дарыдағ (Нахчыван) термал минерал суjундан халг тәсәррүфатында кениш истифадә олунан карбон газынын алынма технолокиjасы ишләниб һазырланмыш вә онун әсасында завод тикилиб истифадәjә верилмишдир. Бу ишә көрә о, бир груп һәмкары илә бирликдә 1980-чи илдә Азәрбаjчанын Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лаjиг көрүлмүшдүр.

Әли мүәллимин апардығы тәдгигатлар 2 монографиjада, 145 елми әсәрдә, о чүмләдән 9 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 1 патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлиjи илә 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

У.О.ОСМАНОВ

Уғур Осман оғлу Османов 1938-чи ил февралын 16-да Бакы шәһәриндә анадан олмушдур. Бакы шәһәри 18 сајлы орта мәктәби битирмиш вә әввәлчә филолокија , сонра исә кимја ихтисасы үзрә али тәһсил алмышдыр. Әмәк фәалијјәтинә “Елм” нәшријјатында корректор вә редактор вәзифәләриндә ишә башламышдыр. 1965-чи илдә Азәрбајчан Кимја Журналында мә’сул катиб вәзифәсиндә чалышмаг үчүн дә’вәт едилмишдир. 1971-72-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун елми катиби вәзифәсини ичра етмишдир. Һәмин илләрдә баш вә апарычы елми ишчи вәзифәләрини дә тутмушдур. 1990-чы илдән Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда апарычы елми ишчи вәзифәсиндә чалышыр.

1973-чү илдә кимја елмләри намизәди дәрәчәси алмаг үчүн “Азәрбајчанда нефт-кимја синтезинин инкишафы (Карботсиклик карбоһидрокенләр әсасында)” мөвзусунда намизәдлик, 1987-чы илдә исә “Азәрбајчанда нефт-кимјасынын инкишафынын әсас истигамәтләри вә тенденсијасы” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр.

У.О.Османов илк дәфә олараг Азәрбајчанын нефт кимјачылары Ј.Һ.Мәммәдәлијев, М.Ф.Нағыјев, В.С.Әлијев, М.А.Далин, С.Ч.Меһдијев, Ә.М.Гулијев, Т.Н.Шахтахински, Б.Г.Зејналов вә М.И.Рүстәмовун рәһбәрлији алтында нефт е’малы вә нефт карбоһидрокенләри саһәсиндә апарылан тәчрүби вә нәзәри тәдгигатлара даир елми-кимјәви әдәбијјаты чох диггәтлә анализ етмишдир. Онун апардығы тәдгигатлара әсасән, азәрбајчанлы кимјачыларынын нефт-кимја просесләри саһәсиндә бејнәлхалг

елми нүфузу тәсдиг едилмишдир. Онун тәрәфиндән илк дәфә ароматик вә тсиклопарафин карбоһидрокенләринин кимјасы вә технолокијасынын инкишафы тәһлил едилмишдир. О, Азәрбајчан кимјачыларынын нефт хаммалынын јүксәк температурда башга бирләшмәләрә чеврилмәси, пиролиз просесләринин јаранмасы вә инкишафы вә карбоһидрокенләринин деһидрокенләшмәси саһәсиндә нефт-кимја елминин зәнкинләшдирилмәсини көстәрмишдир. Онун рәһбәрлији илә Н.Исмајылова сүртқү јағларына вә јаначаглара әлавә едилән ашгарлар кимјасынын вә технолокијасынын тәкамүл јолуну вә инкишафыны үмумиләшдирмишдир. О, З.Зајтсева илә бирликдә республикамызда нефт-кимја технолокијасынын формалашмасыны шәрһ етмишдир.

У.О.Османов 90-чы илләрдә өз фәалијјәтини јени милли елми-һуманитар мәгсәдләр үчүн кимја әдәбијјатынын инкишафына јөнәлтмиш вә илк дәфә шакирдләр үчүн рус дилиндә "Кимја лүғәти" вә азәрбајчан-рус вә рус-азәрбајчан дилләриндә "Химмотолокија терминләри лүғәтини" чап етдирмишдир. О, Азәрбајчан нефт кимјачыларынын нефт е'малы вә кимјасы саһәсиндә биринчилији вә јени наилијјәтләри өзүндә әкс етдирән "Нефт-кимја изаһлы лүғәти"нин тәшәббүскары вә редакторудур. Онун јухарыда гејд едилән бүтүн фәалијјәти 90-чы илләрдә јарадылан јеканә "Кимјачы" Азәрбајчан елми-һуманитар фондунда өз тәшкилаты реаллығы илә һәјата кечирилмишдир. Кимја елминин вә сәнајесинин нүфузуну артырмаг мәгсәди илә јарадылан һәмин фондун әсас гајәси нәшријјат фәалијјәтини һәјата кечирмәкдән ибарәтдир. Онун апардығы тәдгигатлар 50 елми мәгаләдә, о чүмләдән 5 китабда өз әксини тапмышдыр.

У.О.Османов елми популјар мәгаләләри илә мәтбуатда вахташыры чыхыш едәрәк, Азәрбајчан кимјачыларынын дүнја елми тарихиндәки ролуну көстәрир вә онларын нүфуз вә һөрмәтини тәсдиг едир.

Ш.М.ӨМӘРОВ

Шамил Мәчид оғлу Өмәров 1938-чи ил декабрын 30-да Газах рајонунун Асланбәјли (кечмиш Әлибајрамлы) кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-чи илдә Асланбәјли кәнд орта мәктәбинә дахил олмуш, 1957-чи илдә ораны битирмишдир. 1958-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмуш, 1963-чү илдә фәргләнмә диплому илә али тәһсилини баша вурмушдур. Тә'јинатла Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Академијасына көндәрилмишдир. Һәмин илдә "Үзви вә биоложи кимја" кафедрасынын "Үзви кимја" ихтисасы үзрә аспирантурасына гәбул олмушдур. 1967-чи илдә аспирантураны битирдикдән сонра, һәмин кафедрада ассистент, баш мүәллим, досент вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1995-чи илдән индијә кими апарычы профессор кими елми-педагожи фәалијјәтини давам етдирир. Ејни заманда 1995-чи илдән әвәзчиликлә Аграр-Еколокија Институтунда профессор вәзифәсиндә ишләјир.

1973-чү илдә "Фенол әсасында хлор вә азот тәркибли јени ефирләрин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Кәнд тәссәррүфатынын кимјалашдырма васитәләри инкишафынын әсас истигамәтләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр. 1995-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ш.М.Өмәровун елми-тәдгигат ишләри тәркибиндә хлор, азот, күкүрд вә фосфор олан үзви бирләшмәләрин синтези вә тәдгигинә, кимја тәһсилинин јахшылашдырылмасы вә тәкмилләшмәсинә, кәнд тәсәрүфатында кимјалашдырма васитәләри инкишафынын елми-нәзәри проблемләри, кимја биликләринин бејнәлхалг аләмдә вә күтләви информасија

васитәләриндә тәблиғи, јени елм саһәси олан нобелчилијин формалашмасы вә инкишафына һәср едилмишдир. Онун синтез етдији бирләшмәләрин бә'зиләри биткичилик вә һејвандарлыгда, һабелә металларын коррозијасынын гаршысыны алан инһибитор кими тәтбиг едилмиш вә мүсбәт нәтичә алмышдыр. О, 1987-чи илдә Москванын "Наука" нәшријјатында чап олунмуш "Советскаја наука и техника за 70 лет" адлы фундаментал енсиклопедик китабын мүәллифләриндән бири олмагла, бүтөвлүкдә бу ири һәчмли әсәрин әрсәјә чатдырылмасында онун тәдгигатларындан кениш истифадә едилмишдир. Онун тәшәббүскарлығы 1996-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын нәздиндә Бејнәлхалг Информасија Нобел Мәркәзинин јарадылмасына тәкан вермишдир.

Профессор Ш.М.Өмәров 220-дән чох елми әсәрин, о чүмләдән елми-методик мәгаләләрин вә 30-а гәдәр монографијанын, дәрслијин, дәрс вәсаитинин мүәллифидир. Онун әсәрләри Москвада, Санкт-Петербургда, Тамбовда, Јарославлда, Пензада вә с. јерләрдә кимја, кәнд тәсәррүфатынын кимјалашдырылмасы вә кимја тәһсили илә әлагәдар мәркәзи журналларда, мәчмуәләрдә чап едилмишдир. О, Бејнәлхалг елми конфрансларда, сессијаларда, симпозиумларда (Рига, 1974, Јарославл, 1987, Москва, 1990, Тамбов, 1994, 1995) вә дикәр мө'тәбәр топлантыларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

О, 1972-чи илдә Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Чәмијјәтинин рәјасәт һеј'әтинин диплом вә мүкафатына, 1995-чи илдә ЈУНЕСКО адындан фәалијјәт көстәрән Бејнәлхалг Информасија Нобел мәркәзинин һәгиги үзвү сечилмәклә "Нобелчи" адына, Нобел медалына вә маариф саһәсиндәки хидмәтләринә көрә 1996-чи илдә академик Ј.Һ.Мәммәдәлијев адына республика мүкафаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

И.И.ПИСМАН

Илја Иосифович Писман 1920-чи ил февралын 5-дә Белорусија Республикасы, Мокилјов вилајәти, Кричевски рајонунун Молјатичи кәндиндә анадан олмушдур. 1922-чи илдә аиләси илә бирликдә Бакыја көчмүш вә 1927-чи илдә Бакы шәһәри 4 сајлы мәктәбә дахил олмуш, орада једдииллик тәһсил алмышдыр. 1937-чи илдә 56 сајлы орта мәктәбин онунчу синфини битирмишдир. Әмәк фәалијјәтинә 37 сајлы мәктәбдә лаборант кими башламышдыр. 1938-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмушдур. II Дүнја мүһарибәсинин башланмасы илә әлагәдар олараг али тәһсилини давам етдирә билмәмишдир. Мүһарибәдән сонра тәһсилини БДУ-да давам етдирәрәк ораны 1948-чи илдә битирмишдир. Индики Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтуна лабораторија мүавини вәзифәсинә гәбул олмушдур.

1958-чи илдә намизәдлик диссертасијасыны, 1971-чи илдә исә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1972-чи илдә она профессор ады верилмишдир.

Профессор И.И.Писманын әсас елм саһәси олефинләр вә диенләрин синтези, тәмиз һалда онларын ајрылмасы вә полимерләшмәси вә сополимерләшмәсиндән ибарәтдир. О, ики китабчанын, 150-дән артыг елми әсәрин, о чүмләдән 25 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин вә 10 патентин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 10 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

О, II Дүнја мүһарибәсиндә иштирак етдијинә көрә 7 һөкумәт ордени вә медалы илә, о чүмләдән "Гызыл улдуз" ордени, "Кенисбергин алынмасына көрә", "Алманија үзәриндә гәләбәјә көрә" вә с. медалларла тәлтиф олунмушдур.

И.И.Писман 1982-чи илдә февралын 11-дә Бакыда вәфат етмишдир.

Б.Ф.ПИШНАМАЗЗАДӘ

Бөјүкаға Фәрәчуллаһ оғлу Пишнамаззадә 1918-чи ил мајын 18-дә Шәки шәһәринин Кәнчәлиләр мәһәлләсиндә Загафгазија Мүсәлманлары Руһани Идарәсинин Шејхүлисламынын мүавини Һачы Шејх Фәрәчуллаһ Зејнәлабдин оғлу Пишнамаззадәнин аиләсиндә анадан олмушдур. 1926-чы илдә Шәки шәһәри орта мәктәбинә дахил олмуш, 1928-чи илдә аиләсинин Бакы шәһәринә көчмәси илә әлагәдар тәһсилини 18 сајлы орта мәктәбдә давам етдирмишдир. 1936-чы илдә орта мәктәби битирмиш вә һәмин илдә дә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1938-чи илдә һәлә тәләбә икән Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) Кимја Институтунда лаборант кими әмәк фәалијјәтинә башламыш вә БДУ-ну 1941-чи илдә баша вурмушдур. Һәмин илин ијул ајында II Дүнја мүһарибәсинин башланмасы илә орду сыраларына сәфәрбәр едилмиш вә дөјүшән ордунун архасыны мүдафиә едән Дахили Ишләр Халг Комиссарлығынын 2-чи сәрһәд полкунда кимја хидмәти рәиси олмушдур. 2-чи сәрһәд полкунун тәркибиндә Шимали-Гәрб, 2-чи Прибалтика, 1-чи Украјна чәбһәләриндә Полша әразисиндә дөјүш јолу кечәрәк гәләбәни Алманијада баша вурмушдур. 1945-чи илин нојабрында ордудан тәрхис олундугдан сонра Азәрбајчан ЕА-нын КИ-да кичик елми ишчи вәзифәсинә ишә көтүлмүшдүр. 1947-чи илдә һәмин институтун аспирантурасына гәбул олмуш вә 1949-чу "Алфа-хлорефирләрин етилен карбоһидрокенләри илә алкилләшмәси" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны вахтындан әввәл мүдафиә едәрәк "Үзви кимја" ихтисасы үзрә кимја елмләри намизәди елми дәрәчәсини алмышдыр. 1952-чи илдә исә "Бөјүк елми ишчи" адына лајиг көрүлмүшдүр.

1964-чү илдә кимја елмләри доктору алимлик дәрәчәси адыны алмаг үчүн “Садә вә мүрәккәб хлорефирләрин синтези вә чеврилмәси саһәсиндә тәдгигатлар” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Б.Ф.Пишнамаззадә 1952-чи илдән өмрүнүн сон күнләринә кими Азәрбајчан ЕА-нын Нефт Институтунда, Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда вә онун Сумгајытдакы филиалында “Епоксид гәтранларын модифкаторларынын синтези” лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. Онун елми-тәдгигатлары үзви вә нефт-кимјасынын мүхтәлиф саһәләрини әһатә едир. Гамма-хлорефирләринин синтези вә онларын чеврилмәләри саһәсиндә апардығы елми-тәдгигатлар онун әсас елми истигамәтини тәшкил едир. О, садә вә мүрәккәб гамма-хлорефирләринин синтези вә чеврилмәләри саһәсиндә системли тәдгигат апарараг, илк дәфә олараг алифатик вә тсиклопарафин сырасынын садә вә мүрәккәб гамма-хлорефирләринин, аллил сырасынын садә вә мүрәккәб гамма-хлорефирләринин кимјәви чеврилмәләрини апармышдыр. Карбон туршуларынын алфа-хлорметилефирләрини синтез етмиш вә онларын алынмасы реаксијасынын термодинамикасыны өјрәнмишдир. Гамма-хлорефирләринин алынмасы заманы мүхтәлиф параметрләрин реаксија кедишинә тә’сири заманы әсас вә аралыг мәһсулларына әсасән реаксијанын механизминә даир мүлаһизә сөјләмишдир.

Б.Ф.Пишнамазадә Азәрбајчан нефтинин тәркибинин өјрәнилмәси саһәсиндә дә тәдгигатлар апармыш вә нефтләрдән фәрди карбоһидрокенләрин ајрылмасы методларыны ишләјиб һазырламышдыр. Онун тәрәфиндән нефтдән алынан бензин фраксијасындан үзви синтез үчүн чох мүһүм рол ојнајан метилтсиклопентанын, тсиклоһексанын, метилтсиклоһексанын ајрылмасы просеси хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. Нефтин тәкрар истеһсал мәһсулларынын базасы әсасында лајлы пластикләр үчүн јени бағлајычы маддәләр алмаг мәгсәдилә

дојмамыш полиефир гәтранларынын синтези дә Б.Ф.Пишнамаззадә тәрәфиндән һәјата кечирилмишдир. Онун апардығы чохшахәли елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 250 елми әсәрдә, о чүмләдән 3 китабда вә 50 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 10 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Б.Ф.Пишнамаззадә ишләдији институтларын ичтимаи һәјатында да фәал иштирак едәрәк, јерли комитәнин сәдри, партија тәшкилатынын катиби сечилмишдир. О, мүһарибә илләриндә дөјүш јолунда вә елмдә газандығы наилијјәтләрә көрә дөвләт тәрәфиндән “Алманија үзәриндә гәләбә”, “Әмәк шүчаәти”, “Фәдакар әмәјә көрә”, “Әмәк ветераны” медаллары илә тәлтиф олунмушдур.

Бөјүкаға мүәллим 1977-чи ил ијун ајынын 17-дә елми фәалијјәтинин ән мәһсулдар чағында һәјатдан вахтсыз көчмүшдүр.

Ч.Г.РӘСУЛОВ

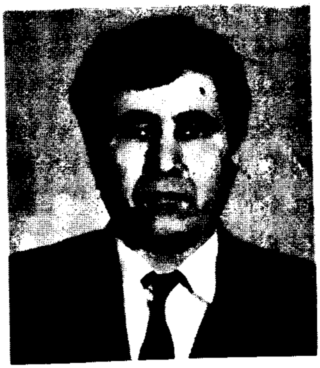

Чинкиз Гинјаз оғлу Рәсулов 1949-чу ил августун 31-дә Газымәммәд рајонунун Әләт гәсәбәсиндә анадан олмушдур. 1966-чы илдә Јевлах шәһәр орта мәктәбини битирдикдән сонра, индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1971-чи илдә АДНА-да али тәһсилини баша вурдугдан сонра, 1973-чү иләдәк орду сыраларына гуллуг етмишдир. 1973-74-чү илләрдә Јевлах зона Газ Истеһсалат Бирлијиндә (ИБ) мүһәндис вә сонралар техники шө'бә рәиси вәзифәләриндә ишләмишдир. 1974-чү илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев

адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун аспирантурасына гәбул олмушдур. 1977-чи илдә "Фенолун беш вә алтыһәлгәли тсиклоолефинләрә каталитик тсиклоалкилләшмә реаксијасынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Сонракы илләрдә дә фенолун алкилләшмәси мәһсулу олан тсиклоалкилфеноллар әсасында тәркибиндә мүхтәлиф фрагментләр олан полифунксионал кимјәви бирләшмәләр синтез етмиш вә онларын истифадә саһәләри мүәјјәнләшдирилмишдир. Тәклиф олунмуш төвсијәләр әсасында "Ангарскнефтүзвисинтез" ИБ-дә полимердисстилат вә пропиленин тримери илә каталитик алкилләшмәси просеси вә алынмыш алкилфеноллар әсасында ВНИИ НП-460 ашгарынын алынмасы просеси истеһсалата вәсигә алмышдыр.

О, 1992-чи илдә апардығы тәдгигат ишләрини үмумиләшдирәрәк "Тсиклоалкилфеноларын әсасында јүксәк сәмәрәли стабилләшдиричи кимјәви әлавәләрин јарадылмасы" мөвзусунда "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир.

Ч.Г.Рәсуловун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 90 елми әсәрдә, о чүмләдән 30 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији алтында 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, мүхтәлиф илләрдә Бејнәлхалг, Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда республикамызы ләјагәтлә тәмсил етмишдир.

Ә.В.РӘҺИМОВ

Әдаләт Вилајәт оғлу Рәһимов 1937-чи ил апрелин 3-дә Нахчыван шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1945-55-чи илләрдә Нахчыван шәһәр 1 сајлы орта мәктәбини гызыл медалла битирмишдир. 1960-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсини фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. 1960-чы илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмиш вә һәмин илин сонунда ССРИ ЕА Кимја Физика Институтунун (КФИ) аспирантурасына дахил олмушдур. 1965-чи илдә "Полисулфоариленләрин синтези вә арашдырылмасы" мөвзусундакы намизәдлик диссертасијасыны ССРИ ЕА КФИ Елми Шурасында мүдафиә етмишдир. 1963-65-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. Азәрбајчан Нахчыван комплекс зона тәчрүбә стансијасында "Агробиокимја" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјәрәк, јерли јашыл-әдвијјат биткиләринин биокимјасы саһәсиндә илк дәфә систематик арашдырмалар апармышдыр. 1969-чу илдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-нин Сумгајыт филиалына (индики Полимер Материаллары Институтуна) кечмиш вә "Јени епокси олигомерләр" лабораторијасыны јаратмыш вә индијә кими орада чалышыр. 1984-87-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Рәјасәт Һеј'әтинин көндәриши илә Нахчыван Елм Мәркәзинин рәһбәри вәзифәсиндә ишләмишдир. 1983-чү илдә Казан Кимја-Технолокија Институтунда Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Полиоксиариленләрин синтез ганунаујғунлуглары вә үсуллары. Гурулушлары, хассәләри вә истифадә јоллары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1984-чү

илдә “Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр кимјасы” (ЈМБ) ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдә Нју-Јорк ЕА-нын үзвү сечилмишдир.

1992-чи ил мај-октјабр ајларында Азәрбајчан Али Аттестасија Комиссијасы сәдринин вә 1990-93-чү илләрдә Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назиринин биринчи мүавини вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1993-чү илдән бу күнә кими Азәрбајчан ЕА ПМИ-дә апарычы елми ишчи вәзифәсиндә ишләјир.

Профессор Ә.В.Рәһимов јени јаратдығы лабораторијада јарымкечиричи, јүксәк истилијә вә радиасијаја давамлы, реаксијаја габил олигофеноллар вә тәркибиндә епокси-, амино-, сулфо-, хлор- вә с. функсионал груп сахлајан олигомер бирләшмәләрин синтезинин ганунаујғунлуглары саһәсиндә кениш тәдгигатлар апармышдыр. О, хинонларын полимерләшмәси вә сополимерләшмәси, фенол вә ароматик аминләрин оксиполиконденсләшмәсинин кинетикасы, алынан мәһсулларын синтез принсипләри вә кинетик ганунаујғунлугларыны әтрафлы тәдгиг едәрәк, онларла јени полимер јарымкечиричи, сәмәрәли антистатикләрин вә графит материаллары, истилијә вә плазмаја давамлы фоторезистләр, јапышганлар вә антиоксидантларын синтез үсулларыны јаратмышдыр. Онун рәһбәрлији илә апарылмыш арашдырмаларын нәтичәсиндә ЈМБ кимјасынын јени истигамәти - полиоксиариленләр кимјасынын әсасы гојулмуш вә инкишаф етдирилмишдир. Профессор Ә.В.Рәһимовун ишләјиб һазырладығы “Плазмаја давамлы олигонафтол фоторезисти” Зеленоградда (Русија Федерасијасы) хүсуси техникада, “Расширител ПАВ “СОНО” Подолск вә Кемеровода, “Катран” полимер бојасы вә “НА-91” стабилизатору Сумгајыт кимја Истеһсалат Бирлијиндә вә бијан әсасында алынмыш глитсирам дәрман маддәси исә Бакы Кимја-әчзачылыг заводунда тәтбиг едилмишдир. Апардығы арашдырмаларын нәтичәләри 330-дан чох елми әсәрдә, о чүмләдән 120 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентдә (АБШ, Јапонија, Финландија, Русија) өз әксини тап-

мышдыр. Рәһбәрлији алтында 2 елмләр доктору, 17 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Әдаләт мүәллимин әсәрләринин бөјүк әксәријјәти МДБ өлкәләри, АБШ, Инкилтәрә, Ирландија, Алманија, Испанија, Нидерланд, Чехија, Болгарија, Түркијә вә с. өлкәләрин елми журналларында дәрч едилмиш, симпозиум вә конфрансларда мә'рузә едилмишдир.

Профессор Ә.В.Рәһимов республикамызын ичтимаи һәјатында да фәал иштирак едәрәк, 1985-чи илдә Нахчыван Мухтар Республикасы Али Советинин, (АС) 1990-чы илдә Азәрбајчан Милли Мәчлисинин үзвү вә сосиал сијасәт комиссијасынын сәдр мүавини сечилмишдир. Азәрбајчан АС нүмајәндә һеј'әтинин рәһбәри кими 1992-93-чү илләрдә АТӘТ-ин Будапешт, Копенһакен, үзвү кими 1994-95-чи илләрдә Вјана вә Оттава парламент ассамблејасында иштирак етмишдир.

1984-чү илдә "ССРИ ихтирачысы" дөш нишанына вә 1992-чи илдә Азәрбајчан Республикасынын әмәкдар екологу адына, Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Чәмијјәтинин II дәрәчәли дипломуна лајиг көрүлмүшдүр. "Әмәкдә фәргләнмәјә көрә" вә "Әмәк ветераны" медаллары илә тәлтиф едилмишдәр.

П.Ф.РЗАЗАДӘ

Пүстәханым Фәрәмәз гызы Рзазадә 1913-чү ил ијулун 2-дә Бакыда анадан олмушдур. Орта тәһсили Бакы шәһәр мәктәбиндә алмышдыр. 1931-чи илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин тарих факүлтәсини битирмиш вә һәмин илдә дә һәмин али мәктәбин кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1935-чи илдә икинчи ихтисас үзрә али тәһсилини

баша вурмуш вә Азәрбајҹан Кәнд Тәсәррүфаты Назирлијинин лабораторијасында әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. Орада ики ил ишләдикдән сонра, 1937-45-ҹи илләрдә Бакы али мәктәбләриндә педагожи фәалијјәтдә олмушдур. 1945-ҹи илдә Азәрбајҹан Елмләр Академијасы Кимја Институтунда кичик елми ишчи кими әмәк фәалијјәтинә башламыш, 1957-ҹи илдән һәмин институтда, сонралар исә онун әсасында јарадылмыш Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда "Гејри-үзви полимерләр" лабораторијасынын мүдири вәзифәсини тутмушдур.

1965-ҹи илдә "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә кимја елмләри доктору елми дәрәҹәсини алмышдыр.

Профессор П.Ф.Рзазадәнин әсас елми-тәдгигатлары республиканын тәбии минерал сәрвәтләринин комплекс е'малы вә истифадәси јолларына һәср едилмишдир. О, нефт јатагларынын лај суларынын комплексе'малы јолларыны өјрәнмиш, хүсусилә, борун, мүхтәлиф бор бирләшмәләринин вә бор-суперфосфат күбрәсинин алынма технолокијасыны ишләјиб һазырламышдыр. Мәһз һәмин елми ишләринә көрә 1978-ҹи илдә Азәрбајҹан Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

Онун рәһбәрлији илә күнәш енержисиндән истифадә едиләрәк натриум хлоридин алынма просеси ишләниб һазырланмыш вә Сумгајыт кимја сәнајесини һәмин маддәјә олан тәләбаты өдәнилмишдир. Маје шүшә истеһсалы вә дикәр саһәләрдә истифадә едилән серпентинитләрин комплекс е'малынын елми әсасларынын тәдгиги Пүстәханымын ады илә бағлыдыр. Онун рәһбәрлији илә јени техникада тәтбиг олунан гејри-үзви материалларын алынмасы саһәсиндә кениш елми-тәдгигатлар апарылмышдыр.

Профессор П.Ф.Рзазадәнин апардығы тәдгигатларын нәтиҹәләри I монографијада, 200 елми әсәрдә вә ихтираларда өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору, 20 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Онун әмәји дөвләт тәрәфиндән ики дәфә "Шәрәф нишаны" вә "Әмәк рәшадәтинә көрә" медалларына лајиг көрүлмүшдүр.

Пүстәханым 1981-ҹи ил мајын 2-дә фаҹиәли сурәтдә һәјатдан көчмүшдүр.

З.М.РЗАЈЕВ

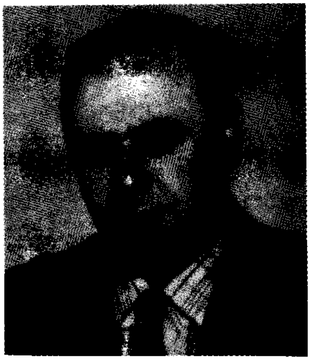

Закир Мәһәррәм оғлу Рзајев 1940-чи ил августун 17-дә Ермәнистан Республикасынын Зәнкибасар гәсәбәсиндә анадан олунмушдур. 1957-чи илдә орада Ч.Мәммәдгулузадә адына орта мәктәби битирмиш вә һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1962-чи илдә БДУ-ну битирмиш вә 1963-чү илдә ССРИ Елмләр Академијасынын (ЕА) Физики Кимја Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1967-чи илдә һәмин институтда "Тәркибиндә галај вә гурғушунсахлајан өртүк әмәләкәтирән јени полимерләрин синтези вә хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1968-чи илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Кимја Просесләри Институтунун Сумгајыт филиалында бөјүк елми ишчи, 1976-80-чы илләрдә Азәрбајчан ЕА Хлор-үзви Синтез Институтунда "Функсионал полимерләр" лабораторијасынын вә "Полимерләр" шөʼбәсинин мүдири вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1984-86-чы илләрдә һәмин институтда елми ишләр үзрә директор мүавини вә директор әвәзи вәзифәләриндә, 1986-92-чи илләрдә исә Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда елми ишләр үзрә директор мүавини олмушдур. 1983-чү илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин Ихтисаслашдырылмыш Елми Шурасында "Галајүзви функсионал макромолекулларын алынмасы, чеврилмәләри вә хассәләринин физики-кимјәви гану-

наујғунлуглары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Профессор З.М.Рзајевин әсас елми истигамәти комплекс-радикал биркә полимерләшмә реаксијаларынын ганунаујғунлугларынын тәдгиги саһәсиндәдир. Металүзви полимерләр, хүсуси хассәли функсионал полимерләрин синтези саһәсиндәки ишләринин нәтичәләри микроелектроника вә кәмигајырмада тәтбиг олунмушдур.

О, 100-дән чох мәгаләнин вә 72 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә харичи патентләрин мүәллифидир. АБШ, Јапонија, Австралија, Түркијә вә Авропа өлкәләринин 23 патентини алмышдыр. "Малеин анһидриди полимерләри вә биркә полимерләри (Бакы, Елм, 1984) вә "Биоложи давамлы галајүзви полимерләр" (Москва, Кимја, 1998) монографијаларынын мүәллифидир. Онун елми мәгаләләри дөври олараг Высокомолекулјарныје сојединенија, J.Polumer Sci., Polumers, Macromolecules, Makromol. Chem. Phys., J.App. Polum. Sci., кими Бејнәлхалг елми журналларында дәрч олунур. Бир чох Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда мә`рузәләрлә чыхыш етмишдир.

О, 20 елмләр намизәди вә 2 елмләр докторунун ишинә рәһбәрлик етмишдир. Закир мүәллим 1992-чи илдән Түркијәнин Орта Доғу Техники Университетиндә (Анкара) профессор олараг чалышыр.

Ј.И.РҮСТӘМОВ

Јавуз Исмајыл оғлу Рүстәмов 1933-чү ил мајын 9-да Ордубад шәһәриндә зијалы аиләсиндә доғулмушдур. 1941-чи илдә Ордубад шәһәр орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1952-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун кимја-технолокијасы факүлтәсинә дахил олмуш вә 1957-чи илдә ораны фәрләнмә диплому илә битирдикдән сонра, тә'јинатла Сумгајыт Синтетик Каучук заводуна көндәрилмишдир. 1957-61-чи илләрдә орада нөвбә рәиси вә полимерләшмә сехинин технологу вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1961-63-чү илләрдә Республика Халг Тәсәррүфаты Советиндә баш мүтәхәссис вә 1963-69-чу илләрдә Сумгајыт Суперфосфат заводунда Баш мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1969-чу илдән индијә кими Азәрбајчан Елмләр Академијасы Полимер Материаллары Институтунда "Полимерләр технолокијасынын просесләри вә апаратлары" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышыр.

1973-чү илдә "Дәнәвәр суперфосфатын гајнар лај апаратында гурудулмасы вә флүорсузлашдырылмасы просесләринин тәдгиги вә тәртиби" мөвзусунда намизәдлик, 1984-чү илдә исә "Сәпәлән материалларын нәмләшдирилмәси, дәнәвәрләшдирилмәси вә гурудулмасы просесләринин һесабланмасынын вә интенсивләшдирилмәсинин нәзәри әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1994-чү илдә "Кимја технолокијасынын просес вә апаратлары" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ј.И.Рүстәмовун әсас елми фәалијјәти кимја технолокијасынын нәзәри әсаслары, чохфазалы системләрдә

кинетик, һидродинамик, истилик вә маддәләр мүбадиләси просесләринин моделләринин јарадылмасы, кимјәви системләрин там ријази моделләринин тәртибаты, кимја просесләринин механизми илә техноложи вә апарат тәртибаты арасындакы әлагәнин нәзәри принсипләринин ишләниб һазырланмасы истигамәтинә јөнәлдилмишдир. Онун рәһбәрлији алтында тозвари маддәләрин дәнәвәрләшдирилмәси, полимер өртүкләрлә капсуллашдырылмасы, гурудулмасы, капсул әмәләкәтирән тәбии полимерләрин, о чүмләдән селлүлоза төрәмәләринин мүхтәлиф хаммалардан алынмасы просесләринин јени үсуллары тәдгиг олунмушдур. О, апардығы просесләрдә физики параметрләрин гејри-сабитлијини нәзәрә алараг, сәпәләнән маддәләрин гајнар лајынын һидродинамикасынын нәзәри әсаслары, һәмин маддәләрин дәнәвәрләшдирилмәси вә хүсуси полимерләрлә капсуллашдырылмасы прсесләринин прогнозлашдырылмасынын елми әсасларыны јаратмышдыр. Онун тәрәфиндән илк дәфә олараг тозвари маддәләрдән гајнар лај апаратында һиссәчикләрин тоггушмасы нәтичәсиндә дәнәләрин әмәлә кәлмәси вә бөјүмәсинин нәзәри әсаслары вә ријази модели тәртиб едилмишдир. Һәмчинин тозвари маддәләрин гурудулмасы, памбыгтәмизләмә заводларынын туллантыларындан карбоксиметилселлүлозанын истеһсалынын јени үсуллары истеһсалатда тәтбиг олунмушдур. Онун апардығы елми тәдгигат ишләринин нәтичәләри 1 монографијада, 79 елми әсәрдә, о чүмләдән 15 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә 3 патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Ј.И.Рүстәмов бир сыра Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиумлар вә конфрансларда, о чүмләдән Полимер-91, Полимер-92 Бејнәлхалг симпозиумларында (Бакы, Анкара), академик Ј.Мәммәдәлијевин 90 иллијинә һәср олунмуш II Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансында, енержи, еколокија вә игтисадијјат Бејнәлхалг конфрансында (Бакы-1997), Москва, Минск, Сумгајыт шәһәрләриндә ке-

чирилмиш Үмумиттифаг конфрансларында иштирак етмишдир.

О, кечмиш Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин күмүш медалы, "ССРИ ихтирачысы" дөш нишаны, "Әмәк Ветераны" вә с. медалларла тәлтиф олунмушдур

М.Ә.РҮСТӘМОВ

Маһмуд Әли Оғлу Рүстәмов 1938-чи ил нојабрын 30-да Кәдәбәј рајонунда анадан олмушдур. 1947-57-чи илләрдә Кәдәбәј рајону орта мәктәбиндә охумушдур. 1957-чи илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олмуш вә ораны 1962-чи илдә битирмишдир. 1962-65-чи илләрдә Синтетик Каучук вә Суперфосфат заводларында мүһәндис-технолог вәзифәсиндә ишләмишдир. 1965-68-чи илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын аспирантурасында охумушдур. 1968-71-чи илләрдә индики Азәрбајчан Елмләр Академијасы Полимер Материаллары Институтунда кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир.

1971-чи илдән Азәрбајчан Техники Университетинин "Кимја" кафедрасында ассистент, баш мүәллим вә досент вәзифәләриндә ишләмишдир. 1991-чи илдән һәмин кафедранын профессорудур. Һәмчинин 1990-чы илдән "Кимја" кафедрасынын нәздиндә "Алитсиклик вә мезокен бирләшмәләр" Елми-Тәдгигат Лабораторијасыны тәшкил етмиш вә она рәһбәрлик едир.

1971-чи илдә "Һем-метиләвәзли тсиклоһексан(ен)-3-карбон туршуларынын хлоранһидридләри илә дојмамыш бирләшмәләрин конденсләшмәси реаксијаларынын тәдгиги вә алынмыш

бирләшмәләрин чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1988-чи илдә исә "Тсиклоһексан(ен) карбон туршулары вә онларын төрәмәләри әсасында полиәвәзли политсиклик бирләшмәләрин синтези вә стереокимјасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор М.Ә.Рүстәмовун әсас елми истигамәти мүхтәлиф функсионалəвәзли алитсиклик карбон туршулары, онларын һалокенанһидридләринин синтези вә онларын әсасында електрофил бирләшмә реаксијаларынын көмәјилә мүхтәлиф биоложи актив вә маје кристал хассәси дашыјан полифунксионалəвәзли политсиклик бирләшмәләрин синтези вә хассәләрин тәдгигиндән ибарәтдир. Онун апардығы елми-тәдгигатлар нәтичәсиндә алкил-, арил-, алкиларил- вә һалокенәвәзли моно- вә битсиклик карбон туршуларынын вә онларын әсасында бензобитсиклик структурларын синтези үчүн үсуллар ишләниб һазырланмышдыр. Кәнд тәсәррүфаты, техника вә електроникада әһәмијјәтли бој маддәләри, сәтһи-актив вә маје кристал хассәјә малик маддәләр синтез едилмишдир. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтдә апардығы елми-тәдгигат ишләрин нәтичәләри 70-дән чох елми әсәрдә, о чүмләдән 5 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, бир сыра Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конфрансларда мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

Н.Х.РҮСТӘМОВ

Нуширәван Ханкиши оғлу Рүстәмов 1940-чы ил ијунун 18-дә Зәнкилан рајонунун Гаргулу кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-чи илдә Дәлләкли ибтидаи мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1950-чи илдә 25 сајлы Минчиван дәмир-јол орта мәктәбинин үчүнчү синфиндә таһсилини давам етдирәрәк, ораны 1958-чи илдә битирмишдир. 1959-чу илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја-биолокија факүлтәсинә гәбул олмуш вә ораны 1964-чү илдә фәргләнмә диплому илә гуртармышдыр. Һәмин илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә аспирантураја дахил олмушдур. 1964-65-чи илләрдә ордуда хидмәт етмишдир. 1967-73-чү илләрдә ГҮФКИ-дә кичик елми ишчи, 1973-89-чу илләрдә бөјүк елми ишчи, 1989-91-чи илләрдә апарычы елми ишчи, 1991-94-чү илләрдә "Координасион бирләшмәләрин кимјасы" лабораторијасынын, 1994-чү илдән индијә кими "Аналитик кимја" лабораторијасынын мүдиридир. 1993-96-чы илләрдә ГҮФКИ-нин директору вәзифәсинин ичраедичиси олмушдур. 1969-чу илдә "Чох мигдар ағыр металларын иштиракы илә микромигдар индиумун тә'јини шәраитинин тәдгиги " мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә исә Дашкәнд Дөвләт Университети Ихтисаслашмыш Елми Шурасында (ИЕШ) "d-Елементләрин тәркибиндә N-, P-, O-олан лигандларла мүхтәлифлигандлы комплексләри вә онларын аналитик тәтбиги" мөвзусунда "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Н.Х.Рүстәмовун әсас елми-тәдгигат ишләри d-елементләринин тәркибиндә азот, фосфор вә оксикенсахлајан лигандларла әмәлә кәтирдији комплексләрин тәдгигинә вә бу

бирләшмәләр әсасында һәмин елементләрин фотометрик вә екстраксијалы-фотометрик тә'јини үсулларын ишләниб һазырланмасына һәср едилмишдир. Һәмчинин металларын асидо бирләшмәләринин әсаси бојаларла ион ассосиатларынын, ионларын пирокатехинин азотөрәмәләри, манезон ИРЕА, беррилион II, ејнилигандлы полифунксионал азопирокатехинләр илә вә сәтһи-актив маддәләрлә мүхтәлифлигандлы комплексләри тәдгиг едилмиш, бунлар әсасында метал ионларынын вә нефт аваданлығынын коррозијадан мүһафизәси үчүн тәтбиг едилән ингибиторларын тә'јининин фотометрик вә екстраксијалы фотометрик үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Онун тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш тә'јин үсуллары истәр республикада, истәрсә дә кечмиш ССРИ мәканында кениш тәтбиг едилмишдир.

Манган, кадмиум, ванадиум вә никелин тә'јини үчүн онун ишләјиб һазырладығы үсул Москва Әлван Металларын Ишләнмәси Институтунун кејфијјәтли әринтиләр заводунда, инкибиторларын тә'јини үсуллары Түркмәнистанын "Шадлыг" газ конденсат јатағында, күмүш вә манганын тә'јин үсуллары Сумгајыт Суперфосфат заводунда, күмүшүн тә'јини үсулу Азәрбајчан Кеолокија идарәсиндә тәтбиг едилмишдир. Онун һазырладығы кондисионер һиссәләринин маркаларыны јазмаг үчүн хүсуси тәркибли мүрәккәб Бакы Кондисионер заводунда ијирми илдән артыгдыр ки, тәтбиг олунур. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтләрдә апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәләри 125 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

О, кечмиш ССРИ мәканында аналитик кимјаја даир кечирилән бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда фәал иштирак етмишдир.

Нуширәван мүәллим елми-ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едир. О, Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасы кимја үзрә експерт шурасынын үзвү вә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы нәздиндә ИЕШнин һәмсәдридир.

С.М.РҮСТӘМОВ

Сабир Муса оғлу Рүстәмов 1930-чу ил декабрын 31-дә Шуша шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә доғулмушдур. 1939-чу илдә Шуша шәһәри 1 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1949-чу илдә күмүш медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмуш вә 1951-чи илә гәдәр орада охумушдур. 1951-54-чү илләрдә тәһсилини Нижни-Новгород Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә давам етдирмиш вә ораны фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. 1954-58-чи илләрдә Шушада кимја-биолокија мүәллими ишләмишдир. 1958-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) аспирантурасына гәбул олмуш вә тәһсилини давам етдирмәк үчүн 1959-чу илдә Москваја К.А.Тимирјазев адына Кимја Технолокија Академијасынын (КТА) кимја факүлтәсинә мәгсәдли аспирантураја көндәрилмишдир. 1963-чү илдә К.А.Тимирјазев адына КТА кимја факүлтәсинин Елми Шурасында (ЕШ) "Мүхтәлиф валентли ионларын сорбсија динамикасынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1963-78-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1969-70-чи илләрдә К.А.Тимирјазев адына КТА-да докторантура кечмишдир. 1970-чи илдә "Мүхтәлиф валентли ионларын иондәјишмә сорбсија динамикасынын нәзәријјәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1978-чи илдә мүсабигә јолу илә Азәрбајчан ЕА Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунун (КТНПИ) "Сорбсија просесләри" лабораторијасына мүдир сечилмиш вә индијә кими бу вәзифәдә ишләјир. 1995-чи илдә Нју-Јорк ЕА-нын үзвү сечилмишдир.

С.М.Рүстәмовун елми-тәдгигат ишләри сәтһ һадисәләри, адсорбсија, ионд əјишмәси, хроматографија, әтраф мүһитин, о чүмләдән тулланты суларынын зәрәрли гејри-үзви вә үзви компонентләрдән тәмизләнмәсиндә сорбсија методларынын тәтбигинин нәзәри вә практикасына һәср едилмишдир. Иондәјишмә хроматографијасынын нәзәријјә вә тәчрүбәсинә һәср олунмуш елми ишләри А.А.Морозовун “Гејри-үзви анализдә хроматографија” (Высшаја школа, Москва, 1972) дәрс вәсаитинә салынмышдыр. Онун тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш, күчү саатда 1-5м3 олан сорбсија гурғусу 1988-чи илдән Республика Јерли Сәнаје Назирлији Металмәдәни мәишәт заводунда тулланты суларынын зәрәрли компонентләрдән (никел, мис, хромат вә с. ионлары) тәмизләнмәсиндә истифадә едилир. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтләрдә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 115 елми әсәрдә, о чүмләдән 2 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз долғунлуғу илә ифадәсини тапмышдыр. О, 5 елмләр намизәди һазырламыш вә 1 елмләр докторунун һазырланмасында мәсләһәтчи олмушдур.

С.М.Рүстәмов сәтһ һадисәләри, адсорбсија, иондәјишмәси, хроматографија, әтраф мүһитин мүһафизәсинә, тәбии сеолитләр, килләр вә ионитләрдән бир адсорбент кими истифадә едилмәсинә һәср олунмуш бејнәлхалг вә үмумиттифаг симпозиум вә конгресләрдә, о чүмләдән Мачарыстан, Болгарыстан вә МДБ өлкәләриндә кечирилмиш конгрес вә симпозиумларда мә’рузәләрлә чыхыш етмишдир.

1975-90-чи илләрдә кечмиш ССРИ ЕА Адсорбсија ЕШ-ин үзвү олмушдур. 1970-97-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ вә КТНПИ-дә, БДУ-нун нәздиндә фәалијјәт көстәрән докторлуг вә намизәдлик диссертасијаларынын мүдафиәси үзрә ИЕШ-ин үзвү олмушдур. Һазырда Азәрбајчан ЕА КТНПИ-нин нәздиндә фәалијјәт көстәрән докторлуг диссертасијаларынын мүдафиәси үзрә ИЕШ-ин үзвүдүр.

С.И.САДЫГЗАДӘ

Садыг Исмајыл оғлу Садыгзадә 1917-чи ил декабрын 29-да Ордубад шәһәриндә анадан олмушдур. 1926-чы илдә Ордубад једдииллик мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1932-чи илдә битирдикдән сонра Бакы шәһәриндә Н.Нәриманов адына Сәнаје Техникумунун (СТ) кимја бөлмәсинә гәбул олмушдур. 1937-чи илдә СТ-ни гуртардыгдан сонра Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин биринчи курсуна гәбул олунмушдур. 1939-46-чы илләрдә Һәрби Дәниз Донанмасында гуллуг етмишдир. Һәрбидән тәрхис едилдикдән сонра јенидән БДУ-нун кимја факүлтәсинин III курсуна бәрпа едилмиш вә 1949-чу илдә ораны битирмишдир. Һәмин илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Институтунун (КИ) аспирантурасына дахил олмуш вә диссертасија ишини јеринә јетирмәк үчүн ССРИ ЕА Үмуми Кимја Институтуна (ҮКИ) (Москва ш.) е'зам едилмишдир.

С.И.Садыгзадә 1953-чү илдә кимја елмләри намизәди елми дәрәчәси алмаг үчүн "Бир сыра силисиум тәркибли карбоһидрокенләрин синтези вә реаксијалары" мөвзусунда диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. Һәмин ил КИ-дә бөјүк елми ишчи вәзифәсинә сечилмиш вә јенидән ССРИ ЕА ҮКИ-јә е'зам едилмишдир. 1962-чи илдә Москвада ҮКИ-нин Елми Шурасында кимја елмләри доктору дәрәчәси алмаг үчүн "Каталитик үсулла карбофунксионал груплу силисиумүзви бирләшмәләрин синтез үсуллары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1965-чи илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор С.И.Садыгзадә 1959-65-чи илләр Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) "Полимерләрин кимјасы" шө'бәсинә вә "Синтетик каучукун кимјасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1965-73-чү илләрдә исә о, Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин Сумгајыт филиалынын директору ишләмиш вә һәмчинин "Епоксид бирләшмәләринин кимјасы" лабораторијасынын рәһбәри олмушдур.

1964-70-чи илләрдә профессор С.И.Садыгзадә елми-тәдгигатла јанашы педагожи ишлә дә мәшғул олараг, Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсиндә "ЈМБ кимјасы" кафедрасынын мүдири (1964-67-чи илләр) вә профессору (1967-70-чи илләр) вәзифәсиндә ишләмишдир.

Садыг мүәллим 1973-чү илдән тамамилә педагожи ишә кечмиш вә 1973-75-чи илләрдә Азәрбајчан Техники Университетиндә, 1976-88-чи илләрдә исә Азәрбајчан Иншаат Мүһәндисләри Институтунда "Үмуми кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир.

Профессор С.И.Садыгзадә поифунксионал силисиумүзви, епоксид, ЈМБ вә онларын реаксијајакирмә габилијјәтинин тәдгиги саһәсиндә кениш елми-тәдгигат ишләри апаран көркәмли алим иди. Онун тәрәфиндән силисиумүзви бирләшмәләрин алынмасынын сәмәрәли үсуллары ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә тәтбиг едилмишдир. Бетта-сианетилтрихлорсиланын алынма үсулу онун рәһбәрлији илә ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә истеһсал олунараг јүксәк кејфијјәтли силотексолит вә силоксан каучукларын алынмасында хаммал кими ишләдилир. Тәркибиндә гошулмуш систем олан дојмамыш карбоһидрокенләрин силилләшмә реаксијасы профессор С.И.Садыгзадәнин ады илә бағлыдыр. Алынмыш бирләшмәләр истијәдавамлы полимерләрин алынмасы үчүн чох мүһүм хаммал кими тәтбиг едилир. Онун рәһбәрлији илә

чохфунксијалы сәнаје полимерләрин модификасијасы саһәсиндә дә кениш тәдгигатлар апарылмыш вә истијә гаршы давамлы полиетилен вә хлорбутил каучукунун алынма просеси ишләниб һазырланмышдыр.

Садыг мүәллимин епоксид бирләшмәләринин синтези вә онларын әсасында тәдгигатлары хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. Епоксид бирләшмәләрин алынмасы үчүн чох мүһүм мономерләрин (епихлорһидрин, епоксипропан) електрокимјәви јолла синтез үсулу ишләниб һазырланмыш вә сәнаје үчүн төвсијә едилмишдир. Етилбензолун стирола деһидрокенләшдирилмәси үчүн К-93 катализатору ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә тәтбиг олунмушдур.

Профессор С.И.Садыгзадәнин елементүзви, ЈМБ, үзви кимја вә нефт-кимја синтези саһәсиндә апардығы елми-тәдгигат ишләри 5 монографија вә дәрсликдә, 450-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 70 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр доктору, 40 елмләр намизәди јетишдирилмишдир. О, дәфәләрлә республика елмини ән мө’тәбәр Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда (Јапонија, АФР, Мачарыстан) лајагәтлә тәмсил етмиш вә дәрин мәзмунлу мә’рузәләрлә чыхыш етмишдир.

II Дүнја мүһарибәси чәбһәләриндәки фәалијјәтинә көрә бир сыра орден-медалларла, һәмчинин “Әмәк ветераны” медалы илә тәлтиф олунмушдур.

Профессор С.И.Садыгзадә 1988-чи нојабрын 3-дә вәфат етмишдир.

З.Ә.САДЫГОВ

Зијәддин Әждәр оғлу Садыгов 1934-чү ил декабрын 22-дә Күрчүстан Республикасы, Гардабани рајонунун Гара Тәклә кәндиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1941-чи илдә Гара Тәклә кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1954-чү илдә ораны гызыл медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1959-чу илдә ораны фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. Факүлтә Елми Шурасынын (ЕШ) гәрары илә аспирантурада сахланылмышдыр. 1959-62-чи илләрдә БДУ-нун кимја факүлтәсинин аспирантурасында охумушдур. Аспирантураны битирдикдән сонра БДУ-нун "Үзви кимја" кафедрасында ассистент, баш мүәллим вәзифәләриндә ишләмишдир. 1965-чи илдән "ЈМБ кимјасы" кафедрасында досент ишләмиш, 1965-83-чү илләрдә исә һәмин кафедраја рәһбәрлик етмишдир.

1963-чү илдә "Сүрткү јағларына өзлүлүк ашгарларынын синтези саһәсиндә тәдгигат" мөвзусунда намизәдлик, 1980-чи илдә исә Москва шәһәриндә ССРИ Елмләр Академијасы (ЕА) А.Топчијев адына Нефт-Кимја Сәнајеси Институтунда ЕШ-дә "Изобутиленин стирол төрәмәләри илә биркә полимерләшмәси вә онларын мәһлулда деструксијасынын ганунаујғунлуглары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

З.Ә.Садыговун елми-тәдгигат ишләри әсасән стирол вә онун бә'зи төрәмәләринин изобутилен илә биркә сополимерләшмә реаксијасына, алынмыш мәһсулларын өзлүлүк ашгары кими тәдгигинә вә алынмыш сополимерләрин деструксијасынын ганунаујғунлугларына һәср едилмишдир. Онун апардығы елми-педагожи фәалијјәти 60 мәгаләдә, о чүмләдән 3 мүәллифлик

шәһадәтнамәсиндә әкс олунмушдур. Онун рәһбәрлији илә 6 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конфранс вә симпозиумларда иштирак етмишдир.

З.Ә.Садыгов кимја факүлтәсинин ичтимаи һәјатында фәал иштирак етмиш, факүлтә партија бүросунун катиби, БДУ-нун "Елми әсәрләри" кимја серијасынын мә'сул катиби вә редактор мүавини олмушдур.

Онун әмәји "Әмәкдә фәргләнмәјә көрә" медалы, "Ә'лачы али мәктәб ишчиси" фәхри дөш нишаны, "Елми биликләрин тәблиғи вә јајылмасы саһәсиндәки сәмәрәли фәалијјәтинә көрә" вә Республика "Билик" чәмијјәтинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф едилмишдир.

З.Ә.Садыгов узун сүрән ағыр хәстәликдән сонра 1983-чү ил јанварын 9-да вәфат етмишдир.

Н.С.САДЫГОВ

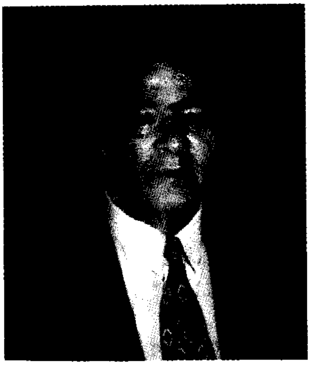

Нурәддин Салман оғлу Садыгов 1937-чи ил нојабрын 20-дә Кәдәбәј рајону Нәриман кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1946-чы илдә Нәриман кәнд орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1956-чы илдә ораны битирмишдир. 1956-59-чу илләрдә колхозда ишләмишдир.

1959-чу илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1964-чи илдә али тәһсилини баша вурмушдур. 1964-67-чи илләрдә һәмин факүлтәдә лаборант вәзифәсиндә ишләмишдир. 1967-70-чи илләрдә БДУ "Үзви кимја" кафедрасынын аспиранты олмушдур. 1970-72-чи илләрдә һәмин кафедрада баш лаборант, 1972-94-чү илләрдә ассистент, баш мүәллим вә

досент вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1994-чү илдән индијә гәдәр кафедранын профессорудур.

1971-чи илдә “Алкилләшмә вә һалокенләшмә реаксијалары әсасында тсиклоһексилбензол, дифенил, дифенилалкан сырасы алкенилароматик карбоһидрокенләрин синтезинин өјрәнилмәси” мөвзусунда намизәдлик, 1993-чү илдә исә ”b - Дикарбонилли бирләшмәләр вә a, b -дојмамыш кетонлар функсионалəвəзли һетеротсикилләрин синтезиндә” мөвзусунда “Үзви кимја” ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1994-чү илдә “Үзви кимја” ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Н.С.Садыговун елми-тәдгигат ишләри әсасән b - дикарбонилли бирләшмәләр вә a, b-дојмамыш кетонлар әсасында функсионалəвəзли фуранларын, пиразолларын, барбитуратларын вә с. синтез үсулларынын ишләниб һазырланмасы вә онларын биоложи фәаллығынын тәдгигинә һәср едилмишдир. Н.С.Садыговун синтез етдији физиоложи актив маддәләр кәнд тәсәррүфатында бојартырычы маддәләр кими илкин јохламалардан кечмиш вә кениш истифадәјә тәклиф олунмушдур.

Н.С.Садыгов фуранларын бирмәрһәләли алынма үсулуну ишләјиб һазырламыш, b- Дикарбонилли бирләшмәләрин алкилләшмә мәһсуллары әсасында јени аналитик реакентләр тәклиф етмишдир.

Н.С.Садыговун синтез етдији барбитур туршусунун спиро-төрәмәләри илкин јохламалардан кечмиш вә мүәјјән олунмушдур ки, онлар һазырки барбатур туршуларыны мүвәффәгијјәтлә әвәз едә биләрләр. Онун апардығы елми-педагожи фәаллијәти 1 дәрс вәсаитиндә, 80 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. О, 1 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Професор Н.С.Садыгов бир сыра Бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларда, о чүмләдән МДБ, Австрија вә Түркијәдә кечирилмиш елми конгресләрдә иштирак етмиш вә мә’рузәләр етмишдир.

Ф.М.САДЫГОВ

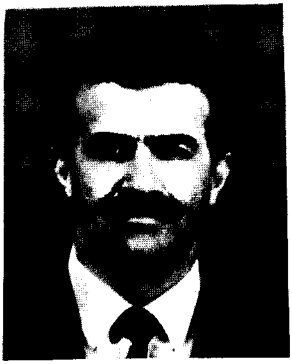

Фикрәт Мәммәд оғлу Садыгов 1940-чы илин апрел ајында Нахчыван Мухтар Республикасынын Ордубад шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1958-чи илдә Ордубад шәһәр фәһлә-кәнчләр мәктәбини битирмишдир. 1959-65-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсиндә тәһсил алмышдыр. 1957-чи илдә әмәк фәалијјәтинә Ордубад консерв заводунда башлајараг, ипәк фабрикиндә, Тә'мир-тикинти идарәсиндә, Сијәзәннефт трестиндә фәһләлик етмишдир. Сонралар Сумгајыт кимја мүәссисәләриндә апаратчы, нөвбә рәиси, технолог, сех рәиси, техники истеһсалат шө'бәсинин рәиси, баш мүһәндис вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1981-92-чи илләрдә "Кимјасәнаје" Истеһсалат Бирлијинин Баш директору олмушдур. 1992-чи илдә "Азәрикимја" Дөвләт Ширкәтинин Президенти тә'јин едилмиш вә индијә кими һәмин вәзифәдә ишләјир.

1987-чи илдә намизәдлик, 1995-чи илдә исә "Туллантысыз сулфанол истеһсалынын технолокијасынын ишләниб һазырланмасынын елми әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмиш вә техника елмләри доктору алимлик дәрәчәси алмышдыр.

Ф.М.Садыговун билаваситә иштиракы вә тәшәббүсү илә республика кимја сәнајесинин инкишафы, јенидән гурулмасы вә јени иш јерләринин ачылмасы үчүн харичи капитал чәлб олунмасы, ән мүасир технолокија әлдә олунмасы мәгсәдилә Түркијә, Иран, Инкилтәрә, АБШ, Италија, Алманија вә дикәр дөвләтләрин иш адамлары илә данышыглар апарылмыш вә конкрет планлар тәртиб олунмушдур. О, бензол истеһсалынын сәмәрәлилијини артырылмасына көрә 1980-чи илдә Респуб-

лика Дөвләт Мүкафаты Лауреаты, ЕП-300 заводунун бәрпасына көрә 1993-чү илдә Республиканын әмәкдар мүһәндиси адына лајиг көрүлмүшдүр. 40-дан чох елми әсәрин, кимја сәнајесинин сулфанол, епихлорһидрин, пропилен оксиди, епоксид гатраны вә с. истеһсалатларында технолокијанын тәкмилләшдирилмәсинә аид 55 ихтира вә 100-ә гәдәр сәмәрәләшдиричи тәклифин мүәллифидир. Ф.М.Садыгов дәфәләрлә Бејнәлхалг Конгрес вә симпозиумларда иштирак етмиш вә мә'рузә илә чыхыш етмишдир. Белә ки, 1998-чи илин нојабрында Бөјүк Британијада (Лондон) кечирилән Хәзәрәтрафы (Азәрбајчан) Нефт-Газ Сәнајесинин мүасир инкишаф вәзијјәтинә һәср олунмуш конфрансда вә декабр ајында исә Берлин шәһәриндә Адам Смит Институтунда "Русија вә МДБ өлкәләриндә Нефт-Кимјасы вә Кимја Сәнајеси" I Бејнәлхалг Конфрансда Азәрбајчанда Нефт-кимјасы вә Кимја сәнајесинин инкишафына даир кениш мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. О, һал-һазырда пиролизин маје мәһсулларынын дојмамыш бирләшмәләринин елигомерләшмәси вә бензолун ајрылмасы, ејни заманда етилбензол истеһсалынын Сумгајыт Сәнаје рајонунда јарадылмасы ишләринә рәһбәрлик едир. 1993-чү илдә Бејнәлхалг Мүһәндисләр Академијасынын һәгиги үзвү, 1994-чи илдә исә Бејнәлхалг Шәрг Нефт Академијасынын академики сечилмишдир. 1983-чү илдә Сумгајыт Шәһәр Советинин депутаты, 1990-чы илдә исә Азәрбајчан Республикасы Али Советинин халг депутаты сечилмиш, 1995-чи илдән Милли Мәчлисин үзвүдүр.

Ф.М.САДЫГОВ

Фуад Микаjыл оғлу Садыгов 1950-чи ил апрелин 10-да Нахчыван шәһәриндә зиjалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1956-чы илдә Нахчыван шәһәри 1 саjлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, 1966-чы илдә ониллиjи битирмишдир. 1967-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимjа факүлтәсинә дахил олмуш вә 1973-чү илдә ораны гуртармышдыр. Һәмин ил Азәрбаjчан Елмләр Академиjасы (ЕА) Геjри-үзви вә Физики Кимjа Институтунда (ГҮФКИ) лаборант кими әмәк фәалиjjәтинә башламышдыр. 1975-78-чи илләрдә һәмин институтун "Jарымкечиричиләр кимjасы" лабораториjасынын аспиранты олмушдур. Сонралар Азәрбаjчан ЕА ГҮФКИ-дә мүһәндис, кичик елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1988-чи илдә мүсабигә jолу илә БДУ-нун "Геjри-үзви материалшүнаслыг" Елми Тәдгигат Лабораториjасына елми ишчи вәзифәсинә сечилмишдир. Һәмин лабораториjада сонралар бөjүк вә апарычы елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1995-чи илдән "Үмуми вә геjри-үзви кимjа" кафедрасынын профессорудур.

1981-чи илдә "Лантаноидләрин теллуробисмутитләрин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1993-чү илдә исә "Надир-торпаг елементләринин халкостибнит вә халкобисмутитләри вә онларын әсасында материалларын алынмасынын физики-кимjәви әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасиjасыны мүдафиә етмишдир.

Профессор Ф.М.Садыговун әсас елми истигамәти jарымкечиричи үчлү надир-торпаг елементләри халкостибнит вә халкобисмутитләри әсасында еффектив термоелектрик мате-

риаллары алынмасынын физики-кимјəви əсасларынын јарадылмасыдыр. Онун тəрəфиндəн илк дəфə олараг Ln-Bv-X/Ln-надир-торпаг елеметлəри, Bv=Sb, Bi ; X=S,Se,Te / типли 40-дан чох үчлү системдə фаза таразлығы тəдгиг едилмиш, онларын Т-Х-У һал диаграмлары гурулмуш, јени үчлү фазаларын əмəлəкəлмə характери, кристал гурулушу, електрофизики хассəлəри тəдгиг едилмиш вə онларын перспективли јарымкечиричилəр олмасы мүəјјəн едилмишдир. О, кимјəви газдашыјычы реаксија вə истигамəтлəнмиш кристаллашма методлары илə чохлу сајда үчлү фазаларын кристалларын јетишдирилмəсинин оптимал режимини вермишдир.

Профессор Садыгов Ф.М. тəтбиг едилмиш системлəрдə көстəрилəн бирлəшмəлəр əсасында илк дəфə надир торпаг елементлəри вə онларын бирлəшмəлəрини əлавə етмəклə јүксəк еффектли термоелектрик материалларын алынмасы нəтичəсиндə јүксəк температур интервалында механики мөһкəмлијə малик термоелектрик материаллары алмышдыр.

Алынмыш материаллар мүхтəлиф енержи чевиричилəриндə термоелементин мүсбəт вə мəнфи голлары кими төвсијјə олунмушдур. Бу саһəдə Ф.М.Садыгов Москва, С.Петербург алимлəри илə узун мүддəт биркə тəдгигат.ишлəри апармышдыр.

Өјрəнилмиш системлəрдə лактаноид сырасы үзрə əмəлə кəлəн үчлү фазалар сырасында онларын физики-кимјəви хассəлəринə лантаноидлəрин атом радиуслары тə'сиринин дөврилији мүəјјəнлəшдирилмишдир.

Ф.М.Садыговун елми-педагожи фəалијјəтинин нəтичəлəри 115-елми əсəрдə, о чүмлəдəн 4 мүəллифлик шəһадəтнамəсиндə, дəрс вəсаити вə методики көстəришдə өз ифадəсини тапмышдыр. О, 2 елмлəр намизəди һазырламышдыр.

О, дəфəлəрлə Бејнəлхалг симпозиумларда, о чүмлəдəн Совет-Полша (Вилнус, 1988), Совет-Јапон (Дүшəнбə, 1989), Совет-Алманија (Казан, 1991) симпозиумларында иштирак етмиш вə мə'рузəлəр илə чыхыш етмишдир.

Ф.М.Садыгов кечмиш ССРИ вә Азәрбајчан Комсомол МК-нин Фәхри Фәрманлары илә тәлтиф олунмушдур.

Ф.М.Садыгов БДУ-нун кимја факүлтәсинин һәмкарлар тәшкилатынын сәдри, университет һәмкарлар комитәсинин бүро үзвүдүр. Факүлтә Елми Шурасынын вә елми дәрәчә верән Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

Ш.Г.САДЫГОВ

Шаһмалы Гошгар оғлу Садыгов 1927-чи ил октјабрын 14-дә Кәдәбәј рајонунун Бөјүк Гарабулаг кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1945-чи илдә орта мәктәби битирмишдир. 1946-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә дахил олмуш вә ораны 1951-чи илдә баша вурмушдур. Тә'јинат үзрә Түркмәнистан Республикасынын Красноводск Шәһәриндә Нефтајырма заводуна ишләмәјә көндәрилмишдир. 1958-чи иләдәк һәмин заводда мүхтәлиф вәзифәләрдә ишләмишдир. 1958-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунун аспирантурасына дахил олмуш вә сонралар һәмин институт әсасында јарадылан Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда елми фәалијјәтини давам етдирмишдир. 1970-96-чи илләрдә "Тсиклоалкилфеноллар" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир.

1963-чү илдә "Нефт әсаслы тсикилоһексан вә метилсиклоһексанын бә'зи виниләвәзли тсиклоһексан карбоһидрокенләринин синтези" мөвзусунда намизәдлик, 1967-чи илдә исә "Алкилһалокенидтсиклоһексанларын олефинләр вә һалокенидолефинләр илә конденсләшмәси саһәсиндә тәдгигат вә

реаксија мәһсулларынын бә’зи чеврилмәләри” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1990-чи илдә “Нефт-кимјасы” ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Ш.Г.Садыговун әсас елми-тәдгигат ишләри тсиклоалканларын, тсиклоалкенләрин алынмасы вә онларын мүхтәлиф чеврилмә мәһсулларынын вә тәдгигинә вә тәтбиг саһәләринин мүәјјән едилмәсинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән илк дәфә алкилтсиклоһексанларын һалокенли бирләшмәләри илә олефинләрин конденсасија реаксијалары системли өјрәнилмишдир. Онун рәһбәрлији илә мүхтәлиф тсиклоолефинләрин алынмасы технолокија просесләри ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә сынагдан кечирилмишдир. Алынмыш тсиклоолефинләрин фенолла, п-крезолла вә анилинлә алкилләшмә реаксијалары тәдгиг едилмишдир. Алкилләшмә реаксијалары үчүн сәмәрәли һетерокен катализаторлар ишләниб һазырланмышдыр. Онун тәрәфиндән алкилләшмә мәһсуллары әсасында полимер материаллара, јағлара, јаначаглара, каучуклара јени нөв кимјәви әлавәләр синтез едилмиш вә онларын истеһсал технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә сәнаједә сынагдан чыхарылмышдыр.

Профессор Ш.Г.Садыговун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 200-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 50 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. Онун елми рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 15 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Шаһмалы мүәллим 1996-чы илдә вәфат етмишдир.

М.С.САЛАҺОВ

Мустафа Сәтдар оғлу Салаһов 1931-чи ил августун 29-да Бакы шәһәриндә сәнәткар аиләсиндә анадан олмушдур. 1939-чу илдә Шамахы шәһәр 1 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1950-чи илдә битирмишдир. 1950-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин биринчи курсуна гәбул олунмушдур. 1951-чи илдә тәһсилини давам етдирмәк үчүн Нижни-Новгород Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә көндәрилмиш вә 1955-чи илдә ораны "Физики кимја" ихтисасы үзрә битирмишдир. Она Сумгајыт Синтетик Каучук заводуна тә'јинат верилмиш вә орада 1955-58-чи илләрдә стажер-кимјачы, нөвбә рәиси, "Резин" лабораторијасынын рәиси, мәркәзи шө'бә рәиси вәзифәләриндә ишләмишдир. 1958-чи илдә әввәлчә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунун, сонралар јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) аспиранты олмушдур. 1961-65-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә баш мүһәндис, елми ишчи ишләмишдир. 1965-73-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин Сумгајыт филиалында "Аналитик кимја" вә "Стереокимја вә конформасион анализ" лабораторијаларына рәһбәрлик етмиш вә ејни заманда 1973-75-чи илләрдә институтун елми ишләр үзрә директор мүавини ишләмишдир. 1973-чү илдән индијә кими Азәрбајчан ЕА Полимер Материаллары Институтунда "Антипирен маддәләрин кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1964-чү илдә "Гајнар катализатор лајында С4 -С5 алкен вә алкадиенләрин там хлорлашмасы саһәсиндә тәдгигатлар" мөвзусунда намизәдлик, 1974-чү илдә исә "Полихлортсиклопентадиенләрин бә'зи тсиклоһексен диенофилләри илә

конденсасијасынын тәдгиги” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1979-чу илдә “Үзви кимја” ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Професор М.С.Салаһов тәрәфиндән Дилс-Алдер вә “Ен”-реаксијаларынын план-гејри симметрик диенофилләр сырасында вә һәмчинин тсиклоолефинләрин бромлашма вә епоксидләшмә реаксијаларынын стереокимјасы, кинетикасы вә механизми өјрәнилмиш вә стериоспесифлик хүсусијјәтләри тапылмышдыр. Онун тәрәфиндән алитсиклик дикарбон туршуларынын сис- вә транс- конфигурасијаларынын тә’јин үсулу верилмиш, дахилимолекулјар /4+2/ тсиклобирләшмә реаксијаларынын спонтан характери вә јени молекулдахили јенидән груплашма /перегруплашма/ тапылмыш, тсиклик бирләшмәләрин реаксијајакирмә габилијјәти прогнозлашдырылмыш, фәза вә индуксион тә’сир јоллары мүәјјәнләшдирилмиш вә хлоркарбонларын стереокимјасы үмумиләшдирилмишдир.

Онун рәһбәрлији илә јүксәк термостабил, одадавамлы стереомүнтәзәм полимерләрин алынмасынын јени јоллары көстәрилмиш вә бунун үчүн фә’за гурулушу мә’лум мономерләр, антипирен тәбиәтли бирләшмәләрин синтез үсуллары верилмишдир. Бунунла јанашы о, бир сыра јени просесләрин – әрп әмәләкәтирмәјә гаршы еффектли маддәләрин; монобромксилолун; карбон 4-хлоридин; “Универсал-2” тәмизләјичи вә “Инчи чичәји” јујучу пасталарынын алынма технолокијаларынын сәнаједә тәтбигинә наил олмушдур.

Онун јухарыда гејд едилән елми нәтичәләри 550 елми әсәрдә, о чүмләдән 171 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 12 патентдә әкс олунмушдур. Мустафа мүәллимин рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 28 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Онун педагожи фәалијјәти һәм дә али вә орта мәктәбләрдә кәнч нәслин тәрбијәси илә бағлыдыр. О, бу мәктәбләрдә тәдрис олунан “Стереокимја”, “Һалокенли үзви бирләшмәләр вә еколожи диоксин проблеми” хүсуси курслары үчүн програмлар вә “Тәһсилдә динамики фәза тәфәккүрү консепсијасы” методики төвсијәнин мүәллифидир.

Профессор М.С.Салаһов "Дүнјәви наилијјәтләр" Бејнәлхалг симпозиумунда (АБШ-1974); "Бромүзви бирләшмәләрин кимјасы вә истифадәси" симпозиумунда (Франса-1989); Совет-Финландија Бејнәлхалг Еколокија конфрансында (Москва 1989); "Тәтбиги кимја" үзрә Бејнәлхалг симпозиумда (Јапонија-1989); 1-чи вә 2-чи Азәрбајчан-Түркијә, Түркијә-Азәрбајчан Бејнәлхалг полимер симпозиумларында (Бакы-1991, Анкара-1992); X Бејнәлхалг Кимја Мүһәндислији конгресиндә (Анкара-1992); II Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансында (Бакы-1996); Башгырдыстан-Азәрбајчан Еколокија конфрансында (Уфа-1996); 35-чи ИЈРАК конгресиндә (Истанбул-1996); I Бакы Бејнәлхалг Енеркија, Еколокија вә Игтисадијјат конгресиндә (Бакы-1997); Бакы Бејнәлхалг Еколокија конфрансында (Бакы-1997); Һаванын чиркләндирилмәси Бејнәлхалг Еколокија симпозиумунда (Истанбул-1997); Азәрбајчан XXI Әсрин Астанасында Бејнәлхалг симпозиумунда фәал иштирак етмиш вә дәрин мәзмунлу мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

О, һәмчинин 1988-чи илдә Алманијанын Лјудвигсһафен шәһәриндә БАСФ фирмасында, 1993-чи илдә Истанбулда Мәрмәрә вә 1997-чи илдә Бурса шәһәри Улудағ Университетләриндә өзүнүн јаратдығы Јанмаз стериомүнтәзәм полиимидләр вә Молекулјар орнаментләр һаггында мә'рузәләр етмишдир.

О, 1993-94-чү илләрдә Түркијә-ТУБИТАК Мәрмәрә Арашдырма Мәркәзинин (Истанбулда) дә'вәтилә полиимидләр, фүллеренләр вә диоксинләрә даир тәдгигатлар апармышдыр.

Мустафа мүәллим республикамызын әмәкдар ихтирачысыдыр.

Ф.Т.СЕЈИДОВ

Фирдовси Татар оғлу Сејидов 1948-чи ил декабрын 28-дә Гәрби Азәрбајчанын Гарагојунлу (Красносело рајону) дәрәсинин Чајкәнд кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1956-64-чи илләрдә Чајкәнд сәккизиллик мәктәбини, 1966-чи илдә исә Көлкәнд орта мәктәбинин онунчу синфини битирмишдир. Һәмин илдә Һ.Зәрдаби адына Кәнчә Дөвләт Педагожи Институтунун кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1970-чи илдә фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. Тә'јинат илә Товуз шәһәринә көндәрилмиш вә орада аз мүддәт мүәллим ишләдикдән сонра Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун аспирантурасына гәбул олмушдур. Ордуда гуллуг етмиш вә аспирантураны битирдикдән сонра һәмин институтда кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. Сонралар “Синтетик сүртку јағлары вә хүсуси мајеләр” лабораторијасынын мүдири вәзифәсинә сечилмишдир. 1995-чи илдән Иран Ислам Республикасына дә'вәт едилмиш вә һал-һазырда Иран Елм вә Технолокија Мәркәзи Тәбриз бөлмәсиндә баш мүшавир вәзифәсиндә чалышыр.

1979-чу илдә “Битсиклик ендометилен гурулушлу ефирләр вә онларын синтетик сүрткү јағлары кими тәтбиги” мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә “Нефт-кимјасы” ихтисасы үзрә “Јени мүрәккәб ефир типли синтетик сүрткү јағлары” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Ф.Т.Сејидовун әсас елми истигамәти јүксәк истисмар хассәләринә малик јени типли синтетик сүрткү јағларынын јарадылмасы вә онларын истеһсал технолокијасынын ишләниб һазырланмасындан ибарәтдир. Онун тәрәфиндән алитсиклик молекулаја малик бирләшмәләрин стереокимјасы илә онларын

триболожи хүсусиjjәтләри арасындакы гаунаујғунлуглар арашдырылмышдыр. Апардығы арашдырмалара әсасән о, мүәjjән етмишдир ки, алитсиклик бирләшмәләрин истисмар хассәләриндә дикәр факторлара нисбәтән стереокимjәви фактор үстүнлүк тәшкил едир. Онун тәрәфиндән системли апарылмыш тәдгигатлар нәтичәсиндә кениш температур интервалында максимум мүтәһәррикликјә, јүксәк термики стабиллиjә вә дикәр мүсбәт истисмар хассәләринә малик jени синтетик сүрткү jағларынын jарадылмасынын нәзәри вә тәчрүби әсаслары jарадылмышдыр. Онун рәһбәрлиjи илә һәмчинин синтетик вә jарым синтетик мотор jағлары, турбин мүһәррикләриндә истифадә олуначаг маjе сүрткүләринин технолокиjасы ишләниб һазырланмышдыр. Апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 86 елми әсәрдә, о чүмләдән 19 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә әкс едилмишдир. О, 3 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Ф.Т.Сеjидов бир сыра Беjнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән Канада, Иран вә Русиjада мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Ә.М.СЕJИД-РЗАJЕВА

Әминә Мир-Тағы гызы Сеjид-Рзаjева 1931-чи ил декабрын 31-дә Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1950-чи илдә Бакы шәһәри 18 саjлы мәктәби битирдикдән сонра, Азәрбаjчан Сәнаjе Институтуна (АСИ) гәбул олунмуш вә 1955-чи илдә орада нефт вә газ технолокиjасы ихтисасы үзрә ихтисаслашмышдыр. 1955-чи илдән индиjәдәк Азәрбаjчан Елмләр Академиjасы (ЕА) Нефт-Кимjа Просесләри Институтунда (НКПИ) баш лаборант, бөjүк мүһәндис, кичик, бөjүк вә апарычы елми

ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1960-63-чү илләрдә һәмин институтун аспирантурасында охумушдур. 1965-чи илдә о “Ксилолун фтал анһидридинә оксидләшмәси технолокијасы” мөвзусунда намизәдлик, 1994-чү илдә исә ”Активатор вә пассиваторларын иштиракы илә ағыр нефт хаммалынын каталитик крекинг просеси” мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Ә.М.Сејид-Рзајеванын апардығы елми тәдгигатларын нәтичәси әсасында хаммала көрә мәһсулун чыхымыны 80% вә алынан ачыг нефт мәһсулларынын мигдарыны 60%-ә гәдәр тә’мин едән синтез олунмуш хырда дисперс катализаторларында ағыр нефт мәһсулларынын каталитик е’малынын елми әсаслары ишләниб һазырланмышдыр. Активатор вә пассиваторларын иштиракы илә мүхтәлиф ағыр нефт фраксијаларынын каталитик крекинг ганунаујғунлуглары тәдгиг едилмишдир. Коксун азалмасы нәтичәсиндә мәгсәдәјөнлү мәһсулларын чыхымы артыр вә алынан бензинләрин вә газојлун хассәләри јахшылашыр. Онун тәрәфиндән ағыр нефт фраксијаларынын комплекс е’мал схеми ишләниб һазырланараг, сәнаједә тәтбиг едилмәк үчүн төвсијәләр верилмишдир. Ишләниб һазырланмыш просес сәнаједә сынагдан кечирилмиш вә алынмыш нәтичәләрин ејнилији тәсдиг едилмишдир.Онун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 70 елми әсәрдә, о чүмләдән 16 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Ә.М.Сејид-Рзајева бир сыра Бејнәлхалг, Үмумиттифаг вә Республика симпозиум вә конфрансларда мә’рузәләрлә чыхыш етмиш вә алдығы нәтичәләр кениш мүзакирә едилмишдир.

Б.Р.СЕРЕБРЈАКОВ

Борис Ростиславович Серебрјаков 1938-чи ил октјабрын 29-да Бакыда анадан олмушдур. Орта тәһсилини 1945-55-чи илләрдә Бакы шәһәри 3 сајлы орта мәктәбдә алмышдыр. 1955-60-чы илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын нефт-механика факүлтәсиндә охумушдур. Әмәк фәалијјәтини 1959-чу илдә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтунда апаратчы кими башламышдыр. Сонралар мүһәндис, бөјүк мүһәндис, лабораторија мүдири вә шө'бә рәһбәри вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1977-87-чи илләрдә институтун елми ишләр үзрә директор мүавини, 1987-90-чы илләрдә исә директор вәзифәсиндә ишләмишдир. Һазырда Татарыстан Республикасынын Нижнекамск шәһәриндә "Нижнекамскнефтхим" Сәһмдар Чәмијјәтиндә елм вә инкишаф мәсәләләри үзрә Баш директорун мүавинидир.

1965-чи илдә намизәдлик диссертасијасыны, 1969-чу илдә исә "Ашағы олефинләрин һетерокен каталитик оксидләшмәсинини бә'зи техноложи просесләринин тәдгиги вә ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Б.Р.Серебрјаковун елми-тәдгигат ишләринә оксидләшмә просесләри, алфа-олефинләрин алынмасы просесинин технолокијасы вә һәмин просесләр үчүн катализаторларын һазырланмасы аиддир. О, үзви синтезин технолокијасы үзрә ихтисаслашмышдыр. О, 2 монографијанын, 500-ә јахын елми әсәрин, о чүмләдән 70 ихтиранын мүәллифидир. Онун рәһбәрлији алтында 1 елмләр доктору, 25 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Б.Р.Серебрјаков бир сыра бејнәлхалг вә үмумиттифаг конфранс вә конгресләрдә, о чүмләдән 1975-чи илдә Јапонијада

кечирилән Үмумдүнја Нефт конгресиндә иштирак етмиш вә мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

О, 1965-чи илдә ГИЈШ-нин ишчи групунда Совет нүмајәндә һеј'әтинин үзвү кими Румынијада, 1968-чи илдә ССРИ Нефт-Кимја Сәнајеси Назирлијинин (НКСН) нүмајәндә һеј'әтинин үзвү кими Инкилтәрәдә олмуш вә "Бритиш Петролеум" фирмасы илә икитәрәфли әмәкдашлыг ишләриндә иштирак етмишдир. 1970-чи илдә ССРИ НКСН-нин нүмајәндә һеј'әтинин үзвү кими Алманија Демократик Республикасы Шведт шәһәриндәки Нефт-кимја комбинатынын иши илә таныш олмушдур.

Н.Ә.СӘЛИМОВА

Никар Әзизаға гызы Сәлимова 1942-чи ил октјабрын 27-дә Бакыда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1948-чи илдә Бакы шәһәри 134 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә кетмиш, 1958-чи илдә ораны битирмиш вә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1963-чү илдә институту битирәрәк мүһәндис-технолог пешәсинә јијәләнмиш вә тә'јинат үзрә Бакы Нефтгаз заводуна ишә көндәрилмишдир. О, заводда лаборант, мүһәндис-технолог, шө'бә мүдири вәзифәләриндә чалышмышдыр. Заводда ишләмәклә бәрабәр истеһсалатдан ајрылмамагла АДНА-нын "Нефт вә газын кимјасы вә е'малы технолокијасы" кафедрасынын аспирантурасында гијаби тәһсилини давам етмишдирмишдир. 1969-чу илдә "Нефт галыгларындан електрод коксунун чыхымынын артырма јолларынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. Намизәдлик диссертасијасынын нәтичәләри Нефтгаз заводунун кокслашма гурғусунда тәтбиг едилмишдир.

1969-чу илдә Н.Ә.Сәлимова мүсабигә јолу илә АДНА-нын "Нефт вә газын кимјасы вә е'малы технолокијасы" кафедрасына ассистент гәбул олунмуш, 1971-чи илдән һәмин кафедрада досент вәзифәсиндә ишләмишдир. Кафедрада ишләдији илләрдә ағыр нефт галыгларындан коксун алынмасы мөвзусу истигамәтиндә елми ишләрә рәһбәрлик етмиш, 1996-чы илдә "Композисијалы хаммалдан електрод коксун алынма технолокијасынын ишләнмәси" докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмиш вә "Јаначаг вә газ технолокијасы" ихтисасы үзрә техника елмләри доктору дәрәчәсинә лајиг көрүлмүшдүр. 1997-чи илдә ишләдији кафедранын профессору сечилмишдир.

Профессор Н.Ә.Сәлимова 106 елми мәгалә, 6 мүәллифлик шәһадәтнамәси, "Нефт вә газын кимјасы вә е'малы технолокијасы" ихтисасы үзрә 20-дән чох тәдрис-методик вәсаитин, русча-азәрбајчанча лүғәтин вә технложи схемләр албомунун мүәллифидир. 1992-чи илдә о, нефт е'малынын галыгларындан сүлб кокс брикетинин алынмасы технолокијасынын ишләнмәсинә көрә патент алмыш вә бу елми ишин нәтичәләрини "Азәрнефтјаначаг" Истеһсалат Бирлијиндә истисмар едилән кокслашма гурғусунда тәтбиг едилмишдир.

Профессор Н.Ә.Сәлимованын рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр. Онун елми-педагожи фәалијјәти бир сыра дөш нишанлары вә фәхри фәрманларла гијмәтләндирилмишдир.

И.Р.СӘЛИМХАНОВ

Иса Рзабәј оғлу Сәлимханов 1908-чи ил октјабрын 31-дә Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә доғулмушдур. 1915-25-чи илләрдә орта тәһсилини Бакы шәһәр мәктәбиндә алмышдыр. 1927-чи илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун биринчи курсуна дахил олмуш, 1932-чи илдә օраны битирмишдир. Институту битирдикдән сонра 1932-41-чи илләрдә Москва шәһәринин сәнаје мүәссисәләриндә ишләмишдир. II Дүнја мүһарибәсиндә иштирак етмиш вә 1947-чи илдә Бакыја гајытмышдыр. 1947-50-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Институтунда вә 1950-52-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Тарих Институтунда (ТИ) бөјүк елми ишчи, Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетиндә елми катиб вәзифәләриндә ишләмишдир. 1952-чи илдә Азәрбајчан ЕА-да "Археолокија технолокијасы" лабораторијасыны јаратмышдыр. 1953-97-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА-нин ТИ-дә вә Археолокија вә Етнографија Институтунда "Археолокија технолокијасы" шө'бәсинә рәһбәрлик етмишдир.

1949-чу илдә кимја елмләри намизәди дәрәчәсини алмаг үчүн намизәдлик диссертасијасыны, 1959-чу илдә Москва шәһәриндә ССРИ ЕА Тәбиәтшүнаслыг вә Техниканын Тарихи Институтунун Елми Шурасында "Гәдим мис-бүрүнч әшјаларын тарихи-кимјәви вә аналитик тәдгиги" мөвзусунда кимја елмләр доктору дәрәчәсини алмаг үчүн докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1986-чи илдә исә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Гәдим Азәрбајчанын металларынын вә металлуркијасынын тарихи проблеминин ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда тарих елмләр доктору елми дә-

рәчәсини алмаг үчүн докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1963-чү илдә "Археолокијада кимјәви тәдгигат" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Професор И.Р.Сәлимханов кечмиш ССРИ-дә илк дәфә олараг гәдим металлуркија тарихи тәдгигинә мигдари спектрал анализи тәтбиг етмиш вә республикамызда илк дәфә 1952-чи илдә "Археолокија технолокијасы" лабораторијасыны јаратмышдыр. О, гәдим метал мә'луматларын тәркибини дәгиг өјрәнмәјә имкан верән орижинал тәдгигат методикасы ишләјиб һазырламышдыр. Онун дүнја сивилизасијасынын инкишафында галајтунч дөврүндән әввәл мис-арсен дөврүнүн мөвчуд олмасы һагтында ирәли сүрдүјү һипотези мүхтәлиф өлкәләрдә апарылан газынтылар васитәсилә тәсдиг етмишдир. Гәдим металлуркијанын тарихинә даир онун апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәләри Австрија, Инкилтәрә, Һолландија, Италија, Франса, АФР, Чехославакија, Румынија, Иран вә башга өлкәләрдә нәшр едилмишдир. О, апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләрини 4 монографијада, 100 елми әсәрдә ифадә етмишдир. Рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Професор И.Р.Сәлимханов дүнја мигјасында шөһрәт газанмыш алим иди. О бир сыра мө'тәбәр университетләрә, чәмијјәтләрә үзв сечилмишдир. 1967-чи илдә Алманијада дүнја мадди мәдәнијјәт тарихини өјрәнән Алманија Археолокија Институтунун мүхбир үзвү, 1977-чи илдә исә һәгиги үзвү сечилмишдир. 1977-чи илдә Калифорнија Университетинин Археолокија Елмләри Чәмијјәтинин вә 1987-чи илдә Инкилтәрә Металлуркија Чәмијјәтинин фәхри үзвү сечилмишдир. Иса мүәллим 1978-чи илдән өмрүнүн сонуна гәдәр ЈУНЕСКО нәздиндә тарихдән әввәлки вә ибтидаи тарих елмләри Бејнәлхалг Иттифагынын Метал Тарихи Комитәсинин витсе-президенти иди.

О, 1986-чи илдә "Шәрәф нишаны" ордени, Азәрбајчан ССР Али Советинин Фәхри фәрманы вә мүхтәлиф медалларла тәлтиф олунмушдур.

Иса Рзабәј оғлу Сәлимханов 1997-чи ил апрелин 22-дә вәфат етмишдир.

Ф.И.СӘМӘДОВА

Фәзилә Ибраһим гызы Сәмәдова 1929-чу ил мартын 29-да Шамахы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1936-46-чы илләрдә 132 сајлы Бакы шәһәр орта мәктәбини гызыл медалла битирмишдир. 1946-51-чи илләрдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (АСИ) кимја-технолокија факүлтәсинин тәләбәси олмуш вә ораны кимјачы-технолог ихтисасы үзрә баша вурмушдур. 1951-52-чи илләрдә Јени Бакы Нефајырма Заводунда мүһәндис ишләдикдән сонра АСИ-нин Елми Шурасынын (ЕШ) гәрары илә 1952-чи илин декабрында институтун аспирантурасына гәбул олунмушдур. 1954-чү илдән И.Губкин адына Москва Нефт Институтунун аспирантурасына көчүрүлүб вә ораны 1955-чи илин декабрында битирмишдир. 1956-чы илин февралында һәмин институтда "Сүрткү јағларынын кимјәви тәркибинин онларын истисмар хассәләринә тә'сири" мөвзусунда диссертасија мүдафиә едәрәк техника елмләри намизәди елми дәрәчәсинә лајиг көрүлмүшдүр. 1956-60-чы илләрдә АСИ-дә "Нефт-кимјасы вә технолокијасы" кафедрасында әввәлчә ассистент сонра исә досент вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1960-чы илдән индијә кими Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) ишләјир.

Фәзилә ханым 1960-81-чи илләрдә "Јағларын кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасында бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1970-77-чи илләрдә кечмиш ССРИ-нин Елмләр Академијасынын Тәкмилләшдирмә Институтунун Бакы филиалында "Сүрткү јағларынын истеһсалы технолокијасы" фәнниндән мүһазирәләр охумушдур. О, сонралар да Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында ихтисас фәннини тәләбәләрә тәдрис етмишдир.

Ф.И.Сәмәдова 1973-чү илдә техника елмләр доктору елми дәрәчәсини алмаг үчүн "Бакы парафинли нефтләриндән јүксәк игтисади сәмәрәли технолокија илә дистиллат вә галыг јағларын алынмасы, тәдгиги вә истеһсалынын Азәрбајчанда тәшкилинин перспективләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1987-чи илдә исә "Јаначағын вә газын кимјәви технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдән Нју-Јорк ЕА-нын һәгиги үзвүдүр.

Фәзилә ханым 1982-чи илдән бу күнә гәдәр Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә "Нефтләрин тәдгиги вә јағларын технолокијасы" лабораторијасына рәһбәрлик едир. О, 1986-91-чи илләрдә институтун "Нефт вә јағлар" бөлмәсинә дә башчылыг етмишдир.

Профессор Ф.И.Сәмәдованын әсас елми фәалијјәти нефтләрин тәркиби вә онларын хассәләринин өјрәнилмәси, сәмәрәли е'мал јолларынын мүәјјәнләшдирилмәси, онлардан јүксәк кејфијјәтли сүрткү јағларынын алынмасыны тә'мин едән јени технположи просесләрин јарадылмасы, мөвчуд технположи просесләрин тәкмилләшдирилмәси вә Азәрбајчанда истеһсал едилән сүрткү јағларынын кејфијјәтинин јахшылашдырылмасына һәср едилмишдир. Апардығы тәдгигатларын бир һиссәси сәнаједә тәтбиг едилиб вә бөјүк игтисади сәмәрә верибдир.

Ф.И.Сәмәдованын нефтләрин тәдгиги вә сүрткү јағларынын технолокијасы саһәсиндә апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 260 елми әсәрдә, о чүмләдән 6 монографијада, 35 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 10 елмләр намизәди јетишмишдир. Елмин инкишафында вә елми кадрларын һазырланмасында әмәјинә көрә о, 1991-чи илдә Азәрбајчан Республикасынын "Әмәкдар Елм Хадими" адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ф.И.Сәмәдова елми тәдгигат ишләри илә јанашы елми-ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едир. О, кечмиш ССРИ ЕА вә ССРИ Нефт Е'малы вә Нефт Кимја Назирлијинин Әлагәләндиричи Шурасынын "Јағлар" сексијасынын вә еләчә дә ССРИ Дөвләт Газ консернинин Елми-Тәдгигат Институтунун ЕШ-нин үзвү олмушдур. Һазырда Азәрбајчан Дөвләт Нефт Ширкәтинин нәздиндәки техники шуранын үзвүдүр. 1994-96-чы илләрдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин нәздиндә фәалијјәт көстәрән Ихтисаслашмыш Елми Шуранын (ИЕШ) сәдри олмуш, һазырда үзвүдүр. О, бир мүддәт Ашгарлар Кимјасы Институтунун нәздиндә фәалијјәт көстәрән ИЕШ-ин дә үзвү олмушдур. О, "Азәрбајчан Нефт Тәсәррүфаты" журналынын редаксија һеј'әтинин дә үзвүдүр. 1987-89-чу илләрдә Бакы шәһәри Сәбаил рајонунун милләт вәкили олубдур.

Профессор Ф.И.Сәмәдова бир сыра Бејнәлхалг гурултај, симпозиум вә конфрансларын иштиракчысыдыр. О, Бејнәлхалг симпозиумларын тәшкилат комитәсинин үзвү сечилмишдир. 1995-чи илдә Дүнја Гадынларынын Конгресиндә (Пекин) вә 1996-чы илдә Истанбулда Habitat II топлумунда мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. 1978-79-чу илләрдә Бағдад Нефт Тәдгигаты Институтуна, 1992-чи илдә Измир "Ишыгсан Кимја Бирлијинә" елми-тәдгигат ишләринин тәшкили мәгсәдилә е'зам едилмишдир.

С.Ә.СӘРДАРОВА

Сәбирә Әбдүләли гызы Сәрдарова 1940-чы ил јанварын 1-дә Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-57-чи илләрдә Бакы шәһәри 6 сајлы орта мәктәбдә охумушдур. 1957-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1962-чи илдә фәргләнмә диплому илә битирәрәк "Үзви кимја" кафедрасында аспирантурада сахланмышдыр. Һәлә аспирантурада охујаркән 1964-чү илдән 1974-чү иләдәк Республика гијаби орта мәктәбиндә кимја мүәллими ишләмишдир. 1965-чи илдә аспирантураны гуртардыгдан сонра индијә кими Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунда мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи, 1995-чи илдән апарычы елми ишчи вәзифәсиндә чалышыр. 1967-чи илдә "Тиотетралоллар (Синтези, хассәләри вә тәтбиги)" мөвзусундакы намизәдлик, 1994-чү илдә исә "Аминометилләшдирилмиш һидроксиасетофенонлар (Синтези, хассәләри вә тәтбиги)" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә едәрәк "Үзви кимја" ихтисасы үзрә кимја елмләри доктору дәрәчәсини алмышдыр.

С.Ә.Сәрдарованын әсас елми истигамәти практики әһәмијјәтә малик олан һидроксиасетофенонларын вә онларын аналогларынын аминометилләшмәси реаксијасы әсасында јени полифунксионал үзви бирләшмәләрин мәгсәдәјөнлү синтези саһәсини әһатә едир. Апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә аминометилләшмәјә тә'сир көстәрән амилләр мүәјјән едилмиш вә реаксијанын механизми өјрәнилмишдир. Јени јүксәк ефективлијә малик биоложи фәал үзви маддәләрин синтези ишләниб һазырланараг нефт-кимја сәнајесиндә сүрткү јағларына, Јаначаг Сүрткү Материалларына ашгарлар кими, сәһијјәдә вә

бајтарлыгда антисептик вә дезинфекант кими тәтбиг едилмәк үчүн төвсијә едилмишдир. Синтез едилмиш бирләшмәләр сырасында дөври су системләри үчүн биоложи коррозијанын гаршысыны алан јүксәк еффектли инһибиторлар ишләниб һазырланмышдыр. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 82 елми әсәрдә, о чүмләдән 18 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. Әсәрләри МДБ өлкәләриндә чап едилмишдир. О, 2 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

Сәбирә ханым дәфәләрлә "Јағлара ашгарлар", "Полимерләрин көһнәлмәси вә стабилләшмәси", "Күкүрдүн вә күкүрдлү нефтләрин үзви бирләшмәләрин кимјасы вә технолокијасы" мөвзусундакы үмумиитифаг конфрансларында, һәмчинин епидемиологларын, микробиологларын вә инфектсионистләрин II вә VI Бејнәлхалг гурултајларында мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

С.В.СӘРКӘРОВ

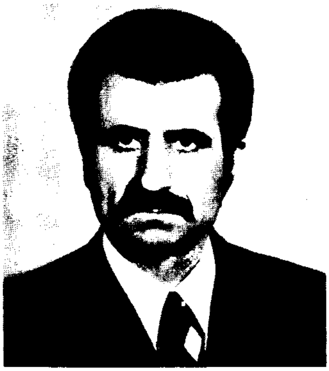

Сәркәров Сирачәддин Вәли оғлу 1934-чү ил декабрын 28-дә Гусар рајонунун Јухары Таһирчал кәндиндә анадан олмушдур. 1952-чи илдә Јухары Таһирчал кәнд орта мәктәбиндә онунчу синфи битирдикдән сонра Азәрбајчан Дөвләт Тибб Университетинин әчзачылыг факултәсинә дахил олмуш, 1957-чи илдә ораны битирмишдир. 1961-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ботаника Институтунун "Битки мәншәли маддәләрин кимјасы" ихтисасы үзрә аспирантурасына дахил олмуш, аспирантура мүддәти үчүн Ленинград шәһәриндәки ССРИ ЕА Ботаника Институтунун "Битки мәншәли маддәләрин кимјасы" лабораторијасына е'зам олун-

мушдур. 1967-чи илдә ССРИ ЕА Үзви кимја Институтунда "сесквитерпен лактонларын чәтирчичәклиләр фәсиләсиндә тәдгигаты" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә Өзбәкистан ЕА Биоүзви кимја Институтунда "Мүрәккәбчичәклиләр вә чәтирчичәклиләр фәсиләләриндәки биткиләрдә терпеноид вә фенол бирләшмәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмиш, кимја елмләри доктору елми дәрәчәси алмышдыр.

С.В. Сәркәровун елми истигамәти биткиләрин кимјави тәркибинин өјрәнилмәси проблемләринә јөнәлмишдир. Биткиләрдән физиоложи фәал маддәләрин фәрди шәкилдә алынмасы, мә'лум маддәләрин јени физики-кимјәви методлардан истифадә едәрәк идентификасијасы, классик кимја вә спектроскопија (ИГ-, УБ-, НМР-) методлардан истифадә едәрәк јени маддәләрин гурулуш вә фәза гурулушу формулларынын тә'јин едилмәси, онларын битки организминдә ролунун, онларын биосинтезинә харичи мүһитин тә'сиринин ишыгландырылмасы, биокенетик гоһумлуг әлагәләринин мүәјјәнләшдирилмәси, јени физиоложи маддәләрин гурулуш формулларынын әсасында физиоложи фәаллығынын истигамәтинин мүәјјән едилмәси вә јени дәрман препаратларынын јарадылмасында истифадә етмәк имканларынын арашдырылмасы, алынмыш фәрди маддәләрин өјрәнилмәси нәтичәләринин хемотаксономијада истифадә едилмәси вә с. алимин әсас истигамәтләридир.

С.В.Сәркәров тәрәфиндән биткиләрдән маддәләрин фәрди шәкилдә алынмасы үчүн мүхтәлиф сорбентләрдән истифадә етмәклә, газ-маје препаратив вә сүтунлу хромотографија методларындан истифадә едилмишдир. Алынмыш маддәләрдән мә' лум маддәләри идентификасија етмәк вә јени маддәләрин гурулуш-фәза формулларыны тә'јин етмәк мәгсәдилә јени спектроскопија методлардан истифадә олунмушдур.

С.В.Сәркәров 1989-90-чы илләрдә ССРИ ЕА-нын академики М.М.Шемјакин адына Биоүзви кимја Институтунун "Биокен" саһәләр арасы елми-техники комплексинин гранты

әсасында "Битки мәншәли физиоложи фәал сесквитерпен лактонлар" мөвзусу апармышдыр. Азәрбајҹанда, јахын харичдә вә узаг харичдә чыхан нүфузлу журналларда, һәмчинин бир сыра Бејнәлхалг Конгрес, конфранс вә симпозиумларда 109 елми әсәри (о ҹүмләдән 5 мүәллифлик шәһадәтнамәси, 1 патент) нәшр едилмишдир.

М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун Биолокија факүлтәсинин дипломантларына елми-методик көмәк, Ботаника Институтунун Битки еһтијатлары шө'бәсинин вә Азәрбајҹан Дөвләт Тибб Университетинин әчзачылыг факүлтәсинин ишчиләринә инфрогырмызы, нүвә-магнит резонансы спектрләринин ачылышында көмәк едир. О, Азәрбајҹан ЕА Ботаника Институтунун вә Молекулјар Биолокија Институту нәздиндәки Ихтисаслашмыш Елми Шураларын үзвүдүр.

- С.В.Сәркәров 1988-89, 1997-чи илләрдә Н.Нәриманов адына Азәрбајҹан Дөвләт Тибб Университетинин дә'вәти илә әчзачылыг факүлтәсиндә дөвләт имтаһан комиссијасынын сәдри олмушдур.

И.С.СӘТТАРЗАДӘ

Исрафил Сәттар оғлу Сәттарзадә 1914-чү ил мајын 5-дә Бакы губернијасынын Астара шәһәриндә дәмирчи аиләсиндә анадан олмушдур. 1922-чи илдә Астарадакы ибтидаи мәктәбә дахил олмуш, 1927-чи илдә ораны битирдикдән сонра Ләнкәран Педагожи Техникума гәбул олмушдур. 1932-чи илдә аиләси илә бирликдә Бакы шәһәринә көчмүш вә Покровски адына фәһлә факүлтәсиндә охумушдур. Фәһлә факүлтәсини битирдикдән сонра, 1935-чи илдә ону Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул етмишләр.

1940-чи илдә БДУ-да али тәһсилини баша чатдырмыш вә һәмин или орду сыраларына чағрылмышдыр. 1943-чү илдә II Дүнја мүһарибәси чәбһәләриндә ағыр јараланмыш вә 1944-чү илдә I груп мүһарибә әлили кими ордудан тәрхис олунмушдур. 1944-чү илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университети нәздиндә олан Елми-Тәдгигат Кимја Институтунда дәјишдирилмишдир. 1949-чу илдә Москвада һәмин институтда "Алүмосиликат катализиндә әмәлә кәлән карбоһидрокенләрин оптики фәаллығы" мөвзусунда намизәдлик диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. 1950-чи илдән өмрүнүн сонуна кими БДУ-нун кимја факүлтәсиндә мүәллим вә досент вәзифәләриндә ишләмиш, 1965-83-чү илләрдә исә "Физики вә коллоид кимја" кафедрасына рәһбәрлик етмишдир. 1964-чү илдә "Нефтләрин вә үзви бирләшмәләрин термокаталитик чеврилмәләриндә онларын оптики фәаллығынын тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1967-чи илдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор И.С.Сәттарзадәнин елми-тәдгигатлары үзви чөкүнтүләрин чеврилмәсиндән нефтин оптики фәаллығынын әмәлә кәлмәси нәзәријјәсинин ишләниб һазырланмасына вә елми чәһәтдән онун әсасландырылмасына аиддир. О, үзви аләмин нефт мәншәли мәһсуллара чеврилмәсиндә бентонит килләрин каталитик ролуну ашкара чыхармышдыр. Апардығы елми-тәдгигатлара әсасән белә нәтичәјә кәлмишдир ки, нефт гејри-үзви маддәләрдән дејил, үзви чөкүнтүләрин термокаталитик чеврилмәсиндән әмәлә кәлмишдир. Онун системли апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 115 елми әсәрдә үмумиләшдирилмишдир. Рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Исрафил мүәллим 30 илдән артыг мүддәтдә тәләбәләрә "Физики кимја" курсундан вә еләчә дә хүсуси курслардан мүһазирәләр охумуш, диплом ишләринә рәһбәрлик етмишдир. Онун елми-педагожи фәалијјәтини вә јүксәкихтисаслы кадрларын һазырланмасы саһәсиндәки әмәјини һөкумәт јүксәк

ҝијмәтләндирмиш вә она 1981-чи илдә Азәрбајҹан ССР "Әмәкдар Елм Хадими" ады верилмишдир.

О, 1951-чи илдә Д.И.Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Ҹәмијјәтинин дипломуну алмышдыр.

И.С.Сәттарзадә 1983-ҹү ил февралын 28-дә вәфат етмишдир.

Н.А.СМИРНОВА

Нинел Андрејевна Смирнова 1934-ҹү ил ијунун 1-дә Кијев шәһәриндә анадан олмушдур. 1952-чи илдә орта мәктәби битирдикдән сонра, Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1957-чи илдә БДУ-да тәһсилини баша вурараг индики Азәрбајҹан Дөвләт Елми-Тәдгигат Олефинләр Институтунда (АДЕТОИ) лаборант вәзифәсиндә ишә башламышдыр. Сонракы илләрдә техник, мүһәндис вә бөлмә мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1970-чи илдә бөјүк елми ишчи вәзифәсинә сечилмишдир. 1990-чы илдә АДЕТОИ-нин елми катиби тә'јин едилмишдир. 1995-чи илдән Русија Федерасијасында јашајыр.

1968-чи илдә "Туршу тәбиәтли бәрк катализаторларын иштиракы илә бензолун пропиленлә алкилләшмә реаксијасынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1987-чи илдә исә техники елмләр доктору дәрәҹәси алмаг үчүн докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Н.А.Смирнованын елми мараг даирәсини селектив һидрокенләшмә просесләринин тәдгиги вә технолокијаларынын һазырланмасы тәшкил етмишдир. О, бәрк катализаторларын үзәриндә бензолун олефинләрлә алкилләшмәси, метилизобутилкетонун синтези, пропилен оксид илә стиролун биркә

алынмасы просесләринин технолокијаларынын ишләниб һазырланмасында билаваситә иштирак етмишдир. Онун ишләјиб һазырладығы бир нечә просес кечмиш ССРИ-нин мүхтәлиф сәнаје мүәсисәләриндә тәтбиг едилмишдир. О, 60-дан артыг елми әсәрин, о чүмләдән 14 ихтиранын мүәллифидир. Онун рәһбәрлији алтында 4 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

В.А.СОЛДАТОВА

Вера Алексејевна Солдатова 1926-чи ил сентјабрын 25-дә Краснодар вилајәтинин Некрасовској казак кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. Аиләсинин 1930-чу илдә Түркмәнистан Республикасына (ТР) көчмәси илә әлагәдар олараг, орта тәһсилини 1934-44-чү илләрдә Гарабоғазкөл шәһәринин 1 сајлы орта мәктәбиндә алмышдыр. 1944-49-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсиндә али тәһсилини баша вурдугдан сонра, тә'јинатла кечмиш ССРИ Нефт Сәнајеси Назирлијинин "Фәрганәозокерит" трестинә көндәрилмишдир. 1949-51-чи илләрдә орада лабораторија мүдири, технолог вә "Озокерит" заводунда мүдир вәзифәләриндә ишләмишдир. Аилә вәзијјәти илә әлагәдар олараг 1951-59-чу илләрдә ТР-ын Красноводск Нефт е'малы заводуна көчүрүлмүш вә орада мүхтәлиф гурғуларда мүдир мүавини, мүдир вә баш мүһәндис вәзифәләриндә чалышмышдыр. Ејни заманда 10 ил мүддәтиндә педагожи фәалијјәтдә олараг, ахшам фәһлә кәнчләр мәктәбиндә, Небитдағ Нефт Техникуму вә И.Губкин адына Москва Нефт вә Газ Сәнајеси Институтунун филиалларында кимјадан дәрс вермишдир. 1959-чу илдән индијә кими академија системиндә, әввәлчә

1959-76-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда, 1976-чи илдән Азәрбајчан ЕА М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда чалышыр. Һазырда апарычы елми ишчи вәзифәсиндә елми фәалијјәтини давам етдирир.

1966-чи илдә "Етиленин вә аллихлоридин алкилхлортсиклоһексанлар илә конденсләшмәси вә реаксија мәһсулларынын бә'зи кимјәви чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә исә Уфа Нефт Институту Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "С6-С 9 Будагланмыш јүксәк алкенләрин вә тсиклоенләрин синтези вә онларын әсасында полимер материалларына вә јағлара әлавәләрин истеһсалы үчүн алкил- вә тсиклоалкилфенолларын алынмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

В.А.Солдатованын әсас елми истигамәти етиленин диенлә тсиклобирләшмә реаксијаларынын елми әсасларынын ишләниб һазырланмасы вә онлар әсасында јүксәк алкенләрин вә тсикленләрин синтез үсулларынын јарадылмасына һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә сәнаје мигјасында тсиклоһексенин, метилтсиклоһексенин вә бензинин С4-С5 хаммал фраксијасындан истифадә едиләрәк әлавәләрин алынма просесләри ишләниб һазырланмыш вә истеһсалы үчүн техноложи регламент тәртиб едилмиш вә сәнаједә лајиһәләшдирилмәјә тәгдим едилмишдир.

В.А.Солдатованын јухарыдакы истигамәтдә апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 86 елми әсәрдә, о чүмләдән 17 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 1 патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Р.А.СУЛТАНОВ

Рамиз Аббас оғлу Султанов 1934-чү ил мајын 9-да Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1953-чү илдә Бакы шәһәри 171 сајлы орта мәктәби күмүш медалла битирмишдир. Һәмин илдә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтунун кимја-технолокијасы факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1959-чу илдә ораны битирмишдир. Һәмин илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1960-62-чи илләрдә Москвада ССРИ ЕА Н.Зелински адына Үмуми Кимја Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1962-66-чы илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-дә бөјүк мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1966-чы илдә Азәрбајчан ЕА НКПИ-нин Сумгајыт филиалына бөјүк елми ишчи вәзифәсинә кечирилмишдир. 1967-79-чу илләрдә НКПИ-нин Сумгајыт филиалында, сонралар онун әсасында јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Хлор-үзви Синтез Институтунда "Силисиумүзви бирләшмәләр" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1979-чу илдән индики Азәрбајчан Сәнаје Институтунда (Сумгајыт) әввәлчә (1979-86-чы илләрдә) "Әсас үзви синтезин технолокијасы" кафедрасында, 1986-чы илдән индијә кими "Үмуми кимја" кафедрасында мүдир вәзифәсиндә ишләјир.

1963-чү илдә ССРИ ЕА Н.Зелински адына ҮКИ-нин елми шурасында "Силисиум һидридләрин сиан тәркибли олефинләрә каталитик бирләшдирилмәси вә алынан бирләшмәләрин бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1971-чи илдә исә "Үзви вә силисиумүзви епокси бирләшмәләрин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1980-чи илдә "Үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор Р.А.Султановун елми-тәдгигат ишләри карбофунксионал силисиумүзви бирләшмәләрин синтези, хассәләри вә тәтбиг саһәләрини әһатә едир. Онун апардығы систематик тәдгигатлар нәтичәсиндә мүәјјән едилмишдир ки, синтез едилмиш бирләшмәләр сәнаје гәтранларына модификатор вә тибб сәнајесиндә истифадә едилә биләр. Онун апардығы елми-тәдгигатларын нәтичәси 330 елми әсәрдә, о чүмләдән 26 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 27 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Р.А.Султанов 1968-чи илдә Лондон Елм вә Технолокија Коллечиндә елми тәдгигат иши апармышдыр.

С.Ә.СУЛТАНОВ

Султан Әскәр оғлу Султанов 1927-чи илдә августун 15-дә Ордубад шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. Орта мәктәби 1947-чи илдә битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1952-чи илдә ораны "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә гуртармышдыр. Әмәк фәалијјәтинә 1941-чи илдә Ордубад коммунал тәсәррүфат шө'бәсиндә мүһасиб көмәкчиси вәзифәси илә башламышдыр. Һәлә тәләбә икән 1950-51-чи илләрдә БДУ-нун кимја факүлтәсиндә баш лаборант вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1952-54-чү илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунда кичик елми ишчи ишләмиш, 1954-58-чи илләрдә исә АЕТНЕИ-нин аспирантурасында охумушдур. 1959-82-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә олмуш, 1983-чү илдән индијә кими исә "Реактив вә дизел јаначаглары" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1959-чу илдә "Катализаторун гајнајан лајында бензолун олефинләрлә алкилләшмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1980-чы илдә исә "Азәрбајчан нефтләриндән реактив јаначагларынын алынмасы саһәсиндә тәдгигатлар" мөвзусунда техника елмләри доктору елми дәрәчәси алмаг үчүн диссертасија мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Јаначағын вә газын кимјәви технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор С.Ә Султанов әсасән Азәрбајчан нефтләри әсасында истеһсал олунан реактив јаначағынын кејфијјәтини јахшылашдырмаг вә јени јаначаг нөвләринин алынмасы саһәсиндә елми-тәдгигатлар апармышдыр. О, республикада дүнја стандартына мүвафиг РТ,Т-8В вә А-1 типли термостабил реактив јаначагларынын истеһсалы үчүн төвсијәләр вермишдир. Онун тәрәфиндән Т-6 вә Т-8В типли јүксәк јанма истилијинә малик термостабил јаначагларын алынмасынын технолокијасы ишләниб һазырланмышдыр. Азәрбајчан нефтләри әсасында истеһсал олунан Т-6 вә Т-8В реактив јаначагларынын сәнаје тәчрүби нүмунәләри дөвләт сынагларындан кечирилиб вә авиасијада истифадә олунмасына бурахылыш верилмишдир. О, мүасир реактив јаначагларына әлавә олунан һәчми јанма истилији јухары олан компонентләрин алынмасы саһәсиндә дә тәдгигатлар апармышдыр. Апардығы систематик вә мәгсәдјөнлү тәдгигатлары илә профессор С.Ә.Султанов Азәрбајчан нефтләринин е'малында јени елми истигамәтин әсасыны гојмушдур. Онун реактив вә дизел јаначагларын кимјасы вә технолокијасы саһәсиндә апардығы елми тәдгигатларын нәтичәләри 167 мәгаләдә, о чүмләдән 19 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә патентдә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 7 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, "1941-1945-чи илләр мүһарибәси дөврүндә фәдакар әмәјә көрә" , "1941-1945-чи илләр мүһарибәсиндә гәләбәнин 30 иллији" вә "Әмәк ветераны" медаллары илә тәлтиф олунмушдур.

Султан мүәллим Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ нәздиндәки докторлуг диссертасијаларынын мүдафиәси үзрә Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

Ә.С.СҮЛЕЈМАНОВ

Әһлиман Сүлејман оғлу Сүлејманов 1948-чи ил августун 18-дә Чәбрајыл рајонунун Сүлејманлы кәндиндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1955-63-чи илләрдә Сүлејманлы кәнд орта мәктәбиндә сәккизиллији битирдикдән сонра, 1966-чы илдә Чәбрајыл шәһәр М.Горки адына орта мәктәбин онбиринчи синфини битирмишдир. Һәлә орта мәктәбин јухары синифләриндә охујаркән Республика кимја олимпиадаларынын иштиракчысы олмуш вә мүкафата лајиг јерләр тутмушдур. 1966-70-чи илләрдә Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин кимја факүлтәсиндә охумушдур. Тәләбәлик илләриндә профессор А.Вердизадәнин рәһбәрлији илә Тәләбә Елми Чәмијјәтинин хәттијлә "Аналитик кимја"ја даир елми-тәдгигат ишләри апармыш вә 4 мәгалә чап етдирмишдир. Институту битирдикдән сонра, тә'јинатла Бакы шәһәри Әләт-көрпү гәсәбәсиндәки 25 сајлы Дәмир-јол орта мәктәбинә мүәллим көндәрилмиш вә 1973-чү илә гәдәр орада ишләмишдир. 1973-чү илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) аспирантурасынын әјани шө'бәсинә дахил олмуш вә Л.Карпов адына Елми-Тәдгигат Физики-Кимја Институтуна (Москва ш.) е'зам едилмишдир. 1977-чи илдә һәмин институтун Елми Шурасында "Јарымкечиричи әринтиләрин фотоелектрокимјәви хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1977-91-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1991-чи илдән индијә кими Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Тибб Университетинин "Биокимја" кафедрасы вә "Һүчејрә паталокијасынын биокимјасы" лабораторијасында бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә чалышыр.

1993-чү илдә "Електролитләрин сулу мәһсулларынын електролизи заманы јарымкечиричи һетеросистемләрдә фотоелектрокимјәви вә фотокаталитик просесләр" мөвзусунда "Физики кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир.

Ә.С.Сүлејмановун елми-тәдгигат ишләри кениш золаглы оксид јарымкечиричиләр (TiO2, LnO) гыса золаглы бинар јарымкечиричиләр (AIIBVI,AIIIBV) вә онларын әсасында синтез едилмиш һетеросистемләринин сулу мәһсулларынын електролизи заманы баш верән физики-кимјәви, електрокимјәви вә фотокаталитик просесләрин комплекс шәкилдә өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән илк дәфә олараг анод материалы кими каскад јарымкечиричиләрдән, тәркибиндә метал олан сеолитләр вә титан 4-оксид әсасында синтез олунмуш материаллардан, бинар оксид әринтиләриндән истифадә олунмуш вә һәмин материаллар үзәриндә күнәш енержисинин кимјәви енержијә чеврилмәсинин еффективлији тә'јин олунмушдур. Апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 112 елми мәгаләдә дәрч олунмушдур. О, 3 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Онун әсәрләри МДБ өлкәләриндә, АБШ, Италија, Инкилтәрә, Чехословакија вә Болгарыстан кими харичи өлкәләрдә нәшр олунмушдур.

Ә.С.Сүлејманов Бејнәлхалг "Һидрокен енеркетикасы" ассосиасијасынын вә МДБ-дә фәалијјәт көстәрән "Һидрокен проблеми" үзрә координасија шурасынын үзвүдүр.

К.З.СҮЛЕЈМАНОВ

Күлмәммәд Зијәддин оғлу Сүлејманов 1948-чи ил сентјабрын 15-дә Күрчүстан Республикасы, Дманиси рајонунун Муғанлы кәндиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1954-чү илдә Муғанлы једдиллик мәктәбин биринчи синфинә кетмиш вә һәмин мәктәби 1962-чи илдә битирмишдир. Орта тәһсилини 1962-65-чи илләрдә Ермәнистан Республикасы Калинино рајонунун Илмәзли кәндиндә алмышдыр. 1965-71-чи илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. 1971-73-чү илләрдә орду сыраларында забит кими гуллуг етмишдир. 1974-чү илдән әмәк вә елми фәалијјәтинә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда (ГҮФКИ) башламышдыр. 1979-чу илдә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин Елми Шурасында "Платин нулвалент комплексләри илә чивәүзви бирләшмәләри арасында реаксијаларын синтетик вә стереокимјәви тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1987-чи илдә исә ССРИ ЕА Елемент үзви Бирләшмәләр Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Ики вә үчвалентли лантаноидләрин јени үзви вә металкарбонил төрәмәләрин синтези, гурулушу вә хассәләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор К.З.Сүлејманов 1974-87-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмиш, 1987-чи илдән "Металүзви катализ" секторунун, 1996-чы илдән исә "Координасион бирләшмәләри кимјасы" лабораторијасынын мүдиридир. Онун тәдгигат објекти лантаноидләрин вә кечид елементләринин координасион

вә металүзви бирләшмәләрин кимјасыдыр. Апардығы елми-тәдгигатлар нәтичәсиндә ики вә үчвалентли надир торпаг елементләринин металкарбонил төрәмәләринин координасион бирләшмәләринин синтези, гурулушу вә хассәләри илә бағлы јени елми истигамәт мүәјјәнләшдирилиб вә инкишаф етдирилмишдир. Онун јухарыда гејд едилән елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 14 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. Јапонија, Италија, Исвечрә, Һолландија, Инкилтәрә вә дикәр өлкәләрдә нәшр олунан 9 мәчмуәдә әсәрләри чап едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр доктору, 15 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

О, бир сыра Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларын иштиракчысы олмуш, о чүмләдән Италијада кечирилән "Карбон-2-оксидин тәкрар е'малы"на һәср олунмуш Бејнәлхалг конфрансда мә'рузә етмишдир.

Е.Т.СҮЛЕЈМАНОВА

Елмира Тејмур гызы Сүлејманова 1937-чи ил ијулун 17-дә Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1954-чү илдә Бакы шәһәри 134 сајлы орта мәктәбини битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1959-чу илдә фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. Тә'јинат үзрә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) көндәрилмишдир. Орада һәлә тәләбә икән лаборант, сонралар исә кичик вә бөјүк елми ишчи, 1985-чи илдән индијә гәдәр "Алитсиклик Әтирли маддәләрин кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасынын мүдиридир. 1960-63-чү

иллəрдə НКПИ нəздиндəки аспирантураны битирмишдир. 1967-чи илдə "Ароматик карбоһидрокенлəрин тсиклоалкиллəшмəси" мөвзусунда намизəдлик, 1980-чи илдə исə "Әтир хассəли алитсиклик сырасы карбонилли бирлəшмəлəрин синтези вə тəтбиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиə етмишдир. 1981-чи илдə профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1996-чы илдə Нју-Јорк Елмлəр Академијасына үзв сечилмишдир.

Профессор Е.Т.Сүлејманованын əсас елми истигамəти алитсиклик карбоһидрокенлəрин алынмасы, кимјəви чеврилмəлəри, хассəлəринин тəдгиги вə онлар əсасында алынан бирлəшмəлəрин тəтбигиндəн ибарəтдир. Бу мəгсəдлə алитсиклик карбоһидрокенлəрин һалокенлəшмə вə деһидроһалокенлəшмəси, алкиллəшмəси, оксидлəшмəси, конденслəшмəси вə дикəр реаксијаларынын ганунаујғунлуглары һəртəрəфли өјрəнилмиш вə нефт хаммалы əсасында практики əһəмиjјəт кəсб едəн јени үзви бирлəшмəлəрин орижинал алынма үсуллары вə техноложи просеслəри ишлəниб һазырланмышдыр. Мүхтəлиф гурулушлу алкилтсиклалноналар, алкилтсиклоалкилкетонлар вə диалкилкетонларын сəрбəст радикалларын иштиракы илə мүвафиг дојмамыш карбоһидрокенлəр əсасында алынма просеслəри ишлəниб һазырланмыш вə онлардан бə'зилəри сəнаје мигјасында кечмиш Иттифагын Сојузпарфјүмерпром Истеһсалат Бирлијинин Москва, Ленинград, Казан, Харков вə б. əтриjјат мүəссисəлəриндə əтир, одекалон, јујучулар вə с. истеһсалында истифадə олунмушдур. Тəдгигатлардан мə'лум олмушдур ки, алитсиклик сырасы мүрəккəб ефирлəри дə аналожи хассə дашыјыр. Онлардан бə'зилəри дə Русија Федерасијасынын Николајев Парфјумер фабрикиндə мүхтəлиф јујучуларын сəнаје истеһсалында истифадə едилмишдир. Онун рəһбəрлији илə алынмыш лактонлар Ленинграддакы Үмумиттифаг Јағ-Пиј Институтунда, һəмчинин Алманијанын Потсдам шəһəриндəки Гида Институтунда кениш сынаглардан кечирилмиш вə јени нөв маргарин мəһсуллары үчүн əтирли композисијаларын тəркибиндə истифадə олунмушдур. Һəм-

чинин дивинилстирол олигомерләринин оксидләшмәси әсасында битки јағларыны əвəз едә билән тикинти лакынын вә пиролиз мәһсулларындан Синтетик Каучук үчүн јени мономерләрин алынма просесләри ишләниб һазырланмыш вә тәтбиг үчүн төвсијәләр верилмишдир. Елмира ханым јухарыда гејд едилән истигамәтләрдә апарылан елми-тәдгигатларын нәтичәләрини өзүндә чәмләшдирән 200-ә гәдәр елми әсәрин, о чүмләдән 35 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору, 14 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Кимја елминин инкишафында вә јүксәкихтисаслы кадрларын һазырланмасындакы наилијјәтләринә көрә Е.Т.Сулејманова 1979-чу илдә ССРИ-нин "Фәхри кимјачысы" вә сәнаједә тәтбиг олунмуш ихтираларына көрә "ССРИ ихтирачысы" фәхри адлары верилмишдир.

Милли елмимизин тәрәггиси вә дүнја шөһрәти газанмасында хидмәтләринә көрә Е.Т.Сүлејманова 1997-чи илдә академик Ј.Мәммәдәлијев адына мүкафатын лауреаты олуб вә медалла тәлтиф олунмушдур. Һәмин илдә о, Азәрбајчан ЕА Рәјасәт Һеј'әтинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф олунмушдур.

Профессор Е.Т.Сүлејманова елми ишлә јанашы кениш ичтимаи фәалијјәт көстәрән алимләримиздәндир. 1967-71-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәсинин елми катиби олмушдур. Азәрбајчан ЕА "Нефт-кимја" проблеми үзрә әлагәләндирмә шурасынын јарандығы күндән индијәдәк сәдр мүавини, һәмин проблем үзрә ССРИ ЕА әлагәләндирмә шурасынын үзвү вә "Нефт- кимјасы" журналынын редаксија һеј'әтинин үзвү олмушдур. Узун илләр "Кимја" проблеми үзрә республика "Билик" чәмијјәтинин идарә һеј'әтинин үзвү вә Бакы бөлмәсинин сәдри олмушдур.

Республика Али Аттестасија Комиссијасынын кимја үзрә експерт шурасынын үзвү олмуш, һазырда ишкүзар вә мүдафиә үзрә Ихтисаслашмыш Елми Шурасынын үзвүдүр.

Елмира ханым 1980-чы илдән республика гадын һәрәкаты рәһбәрләриндән бирилир. 1994-чү илдән бәри Азәрбајчанын

"Гадын вә инкишаф" елми-тәдгигат вә практики мәркәзинин президентидир. О, ичтимаи вә гадын проблемләри үзрә 12 Үмумдүнја вә рекионал бејнәлхалг тәшкилатын үзвүдүр. О, 30-дан артыг Бејнәлхалг конфрансда, 7 нефт-кимја симпозиумунда вә 5 арома-симпозиумда иштиракчы олмуш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

БМТ-нин гадын проблемләри үзрә 20-дән чох конфрансында мә'рузәләрлә чыхыш едиб Азәрбајчан һәгигәтләрини вә гадын һәрәкатыны бүтүн дүнјаја танытмышдыр. 1998-чи илдә Дүнјанын 100 гәһрәман гадынларындан бири кими шәрәфләндирилмишдир.

Профессор Е.Т.Сүлејманованын әмәји һөкумәт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмиш вә о, "Шәрәф нишаны" ордени, "Әмәк ветераны" бир сыра дикәр медаллар вә Фәхри Фәрманларла тәлтиф едилмишдир.

Д.Б.ТАҒЫЈЕВ

Дилгәм Бәбир оғлу Тағыјев 1950-чи ил јанварын 6-да Кәлбәчәр рајонунда һәким аиләсиндә анадан олмушдур. 1956-чи илдә Оғуз рајонунун Хачмас кәндиндә биринчи синфә дахил олмуш вә 1966-чи илдә Ағдам шәһәриндә орта мәктәби битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1971-чи илдә фәргләмә диплому илә битирмишдир. Һәлә тәләбә икән елми-тәдгигат ишинә һәвәс көстәрмиш, БДУ-нун Тәләбә Елми Чәмијјәтинин сәдри олмуш вә 4 елми әсәри нәшр едилмишдир. Тә'јинат илә БДУ-да сахланмасына бахмајараг, Азәрбајчан Елмләр

Академијасы (ЕА) Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун (ГҮФКИ) аспирантурасына дахил олмуш, елми-тәдгигат ишини јеринә јетирмәк үчүн ССРИ ЕА Үзви Кимја Институтуна (ҮКИ) (Москва ш.) е'зам едилмишдир. 1975-85-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА ГҮФКИ-дә "Катализ" лабораторијасында мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1985-95-чи илләрдә "Сеолит катализаторлар" лабораторијасынын мүдири вә һәмчинин 1985-91-чи илләрдә елми ишләр үзрә директорун мүавини вәзифәләриндә ишләмишдир. Ејни заманда әвәзчилик үзрә педагожи фәалијјәтдә олараг, индики Азәрбајчан Сәнаје Институтунда вә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында "Физики кимја"дан мүһазирәләр охумушдур. 1991-чи илдә Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Дөвләт Тибб Университети "Үмуми вә токсиколожи кимја" кафедрасына мүсабигә илә профессор сечилмишдир. 1993-95-чи илләрдә исә һәмин институтун әчзачылыг факүлтәсинин деканы олмуш, 1995-чи илдән исә "Биофизики вә биоүзви кимја" кафедрасынын мүдири сечилмиш вә һәмин вәзифәдә индијә кими фәалијјәтдәдир.

1975-чи илдә ССРИ ЕА Н.Зелински адына ҮКИ-нун Елми Шурасында "Үзви кимја" ихтисасы үзрә "Олефинләрин сеолит катализаторлары үзәриндә чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1984-чү илдә исә һәмин институтун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Оксидләшдиричи деһидрокенләшмә вә пиролиз просесләри үчүн сеолит вә елемент-силикатлар әсасында вә јени каталитик системләр" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1994-чү илдә Нју-Јорк ЕА-нын һәгиги үзвү сечилмишдир.

Профессор Д.Б.Тағыјев тәркибиндә кечид елементләри

сахламаjан сеолит вә елемент-силикат катализаторларынын һидрокенләшмә вә оксидләшдиричи деһидрокенләшмә просесләриндә јүксәк активлијини илк дәфә мүәјјән етмиш вә сеолит катализи саһәсиндә јени елми истигамәти инкишаф етдирмишдир. О, илк дәфә тәбии сеолитләрин каталитик пиролиз просесиндә активлијини вә акилләшмә просесләриндә гејри-ән'әнәви катализаторлардан истифадә етмәклә реаксијаны лазым олан истигамәтә јөнәлтмәјин мүмкүнлүјүнү көстәрмишдир. Сеолитләрдә диффузија әмсалыны тә'јин етмәк үчүн јени експрес үсул тәклиф етмишдир. Илк дәфә сеолитләрдән електрод материалына әлавә кими истифадә етмәјин мүмкүнлүјүнү вә сеолит сахлајан електродларын һидрокен енеркетикасында перспективлијини көстәрмишдир. Бир сыра металкомплекс бирләшмәләрин вә һетерополитуршуларын синтези, онларын бәрк сәтһә бәркидилмәси вә онларын каталитик хассәләринин өјрәнилмәси саһәсиндә тәдгигатлар апарараг, тсиклоһексенин, стиролун, крезолларын, ксиленолларын, олефин вә ароматик карбоһидрокенләринин истеһсалы үчүн јени катализаторлар јаратмыш вә онларын сәмәрәлилији Москва, Уфа, Бакы, Сумгајыт заводларында сынагдан кечирилмишдир. Һәмин катализатордан бири 1985-чи илдә Пловдивдә (Болгарыстан) кечирилән кәнч ихтирачыларын дүнја сәркисиндә нүмајиш етдирилмиш вә фәрманла тәлтиф олунмушдур. Онун елми-педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 250 елми әсәрдә, о чүмләдән 2 монографија, 8 дәрс вәсаити вә тәдрис-методик ишләмәдә, 33 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентдә өз әксини тапмышдыр. Мәгалә вә тезисләрин әксәријјәти МДБ өлкәләриндә, Инкилтәрә, Италија, Јапонија, Алманија, Һолландија, Канада, Венесуела вә башга харичи өлкәләрдә чап едилмишдир. О, 2 елмләр доктору, 9 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор Д.Б.Тағыјевин елми тәдгигатларынын нәтичәләри мүхтәлиф өлкәләрдә сеолитләрә, катализә, кинетикаја,

нефт-кимјасына, күнәш енержисинин чеврилмәсинә даир 1974-97-чи илләрдә кечирилән 40 Бејнәлхалг симпозиум, конгрес вә Үмумиттифаг конфрансларда мә'рузә едилмишдир.

1983-чү илдә о, ССРИ Ленин Комсомолу мүкафаты лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр. Апардығы тәдгигатлардан "Кристаллик алүмосиликатлар үзәриндә һидрокенләшмә һадисәси" 1985-чи илдә кәшф (Диплом №302) кими гејдә алынмышдыр. 1986-чы илдә "Әмәкдә фәргләндијинә көрә" медалы илә тәлтиф олунмушдур. 1989-чу илдә Азәрбајчан ЕА Президиуму тәрәфиндән тәшәккүр алмышдыр.

Профессор Д.Б.Тағыјев елми педагожи фәалијјәти илә јанашы елми ичтимаи ишләрдә дә фәал иштирак едир. Кечмиш ССРИ ЕА-нын "Катализ" үзрә проблем шурасынын сеолит бөлмәсинин үзвү олмушдур. О, һазырда докторлуг диссертасијасы мүдафиәси үзрә 2 ихтисас шурасынын үзвү ("Физики кимја" вә "Кимјәви кинетика вә катализ"), Азәрбајчан Алимләр иттифагы идарә һеј'әти сәдринин мүавини вә Тәһсил Назирлији Ваһид Елми-Методик Шурасынын үзвүдүр.

В.И.ТИХОМИРОВ

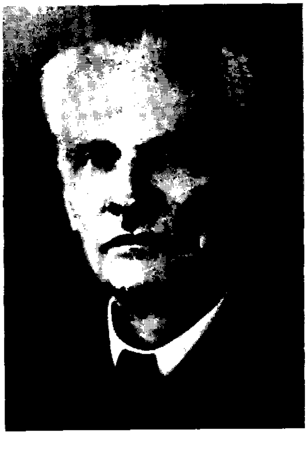

Владимир Иванович Тихомиров 1881-чи ил апрелин 11-дә Тифлис шәһәриндә анадан олмушдур. Петербург Университетини битирдикдән сонра 1911-14-чү илләрдә Петербург Политехник Институтунда "Физики кимја" кафедрасында ассистент вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1921-чи илдә Бакыја кәлмиш, Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) "Фи-

зика" кафедрасында, 1922-58-чи илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында (АДНА) вә һәмчинин 1936-46-чи илләрдә БДУ-нун "Физики кимја" кафедрасынын мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1930-чу илдә она профессор ады верилмишдир.

Профессор В.И.Тихомиров әсас елми-тәдгигат ишләри Бакы нефтинин вә нефт мәһсулларынын е'малы заманы баш верән мүрәккәб физики-кимјәви просесләр, вулканик күлләрин, килләрин (о чүмләдән бентонит килләрин) вә бә'зи минералларын каталитик хассәләринин өјрәнилмәсинә аиддир. Онун тәрәфиндән һәмчинин бентонит вә дикәр килләрин монтмориллонит тәркиби, јујучу вә ағардычы хассәләри тәдгиг едилмишдир. О, һәлә 1907-чи илдә нәшр етдији үчлү системләрин кимјәви таразлығына даир мәгаләси, сонралар "Тихомиров еффекти" кими кимја әдәбијјатында мә'лумдур.

Профессор В.И.Тихомиров Азәрбајчанда милли кадрларын јетишмәсиндә чох әмәк сәрф етмишдир. Гејд етмәк лазымдыр ки, о, 40 ил мүддәтиндә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Акдемијасында ишләмиш вә ораны гуртаранлар, шәксиз, онун јетишдирмәләри һесаб олунур. Онун һазырладығы елми кадрлара Азәрбајчан Елмләр Академијасынын мүхбир үзвү Б.А.Дадашову, профессор М.Беленкији, Ә.Исмајылзадәни, М.Мәликзадәни мисал көстәрмәк олар. Онун тәрәфиндән тәртиб едилмиш физики-кимјаја, термодинамикаја вә коллоид кимјаја даир дәрсликләрдән бир нечә кимјачы нәсли истифадә етмишдир. Онун республикамызда јүксәкихтисаслы кадрларын һазырланмасындакы вә елмин инкишафында хидмәтләри јүксәк гијмәтләндирилмиш вә 1946-чы илдә "Азәрбајчан ССР әмәкдар елм хадими" адына лајиг көрүлмүш вә Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени илә тәлтиф едилмишдир.

В.И.Тихомиров 1961-чи ил апрелин 4-дә Бакыда вәфат етмишдир.

В.М.ФӘРЗӘЛИЈЕВ

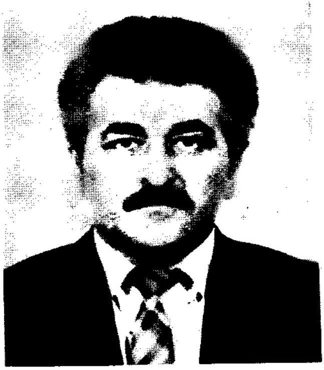

Вагиф Мәчид оғлу Фәрзәлијев 1939-чу ил декабрын 19-да Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини Бакы шәһәр 189 сајлы мәктәбдә алдыгдан сонра, 1958-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1963-чү илдә БДУ-ну Ленин тәгаүдү илә битирмиш вә она Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) тә'јинат верилмишдир. Елми-тәдгигат ишинә һәлә тәләбә икән мараг көстәрмиш вә III курсда оларкән кимја факүлтәси Тәләбә Елми Чәмијјәтинин сәдри олмушдур. "Физики кимја" вә "Нефт-кимјасы" кафедраларында нефтин мәншәјинә даир апардығы елми-тәдгигат иши 1962-чи илдә БДУ-нун елми әсәрләриндә чап едилмишдир. 1963-66-чы илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-нин аспирантурасында тәһсил алмышдыр. Аспирантураны битирдикдән сонра, Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ) кичик елми ишчи, лабораторија мүдиринин мүавини олмуш вә 1969-чу илдән 1988-чи иләдәк "Ашгарларын синтезинин нәзәри әсаслары вә тә'сир механизми" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1978-чи илдән АКИ-нин елм үзрә директор мүавини, 1987-чи илдән индијә кими директор вәзифәсиндә ишләјир. Бунунла јанашы о, һәмчинин "Ашгарларын јарадылмасынын елми әсаслары" шө'бәсинә рәһбәрлик едир. 1968-чи илдә "Сүртку јағларына полимер ашгарларын синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1986-чы илдә исә "Сүртку јағларына күкүрдсахлајан ашгарлар" мөвзусунда докторлуг диссертасијаларыны мүдафиә етмишдир. 1987-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Професор В.М.Фәрзәлијев ашгарлар кимјасы саһәсиндә көркәмли алимдир. Онун елми фәалијјәтинин әсас истигамәтини сүрткү јағлары вә јаначаглара јүксәк тә'сирли ашгарларын јарадылмасынын елми әсасларынын ишләниб һазырланмасы тәшкил едир. О, јени ашгарларын синтези, онларын функсионал тә'сир механизминин вә һәмчинин тәркиб вә гурулушларынын еффективлијә тә'сиринин өјрәнилмәси саһәсиндә системли фундаментал тәдгигатлар апарыр. Комбинә едилмиш тә'сирли оксидләшмә инһибиторларынын – фенолларын, нафтолларын вә анилинин күкүрдлү төрәмәләринин тә'сир механизми илк дәфә онун тәрәфиндән ашкар едилмишдир. Карбоһидрокенләрин оксидләшмә просесинин гаршысынын алынмасынын комбинә едилмиш тә'сирли күкүрдсахлајан инһибиторларын елементар реаксијаларынын кинетик ганунаујғунлуглары вә мигдари характеристикалары мүәјјән едилмишдир. Нәзәри тәдгигатларын нәтичәләринә әсасән сүрткү јағларына вә јаначаглара јени јүксәк тә'сирли оксидләшмәјә гаршы ашгарлар синтез едилмиш, антиоксидантларын јүксәк тә'сирли синерһетик композисијалары ишләниб һазырланмышдыр.

Професор В.М.Фәрзәлијевин елми-тәдгигатларынын мүәјјән һиссәси јејилмәјә вә сијрилмәјә гаршы күкүрдсахлајан ашгарларын синтези вә тәдгигинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән илк дәфә олараг тииран бирләшмәләринин јејилмәјә вә сијрилмәјә гаршы јүксәк тә'сирли ашгар ола билмәси елми чәһәтдән әсасландырылмыш вә мүәјјән едилмишдир. О, һәмчинин сүрткү јағларына јејилмә вә сијрилмәјә гаршы, полимер-өзлүлүк, дисперсијаедичи вә чохфунксијалы ашгарларын синтези, тәдгиги, алынма технолокијасынын ишләниб һазырланмасы вә тәтбиги саһәсиндә кениш елми-тәдгигат ишләри апармышдыр. Онун дисперсијаедичи вә чохфунксијалы полимер ашгарларын ишләниб һазырланмасы саһәсиндәки тәдгигатлары даһа мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Кечмиш ССРИ-дә сүрткү јағларынын ејни заманда өзлүлүк-температур, јујучу-дисперсијаедичи, коррозијаја, оксидләшмәјә вә јејилмәјә гар-

шы хассәләрини јахшылашдыран илк дәфә чохфункսијалы орижинал полимер ашгарлары олан ИХП-388, ИХП-361, ИХП-476 вә с. ишләниб һазырланмышдыр. Онун билаваситә рәһбәрлији алтында Бакы база јағлары вә мүвафиг ашгар пакетләри әсасында әввәлләр Русија Федерасијасындан кәтирилән М-16ИХП-3, М-10В2, М-12В2, М-14В2, М-8В, М-10Г2 вә М-14ГБ мотор јағлары вә һәмчинин ТАД-17И вә ТАП-15В типли трансмиссија јағлары јарадылмыш, республикамызда тәчрүби-сәнаје вә сәнаје мигјасында истеһсалы тәшкил едилмишдир. Онун апардығы чохшахәли елми-тәдгигат ишләринин нәтичәси 290 елми әсәрдә, о чүмләдән 50 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 6 патентдә өз әксини тапмышдыр. О, 3 елмләр доктору вә 15 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

Ашгарларын синтези вә тәдгигинә, күкүрдүзви бирләшмәләрин кимјасына, оксидләшмә просесләринин гаршысыны алан инһибиторларын тәдгигинә вә с. даир МДБ өлкәләриндә чағырылмыш 60-дан чох Үмумиттифаг вә Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларын фә'ал иштиракчысы олмуш, о чүмләдән Алманијада (1976), Һиндистанда (1997) вә Түркијәдә кечирилән симпозиум вә конгресләрдә республика елмини ләјагәтлә тәмсил етмиш вә дәрин мәзмунлу мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

О, 1966-70-чи илләрдә Азәрбајчан Республикасынын Кәнч Алимләр Шурасынын сәдри олмуш, кәнч алимләр нүмајәндә һеј'әтинин тәркибиндә Алманијада (1968) вә Мачарыстанда (1969) олмушдур. О, һәмчинин Румынијада (1971), Ирагда (1973-74), Инкилтәрәдә (1977), Һиндистанда (1979-80) елми е'замијјәтдә олмушдур.

В.М.Фәрзәлијев 1979-чу илдән ашгарлар вә сүртку јағлары саһәсиндә ЈУНЕСКО-нун мәсләһәтчисидир. ЈУНЕСКО-нун мәсләһәтчиси кими Һиндистан вә Иран Нефт институтларында ашгарлара вә сүртку јағларына даир лабораторијаларын јарадылмасынын тәшкилатчыларындан бири олмушдур.

К.Т.ФӘРҺАДОВА

Күләрә Мәммәд Тағы гызы Фәрһадова 1944-чү ил октјабрын 28-дә Бакы шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1961-чи илдә Бакы шәһәринин 23 сајлы орта мәктәбини битирдикдән сонра, һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1966-чи илдә БДУ-ну битирдикдән сонра Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) нәздиндәки аспирантурада охумушдур. 1969-чу илдән индијә гәдәр Нефт-Кимја Просесләри Институтунда елми вә әмәк фәалијјәтини давам етдирир. 1969-1990-чы илләрдә кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмыш, 1990-чы илдән "Каталитик крекинг вә пиролиз" лабораторијасынын мүдиридир.

Күләрә ханым 1971-чи илдә техника елмләри намизәди дәрәчәси алмаг үчүн "Галханвари катализатор ахынлы реакторда каталитик крекинг просесинин оптималлашдырылмасы вә ријази моделләшдирилмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә техника елмләри доктору дәрәчәси алмаг үчүн "Јүксәк октанлы бензин вә С3-С5 изопарафин вә изоолефин карбоһидрокенләринин алынмасы үчүн нефт хаммалынын деструктив изомерләшмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1995-чи илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор К.Фәрһадова нефт-кимјасы, кимјәви кинетика вә катализ үзрә ихтисаслашмышдыр. Онун елми ишләри әсасән һетерокен катализ просесләринин технолокијасына һәср едилмишдир. О, лифт-реактор системләринин ријази моделлә-

рини ишләјиб һазырламышдыр. Апардығы елми-тәдгигатлары нефт е'малынын дәринләшдирилмәсинә вә алынан мәһсулларын кејфијјәтләринин јахшылашдырылмасына јөнәлмишдир. Изоолефин карбоһидрокенләринин алынмасы мәгсәдилә каталитик крекинг вә деструктив изомерләшмә просесләринин јени модификасијасы вә онун елми әсаслары, биратомлу спиртләрин иштиракы илә бензинин ашағы температурда зәнкинләшмәси просеси вә каталитик крекинг просеси үчүн еффектли промоторлар ишләниб һазырланмышдыр. Һәмчинин полиетилен туллантыларынын е'малы просеси әсасында јүксәк октан әдәдли бензин алынмышдыр. Әлдә едилән елми нәтичәләр "Азәрнефтјаначаг" вә Синтетик Каучук Истеһсалат Бирлијиндә тәтбиг едилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 145-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 14 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 7 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Күларә ханым Бејнәлхалг симпозиум вә конфрансларда фәал иштирак едир. О, кечмиш ССРИ-дә кечирилмиш 12-дән артыг, харичдәки 11 симпозиум вә конфрансларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. 1994-чү вә 1996-чы илләрдә Бакыда кечирилән I вә II Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансларынын тәшкилатчыларындан биридир. О, Түркијәнин Екеј Университети, АБШ-ын Грејс вә Енкелһарт каталитик фирмалары илә биркә елми-тәдгигат ишләри апарыр.

Елми дәрәчәләрин верилмәси үзрә НКПИ нәздиндә олан Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

М.М.ХАНЛАРОВ

Азәрбајчанын илк кимјачысы Мөһсүн бәј Мәһәммәд бәј оғлу Ханларов 1857-чи ил сентјабрын 24-дә Бакыда Ичәри шәһәрдә анадан олмушдур. Илк тәһсилини "Мирзә Есиб Гүдси" мәдрәсәсиндә алмышдыр. Сонра өзү мүстәгил олараг 1 ил әрзиндә рус дилини өјрәнмишдир. 1872-чи илдә имтаһан верәрәк Бакы реал кимназијасынын 2-чи синфинә гәбул олунмушдур. 1984-чү илдән кимназија Бакы реал мәктәби (БРМ) адландырылмышдыр. 1878-чи илин ијунунда БРМ-ни јүксәк гијмәтләрлә битирмишдир. 1878-1883-чү илләр әрзиндә Алманијанын 3 университетиндә - Вурсбург, Лејпсиг вә Страсбург университетләринин ријазијјат-тәбиәтшүнаслыг факултәсиндә тәһсилини давам етдирмишдир. Онун мәгсәди, мүасир тәрздә ифадә етсәк, нефт е'малы үзрә технолог ихтисасына јијәләнмәк олмушдур.

1883-чү илдә Страсбург Университетинин Елми Шурасында "Бутиролактон вә етилбутиролактонлар" мөвзусунда диссертасија мүдафиә етмиш вә она "кимја доктору" алимлик дәрәчәси верилмишдир.

Д.И.Менделејевин, Н.А.Ментушкинин вә Д.П.Коноваловун төвсијәси илә 1884-чү ил сентјабрын 13-дә Рус Физика-Кимја Чәмијјәтинә үзв гәбул едилмишдир. 1884-чү ил декабрын 6-да тәләбәләрә мадди көмәк көстәрән чәмијјәтин ичласында чәмијјәтә үзв сечилмишдир.

Рус Техники Чәмијјәтинин Бакы шө'бәсиндә тәфтиш комиссијасынын үзвү олмушдур.

Бакы нефт сәнајечиләри гурултајынын шурасына үзв гәбул едилмишдир. Статистика бүросунун мүдири, Дәмирјолу комиссијасынын сәдри сечилмишдир. Бакы Шәһәр Думасынын үзвү олмуш вә нефт тәсәррүфаты мәсәләләри үзрә иш апармышдыр.

Гаршылыглы кредит чәмиjjәтинин директорлар шурасынын вә Бакы ичтимаи мәчлисинин старшиналары тәркибләриндә чалышмышдыр. 1893-чү ил октjабрын 3-дә шәһәр Думасына гласны сечилмишдир. 1893-чү ил ноjабрын 5-дә Бакы ичтимаи мәчлисинин үмуми jығынчағында намизәд сечилмишдир. 1893-чү ил декабрын 29-да шәһәр думасынын ичласында губерниjа думасына сечилмиш вә шәһәр тәсәррүфаты мәсәләләри илә мәшғул олмушдур. 1920-чи илдә Азәрбаjчан ССР Али Халг Тәсәррүфаты Шурасынын Кимjа шө'бәсиндә мүһәндис-технолог вәзифәсинә тә'jин едилмишдир. 1882-чи илдә "Berichte der Dentschen Chemischen Gesellschaft" журналында "Тиосиркә туршусунун етилроданидә тә'сири һаггында" адлы мәгаләси дәрч олунмушдур. 1884-чү илдә мәшһур сәнаjечи вә хеjриjjәчи Һ.З.Тағыjевин гызы Ханымла евләнмишдир. Мәһәммәд адлы оғлу вә Зүлеjха адлы гызы дүнjаjа кәлмишдир. М.М.Ханларов 1921-чи ил февралын 23-дә Бакыда вәфат етмишдир.

А.Һ.ХАНЛАРОВА

Анаханым Һүсеjнбәj гызы Ханларова 1915-чи ил октjабрын 28-дә Бакы шәһәриндә бағбан аиләсиндә анадан олмушдур. 1930-чу илдә Һүсеjн Чавид адына jеддииллик мәктәби битирдикдән сонра, 1930-33-чү илләрдә Н.Нәриманов адына Сәнаjе Техникумунун кимjа факүлтәсиндә охумушдур. Техникуму битирдикдән сонра 1934-чү илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимjа факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1939-чу илдә фәргләнмә диплому илә гуртармышдыр. Һәлә тәләбә оларкән 1936-чы 1945-чи иләдәк ССРИ Елмләр

Академијасы (ЕА) Азәрбајҹан Филиалынын Кимја Институтунда лаборант вә кичик елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1945-52-чи илләрдә Азәрбајҹан ЕА Нефт Институтунда бөјүк елми ишчи вә лабораторија мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1944-чү илдә кимја елмләри намизәди елми дәрәҹәсини алмаг үчүн "Нефтдән стирол вә полистирол" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1952-68-чи илләрдә Дәниз-Нефт-Газ-Лајиһә Дөвләт Елми-Тәдги́гат Лајиһә Институтунда (ДНГЛДЕТЛИ) "Коррозија" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1967-чи илдә техника елмләри доктору елми дәрәҹәсини алмаг үчүн "Дәниз нефтсәнаје аваданлығынын коррозисијасы вә онларын суалты зонасынын горунмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1979-чу илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. 1968-71-чи илләрдә Азәрбајҹан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда "Коррозија" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1971-80-чы илләрдә ДНГЛДЕТЛИ-дә "Коррозија" шө'бәсинин мүдири ишләмиш, 1980-чи илдән индијә кими институтун елми-техники шө'бәсинин коррозија үзрә баш мүтәхәссисидир.

Профессор А.Һ.Ханларованын әсас елми-тәдгигат ишләри металларын дәниз коррозијасынын тәдгигинә, метал вә гејри-метал әсаслы өртүкләрин јарадылмасы вә тәтбигинә һәср едилмишдир. Полимер, пластик карбоһидрокен, битум, синк полимер бојалары, синк, алүминиум метал өртүкләринин дәниздә електрокимјәви, кимјәви вә физики-кимјәви дәјишиклијә уғрамасы сәбәбләринин елми әсасларыны ајдынлашдырмыш, коррозијадан мүһафизә системләрини ишләјиб јаратмышдыр. Онун тәрәфиндән дәрин суларда јерләшән стасионар платформалары үчүн истифадә олунан 09Г2С вә 09Г2СШ маркалы поладларын коррозијадан горумаг үчүн бактерисид инһибиторлары јарадылмышдыр. О, һәмчинин тәркибиндә агрессив газлар олан бир-бириндә һәлл олмајан мајеләрдә металлары коррозијадан горумаг үчүн инһибиторлары ишләјиб һазырламышдыр. Онун рәһбәрлији илә һа-

зырланмыш бир сыра просесләр тәтбиг едилмәк үчүн истеһсалата вәсигә алмышдыр. Мәсәлән, һәлә II Дүнја мүһарибәси илләриндә онун алдығы полистирол кәмиләрин тә'мириндә, илк ихтирасы олан анабазинсулфат республиканын памбыг саһәләриндә тәтбиг едилмишдир. ПС-0203 бојағы макистрал суалты бору кәмәрләрини коррозијадан горумаг үчүн, синклә долдурулмуш бојаг исә Волжски су електрик стансијасында өзүнә тәтбиг јери тапмышдыр. Јүксәк температурлу пластик карбоһидрокен сүрткүсү полад-алүминиум мәфтилләрин вә дәниз мүһитиндә електрик өтүрән хәтләрин арматурларыны коррозијадан горумаг үчүн истифадә едилмишдир. Синтетик Каучук заводунда стиролун ректификасијасындан галан галыг әсасында һазырланмыш ПС-1184 вә ПС-1186 маркалы өртүкләр дәниз мүһитиндә метал конструксијалары горумаг үчүн 1974-чү илдән тәтбиг едилир. Онун чохшахәли елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 5 монографијада, 270 елми әсәрдә, о чүмләдән 75 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 9 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Профессор А.Һ.Ханларова дәфәләрлә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри барәдә Бејнәлхалг, Үмумиттифаг вә республикада кечирилән симпозиум, конфранс вә конгресләрдә мә'рузә илә чыхыш етмишдир. Онун ики ихтирасы кечмиш Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин дипломуна лајиг көрүлмүш вә оранын 9 медалы илә тәлтиф олунмушдур. О, ССРИ Назирләр Советинин Мүкафатына вә "ССРИ-нин фәхри нефтчиси" адына лајиг көрүлмүшдүр.

Онун әмәји 4 медал илә, о чүмләдән, "Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндәки рәшадәтли вә фәдакар әмәјинә көрә" медалы илә мүкафатландырылмышдыр.

Ф.Р.ХӘЛӘФОВ

Фәрһад Рәсул оғлу Хәләфов 1947-чи ил сентјабрын 18-дә Загатала шәһәриндә анадан олмушдур. 1966-чи илдә Бакы шәһәри 174 сајлы орта мәктәбин онбиринчи синфини битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1971-чи илдә ораны гуртармышдыр. 1971-93-чү илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) М.Нағыјев адына Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институтунда мүһәндис вәзифәсиндән "Ион-координасија просесләринин" лабораторијасы мүдири вәзифәсинәдәк јол кечмишдир. 1994-чү илдән индијә кими Москва шәһәриндә ССРИ ЕА А.Топчијев адына Нефт-Кимја Сәнајеси Институтунун "Нефт-кимја просесләри" лабораторијасында бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә чалышыр.

1976-чи илдә "Стиролун катион полимерләшмәси просесиндә зәнчирин гырылмасы, бөјүмәси вә јаранмасы механизминин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә М.В.Ломоносов адына Москва Дөвләт Зәриф Кимја Технолокијасы Академијасынын Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Күчлү Лјуис туршуларынын тә'сири илә изобутиленин каталитик деструксијасы вә полјар мономерләрлә изобутилен полимерләринин модификасијасы" мөвзусунда "Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр кимјасы" (ЈМБ) ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Ф.Р.Хәләфовун елми мараг даирәси ЈМБ,нефт-кимјасы, һомокен вә һетерокен катализ саһәсинә аид олуб, олефинләрин карбкатион полимерләшмәсини, полиолефинләрин модификасијасыны, каталитик деструксијасыны, ашағы олефинләрин чеврилмәләрини вә онларын активләшмәсинин јени јолуну, мотор јаначагларына јүксәк октан әдәдли оксикенсахлајан

әлавәләрин синтези үчүн әлавә мәһсулларын алынма технолокијасынын ишләниб һазырланмасыны әһатә едир.

Ф.Р.Хәләфов тәрәфиндән МДБ вә харичдә 75 мәгалә дәрч едилмиш вә 13 патент алынмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 2 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

1986-чы илдә о, "Әмәкдә фәргләнмәјә көрә" медалы илә тәлтиф олунмушдур.

Ч.Н.ХЫДЫРОВ

Чавид Нәби оғлу Хыдыров 1933-чу ил ијунун 20-дә Күрчүстан Республикасы, Марнеули рајонунун Кәпәнәкчи кәндиндә кәндли аиләсиндә доғулмушдур. 1939-47-чи илләрдә Кәпәнәкчи кәнд орта мәктәбиндә сәккизиллик тәһсил алдыгдан сонра, Марнеули шәһәр Педагожи Техникумунун биринчи курсуна гәбул олмушдур. 1951-чи илдә техникуму ә'ла гијмәтләрлә битирдикдән сонра индики Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин тәбиәт факүлтәсинә гәбул олунмуш, тәһсил илләриндә Сталин тәгаүдүнә лајиг көрүлмүш вә 1955-чи илдә ораны фәргләнмә диплому илә баша вурмушдур. Факүлтә Елми Шурасынын гәрары илә "Кимја" кафедрасынын аспирантурасына гәбул олунмушдур. 1958-чи илдә аспирантураны битирдикдән сонра һәмин кафедраја ассистент вәзифәсинә тә'јин едилмиш вә бир ил һәмин вәзифәдә чалышмышдыр. 1959-чу илдә о, көчүрмә јолу илә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын (ЕА) нәздиндә јенична тәшкил олунмуш Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) мүһәндис вәзифәсинә гәбул едилмишдир.

Ч.Н.Хыдыровун әмәк вә елми фәалијјәти 1959-чу илдән индијә гәдәр Азәрбајчан ЕА НКПИ илә бағлыдыр. 1964-65-чи

илләрдә кичик елми ишчи, 1966-78-чи илләрдә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. О, 1964-чү илдә "Ароматик спиртләрин бәсит ефирләринин вә онларын төрәмәләринин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1988-чи илдә исә Москвада Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Биткиләри Кимјәви Мүһафизә Васитәләри Институтунда "Биоүзви кимја, тәбии вә физиоложи фәал маддәләрин кимјасы" ихтисасы үзрә "Фенол, ароматик јағ сырасы спирт вә гликол ефирләринин мәгсәдјөнлү синтезинин елми әсасларынын вә бу өзүлдә пестисидләрин ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1992-чи илдә һәмин ихтисас үзрә она профессор ады верилмишдир.

Професор Ч.Н.Хыдыров 1979-чу илдән индијә гәдәр Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-дә "Биоложи фәал маддәләрин синтези вә технолокијасы" лабораторијасына рәһбәрлик едир. О, зәриф үзви синтез саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. Онун фундаментал елми-тәдгигат ишләри физиоложи фәал маддәләрин кимјасы вә технолокијасына һәср едилмишдир.

Ч.Н.Хыдыровун елми марағынын әсас апарычы истигамәтини метилкарбамин-, ароксисиркә- вә синтетик пиретроид туршуларынын, ароматикјағ сырасы спиртләрин вә гликолларын мүхтәлиф гурулушлу јени ефирләрин мәгсәдјөнлү синтези, онларын әсасында кәнд тәсәррүфаты биткиләрини вә һејванларыны мүһафизә етмәкдә јүксәк тә'сирли вә әтраф мүһит үчүн тәһлүкәсиз кимјәви васитәләрин јени чешидләринин ахтарышы вә елми әсасларынын јарадылмасы тәшкил едир. Онун рәһбәрлији илә апарылан комплекс елми-тәдгигат ишләринин нәтичәсиндә 500-дән артыг мүхтәлиф гурулушлу јени ефирләрин вә онларын јарыммәһсулларынын сәмәрәли синтез үсуллары ишләниб һазырланмышдыр.

Синтез едилмиш ефирләрин биоложи хассәләри мүхтәлиф биообјектләрдә өјрәнилмиш вә нәтичәдә чох садә кимјәви гурулушлу јүксәк һербисидлик, инсектисидлик, фунгисидлик, акарисидлик, бактерисидлик вә дикәр вачиб хассәләрә малик

бирләшмәләр ашкар едилмишдир. Бә'зи һомоложи сыралар үчүн "биоложи фәаллыгла – кимјәви гурулуш" арасында мүәјјән асылылығын олмасы ганунаујғунлуғу тапылмышдыр. Апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә 50-јә гәдәр јүксәк тә'сирли, инсан вә һејванлар үчүн тәһлүкәсиз, еколожи тәмиз јени пестисид препаратлары јарадылмыш вә онларын истеһсалатда тәтбиг олунмалары үчүн сәмәрәли препарат формалары ишләниб һазырланмышдыр.

Профессор Ч.Н.Хыдыровун мәгсәдјөнлү апардығы тәдгигат ишләри 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 40 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 4 харичи (АБШ, АФР, Инкилтәрә, Франса) патентдә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Кимја елминин инкишафындакы ролуна вә јүксәк ихтисаслы кадрларын һазырланмасында наилијјәтләринә көрә Ч.Н.Хыдыров кечмиш ССРИ -нин "Кимја Сәнајесинин фәхри кимјачысы" дипломуна лајиг көрүлмүш вә "Кимја сәнајесинин ә'лачысы" дөш нишаны илә тәлтиф едилмишдир. О, республиканын "Әмәк ветераны"дыр.

Профессор Ч.Н.Хыдыров үзви синтез вә пестисидләр үзрә бир сыра Бејнәлхалг конфрансларда, гурултајларда, әлагәләндирмә мүшавирәләриндә вә семинарларда фәал иштирак етмишдир. О, 1986-чы ил Үзви синтез үзрә VI Бејнәлхалг конфрансда (Москва), Үмуми вә тәтбиги кимја үзрә XII вә XIV Менделејев гурултајларында; 1981-чи ил (Бакы) вә 1989-чу ил (Москва), 1982-чи илдә Таллиндә, 1985-чи илдә Кијевдә, 1988-чи илдә Черноголовкада (Москва вилајәти) пестисидләрә даир әлагәләндирмә елми-техники мүшавирә вә семинарларда, 1994 вә 1996-чы илләрдә нефт-кимјасы үзрә I, II вә III Бејнәлхалг (Бакы) конфрансларында елми мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Ә.Т.ХУДИЈЕВ

Әнвәр Тејмур оғлу Худијев 1938-чи ил јанварын 5-дә Фүзули шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1946-56-чы илләрдә Фүзули шәһәр орта мәктәбиндә охумушдур. 1956-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин физика-ријазијјат факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1961-чи илдә ораны физик ихтисасы үзрә битирмишдир. 1961-62-чи илләрдә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Машынгајырма Институтунда баш техник вә мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1962-65-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) баш мүһәндис вәзифәсиндә инләмишдир. 1963-64-чү илләрдә Москва шәһәри ССРИ ЕА Н.Зелински адына Үмуми Кимја Институтунда (ҮКИ) 2 иллик тәчрүбә кечмәк үчүн е'зам едилмишдир. 1964-чү илин декабрында институт аттестасија комиссијасынын гәрары илә "Физики кимја" ихтисасы үзрә елми-тәдгигат иши апармаг үчүн она вәсигә верилмишдир. 1964-67-чи илләрдә "Физики кимја" ихтисасы үзрә ССРИ ЕА Н.Д.Зелински адына ҮКИ-нин "Катализаторларын тәдгиги" лабораторијасында аспирантурада охумушдур. 1967-73-чү илләрдә Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда әввәлчә кичик, сонралар бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1973-93-чү илләрдә "Сеолитләрин кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасына рәһбәрлик етмиш, һазырда исә апарычы елми ишчи вәзифәсиндә ишләјир.

1968-чи илдә ССРИ ЕА Н.Зелински адына ҮКИ-нин Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Катализаторларда (сеолитләрдә) адсорбсијанын микрокалометрик тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1989-чу илдә исә "Сеолит тәркибли катализаторларын алынма үсулларынын ишләниб һазырланмасы,

синтези вә тәдгиги" мөвзусунда "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. О, кимјәви кинетика вә катализә даир 119 елми әсәрин, о чүмләдән 20 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин вә патентин мүәллифидир. Рәһбәрлији илә 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

В.С.ҺАЧЫГАСЫМОВ

Вәли Султанмурад оғлу Һачыгасымов 1937-чи ил мартын 2-дә Бакы шәһәриндә анадан олмушдур. 1944-чү илдә Бакы шәһәри 6 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, ораны 1954-чү илдә битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин биринчи курсуна гәбул олунмушдур. 1960-чы илдә али тәһсили баша вурдугдан сонра Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) кичик елми ишчи вәзифәсинә гәбул олунмушдур. 1962-65-чи илләр әрзиндә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ-нин аспиранты олараг Москваја Н.Зелински адына Үмуми Кимја Институтуна (ҮКИ) е'зам едилмишдир. Аспирантураны битирдикдән сонра јенидән Нефт-Кимја Просесләри Институтуна гајытмыш вә орада ардычыл олараг кичик, бөјүк, апарычы елми ишчи вә лабораторија мүдири вәзифәләриндә чалышмышдыр. Һазырда һәмин институтда баш елми ишчи вәзифәсиндә ишләјир.

1966-чи илдә Н.Зелински адына ҮКИ-дә "Градијентсиз системдә тсиклоһексанын хром - оксиди үзәриндә деһидрокенизасијанын кинетикасы һаггында" мөвзусунда намизәдлик, 1985-чы илдә исә "Дојмуш карбоһидрокенләрин оксид ка-

тализаторлары үзәриндә деһидрокенләшмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

В.С.Һачыгасымов "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә ихтисаслашмышдыр. О, дојмуш карбоһидрокенләрин оксид катализаторлары үзәриндә деһидрокенләшмәси просесинин вә әтраф мүһитин автомобил, кимја вә нефт е'малы сәнајесинин зәһәрли газ туллантыларындан горунмасы мәгсәди илә јени нәсил катализаторларын синтези просесинин елми әсасларыны ишләјиб һазырламышдыр. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 135 елми әсәрдә, о чүмләдән 26 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, АБШ, Франса вә Русија патентләриндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 7 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

В.С.Һачыгасымов һетерокен катализә даир кечирилмиш Бејнәлхалг конфрансларда 12 мә'рузәнин тезисләри илә иштирак етмишдир.

М.М.ҺАЧЫЈЕВ

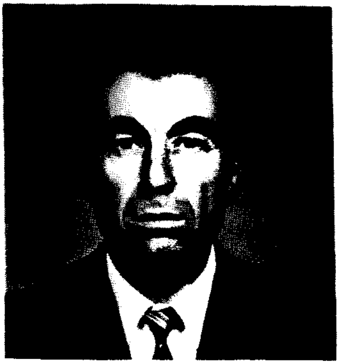

Мејвәддин Маһмуд оғлу Һачыјев 1939-чи ил март ајында Гусар рајонунун Һил кәндиндә анадан олмушдур. 1956-чи илдә Һил кәнд орта мәктәбини битирмишдир. 1958-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1965-чи илдә баша вурмушдур. 1967-чи илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда лаборант, баш лаборант, баш техник вә мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1967-чи илдән индијә кими БДУ-нун "Нефт-кимјасы вә технолокијасы" кафедрасында лаборантдан профессор вәзифәсинә

гәдәр јүксәлмишдир. 1973-чү илдә “Гејри-симметрик алкенләрә алфа-һалокенефирләринин бирләшмәси гајдасынын тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә “Дојмамыш карбоһидрокенләрин електрофил алкоксиметилһалокенләшдирилмәси” мөвзусунда “Үзви кимја” ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

М.М.Һачыјевин әсас елми истигамәти һалокенефирләрин дојмамыш карбоһидрокенләрә бирләшмә реаксијаларынын тәдгиги вә бирләшмә мәһсуллары әсасында јени пестисид, инһибитор вә флотореакентләрин алынмасындан ибарәтдир. Онун тәрәфиндән 1-метилтсиклоалкенләр вә 4-винилтсиклоһексен-1 әсасында сәмәрәли инһибиторлар, полиенләрдән инсектисидләр синтез едилмиш, сынагдан кечирилмиш вә тәтбиг үчүн төвсијә едилмишдир. О, апардығы елми-педагожи фәалијјәтинин нәтичәләрини 80 елми әсәрдә, о чүмләдән 3 дәрс вәсаитиндә, 12 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә әкс етдирмишдир.

О, республикамызда вә еләчә дә МДБ-дә кечирилән Үмумиттифаг вә Бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларда мә’рузә илә чыхыш етмишдир.

Мејвәддин мүәллим Мачарыстанын Будапешт Техники Университети, Вострем Техники Институту вә Москва вә Санкт-Петербург шәһәрләриндә олан елм вә тәдрис мәркәзләри илә әлагә сахлајыр.

С.М.ҺАЧЫЈЕВ

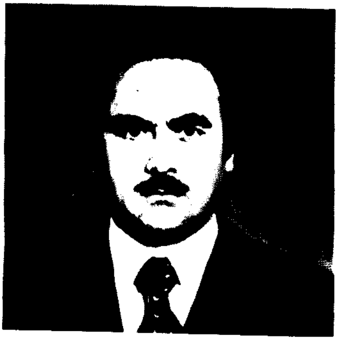

Сәрдар Мәһәммәд оғлу Һачыјев 1940-чи ил апрелин 22-дә Губадлы рајонунда зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-57-чи илләрдә Јусифбәјли, Һәмзәли, Ханлыг кәнд мәктәбләриндә охумушдур. 1957-чи илдә Губадлы рајону Ханлыг кәнд орта мәктәбини битирәрәк Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш, 1962-чи илдә ораны битирмишдир. Һәмин илдә Санкт-Петербург Дөвләт Университетинин (СПДУ) кимја факүлтәсиндә аспирантураја дахил олмушдур. О, 1966-чи илдә СПДУ-нун Елми Шурасында "Күкүрд вә селенин оксид, һидратларынын термодинамики хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1966-чи илдән БДУ-нун "Физики кимја" кафедрасында ассистент, баш мүәллим, досент вәзифәләриндә елми-педагожи фәалијјәтдә олмушдур. 1987-чи илдә Тбилиси Дөвләт Университетинин Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Дөври системин IIIA вә VA јарымгруп елементләри халкоһалокенидләринин синтезинин физики-кимјәви әсаслары" мөвзусунда "Физики кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1989-94-чү илләрдә БДУ-нун "Үмуми вә гејри-үзви кимја" кафедрасынын мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1990-чы илдә "Үмуми вә гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. Һазырда "Физики вә коллоид кимја" кафедрасынын профессорудур.

Профессор С.М.Һачыјевин елми истигамәти халкоһалокенидләрин синтезинин физики-кимјәви әсасларынын јарадылмасы вә елементләрин електрон гурулушуна көрә хас-

сәләринин прогнозлашдырылмасына һәср олунмушдур. Бу мәгсәдлә, гурулуш, термодинамики хассәләрдә сәбәб-нәтичә әлагәләри анализи /КЈУРИ принсипи/ тәтбиг едиләрәк комп-јутер моделәшдирилмәси үсулу илә охшар синиф бирләш-мәләринин хассәләри ријази тәнликләрлә ифадә едилмишдир.

Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 80-дән чох елми әсәрдә, о чүмләдән ики тәдрис китабында, 4 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 1 тәтбиги аттестатда өз әк-сини тапмышдыр. О, 4 елмләр намизәди һазырламышдыр, 20-јә гәдәр Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг конфрансларында мә'рузә илә чыхыш етмишдир.

Професор С.М.Һачыјев республиканын јерли хаммалын-дан үч халг тәсәррүфаты әһәмијјәтли мәһсулун – кварс гуму-нун силикат сәнајеси, тәбашир, әһәнк вә карбон газынын ујғун олараг тикинти, гушчулуг тәсәррүфаты, јејинти сәнајеси үчүн истеһсал технолокијасынын лајиһәләшдирилмәси үзрә елми групун рәһбәри вә билаваситә иштиракчысы кими фәалијјәт көстәрмишдир.

Професор С.М.Һачыјев 1973-76-чи илләрдә Әлчәзаирдә Бумердес Елми-тәдгигат мәркәзиндә "Физики-кимја"ны фран-сыз дилиндә тәдрис етмишдир. Онун "Франса Елмләр Ака-демијасы мә'рузәләриндә" 2 әсәри чап едилмишдир. Селенин оксид вә һидратларынын термодинамики хассәләри саһәсиндә алдығы нәтичәләр исә монографија вә мә'лумат китабларына дахил едилмишдир.

Т.А.ҺАЧЫЈЕВ

Тофиг Аббас оғлу Һачыјев 1930-чу ил декабрын 5-дә Тбилиси шәһәриндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. Тбилиси шәһәриндә ибтидаи тәһсил алдыгдан сонра, аиләси 1941-чи илдә Бакы шәһәринә көчдүјү үчүн орта тәһсилини 160 сајлы мәктәбдә давам етдирмишдир. 1950-чи илдә али тәһсил алмаг мәгсәдилә Д.И.Менделејев адына Москва Кимја Технолокија Институтуна гәбул олунмушдур. 1955-чи илдә "Пластик күтләләрин кимјәви технолокијасы" үзрә мүһәндис-кимјачы технолог ихтисасына јијәләнмишдир. Институту битирдикдән сонра тә'јинатла Сумгајыт Синтетик Каучук заводуна көндәрилмишдир. Орада нөвбә рәиси, сех рәисинин мүавини вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1957-59-чу илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунда, 1959-чу илдән индијә кими Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда мүһәндис, бөјүк елми ишчи вә 1982-чи илдән "Өртүкәмәләкәтирән вә олигомер композисијалы материаллар" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләјир.

1974-чү илдә "Мономер күтләсиндә пропиленин металүзви комплекс катализаторларынын иштиракы илә полимерләшмә просесинин фасиләсиз технолокија илә алынмасы вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Арилалкендиен соолигомерләри вә модификаторлары өртүкәмәләкәтиричи материаллар кими" мөвзусунда "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Т.А.Һачыјев нефт-кимјасы, олигомерләрин кимјасы вә технолокијасы, олигомер бағлајычылар вә композисијалы материаллар саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. Онун елми-тәдгигат ишләри лак-рәнк композисијалы материаллары, коррозијаја гаршы давамлы өртүкләри, онларын сынаг үсуллары, реак-

сијајакирмә габилијјәтинә малик олан олигомерләри алмаг мәгсәдилә диенләрин, винилароматик мономерләрин, онларын техники фраксијаларынын полимерләшмә просесләринин (термики, каталитик вә радикал) кимјасы вә технолокијасына һәср олунмушдур. О, јени өртүкәмәләкәтиричи олигомер бағлајычылар вә онларын әсасында композисијалы материалларын јарадылмасы вә алынмасы саһәсиндә мүһүм нәтичәләрә наил олмушдур. Һәмчинин нефт карбоһидрокенләринин пиролизиндән алынан маје мәһсулларын тәркибини тәдгиг етмиш вә онларын е'мал јоллары вә сәнаједә тәтбигинин сәмәрәли комплекс схемини һазырламышдыр. Онун рәһбәрлији илә республикамызда, Русијада, Газахыстанда вә Украјнада синтетик ОДС әлифи (лакы) ариен гәтраны јарадылмыш вә онун модификатлары е'мал НП-1215, грунтовка НП-0221, СПП-5, КА-4, ИНХП-1 јапышганлы мастика, шпатлевка вә с. тәтбиг едилмишдир. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 106 елми әсәрдә, о чүмләдән 32 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә, 14 харичи патентдә (АБШ, Инкилтәрә, Јапонија, Алманија, Һолландија, Һиндистан, Русија вә с.) вә 4 Азәрбајчан патентиндә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 1 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Тофиг мүәллим дәфәләрлә Бејнәлхалг конгрес вә конфрансларда, о чүмләдән 1979-чу илдә Алманијанын Лејпсиг шәһәриндә кечирилән "Карбоһидрокен пиролизләринин актуал елми проблемләри" конгресиндә, Сосиалист өлкәләринин Бакыда кечирилән I вә II нефт конгресиндә (1978, 1980) вә академик Ј.Мәммәдәлијевин хатирәсинә һәср олунмуш I вә II Бакы Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансларында (1994, 1996) мә'рузәләр етмишдир.

О, "ССРИ Кимја Сәнајесинин ә'лачысы" дөш нишанына вә 1987-чи илдә "ССРИ-нин ихтирачысы" адына лајиг көрүлмүшдүр.

Р.Ә.ҺАЧЫЛЫ

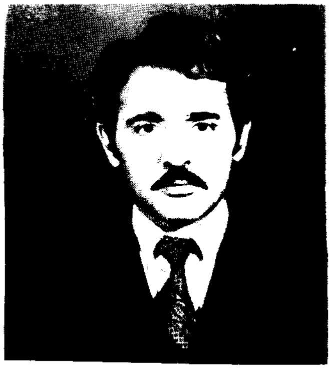

Раиг Әли оғлу Һачылы 1940-чы ил апрелин 13-дә Нахчыван шәһәриндә зијалы аиләсиндә доғулмушдур. 1947-57-чи илләрдә Нахчыван шәһәри 1 сајлы орта мәктәбдә охумушдур. 1957-58-чи илләрдә Нахчыван шәһәр сәнаје комбинатынын нәггашлыг е'малатханасында уста ишләмишдир. 1958-чи илдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинә дахил олуб вә ораны 1963-чү илдә кимја-биолокија ихтисасы үзрә битирмишдир. 1963-65-чи илләрдә Нахчыван зонал тәчрүбә стансијасынын "Агрокимја" лабораторијасында кичик елми ишчи вә лабораторија мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1966-68-чи илләрдә исә Нахчыван Кәнд Тәсәррүфаты Техникумунда үмуми кимјадан дәрс демишдир. 1968-71-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Полимер Материаллары Институтунда әјани аспирантурада тәһсил алдыгдан сонра, орада кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1984-чү илдән индијә кими "Һетеротсиклик бирләшмәләр" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1973-чү илдә "Аллил хлоридин асилләшмә реаксијасынын тәдгиги вә алынмыш g-хлорпропенилалалкилкетонларын бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик, 1995-чи илдә исә "Полифунксионал кетонларын синтези, хассәләри вә онларын әсасында тәркибиндә азот сахлајан һетеротсиклик бирләшмәләрин алынмасы" мөвзусунда "Үзви кимја" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир.

Р.Ә.Һачылынын әсас елми истигамәти полифунксионал кетонларын алынмасынын сәмәрәли үсулларынын ишләниб һазырланмасына, гурулушларындан асылы олараг реаксијакирмә габилијјәтләринин өјрәнилмәсинә, тәбии биоложи фәал һе-

теротсиклик бирләшмәләрин синтетик аналогларынын синтезинә вә практики тәтбиг саһәләринин арашдырылмасына һәср олунмушдур. Онун апардығы елми-тәдгигатлар нәтичәсиндә аллил һалокенидләрин асилләшмә реаксијасынын ганунаујғнлуглары өјрәнилмиш, алынмыш дојмамыш кетонларын конфигурасијасы вә мүмкүн конформасијалары мүәјјән олунмушдур. Полифунксионал кетонларын мәгсәдјөнлү чеврилмәләри нәтичәсиндә, мүхтәлиф синиф үзви бирләшмәләрин - дојмамыш аминокетон вә аминоспиртләрин, пиразолларын, пиразолинләрин, фуранларын, пирролларын, пиримидинләрин, никотин туршусунун вә онун төрәмәләринин алынмасынын јени сәмәрәли үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Синтез олунмуш маддәләрин антикоагулјант, адаптокен, һипотензив, антимикроб вә с. фәаллыглары мүәјјәнләшдирмишдир. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтләрдә апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 91 елми әсәрдә, о чүмләдән 38 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 2 патентдә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији алтында 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Р.Ә.Һачылы дәфәләрлә конфранс вә симпозиумларда, о чүмләдән "Үзви вә нефт кимја синтезиндә конформасија, стереокимја вә конформасион анализ"ә даир III Үмумиттифаг елми конфрансында (Бакы, 1976), "Сәтһи-актив маддәләр"ә даир VII Бејнәлхалг конгресдә (Москва, 1977), "Үзви вә хлорүзви синтез" проблеминә һәср олунмуш елми-техники конфрансда (Бакы, 1980), "Инсан вә дәрман" I Русија милли конфрансында (Москва, 1992), II Республика биокимја конфрансында (Бакы, 1993), профессор Р.Әлијевин 75 иллијинә һәср олунмуш елми конфрансда (Бакы, 1994) мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

М.Ә.ҺАШЫМОВ

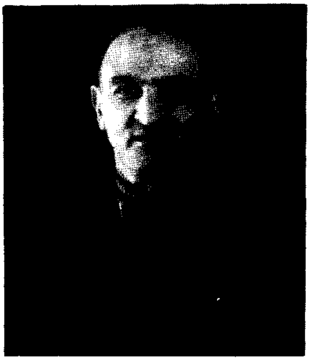

Муса Әли оғлу Һашымов 1905-чи августун 18-дә Тифлис шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини 1921-25-чи илләрдә комсомол мәктәбиндә алмышдыр. 1925-28-чи илләрдә Бакы Әчзачылыг Техникумунда әчзачы ихтисасына јијәләнмишдир. 1928-33-чү илләрдә Ленинград Технолокија Институтунун (ЛТИ) кимја-технолокија факүлтәсиндә кимјачы-мүһәндис ихтисасыны алмышдыр. Тәләбәлик илләриндә Ленинград шәһәриндә лаборант вәзифәсиндә ишләмишдир. 1928-33-чү илләрдә ејни заманда ЛТИ әчзачылыг факүлтәсинин 4-чү курсуну битирмишдир. 1933-чү илдә Бакыја гајыдыб Синтетик Каучук тәчрүбә заводунда 1935-чи иләдәк кимјачы-мүһәндис вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1935-37-чи илләрдә о, Фрунзе адына Нефтговма вә 1937-38-чи илләрдә исә Вано Струа заводунун директору олмушдур. 1938-47-чи илләрдә педагожи ишә кечәрәк Азәрбајчан Сәнаје Институтунда мүәллим, досент, проректор вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1942-43-чү илләрдә II Дүнја мүһарибәси чәбһәләриндә баталјон комиссары олмушдур. 1947-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт Институтунда (НИ) мүһәндис вә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир.

М.Ә.Һашымов 1947-чи илдә "Сечилмиш Сураханы нефт керосининдән ароматик карбоһидрокенләрин екстраксија едилмәси вә онларын каталитик чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1948-56-чы илләрдә НИ-дә елми ишләр үзрә директор мүавини вәзифәсиндә чалышмышдыр. О, 1947-59-чу илләр Азәрбајчан ЕА НИ-дә, 1959-65-чи илләр Азәрбајчан ЕА НКПИ-дә вә 1965-74-чү илләр исә НКПИ-нин Сумгајыт филиалында "Сәтһи-актив маддәләр" лабораторијасына рәһбәрлик етмишдир. 1962-чи

илдә "Нефт е'малынын икинчи мәһсуллары әсасында сәтһи-актив маддәләрин вә Азолјат-А, Азолјат-Б вә с. јујучу маддәләринин синтези вә технолокијасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш, 1964-чү илдә исә "Кимја технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

1974-82-чи илләрдә о, Тәбии Газын Нәглә Һазырланмасы вә Е'малы үзрә Елми-Тәдгигат Лајиһә Институтунда "Сәтһи-актив маддәләр" лабораторијасынын мүдири, 1982-85-чи илләрдә исә орада бөјүк елми ишчи вә мәсләһәтчи олмушдур.

Профессор М.Ә.Һашымовун елми ишләри сәтһи-актив маддәләр, о чүмләдән јујучу маддәләр, деемулгатор, емулгатор, флотасијаедичи вә көпүксөндүрүчү маддәләр истеһсалына аиддир. Онун рәһбәрлији илә ишләниб һазырланан технолокија әсасында нефт-газын чыхарылмасы вә нәгл едилмәсиндә парафин чөкмәсинин, дузлашма вә һидратлашманын гаршысыны алан "Азолјот-30" маддәси истеһсал едилмиш вә Оренбург, Шадлыг газ јатагларында вә с.-дә тәтбиг едилмишдир. О, нефт мәһсулларынын крекинг мәһсулларынын јүксәк фраксијасындан, пентан вә амилендән Азолјат-А, Азәрбајчанын ароматик карбоһидрокен илә зәнкин олан нефтләри әсасында Азолјат-Б, ароматик карбоһидрокенләрин алкилләшмәсиндән СБ-1 кими сәтһи-актив бирләшмәләр алмыш вә онларын јујучу хассәләрини тәдгиг етмишдир. Онун рәһбәрлији илә Азолјат-А јујучу маддәсинин технолокијасы һазырланмыш вә сәнаје гурғусунда истеһсал едилмишдир. Һәмчинин нефт емулсијаларынын деемулгатору кими Арзу, Арзу-1, Арзу-2 вә Арзу-3 јарадылмыш вә онларын синеркетик гарышыглары һазырланмышдыр. О, нефт мәһсуллары әсасында полиметал филизләрини зәнкинләшдирмәк үчүн Азолјат-5 флотореакентини ишләјиб һазырламыш, Кәнчә Алүминиум заводуна тәгдим етмишдир.

Профессор М.Ә.Һашымовун чохчәһәтли елми-тәдгигат ишләри 1 монографијада, 250-дән чох елми әсәрдә, о чүмләдән 45 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун

рәһбәрлији илә 1 елмләр доктору, 10 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, ихтирачылыг фәалијјәтинә көрә ики дәфә "ССРИ-нин фәхри ихтирачысы" адына лајиг көрүлмүшдүр.

1982-чи илдә тәбии газын нәгли саһәсиндәки наилијјәтләринә көрә ССРИ Дөвләт Мүкафаты Лауреаты адына лајиг көрүлмүшдүр.

Һөкумәт онун елмин инкишафындакы вә елми кадрлар саһәсиндәки әмәјини јүксәк гијмәтләндирәрәк "Шәрәф нишаны" ордени, Азәрбајчан ССР Али Советинин Фәхри Фәрманы, "Әмәк ветераны" вә дикәр медалларла тәлтиф етмишдир.

Профессор М.Ә.Һашымов 1985-чи ил јанвар ајынын 4-дә вәфат етмишдир.

Һ.Һ.ҺАШЫМОВ

Һачы Һәсән оғлу Һашымов 1907-чи ил мартын 12-дә Бакы губернијасынын Сарај кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1925-27-чи илләрдә Гафгаз Һәрби мәктәбиндә, 1927-28-чи илләрдә Бинәгәди буругларында фәһлә, 1928-30-чу илләрдә Загафгазија Коммунист Университетиндә вә 1930-32-чи илләрдә фәһлә факүлтәсиндә тәһсил алмышдыр.

1938-чи илдә И.Губкин адына Москва Нефт Институтунун (МНИ) кимја-технолокијасы факүлтәсини битирмишдир. 1938-39-чу илләрдә индики "Азәрнефтјағ" заводунда сех рәиси, сонра Москвада Ағыр Сәнаје Халг Комиссарлығында мүһәндис ишләмишдир. 1939-42-чи илләрдә Москвада И.Губкин адына МНИ-нин "Үзви кимја" кафедрасында

аспирантурада охумушдур. 1942-45-чи илләрдә индики "Азәрнефтјағ" заводунда партија тәшкилатына рәһбәрлик етмишдир. 1941-51-чи илләрдә о, Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институтунун (АЕТНЕИ) директору ишләмишдир. 1951-56-чи илләрдә Ә.Гарајев адына Бакы нефт е'малы заводунун директору олмушдур. 1956-чы илдән өмрүнүн ахырынадәк әввәлчә АЕТНЕИ-дә, 1959-чу илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда "Нефтин тәдгиги вә кимјәви тәркибинин өјрәнилмәси" лабораторијасында мүдир ишләмишдир.

Һ.Һ.Һашымов 1942-чи илдә "Мајкоп нефти лигроин фраксијасынын гоша алкилләшдирилмәси вә деалкилләшдирилмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1960-чы илдә исә "Нефт хаммалынын сәмәрәли истифадә едилмәси мәгсәдилә Азәрбајчанын чешидли нефтләринин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1961-чи илдә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Һ.Һ.Һашымов нефтин тәдгиги саһәсиндә көркәмли алим олуб, елми-тәдгигат ишләринин әсас објекти Азәрбајчан нефтләри олмушдур. Онун тәрәфиндән илк дәфә олараг Азәрбајчан нефтләринин уникал хассәјә вә онун нефт кимја сәнајеси үчүн ән дәјәрли хаммала малик олмасы мүәјјән едилмишдир. О, Азәрбајчан нефтләринин тәснифатыны вермиш вә онларын кимјәви тәркибини һәртәрәфли тәдгиг едәрәк, онлардан гијмәтли әмтәә мәһсуллары алынмасы вә истифадә јолларыны көстәрмишдир.

Тиокарбамидин көмәји илә бензин фраксијасындан тсиклоһексан, метилтсиклоһексан, метилтсиклопентан вә дикәр гијмәтли карбоһидрокенләрин алынма просесини ишләјиб һазырламышдыр. Онун тәрәфиндән синтетик сиолитләрин көмәји илә тәмиз һалда парафин карбоһидрокенләрин алынмасы просеси јарадылмышдыр.

Профессор Һ.Һ.Һашымов нәинки нефтдән ајрылмыш карбоһидрокенләри тәдгиг етмиш, һәмчинин онун тәркибиндә олан мүрәккәб гарышыгларын ајрылмасы саһәсиндә дә кениш тәдгигат ишләри апармышдыр. Нефтин тәркибиндә олан азотлу бирләшмәләрин ајрылмасы, асфалтенләрин, гудронларын, ғәтранларын тәркиби вә еләчә дә Азәрбајчан нефтиндә олан микроелементләрин мигдары вә дикәр мәсәләләр онун тәрәфиндән тәдгиг едилмишдир.

О, нафтен туршуларынын бензин фраксијасындан ајрылмасынын оптимал просесини дә вермишдир.

Һачы мүәллимин Азәрбајчан нефтләри һаггында јаздығы монографијасы бу күн дә о саһәдә чалышанларын столүстү китабыдыр. О, тәкчә Азәрбајчан нефтләри илә кифајәтләнмәјиб, һәмчинин Түркмәнистан, Небитдағ, Ухта вә Мухан нефтләринин тәркибини әтрафлы тәдгиг едәрәк онлар һаггында дәјәрли әсәрләр јаратмышдыр. Картотека нефтеј Азербајджана китабынын редакторудур.

Профессор Һ.Һ.Һашымов Азәрбајчан нефтләринин өјрәнилмәсинә һәср едилмиш 5 монографијанын, 170-дән артыг елми әсәрин вә онларла мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 10 нәфәр елмләр намизәди һазырланмышдыр. 1981-чи илдә елмин инкишафында вә елми кадрларын һазырланмасы саһәсиндәки әмәји јүксәк гијмәтләндириләрәк о, Азәрбајчанын әмәкдар елм хадими адына лајиг көрүлмүшдүр. О, Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени, Азәрбајчан ССР Али Советинин Фәхри Фәрманы вә бир чох медалларла тәлтиф олунмушдур.

Һ.Һ.Һәшимов 1981-чи ил апрелин 30-да вәфат етмишдир.

Һ.Ә.ҺӘМИДЗАДӘ

Һәмид Әһмәд оғлу Һәмидзадә 1921-чи ил ијулун 26-да Бакы шәһәриндә анадан олмушдур. 1928-чи илдә ибтидаи тәһсилини Бакы шәһәри Бәдәл мәктәбиндә алмыш, сонра 13 сајлы орта мәктәбин једдинчи синфини ә'ла гијмәтләрлә гуртармышдыр. 1939-чу илдә 17 сајлы орта мәктәби ә'ла гијмәтләрлә битирәрәк индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Акдемијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1939-чу илдә һәрби хидмәтә чағрылыб, сонралар II Дүнја мүһарибәсинин Севастопол, Көнигсберг вә Берлин уғрундакы чәбһәләрин иштиракчысы олмушдур. Ордудан тәрхис олундугдан сонра, 1946-51-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсиндә али тәһсил алмышдыр. Әмәк фәалијјәтинә 1951-чи илдә Јени Бакы Нефтајырма Заводунда башлајараг, мүһәндис, гурғу рәиси вә мәркәзи Елми-Тәдгигат Лабораторијасынын рәиси вәзифәләриндә ишләмишдир. 1954-55-чи илләрдә истеһсалатдан ајрылмадан Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1960-чи илдән башлајараг БДУ-да вә Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Тибб Университетиндә әвәзчиликлә дәрс демишдир. 1965-чи илдә АДНА-нын "Үмуми кимја" кафедрасынын досенти вәзифәсини тутмушдур. 1969-чү илдә һәмин кафедранын мүдири вәзифәсинә сечилмиш вә һәмин вәзифәдә 17 ил чалышмышдыр. 1986-чи илдән "Үмуми кимја" кафедрасынын профессору вәзифәсиндә ишләјир.

1959-чу илдә "Алүмосиликат катализаторун активлијинин онун сәтһ гурулушундан асылығы" мөвзусунда намизәдлик, 1968-чу илдә исә "Илк вә тәкрар нефт-мәһсулларынын алүмосиликат катализатору сәтһиндә каталитик чеврилмәсинин

тәдгиги" мөвзусунда "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1969-чу илдә "Үмуми кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Һ.Ә.Һәмидзадәнин "Үмуми кимја" кафедрасына рәһбәрлик етдији дөврдә илк дәфә олараг һәмин фәннин тәдриси програмлашдырылыб вә она нәзарәт едилмәсиндә јени техники вәсаитләрдән, о чүмләдән електрон һесаблама машынларындан истифадә едилмишдир.

Һәмид мүәллим елми вә педагожи фәалијјәти 9 тәдрис вәсаитиндә, 153 елми әсәрдә, о чүмләдән 7 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә вә 10 сәмәрәләшдиричи тәклифдә өз ифадәсини тапмышдыр. Онун бир сыра тәклифләри сәнајемиздә бөјүк сәмәрә илә тәтбиг олунмушдур. Рәһбәрлији илә 8 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О нефт вә кимја сәнајемизин инкишафында хидмәтләринә көрә 1971-чи илдә "ССРИ Нефт Сәнајеси Назирлијинин ә'лачысы", 1975-чи илдә "ССРИ ихтирачысы", 1981-чи илдә "ССРИ кимја сәнајеси ә'лачысы" вә дөш нишанлары илә тәлтиф олунмушдур.

Һәмид мүәллим 15 һөкумәт орден вә медаллары илә, 45 фәхри фәрман вә 1 дәфә ССРИ, 2 дәфә Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлијинин Фәхри Фәрманлары илә тәлтиф олунмушдур. О, фәал ичтимаи ишинә көрә республика ветеранлар шурасынын, һәрби елми чәмијјәтин шурасынын вә "Билик" чәмијјәти рәјасәт һеј'әтинин үзвүдүр. Һәмчинин о, Хәтаи рајону ветеранлар шурасынын сәдр мүавини вә АДНА зијалылар чәмијјәтинин сәдридир. Вәтәнпәрвәрлик ишләриндә фәал иштиракына көрә "СКВВ" шәрәф нишаны илә тәлтиф олунмушдур.

Профессор Һ.Һәмидзадә бир чох Ихтисаслашмыш Елми Шураларын үзвү олмушдур. Азәрбајчан ЕА "Катализ" үзрә координасија Шурасынын үзвүдүр.

Р.С.ҺӘМИДОВ

Рәһим Сејфи оғлу Һәмидов 1921-чи ил августун 30-да Исмајыллы рајонунун Мичан кәндиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1934-чү илдә Исмајыллы орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш, 1942-44-чү илләрдә тәһсилини Шамахы шәһәри орта мәктәбиндә давам етдирибдир. 1944-50-чи илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы (АДНА) кеоложи-кәшфијјат факүлтәсини битирмишдир. АДНА-ны битирдикдән сонра 1950-52-чи илләрдә "Азәрнефткәшфијјат" трестинин Гызылағач вә Хыллы кәшфијјат конторларында кеолог вә Баш кеолог вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1952-55-чи илләрдә АДНА аспирантурасында охујуб вә 1955-чи илдә "Минералокија" ихтисасы үзрә "Ордубад рајону сулфид јатагларынын минеролокијасы" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә едәрәк кеолокија-минеролокија елмләри намизәди дәрәчәсинә лајиг көрүлмүшдүр. 1954-57-чи илләрдә АДНА-нын "Кристаллографија вә минеролокија" кафедрасында ассистент вәзифәсиндә ишләмиш, сонра исә Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Лајиһә Институтунда радиоактив елементләрин ахтарышы групуна рәһбәрлик етмишдир. 1958-75-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун "Гурулуш кимјасы" лабораторијасында кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә, сонра исә "Јарымкечиричиләрин кристал кимјасы" лабораторијасынын рәһбәри вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1973-чү илдә "III груп елементләри әсасында јени јарымкечиричи бирләшмәләрин синтези, кристаллокимјәви вә бә'зи физики-кимјәви хассәләринин тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк "Гејри-үзви кимја" ихтисасы үзрә кимја елмләри доктору елми дәрәчәсинә

лајиг көрүлмүшдүр. 1975-чи илдә профессор адыны алмышдыр.

Професор Р.С.Һәмидов 1975-82-чи илләрдә РФ-нин Түмен Сәнаје Институтунда (ТСИ) "Аналитик вә үмуми кимја" кафедрасынын мүдири олмушдур. О, илк дәфә олараг ТСИ-дә јарымкечиричиләрин синтези вә кристал кимјасына аид елми-тәдгигат ишләрини тәшкил едәрәк, бир нечә елмләр намизәди һазырламышдыр.

Р.С.Һәмидов 1982-94-чү илләрдә индики Азәрбајчан Техники Университетинин "Кимја" кафедрасынын мүдири, һазырда исә һәмин кафедранын профессору вәзифәсиндә чалышыр.

Професор Р.С.Һәмидовун елми-тәдгигатларынын әсас истигамәти јарымкечиричиләрин кристал кимјасында үмуми ганунаујғунлугларын вә јени бирләшмәләрин ашкар едилмәсиндән ибарәтдир. Апардығы тәдгигатлара әсасланараг о, бир сыра гејри-үзви бирләшмәләрин алынмасы имканына наил олмушдур. 300-ә јахын кимјәви бирләшмә, әринти вә бәрк мәһлулун рентгеноструктур анализ үсулу илә тәдгиг едәрәк, онларын гәфәс параметрләри, фәза гурулушу, елементар гәфәсдә јерләшән молекулларын сајы вә гурулушуну тә'јин етмишдир.

Р.С.Һәмидов әсасән харичдә чап олунан 160-дан чох мәгаләнин вә 16 ихтиранын мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 6 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Елми педагожи фәалијјәти илә јанашы, Рәһим мүәллим елми-тәшкилати ишләрдә дә фәал иштирак едәрәк, докторлуг вә намизәдлик диссертасијаларынын мүдафиәси үчүн тәшкил едилмиш Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвү олмушдур.

Професор Р.С.Һәмидов дәфәләрлә Бејнәлхалг вә Республика мигјасында кечирилән симпозиум вә конфрансларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Г.З.ҺӘСӘНЗАДӘ

Галина Заһид гызы Һәсәнзадә 1947-чи ил јанварын 1-дә Дашкәнд шәһәриндә һәрби-гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1954-чү илдә Минск шәһәри орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә онбиринчи синфи 1965-чи илдә күмүш медалла битирмишдир. Һәмин илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олмуш вә 1970-чи илдә ораны фәрглән мә диплому илә баша вурмушдур. 1970-74-чү илләрдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы "Физики кимја" кафедрасынын аспиранты олмушдур. 1974-80-чи илләрдә "Еколожи катализ" проблем лабораторијасынын кичик елми ишчиси, 1980-чи илдә һәмин лабораторијанын мүдири сечилмиш вә 1990-чы илә гәдәр һәмин лабораторијаја рәһбәрлик етмишдир. 1990-чы илдә "Физики кимја" кафедрасына досент, 1991-чи илдән исә һәмин кафедранын профессору сечилмиш вә индијә гәдәр һәмин вәзифәдә чалышыр.

1976-чы илдә "IV дөвр кечид металлары оксидләри илә азот оксидләринин карбон 2-оксиди илә каталитик редуксијасы" мөвзусундакы намизәдлик, 1990-чы илдә исә "Оксид катализаторлары үзәриндә азот оксидләринин парчаланмасы вә редуксијасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Г.З. Һәсәнзадәнин әсас елми истигамәти чох зәһәрли бирләшмәләрә аид олан азот оксидләринин каталитик парчаланмасы вә редуксијасынын механизминин вә кинетикасынын өјрәнилмәсинә һәср едилмишдир. Редуксијаедичи кими карбон 2-оксид, һидрокен, аммонјак вә дојмуш карбоһидрокенләр тәдгиг едилмишдир. Оксикен вә оксикен ол-

мајан газ гарышыгларында азот оксидләринин редуксија етмәк үчүн тәркибиндә учуз метал промоторланмыш вә һопдурулмуш катализаторлар ишләниб һазырланмышдыр. 10 мин с-1 һәчми сүр'әтдә редуксијанын тәбиәтиндән асылы олараг 200-4000 С-дә азот оксидләринин конверсијасы 90%-ә чатыр. Онун јухарыда гејд едилән елми-тәдгигат ишләринин вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 8 елми-методик вәсаитдә, 88 елми әсәрдә, о чүмләдән 2 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

Профессор Г.З.Һәсәнзадә еколожи катализә даир чағрылмыш бир чох бејнәлхалг вә үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда, о чүмләдән һетерокен катализә даир IV Бејнәлхалг симпозиум (Болгарија, Варна 1979), һетерокен катализаторларын һазырланмасы вә хассәләринә даир II Чехословакија конфрансы (Бехине, 1984), "Катализин әтраф мүһитин горунмасындакы ролу" мөвзусундакы Бејнәлхалг семинар (Новосибирск, 1977), газ туллантыларынын каталитик тәмизләнмәсинә даир I вә II Үмумиттифаг конфрансы (Алма-Ата, 1985, 1987) вә дикәр конфрансларда фәал иштирак етмишдир.

О, елмдә әлдә етдији наилијјәтләрә көрә "ССРИ Нефт Сәнајеси Назирлијинин ә'лачысы" дөш нишаны илә тәлтиф олуну вә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин күмүш вә бүрүнч медалларыны алмышдыр.

1994-чү илдән Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында ТГДК-нин кимја фәнни үзрә експертдир.

А.Һ.ҺӘСӘНОВ

Ариф Һәсән оғлу Һәсәнов 1936-чы ил нојабрын 7-дә Бакы шәһәриндә мүәллим аиләсиндә анадан олмушдур. 1944-чү илдә Ағдам шәһәр орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1954-чү илдә битирмишдир. 1954-чү илдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун "нефт вә газ технолокијасы" факүлтәсинә гәбул олмуш вә 1959-чу илдә ораны мүһәндис-технолог ихтисасы илә баша вурмушдур.

Һәмин илдә Азәрбајчан Республикасы Назирләр Советинин сәрәнчамы илә "Парчаларын кимјәви технолокијасы" ихтисасына јијәләнмәк үчүн Русија Федерасијасынын Иваново шәһәринә е'зам олунмушдур. Ил јарым мүддәтиндә һәмин ихтисаса јијәләндикдән сонра, 1961-63-чү илләрдә Һ.З.Тағыјев адына Тохучулуг комбинатынын "Бојаг-бәзәк" ишләмә фабрикиндә сех рәиси вәзифәсиндә ишләмишдир. 1963-чү илдән е'тибарән индијә кими Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1989-чу илдән "Тсиклоолефинләр" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1964-67-чи илләрдә Азәрбајчан Техники Университетинин јени ачылмыш "Лифли материалларын технолокијасы" кафедрасында "Парчаларын кимјәви технолокијасы" ихтисасы үзрә педагожи фәалијјәтдә олмушдур. 1993-чү илдән "Тәбии вә сүн'и көнләрин кимја вә технолокијасы" ихтисасы үзрә елми-педагожи фәалијјәтини давам етдирир.

1972-чи илдә "Алкенил- вә тсиклоалкенилтөрәмәли тсикланонларын синтези вә бә'зи чеврилмәләри" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны, 1991-чи илдә исә "Пиролизин С5

фраксијасынын термокаталитик чеврилмәси илә тсиклопентен вә норборнен сырасы тсиклоолефинләрин алынмасы вә онларын әсасында бә'зи синтезләр". мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

А.Һ.Һәсәновун елми-тәдгигат саһәси алитсиклик сырасы дојмамыш карбоһидрокенләрин оксикенли төрәмәләринин кимја вә технолокијасы истигамәтиндәдир. Онун тәрәфиндән апарылан елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри Үмумитифаг Елми-тәдгигат Үзви Синтез Институтунда (Москва), Үмумитифаг Елми-Тәдгигат Синтетик вә Тәбии Әтирли Маддәләр Институтунда (Москва) вә Елми-тәдгигат СК Мономерләр Институтунда (Јарославл) сынагдан кечирилмиш вә мүсбәт рә'јләр алынмышдыр. Синтез олунмуш тсиклоолефин мономерләри чох ашағы шүшәләнмә температуруна (-97-(-1140С) малик каучукларын истеһсалы үчүн јарарлы полиалкенамер полимерләринин алынмасында Санкт-Петербург ЕМ-дә мүсбәт нәтичә илә сынагдан кечмишдир. Алитсиклик сырасы кетонларын вә олефинләрин бә'зи оксикенли төрәмәләри әсасында Москвада әтирли композисија јарадылмышдыр.

Онун тәрәфиндән бир сыра биоложи активлијә малик маддәләр алынмыш вә онларын бактерисид-инһибитор вә антисептик хассәјә малик олмасы сүбут едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә поливинилхлорид әсасында полимер композисијаларын алынмасында кениш истифадә олунан сәнаје пластификаторларынын аналогу синтез едилмиш вә "Сүн'и көн вә өртүк материаллары" заводунда (Бакы) сәнаје мигјасында тәтбиг едилмишдир.

А.Һ.Һәсәновун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 100-дән артыг елми әсәрдә, о чүмләдән 2 монографија вә дәрсликдә, 20 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә 3 Русија патентиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 4 елмләр намизәди јетишмишдир.

О, бир сыра Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг симпозиум вә конфрансларда о чүмләдән Мачарыстан, Күрчүстан, Украјна,

Татарыстанда вә I, II Бакы Бејнәлхалг Нефт-Кимја конфрансларында мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир. "Тсиклопентазион вә онун чеврилмәләри" адлы монографија вә "Сүн'и көнләрин кимја вә технолокијасы" адлы дәрс вәсаитинин мүәллифидир.

"Әмәк Ветераны" медалы илә тәлтиф едилмишдир.

Б.Р.ҺӘСӘНОВ

Бәјбала Рушан оғлу Һәсәнов 1943-чү ил ијунун 17-дә Имишли шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1950-чи илдә Имишли шәһәр 1 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олуб, 1960-чы илдә ораны күмүш медалла битирмишдир. Орта мәктәби гуртардыгдан сонра Имишли рајонунун Гарадонлу гәсәбәсиндә һидрометеролоҗи стансијада мүшаһидәчи кими әмәк фәалијјәтинә башламыш, 1961-63-чү илләрдә исә 1 сајлы Имишли шәһәр орта мәктәбиндә пионер баш дәстә рәһбәри вәзифәсиндә ишләмишдир. 1963-68-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсиндә тәһсил алмыш вә ораны фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Һәлә тәләбә икән елми-тәдгигат ишләринә һәвәс көстәрмиш, үчүнчү курсдан тәһсилини баша вурана кими факүлтә Тәләбә Елми Чәмијјәтинин сәдри олмушдур. 1968-чи илдә тә'јинат илә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ) мүһәндис кими фәалијјәтә башламышдыр. Сонралар бөјүк мүһәндис, бөјүк елми ишчи ишләмиш, 1979-чу илдән индијә гәдәр "Ашгарларын физики-кимјәви тәдгигатлары" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1970-74-чү илләрдә АКИ нәздиндә аспирантурада

охумушдур. 1977-чи илдә Латвија ЕА Үзви Синтез Институтунун нәздиндәки Ихтисаслашмыш Елми Шурасында (ИЕШ) (Рига шәһәри) "Анод волтамперометријасы вә әвәзләнмиш феноллар сырасында гурулуш еффектләри" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Үзви кимја" вә "Физики кимја" елмләрини әһатә едән ики ихтисас говшағында јеринә јетирилмиш "Фенол вә тиофенол төрәмәләринин гурулушу вә графит анод үзәриндә електрокимјәви оксидләшмә реаксијаларында реаксијаҗакирмә габилијјәти" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә едәрәк кимја елмләри доктору алимлик дәрәчәсинә лајиг көрүлмүшдүр. 1995-чи илдә Нју-Јорк ЕА үзв сечилмишдир.

Б.Р.Һәсәнов физики кимја, електрокимја, үзви кимја вә үзви синтез, үзви маддәләрин физики-кимјәви тәдгигатлары, о чүмләдән молекулјар спектроскопијасы вә ултрабәнөвшәји, нүвә магнит резонансы, үзви електрокимја, үзви маддәләрин гурулушу вә реаксијаҗакирмә габилијјәти кими елми саһәләрдә кениш тәдгигат ишләри апармыш, мүасир һесаблама техникасыны чәлб етмәклә кениш статистик анализ (коррелјасија вә регрессија) һәјата кечирмишдир. Онун тәрәфиндән апарылмыш систематик тәдгигатлар нәтичәсиндә фенол типли антиоксиданларын гурулушу вә реаксијаҗакирмә габилијјәти арасында чидди әлагә олдуғу ашкара чыхарылмыш вә бу тип антиоксидантлар ахтарышынын елми әсасларынын ишләниб һазырланмасы ишинә әһәмијјәтли дәрәчәдә көмәк етмишдир. О, һәмчинин мүхтәлиф просесләрин, гурғу вә аваданлығын тәкмилләшдирилмәси саһәсиндә 10 сәмәрәләшдиричи тәклиф ирәли сүрмүшдүр. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри 100-дән артыг елми әсәрдә, 10 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 1 елмләр намизәди јетишдирмишдир.

Б.Һәсәнов кениш елми-тәдгигат иши илә јанашы 1973-94-чү илләр әрзиндә БДУ-да физики тәдгигат үсуллары, електрокимја үзрә ихтисас курсларындан мүһазирәләр охумуш, чохлу сајда диплом ишләринә рәһбәрлик етмишдир. О, инди

дә педагожи фәалиј̃јәтини давам етдирир, хүсуси типли кимја тәмајүллү литсејләрдән бириндә кимја фәннини тәдрис един.

О, кечмиш ССРИ мәканында үзви електрокимја, полјарографија, үзви анализ, күкүрдлү нефтләр вә күкүрд үзви бирләшмәләр, нәзәри үзви кимја саһәсиндә кечирилән Үмумиттифаг елми мүшавирә, конфранс вә симпозиумларын фәал иштиракчысы олмуш, о чүмләдән "Күкүрд үзви бирләшмәләр үзрә" симпозиумда VIII Бејнәлхалг (Рига, 1980), XII Меделејев гурултајында (Бакы, 1981), I вә II Бејнәлхалг нефт-кимја конфрансларында (Бакы, 1994, 1996) мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Б.Һәсәнов елми-педагожи фәалијјәти илә јанашы ичтимаи ишләрдә дә јахындын иштирак етмиш, мүхтәлиф илләрдә институт һәмкарлар тәшкилатынын сәдри, институт партија тәшкилатынын катиби олмушдур. О, һәмчинин республикада елмин популјарлашдырылмасы, кениш халг күтләләри арасында елми биликләрин тәблиғи ишиндә чохиллик фәалијјәтини давам етдирир. Сәмәрәли елми-ичтимаи фәалијјәтинә көрә дәфәләрлә "Билик" чәмијјәтинин Үмумиттифаг вә Азәрбајчан шураларынын Фәхри Фәрманлары илә тәлтиф едилмишдир.

Бу күн дә елми-ичтимаи вә елми-педагожи фәалијјәтини давам етдирән Б.Һәсәнов республикамыз үчүн јүксәк ихтисаслы елми кадрларын һазырланмасында јахындан иштирак едир. Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институту нәздиндә фәалијјәт көстәрән диссертасијалар мүдафиәси үзрә ИЕШ-нин, һабелә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институту нәздиндә диссертасијаларын илкин мүзакирәси үзрә ЕШ-ин үзвүдүр.

Д.К.ҺӘСӘНОВ

Давуд Күләли оғлу Һәсәнов 1932-чи ил ијулун 11-дә Салјан рајонунун Күргарагашлы кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1940-чы илдә Күргарагашлы једдииллик мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә ораны 1947-чи илдә ә'ла гијмәтләрлә битирәрәк Салјан Тибб мәктәбинә дахил олмушдур. 1949-чу илдә ораны фәргләнмә диплому илә битирәрәк Саатлы рајонунда фелдшер вәзифәсиндә ишләмишдир. Ишләдији мүддәт әрзиндә ејни заманда 1950-чи илдә Саатлы рајону Әлисолтанлы кәнд орта мәктәбини битирмишдир. 1952-57-чи илләрдә Азәрбајчан Сәнаје Институтунун кимја-технолокија факүлтәсиндә охумуш вә ораны кимјачы-технолог ихтисасы үзрә битирмишдир. 1957-62-чи илләрдә "Азәрнефтјағ" Истеһсалат Бирлијиндә оператор, гурғу вә әмтәә шө'бәсинин рәиси вәзифәләриндә ишләмишдир. 1962-66-чы илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1965-чи илдән јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда (АКИ) кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмиш, 1988-чи илдән исә "Ашгарларын технолокијасы" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1967-чи илдә "Фенолун дојмамыш карбоһидрокенләрлә сүлб катализаторларын иштиракы илә алкилләшмәси" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Сүрткү јағларына алкилфенол ашгарларын истеһсалында фасиләсиз технложи просесләрин ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијаларыны мүдафиә етмишдир.

Д.К.Һәсәнов нефт-кимјасы, ашгарларын кимјасы вә онларын истеһсал технолокијасынын ишләниб һазырланмасы

саһәсиндә ихтисаслашмышдыр. Онун әсас елми истигамәти алкилфенол вә сулфанат типли ашгарлар үчүн техноложи просесләри ишләниб һазырланмасына вә онларын истеһсалата тәтбиг едилмәсинә һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән фасиләсиз ишләјән алкилләшмә, конденсләшмә вә гурутма просесләри Сумгајыт Ашгарлар заводунда ИХП-101 вә БФКу ашгарларын истеһсалында тәтбиг олунмушдур. Сумгајыт Ашгарлар вә Уфа Нефтајырма заводларында ИХП-101, БФКу вә ИХП-21 кими ашгарлары истеһсал едән гурғулара даир онларча сәмәләшдиричи тәклифләр вермиш вә нәтичәдә истеһсал олунан ашгарларын маја дәјәри ашағы дүшмүш вә онларын истеһсал кејфијјәтләри јахшылашдырылмышдыр. О, ашгарларын синтези вә технолокијасына даир 3 монографијанын, 72 әсәрин, о чүмләдән 3 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 1 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, дәфәләрлә ашгарлар вә онларын технолокијасына даир Бејнәлхалг конфранс вә симпозиумларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

"Ашгарлар истеһсалында техноложи просесләрин тәкмилләшдирилмәси" саһәсиндә апардығы елми ишләри 4 дәфә Республика Д.И.Менделејев адына Кимја Чәмијјәтинин дипލому илә тәлтиф олунмушдур.

Д.К.Һәсәнов узун мүддәт Азәрбајчан ЕА АКИ-дә һәмкарлар тәшкилатынын сәдри ишләмишдир.

Р.Һ.ҺӘСӘНОВ

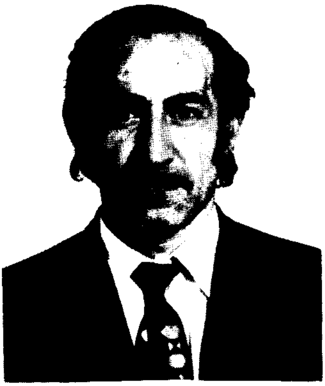

Рәшид Һәсән оғлу Һәсәнов 1935-чи ил декабрын 25-дә Нахчыван Мухтар Республикасынын Ордубад шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1943-53-чү илләрдә Бакы шәһәри 6 сајлы орта мәктәбдә охумушдур. 1954-чү илдә индики Н.Туси адына Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин физика-ријазијјат факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1959-чу илдә битимишдир. 1960-62-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун “Физики үсулларла тәдгигатлар” лабораторијасында әввәлчә мүһәндис вә сонралар кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1962-65-чи илләрдә Москва шәһәриндә ССРИ ЕА А.Несмејанов адына Елемент үзви Бирләшмәләр Институту (ЕҮБИ) “Квант кимјасы вә нәзәри спектроскопија” лабораторијасынын аспиранты олмушдур. 1966-чи илдән индијә гәдәр һәмин институтун “Кечид елементләринин р- комплексләри” лабораторијасынын апарычы елми ишчиси вәзифәсиндә ишләјир.

1967-чи илдә ССРИ ЕА А.Несмејанов адына ЕҮБИ Ихтисаслашмыш Елми Шурасында “Хлоркарбоһидрокенләрин рәгси спектрләринин нәзәри тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик, 1984-чү илдә исә “Маје фазалы јенидән радикал груплашмасынын вә теломерләшмәсинин механизмләринин тәдгиги “ мөвзусунда “Үзви кимја” ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Р.Һ.Һәсәнов маје фазада елементүзви бирләшмәләр кимјасынын фундаментал мәсәләләринин һәллиндә парамагнит резонанс үсулуну спин тору техникасындан истифадә едәнләрин ән өнчүлүдүр. Онун јеринә јетирдији нәзәри проблемләр ичәрисиндә радикалларын јенидән груплашмасы хүсуси јер

тутур. Хлорун, тиил- вә пара-хлорфенил- групларынын 1,2-јердәјишмәси, һәмчинин радикалларда һидрокенин 1,3-, 1,4-, 1,5- вә 1,6- вәзијјәтиндә јердәјишмәси саһәсиндә јеринә јетирдији тәдгигатлары хүсуси мараг доғурур. Онун тәрәфиндән мүһүм бирләшмә вә теломерләшмә реаксијаларында карбон-карбон вә карбон-елемент јени тип әлагәләрин әмәлә кәлмәсиндә мономерләрин вә онлара бирләшән радикалларын полјар вә фәза хассәләриндән вә арада јерләшән алфа вә бетта карбон атомларындан асылы олараг әвәзедичиләрин реаксијајакирмә шкаласы мүәјјән едилмишдир. Һәмчинин чохлу мигдарда теломер радикаллары үчүн зәнчирин өртүлмәсинин сүр'әт сабити тә'јин едилмишдир.

Р.Һ.Һәсәнов өз әмәкдашлары илә бирликдә һомокен катализдә Кечид Елементләринин Карбониллијини (КЕК) тәтбиг едәрәк, һомокен вә һидрокенсахлајан бирләшмәләрдән моно-вә бирнүвәли КЕК-ин васитәсилә һалокен вә һидрокенин гопарылмасынын реаксијајакирмә габилијјәтини тә'јин етмишдир. Апарылан тәдгигатларын нәтичәсиндә КЕК әсасында јарадылмыш еффектив системләрин көмәји илә редуксија, һидросиллиләшмә просесләри апарылараг техникада, тиббдә вә биолокијада кениш истифадә олунан оптики фәал тәмиз маддәләрин, изотактики теломерләрин, сополимерләрин вә полимерләрин синтезинин јени имканларына наил олмушдур.

Р.Һ.Һәсәновун апрдығы тәдгигатларын нәтичәләри 150 елми әсәрдә, о чүмләдән бир нечә ичмал мәгаләдә өз әксини тапмышдыр. О, Москвада “Елм“ нәшријјатында чапдан чыхан “Елемент-үзви кимја, хлор. Алифатик бирләшмәләр” монографијасынын мүәллифләриндән биридир. Онун рәһбәрлији илә 3 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Р.З.ҺӘСӘНОВА

Рејһанијјә Зија гызы Һәсәнова 1942-чи ил февралын 27-дә Татарыстан Республикасы, Гызыл Орду рајонунда гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1958-чи илдә Шемордан орта мәктәбини битирдикдән сонра, һәмин илдә Казан Кимја Технолокија Институтуна гәбул олмушдур. Институту битирәрәк, тә'јинатла 1963-65-чи илләрдә Сумгајыт Синтетик Каучук заводунда ишләмишдир. 1965-66-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунун (НКПИ) "Јағларын кимјасы вә технолокијасы" лабораторијасында кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1966-69-чу илләрдә һәмин лабораторијанын аспиранты олмушдур. 1970-72-чи илләрдә кичик елми ишчи, 1972-91-чи илләрдә бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1992-чи илдән апарычы елми ишчи вәзифәсини дашыјыр.

1970-чи илдә "Каталитик крекинг ағыр газојлуну алфа-олефинләрлә алкилләшдирмәклә синтетик сүрткү јағларынын алынмасынын тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Нефт кимјасы" ихтисасы үзрә техника елмләри доктору дәрәчәси алмаг үчүн "Синтетик вә јарымсинтетик карбоһидрокен јағлары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Р.З.Һәсәнованын Ф.И.Сәмәдова илә бирликдә елми-тәдгигат ишләри әсасән синтетик вә јарымсинтетик јағлар вә ән`әнәви олмајан јени үсулла јағларын алынмасыны тә'мин едән технолокијанын ишләниб һазырланмасындан ибарәтдир. Онун тәрәфиндән мүхтәлиф нефт фраксијалары олефинләрин иштиракы илә каталитик чеврилмәјә мә'руз едилмиш вә нәтичәдә ашағы донма температуруна малик јағлар алынмышдыр. О, апардығы тәдгигат ишләрини умуми-

ләшдирәрәк "Әнәнәви олмајан үсуллара нефт јағларынын алынмасы" адлы монографијасыны јазыб һазырлајараг чапа вермишдир. Бунунла јанашы о, дөври мәтбуатда дәрч едилән 103 елми әсәрин, о чүмләдән 22 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифидир.

Р.З.Һәсәнова сүрткү јағларына даир Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг Симпозиум вә Конфрансларда, о чүмләдән Алманија, Түркијә вә МДБ өлкәләриндә кечирилән конфрансларда фәал иштирак етмишдир.

О, Ј.Мәммәдәлијев адына НКПИ Елми Шурасынын үзвүдүр. "Әмәк ветераны" медалы илә тәлтиф олунмушдур.

Г.З.ҺҮСЕЈНОВ

Гасым Зүлфәли оғлу Һүсејнов 1940-чы ил мајын 25-дә Нахчыван Мухтар Республикасы, Шаһбуз рајонунун Јухары Ремешин кәндиндә анадан олмушдур. Орта тәһсилини 1948-58-чи илләрдә Күкү кәнд орта мәктәбиндә алмышдыр. 1958-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинә гәбул олмуш, ораны 1963-чү илдә фәргләнмә диплому илә битирмишдир. 1963-66-чы илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун аспирантурасында охумушдур. 1966-77-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда кичик елми ишчи, баш мүһәндис, лабораторија мүдиринин муавини вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1977-чи илдән педагожи ишә кечәрәк, академик Ј.Мәммәдәлијев адына Нахчыван Дөвләт Педагожи Университетиндә (НДПУ) баш мүәллим, досент, вә 1984-чү илдән кафедра мүдири вәзифәләриндә ишләмишдир. 1989-96-чы илләрдә Ј.Мәммәдәлијев

адына НДПУ-нун ректору вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1996-чы илдән БДУ-нун "Нефт-кимјасы вә кимја технолокијасы" кафедрасынын профессору вәзифәсиндә ишләјир. 1968-чи илдә " 2,5-Диалкил- вә 2,5-диһалокентиофеноллар вә онларын S-әвәзли төрәмәләринин синтези вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә "Тиол вә фенолларын функсионал төрәмәләри сүрткү јағларына вә јаначаглара ашгар кими" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1991-чи илдә профессор адыны алмышдыр.

Професор Г.З.Һүсејновун елми-тәдгигат ишләри сүрткү јағларынын, јаначагларын кејфијјәтини јахшылашдыран ашгарларын, металлары коррозијадан горујан инһибиторларын вә аналитик реакентләрин синтезинә һәср олунмушдур. О, дизел мүһәррикләринин ишләнмиш газларынын түстүлүјүнү азалдан, кечмиш ССРИ-дә илк дәфә алынан вә тәтбигинә даир 1977-чи илдә ССРИ Дөвләт Стандартлашдырма Комитәси тәрәфиндән гәрар верилән ИХП-706 ашгарынын мүәллифләриндән биридир. "Кобалтын фотометрик үсулла тә'јини" барәдәки ихтира 1986-чы илдән Харков шәһәриндәки заводда тәтбиг олунур. Онун тәрәфиндән дизел мүһәррикләринин ишләнмиш газларынын түстүлүјүнү азалдан вә сүрткү јағларынын коррозијаја гаршы давамлылығыны хејли артыран сәмәрәли ашгарларын синтези үчүн елми принсипләр мүәјјәнләшдирилмиш, јени перспектив истигамәт көстәрилмишдир. Ашгарларын гурулушу илә онларын еффективлији арасындакы асылылығы көстәрән үмуми ганунаујғунлуглар мүәјјәнләшдирилмишдир. Јухарыда көстәрилән елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләри бир дәрсликдә, 120 елми әсәрдә, о чүмләдән 15 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз ифадәсини тапмышдыр. 4 елмләр намизәдинин елми ишинә рәһбәрлик етмишдир.

Професор Г.З.Һүсејнов ректор ишләдији дөврдә педагожи институт Нахчыван Дөвләт Педагожи Университетинә чеврилмиш, она икинчи категоријалы али мәктәб статусу верилмиш, мүстәгил игтисад факүлтәси, бејнәлхалг әлагәләр вә

аспирантура шө'бәләри јарадылмыш, јени кафедралар вә ихтисаслар ачылмыш, университетин "Фикир" гәзети нәшрә башламышдыр.

Гасым мүәллимин елми вә педагожи фәалијјәти јүксәк гијмәтләндирилмишдир. О, "Шәрәф нишаны" ордени илә, Д.И.Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Чәмијјәтинин Фәхри Фәрманы вә һәмин чәмијјәтин Азәрбајчан филиалынын диплому илә тәлтиф олунмушдур.

И.Г.ҺҮСЕЈНОВ

Исмајыл Гафар оғлу Һүсејнов 1928-чи ил октјабрын 10-да Коранбој бөлкәсиндә Бахчакүрд кәндиндә кәндли аиләсиндә анадан олмушдур. 1935-чи илдә Бахчакүрд кәнд орта мәктәбинә дахил олмуш, 1945-чи илдә ораны гуртармышдыр. 1946-50-чи илләрдә Һ.Зәрдаби адына Кәнчә Дөвләт Педагожи Институтунун тәбиәтшүнаслыг факүлтәсиндә али тәһсил алдыгдан сонра, Шәмкир рајонунун орта мәктәбиндә кимја-биолокија мүәллими ишләмишдир. 1951-53-чү илләрдә АКТА-да ассистент вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1954-57-чи илләрдә индики Азәрбајчан Елмләр Академијасы Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда аспирант олмуш, 1957-61-чи илләрдә орада кичик елми ишчи ишләмишдир. 1961-75-чи илләрдә бөјүк елми ишчи, 1975-94-чү илләрдә "Аналитик кимја" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә ишләмишдир. 1959-чу илдә "Бисмутун үчвалентли хромун комплекс бирләшмәси илә мигдари тә'јини" мөвзусунда намизәдлик, 1972-чи илдә

исә "Үчкомпонентли комплексләр надир вә әлван металларын аналитик кимјасында" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир. 1983-чү илдә "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә профессор адыны алмышдыр.

Профессор И.Г.Һүсејновун әсас елми ишләри метал ионларынын үзви реакентләрлә фотометрик вә екстраксијалы-фотометрик тә'јини үсулларынын ишләнмәси истигамәтиндә апарылмышдыр. О, бор, алүминиум, галлиум, индиум, мис, күмүш, гызыл, стибиум, висмут, манган, чивә, хром, ванадиум вә с. елементләрин екстраксијалы-фотометрик вә фотометрик тә'јини үсулларыны ишләјиб һазырламышдыр. Ишләниб һазырланмыш үсуллар халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәләриндә јухарыда гејд едилән елементләрин тә'јининдә кениш тәтбиг едилмишдир. О, һәмчинин бисмутун гравиметрик вә титриметрик тә'јин үсулларыны ишләјиб һазырламышдыр. Ион-мүбадиләли хроматографик үсул илә метал ионларыны бир-бириндән ајрылмасы саһәсиндә дә елми-тәдгигат ишләри апармышдыр. Онун апардығы елми-тәдгигат ишләри 150 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографија вә 10 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 14 елмләр намизәди јетишмишдир.

О, аналитик кимјаја даир кечмиш ССРИ-дә кечирилән мүхтәлиф конфранс вә симпозиумларда фәал иштирак едәрәк мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Исмајыл мүәллим 1994-чү ил нојабр ајынын 18-дә вәфат етмишдир.

С.Ч.ҺҮСЕЈНОВ

Садыг Чавад оғлу Һүсејнов 1883-чү ил мај ајынын 1-дә Бакы шәһәриндә доғулмушдур. 1904-чү илдә орта тәһсилини Бакы реалны мәктәбиндә алдыгдан сонра, Алманијанын Дармштад Кимја Технолокија Институтуна гәбул олмуш вә ораны 1910-чу илдә битирәрәк кимјачы-мүһәндис ихтисасына јијәләнмишдәр. Һәмин или Бакыја гајыдыр, лакин өз ихтисасына ујғун ишлә тә'мин едилмир. 1913-чү илдә Кијев Тибб Институтуна дахил олур. 1917-чи ил феврал ингилабы һадисәләри ону јенидән Бакыја гајытмаға мәчбур едир. 1920-чи илдә ачылан бириллик мүәллим курсларынын тәшкилатчыларындан бири вә сонра онун әсасында јаранан Азәрбајчан Педагожи Институтунда 1927-чи иләдәк "Кимја" кафедрасынын мүдири ишләмишдир. О, АПИ илә јанашы Азәрбајчан Тибб Институту (АТИ) вә Азәрбајчан Сәнаје Институтунда кимјадан мүһазирәләр охујурду.

1927-чи илдә АПИ Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) тәркибинә дахил олмуш вә С.Ч.Һүсејнов һәмин вахтдан е'тибарән БДУ-да ишләмәјә башламышдыр. 1936-чи илдә БДУ-да, бир аз сонра АТИ-дә "Гејри-үзви кимја" кафедрасынын мүдири тә'јин едилмишдир. 1921-чи илдән башлајараг 1952-чи илә гәдәр олан 31 ил мүддәтиндә һәмин тәдрис очагларында кимјадан дәрс демиш, "Гејри-үзви кимја" кафедраларына рәһбәрлик етмишдир.

Республикамызда кимја тәһсилинин баниси олан С.Ч.Һүсејнова елм вә мәдәнијјәтимизин инкишафындакы хидмәтләринә көрә 1939-чу илдә профессор, 1943-чү илдә исә Азәрбајчанын әмәкдар елм хадими ады верилмишди.

Профессор С.Ч.Һүсејновун кимјанын тәдриси саһәсиндәки фәалијјәти сон дәрәчә бөјүк чәтинликләрә раст кәлмишди.

Бунлардан илк нөвбәдә доғма ана дилимиздә кимја терминләри вә кимја дәрс китаблары олмадығыны көстәрмәк лазымдыр. О, бу манеәләри арадан галдырмаг үчүн фәдакарчасына чалышмыш, нәтичәдә мүасир тәләбләрә чаваб верән ана дилимиздә кимја терминолокијасыны јаратмышды.

Профессор С.Ч.Һүсејновун тәрчүмә вә редактә фәалијјәти хүсусилә гејд едилмәлидир.

С.Ч.Һүсејнов көзәл педагог вә габилијјәтли мүһазирәчи олмагла бәрабәр, көркәмли алим, исте'дадлы вә дәгиг тәдгигатчы иди. О, елми-тәдгигат ишләринә чох бөјүк әһәмијјәт верирди вә бу саһәдә нәзәри вә тәчрүби әһәмијјәти олан хејли иш көрмүшдү. Буруг суларындан озон үсулу илә јодун вә бромун алынмасы, ишләнмиш сулфат туршусунун тәмизләнмәси, халг тәсәррүфатына лазым олан бир сыра гијмәтли кимјәви бирләшмәләрин синтези, ајры-ајры кимјәви елементләрин вәсфи вә мигдари тә'јини үчүн јени, орижинал вә дәгиг үсуллар ишләјиб һазырланмышды. II Дүнја мүһарибәси илләриндә профессор С.Ч.Һүсејнов чәбһәнин еһтијачыны өдәмәк үчүн лазым олан бир сыра маддәләрин алынмасынын јени үсулларыны вермишдир.

Профессор С.Ч.Һүсејновун ана дилимиздә олан илк орижинал әсәри "Гејри-үзви кимја практикуму" кимјачыларымызын бир нечә нәслинин јетишмәсиндә бөјүк рол ојнамышдыр.

Садыг мүәллим чалышдығы али мәктәбләрин ичтимаи һәјатында јахындан иштирак етмиш, республика әһәмијјәтли бир сыра мүһүм дөвләт тапшырыгларыны јеринә јетирмишдир. Онун бир нечә завод вә фабрикин тәшкилиндә вә ишә салынмасында гијмәтли јардым көстәрмәси, бир сыра кимја заводларынын елми мәсләһәтчиси олмасы буна бариз мисалдыр.

С.Ч.Һүсејнов 1952-чи ил мартын 12-дә вәфат етмишдир.

Т.И.ҺҮСЕЈНОВ

Таһир Исмајыл оғлу Һүсејнов 1939-чу ил апрелин 16-да Тбилиси шәһәриндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. Тбилиси шәһәри 73 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра, орду сыраларында хидмәт етмишдир. Һәрби гуллуғу баша вурдугдан сонра 1961-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олмуш вә 1966 - чы илдә ораны битирәрәк нефт сәнајесиндә әмәк фәалијјәтинә башламышдыр. 1966-чы илдән е'тибарән Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Газ Институтунда мүһәндис вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1970-73-чү илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунун "Коллоид кимја" лабораторијасынын әјани аспиранты олмушдур.

1974-чү илдә "Стирол илә малеин анһидридинин сополимерләри әсасында сәтһи-актив гәләви реакентинин алынмасы вә онун кил дисперс системләрин коллоид вә структур-реоложи хассәләринә тә'сиринин тәдгиги" мөвзусунда кимја елмләри намизәди елми дәрәчәсини алмаг үчүн диссертасија ишини мүдафиә етмишдир. Һәмин илдән Дәниз-Нефт-Газ-Лајиһә Дөвләт Елми-Тәдгигат Лајиһә Институтунда "Дисперс системләрин физики-кимјәви үсулларла тәмизләнмәси вә ишләдилмәси" лабораторијасынын мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр. Онун рәһбәрлији илә газыма заманы әмәлә кәлән туллантыларын зәрәрсизләшдирилмәси саһәсиндә тәдгигатлар апарылмышдыр.

1986-чы илдән "Газыма мәһлуллары" лабораторијасына рәһбәрлик едир. Онун рәһбәрлији алтында республикамызын јерли нефт-кимја вә нефт е'малы сәнајеси хаммаллары вә әлавә мәһсуллары әсасында КОНД, ЕФО-1, НКНС-1, ИНКО, СТСП, ЕСОН кими кимјәви реакентләри ишләниб һазырланмыш, Бакы вә Абшерон архипелагларынын онларча нефт-

ли-газлы саһәләриндә һәјата кечирилән газыма ишләриндә истифадә олунмушдур.

1994-чү илдә “Газыма мәһлулларынын хассәләрини тәнзим етмәк үчүн нефт е’малы сәнаједсини әлавә мәһсуллары әсасында јени кимјәви реакентләрин алынмасы” мөвзусунда техника елмләри доктору елми дәрәчәси алмаг үчүн диссертасија ишини мүдафиә етмишдир.

Т.И.Һүсејнов 1 монографијанын, 100-дән чох елми әсәрин, о чүмләдән 21 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин, 3 патентин мүәллифидир. О, Болгаријада, Чехословакијада, Полшада, Кореjада елми е’замиjјәтдә олмушдур.

Лејпсиг јармаркасынын гызыл медалына лајиг көрүлмүшдүр.

Ч.Ә.ҺҮСЕЈНОВ

Чәбрајыл Әләкбәр оғлу Һүсејнов 1914-чү ил јанварын 13-дә Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1921-30-чу илләрдә орта тәһсилини алдыгдан сонра, Азәрбајчан Сәнаје Институтунун кимја-технолокија факүлтәсинә дахил олмуш вә ораны 1935-чи илдә битирмишдир. Әмәк фәалијјәтинә индики “Азәрнефтјағ” заводунда гурғу мүһәндиси кими башламыш вә заводун Баш мүһәндиси вәзифәсинә гәдәр јүксәлмишдир. Сонракы илләрдә Азәрбајчан Нефт-Лајиһә Институтунда Баш мүһәндис, Азәрбајчан Республикасы кимја идарәсинин рәһбәри, Синтетик Каучук заводунун директору, Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин деканы вә өмрүнүн сон илләриндә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасында “Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләр технолокијасы” кафедрасынын мүдири олмушдур.

Ч.Ә.Һүсејнов 1950-чи илдә "Нефт мәһсулларынын каталитик крекинги" мөвзусунда намизәдлик, 1962-чи илдә исә "Азәрбајчан нефтләри әсасында јуксәк кејфијјәтли мүһәррик јаначагларынын вә сүрткү јағларынын истеһсалы просесләринин тәдгиги вә ишләниб һазырланмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1961-чи илдә професор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Професор Ч.Ә.Һүсејнов чохсајлы орижинал просесләрин вә сәнаједә тәтбиг олунан ихтираларын мүәллифидир. Узун илләр Јени Бакы Нефтајырма, "Азәрнефтјағ", СК заводларында рәһбәр вәзифәләрдә чалышараг сүрткү јағлары, битум, синтетик каучук истеһсалы вә каталитик крекинг просесләринин инкишафыны мүһүм наилијјәтләрлә зәнкинләшдирмишдир. О, микросферик алүмосиликат катализаторунун гајнар лајында нефт мәһсулларынын каталитик крекинги просесләринин јарадычыларындан биридир. Дәрин билијә малик олан көркәмли алим вә мүһәндис Ч.Ә.Һүсејновун әмәк вә елми фәалијјәтинин әсас һиссәси Бакы нефтајырма заводларында Азәрбајчан нефтләриндән истеһсал олунан сүрткү јағларынын истеһсал технолокијасынын тәкмилләшдирилмәси вә кејфијјәтинин јахшылашдырылма-сына һәср олунмушдур. Бу истигамәтдә апардығы мәгсәдјөнлү тәдгигатлар онун нәшр етдирдији монографијаларында өз әксини тапмышдыр. БДУ-да нефт технолокијасына даир охудуғу мүһазирәләр үч һиссәдән ибарәт олан дәрслик һалында дәрч едилмишдир. Сонралар бу дәрсликләр румын вә чин дилләринә тәрчүмә едилмишдир. Онун тәрәфиндән апарылын елми-тәдгигат ишләри 7 монографија, 187 елми әсәрдә, о чүмләдән 10 патентдә өз ифадәсини тапмышдыр. О, 8 елмләр намизәди һазырламышдыр.

Бир сыра Бејнәлхалг конгрес вә симпозиумларда иштирак етмиш вә мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

О, 1959-чу илдә Сумгајыт шәһәриндән Азәрбајчан ССР Али Советинә депутат сечилмишдир. Бир сыра медалларла тәлтиф едилмишдир.

Професор Ч.Ә.Һүсејнов 1969-чу ил ијунун 30-да вәфат етмишдир.

А.Ч.ҺҮСЕЈНОВА

Азадә Чәбрајыл гызы Һүсејнова 1937-чи ил јанварын 2-дә Бакы шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1954-чү илдә Бакы шәһәри 18 сајлы орта мәктәби битирдикдән сонра, Азәрбајчан Сәнаје Институтунун (АСИ) кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1959-чу илдә АСИ-дә али тәһсили баша вурмуш вә Сумгајыт шәһәриндә Синтетик Каучук заводунда ишә башламышдыр. 1960-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин аспирантурасына дахил олмуш вә 1963-чү илдә "Јүксәк тезликли чәрәјан илә гыздырылан реакторда дурулдучуларын иштиракы илә парафин сырасы карбоһидрокенләрин пиролизи" мөвзусунда намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1963-чү илдән индијә гәдәр Азәрбајчан Елмләр Академијасы Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда кичик вә бөјүк елми ишчи вә 1982-чи илдән "Автомобил бензинләри вә онлара јүксәк октанлы әлавәләр" лабораторијасынын мүдиридир. 1980-чи илдә "Кичик дисперсли катализаторун иштиракы илә каталитик крекинг просеси әсасында јүксәк октанлы етилләшмәмиш бензинләрин алынма технолокијасынын ишләниб һазырланмасы вә тәдгиги" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1990-чы илдә "Нефт вә газын кимјәви технолокијасы" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор А.Ч.Һүсејнованын елми ишләри әсасән нефт-кимја вә нефт е'малынын јени иткисиз техноложи просесләринин елми әсасларынын ишләниб һазырланмасына, јүксәк

октанлы етилләшмәмиш АИ-93 маркалы автомобил бензинләринин алынмасынын јүксәк еффектли технолокијасынын јарадылмасына, ағыр нефт галыгларынын е'малы үчүн јени технположи системләрин вә катализаторларын јарадылмасына һәср едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә һәмчинин тәркибиндә зәиф һидрокен әлагәси олан бирләшмәләрдән фото – вә термокаталитик јолла һидрокен алынмасынын фундаментал әсаслары ишләниб һазырланмышдыр. Сеолит тәркибли катализатордан истифадә едәрәк биратомлу С1 -С3 спиртләри вә каталитик крекинг вә пиролизин С4 фраксијалары әсасында автомобил бензинләринә оксикен тәркибли јүксәк октан әдәдли әлавәләрин алынмасы просеси ишләниб һазырланмышдыр.Јүксәк октанлы етилләшмәмиш АИ-93 маркалы автомобил бензинин алынмасы просеси Јени Бакы Нефтајырма Заводунда тәтбиг едилмишдир. О, јухарыда көстәрилән истигамәтләри өзүндә әкс етдирән 180-дән артыг елми әсәрин, о чүмләдән 16 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин вә патентин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 12 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

О, кечмиш ССРИ вә харичдә кечирилмиш симпозиум вә конфрансларын иштиракчысы олмуш, 1994 вә 1996-чы илләрдә исә Бакыда кечирилән I вә II Бејнәлхалг нефт-кимја конфрасларынын кечирилмәсиндә јахындан иштирак етмишдир. Онун әсәрләри МДБ, АБШ вә Болгарыстан кими харичи өлкәләрдә чап едилмишдир.

Ч.А.ЧӘЛӘБИЈЕВ

Чәләби Абакар оғлу Чәләбијев 1940-чы ил октјабрын 11-дә Гах рајонунун Сарыбаш кәндиндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. 1947-чи илдә Гах шәһәр 1 сајлы орта мәктәбин 1-чи синфинә дахил олмуш вә 1957-чи илдә орта тәһсилини баша вурмушдур. 1959-чу илдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олунмуш вә ораны 1965-чи илдә битирмишдир. 1965-67-чи илләр Сумгајыт "Үзви синтез" заводунда ишләмишдир. 1967-70-чи илләрдә индики Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Полимер Материаллары Институтунун (ПМИ) аспирантурасында охумушдур. 1970-81-чи илләрдә Азәрбајчан ЕА ПМИ-дә кичик вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1982-чи илдән индијә кими "Сәтһи-актив маддәләр" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1971-чи илдә "С1-С6 алифатик карбон туршуларынын КУ-2 катионитинин иштиракы илә перһидролла оксидләшдирилмәси вә алынан туршуларын бә'зи дојмамыш бирләшмәләрин оксидләшмәсиндә истифадә олунмасы" мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә "Дојмамыш вә ароматик бирләшмәләрин карбон вә һидрокен туршулары иштиракы илә һидрокен пероксидлә маје фазада оксидләшмәси" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1994-чү илдә "Кимјәви кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Ч.А.Чәләбијевин әсас елми истигамәти дојмамыш, ароматик вә Јүксәк Молекуллу Бирләшмәләрин маје фазада әлагәли системләрдә каталитик оксидләшмәси вә оксидләшдиричиләрин иштиракы илә һалокенләшмә просесләринин өјрәнилмәси вә онларын елми әсасларынын јара-

дылмасыдыр. Онун тәрәфиндән апарылан тәдгигатлар нәтичәсиндә КУ-2 катионитин иштиракы илә алифатик туршуларын синтези просесинин кинетик модели вә механизми мүәјјән едилмишдир. Һәмчинин ароматик бирләшмәләрин маје фазада оксиһалокенләшмәси реаксијасынын механизми тәдгиг едилмишдир. Бром-о-ксилолун алынмасынын туллантысыз технолокијасы сәнаје миғјасында тәтбиг едилмишдир. Нефтчыхармада, металлуркијада вә с. ишләдилә билән сәтһи-актив бирләшмәләрин алынмасынын туллантысыз технолокијасы ишләниб һазырланмыш вә тәчрүбә заводунда сынагдан кечирилмишдир.

Професор Ч.А.Чәләбијев кимјәви-кинетика вә катализ, үзви вә нефт-кимјасына даир 148 елми әсәрин, о чүмләдән 45 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин вә 1 патентин мүәллифидир. Рәһбәрлији илә 6 елмләр намизәди һазырланмышдыр. О, дәфәләрлә Бејнәлхалг конгресс вә симпозиумларда, о чүмләдән Азәрбајчан-Түркијә биркә симпозиумларында, I вә II Бејнәлхалг Бакы нефт-кимја конфрансларында мә'рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Һ.Ә.ЧАВАДОВА

Һәгигәт Әлиәшрәф гызы Чавадова 1939-чу ил октјабрын 9-да Бакы шәһәриндә анадан олмушдур. 1946-чы илдә Бакы шәһәри 190 сајлы орта мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, 1956-чы илдә исә ораны битирмишдир. 1957-чи илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмуш вә 1962-чи илдә кимјачы ихтисасы илә али тәһсилини баша вурмушдур. Һәмин илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда кичик елми ишчи вәзифәсиндә

чалышмыш, 1963-чү илдә аспирантураја дахил олмушдур. 1965-чи илдән јени јарадылмыш Азәрбајҹан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтуна кечмиш вә орада мүһәндис, кичик вә бөјүк елми ишчи ишләмиш, 1988-чи илдән исә “Мотор јағларына ашгарлар композисијасы” лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1978-чи илдә “Фосфит туршусунун ефирләринин синтези вә ашгар кими сүрткү јағларына вә мүхтәлиф материаллара әлавәләр кими тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик, 1992-чи илдә исә “Мотор јағларына јени ашгарлар композисијаларынын јарадылмасы вә тәтбиги” мөвзусунда “Нефт-кимјасы” ихтисасы үзрә докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир.

Һ.Ә.Ҹавадованын әсас елми истигамәти мүхтәлиф функсионал тә’сирли јени фосфор, күкүрд вә тәркибиндә азот сахлајан үзви бирләшмәләр вә сәнаје ашгарлары әсасында автомобил вә јүк машынлары, һабелә күчләндирилмиш автотрактор вә кәми мүһәррикләри үчүн мотор јағларына сүрткү композисијаларынын елми әсасларынын ишләниб һазырланмасына һәср едилмишдир. Онун тәрәфиндән Бакы вә Шәрг нефтләриндән алынан јағлар үчүн јени ашгар композисијаларынын сечилмәси үзрә апарылан елми вә практики ишләр нәтиҹәсиндә орта күчләндирилмиш карбүратор вә дизел мүһәррикләриндә истифадә едилән универсал М-8В мотор јағы, карбүратор мүһәррикләри үчүн бүтүн мөвсүмләрдә ишләјән М-63/12Г1, јүксәк күчләндирилмиш карбүратор мүһәррикләри үчүн М-8Г1, күчләндирилмиш вә орта күчләндирилмиш автотрактор вә кәми дизелләри үчүн М-12ВБ, М-10Г2, М-10Г2ҮС, М-10Г2 ҮС, М-10В2, М-14В2 вә М-14ГБ мотор јағлары јарадылмышдыр. Бакы база јағлары арасында ишләниб һазырланмыш М-12ВБ мотор јағы бир нечә илдир ки, “Азәрнефтјағ” Истеһсалат Бирлијиндә истеһсал олунур, М-10В2 вә М-14В2 јағлары исә МДБ өлкәләринә идхал едилир.

Һ.Ә.Ҹавадованын фәалијјәти әсасында Азәрбајҹан Республика Дөвләт Нефт Ширкәтинин Дәниздә Нефт вә Газ-

чыхарма Истеһсалат Бирлијинин М-14 ГБ јағына олан еһтијачыны өдәмәк мәгсәдилә институтун Хүсуси Техноложи Бүросу илә “Ашгар” Тәчрүби Истеһсалат заводунда истеһсалы тәшкил едилмишдир. Онун тәрәфиндән һәмчинин фосфит, фосфат, тиофосфат туршусунун мүхтәлиф ефирләри синтез едиләрәк, сүртку јағларынын оксидләшмә вә коррозијанын гаршысыны алан ашгарлар, стабилизатор вә инкибитор кими тәдгиг едилмишдир. О, јухарыда апарылан ишләрин нәтичәсини өзүндә әкс етдирән 76 әсәрин, о чүмләдән 27 мүәллифлик шәһадәтнамәсинин вә 5 патентин мүәллифидир.

Һ.Ә.Чавадова Азәрбајчан Совет Енсиклопедијасында (АСЕ) дәрч едилән кимја вә нефт кимја саһәсинә даир јүзләрлә сөз өнлүкләринин мүәллифидир, онун ады АСЕ-нин әсас мүәллифләри сијаһысындадыр.

Һ.Ә.Чавадова дәфәләрлә Москва, Санкт-Петербург, Кијев, Дашкәнд, Новгород, Перм, Тамбов вә дикәр шәһәрләрдә кечирилән Үмумиттифаг вә Бејнәлхалг конфрансларда елми мә’рузәләрлә чыхыш етмишдир.

Н.Ф.ЧАНИБӘЈОВ

Назил Фазил оғлу Чанибәјов 1942-чи ил сентјабрын 21-дә Бакы шәһәриндә һәким аиләсиндә анадан олмушдур. 1950-чи илдә Бакы шәһәр 1 сајлы мәктәбин биринчи синфинә дахил олмуш, 1960-чи илдә ораны битирдикдән сонра Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә гәбул олунмушдур. 1965-чи илдә али тәһсилини баша вурдугдан сонра Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтуна (НКПИ) дахил олмуш вә орада мүһәндис вә кичик елми ишчи вәзифәсиндә

чалышмышдыр. 1967-70-чи илләрдә Азәрбајҹан ЕА НКПИ-нин әјани аспирантурасында охумушдур вә сонра кичик елми ишчи вәзифәсиндә ишләмишдир. 1982-83-чү илләрдә Н.Семенов адына Кимјәви Физика Институтунда (Москва) докторантурада чалышмышдыр. 1986-чи илдән индијә гәдәр Азәрбајҹан ЕА НКПИ-дә "Полифунксионал комплексонлар вә металкомплекс бирләшмәләр" лабораторијасына рәһбәрлик едир.

1972-чи илдә "Фосфор-күкүрд бирләшмәләринин полипропиленин гочалмасына гаршы стабилизаторлар кими тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1987-чи илдә исә "Феноллларын әсасында металдитиофосфатлар – полимер маддәләрин стабилизаторлары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1994-чү илдә "Нефт-кимјасы" ихтисасы үзрә профессор рүтбәсини алмышдыр.

Профессор Н.Ф.Ҹанибәјовун әсас елми истигамәти тәркибиндә һетероатомсахлајан полифунксионал комплексонлар вә металкомплекс бирләшмәләрин синтези үсулларынын ишләниб һазырланмасы вә онларын тәтбиг саһәләринин араш-дырылмасындан ибарәтдир. Онун тәрәфиндән металкомплекс бирләшмәләр арасында "Станаз" адланан полиетиленин гочалмасына гаршы стабилизатор јарадылмыш вә ондан истифадә едиләрәк халг тәсәррүфатында антистатик, ишыг шүасына гаршы давамлы вә УБ шүалары өзүндән јахшы кечирән полиетилен өртүк јарадылмыш вә тәтбиг едилмишдир. Онун рәһбәрлији илә полибутадиенләрин алынма просесиндә һәм стабилизатор, һәм дә катализатор кими уникал хассә дашыјан никел вә кобалт металкомплексләр ишләниб һазырланмыш вә РФ-ин Ефромов заводунда сәнаје миграсында тәтбиг едилмишдир. Бу просес јүксәк игтисади сәмәрәлији илә јанашы, һәмчинин еколожи проблемләрин дә һәллинә көмәк едир. О, јухарыда гејд едилән истигамәтдә апарылан елми-тәдгигат ишләринин нәтиҹәләрини өзүндә әкс етдирән 100 елми әсәрин, о ҹүмләдән 25 мүәллифлик шәһадәтнамәси вә патентин мүәллифидир. Онун рәһбәрлији илә 5 елмләр намизәди һазырланмышдыр.

Профессор Н.Ф.Чанибәјов 1989-90-чы илләрдә Нју-Јорк Политехник Институтунда көркәмли алим Һ.Ф.Маркын рәһбәрлик етдији шө'бәдә елми стажировкада олмушдур. 1986-чи илдә Јапонијанын Токио Техноложи Университети, Киото вә Осака шәһәринин университетләриндә, 1988-чи илдә Исвечин Стокһолм Крал Техноложи Институту, Чалмерс Техноложи вә Лунд университетләриндә, 1991-чи илдә Түркијәнин "Петким" фирмасында узун мүддәтли елми е'замијјәтдә олмушдур. Һәмин өлкә алимләри илә биркә елми-тәдгигат ишләри апармыш вә онларын нәтичәләрини АБШ, Јапонија вә Түркијә журналларында чап етдирмишдир.

О, елми-тәдгигат фәалијјәти илә јанашы, елми ичтимаи ишләрдә фәал иштирак едир. 1993-97-чи илләрдә Азәрбајчан Республикасы Президенти јанында Али Аттестасија Комиссијасынын кимја үзрә експерт шурасынын үзвү вә сәдри олмушдур. Һазырда Азәрбајчан ЕА-нын НКПИ-нин нәздиндә фәалијјәт көстәрән докторлуг мүдафиәси үчүн Ихтисаслашмыш Елми Шуранын үзвүдүр.

Ә.Л.ШАБАНОВ

ӘлимәммәдЛәтиф оғлу Шабанов 1936-чы ил декабрын 20-дә Чәлилабад рајонунда анадан олмушдур. 1946-чы илдә Чәлилабад рајону Хәнакаһ орта мәктәбинә дахил олмуш вә 1955-чи илдә Нефтчала рајону Банкә гәсәбә орта мәктәбини битирмишдир. 1955-60-чы илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин (БДУ) кимја факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. БДУ-ну битирдикдән сонра, тә'јинатла Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Ј.Мәммәдәлијев адына Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) кичик елми ишчи вәзифәсиндә

ишләмишдир. 1960-63-чү илләрдә Москвада ССРИ ЕА Н.Зелински адына Үмуми Кимја Институтунун (ҮКИ) аспирантурасында охумушдур. 1963-65-чи илләрдә НКПИ-дә кичик елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1965-чи илдән азәрбајчан дөвләт нефт акдемијасынын (АДНА) "Үзви кимја" кафедрасынын досенти вәзифәсиндә ишләмиш, 1974-чү илдә "Аналитик кимја" кафедрасына мүдир сечилмиш вә индијәдәк һәмин вәзифәдә чалышыр.

1964-чү илдә ССРИ ЕА ҮКИ-дә "Тсиклоһексан-1,2-дикарбоктуршуларынын бромлашмасы реаксијасынын стереокимјасы" мөвзусундакы намизәдлик, 1973-чү илдә исә "Оксиранларын олефинләрлә әлагәли бромлашмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1975-чи илдә "Аналитик кимја" ихтисасы үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр. О, ејни заманда 1994-чү илдән Нефтин, Газын Кеотехноложи Проблемләри вә Кимја Институтунун директор мүавинидир.

Профессор Ә.Л.Шабановун әсас елми истигамәти функсионалəвəзли краун-ефирләрин синтези вә онларын аналитик кимјада, катализдә, нефт е'малында, кимјәви сенсорларын һазырланмасында вә әтраф мүһитин мүһафизәсиндә тәтбиги саһәләрини әһатә едир. Онун апардығы тәдгигатлар нәтичәсиндә олефинләрин оксиранларла бром-хлорлашма вә јодхлорлашма реаксијалары ачылмышдыр. Илк дәфә онун тәрәфиндән мүәјјән едилмишдир ки, олефинләрин оксиранларла үчкомпонентли схем үзрә бромлашмасы реаксијасынын сүр'әти температур азалдыгча артыр. Оксиранларын хүсуси шәраитдә макротсикләшмә реаксијасы ачылмышдыр. Мүәјјән едилмишдир ки, оксиранлары ашағы температурда три- вә тетрахлоретилен мүһитиндә бромлашдырдыгда 1,2-краун-4, 15-краун-5 вә 18-краун-6-ја чеврилирләр. Онун рәһбәрлији илә апарылан тәдгигатлардан мә'лум олмушдур ки, бу реаксијалар үмуми характер дашыјыр. Тәркибиндә һалокен, һидроксил вә с. функсионалəвəзли краун-ефирләринин јени синтез үсуллары ишләниб һазырланмышдыр. Јүксәк сечичи-

лијә вә һассаслыға малик олан краун ефирләр әсасында јени кимјәви сенсорлар вә ионселектив електродлар һазырланмышдыр. Бу сенсорлар әсасында јени јүксәк һәссаслыға габил аналитик чиһазлар һазырланмыш вә кечмиш ССРИ МН мүәсисәләриндә тәтбиг олунмушдур. Азакраун-ефирләрин ики валентли мислә, кобалтла, дәмирлә әмәлә кәтирдији комплексләр ашағы температурда маје фазада карбоһидрокенләри мүвафиг кетонлара вә спиртләрә гәдәр селектив оксидләшдирир. Онун јухарыда гејд едилән истигамәтләри әһатә едән елми-тәдгигатлары вә педагожи фәалијјәти 7 монографија вә дәрс вәсаитиндә, 290 елми әсәрдә өз әксини тапмышдыр. Рәһбәрлији илә 2 елмләр доктору вә 22 елмләр намизәди јетишдирилмишдир.

Профессор Ә.Л.Шабанов дүнјанын бир сыра габагчыл елм мәркәзләри илә әлагә сахлајыр вә онларла елми-тәдгигат ишләри апарыр. О, 1979-80-чи илләрдә АБШ-да узунмүддәтли елми е'замијјәтдә олмуш, Мериленд Университетиндә профессор Ч.Гоукеллә биркә елми ишләр апармышдыр. 1976-91-чи илләр әрзиндә Алманијанын Фрејберг Дағ-Мә'дән Академијасынын "Үзви кимја" кафедрасы (проф. Р.Бекер) илә биркә тәдгигатлар апармышдыр. Апарылан елми-тәдгигатларын нәтичәләри 20 мәгаләдә вә бир сыра Бејнәлхалг конфрансларда мә'рузә едилмишдир. 1993-96-чы илләрдә АДНА-нын НГКПКИ илә АБШ фирмалары вә университетләри арасында елми-техники әмәкдашлыг барәдә мүгавиләләр ишләјиб һазырламышдыр.

Ә.Л.Шабанов "ССРИ Нефт-Кимја Сәнајеси Назирлијинин ә'лачысы" дөш нишаны вә Үмумиттифаг Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисинин медаллары илә тәлтиф олунмушдур.

М.Ә.ШАҺКӘЛДИЈЕВ

Маис Әлиһәсән оғлу Шаһкәлдијев 1935-чи ил мајын 19-да Шәки шәһәриндә зијалы аиләсиндә анадан олмушдур. 1953-чү илдә Бакы шәһәриндә 6 сајлы мәктәби битирдикдән сонра, Москва шәһәриндә Кимјәви Горунма Һәрби Академијасына гәбул олмушдур. 1956-чы илдә академијада јенидән тәшкил олунма илә әлагәдар һәрби гуллуға көндәрилмиш вә һәмин илдә һәрбдән тәрхис олунмушдур. 1956-60-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинин тәләбәси олмушдур. 1959-62-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунда (НКПИ) техник вә кичик елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1962-63-чү илләр ССРИ ЕА Елемент-үзви Бирләшмәләр Институтунун аспиранты олмуш вә аилә вәзијјәти илә әлагәдар Бакыја гајытмышдыр. 1963-65-чи илләрдә НКПИ-дә баш мүһәндис вәзифәсиндә ишләмишдир. 1965-чи илдә јени јарадылмыш Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтуна кечмиш вә орада 1965-70-чи илләрдә баш мүһәндис вә лабораторија мүдиринин мүавини ишләмишдир. 1971-86-чы илләрдә АКИ-дә “Антимикроб ашгарларын синтези” лабораторијасынын мүдири, 1990-93-чү илләрдә институтун елми катиби вә “Горујучу ашгарлар” лабораторијасынын мүдири олмушдур. 1986-87-чи илләрдә Бәдән Тәрбијәси Институтунда “Кимја” кафедрасынын мүдири олмуш вә биокимјадан мүһазирәләр охумушдур.

М.Ә.Шаһкәлдијев 1979-чу илдә “Тсиклоалкил-, һалоидалалкилароматик бирләшмәләрин синтезинин ганунаујғунлуглары вә онларын ашгар кими тәдгиги” мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә исә “Оксаза- вә диазатсикланларын һетерометилләшмәси” мөвзусунда докторлуг диссертасија ишини

мүдафиә етмиш вә һәмин илдә "Үзви кимја" вә "Нефт-кимјасы" ихтисаслары үзрә профессор адына лајиг көрүлмүшдүр.

М.Ә.Шаһкәлдијев үзви кимја вә нефт-кимјасына даир елми тәдгигатлар апармышдыр. Онун әсас елми истигамәти ароматик карбоһидрокенләрин алкилләшмәси, аллилләшмәси вә тсиклоалкилләшмәси вә апарылан систематик елми ишләрин нәтичәсиндә бир сыра ганунаујғунлугларын ашкар едилмәсиндән ибарәтдир. Хүсусилә, елементүзви бирләшмәләрин синтези вә онларын функсионал хассәләри саһәсиндәки көрдүјү ишләрин чох мүһүм нәзәри вә тәчрүби әһәмијјәти вардыр. М.Ә.Шаһкәлдијев тәрәфиндән кәшф олунан 1,2 (1,3)-аминалканолларын вә ја 1,2 (1,3)-алкилендиаминләрин формалдеһид вә мүтәһәррик һидрокенә малик бирләшмәләрлә "үчкомпонентли конденсләшмә-һетеротсикилләшмә" реаксијасы әввәләрдә мә'лум олмајан N-һетерометилләшмиш 1,3-оксаза- вә ја 1,3-диазатсикланларын истигамәтләнмиш синтез үсулудур.

Профессор М.Ә.Шаһкәлдијев нефт мәһсулларынын биоложи зәдәләнмәдән горунмасы мәгсәди илә ашгарларын синтези вә онун тәдгиги саһәсиндә кениш елми-тәдгигат ишләринә рәһбәрлик едән алим иди. Һеч тәсадүфи дејилдир ки, онун рәһбәрлик етдији лабораторија кечмиш ССРИ-дә бу саһәдә апарылан елми-тәдгигат ишләринин апарычы мүәссисәси тә'јин едилмишди. Онун рәһбәрлији илә һазырланан "Азин" вә "Укасид" чешидли антимикроб ашгарлары өз сәмәрәлилијинә, антимикроб тә'сир спектринә вә санитар-кикијена хүсусијјәтләринә көрә аналожи мәгсәд үчүн истифадә едилән харичи антимикроб ашгарлары керидә гојмушдур. Бу антимикроб ашгарлары МДБ-нин ири метал е'малы мүәссисәләриндә, һәмчинин Бакы Мәишәт Кондисионерләри заводунда тәтбиг едилмишдир. О, һәмчинин кечмиш ССРИ-дә биринчи дәфә јарадылан ИХП-706 түстү әлејһинә ашгарын мүәллифләриндән бири иди.

Профессор М.Ә.Шаһкәлдијевин елми фәалијјәти 200-дән чох елми әсәрдә, о чүмләдән 45 мүәллифлик шәһадәтна-

мәсиндә өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији илә 10 елмләр намизәди јетишдирилмишдир. Елмин јолунда сәрф етдији әмәјинә көрә "Шәрәф нишаны" ордени, "Әмәк ветераны" медалы, Д.И.Менделејев адына Үмумиттифаг Кимја Чәмијјәтинин мәркәзи вә республика идарә һеј'әтләринин, һәмчинин "Билик" чәмијјәтинин диплом вә тә'рифнамәләринә лајиг көрүлмүшдүр.

М.Ә.Шаһкәлдијев 1993-чү ил мартын 4-дә гәфләтән вәфат етмишдир.

В.Ј.ШЕЈНИН

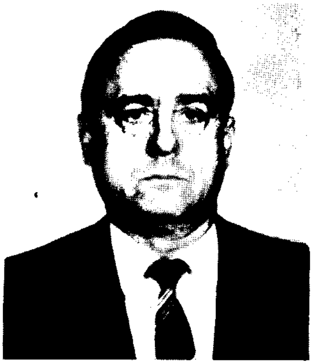

Виктор Јефимович Шејнин 1942-чи ил јанварын 19-да Бакыда анадан олмушдур. 1949-59-чу илләрдә 160 сајлы мәктәбдә орта тәһсил алмыш, 1959-чу илдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасына дахил олмушдур. 1964-чү илдә ораны битирдикдән сонра Үмумиттифаг елми-тәдгигат "Олефин" Институтуна ишә гәбул едилмиш, 1967-чи илә гәдәр бурада бөјүк мүһәндис вә кичик елми ишчи вәзифәләриндә чалышмышдыр. 1967-70-чи илләрдә Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Нефт-Кимја Просесләри Институтунун аспирантурасында охумуш, 1970-86-чы илләрдә һәмин Институтда елми ишчи вә бөјүк елми ишчи вәзифәләриндә ишләмишдир. 1986-чы илдән Азәрбајчан ЕА Гејри-үзви вә Физики Кимја Институтунда "Оксидләшдиричи катализ" лабораторијасынын мүдиридир.

1971-чи илдә "м-Ксилол вә м-Толунитрилин оксидләшдиричи аммонилизи реаксијасынын кинетик ганунаујғунлуглары" мөвзусунда намизәдлик, 1990-чы илдә "Кимјави кинетика вә катализ" ихтисасы үзрә "п-вә о-ксилолларын

модификасија олунмуш Bi–Sb–V катализаторлары үзәриндә оксидләшдиричи аммонолиз просесинин технолокијасы вә елми әсаслары" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир.

В.Ј.Шејнин алкиларооматик карбоһидрокенләрин оксидләшдиричи аммонолиз просесләри үчүн јени јүксәк еффектли катализаторларын ишләниб һазырланмасы, бу реаксијаларын кинетик ганунаујғунлугларынын өјрәнилмәси, просесин ријази моделинин ишләниб һазырланмасы саһәсиндәки чохиллик тәдгигатлары, онларын елми әсасларынын јарадылмасына вә сәнаје-тәчрүбә мигјаслы технолокијанын һазырланмасына имкан вермишдир. Белә ки, онун ишләри әсасында бензонитрил, бензогуанаминин вә һәмчинин орто вә терефталонитрилләрин сәнаје-тәчрүбә мигјасында истеһсалынын технолокијасы ишләниб һазырланмышдыр. Бу гурғуларын мәһсуллары сәнаједә јүксәк игтисади сәмәрә илә тәтбиг олунмушдур. Илк дәфә олараг, јанмајан термостабил шүшә текстолит, термостабилләшдирилмиш полиимид, һәмчинин бензогуанамин әсасында јени тип пластик күтләләр, ағач јонгар тәбәгәләр, суја давамлы јапышган вә с. материалларын истеһсалы јарадылмышдыр.

Онун апардығы тәдгигатларын нәтичәләри 85 елми әсәрдә, о чүмләдән 1 монографија, 23 патент вә 14 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр. О, 2 елмләр намизәди һазырламышдыр.

О, бир сыра Бејнәлхалг вә Үмумиттифаг елми конфрансларда республика елмини тәмсил етмишдир.

Б.Ч.ШИХӘЛИЗАДӘ

Бикә Чүмшүд гызы Шихәлизадә 1925-чи ил мартын 28-дә Дәрбәнд шәһәриндә анадан олмушдур. 1932-42-чи илләрдә Бакы шәһәри 6 сајлы орта мәктәбдә тәһсил алмыш вә 1942-чи илдә Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын кимја-технолокија факүлтәсинә гәбул олмушдур. 1947-чи илдә али тәһсилини баша вурдугдан сонра 1948-50-чи илләрдә аспирантурада охумушдур. Аспирантураны битирәрәк кимја елмләри намизәди алимлик дәрәчәси алмышдыр. 1950-58-чи илләрдә институтда "Нефтин кимјасы вә технолокијасы" кафедрасында ассистент, 1958-чи илдә исә кафедранын досенти вәзифәсиндә чалышмышдыр. Кафедранын ичтимаи һәјатында јахындан иштирак едән Б.Ч.Шихәлизадә 1963-71-чи тәдрис илләриндә кимја-технолокија факүлтәсинин деканы сечилмишдир. 1971-чи илдә исә "Нефтин кимјасы вә технолокијасы" кафедрасынын мүдири вәзифәсинә тә'јин олунмушдур. Кафедра мүдири вәзифәсиндә 20 иллик әмәк фәалијјәти дөврүндә онун рәһбәрлији алтында кафедра әмәкдашлары онларча тәдрис-методик мәчмуәләр, дәрс вәсаитләри дәрч етдирмишләр. "Маариф" нәшријјаты тәрәфиндән дәрч едилмиш "Нефт вә газын кимјасы" адлы китаб тәләбәләр үчүн ана дилиндә јазылмыш илк дәрс вәсаитләриндән биридир.

Бикә ханым, 1982-чи илдә профессор рүтбәсинә лајиг көрүлмүшдүр.

Профессор Б.Ч.Шихәлизадәнин елми вә педагожи фәалијјәти 240 елми әсәрдә, о чүмләдән 14 ихтирада өз әксини тапмышдыр. Онун рәһбәрлији алтында 18 елмләр намизәди јетишмишдир. Јетирмәләр ичәрисиндә Һиндистан, Сурија, Болгарыстан, Мачарыстан, Бангладеш вә с. өлкәләрин нүмајәндәләри олмушдур. Кечмиш ССРИ мәканы вә дүнјанын бир

сыра өлкәләриндә кечирилән конфранс вә симпозиумларда иштирак етмишдир.

Профессор Б.Ч.Шихәлизадә инди дә кафедрада бөјүк енержи илә елми вә педагожи фәалијјәтини давам етдирир.

К.С.ШИХӘЛИЈЕВ

Кәрәм Сејфи оғлу Шихәлијев 1944-чү ил ијулун 1-дә Лерик рајону Кәләхан кәндиндә гуллугчу аиләсиндә анадан олмушдур. 1952-чи илдә Биләсувар рајону орта мәктәбинин биринчи синфинә дахил олмуш вә 1962-чи илдә Лерик рајон орта мәктәбини битирмишдир. 1962-68-чи илләрдә индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Акдемијасынын (АДНА) кимја-технолокија факүлтәсинин тәләбәси олмуш вә һәм дә 1962-68-чи илләрдә Бакы шин заводунда ардычыл олараг фәһлә, бригадир, нөвбә рәиси вә мүһәндис вәзифәләриндә ишләмишдир. 1968-83-чү илләрдә Сумгајыт Кимја Технолокија Техникумунда мүәллим, шө'бә мүдири вә 1983-92-чи илләрдә исә директор вәзифәсиндә ишләмишдир. 1993-чү илдән АДНА-нын "ЈМБ технолокијасы" кафедрасында профессор вәзифәсиндә ишләјир.

1975-чи илдә "Етилен-пропилен еластомерләри әсасында һопдуручу тәркибләрин һазырланмасы вә тәдгиги" мөвзусунда намизәдлик, 1991-чи илдә Дон Политехник Институтунун Ихтисаслашмыш Елми Шурасында "Полиолефин һетерозәнчирли полимерләр әсасында полуфунксионал композисија материалларынын алынмасы" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мүдафиә етмишдир.

Профессор К.С.Шихәлијевин әсас тәдгигат објекти үчкомпонентли полимер системләрдир. Апарылан тәдгигатлар нә-

тичәсиндә Бакы Шин заводунда резорсин уротропин-1 гәтраны даһа учуз синтетик нефт гәтраны илә әвәз олунмуш вә сәнаје мигјасында кениш тәтбиг олунмушдур. Нүвә-магнит резонанс өтүрүчүсү өртүјүнүн Бакы, Түркмәнистан вә Түмен вилајәтинин нефт-газма гурғуларында тәтбиги чох бөјүк игтисади сәмәрә вермишдир.

К.С.Шихәлијев тәрәфиндән апарылмыш елми-тәдгигат ишләринин вә педагожи фәалијјәтинин нәтичәләри 3 дәрсликдә, 80 елми әсәрдә, о чүмләдән 8 мүәллифлик шәһадәтнамәсиндә өз әксини тапмышдыр.

К.С.Шихәлијев ики чағырыш (1985, 1990) Сумгајыт Шәһәр Советинин депутаты сечилмишдир. Кечмиш ССРИ-нин орта ихтисас мәктәбләри ишчиләринин ә'лачысы, "ССРИ ихтирачысы" фәхри адына вә 1988-чи илдә Сүлһ Мүдафиә Шурасынын гызыл медалына лајиг көрүлмүшдүр.

И.А.ШЫХЫЈЕВ

Ибраһим Аббас оғлу Шыхыјев 28 март 1905-чи илдә Кәнчә шәһәриндә фәһлә аиләсиндә анадан олмушдур. Аилә вәзијјәтинин ағыр олмасы илә әлагәдар олараг о, чох еркән әмәк фәалијјәтинә башлајараг, 1918-20-чи илләрдә Кәнчә түтүн фабрикиндә фәһлә ишләмишдир. 1920-чи илдә орду сыраларына чағырылмыш вә 1922-чи илә кими кавалерист кими һәрби хидмәт кечмишдир. 1923-25-чи илләрдә Кәнчә, 1925-27-чи илләрдә исә Бакы Педагожи Техникумларда тәһсил алмышдыр. 1927-чи илдә АПИ-нин индики Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университетинин биокимја факүлтәсинә дахил олмуш вә 1931-чи илдә ораны биокимјачы ихтисасы үзрә

битирмишдир. 1931-32-чи илләрдә Нахчыванда техникумда тәдрис-һиссә мүдири, 1932-33-чү илләрдә Дзегам стансијасында мәктәб директору вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1933-чү илдә Ленинград Дөвләт Университетинин кимја факүлтәсинә дахил олмуш вә 1936-чы илдә ораны "Үзви кимја" ихтисасы үзрә битирмиш вә көркәмли рус кимјачысы академик А.Е.Фаворскинин лабораторијасында аспирант сахланылмышдыр. О, 1940-чы илдә намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир. 1940-41-чи илләрдә исә Ленинград Витамин Институтунда елми ишчи вәзифәсиндә чалышмышдыр. 1942-46-чы илләрдә II Дүнја мүһарибәсиндә иштирак едәрәк, 1942-43-чү илләрдә Ленинградда курсант-сопјор, 1943-46-чы илләрдә исә кимјәви бөлмәнин рәиси һәрби вәзифәсиндә гуллуг етмиш вә Ленинград блокадасынын иштиракчысы олмушдур. Мүһарибә гуртардыгдан сонра 1946-50-чи илләрдә о, Азәрбајчан Елмләр Академијасы (ЕА) Кимја Институтунда бөјүк елми ишчи вәзифәсиндә чалышмыш вә 1950-чи илдә Азәрбајчан ЕА Кимја Елмләри Бөлмәси тәрәфиндән ССРИ ЕА-нын Үмуми Кимја Институтуна докторантураја көндәрилмишдир. 1955-чи илдә Москвада докторлуг диссертасијасыны мүдафиә етмиш вә 1957-чи иләкими һәмин институтда ССРИ ЕА-нын мүхбир үзвү М.Ф.Шостаковскинин рәһбәрлик етдији лабораторијада ишләмишдир.

О, 1958-чи илдә Азәрбајчана гајытмыш вә 1965-чи илә кими Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда јени тәшкил едилмиш "Елементүзви бирләшмәләр" лабораторијасына Бакыда, 1966-67-чи илләрдә исә һәмин институтун Сумгајыт филиалында рәһбәрлик етмишдир. Профессор И.А.Шыхыјев 1967-чи илдә АНКИ-нин индики Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасынын "Нефт-кимја синтезинин технолокијасы" кафедрасынын мүдири вәзифәсинә сечилмиш вә һәјатынын сонуна кими һәмин вәзифәдә ишләмишдир.

Профессор И.А.Шыхыјевин елми истигамәти асетилен сырасы елементүзви бирләшмәләрин синтези вә онларын тәтбиги олмушдур. Онун намизәдлик вә докторлуг диссертасијаларынын мөвзулары бу истигамәтә һәср едилмишдир. О, Азәрбајчана гајытдыгдан сонра бирли-, икили-, үчлү- силисиумүзви асетилен спиртләри вә асеталлары синтези истигамәтиндә елми ишләрин јеринә јетирилмәсинә рәһбәрлик етмишдир. 1966-чы илдә о, илк дәфә јени реаксијаны – асетилен сырасы оксиефирләринин синтезини өјрәнмишдир. Профессор И.А.Шыхыјев сонралар нефт хаммалы әсасында јүксәкмолекулалы силисиумүзви бирләшмәләрин алынмасы вә асетиленин фосфорүзви бирләшмәләрин синтези истигамәтиндә апарылан елми ишләрә рәһбәрлик етмишдир. Онун рәһбәрлији алтында алынмыш јүксәк молекулалы силисиум- вә кerманиумүзви бирләшмәләр јарымкечиричиләр истеһсалында електроизоләедичи материал, дәрин нефт гујуларында коррозијаја гаршы инһибитор, физиоложи актив маддә вә јағларын көпүк әмәлә кәтирмәсинә гаршы ашгар кими истифадә олунмушдур.

Профессор И.А.Шыхыјев илк дәфә ана дилимиздә али техники мәктәб тәләбәләри үчүн "Әсас үзви вә нефт-кимја синтезинин технолокијасы" дәрс вәсаитини јазмышдыр. О, 4 монографијанын, 200-дән чох елми мәгаләнин вә мүәллифлик шәһадәтнамәсинин мүәллифи, 20-дән чох елмләр намизәдинин елми рәһбәри олмушдур. Онун елми-педагожи фәалијјәти бир сыра дөвләт медаллары, нишанлар вә фәхри фәрманларла мүкафатландырылмышдыр.

Ибраһим мүәллим 1977-чи илдә вәфат етмишдир.

КИТАБДА АДЫ ДАҺА ЧОХ ЧӘКИЛӘН ЕЛМ МӘРКӘЗЛӘРИ ҺАГГЫНДА ГЫСА МӘ'ЛУМАТ

1. **Бакы Дөвләт Университети (БДУ)** – 1919-чу илин октјабрында БДУ кими тә'сис едилмишдир. 1922-чи илдән Азәрбајчан Дөвләт Университетинә чеврилмиш бир мүддәт Ленинин вә Кировун адыны дашымалы олмушдур. 1992-чи илдән јенидән М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университети кими бәрпа олунмушдур.

2. **Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы (АДНА)** – 1920-чи илин нојабрын 16-да Азәрбајчан Политехник Институту ады илә јарадылмышдыр. 1930-чу илдән Азәрбајчан Нефт Институту, 1934-чү илдән Азәрбајчан Сәнаје Институту адландырылмышдыр. 1958-чи илдән М.Әзизбәјов адына Азәрбајчан Нефт вә Кимја Институтуна, 1990-чы илдән Азәрбајчан Сәнаје Университетинә чеврилмишдир. 1992-чи илдән Азәрбајчан Дөвләт Нефт Академијасы адландырылыр.

3. **Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университети (АДПУ)** – 1921-чи илдә Азәрбајчан Киши Педагожи Институту ады илә Бакыда тә'сис едилмиш, бир мүддәт Али Педагожи Институт адландырылмыш, 1926-чы илдә БДУ илә бирләшдирилмиш, 1930-чу илдә ајрылараг Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Институту кими фәалијјәт көстәрмиш, 1941-чи илдә јенидән БДУ илә бирләшдирилмиш, 1943-чү илдә мүстәгил олмуш, узун мүддәт Ленинин адыны дашымышдыр. 1992-чи илдән Нәсирәддин Туси адына АДПУ кими фәалијјәт көстәрир.

4. **Нефт-Кимја Просесләри Институту (НКПИ)** – 1929-чу илдә әсасы гојулмуш Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Нефт Е'малы Институту вә ССРИ Елмләр Академијасы Азәрбајчан филиалынын Нефт вә Кимја Институтларынын бир нечә лабораторијасы әсасында 1959-чу илдә јарадылмышдыр.

5. **Ашгарлар Кимјасы Институту (АКИ)** – ујғун профилли дүнјада илк елми-тәдгигат Институту кими НКПИ-нин базасында 1965-чи илдә јарадылмышдыр.

6. **Гејри-Үзви вә Физики Кимја Институту (ГҮФКИ)** – ССРИ Елмләр Академијасы Азәрбајчан филиалы нәздиндә 1935-чи илдә тәшкил едилмиш Кимја Институту, 1962-чи илдән белә адланыр.

7. **Кимја Технолокијасынын Нәзәри Проблемләри Институту (КТНПИ)** – 1945-чи илдән Азәрбајчан Елмләр Академијасы Нефт Институтунун лабораторијасы, 1959-чу илдән НКПИ тәркибиндә сексија олмуш, 1965-чи илдә мүстәгил Институтут кими фәалијјәт көстәрир.

8. **"Олефин" Институту** – 1962-чи илдә Бакы Тәчрүбә Кимја Заводунун Елми –Тәдгигат лабораторијасы әсасында јарадылмыш, 1992-чи иләдәк Олефинләрин Алынмасы вә Е'малы үзрә Үмумиттифаг Елми-Тәдгигат Технолокија Институту адланмышдыр.

ҺАГЛАРЫНДА МӘ'ЛУМАТ ӘЛДӘ ЕДӘ БИЛМӘДИЛИМИЗ КИМЈАЧЫЛАР:

1. *Аллаһвердијева Наилә Хәлил гызы* – кимја елмләри доктору, Москвада ишләјир.

2. *Гәрибов Исмајыл Мәчнун оғлу* – кимја елмләри доктору, профессор. Тәгаүдчүдүр.

3. *Гурбанов Мүслүм* – кимја елмләри доктору, Азәрбајчан ЕА Радиасија Секторунда ишләјир.

4. *Әлијев Фуад Јусиф оғлу* – кимја елмләри доктору, Кәнчә Елм Мәркәзинин директорудур.

5. *Зејналов Алим Мүрсәл оғлу* – кимја елмләри доктору, Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Академијасында ишләјир.

6. *Исмајылов Е'тибар Һүмбәт оғлу* – кимја елмләри доктору, профессор, Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда лабораторија мүдиридир.

7. *Казымзадә Әли Казым оғлу* – кимја елмләри доктору, Азәрбајчан ЕА Ашгарлар Кимјасы Институтунда лабораторија мүдири ишләјир.

8. *Ләмбәрански Рүфәт Әлиш оғлу* – кимја елмләри доктору, профессор. Москвада ишләјир.

9. *Мәммәдов Ағаддин Ханлар оғлу* – кимја елмләри доктору, Һолландијада ишләјир.

10. *Мурадов Назим Зијәддин оғлу* – кимја елмләри доктору, АБШ-да ишләјир.

11. *Мустафајев Мәммәд Исмајыл оғлу* – кимја елмләри доктору, профессор, Түркијәдә ишләјир.

12. *Рәсулов Нијази Шаһид оғлу* – кимја елмләри доктору, профессор, Түркијәдә ишләјир.

13. *Рустәмов Васиф* – кимја елмләри доктору, Азәрбајчан ЕА Радиасија Секторунда ишләјир.

14. *Талышински Рәшид Муса оғлу* – кимја елмләри доктору, Исраилдә ишләјир.

15. *Һагвердијев Рөвшән Баба оғлу* – техника елмләри доктору, Азәрбајчан ЕА Нефт-Кимја Просесләри Институтунда ишләјир.

16. *Һачыјев Һүсејн Јунис оғлу* – кимја елмләри доктору, професор, Кәнд Тәсәррүфаты Академијасында ишләјир.

17. *Һүсејнов Исмајыл Исрафил оғлу* – кимја елмләри доктору, професор, вәфат етмишдир.

18. *Салеһ Зејналабдин оғлу* – кимја елмләри доктору, професор, тәгаүдчүдүр.

19. *Сүлејманов Асәф* – кимја елмләри доктору, Азәрбајчан ЕА Гејри Үзви вә Физики Кимја Институтунда елми ишчи ишләјир.

20. *Шаһвердијев Астан Нуширәван оғлу* – кимја елмләри доктору.

МҮНДӘРИЧАТ

Академикләр:

1.Мәммәдәлијев Јусиф Һејдәр оғлу.................................. 11
2.Гулијев Әли Муса оғлу.. 19
3.Гулијев Әләддин Муса оғлу... 22
4.Гутырја Виктор Степанович.. 25
5.Далин Марк Александрович.. 28
6.Әлијев Ваһаб Сәфәр оғлу.. 30
7.Әлијев Саһиб Мүсејиб оғлу.. 33
8.Зејналов Баһадур Гасым оғлу....................................... 35
9.Исмајылов Рүстәм Һачы оғлу.. 38
10.Красусски Карл Адамович... 40
11.Меһдијев Солтан Чәфәр оғлу...................................... 42
12.Нағыјев Муртуза Фәтулла оғлу................................... 45
13.Оручова Иззәт Мирзәаға гызы..................................... 49
14.Рүстәмов Муса Исмајыл оғлу...................................... 52
15.Шаһтахтински Тоғрул Не'мәт оғлу............................. 55
16.Шаһтахтински Һәбиб Бахшәли оғлу........................... 58

Академијанын мүхбир үзвләри

17.Алхазов Тофиг Һәсән оғлу.. 63
18.Бабаханов Рауф Әлимәммәд оғлу............................... 66

19.Гәмбәров Јунис Һејдәр оғлу.. 68
20.Гурбанов Телман Худат оғлу.. 70
21.Дадашов Билал Атәш оғлу.. 72
22.Әлијев Ағададаш Маһмуд оғлу.. 75
23.Әфәндијев Һејдәр Хәлил оғлу.. 77
24.Зүлфүгарлы Ҹүмшүд Исмајыл оғлу.. 79
25.Зүлфүгаров Зүлфүгар Һүсејнгулу оғлу.. 82
26.Кәримов Иса Күлмәммәд оғлу.. 85
27.Мәммәдәлијев Һәбиб Меһди оғлу.. 86
28.Мәммәдјаров Мәһәррәм Әли оғлу.. 88
29.Мәммәдов Худу Сурхај оғлу.. 91
30.Мәммәдов Шамхал Әлимәммәд оғлу.. 94
31.Мәрданов Мәҹид Әһәд оғлу.. 96
32.Мөвсүм-задә Мәммәд Мирзә оғлу.. 98
33.Нағыјев Тофиг Муртуза оғлу.. 101
34.Негрејев Всеволод Федорович.. 105
35.Ризајев Рамиз Һәсәнгулу оғлу.. 107
36.Рүстәмов Паша Һәбиб оғлу.. 110
37.Садыгов Камил Исмајыл оғлу.. 112
38.Сејидов Надир Мир-Ибраһим оғлу.. 115
39.Һүсејнов Мустафа Мәммәд оғлу.. 118
40.Һүсејнов Назим Мүсејиб оғлу.. 120

Елмләр доктору, профессорлар

41.Аббасов Вагиф Мәһәррәм оғлу.. 125
42.Абасов Сәфа Ислам оғлу.. 127
43.Абдуллајев Адилхан Мәһәммәд оғлу.. 129
44.Абдуллајев Јагуб Һидајәт оғлу.. 130
45.Ағајев Ағарәфи Һилал оғлу.. 132

46.Ағајев Адиш Балаш оғлу.. 133
47.Ағајев Әкбәр Әли оғлу.. 135
48.Ағајев Әмирчобан Нәсир оғлу...................................... 137
49.Ағајев Үрфәт Ханәли оғлу... 139
50.Ағајев Һәсән Әли оғлу.. 141
51.Ағакишијева Минајә Јәһја гызы.................................... 144
52.Ағаһүсејнова Минирә Мәммәдәли гызы........................ 145
53.Ағдамски Телман Әһмәд оғлу...................................... 147
54.Аллаһвердијев Мирзә Әләкбәр оғлу.............................. 149
55.Алосманов Мирәли Сејфәддин оғлу.............................. 153
56.Асланов Исфәндијар Әли оғлу...................................... 155
57.Ахундов Ариф Ағамәммәд оғлу................................... 157
58.Ашуров Дурсун Әһмәд оғлу.. 159
59.Бабајев Әбүлфәз Исмајыл оғлу.................................... 161
60.Бабајев Фикрәт Рзагулу оғлу....................................... 163
61.Бабанлы Мәһәммәд Баба оғлу..................................... 165
62.Бағбанлы Искәндәр Ләтиф оғлу................................... 168
63.Бағыров Рүстәм Әбүлфәз оғлу.................................... 170
64.Бајрамов Муса Рза оғлу.. 173
65.Бахшизадә Әмир Әлимәммәд оғлу............................... 175
66.Беленкиј Михаил Залманович...................................... 176
67.Бәхтијаров Ихтијар Бәһрам оғлу................................. 177
68.Бәширов Әнвәр Ағамирзә оғлу.................................... 179
69.Билалов Јашар Маһмуд оғлу.. 180
70.Билалов Сәид Билал оғлу.. 182
71.Бүнијат-задә Ајдын Әли оғлу...................................... 185
72.Вердизадә Аллаһверди Әмануллаһ оғлу...................... 187
73.Вердизадә Наилә Аллаһверди гызы............................. 189
74.Вәзиров Шамил Сүлејман оғлу..................................... 192
75.Вәлијев Гурбанһүсејн Гуламһүсејн оғлу...................... 193

76.Вәлијев Мәммәд Һүсејнәли оғлу................................ 195
77.Висловски Владислав Петрович................................ 197
78.Гарајев Зәлимхан Шамил оғлу................................ 198
79.Гарајев Сәјавуш Фәрһад оғлу................................ 201
80.Гасымов Азәр Әлибала оғлу................................ 203
81.Гасымов Расим Мустафа оғлу................................ 204
82.Гәмбәров Дајандур Мүршүд оғлу................................ 207
83.Гәмбәров Дәмир Һејдәр оғлу................................ 209
84.Гәрибов Адил Абдулхалиг оғлу................................ 210
85.Гәһрәманов Нәчәф Тофиг оғлу................................ 213
86.Гулијев Аббас Биннәт оғлу................................ 214
87.Гулијев Аббасгулу Мәммәд оғлу................................ 217
88.Гулијев Әлиһүсејн Ағаәли оғлу................................ 219
89.Гулијев Рәсул Ширин оғлу................................ 221
90.Гулијев Фикрәт Әли оғлу................................ 224
91.Гулубәјов Микајыл Рәһим оғлу................................ 225
92.Гурбанов Пәнаһ Абдулла оғлу................................ 227
93.Гурбанова Рәфигә Әһмәд гызы................................ 229
94.Гурвич Лев Гаврилович................................ 231
95.Гуревич Вјачеслав Романович................................ 232
96.Дашдијев Рәһим Аббас оғлу................................ 233
97.Әбдүррәһимов Әсәдулла Өмәр оғлу................................ 235
98.Әбдүррәһимова Рејһан Әсәдулла гызы................................ 237
99.Әбилов Абдулрза Һачыбала оғлу................................ 238
100.Әзизов Акиф Һәмид оғлу................................ 240
101.Әкбәров Огтај Һикмәт оғлу................................ 243
102.Әләкбәров Әлиһејдәр Ибад оғлу................................ 245
103.Әләкбәров Рафиг Гәдир оғлу................................ 246
104.Әләкбәров Рәсул Әли оғлу................................ 248
105.Әләкбәрова Сәкинә Әшрәф гызы................................ 250

106.Әлибәјли Рафиг Мөвсүм оғлу.................................. 252
107.Әлигулијев Рамиз Мәммәд оғлу.............................. 254
108.Әлизадә Ислам Гафар оғлу.. 257
109.Әлијев Әли Биннәт оғлу.. 260
110.Әлијев Әһәд Фәрһад оғлу.. 261
111.Әлијев Имир Илјас оғлу.. 262
112.Әлијев Исмајыл Әһмәдәли оғлу.............................. 263
113.Әлијев Өзбәк Мисирхан оғлу...................................... 265
114.Әлијев Рәчәб Јагуб оғлу.. 267
115.Әлијев Сәфијар Мәһәммәд оғлу.............................. 269
116.Әлијев Фуад Ваһаб оғлу.. 270
117.Әлијев Шыхбала Әбүлфәз оғлу.............................. 272
118.Әлијева Рәфигә Әлирза гызы...................................... 274
119.Әлимәрданов Һафиз Мүтәллим оғлу......................... 275
120.Әличанов Мәдаға Әләкбәр оғлу.............................. 277
121.Әмиров Савалан Тејмур оғлу...................................... 279
122.Әннағыјев Мүршүд Ханвәли оғлу.............................. 281
123.Әсәдов Зијафәддин Һәмид оғлу................................ 282
124.Әсәдов Мир Сәлим Мир Әләм оғлу............................ 285
125.Әһмәдли Муртуза Гасым оғлу.................................. 287
126.Әһмәдов Вагиф Мәлик оғлу...................................... 288
127.Әһмәдов Әләддин Ислам оғлу.................................. 290
128.Әһмәдов Идрис Мәчид оғлу...................................... 291
129.Әһмәдов Мисир Албала оғлу...................................... 293
130.Әһмәдов Мүбариз Мәчид оғлу.................................. 295
131.Әһмәдов Шамил Тејмур оғлу...................................... 297
132.Әфәндијев Ајаз Адил оғлу.. 299
133.Әфәндијев Ариф Чаваншир оғлу.............................. 302
134.Әчәмов Кејкавус Јусиф оғлу...................................... 304
135.Зејналов Елдар Баһадур оғлу...................................... 306

136.Зејналов Рафиг Имран оғлу.. 308
137.Зејналов Сәрдар Баһадур оғлу.................................... 310
138.Зејналова Көвһәр Әли гызы... 312
139.Зәркәрова Маргарита Ивановна................................. 314
140.Ибраһимов Ибраһим Исмајыл оғлу........................... 317
141.Ибраһимов Чинкиз Ширин оғлу................................. 319
142.Илјаслы Тејмур Мәммәд оғлу................................... 321
143.Искәндәров Мәдәт Әли оғлу....................................... 323
144.Исмајылов Валеһ Меһралы оғлу................................ 325
145.Исмајылов Әбдүрраһим Һачыкәрим оғлу.................. 326
146.Исмајылов Әһәд Һүсејн оғлу...................................... 328
147.Јолчијев Аллаһјар Бәхтијар оғлу............................... 329
148.Јусибов Јусиф Әмиралы оғлу...................................... 332
149.Јүзбәјов Јусиф Әбдүләһәд оғлу.................................. 334
150.Казымова Нателла Салеһ гызы.................................. 336
151.Казымова Тамелла Һәсән гызы.................................. 337
152.Кәлбәлијев Гүдрәт Исфәндијар оғлу........................ 338
153.Кәләнтәрли Худаверди Шаһбаз оғлу........................ 340
154.Көјүшов Рөвшән Чаһандар оғлу................................ 342
155.Күләһмәдов Ләтиф Мәһәммәд оғлу.......................... 343
156.Күлмалыјев Ағачан Мирзә оғлу................................. 345
157.Ләтифов Илтифат Уршан оғлу.................................. 347
158.Литвишков Јури Николајевич...................................... 349
159.Меһдијев Зөһраб Искәндәр оғлу............................... 351
160.Мәммәдов Асиф Нәсиб оғлу....................................... 352
161.Мәммәдов Бәхтијар Әждәр оғлу............................... 354
162.Мәммәдов Едуард Әһәд оғлу..................................... 356
163.Мәммәдов Елман Идрис оғлу..................................... 358
164. Мәммәдов Елдар Муса оғлу..................................... 360
165.Мәммәдов Еркин Шамхал оғлу................................. 362

166.Мәммәдов Әләфсәр Бәхтијар оғлу.......................... 363
167.Мәммәдов Исрафил Аллаһверди оғлу...................... 365
168.Мәммәдов Мәркәз Кәрәм оғлу.................................. 367
169.Мәммәдов Сабир Әһмәд оғлу.................................. 369
170.Мәммәдов Сабит Ејјуб оғлу.................................... 371
171.Мәммәдов Феликс Вәли оғлу................................... 373
172.Мәммәдов Фәхрәддин Нәсиб оғлу.......................... 374
173.Мәммәдов Фикрәт Әләскәр оғлу............................. 377
174.Мәммәдова Пәрвин Шамхал гызы.......................... 379
175.Мәммәдова Светлана Һәмид гызы........................... 381
176.Мәһәррәмов Абел Мәммәдәли оғлу......................... 383
177.Мәһәррәмов Мәһәррәм Нәҹәф оғлу........................ 386
178.Мәһәррәмова Земфира Јусиф гызы......................... 387
179.Мәҹидов Әждәр Әкбәр оғлу..................................... 389
180.Мир-Бабајев Мир-Јусиф Фазил оғлу....................... 392
181.Мирзаи Ҹәбрајыл Исрафил оғлу............................. 394
182.Мискәрли Аббас Гулам оғлу.................................... 397
183.Мишијев Данијел Јевдајевич.................................... 398
184.Мөвсүмзадә Елдар Мир-Сәмәд оғлу........................ 400
185.Мөвсүмзадә Мирзә Мәммәд оғлу............................. 403
186.Мөвсүмов Елман Мәһәммәд оғлу............................ 406
187.Муғанлински Фаиг Фуад оғлу................................. 407
188.Мурсагулов Исмајыл Һәсән оғлу............................. 409
189.Мүрсәлова Минәханым Әлиаға гызы........................ 412
190.Мусабәјов Јусиф Сүлејман оғлу............................... 414
191.Мусајев Муса Рамазан оғлу.................................... 416
192.Мусајева Наибә Фазил гызы.................................... 418
193.Мустафајев Аға Мәһәммәд оғлу............................. 420
194.Мустафајев Ислам Исрафил оғлу............................ 422
195.Мустафајев Назим Пирмәммәд оғлу........................ 424

196.Нәсибов Исмаjыл Осман оғлу.................................... 426
197.Нәсиров Әкбәр Бәһрам оғлу.................................... 428
198.Нәсиров Фаиг Мирзаға оғлу.................................... 429
199.Нуриjев Әли Нәчәфгулу оғлу.................................... 432
200.Османов Уғур Осман оғлу.................................... 434
201.Өмәров Шамил Мәчид оғлу.................................... 436
202.Писман Илjа Иосифович.................................... 438
203.Пишнамаззадә Бөjүкаға Фәрәчуллаһ оғлу.................. 439
204.Рәсулов Чинкиз Гинjаз оғлу.................................... 441
205.Рәһимов Әдаләт Вилаjәт оғлу.................................... 443
206.Рзазадә Пүстәханым Фәрәмәз гызы.......................... 445
207.Рзаjев Закир Мәһәррәм оғлу.................................... 447
208.Рүстәмов Jавуз Исмаjыл оғлу.................................... 449
209.Рүстәмов Маһмуд Әли оғлу.................................... 451
210.Рүстәмов Нуширәван Ханкиши оғлу.......................... 453
211.Рүстәмов Сабир Муса оғлу.................................... 455
212.Садыгзадә Садых Исмаjыл оғлу.................................... 457
213.Садыгов Зиjәддин Әждәр оғлу.................................... 460
214.Садыгов Нурәддин Сарман оғлу.................................... 461
215.Садыгов Фикрәт Мәммәд оғлу.................................... 463
216.Садыгов Фуад Микаjыл оғлу.................................... 465
217.Садыгов Шаһмалы Гошгар оғлу.................................... 467
218.Салаһов Мустафа Сәтдар оғлу.................................... 469
219.Сеjидов Фирдовси Татар оғлу.................................... 472
220.Сеjид-Рзаjева Әминә Миртағы гызы.......................... 473
221.Серебрjаков Борис Ростиславович.............................. 475
222.Сәлимова Никар Әзизаға гызы.................................... 476
223.Сәлимханов Иса Рзабәj оғлу.................................... 478
224.Сәмәдова Фазилә Ибраһим гызы.................................... 480
225.Сәрдарова Сәбирә Әбдүләли гызы.............................. 483

226.Сәркәров Сирачәддин Вәли оғлу.............................. 484
227.Сәттарзадә Исрафил Сәттар оғлу.............................. 486
228.Смирнова Нинел Андреевна.............................. 488
229.Солдатова Вера Алексеевна.............................. 489
230.Султанов Рамиз Аббас оғлу.............................. 491
231.Султанов Солтан Әскәр оғлу.............................. 492
232.Сүлејманов Әһлиман Сүлејман оғлу.............................. 494
233.Сүлејманов Күләһмәд Зијәддин оғлу.............................. 496
234.Сүлејманова Елмира Тејмур гызы.............................. 497
235.Тағыјев Дилгәм Бәбир оғлу.............................. 500
236.Тихомиров Владимир Иванович.............................. 503
237.Фәрзәлијев Вагиф Мәчид оғлу.............................. 505
238.Фәрһадова Күләрә Мәммәд Тағы гызы.............................. 508
239.Ханларов Мөһсүнбәј Мәммәдбәј оғлу.............................. 510
240.Ханларова Анаханым Һүсејнбәј гызы.............................. 511
241.Хәләфов Фәрһад Рәсул оғлу.............................. 514
242.Хыдыров Чавид Нәби оғлу.............................. 515
243.Худијев Әнвәр Тејмур оғлу.............................. 518
244.Һачы-Гасымов Вәли Султан Мурад оғлу.............................. 519
245.Һачыјев Мејвәддин Маһмуд оғлу.............................. 520
246.Һачыјев Сәрдар Мәһәммәд оғлу.............................. 522
247.Һачыјев Тофиг Аббас оғлу.............................. 524
248.Һачылы Раиг Әли оғлу.............................. 526
249.Һашымов Муса Әли оғлу.............................. 528
250.Һашымов Һачы Һәсән оғлу.............................. 530
251.Һәмидзадә Һәмид Әһмәд оғлу.............................. 533
252.Һәмидов Рәһим Сејфи оғлу.............................. 535
253.Һәсәнзадә Галина Заһид гызы.............................. 537
254.Һәсәнов Ариф Һәсән оғлу.............................. 539
255.Һәсәнов Бәјбала Рушан оғлу.............................. 541

256.Һәсәнов Давуд Ҝүләли оғлу.. 544
257.Һәсәнов Рәшид Һәсән оғлу.. 546
258.Һәсәнова Рејһанијјә Зија гызы.................................. 548
259.Һүсејнов Гасым Зүлфәли оғлу.................................. 549
260.Һүсејнов Исмајыл Гафар оғлу.................................. 551
261.Һүсејнов Садыг Чавад оғлу.. 553
262.Һүсејнов Таһир Исмајыл оғлу.................................. 555
263.Һүсејнов Чәбрајыл Әләкбәр оғлу.............................. 556
264.Һүсејнова Азадә Чәбрајыл гызы................................ 558
265.Чәләбијев Чәләби Абакар оғлу.................................. 560
266.Чавадова Һәгигәт Әлиәшрәф гызы............................ 561
267.Чанибәјов Назил Фазил оғлу...................................... 563
268.Шабанов Әлимәммәд Ләтиф оғлу.............................. 565
269.Шаһкәлдијев Маис Әлиһәсән оғлу............................ 568
270.Шејнин Виктор Јефимович.. 570
271.Шыхәлизадә Пикәханым Чүмшүд гызы.................... 572
272.Шыхәлијев Кәрәм Сејфи оғлу.................................. 573
273.Шыхыјев Ибраһим Аббас оғлу.................................. 574

АБЕЛ МӘҺӘРРӘМОВ, МИРЗӘ АЛЛАҺВЕРДИЈЕВ,
РӘФИГӘ ӘЛИЈЕВА

АЗӘРБАЈЧАН КИМЈАЧЫЛАРЫ

(Академик Јусиф Мәммәдәлијевин
әзиз хатирәсинә итһаф олунур)

Корректору **Фәхрәддин Бечаноғлу**
Техники редактору **Елмира Тағыјева**

Чапа имзаланмыш 28.12.98. Кағыз форматы 60x901/16. Шәрти чап вәрәги 37,0. Учот нәшр вәрәги 30,5. Тиражы 500. Сифариш 36. Мүгавилә гијмәти илә.

"Азәрбајчан" нәшријјаты
370146 Бакы, Мәтбуат проспекти, 529-чу мәһәллә.